This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at http://books.google.com/

Tsub. 61 a

2946 e. 49/3

= L. L.

Roman
625
C568a

36

M. TULLI CICERONIS

SCRIPTA QUAE MANSERUNT OMNIA

RECOGNOVIT

97

C. F. W. MUELLER.

PARTIS II VOL. I

CONTINENS

ORATIONES PRO QUINCTIO, PRO S. ROSCIO AMERINO, PRO Q. ROSCIO COMOEDO, DIV. IN Q. CAECILIUM, IN C. VERREM.

BIBLIOTHECA BODLEIANA

LIPSIAE
SUMPTIBUS ET TYPIS B. G. TEUBNERI.
MDCCCLXXX.

61a

BIBLIOTHECA BODLEIANA

ADNOTATIO CRITICA.

Orationis pro Quinctio praeter paucas et parvas reliquias palimpsesti Taurinensis codices omnes recentissimos esse constat, item orationum pro S. Roscio Amerino et pro Q. Roscio comoedo; nec ii codd., quamvis multa varient nec desint, qui praeter ceteros pravitate emineant, tamen ita differunt, ut unus alterve multo plus auctoritate valeat, neque excipiendus est cod. Wolfenbutt. n. 205, quem Wrampelmeyer. 'primum ad complures Ciceronis orationes contulit', ad Quinctianam in part. V Clausthal. 1880. Quam ob rem raro infra singulorum mentionem feci, nec attinet hic eos enumerare. Editiones adhibui praeter Orell. II et Kayseri Tauchnitz. in or. p. Quinctio et p. Q. Roscio Klotzianam a. 1869, in or. p. S. Roscio Halm. Weidm. VIII, Fleckeis. Teubner. a. 1877, Eberhardi Teubn. a. 1874 (oratt. sel. XVIII).

P. 1. 4 *Hortensi*, *Naevi* cet. constanter scripsi, et sic meliores codd. Verrinarum plerumque; sed idem etiam *Heracli*, *Rhodi*, *ali* etc. identidem; ad off. p. 72. 28, infra p. 373. 18. — Ib. *in dicendo* pauci codd., Bait., *in* om. vulg., Klotz., Kays.; *ad dicendum* nolo commendare. — P. 1. 9 *res se* ed. Ven., Klotz., Kays. — P. 1. 11 *cui* e suis codd. Bait., *cuius* ex Helmstad. nescio quo, Wrampelmeyeri Wolfenb., ut videtur, et Dresd. Klotz., Kays. — P. 2. 4 *aliquotiens* et sim. scr. cum Klotzio et Kaysero, —*ies* in harum oratt. ed. Or. Bait., Halm., Jord. saepe tac., codd. meliores plerumque —*iens* (hic et al. Wolfenb.); ad p. 336. 25 et 27. — P. 2. 5 *ac saepe* pauci codd. (Wolfenb. 205, idem p. 1. 3 *atque eloq.*), Klotz., Kays.; nihil saepius permutatum quam *ac* et *et*, in hoc vol. amplius centiens; ad p. 48. 24, 59. 2, 110. 2, 117. 13, 128. 27, 198. 15, 200. 10, 230. 33, 233. 35, 259. 29, 268. 6, 272. 30, 277. 21, 289. 8, 289. 31 (, 295. 26), 304. 5, 306. 28, 328. 2 et 7, 353. 35, 363. 19, 371. 37, 425. 31, 497. 6. — P. 2. 11 *quod* 'corrigendum putarunt' cum alii tum Schuetz., et habet cod. Bern. Quintil. XI 1. 19, *quo*, quod ferri non posse puto, Cic. codd. et vulg. — P. 2. 12 *subsidium* — *diligentia* cod. Bern. Quint., *sub-*

sidio — diligentiam Cic. codd., vulg., *subsidium — diligentiam* Kays. — P. 2. 13 *[quanta sit]* Pluyg., Kays. — Ib. *datum est* imperite Klotz.; cf. p. 49. 23 *nisi accusatus fuerit*, Att. XII 4. 2 *nisi haec ornata sint*, quos cur futuri exacti coniunctivos esse velit Madvig. fin. p. 467 ed. III, non intellego; inv. I 36. 62 et 64 *nisi adiuncta sit*. — P. 2. 15 *eos* Klotz., Kays. tac. e Wolfenb. — P. 2. 22 *nihil est* e tribus codd. Kays. — P. 2. 23 *eos* Bait. tac., Klotz. — P. 2. 26 *id dico* Rinkes Mnem. VIII 441; cf. Madv. fin. p. 245, ad off. p. 83. 7. — P. 2. 32 *cum (quum) cogitat* Klotz., Kays. tac. e Wolf. — P. 2. 35 *ditione* Bait. tac., item p. 31. 11 et Jordan. p. 160. 21 (*dic.* Arus. Mess.), 176. 20, 388 28, ubi cod. R *dicione*, et sic Jord. quoque p. 119. 6. — P. 3. 1 *florentissimos* de Klotzi coni. Kays., *horrentissimos*, *honorandiss.*, *honoratiss.* codd., *ornatiss.* vulg., Bait. — P. 3. 9 *in* om. codd., vulg., add. Bait., Kays.; sed cf. Cluent. 36. 100 *illo iudicio*, ifr. p. 142. 34, saepius *iudicio accusare, defendere* etc. — P. 3. 28 *quantum* partim codd. et Bait., *quod* all., *quid* unus cod., Klotz., Kays. — P. 4. 11 *umquam est* Klotz., Kays. tac. — P. 4. 19 *comparantur*? — P. 4. 24 *adolescente* 'tac. Klotz. ed. alt.' (corr. ed. III) et Kays. *Adolesc.* constanter in oratt. ed. Or. II, saepe tac., *adulesc.* pal. Vatic. pro S. Rosc., in Verr. Lag. 29 saepe, non semper, ut ait Jord. p. 104. 25, Lag. 42 v. c. p. 271. 26, 294. 30 corr., v. 32, R et V non semper, ut videtur, Kays., Eberh., Halm. — P. 4. 30 *quodcumque* coni. Bait., scr. Kays., *quod quidque, quod quisque, quod quique, quidem quidquid* codd., *quidquid* vulg. — P. 4. 32 *per arbitrum* Landgraf. 'de Cic. eloc. in or. p. Quinctio et pro Rosc. Am. conspicua' Wirceb. 1878 p. 44. — P. 4. 35 *et tametsi* Baitero, ut ait, auctore Kays. (melius erat, ut opinor, *quae tametsi*); ego mallem abessent verba *me P. Quinctius cupit commemorare*. — P. 5. 7 *[quo mortuo]* Kays. — P. 5. 9 *Naevio* sine uncis Klotz. — P. 5. 13 *C. Quinctium*? — P. 5. 20 *quae proscr.* ex uno cod. e, ut videtur, Bait. — P. 5. 31 *quid* Bait., Kays., *quod* codd., Klotz.; ad p. 46. 3. — P. 6. 3 *quotidie* Bait. tac.; *cotid.* in cod. G semper esse testatur Halm. p. 32. 26, Jordan. p. 105. 36 in Guelf. 1 et 2, R et V habent vel *cotid.* vel *cottid.*, Lag. 42 et 29 *quotid.*; v. P. IV vol. III p. 430. 19. — P. 6. 6 *intellig.* et *neglig.* constanter in his oratt. Baiter., Halm. ed. Or., Jord. plerumque tac. Cod. V in Verr. 'plerumque' habere *intelleg.* ait Jord. p. 214. 20, 'semper' p. 244. 18, R 'semper' p. 325. 17, de Lag. 29 plerumque, non semper, testatur Reifferscb., rarius de Lag. 42. — P. 6. 9 *cum* sex codd., Kays. ut p. 227. 8. — P. 6. 24 *Tunc* Bait. tac., Klotz., Kays.; p. 8. 18 *tunc* est in quinque codd., scr. Klotz., p. 166. 4 in tribus, scr. Kays., 166. 30 in tribus, 176. 3 (scr. Klotz.) et 182. 29 in Lag. 29, 207. 14 apud Ps.-Ascon., 269. 20 in dett. (Lag.

42, ut solet, *tñ*), 326. 25 in V (*tñ* Lg. 42), 390. 31 in Lg. 42 (*tam* in opt.), 423. 19 in omnibus praeter R, ib. v. 29 in tribus, 438. 22, 462. 2 et 21, 467. 34 in dett.; in omnibus dicitur esse p. 92. 5, 149. 13, 161. 30; v. ad p. 139. 15, 215. 23, 246. 27, 269. 20, 333. 33, 372. 13, Tim. p. 223. 14. Non raro *nunc* scriptum est pro *num* (p. 27. 20, 285. 6, 313. 27, 319. 15, 340. 15, 388. 15, 477. 15, 483. 26, 299. 32). — P. 6. 29 *eductus* 'cod. e cum quattuor Oxon.', Bait., Kays., *educatus* rell., Klotz.; p. 22. 2 solus pal. Taur. *eductus* habet, p. 293. 21 Lg. 42 *educto*. — P. 6. 36 *quidquam* in hac orat. et pro Q. Roscio Bait. semper tacit., Klotz., Halm. in or. p. S. Rosc., Jord. et Halm. in Verr.; sed in Verr. lib. II et III Lg. 42 semper, Lg. 29 fere semper, in lib. IV et V Reg. semper (v. p. 324. 8 et 359. 9 ed. Or.) habent *quicquam*. — P. 7. 7 *velit secum* Klotz. tac., et sic Wolfenb. 205. — P. 7. 13 *a. d. II Kal. Febr.* 'cum Hotomanno (contra consuetudinem sermonis Latini) Lamb.', Kays., *a. d. IV Kal. Febr.* codd., ut videtur, vulg. Vid. C. I. I 902 p. 214, 979 p. 217, Mommsen. ad n. 1539 b p. 561. — P. 7. 21 'Vetus supplementum reliquimus, etsi vv. *narratum N. esset* cum praepositione *ex* minime congruunt.' — P. 7. 27 *stetisse se* septem codd., *se stitisse* (*stetisse*) tres, Bait., Klotz., Kays. — P. 7. 37 *ac* Bait. e plerisque codd., *atque* quattuor, Klotz., Kays. — P. 8. 7 *imbiberit spem posse se* Kays.; cf. Lucr. III 997, VI 72. — P. 8. 15 *factum esse videatur* Bait. e 'cod. e et edd. antiquis', *factum videtur* Wolfenb. 205, ed. Ven. 1472, Lambinianae, Klotz., Kays.; quid in cett. codd. sit, non adnot.; cf. p. 191. 5, 16. 2. — P. 8. 36 *quoius* Klotz., Kays., *cuius* vulg., *quoniam eius* codd., 'quae lectio orta est ex scriptura *quoius*'. — P. 9. 1 *iuberetur* e cod. k omnium maxime interpolato all., Kays. haud incommode. — P. 9. 4 *tacuissem mallem* Halmio auct. Bait., Kays.; ad Cat. M. p. 142. 18 (Att. XIII 2. 4), infra p. 381. 12, Flacc. 31. 75, Att. II 2. 2, 6. 1 ex., IV 16. 9 (, 17. 4), VII 1. 2 et 5, IX 8. 2, 12. 9, X 4. 10, XI 6. 2. — P. 9. 5 *potuit), sed iubet* scr., *potuisset. Iubet* codd. et edd. — P. 9. 26 *causa* errore Klotz. et Kays. — P. 10. 15 *suspition.* Kays. constanter, Fleckeis. p. S. Rosc., ubi ad p. 37. 26 (hic p. 41. 28) Halm. adn. in ed. Ven. esse *suspitio* 'et sic alias'. In Verr. lib. II et III codd. Lgg. 42 et 29 plerumque *suspit.* (Lg. 42 semel *suspic.*, semel *suspication.*, Lg. 29 ter *suspic.*) ut saepe *sotii*, *sotietas*, *provintia* etc., in lib. IV et V Reg. duodeciens *suspitio*, noviens Jord. tac. *suspicio*; ad off. p. 65. 4. — P. 10. 16 *neque* 'tacite Klotz. ed. alt.', cod. Wolfenb. 205. — P. 10. 18 *demonstrata est* ait se scripsisse Klotz. adn. crit. (v. ad p. 44. 12). — P. 10. 19 sq. *iam informata* e 6 codd. Klotz., Kays. — P. 11. 32 *fervit* Palatt. 2, 3, Klotz., *feruiet* d, *feruuit* e, *ferbuit* k. — P. 11. 35 sq. *[quia, quod — datum non est]* Kays. — P. 12. 8 *de pe-*

cunia mentionem plerique codd., Bait. — P. 12. 12 *erit* dimidia pars codd., Kays., Klotz. — P. 12. 14 *petisses, et petisses statim* Klotz., Kays., *petisses* (*petisse*) *sed* (*si*) *petisses* (*petisse*) *statim* plerique codd., *petisses statim* all. codd., vulg. — P. 13. 26 *acceperit* coni. Kays., *acciperet* codd., *accipiet* edd.; cf. p. 20. 9 et 76. 4. — P. 14. 1 *discrib.* Buechelero auct. Kays., *descr.* codd. et vulg. Semel in hoc vol. *discr.* habet cod. R pr. m. p. 451. 31, cett. locis (247. 18, 358. 7, 488. 37) codd. *descr.*; sic scr. p. 154. 6, 269. 5. Vid. ad off. p. 7. 21. — P. 14. 6 *confirmemus.* edd.; ad p. 44. 24. — P. 14. 10 *omnia [iudicia] nascuntur* Kays., Klotz. — P. 14. 13 *[male]* Madv. in Fleckeis. ann. phil. 1856 p. 118 auct. Kays., sine uncis Bait., Klotz. — P. 14. 19 *nata haec* Klotz., Kays. — P. 14. 20 *repudiet et fateatur* Garat. auct. Bait.; ad p. 44. 17. — P. 14. 24 *tam advocat. copiosa* plerique codd., Klotz., Kays. — P. 14. 25 *ingratiis* ex aliquot codd., ut videtur, Bait., *ingratis* all. codd. (all. *ingrato*, *ingratio*, *ingratus*), Klotz., Kays.; ad p. 371. 7. — P. 15. 14 *atque* plerique codd., Bait., *aut* tres codd., Klotz., Kays.; ad p. 280. 4, 345. 9, 346. 19, 360. 33, 397. 24, 408. 10, 433. 14, 441. 14, 452. 20, 496. 8; 125. 14, 278. 24; fin. p. 150. 35, frgm. 334. 11. — P. 15. 18 *cuipiam si* ed. Asc., Klotz. — P. 15. 24 *solatio* Bait. tac., item e codd. Jord. p. 102. 20, 351. 32 (*socium* 5 dett.), 476. 10. — P. 15. 30 *tam* add. C. A. Lehmann. Herm. XIV 212, *at vita turpis saepe* Kays., *vitam quoque non turpem exornat, vita turpis* Klotz., *victus turpis* Alanus 'obs. in loca aliquot Ciceronis' p. 8. — P. 16. 2 *est* Halmio auct. Kays., Klotz., *sit* codd., vulg.; cf. p. 8. 15. — P. 16. 4 *[ut carnifices]* Kays. — P. 16. 13 *mavult [enim]* Klotz., *enim* om. pal. Taur., Bait., Kays. — P. 16. 14 *commemorari* Madv. (ed. Or. p. 1431) auct. Kays., Klotz., *commemorare* codd., vulg. — P. 16. 36 *ad L. Lucilium* pauci codd., Kays. fort. recte; v. ad p. 45. 35, 56. 25 et 29, 57. 31, 64. 13, 83. 14, 89. 10, 139. 24, 151. 31, 169. 24, 202. 7, 204. 7, 304. 28, 327. 3, 328. 14, 333. 3, 360. 33, 438. 9, 477. 28, 493. 4; p. 152. 33 *a scelere* Lg. 29, all., 161. 1 *per latrocinium* dett., 168. 18 *sine* alter. om. dett., 302. 4 *de* om. codd. praeter Lg. 42 et φ, 308. 12 *ad* om. Lg. 42, 329. 13 alter. *in* idem, 340. 15 *ex Syria* codd. praeter Lg. 42 et V, 388. 22 post *sed* om. *ad* opt. codd., 390. 26 et 410. 16 Lg. 29, 437. 13 *a* om. codd. praeter RλG1, 494. 27 *et omni* G3, 495. 10 *neque istius* Lgg., 495. 11 *sed iudicibus* Lg. 29, 496. 29 *per* om. Lgg. etc. V. ad Acad. p. 10. 20. — P. 17. 4 recte interp. Madv. fin. p. 770 et in Fleckeis. ann. 1856 p. 118, *avaritia paululum; aliquid* vulg., *paulum* e palimps. Bait., Kays. *Aliquantulum* est in quibusdam codd. p. 5. 14, p. 223. 4 in dett., *paululum* p. 68. 4 in cod. Mon. et ed. Ven., 'quae instar codicis est', 238. 20 in Lg. 48, Cat. I 4. 9 in plerisque codd., leg. agr. II 31. 85 Bait. ex uno E; sed

p. 380. 32 *paululum* habet R et cett., *paulum* duo Lgg.; v. ad sen. p. 143. 4. — P. 17. 18 *denuntio* Madv. in Fleckeis. ann. 1856 p. 118, Kays., haud scio an recte; cf. ad p. 196. 32. — P. 17. 26 *necessario* Pluygers., *inimicissimamque* Rinkes Mnem. VIII 440, *necessariam* codd., Bait., Klotz., secl. Kays. — P. 17. 29 *virorum bon.* plerique codd., Bait., Klotz., *bonorum vir.* aliquot codd., Rufinian., Kays. — P. 17. 30 *summa* habent tres codd., om. Bait., Kays. — P. 17. 34 sqq. *Memini — fieri posse* Ciceroni dat Kays. — P. 18. 21 *redit* suasi coni. Tull. Regim. 1860 p. 20, *rediit* codd. et edd. — P. 19. 6 *[se]* Klotz., om. cett. codd., *se esse* k; ad p. 51. 19. — P. 19. 14 *Tracta* vett. edd., Bait., Kays., *tractat* codd., *Recita* vulg., Klotz. — P. 19. 18 sqq. *Dici — FUERIT* Hotom. 'ex libro mscr. perantiquo', Klotz., Kays., *Dici hoc de P. Quinctio — FUERIT* Lamb., Bait., *SOLUM VERTERIT, QUI ABSENS IUD.* all. — P. 20. 1 *electum* etc. Madv. ed. Or. p. 1431, Kays., *eiectum hominem, egentem* aliquot codd., Bait., Klotz.; ad p. 193. 25, 258. 14; 290. 32 *electis* Lg. 42, 318. 3 *deletos* uterque Lg., 319. 3 *electos* Lg. 29, 321. 10 Lg. 42, 321. 14 *deletos* Lg. 42, *delectos eiectos* Lg. 29 etc. — P. 20. 3 *convitium* Kays. constanter, p. 198. 16 etiam Jord. tac., sed p. 423. 9 et 439. 13 *convic.* ut Bait. p. 91. 9; ad off. p. 116. 36; decl. in Sall. 1. 1 *convit.* opt. codd. — P. 20. 9 *acceperit* unus cod. k, *acciperet* rell. et edd.; cf. p. 13. 26. — P. 20. 16 *iudicium* ante *pati* add. vett. edd., *iudicio* Klotz., Kays., ut p. 29. 12, 221. 20, 297. 3, veri sim. — P. 20. 28 sq. *[non omnia — procurator]* Madv. p. 1431 ed. Or. II, Kays.; *acceperit* unus habere videtur cod. Pal., post *postularit* pos. Klotz. et Kays. — P. 20. 36 *ita est* fere omnes codd., Klotz., Kays. — P. 21. 35 *experiretur* cod. pal., Bait., Kays., *experiri posset* rell. codd., Klotz. — P. 22. 1 *enim* om. videtur pal. et quattuor all., Bait. — P. 22. 2 *educatus* Klotz.; ad p. 6. 29. — P. 22. 4 *cupisti* pal., Bait., Kays., *concupisti* rell., Klotz. — P. 22. 11 *iis ipsis* e cett. codd. (*is, his, hiis*) Klotz., *[eis] ipsis* Kays., *iis* om. pal., Bait.; v. Madv. fin. p. 297 sq., ad Acad. p. 16. 26, rep. VI 20. 22 ex., infr. p. 54. 20, prov. cons. 8. 18 ex.; p. 319. 36 *id* om. Lg. 42; cf. ad p. 371. 24. — P. 22. 16 *potent. erat Naevius* cum aliis Kays. — P. 22. 37 sq. cum Klotzio et Kaysero Madvigium secutus sum in Fleckeis. ann. 1856 p. 118 sq., *praestituendum* aut *restituendum — arcebitur* (*acer, acerbitur, creabitur*) codd., *Praestituendae — arcebit* Bait. — P. 23. 3 *neglegat?* edd. — P. 23. 7 *ut eorum* paene omnes codd., Kays., *quorum* unus, ut videtur, omnium maxime interpolatus (*ut quorum* alter), Klotz., Bait. — P. 23. 9 *est* Klotz. fals.; v. ad p. 86. 1 sqq. *fuit — velimus — debeamus*, p. 393. 17 sq. *sentiat — repetunt*, 467. 6 sq. *habuerunt — habuerit*; ad p. 44. 12. — P. 24. 4 *haec* pauci codd., Bait., *hoc* rell.; ad p. 222. 14. — P. 24. 8

neglexerint (*neglexerunt*, *negligerent*) plerique codd., Klotz. — Ib. *[ita leves sint]* Madv. Fleckeis. ann. 1856 p. 119, Advers. I 89, Kays., sine uncis Bait., Klotz. — P. 24. 14 *aliis* fere omnes codd., Klotz. — P. 24. 16 *eorum quemquam* unus cod. a fort. recte. — P. 24. 23 *eis* Kays., *hiis* sex, *iis* et *huius* singuli codd. — P. 25. 2 *conarentur* Halm., Kays., *conaretur* codd., Bait., Klotz. — P. 25. 4 *essent* Madv. Fleckeis. ann. 1856 p. 119, Kays., *sunt* codd., Klotz., *sint* Ern., Bait.; ad p. 44. 12. — P. 25. 11 *scena* Kays., item p. 86. 36, 87. 33, 345. 22, ubi solus cod. F *scaen.* habet. — P. 25. 24 *illum* codd. (*illud*, *ipsum*), *illinc* edd.; v. p. 481. 19. — P. 25. 34 *nequidquam* Klotz., *nequicquam* Kays. — P. 26. 3 *Sebaginos* tueri A. Bernard 'Bullet. de la soc. des antiq. de France' 1866 adnotatum habeo, *Sebaguinos*, *Sebaginnos* et sim. codd., *Segusiavos* recc. edd. — P. 26. 26 *sciebas?* Klotz., Kays. — P. 26. 30 *scilicet* Klotz., Kays., om. Bait., codd. *si* et pro *iussisset* plerique *uixisset*. — P. 28. 1 *Quid tu?* Bait., Wichert. 'de transit. pathet.' progr. Regim. 1854 p. 17; ad p. 61. 11, 64. 32, 87. 5, 302. 3, 322. 2, 326. 25, 45. 24, 448. 13 et 16; ad off. p. 119. 5. — P. 28. 9 *qui* Jul. Sev. Halm., *quis* Cic. edd. — P. 28. 16 *Cum* om. Garat. auct. Bait. — P. 28. 22 *et* add. Bait., Kays.; ad p. 44. 17. — P. 29. 12 *iudicio* codd., Klotz., Kays., *iudicium* Bait.; ad p. 20. 16. — P. 30. 2 sq. *prohibitum fuisse, quievisse* codd. et edd., *fuisse* del. Madv. Adv. II 195. — P. 30. 6 *non esse* Klotz., Kays., *non omnes* vulg.; ad p. 31. 31. — P. 30. 21 *quotuis* pal., *cuivis* cett., edd. — P. 30. 23 *te iudice magis* Klotz., Kays., cod. Wolfenb. — P. 30. 24 *nunc enim* pal., Bait., Kays., *enim nunc* cett. — P. 31. 13 *me* Madv. p. 1432 ed. Or., Kays., Klotz., *te* codd., Bait. — Ib. *etiam* Klotz., Kays., *et* codd., om. vulg., Bait. — P. 31. 19 *in* codd., Klotz., del. Lamb., Bait., Kays. — P. 31. 20 *deturbari* 'ek cum quattuor Oxon.', Bait., Kays., *exturbari* vulg., Klotz.; quid in ceteris codd. sit, non commemoratur, in Wolf. quidem est *exturbare* (ad p. 366. 11). — P. 31. 21 *est* prius om. deterrimus omnium cod. k, Bait., Kays.; ad p. 59. 19. — P. 31. 24 sq. *cuius vox in praeconio quaestu prostitit* vulg., Bait., Kays., *cui — quaestum praestitit* Klotz., *quaestum* et *praestitit* pauci codd. — P. 31. 31 *non* unus cod. k habet, om. all., Kays., Klotz. *Non* omissum est in hoc vol. in omnibus codd. p. 30. 6, 324. 31, in optimis 149. 19, 229. 33, 258. 22, 356. 18, 361. 36, 498. 28, in pluribus 22. 5, 28. 2, 180. 29, 181. 10, 253. 3, 264. 28, 303. 36, 357. 26, 364. 4, in singulis 10. 37, 128. 34 (Lg. 29, item) 135. 32 et 183. 32 et 205. 23 et 255. 31 (superscr.) et 280. 12 et 294. 23 et 295. 1 et 381. 6 et 415. 7, in V 186. 28, 290. 30, 478. 32, addit. p. 77. 2, (95. 37,) 145. 11, 155. 16, 164. 9, 183. 6 (*non lege* Lg. 29), 207. 35 (*petita non est* etiam Lg. 29), 208. 16,

220. 20, 284. 24 (*non habuit* Lg. 29), 294. 28 et 34, 334. 36, 343. 25 (*non neque* Lg. 29), 344. 14 (*non modo non* Lg. 29), 361. 6, 369. 6, 372. 15, 380. 1, 417. 30, 443. 9, 451. 13; ad p. 89. 21, 225. 32, 345. 8, Acad. p. 49. 8, off. 124. 22. — P. 32. 5 [*misericordiam caperet*] Grut., Kays. — P. 32. 27 *fiat* Passeratio et Ern. auctt. Schuetz., Siesbye op. phil. ad Madv. p. 234 sq., *ferat* codd., vulg.

Pro S. Roscio Amerino.

P. 33. 10 *An* schol. Gron., Eberh., Halm. II, Fleckeis., *ac* palimps. Vat., Lg. 26, *At* plerique codd., Halm. I, Kays. — P. 34, 1 *sum* plerique codd., Halm. II, Fleckeis., *sim* pal., Lg. 26, Halm. I, Kays., Eberh. — P. 34. 3 *qui istorum* pal., Halm. I, Fleckeis., *quis istorum* rell. codd., *quis horum* Halmio auct. Kays., Halm. II, Eberh. veri sim. — Ib. sq. [*quos videtis adesse*] scr., del. Fleckeis. — P. 34. 7 *autem si* pal., Eberh., Halm. II in ed. I palimpsestum non secutus 'propter Charisii auctoritatem', qui et hoc loco (p. 203. 30) non *etsi* habet pro *etiamsi*, sed nihil, et (p. 212. 5) iterum *autem* illud v. 20 omittit; *etiam si* rell. codd., Halm. I, Kays., *si* Fleckeis. — P. 34. 20 *ii* cod. Monac. 2, Halm., *ei*, ut semper, Kays., Eberh., *hi* rell. codd., ut videtur, Fleckeis. — P. 34. 22 *nec* prius pal. V, editt. praeter Halm. II, *neque* rell. codd., Halm. II. — Ib. *benivol.* codd. G (Helmst.), M. 'ut semper', *benevol.* rell. et vulg. (Schuetz. hic et al. *benivol., malivol.*); p. 129. 36 *beniv.* notatur e codd. G 1 *l*, 200. 25 et 293. 2 e V et Lgg. omnibus, p. 204. 9, 488. 25, 497. 4 *benev.*, p. 92. 10 *malev.* in omnibus codd. esse non magis credo quam Catil. III 1. 2, ubi opt. quidem codicem a habere *benivolentia* scio Pauli Vollerti beneficio, qui eum cod. mea gratia excussit. In Vatic. Philipp. 'semper' scriptum esse *benivol.* testatur Halm. p. 1241. 8, in Paris. 7794 aliquotiens esse *benev.* et *malev.* dicitur; ad off. p. 18. 1. *Benific.* cod. G p. 34. 21, Lg. 42 p. 274. 6. — P. 34. 23 *debebam* Ern., Eberh., Halm. II, Fleckeis., *debeam* codd., Halm. I, Kays. — P. 34. 36 *quae* alter. del. Weisk., Fleckeis. probab. — P. 35. 7 sq. *omnem metumque* rell. codd., Halm. II, Fleckeis., *omnemque metum* Lg. 26, Halm. I, Kays., Eberh. — P. 35. 16 *Nisi vobis* cod. G, Halm. II, Weidner. Phil. XXXV 718 (p. 442. 36 'Philol. Anzeig.' 1869 p. 156); cf. p. 53. 14. — Ib. *honesta ista* Richter., Fleckeis., *hon. ea* Eberh., *Quae si vobis* Bak. — P. 35. 21 sq. *ut innoc. cal. lev., ut in c.* Weidner. Phil. XXXV 719. — P. 35. 34 [*vel*] Halm. II. — P. 35. 36 *consueverant* Ern., Kays., Eberh., Halm. II, Fleckeis., *consueverunt* aut *consuerunt* codd., Halm. I; cf. p. 166. 14, 169. 9, 256. 14, 316. 10, 431. 35, 461. 4. — P. 36. 1 *dilecti* Fleckeis. auctore Halm. II, *del.* codd. et cett. edd., etiam Fleckeis.; item *dil.* Halm. infra p. 104. 26 (et in aliis oratt.)

e codd., sed ib. 16, 105. 24 et saepe *delig.*; *dilig.* p. 121. 1 cod. G2, 125. 2 Lg. 29, 247. 4 Lgg. 42 et 29, 439. 6 opt. codd., 249. 28 *delicti* Lg. 42, 416. 26 *dilegentiss.* R, al. *detexerit* pro *dilexerit* (p. 259. 33 Lg. 42), *deiecto* pro *delecto* (p. 494. 4 R) etc.; cf. p. 14. 1, 84. 32, ad divin. p. 189. 18, Lael. 181. 17. — P. 36. 12 *periculum* Stanger., Fleckeis. — P. 36. 26 *[iudex]* Halm., † *iudex* Eberh., om. Lg. 26, habet Mart. Cap. p. 470. 10 Halm. — P. 36. 32 *sint* Kays. — P. 36. 33 sq. *e manif. malef. cotidianoque sang. remissionem sperant laturam* Eberh., *manif. — sang. dignissimam sp. futuram* Halm. II, *e manif. — sang. dimissum sp. futurum* Richter., Fleckeis., multi multa alia, postremo C. A. Lehmann. Herm. XIV 213 *sang. impune dimissis severam sp. futuram.* — P. 37. 4 *ostendetis* codd., Halm., Fleckeis., *ostenderitis* all., Kays., *ostendatis* Madv., Eberh.; v. infra ad p. 71. 1, N.D. p. 11. 7; hic p. 53. 7 et 36, 80. 26, 175. 6, 218. 28, 274. 2, 289. 19, 370. 17, 413. 15, 416. 12, 427. 1; de coniunct. orat. obliq. ad p. 44. 12 — P. 37. 5 *clam ex insidiis* Weidner., Fleckeis. — P. 37. 8 *temptatur* cod. G 'ut semper', Kays., Eberh., Fleckeis., *tentatur* Halm. et sic constanter, ut 429. 24, 437. 23, 494. 17 cum Jordano (*tempt.* R), cod. V *tempt.* p. 221. 7, alibi codd. *tentare* ut p. 208. 5 et 37, 248. 9, sicut *prontus* (Lg. 42 p. 212. 10, 263. 35), *contentus* (Lg. 29 p. 267. 4, R p. 381. 18), *densit* (Lg. 29 p. 302. 28) et rursus *contemptus* pro *contentus* (cod. R p. 458. 25); *contemturum* cod. V p. 291. 31, *redemtion.* idem p. 291. 9, *sumtum* p. 332. 30 (Jord. ad p. 422. 2 ed. Or.; cf. ad par. p. 199. 4), *eptum* Lg. 42 p. 244. 22 et 249. 5 (ut Vat. Phil. II 18. 45 al.), *promisisset* Lg. 42 et V p. 350. 13, *sūmisisses* Lg. 42 p. 350. 24; rep. p. 313. 17. — P. 37. 14 *ipsum* 'aut delendum aut *ipsi* corrigendum videtur' Halmio p. 1432, ego praefero *ipsi.* — P. 37. 22 sqq. *[quo facilius — calamitatem]* Fleckeis.; v. Madv. fin. p. 19, infr. ad p. 381. 20. — P. 37. 33 *Atque ex omnibus* coni. ed. I Halm., scr. II et Eberh. — Ib. *omnibus suis* Lg. 26, Halm. I, Kays., Eberh., *suis omnibus* rell. codd., Halm. II, Fleckeis. — P. 37. 36 *Hic* codd., Halm. I, Eberh., Fleckeis., *Is* Halm. II, Kays. — P. 38. 7 *recessimus* codd., Halm. I, Kays., Fleckeis., *recessum* Halm. II, Eberh.; cf. p. 71. 29. — Ib. *omnes* coni. Eberh., scr. Fleckeis.; cf. p. 57. 20, 61. 19, 102. 1, 119. 19, 481. 12. — P. 38. 9 *atque* om. tres codd. Oxon., tres Lgg. dett., ed. Asc., Kays., Eberh. *Atque* aut *ac* om. in omnibus codd. praeter opt. Lg. 42 (et F) p. 222. 17, 257. 37, 325. 16, in plerisque p. 269. 5, 280. 14, 293. 10, in optimis 259. 29, 277. 34, 293. 2, 300. 10, 314. 25, 325. 23, 351. 15, in aliis 187. 33, 257. 10 (Lg. 29), 369. 12, 382. 33, 404. 22, 426. 34, add. p. 244. 1 (*ac denum* Lg. 42), 398. 18, 425. 7, 462. 31; ad p. 93. 20, 269. 28. — P. 38. 20 *huius modi* Reisigio auct. Kays., Eberh., Halm. II, Fleckeis.; v. Madv. fin. p. 500, Adv. II 418, Cic.

Acad. II 10. 32, 27. 88, divin. II 10. 25, Font. 13. 29, ifr. p. 146. 27, 149. 5 (*ita* coni. Ern., scr. Schuetz.), 210. 7 et 15 et 18, 262. 28, Cluent. 64. 179, Mur. 29. 61, ubi pauci codd. habent *huius modi*, inv. I 45. 84, Varr. l. L. V 80 etc.; p. 466. 12 *huius modi* dett. codd., p. 110. 33, 297. 5 var. etc. — P. 38. 22 *que* add. Halm.II, Kays., Eberh., Fleckeis., *et qui* Madv.; ad p. 110. 25. — P. 38. 23 *[quod sciam]* Halm.I, Kays. — P. 38. 26 sqq. *[cum hic — Romae esset]* Eberh., *[filius]* Halm.II, Fleckeis. — P. 38. 28 *ipse* Eberh., Fleckeis., *iste* codd., vulg.; ad p. 70. 12, 146. 25, 221. 5 et 25, 263. 23, (306. 12, 356. 26,) 402. 23, 444. 35; *ipso* pro *isto* Lg.42 p. 220. 13, item 278. 16, codd. praeter Lg.42Vφ 297. 34, paene omnes 302. 28, praeter R et Lg.29 p. 369. 17, deterr. 430. 31, 463. 22, 488. 14, G3 p. 483. 28 (*ise* R), *iste* pro *ipse* Lg.42 p. 226. 33, 248. 20, 257. 35, 330. 2, dett. 253. 9, 444. 35, 446. 19; *illo* pro *ipso* omnes p. 437. 26, dett. 478. 18; cf. ad p. 162. 3. — P. 39. 16 sq. *Cum iam proscr. mentio nulla fieret* codd., *Cum nulla iam proscr. ment. fieret* 'ex Charisio (p. 264. 6), in quo est: *cum nulla etiam proscr. memoratio fieret*, et ex Diom. (390. 17), in quo est: *cum nulla proscr. mentio fieret*' Halm., Kays., Eberh., *cum iam nulla pr. m. fieret* Fleckeis. — P. 39. 19 addunt etiam *bona veneunt* Richt., Halm.II, Fleckeis., *bona proscribuntur* Eberh. probab. — P. 39. 24 sq. *sexagiens HS* vulg., Fleckeis., *HS sexagiens* Halm.II, om. I, *Haec bona emuntur sestertiorum duobus mil. num.* codd., *[haec bona emuntur duob. mil. num.]* Kays., Eberh. — P. 39. 28 *sanet* Rinkes Mnem. VIII 444 sq., Paul. progr. Berol. 1875 p. 20, Halm.II, Fleckeis., om. Halm.I, cum lacunae signo Kays., *et ea curet* Eberh. — P. 39. 33 miror intactum relictum esse *animadvertat*, cum Cael. 29. 69 *miramur, si est consecuta* contra omnes codd., sen. 11. 35 *quid mirum, si sunt* contra optimos scriptum sit; v. ad sen. p. 143. 32, ifr. p. 73. 20. — P. 40. 18 *sepulcrum* Kays., Eberh., Halm.II, Fleckeis., sed p. 463. 27 etiam Kays. et Halm. e codd. RV *sepulchra.*; ad off. p. 20. 19. — P. 40. 19 *emptio flagitiosa, flagitiosior poss.* Eberh., *emptio * flagitiosa* Fleckeis. — P. 40. 32 *iis* Halm.I, *ab iis* Halm.II, Kays., Fleckeis. — P. 40. 35 *Usque adeo enim*? ad N.D. p. 9. 26; sen. 1. 2 in. et 2. 4 ex. codd. BS habent *autem* pro *enim*, item Lael. 6 in. 20 cod. S, ifr. p. 362. 15 omnes, etiam Lg.42, praeter

Lg.29 et AB, p. 387. 19 Lg.29 *enim* (*e*) pro *autem*, p. red. in sen. 13. 33 Erf., Mur. 30. 63 omnes, in Orat. cod. Erl. viciens *enim* pro *autem*, semel *autem* pro *enim* (Chr. Hoerner. progr. Zweibr. 1878 p. 8); ad p. 250. 1. — P. 41. 5 *ac cotidie* G. Krueger., Fleckeis.; v. ad p. 441. 14. — P. 41. 6 *licentius* Richt., Fleckeis. — Ib. *[nihil]* Halm., Kays. — P. 41. 8 *[Sex. Roscii]*

du Rieu, Kays., Halm. II, Fleckeis. — P. 41. 12 *[Nepotis filiam]* Passerat., Kays., Eberh., Halm. II, Fleckeis. — P. 41. 24 *faciundae* ed. Asc. et Crat., Kays., Eberh., Halm. II. — P. 41. 36 *[cum — esset]* Fleckeis. — P. 42. 6 *habetis, hoc tempore fidem* Kays. — P. 42. 14 *T.* add. Ern., Eberh., Halm. II, Fleckeis. — P. 42. 15 *culeum* hic codd., ut videtur, Kays., Eberh., at p. 54. 10 *culleum* codd. — P. 42. 18 *satis est* ed. Asc., Halm., Eberh., Fleckeis., *est* om. codd., *est satis* ed. Crat., Kays.; ad p. 59. 19. — Ib. *quoniam quidem suscepi* tuetur Kays., rell. aut om. aut secl. — P. 42. 21 *immineant* Halm. II, Eberh., Fleckeis., *minae* aut *mine* codd., *mihi minae* Bait. auct. Halm. I, Kays. — P. 42. 34 *[Sex. Roscium]* Madv. auct. Kays., del. Halm. II, non recte, ut opinor. — P. 43. 12 *quae [tantum potuit, ut]* Garat. auct. Halm. I, *qui tantum pot., ut omnes cives occisus* Richt., Fleckeis. — P. 43. 13 *perculerit* suad. C. A. Lehmann. Herm. XIV 213. — P. 43. 18 *magis* transp. v. 19 ante *ferendum* Eberh., Fleckeis. — P. 43. 30 *[accusator]* Eberh., del. Halm. II fort. recte, *[Erucius]* Madv., Kays. — P. 44. 5 *[maleficio]* de Eberh. sent. Fleckeis., *quod uno maleficio scel. omn. complexum esse videatur* Bakio auct. Halm. II. — P. 44. 12 *est* Halm. II, Fleckeis.; cf. ad p. (10. 18,) 23. 9, 25. 4, 70. 27, 84. 30, 108. 29, 124. 2, 131. 1, 134. 33, 185. 36, 204. 29, 211. 19, 243. 13, 247. 11, 256. 25, 310. 9, 322. 18, 361. 13, 367. 9, 398. 11, 423. 16, 433. 12, 482. 2, ad off. p. 18. 3; de indicat. orationis pend. ad p. 37. 4. — P. 44. 13 *numeraretur* Richt., Fleckeis. — Ib. *tu, C. Eruci* Klotz., Kays., Eberh., Fleckeis., *te, C. Eruci* codd. — P. 44. 17 *et* del. Madv. auctore Eberh., Halm. II, defend. Fleckeis. *Et denique* invenitur apud Quintil. III 2 ex., saepius apud Gaium; *et* autem vel addit. vel omiss. in hoc vol. fere ducentis locis; ad p. 14. 20, 28. 22, 91. 28, 112. 3 et 33, 113. 9, 125. 27, 135. 1, 143. 11, 144. 24, 148. 29, 162. 20, 172. 20, 179. 29, 183. 8, 187. 3, 205. 19, 207. 18, 219. 32, 230. 1, 236. 11 et 15, 255. 12, 256. 24, 265. 18, 266. 1, 268. 32, 278. 14, 288. 6, 293. 10, 296. 24, 300. 13, 333. 23, 342. 9, 345. 7, 347. 26, 368. 21, 377. 17, 433. 35, 441. 20, 466. 28, 473. 17, 489. 30, 490. 12. — P. 44. 24 post *versatus* et v. 27 post *impulerunt* interrogat. signa poni iussit Halm. p. 1432, posuerunt ipse in ed. Weidm., Kays., Eberh., Fleckeis., quod non reprehendo; possumus, quod per se patere volumus, tamen ita efferre, ut quasi assensum captantes interrogemus; sed facilius intellegi talia videntur sine interrogatione; v. ad divin. p. 214. 10; infra p. 90. 13 *Roscio?*, 92. 27 sq. *societate?* et *socium?* edd., 178. 5 *factus est?* Klotz., 180. 14 *delectabat?* Jord., item 192. 30 sq., 195. 29 Kays. et Klotz., 405. 25 Jord. et Kays., 408. 20 Kays. al. Etiam *fortasse ceperit?* p. 285. 7 edd.; ad p. 454. 12; possis etiam cum alibi, tum p. 432. 5 *fortasse expectatis?*; sed vix

credibile p. 238. 33 scriptum esse a Jord. et Kays. *Dubitate etiam —?*. In obiurgationibus saepe posui interrog. signa, ut p. 14. 6, 272. 26, 273. 28, 280. 1 et 8, 282. 24, 323. 34, 341. 26, 417. 5, 469. 7, et invenitur addita dubitandi particula, velut p. 237. 4, 307. 15; fortasse melius erat etiam p. 193. 23 *locavisti?* scribere et al., fortasse melius non scribere cum edd. p. 442. 34 sqq. *meretricis? — cogitasti? — venisse?* al.; cf. ad p. 298. 34, 299. 18 sqq., 448. 33. — P. 44. 28 *luxurie* cod. G, Halm. II, Fleckeis., *luxuria* rell.; v. p. 55. 32, 458. 23, 461. 10, 479. 27. — P. 44. 30 *cuiquam* post *umquam* add. Bak., Kays., Fleckeis. — P. 44. 33 *diiuncta* Halm. II, Eberh.; ad p. 418. 34. — Ib. *coniuncta est* cod. M solus, Eberh., Halm. II, *coniuncta* om. tres codd., *cupiditate est et cum officio coniuncta* vulg., Halm. I, Kays., Fleckeis. — P. 44. 35 sq. *Patri non placebat?* omiss. in duobus codd. Gψ del. Madv. (Opusc. I 120) auct. recentt. edd.; cf. etiam Seyffert. schol. Lat. I[2] § 65 p. 153 sq. Iidem del. alterum *Cogitabat?* p. 49. 1 sq. omiss. in codd. GT. P. 157. 10 codd. Guelf. et Leid. ante *Dictum?* om. *Dictum — iudicio*, p. 180. 6 *Fecit, fecerit?* in pluribus codd. om., p. 365. 29 in dett. *quem?* Cf. 96. 16 *Dic nunc Cluvium esse mentitum. Mentitus est Cluvius?*, har. resp. 24. 50 *Volo, inquiunt, esse, qui in contione detrahat de Pompeio. Detrahat ille vituperando?*, ifr. p. 320. 6 *Qui reliqui?*, 321. 6 *Reliquos?* Mihi, si nullum extaret simile exemplum, eius modi leges ipsa ingenii humani natura respuere videretur. — P. 44. 36 sq. *enim causam eamque iustam* Richt., Fleckeis. — P. 45. 22 *pulcra* Kays., Eberh., Fleckeis. Sic script. in Lg. 42 p. 200. 35, 201. 4, in Lg. 29 p. 230. 35, 378. 7, 380. 3, 389. 27, in utroque p. 230. 15, 243. 28, 255. 31, in V p. 464. 2, 475. 17. — P. 45. 24 *Quid hoc?* Kays., Eberh., Fleckeis.; ad p. 28. 1. — P. 45. 33 *haec vita a te rust.* Halm. II, *haec a te vita et rust.* aut *haec attente vita et rust.* codd., *haec a te vita rust.* Halm. I, *haec a te vita eius rust.* Vahlen. mus. Rhen. XIII 296 sq., Kays., Eberh., Fleckeis. — P. 45. 34 *Videsne —?* Halm. II, Fleckeis., non p. 114. 28, 269. 8 etc.; cf. p. 55. 11, 80. 12, 93. 35, 157. 36, 266. 26, 285. 23 (, 348. 29), 349. 2, 374. 22, 474. 37. — P. 45. 35 *a* om. codd. GM, Eberh., Fleckeis.; ad p. 16. 36. — P. 46. 3 *quid* codd. GM, ed. Asc., Kays., *quod* Oxon. R, Halm., Eberh., Fleckeis.; cf. p. 12. 33, 168. 16, 189. 24, 224. 35, 233. 9, 385. 7, 425. 20, Acad. II 46. 140 ex., div. I 5. 9, Brut. 87. 289 ex., Att. I 12. 4, III 8. 2, VI 3. 2 ex., VII 13. 7, 19 ex. cet., maxime p. 84. 1; p. 5. 31, ad Acad. p. 69. 28. — P. 46. 25 *natos* Jeepio auct. Fleckeis. non bene, ut mihi videtur. — P. 46. 29 *Veienti* Fleckeis. auct. Halm. II, Eberh. — P. 46. 30 *a poetis esse* ex edd. Asc. et Ven. Kays., Eberh. — P. 46. 32 *[nostrae]* Halm. I, del. Halm. II, Fleckeis. — P. 46. 35 *familiis* codd.,

Fleckeis., ut infr. p. 345. 17 aliquot codd. et Prisc. Supr. p. 45. 24 et p. 70. 7 codd. omnes habent *familiae*, p. 4. 5, 318. 10 al. *familias*. — P. 47. 3 *et ipsi* non recte mihi videntur quidam interpr. explicare; est enim: 'et ipsi pro sua parte incensi sunt eo studio et omnibus hominibus honestissimum esse arbitrantur.' — P. 47. 30 *rem publicam* Pluyg., Fleckeis. non melius quam Sull. 26. 72 *cum illius vitam*; v. Wichert. progr. Guben. 1862 p. 12 sq., Madv. Adv. II p. 536 n.; cf. ifr. p. 254. 16. — P. 48. 9 *non ostenditur* Richt., Fleckeis., ut fin. I 3. 7 fuerunt qui scribere vellent *non male, credo, mererer*, infr. p. 457. 27 *non credo* dett. codd. (p. 31. 31). — P. 48. 23 *certe* Pluyg., Kays., *cauti* Hirschf. auctore Eberh. *Certus accusator* est verus, iustus, non dubius. V. Hofmann. ep. sel. II 3. 1 p. 104 ed. I, Plaut. Pers. 582 *inimicus certus*, Flor. II 16. 1 *certi hostes*, Cic. Pis. 26. 62 *nullo certo hoste*, Att. XV 21. 1 ex. *certior nebulo*. — P. 48. 24 *atque* Klotz., Kays., Eberh., *et* G (p. 2. 5). — P. 48. 28 *quod* pro *quae* Pluyg., Kays.; ad p. 222. 14. — P. 48. 31 *illud* Pluyg., Kays., Eberh., Halm. II, Fleckeis., *illum* codd., Halm. I. — P. 48. 33 *potes se dicere* quidam codd., fort. *scilicet*. — P. 49. 1 sq. *Cogitabat?* om. recc. edd.; ad p. 44. 35. — P. 49. 8 *huc* codd., Halm. I. — P. 49. 16 *at idem* Fleckeis. pro *verum tamen*. — P. 49. 18 *possim* codd. praeter G, Halm. I, Kays., Eberh., i. e. 'si quis accuset, possim ignoscere', ut N.D. I 16. 43 *qui consideret, debeat* etc., *possum* cod. G, Halm. II, Fleckeis. — P. 49. 21 *videtur* coni. Kays., scr. Fleckeis. — P. 49. 22 sq. *si accusatus est* coni. Halm. p. 1432, scr. ed. II, Eberh., Fleckeis., fort. vere, quamquam cf. fin. IV 12. 30 *si concedatur, tollitur*, Tusc. III 18. 40 ex. *si careat, fruitur*, div. II 52. 108 *si peccent, inest*, am. 19. 68 *si impediat, est*, par. 6. 44 *si sint, quaerunt*, ifr. p. 105. 33 *etiamsi taceant, satis dicunt*, 296. 23 *sunt, si liceat*, saepe *si velim, possum* et sim. — P. 49. 29 *venerunt* all., Eberh., Halm. II, Fleckeis., *venerint* codd., Halm. I, Kays. — P. 49. 29 *et* transp. v. 30 ante *tametsi* G. Krueger., Fleckeis. — P. 50. 4 *aliquem aliquid* Hotom. fort. recte. — Ib. *[in suspicione]* et v. 7 *[sine suspicione]* Halm. II, Fleckeis. — P. 50. 17 *non quem cert.* Richt., Fleckeis. (p. 31. 31). — P. 51. 19 *aut confitere te* 'ex Hotom. emend.' Halm. I, Kays.; cf. N.D. I 30. 84; quamquam *me, te, se* (*, eum*) innumerab. locis a librariis omissa sunt. V. P. III vol. I p. 5. 37, 56. 27, 59. 9, 343. 18, vol. II p. 164. 29, 447. 33, 448. 22, hic p. 19. 6, 110. 32, 129. 29, 229. 16, 233. 15, 240. 36, 297. 1 et 13, 321. 29, 325. 15, 353. 32, 356. 22, 424. 11, 442. 36, 449. 18, *se* om. V p. 221. 13, omnes praeter Lg. 42 (φ) p. 318. 30, 320. 1, dett. 475. 3, R3 p. 470. 5, *te* Lg. 29 p. 329. 37, R3 p. 478. 26, dett. 450. 11, *me* Lg. 42 p. 336. 10, omnes p. 425. 29 etc. — P. 51. 25 *vel* Eberh., Halm. II, *id* codd., *et*

Klotz., Fleckeis., om. Halm. I, Kays. — P. 52. 18 sq. *Quid poterat tam esse suspiciosum? neutrumne* Madv., Halm. I, Kays., Eberh., *quid poterat iam esse (sane, sā ē, sa... est, satis est) suspiciosum autem neutrum* (om. Oxon. H) *ne* (*se*) codd., *Q. p. t. e. susp.? suspiciosum autem? Neutrumne* Halm. II, *Quid post?* (meliusMan. *Quid postea?*) *erat sane susp.* *** *autem neutrum nec sens.* Richter., Fleckeis. — P. 52. 23 *[Erat — conveniret]* Fleckeis. auct. Eberh., del. Fleckeis. — P. 52. 29 *posset* debuisse Ciceronem scribere recte statuunt Ern., Fleckeis., Halm. II; si scripsit *potuisset*, sic inflexit orationem, quasi antea dixisset: 'Nemo, cum polluisset (, potuisset)'; cf. p. 54. 9. — P. 52. 36 *usquam* vett. edd., Kays., Eberh. — P. 53. 7 *commiserint* vett. edd., Kays.; ad p. 37. 4. — P. 53. 11 *haec* cod. G, schol. Luc., Klotz., Fleckeis., *hae* rell.; Neue 'Formenl.' II 208, ifr. p. 312. 32, Sorof. de or. III 38. 156, ad sen. p. 144. 33. — P. 53. 13 *parentium* Halm. II; p. 437. 13. — Ib. sq. *repetunt* de Schuetzi coni. Eberh., Halm. II, Fleckeis. non magis necess., quam si quis corrigere velit N. D. I 18. 48 *ea figura est, quae pulcherrima sit* (v. nostr. adn. p. 20. 20), Tusc. III 19. 46 *Haec bona sunt, quibus aegritudines detrahantur*, V 30. 85 *Hae sunt sententiae, quae habeant*, Nep. XXI 1. 1 *Hi fuerunt duces, qui memoria digni videantur*, Caes. G. VI 25 ex. *quae* (genera ferarum) *maxime differant, haec sunt*, quod falso interpretantur: 'die sich am meisten unterscheiden mögen', ne *Haec sunt, quae conturbent* (off. III 20. 81) et sim. commemorem. — P. 53. 14 *si paene* Weidner. Phil. XXXV 719 supervac.; cf. p. 85. 16. — P. 53. 18 *praerupta* cod. Lg. 26, ed. Ven., Kays., Eberh., Halm. II, *prorupta* cett. codd., Halm. I, Fleckeis. — P. 53. 21 *oportune* ex ed. Ven. sola affertur, p. 126. 19, 443. 19 e nullo cod., ut 275. 29 et 345. 10, ubi et Lg. 42 et Lg. 29 habent *oport.*, item 275. 2; 371. 33 et 362. 11 Lg. 29 (in 42 desunt verba *atque — provinc.*); ad off. p. 13. 31. — P. 53. 24 *tam acerbum, tam immane* Fleckeis.; cf. vel p. 55. 24 *ferum atque agrestem*, 234. 4 *crudelitatem et iniquitatem.* — P. 53. 36 *scripsit* Halm. p. 1432, Kays., Eberh., Fleckeis., *scripserit* codd., Halm. I; ad p. 37. 4. De permut. terminat. *-erit* et *-it* v. p. 57. 18, 63. 27, 65. 29, (86. 1, 94. 6,) 149. 34, 167. 12, 186. 17, 416. 8; p. 335. 12 sq. *audivit — vidit* codd., 493. 25 *eripuit* R etc. — P. 54. 9 *posset* de Ern. sententia Halm. II non recte, credo; cf. p. 101. 12 sq., 167. 21 *licuisset*, Val. Max. III 1. 3, Cic. Sull. 4. 13 ex, Phil. II 22. 54, IX 3. 6, fam. VI 22. 2, Att. XIII 12. 3, Brut. 90. 311 ex., Caes. b. civ. I 68 ex., Schoemann. N.D. II 63. 158, Liv. 39. 31. 12 *potuerant*, infr. p. 222. 14, Att. XIII 6. 4, alibi *potuero* etc.; cf. ad p. 52. 29, 237. 20. — P. 54. 10 *ita* om. codd. G et Oxon. T, Kays. — P. 54. 20 *mare* duplic. Richter., Fleckeis.; ad p. 22. 11. — P. 54. 23 *tam est* codd., Halm. II., Fleckeis., *est tam* Lamb., Halm. I, Kays., Eberh. —

P. 54. 28 *abluantur* codd., Eberh., Fleckeis., *adl.* Halm., Kays. — P. 55. 8 *Itaque* Urs., Fleckeis.; p. 110. 25. — Ib. *quaeram* Halmio auct. Fleckeis., Halm. ipse non item. — P. 55. 9 *meo* Madv., Halm., Kays., Eberh., *in eo* codd., Fleckeis. — P. 55. 11 *ipsene* Fleckeis., Halm. II; p. 45. 34. — P. 55. 13 *quaero, quos?* Richt., Fleckeis., *queros quos* cod. G, quod non 'depravatum videtur ex *quaero, per quos*' (v. G. Krueger. Fleckeis. ann. XCVII 208), sed ex *quaero s'uos*, i. e. *servos* (Vahlen. mus. Rhen. XIII 297). Idem cod. G p. 77. 28 *sequor* habet pro *servum*. — P. 55. 14 *Si per liberos* Halm. p. 1432, ed. II, Kays., Fleckeis., hic Richtero auct. cum lacunae signo. — P. 55. 16 *ii* Halm., Eberh., Fleckeis., *hi* vulg., Kays. — P. 55. 19 *qui conlocutus* G. Krueger., Eberh., Halm. II, Fleckeis., *quicum locutus* codd., Halm. I, Kays. — Ib. sq. '*Pretium dedit.*' Halm. I, Kays., Eberh., *Pretium dedit?* Halm. II, Fleckeis.; cf. p. 84. 14, ad 91. 28, ad 264. 14 et 18, 272. 3, ad 328. 17, 340. 18, 352. 9, 355. 8 sqq., ad 360. 14, 361. 19 al. — P. 55. 32 *luxurie* cod. G, Fleckeis., *luxuria* rell.; p. 44, 28. — P. 56. 2 *occulte* Kays. (*occulto* coni. Halm. p. 1432). — P. 56. 8 *Per quem* Eberh., Fleckeis. — P. 56. 15 *crimine (omni) reo innocenti sal.* Eberh. — Ib. sq. *innocentibus — polliceantur* (sic. codd.) Halm. II, *innocenti* (codd.) — *polliceatur* vulg., Halm. I, Kays., Fleckeis., Eberh. — P. 56. 18 *minister* Lg. 26, Kays., Eberh., Halm. II, *admin.* rell. codd., Halm. I, Fleckeis. — P. 56. 25 *in* om. tac. Kays., Eberh.; ad p. 16. 36. — P. 56. 29 *in insidiis* 'ex coni.' Halm., Kays., Fleckeis.; ad p. 16, 36. — P. 57. 18 *Quid ergo est? quo — confugit?* Halm. p. 1432, ed. II, Kays., Eberh., *quid est ergo, quo — confugerit?* Fleckeis., *Quid ergo est, quo — confugerit?* Halm. I, *ergo est* habet cod. M., *est ergo* 'codd. alii', *quid tamen est* G, *confugerit* omnes; v. p. 53. 36. — P. 57. 21 *hoc tu* codd. GM2, Halm., Eberh., Fleckeis., *tu hoc* M1, Kays. — P. 57. 22 *Interdum* all., Kays., Eberh., Halm. II, Fleckeis., *Interim* codd., Halm. I. — P. 57. 24 *pervertere* Halm. II, *pessundare* Trojel, Fleckeis. — P. 57. 26 *Non* Ern. auct. Halm. I; ad p. 172. 8, 371. 4, 399. 26, ad parad. p. 209. 10; supr. p. 26. 27, Halm. p. 1011. 12, Planc. 26. 63 al.; p. 252. 20 solus Lg. 42 *nonne*, cet. *non*. — P. 57. 27. *Nescisne* Halm. II. — P. 57. 29 *Iidemque* Richt., Fleckeis. — P. 57. 31 *in* . Lg. 26, Halm. p. 1432, ed. II, Kays., Eberh., Fleckeis., om. rell. codd., Halm. I; p. 16. 36. — P. 58. 7 *aliqua* Eberh., Halm. II, Fleckeis., *alia* codd., Halm. I, Kays. — P. 58. 20 *Sed* aut *Tamen desin.* Lehmann. Herm. XIV 451. — P. 58. 21 *maleficium ibi, ubi* Halm. II, codd. aut *malef. ubi* aut *ubi malef.* aut *ubi malef. ubi*. — P. 58. 26 *persequar* 'Lamb. cum cod. (?) Ursini', Halm. I, Kays., Eberh., *prosequar* codd., Halm. II, Fleckeis. — P. 59. 2 *atque iudic.* Lg. 26, Halm. II, *et iud.* cod. G suo more; ad 2. 5. —

P. 59. 5 *implacatus* Graev., Eberh., Halm.II, Fleckeis., *implicatus* codd., Halm.I, cum cruce Kays. — P. 59. 19 *causa est* Richt., Fleckeis.; cf. off. p. 68. 5, 82. 34, 94. 18, par. 202. 19, hic p. 31. 21, 42. 18, 156. 27, 255. 28, 293. 15, 322. 14, 346. 31, 384. 34, 407. 13, 414. 22, 471. 31, 475. 1. — P. 59. 22 *elucet* coni. Heumann., Halm. p. 1432, ed. II, Kays., Eberh., Fleckeis.; cf. Tusc. p. 408. 9, sen. p. 137. 36, am. 174. 7. — P. 60. 3 *reformidet* Lamb., Halm.I, Kays., Eberh., *reformidat* codd., *reformidarit* de Buechneri coni. Halm.II, Fleckeis. — P. 60. 6 *nanctus* Halm.II, Eberh., Fleckeis., *tantas in auctus* Par.1, *nactus* vulg., Halm.I, Kays. — P. 60. 14 *accusatorum* Buttm., Eberh., Halm.II, Fleckeis., *accusatorem* codd. et schol. Gron., Halm.I, Kays. — P. 60. 15 *Trasumennum* Fleckeis., *Trasumenum* schol. Gron., vulg., *trahasimemium* cod. G, *Trasimenum* rell., ut videtur, schol. Luc. II 161; de div. p. 203. 26. — P. 60. 23 *sescenti* cod. G, rell. recc. edd., *sexc.* Halm.I; p. 451. 31, off. p. 85. 18. — P. 61. 11 *Quid tu, T. Rosci?* Halm., *Quid tu? T. Rosci,* Eberh., *Quid tu, T. Rosci, ubi —?* Fleckeis., *Quid? tu, Rosci* Kays., *T.* om. codd. praeter G; ad p. 28. 1. — P. 61. 27 *quicquid* cod. M, edd. Asc., Ven., Crat., Kays., Eberh., *quidquid* Halm., Fleckeis., et sic tac. Halm. et Jordan. scripserunt, ubicumque male collati sunt codd. (69. 22, 70. 21, 110. 17, 395. 24), in Verr. II et III Lgg. 42 et 29 nusquam non *quicquid*, *quidquid* tac. Jord. (168. 18, 201. 15, 208. 27, 216. 9 sq., 223. 28, 232. 10, 248. 3 et 13, 266. 17, 297. 8, 324. 22, 356. 20 *quod* omnes praeter Lgg. 42); p. 375. 35 de R tacetur, Lg. 29 habet *quicquid*, 385. 2 et R et Lg. 29 *quicquid*; sen. p. 141. 3. — P. 62. 8 *sunt* codd., Halm.I, Eberh., Fleckeis., *sint* coni. Halm. p. 1432, scr. ed. II, Kays. fort. rect., ut p. 19. 30 *Videamus, quae sint consecuta*, 258. 37, 420. 27. Fleckeis. conferri iubet p. 65. 7 *nunc illa videamus, quae statim consecuta sunt*; add. p. 173. 1 *illud, quod potest, cognoscite*, 413. 24 *ea, quae coniuncta sunt, cognoscite*, Cluent. 60. 164 *Cognoscite id, quod pertinet* (Phil. II 21. 50 *Accipite ea, quae fecerit*, XIV 2 ex. 6 *si pauca, quae pertineant, dixero* est 'talia —'; sed ib. 3. 9 *eaque dicere, quae effecerit* recte, ut videtur, Ern. *atque*). Fuit etiam, qui p. 37. 21 scribere vellet *res quem ad modum gesta est, exponemus*, quocum cf. p. 4. 2. Miror nemini in mentem venisse p. 307. 1 sic corrigere: *Audite litteras, quas misit*, quod sic scribere solent edd.: *Audite litteras, quas miserit.* Vid. ad divin. p. 233. 6, 177. 5. — P. 62. 19 *Qua tu re* Ernesti coniecturam amplexus Halm. II non bene, ut opinor. Cf. p. 35. 22, 77. 30, 80. 11, 91. 30, 102. 13, 117. 15, 118. 13, 120. 24, 125. 9, 130. 2, 142. 32, 147. 22, 249. 18, 335. 16, 388. 24, Cluent. 47. 130 in., dom. 10. 27, Cael. 29. 68, Planc. 28. 68 ex., Rab. Post. 2. 3 ex., Mil. 30. 81; Cat. III 12. 29 ego mi-

rarer, si Cic. non scripsisset *invidia in conservanda re p. suscepta,* et sic opt. cod. a; ad off. p. 78. 31, Seyff. Lael. p. 45, al. — P. 62. 34 *T* add. Richt., Halm. II, Eberh., Fleckeis. — Ib. *primo* Buechn., Eberh., Halm. II, Fleckeis. haud scio an recte; cf. p. (96. 25,) 212. 1, 219. 20 et 28, 420. 32, ad rep. p. 328. 4. — P. 63. 27 *voluit* scr. dubit. (fort. melius erat *Quid est, quod voluerit*), *voluerit* codd. et edd. (*vellet* susp. Ern.; v. ad p. 320. 4), sed Fleckeis. Weidnero auct. *Quid causae est, quod — voluerit?*; ad p. 53. 36. Longe aliter p. 168. 16 *quid facere potuerit, non habebat.* — P. 63. 37 *[in Tiberim]* all., Kays., Fleckeis. — P. 64. 13 *adeo* Eberh., *ad* codd. Halm. I, Kays. (p. 16. 36), del. Halm. II, Fleckeis. — P. 64. 17 *testimonia* Klotz., Kays. — P. 64. 18 *utrum, is* codd. GM, Halm. I, Kays., Eberh., Fleckeis., *utrum id* all. codd., Halm. II. — P. 64. 19 *ac non* Jeep., Kays., Eberh., Halm. II, Fleckeis., *quasi vero non id — an, quod* Madv., Halm. I. — P. 64. 20 *Itaque* codd., Kays., Fleckeis., *Ita* schol. Gron., Halm., Eberh.; ad p. 110. 25. — P. 64. 21 *ut vel in* Halm. p. 1432, ed. II, Kays., Eberh. fals.; v. Fleckeis. ann. 1864 p. 277 ex. — P. 64. 26 *videte, nunc* Fleckeis. — P. 64. 32 *Quid tu, vir opt.?* Halm., Kays., Eberh., Fleckeis.; ad p. 28. 1. — P. 65. 16 *audistis* cod. G, Eberh., Fleckeis., *auditis* rell. — P. 65. 19 *suspicione contineri* Eberh., *suspiciosum hoc esse* Halm. II, *suspitione hoc computetis* Richt., Fleckeis., all. *suspicionem habere, suspicione hoc, suspicione esse opus, suspicioni esse locum,* possis etiam *in suspicione positum* aut *collocatum, suspicioni locum detis.* — P. 65. 29 *pretium accep.* Eberh., *praemium?* — Ib. *accepit* Whitte opusc. phil. ad Madv. 1876 p. 91, Fleckeis. 'Neque enim', inquit ille, 'de re incerta et futura loquitur Cicero, quid futurum sit vel fieri possit, si quis acceperit, sed de eo, qui partem praedae iam accepit. Itaque interrogat: 'Qui sunt — dederit?' Respondet: 'duo Roscii''. Quod qui statuerit, p. 67. 28 sq. quoque *laesit — polluit — adfecit* scribere debet; nam non minus certum est, quis laeserit. Hoc loco non certum eum hominem intellegi, qui accepit, T. Roscium, multa poterant docere, particula *si* (dubium non est, quin cernant), futurum *cernetis* (iam tum cernebant, qui aderant), singularis *eum*; neque enim unus accepit, sed '*duo Roscii*'. Apparet Ciceronem sic argumentari: 'Si eum, quisquis erit, qui acceperit, cernetis, non dubitabitis; atqui ii sunt Roscio; ergo dubium non est.' Cf. p. 68. 15, p. 95. 26 sqq., ubi certum est, quem iudicem probarit, et tamen recte scribitur: *eumne testem improbabit, quem iudicem probarit? — crediderit? — pararit?* de p. 193. 33 dubito; p. 359. 27 soloece edd. *coegit*; ad p. 76. 4. — P. 65. 30 *quis indic.* Halm. p. 1432, ed. II, Kays., Eberh., Fleckeis., *qui* codd., Halm. I. — P. 65. 32 *quisquam* 3 codd.

Oxon., Halm. II. — P. 66. 6 *T.* add. Richter., Eberh., Halm. II, Fleckeis. — P. 66. 22 sq. *[cum illo — enuntiare]* Fleckeis. — P. 66. 24 *ficta* all., Eberh., Halm. II, Fleckeis., *fretus mora* (*fretus hora*, *fretum ora* aut *aura*) codd., Halm. I, Kays., *vafre mora* Haupt. Herm. III 208. — P. 66. 36 *iis* Lg. 26, Halm. p. 1432, ed. II, Kays., Eberh., *his* rell. — P. 67. 9 *non posse* Kays. (p. 31. 31), *desperas sust. posse* Eberh., lac. sign. post *posse* Richt., Fleckeis. haud scio an recte. — P. 67. 23 *in crimen [mandati]* (hoc ord. G) Fleckeis. — Ib. *infamiae* (*infamia*, *infama*) codd., Klotz., om. Halm., *[infamia]* Kays., *infame* Eberh., *infamia rei* Richter., Fleckeis. — P. 67. 24 *ratione* pro *recte* quidam Ox. codd., Kays. Sic G1 p. 145. 13, saepius Lg. 42 in Verr., p. 303. 10, 350. 11, 354. 18 et 31; p. 271. 15 *necessaria ratione recte*, p. 348. 7 pro *certe*. — P. 67. 27 *est* Richter., Fleckeis.; v. ad p. 68. 15, 86. 1, 108. 29, 118. 29, 149. 19 et 34, 171. 3, 187. 30, 218. 28, 220. 8, 255. 36, 256. 25, 365. 2, 413. 15, 439. 13, 495. 32. — P. 67. 29 *asperserit* Lamb. prob. Halm. p. 1432, Kays. — P. 67. 34 *illeque* Madv., Kays., Eberh., Halm. II, Fleckeis., *ille, qui* codd., Halm. I. — P. 68. 3 *T.* add. Schuetz., Richt., Fleckeis., *[Roscio]* Halm. I, Kays., del. Eberh., Halm. II. — P. 68. 9 *fingi malef. nullum* vett. edd., Kays., Fleckeis., *fingi* om. cod. G. — P. 68. 15 *commisit* Whitte, Fleckeis. non tam fals. quam p. 65. 29 *accepit*, sed sine ulla necessitate; ad p. 67. 27. — Ib. *Atqui* plerique codd., Fleckeis.; cf. ad p. 314. 33, 352. 20, 418. 3, Tusc. p. 357. 7, N. D. p. 9. 24, div. 285. 32, off. 49. 28. — P. 68. 25 *[legationis]* Eberh., Halm. II. — P. 68. 29 *cuius?* — P. 69. 7 *constat* Lg. 26, Halm. p. 1432, ed. II, Kays., Eberh., Fleckeis., *constant* rell. codd., Halm. I non veri similius quam p. 368. 22 *Iuvant me haec nomina concidisse*; Madv. fin. p. 383, inv. I 54. 104 *constat* Weidn. e cod. V. — P. 69. 8 *quo de* Guilelm., Halm. p. 1432, ed. II, Eberh., Fleckeis., *quod* codd., Halm. I, Kays. — P. 69. 10 *hic* schol. Gron., Halm., Eberh., Fleckeis., *is*, *hiis*, *id* codd., *iste* vulg., Kays.; ad p. 87. 37. — P. 69. 27 *[rem]* Halm. II. — P. 69. 32 *hoc pugnari* Nauger., all., Kays. — P. 69. 36 *At neque in vos quaeritur* Madv., Klotz., Fleckeis., *At neque in dominos quaeritur* Kays., Eberh., † *At ne quaeritur* Halm. I. — P. 69. 37 sq. *neque in dominum, cum de hoc quaeritur* scr. (*dominum* per compend. scribi solere constat; recte, ut opinor, *de hoc*, non *in hunc*, recte ad haec: *neque in dominum* additur: *cum de hoc quaeritur*, non ad illa: *neque in vos quaeritur*), *neque enim cum de hoc quaeritur* codd., *neque est iniquum de hoc quaeri* Madv., Fleckeis. (magis litterarum similitudine vendibile quam sententiae concinnitate probabile; quo modo enim aut omnino '*iniquum*' est de hoc quaeri aut propterea, quod *vos dominos esse dicitis*?), *Neque enim, cum de hoc quaeritur,*

in dominos quaeritur Halm. I, *neque est iniquum in hunc quaeri* Kays., *neque est iniq. de illis quaeri* Eberh.; Halm. II totum locum sic scr.: *At si quaeritur de Sex. Roscii servis, non in dominum quaeritur.* — P. 70. 12 *istis* Halm. p. 1432, ed. II, Eberh., Fleckeis., *ipsis* codd., Halm. I, Kays.; p. 38. 28. — P. 70. 14 *iis* Halm. coni. ed. I, scr. II, Fleckeis., *his* codd., rell. — P. 70. 27 *sit* codd., Fleckeis., *est* Halm. auct. rell. recc. edd.; ad p. (44. 12,) 322. 18. — P. 70. 28 *inveniri* Pluyg., Kays., Eberh., Halm. II, Fleckeis., *invenire* codd., Halm. I. — P. 70. 33 *et de una quaque* Halm. II fals.; v. Fleckeis. ann. 1864 p. 280, hic p. 61. 4, 71. 18 etc. — P. 71. 1 *coeperim* Weisk. auct. Eberh. Cf. div. II 64. 131 *Vide, ne, etiamsi concessero, quod numquam faciam, — possimus*, Hein. ad Tusc. II 14. 32, fin. II 14. 44 *si ostendero*, rep. II 44. 70 *nisi erit confirmatum*, sen. 22. 79 *cum discessero*, Att. II 22. 5, fam. XVI 2 *si videro*, or. 1. 3 *si effecero*, Att. I 2. 1 *si absolutus erit*, IV 6. 3 *si scripsero*, hic p. 251. 14 *erit comprobatum*, 265. 2 sqq. *exposuero* etc., 497. 24 *quorum inimicitias suscepero*, Sull. 1. 2 ex., Sest. 40. 87 *si probaro*, prov. cons. 16. 39 *si aut minuero aut repudiaro*, Cluent. 3. 7 *si potuero*, Phil. XIII 17. 34 (Antoni verba) *negatis pacem posse fieri, nisi emisero*, Flacc. 27. 65 *cum voletis*, Phil. V 17. 46 ex. *quemcumque magistratum petet*, VIII ex. *si iis videbitur*, IX ex. *seu quo in loco videbitur* (alibi *videatur*; v. Seyff. Lael. p. 383), XI 12. 30 ex. *ut maius imperium sit, quam eius erit, qui obtinebit*, fam. XII 17. 2 ex. *etiamsi probabis*, XVI 1. 2 *si possit — si autem intelleges*, Att. II. 15. 2 *si erit*, IV 6. 4 *quoad poteris*, Hein. ad off. III ext., supr. p. 37. 4; cf. Madv. fin. p. 653 sq. de indic. fut. ex *cum* causali pend. — P. 71. 4 *[Chrysogoni]* cum alii, tum Weidner. Phil. XXXV 719, Kays., Fleckeis., quasi vero *nomen aureum Chrysogoni* non sit 'Chrysogonus cum aureo nomine'. — P. 71. 12 *magnopere* codd., *magno opere* recc. edd., 480. 37 ex uno Lg. 29; ad off. p. 2. 27. — P. 71. 18 et 30, 72. 6 et 10 *veniisse* Halm. II. — P. 71. 18 *audaciter* Richter. cf. p. 42. 25, *audientur* codd., Halm., Kays., Fleckeis., *prudenter — iudicentur* Eberh. Vulg. sic interp.: *venisse. Si enim — — conqueramur. Verum —.* — P. 71. 29 *recessimus* Richt., Fleckeis., *recesserunt* (*disc.*) codd., *recessum est* vulg.; ad p. 38. 7. — P. 71. 33 *more* pro *modo* coni. Ern., prob. Halm. p. 1432 (non ed. II), Kays., Eberh.; cf. p. 351. 27. — P. 72. 1 *ut crimen ementiretur* H. A. Koch. progr. Port. 1868 p. 1. — P. 72. 2 *Sex.* add. Ern., Eberh., Halm. II, Fleckeis. — P. 72. 3 sqq. *[ut his — passus non sit]* Eberh. — P. 72. 9 *nimirum* defend. Eberh., Fleckeis., del. Halm. — P. 72. 24 *ipsi* om. codd. GLg. 26, Halm. p. 1433, Kays., Eberh., tuentur Halm. II, Fleckeis. — P. 72. 27 *vitam* Richt., Eberh., Halm. II, Fleckeis., *vitae casum* rell. codd., Halm. I, *vitae discrimen* G,

vitae [casum] causam[que] Kays. — Ib. *pertinent* Lg. 26, Eberh., Halm. II, Fleckeis., *pertineant* rell. codd., Halm. I, Kays. — P. 72. 35 *denique* pro *deinde* Halm. II, Fleckeis. — P. 73. 3 *partim invito* add. Madv., Halm. II, Fleckeis., *furtim imprud.* scr. Kays., Eberh., *praesertim impr.* Rinkes Mnem. VIII 445. — P. 73. 15 *iudices* schol. Gron., Eberh., Halm. II, Fleckeis., om. rell. — P. 73. 24 *hoc iudicium* om. Eberh., Halm. II, Fleckeis. — P. 73. 28 sqq. Halm. p. 1433 sic corrigit: *Sullam scilicet; deridebat tamen. Et ait* se, *id est suspic.* — P. 74. 4 *(hi possessionem)* ante *aptam* add. Eberh. — P. 74. 5 *Sallent.* plerique codd., Halm. II, Fleckeis., *Salent.* cod. M 1, rell. edd. — Ib. *Bruttiis* Eberh., Halm. II, Fleckeis., *Brutiis* codd., vulg. — P. 74. 12 *praeconem enuntiare* Momms. apud Halm. p. 1433, *praetium enumerare, qui preconum numerare* et sim. codd., *quid praeco enumeraret* Halm. I, Kays., *quid praeco enuntiaret* Eberh., Halm. II, Fleckeis. — P. 74. 20 *cocos* codd. 'recta scriptura' (Halm.), Eberh., *coquos* rell. edd., etiam Halm. — P. 74. 23 *conviciis* Paul. progr. Ber. 1875 p. 20, *conviviis* codd. et edd. — P. 74. 28 *compto* Buechel., Fleckeis., *composito* codd., vulg. — P. 74. 30 *et invidetis* del. *iudices* Richt., Fleckeis., om. Halm. II. — P. 75. 7 *[dignitate de]* Kays., Eberh. — P. 75. 24 *in isto* plerique codd., Kays. — P. 76. 4 *volent* Richt., Eberh., Halm. II, Fleckeis. Cf. ad Acad. 67. 15, fin. 156. 2, 252. 32, Tusc. 343. 17, N. D. 44. 7, legg. 395. 19, off. 26. 15, 37. 5, 87. 10, hic p. (13. 26, 65. 29,) 183. 23, 210. 4, 215. 5, 274. 27, 288. 24, 314. 30, 334. 7, (362. 12,) 397. 24. — P. 76. 8 *illi nobiles* Halm. p. 1433, ed. II; ad p. 162. 3. — P. 76. 19 *et quo* all., Fleckeis., *et quod* codd., *quod* Halm., Kays., Eberh., vers. cret. descr. Eberh., Halm. II. — P. 76. 22 *Hicine* recc. edd. probab., sed v. Neue 'Formenl.' II 209, Cic. fin. III 4. 12, Sull. 27. 75 *hosne*, Tusc. III 18. 39 *huiusne*, fat. 3. 5 *hocne* et *hasne*, apud Sen. trag. *hocne, hisne, haecne, hasne*, apud Stat. *hisne, hancne* etc. — P. 76. 27 *valiturum* pro *posse* Halm. p. 1433, ed. II. — P. 76. 28 *experrecta* ed. Crat., vulg., *expectata* codd., Kays. — P. 76. 30 *fortunasque nostras* Garat., Halm., Eberh., *fort. vestras atque nostras* plerique codd., Fleckeis., *fort. vestrasque nostras* cod. G, *fortunas possessionesque nostras* Kays. — P. 77. 6 *splendor* Richt., Fleckeis. — P. 77. 32 *spoliasti* om. codd. quidam Oxon., Kays. — P. 77. 37 *Sex.* add. Richt., Halm. II, Eberh., Fleckeis. — P. 78. 23 *Baliar.* Klotz., Kays., *Baliaris* cod. M, *Baleares, Balearis, Bellarii* rell. — P. 78. 25 *clariss. patrem* cod. G, Halm. I, Kays., Eberh. — P. 78. 32 *huic* Eberh., Halm. II, Fleckeis., *huius* codd., Halm. I, Kays. — P. 79. 4 et 14 *Messalla* Eberh., Halm. II, Fleckeis., *Messala* codd., rell. — P. 79. 32 *reddidit* codd. nescio qui, Kays., Fleckeis., *reddit* GM, all., Halm., *reddiderit* Eberh. — P. 80. 6 *ne* Whitte, Fleckeis., *ut* codd.,

vulg. non rectius quam de imp. Cn. Pomp. 23. 68 ex. *videte, ut videamur*, etsi sic dixerunt non solum, quem edd. laudant, Capitol., sed etiam August. civ. d. I 20 p. 30. 26, XIII 17 p. 511. 8 (*impedire, ut* V 5 p. 173. 27), Quint. decl. 19. 9 *Di mala prohibeant, ut noveris illum dolorem.* — P. 80. 12 *Dubiumne* cod. G, Kays., Eberh., Halm. II, Fleckeis., *Dubium* rell. codd., Halm. I; p. 45. 34. — P. 80. 17 *hic* codd., Halm., Eberh., Fleckeis., *huic* del. *Roscio* Madv., Kays.; *Sex.* add. coni. Halm. I, scr. ed. II, Eberh., Fleckeis. — P. 80. 19 *eam ad rem* Gulielm., Halm. I, Kays., Eberh., *ad eandem* (*eadem*) *rem*, *eadem re* (*rem*), *eandem rem* codd. — P. 80. 26 *esset* Rinkes Mnem. VIII 449, Kays., Eberh.; ad p. 37. 4. — P. 80. 31 *venturam* Halm. p. 1433, ed. II, Fleckeis.

Pro Q. Roscio comoedo.

P. 82. 1 *Is* codd., *Iste* all., Bait., Kays.; ad p. 157. 7. — P. 82. 3 *suis tabulis* codd., Bait., *tabulis suis* all., Kays. — P. 82. 4 *homines* codd., *hominis* edd. — P. 82. 8 *[plenam perfidiae]* Ern., Kays., Klotz. — P. 83. 7 *nolit* marg. Lamb., Kays., Klotz., *noluit* codd., Bait. — P. 83. 14 *sed ex advers.* Lamb., vulg., non necess. propter *tuis* (quasi *ex tuis non tabulis, sed advers.*); cf. p. 204. 12 *apud perpaucos homines, non civitates*, 414. 33 *ad ea defendenda, non expugnanda*, ex eodemque genere sunt, quae collegi ad fin. p. 210. 33: *in ulla alia nisi humana figura* etc.; ad p. 16. 36. — P. 83. 20 *servare* cod. Monac. M, Kays. fort. recte. — P. 83. 30 *deiecta* codd., Klotz. — Ib. alter. *sunt* om. all., Bait.; ad sen. p. 156. 11. — P. 84. 30 *postularimus*? ad p. 44. 12, fin. p. 110. 10. — P. 84. 31 *Ei* scr., *Huic* Nielaender. progr. Krotosch. 1874 p. 36, *Eius* codd. et edd. (p. 85. 37). Sed idem Niel. ib. p. 33 falso p. 258. 13 *foederi* scribendum censet *praesidio* dativum esse ratus. P. 414. 36 omnes codd. *ornamento urbis.* — P. 84. 32 *Derectum* scr., *dir.* codd. et edd., item p. 409. 18; ad off. p. 117. 4. Caec. 8. 22 cod. Tegerns., leg. agr. II 17. 44 omnes codd. habent *decreto*, Sest 45. 98 et Cael. 16. 38 et 18. 42 (non 17. 41) e Paris. Halm. *derig.*; v. Francken Mnem. 1880 p. 221. — P. 84. 33 *dari [oportere]* Bait., *oportere* add. Hotom., Lamb. — P. 84. 34 *perdidit*? — P. 84. 36 *ET* om. all., Klotz. — Ib. † *tamen* Bait. — P. 85. 4 *de* del. Bait. — P. 85. 6 *id* (pro *sit*) *dari repromittive* Wesenb. obs. in Sest. p. 25. n. — Ib. *sic petieris* Momms., Bait., *si peieres* codd., *si paret deberi* Kays., *si pareret* all., Wesenb., Klotz. — P. 85. 31 *cuius tertia* Huschk. auct. Kays., *in tertia* Rinkes Mnem. VIII 450 cf. p. 84. 23. — P. 85. 37 *cui res et* Klotz. e tribus Ox., *[res]* Kays., *cuius et* Baiteri codd. — P. 86. 1 *fuit* si scripsit Cic., multo magis notabile exemplum inconstantiae modorum, quam quae collegi ad Acad. p. 71. 21,

fin. 166. 33, Tusc. 283. 28, rep. 273. 37; cf. supra p. 23. 9 *qui decernit — qui sit*, p. 273. 1 sqq. *qui vult — qui putat — qui doleat — qui velit*, 318. 22 sqq. *quibus fuerit — quibus fecerat*, 467. 6 sq. *qui habuerunt — qui habuerit*, fam. VIII 16 (Att. X 9 A). 2 ex. *quem noluisti — quos nolueris*, red. in sen. 6. 14 *Habet magistros non ex istis, qui adhortantur, sed eos, qui disputent*, har. resp. 1. 2 ex. *non dubito, quin ea tela, quae coniecerit inimicus, quam ea, quae collega emisit, leviora esse videantur*, 17. 37 *id, quod excludit, quo non possit intrare, quod nemo violavit*, leg. agr. II 24. 64 *tum, cum haberet — et tum, cum erat*, Lig. 11. 31 *illi, qui fruuntur, tu, qui concedas* (, Q. fr. I 1. 5 corr. *teneat*), ne talia afferam: *qui sentiat — qui veniat — a quo repetunt* p. 393. 17 sqq. Ad p. 53. 36, 67. 27, 413. 15, 482. 2. — P. 86. 4 *mutum* scr., *unum* codd. et edd., *Minoem* Paul. progr. Berol. 1875 p. 14. — P. 87. 5 *Quid tu, Saturi, —?* Klotz., Kays.; ad p. 28. 1. — P. 87. 18 *primum* om. all., Klotz. — P. 87. 37 *istius* pro *huius* Halmio auct. Kays. non rect.; respondent inter se *illa — huius* ut p. 69. 10, 179. 21, 274. 13, 380. 6; praeterea cf. Halm. ad S. Rosc. 6. 17 ex., Halm. et Eberh. ad Verr. IV 4. 7, V 13. 32, ifr. p. 144. 8, 168. 12, 202. 23 sq., 211. 27, 262. 7 et 29, 273. 33 sqq., 274. 9, 276. 7, 279. 6, 292. 28, 320. 27, 326. 10, 342. 10 et 25, 459. 7 (v. 8 *iste*), 463. 1, 497. 20. — P. 88. 2 *mirum mihi* Madv., Kays., Klotz., *mihi* codd., *nihil* Bait. — P. 88. 13 *arguitur* unus cod. Med., Kays. — P. 89. 10 *in* Lamb., om. codd., Bait., Kays., Klotz.; ad p. 16. 36. — P. 89. 21 *non* del. Man., Bait., Klotz. (ad p. 31. 13). — P. 89. 36 *deberi* Lamb., Bait.; cf. ad p. 51. 19. — P. 91. 27 *re* pro *societate* Klotz. — P. 91. 28 *et pro me* codd. praeter Genev. G, Bait., *et* om. all., Kays., Klotz.; ad p. 44. 17. — Ib. *Pro me?* edd.; ad p. 55. 19. — P. 91. 29 nos ut Boëmoraeus, Lamb., Momms., Klotz., *licitum est; iure fecerunt multi; nihil* Bait., *[iure fecerunt multi]* Kays., *[fecerunt multi]* Schuetz. — P. 91. 36 *Vero* del., *Si fit hoc* Bait., *[si fit hoc vero]* Kays. — P. 92. 23 *a se* om. Bait. — P. 92. 29 *Praeclare sciebat* Kays. — P. 92. 37 *[testimonia]* Kays. — P. 93. 5 *annos* marg. Lamb., *IV* pro *XV* Hotom., all. — P. 93. 20 *ac* scr. (ad p. 38. 9), *pro labore* Man., Bait., Klotz., *[labore]* Kays. — P. 93. 22 *CCIↃↃIↃↃ* Lamb., Klotz., Kays., *† CCCIↃↃↃ* Bait. — Q. 93. 29 *Quid tum? non* Lamb., Kays., *Quid? tu non* codd., Bait., Klotz. fals. — P. 93. 30 *debemus* Kays., *debetis* idem prooem. p. VII n. 7. — Ib. sq. *neque, si ille persequi noluit, non* de Man. coni. Bait., Klotz., aut *in eo sequendum* aut *persequendum* codd., *neque si ille persequendum quod in re fuit non putavit, iudicabimus* (*iudicabitis* p. VII n. 7) *Rosc.* Kays. — P. 93. 35 *tamenne* scrbnd. videtur cum Lamb. ut p. 285. 23 (p. 45. 34). — P. 93. 36 *[Q. Roscii]* Bait., Kays., Klotz. — P. 94. 6 *dissolverit* Lamb., Bait., Kays., Klotz. (p. 53.

36); cf. Sest. 38. 81, Lig. 8. 24 etc. — P. 94. 8 *ab Flavio* Kays. — P. 94. 15 *causae est* cod. Franc. deterr., Turn., Bait. — P. 94. 29 *castissimus* Lamb., *sanctissimus* coni. Halm. prob. — P. 94. 30 *fide* Kays., *te* codd., vulg., fort. *ex fide, tute.* — P. 95. 2 *anne* scr. (malim *C. Luscio et T. Manilio anne C. Cluvio*), *an et* codd. et edd. — P. 95. 23 *Reliquum* ed. Asc., Lamb., Klotz., *Relictum* codd., Bait., Kays. — P. 95. 29 *compararit* Halm., Bait., Klotz., *comparabit* codd., ut videtur, *comparabat* Asc., Lamb., Kays. — P. 95. 30 *eum cum* Lamb., Kays. probab. (ut v. 36 *eum, ut peieret*). — P. 95. 33 *Aut* malim. — P. 95. 37 *non maiore* all., Klotz., Kays., *non minore* codd., *minore* Momms., Bait.; ad p. 31. 31. — P. 96. 2 asterisc. ante *non consc.* posuit Kays. intercidisse coni. *impeditur, qui.* — P. 96. 12 *civibus* scr. dubit. (propter anteced. *improbis*), *inimicis* codd., vulg., del. Madv. p. 1434 ed. Or., circumscr. Kays. — P. 96. 25 *principio* scr., *principium* codd. et edd.; cf. p. 62. 34. — P. 97. 20 *sentit* integrum reliqui, quod nimis incerta est correctio (*cum sentiat, quoniam sentit, Hoc nunc sentit, Hoc quidem sentit*), falsum esse mihi certum videtur; ad off. p. 81. 20, cf. ifra p. 250. 29. — P. 97. 37 *eum* om. all. (codd.?), Klotz. — P. 98. 3 *cum* add. — P. 98. 4 *tibi, non sibi exegit?* Hotom., Lamb., *sibi, non tibi exegit.* codd. et edd. *Itane vero?* intellegi non potest, nisi sequitur, quod absurdum est. Id autem non est *Cognitor si fuisset — ferres tuum*, sed id, quod sequitur. — P. 98. 26 *ea* Madv. Adv. II 196, *sua* codd. et edd. — 98. 29 *non peteres* vix ferri posse videtur; Ciceronem scripsisse suspicor *non posses petere.* — P. 98. 32 *si ab alio* Kays., *si, quod tuum est, ab alio extorquere non potes, id huic eripere potes* Rinkes Mnem. VIII 449 sq., *si tuum ab alio* iam Schuetz.

Divinationis in Q. Caecilium, actionis in Verrem I, act. II libri I meliores codices habentur G1 et 2 et Leid., quos Jordan. in ed. Or. II complectitur nota G3, ϛ 'vetus cod. C. Stephani', λ 'vetus cod. Lambini', Paris. D, Lagom. 29, Cuiac. C. De palimps. Vatic. v. ad Verr. II. Recentt. editt. appellare soleo Jordan., Kayser., Halm. (VII ed. Weidm.), Hirschfelder. (Cic. oratt. sel. edd. A. Eberh. et W. Hirschf., Teubn. ed. II), Klotz. tantum in iis oratt., quas neque Halm. neque Eberh. ediderunt.

P. 101. 1 *[saepe]* Bak., Kays. — P. 101. 19 *dedidissem* 'Halm. ad or. p. Rosc. Am. § 18', scr. ed. Weidm. (non p. 38. 27), Hirschf., ut alii Cael. 12. 28 (v. Francken Mnem. 1880 p. 216) et 19. 47; v. Jw. Mueller. 'Jahresber.' 1877 p. 237, Richter. Fleck. ann. 1871. 421. — P. 101. 21 *habere eos* dett. codd., Quint. IX 2. 59, Halm., Hirschf., *eos habere* cett. — P. 101. 22 *Sicilia provincia* scr., *sua prov.* mell. codd., vulg., *eadem prov.* dett.,

illa prov. Hirschf. — Ib. *Sed quo* Ruhnk., Eussner. Fleckeis. ann. 1873 p. 521, *At quo* Hirschf. — P. 101. 32 *me res* pleriq. codd., etiam Lg. 29, Jord., Halm., *res me* G 1, 2, Kays., Hirschf. — P. 101. 36 sq. *mihi unus* rell. codd., Jord., *unus mihi* G 1, Kays., Halm. — P. 102. 20 *solacium exitii* opt. codd., Jord., Kays., *exitii sol.* dett., Halm. — P. 103. 26 *dices* codd. G1 dett., Halm., *dicis* pleriq. codd., Jord., Kays. — P. 104. 18 sq. *praeter duarum, quarum si* Rinkes Mnem. VIII 451 sq., Halm., ut si quis Cluent. 6. 15 *O mulieris scelus praeter hanc unam in omni vita inauditum!* ita corrigere velit: *praeter huius unius* aut de re p. II 1. 2 *nostrae civitatis statum praestare ceteris civitatibus* sic: *praestare ceterarum civitatum statui*, et quae sunt innumerabilia exempla illius comparationis compendiariae, quae dicitur, quod genus latissime patet. — P. 104. 20 *eis* Kays. 'ex Probo ed. Lind. 144, ubi est *is*', Keil. quidem IV p. 41. 1 scr. *his* ex Sacerd., qui Probum exscripsit, VI p. 493. 14. — P. 104. 26 *d ilectum* G2Dgl, Halm.; ad p. 36. 1. — P. 105. 17 *fuit* codd. G1 dett., Gell. XIII 25. 9, Kays., Halm., om. rell. codd., Jord. 'prob. Garat., Madv.' — P. 105. 18 *senati* 'contra codd. ex Charis.' p. 148. 14 Kays. — P. 105. 34 et 37, 106. 5 et 8 *his* Kays. 'In G 1, 2 fere semper legitur *hiis* pro *his* et *iis*'; ad Lael. p. 177. 9. — P. 106. 19 *[Q.]* Kays., Hirschf., om. Lg. 29 G 2 Ld. — P. 106. 21 *[id]* Hirschf., et solet Cic. dicere aut *unum hoc* aut *illud* aut *tantum dico* et sim., cum id ipsum sequitur, quod dicit; hic *id* additum videtur propter pron. relat. *quod — assentiare.* — P. 106. 25 *ab* Lgg., Kays., Halm., *a* G1, 2, Jord. — P. 106. 36 *sententiam* Kays., Richt. Fleck. ann. 1871. 425. — P. 107. 10 *et ita tamen* (aut *causam*) *mutandam* codd., Jord., *[tamen]* Kays., del. Halm. Heraeo auct., *totam* Richter. Fleckeis. ann. 1871 p. 426. — P. 107. 11 *condicione sit —; ut imitetur* e paucis codd. Kays., *condicione — utatur* Richter. progr. Rastenb. 1861 et l. l. p. 427. — P. 107. 20 *omnis* Ps.-Asc., *omnino* codd., Kays., Halm., Hirschf., *omnino omnis* all., Jord. — P. 107. 22 *ego* Lgg., om. rell. et edd. — P. 108. 4 *animum advert.* Lgg. praeter 42, *animadv.* rell., edd.; ad p. 327. 5. — P. 108. 5 *ab* Lg. 29 G1, Kays., Halm., *a* Ps.-Asc., G 2, Jord. — P. 108. 29 paene necess. scribend. videtur *sit*; ad p. 44. 12, 67. 27. — P. 108. 32 *binis* Halm., *duobus* Non., Kays. — P. 109. 6 *subscriptionem* Madv., *susceptionem* Hirschf. — P. 109. 32 *[vobis]* Hirschf. — P. 110. 2 *et tuam* G1, Jord., Halm., *tuamque* all., Klotz., *atque tuam* all., Kays. De permutatis partic. *et* et *ac* p. 2. 5, de *que* et *atque* 154. 34. — P. 110. 18 sqq. *De te, Caecili, iam mell. — tecum loquar: tu* Kays. non abs.; cf. p. 205. 37 (, 377. 1), 394. 13. — P. 110. 21 *[et tu]* Hirschf. — P. 110. 22 *quis* G1, 2D, Kays. — P. 110. 25 *gravitatemque* G1, 2 St., edd. *Que* fere quinquag. locis vel addit. vel omiss. in codd. notavi; v. p. 38. 22, 55. 8, 64. 20, 150. 32, 187. 9, 193. 22,

227. 15, 234. 25, 235. 22, 255. 14, 289. 21, 386. 13, 399. 24, 408. 2, 444. 3, ad fin. p. 192. 18, 246. 36, 250. 1, 254. 9, legg. p. 399. 32 cet. — P. 110. 32 *te* om. mell. codd., Jord., Kays.; ad p. 51. 19. — P. 110. 33 *huius modi* G1, tres Lagg., Kays., Halm., *eius modi* rell., Jord.; cf. ad p. 38. 20. — P. 110. 35 *iis* Jord. tac. — P. 111. 13 *Quid? ergo* Jord. — P. 111. 27 *mihi temp.* Lg.29, Prisc.II p. 188. 6 et 352. 18, Kays., Halm., *temp. mihi* plerique codd., Prisc.II 355. 18 et 369. 11, Jord. — P. 112. 1 *[dignum]* Baitero auct. Kays. — P. 112. 3 *laboras et, si* dett., Halm., Hirschf., *et* om. mell., Jord., Kays.; ad p. 44. 17. — P. 112. 32 *facessieris* Lg.29, Halm., *facesseris* rell., Prisc., Jord., Kays. — P. 112. 33 *[et]* Hirschf.; ad p. 44. 17. — P. 112. 35 sq. *more — religione* Gron., Halm., *morem — religionem* codd., Jord., *more — religionem* Kays. (*eius orationem subire* Serv. Verg. Aen. IX 371). — P. 113. 9 *[et] illi* Hirschf.; p. 44. 17. — P. 113. 25 *At* G1, all., Kays., Halm., *Ac* G2DLg.29, Jord., Hirschf.; cf. p. 263. 33, 427. 21, Acad. p. 23. 22. — P. 114. 6 sq. *hominibus (ita paratus venis) tibi hospes aliq. est recip.* Halm., Kays., Hirschf. sine causa, ut mihi videtur; cf. Cluent. 42. 118 *ex hac, mihi concedat, ut tantum mihi sumam.* — P. 114. 13 *his* all., Kays., Halm., *iis* Jord. — P. 114. 36 *est veri simile* Halm.; cf. Richter. in Fleckeis. ann. a. 1871 p. 429; *esset* mihi ferri posse videtur: 'Arbitror te dicturum esse; nam etiamsi non diceres, non esset veri simile (, quod diceres) te illi — fuisse.' — P. 115. 11 *[iudices]* Bak., Kays., Halm., Hirschf., ut p. 378. 6, 485. 24 edd.; cf. p. 151. 31, 196. 9. — P. 115. 12 *esse* om. Klotz., Kays.; ad p. 191. 5. — P. 115. 20 *possit* Lg.29, Kays., Halm., *posset* vulg.; v. p. 123. 29, 131. 4, 179. 20, 183. 12, 277. 32, 295. 14, 402. 35, 460. 14, 472. 30, 476. 32, 480. 14, ad Acad. p. 52. 25, N.D. 60. 25, rep. 276. 18; infra p. 326. 32 *posset* Lg.42, 487. 30 R *possit* all. — P. 116. 4 *[Agonis]* Kays., Hirschf., del. Halm. — P. 116. 11 *ad colligendam hom. exist.* Hirschf. — P. 116. 15 *[repente]* Kays., *[e vestigio]* Hirschf. — P. 116. 16 *rediit* cod. G1, Kays., Halm. (non Prisc.II p. 373. 11), *redit* vulg. — P. 116. 18 *verrit* Noeldeke progr. Lingen 1864 p. 7, F.W.Schmidt. Fleckeis. ann. 1874 p. 742, *vertit* codd. et edd. — P. 116. 25 *coenavit* Jord. tac., alibi *cen.* — P. 116. 32 *te dicturum* codd. G1Lg.29, Kays., Halm., *dicturum te* rell. — P. 117. 3 *illius in* cett. codd., vulg., *in illius* Halm. ex uno G1, in quo est *in illius vita nullum.* — P. 117. 9 *nulla* contra codd. all., Halm. — P. 117. 10 *[in]certum* Hirschf., *iam actum* Kays.; v. Richter. Fleckeis. ann. 1871 p. 430. — P. 117. 13 *ac tuam* codd. G2dett., Non., Kays., *et* solus G1, ut videtur, Jord., Halm.; v. p. 2. 5. — P. 117. 15 *[in]* de Hotom. coni. alii., Kays., Hirschf., del. Halm.; ad p. 62. 19. — P. 117. 16 *ceteris* Lgg., Kays., Halm., *omnibus ceteris* G1, *omnibus* G2Ld.ςλ, Jord. —

P. 117. 17 *[accusatorem]* Kays., Halm., Hirschf. fort. rect. — P. 117. 30 *qui quaestor eius* codd. fere omnes, Halm., *eum, cui quaestor* unus Lg. nullius pretii, Jord., Kays., Hirschf. — P. 118. 15 *causa est* codd. G1,2*l* (non Lg. 29), Jord., Halm., *est causa* Lg. 29 ς (al. om. *est*), Kays. — P. 118. 29 *voluerint?* p. 67. 27. — P. 118. 37 sqq. *[Dubitare — accusare?]* Hirschf. — P. 119. 6 *amicitia — dicioneque* all., Hirschf.; v. ifr. p. 224. 6, 465. 6. — P. 119. 19 *[homines]* Hirschf.; cf. ad p. 38. 7. — P. 119. 26 *poenit.* Jord. tac., p. 271. 18 *penit.* Lg. 42 et 29. — P. 119. 37 sq. *consuerat* Lg. 29, Klotz., Kays., *consueverat* rell. — P. 120. 5 *aegrotanti* cod. Ld., Kays., *aegrotante* G2. — P. 121. 7 *nostro pars* codd., ut paene nusquam non var. codd. in his pronominibus, Klotz., Hirschf.; ad Cat. M. p. 154. 15, ifr. p. 122. 2, 136. 35, 261. 5, 295. 6, 331. 26, 352. 18, 361. 32, 363. 5.

In Verrem actio I.

P. 122. 2 *nostri*, v. 11 *nostrorum* ex aliquot codd. Klotz.; ad p. 121. 7. — P. 122. 7 *apud populum Rom.* Bait., Kays., *Romae* vulg. — P. 122. 9 *[quae nunc sunt]* Cobet. Mnem. VII 246, X 163; quidni deleatur p. 137. 24 sq. *quibus nunc utimur*, 147. 3 *quo nunc utimur*, Cluent. 51. 142 *quod tum erat*, har. resp. 28. 61 *qui nunc est* etc.? — P. 122. 13 sq. *[reus]* et *[C. Verres]* Cobet. Mnem. VII 248, Kays. — P. 123. 8 sq. *iuris urbani* Ps.-Asc., schol. Gron., Lgg., Klotz., Kays., *iuris* G3ς, Jord., *urbis* Paul. progr. Berol. 1875 p. 6 sq. — P. 123. 10 *severe* codd., schol. Gron., *vere* 'auctore Halmio ex cod. Mon. Severiani' (qui etiam *vos* om.) Jord., itaque Halm. scr. p. 366. 17 ed. suae, quamquam opt. et vetustiss. cod. ibi quoque habet *severe*. Etiam v. 12 *veritatem* incertum est, nam om. codd. G2Ld., *severitatem* habet Iannoct.; cf. p. 135. 7, 136. 9, 138. 5, 303. 36, 318. 18, 327. 36, 329. 7, 356. 1, 359. 30, 363. 18, 392. 23, 419. 29, 456. 10, 484. 26, 493. 19, 495. 23; 3. 30, 142. 21, 336. 1, 412. 14; p. 477. 34 *vere* dett. codd. post *esse*; ad p. 476. 34, Halm. ad Phil. p. 1370. 22. — P. 123. 25 *praetori* plerique codd., ut videtur, schol. Gron., vulg., *p. r.* G2*l*, *populo Rom.* Baitero auct. Kays. non recte, opinor, *r. p.* G1; v. ad p. 180. 4. — P. 123. 26 *exteris nationibus* et *ordini* 'malit abesse' Kays.; hoc habet et expl. Ps.-Ascon. — P. 123. 29 *posset?* ad p. 115. 20. — P. 124. 2 *est* Ps.-Asc., Klotz., om. schol. Gron.; ad p. 44. 12. — P. 125. 14 *et* plerique codd., ut videtur, Jord., *aut* G1,2Lg. 29, Klotz., Kays.; ad p. 15. 14, 331. 21, Acad. p. 32. 8, off. 63. 32; p. 227. 12 Lg. 42 habet *et*, 251. 29 dett. — P. 125. 18 *[primus gradus honoris]* Halm. p. 1434, Kays., habet Diomed. p. 467. 26. — Ib. sq. *habet aliud in sese* et v. 20 *nudatum, inquam, a quaestore et proditum* a Diom. Klotz. — P. 125. 19 *[Cn. Carb.*

spoliatum] Kays., habet Ps.-Asc. *Cn. Carbonem.* — P. 125. 25 *depeculatus* dett. codd., schol. Gron., Lamb., H. A. Koch. progr. Port. 1868 p. 2, *depopul.* cett., edd., item v. 31 *depeculatio* Lamb., p. 126. 27 *depecul.* omnes Lgg., Halm. p. 445, Kays., Klotz., p. 158. 14 Lamb.; p. 378. 29 *depecuniatus* opt. codd. — Ib. *[in Cn. Dolabellam]* Kays. — Ib. sq. *scelus suum* dett. codd., Klotz. — P. 125. 27 *et* ante *legatus* Lg. 29, Halm. p. 444 sq., Kays., *ille, illa, l.* ('i. e. *vel*') rell. codd., om. Jord.; ad. p. 44. 17. — P. 125. 34 sq. *monimenta* Lgg. 29, 42 G1 all., *monum.* (ut p. 126. 20) vulg. — P. 126. 1 *per multos annos* nec per se tolerabile nec cohaerens aut cum *aliquando* aut cum *per innocentes praetores*; probab. Cornelissen nescio ubi (Mnem. N. S. III fals. notavi) *sanctos*; cf. p. 278. 5. — P. 126. 8 *tam patria cuiusquam* plerique codd., ut videtur, Jord., *patrita* Klotz. — P. 126. 27 *depopulatus* mell. codd., Jord.; ad p. 125. 25. — P. 126. 35 *hominibus* Lg. 29, Halm. p. 445, Kays., Klotz. — Ib. *arbitror esse* Lg. 29, Kays., Klotz. — P. 127. 18 *const. sit ab eo* Klotz. et videtur voluisse Kays. e Lg. 29. — P. 127. 20 *Ea mansit* Ps.-Asc., schol. Gron., Jord. — P. 128. 2 *Q.* schol. Gron. alter p. 399, om. codd., edd. — P. 128. 5 *[potius quam contumeliae]* Kays. — P. 128. 23 *perspic.* codd. praeter Lg. 29, schol. Gron., vulg., *asp.* Lg. 29, Kays. — P. 128. 27 *ac* Ps.-Asc., Klotz.; p. 2. 5. — P. 129. 14 *quidem res mihi* dett. codd., vulg., *mihi quidem res* G1, 2ϛ, Jord., *quidem mihi res* Lg. 29, Halm. p. 445, Kays., Klotz., Siesbye op. phil. ad Madv. p. 235; cf. p. 167. 1, ad Acad. p. 18. 13; ifr. p. 282. 21 *re vera quidem* Lg. 42, 300. 29 *de trit. num. quidem* idem cet. — Ib. *tamen* add. Man. (Halm. p. 445), Kays., Klotz., om. codd., Jord. — P. 129. 25 *et iam* Jord. p. 1434, Klotz., *etiam* vulg., om. Lg. 42 (ad p. 216. 13), *iam* Steph., Lamb., *[etiam]* Kays. — P. 129. 29 *se negasse* coni. Jord. p. 1434; ad p. 51. 19. — P. 129. 34 *tamen* codd., Klotz. — P. 130. 2 *his* codd., Jord., Klotz., *eis* Halm. auct. Kays. — P. 130. 6 *propter iudicium* ante *non licebat* add. dett., Klotz., Kays. fort. vere. — P. 130. 21 *deicerer* (*deiic.*) plerique codd., Kays., Klotz., *deiiceret* G1, Jord. — P. 130. 25 sq. *posset* pro *opus esset* 'Spengelius et vir doctus (Cobet.) in Mnem. III p. 229' (Halm. p. 1434), Kays.; v. Seyff. Lael. p. 352, Att. III 15 ex., 21 ex., 23. 4. — P. 130. 28 sq. *consulem non solum Q. Hortensium* scr., *Hort. cons. non solum* plerique codd., ut videtur, vulg., *Hortensium consules eosque* (i. e. *consulem Q.*, ut opinor) *non solum* G1, *Hortens. consulem [non solum, sed]* * *etiam* Kays. — P. 130. 32 *iam* codd. G1, 2, Steph., all., Jord., *eam* Lgg. 29, 42 all., Kays., Klotz. — P. 131. 1 *est praetor* coni. Halm. p. 1434; p. 44. 12. — P. 131. 4 *posset* scr., *possit* codd. et edd.; ad p. 115. 20. — P. 131. 5 *aliud* ante *iudic.* add. Meissner. Fleckeis. ann. 1871.

57. — P. 131. 6 *[Siculos]* Kays.; schol. Gron. legisse inde apparet, quod causam timoris demonstravit, non homines. — P. 132. 3 *expect. iudicii* e codd. G1,2, Klotz., Kays. — P. 132. 21 *Nunc esse* apud Ps.-Asc. et schol. Gron. falso scribit Jord., est Schem. dian. p. 74. 9. — P. 132. 26 *[ex accusatione]* Kays., sine uncis Jord., *mea accus.* Klotz. — P. 133. 3 *[malitiose]* Bak., Cobet., Kays. — P. 133. 5 *tua ratio fert* scrbnd. videtur; ad p. 386. 8. — P. 133. 28 *periculosissimum* Lg.29, Kays., Klotz.; p. 174. 27, 188. 11, 211. 32, 291. 27. — P. 133. 32 *me † inimicum* Jord., *[inimicum accusatorem]* Halm. p. 1435. — P. 134. 2 sq. *aut accipere aut recipere* cod. Lg.29, Ps.-Asc., Halm. p. 445, Kays., Klotz., *aut recipere aut accip.* rell. — P. 134. 9 sq. *huius modi haec* cod. Lg.29, Kays., Klotz., *haec huiusmodi* rell. — P. 134. 20 *[equite Rom. iudicante]* Madv., Kays., Klotz. — P. 134. 31 *Popilio* codd. G1,2 Lgg. praeter 42, Klotz., Kays., *Popillio* rell.; ad p. 377. 26. — P. 134. 33 *factum sit*, v. 34 *inventi sint*, v. 37 *inventus sit* Schuetz. et Wesenb. auctt. Klotz., Kays., *est — sunt — est* codd., vulg.; p. 44. 12. — P. 135. 1 *et* om. codd. G1,2 Lgg. praeter 42 (ad p. 44. 17), Klotz. — Ib. *reciperet* Lgg. praeter 42, Klotz. — P. 136. 17 sq. *clariss. et fortiss.* Lg.29, Klotz. — P. 136. 35 *nostrum* codd. G2ς Lgg. praeter duo, Klotz., Kays., *vestrum* rell.; p. 121. 7. — P. 136. 37 post *senatorem* add. *hominem* Fritsch., Jord., Kays., *unum hominem vel ten.* Ps.-Asc. — P. 137. 21 *oculi et manus* H. A. Koch. progr. Port. 1868 p. 1, *populus Rom. interesse videatur* codd., *† pop. Rom. interesse videantur* Jord., *oculi [populi Rom.]* Kays. — P. 138. 5 *veritatis* coni. Baiter., scr. Kayser.; ad p. 123. 10. — P. 138. 9 *[Aciliae]*, 16 *[Glabrionis]*, 18 *[Scaevolae]*, 19 *[Scauri]* Bakio auct. Kays., Cobet. Nov. lect. 640 sq.; *Aciliae* habet Prisc. II 188. 9 om. *paternae*, *Glabrionis* I 120. 3, *Scauri* Ps.-Asc. — P. 138. 28 *[Siculi]* Madv. auct. Klotz., Kays., del. Jord. — P. 138. 36 *[quadrag. diebus interpositis]* Bak., Kays. — P. 139. 1 *diuturnitate* Lg.42, 'ut videtur', Hotom., all., Kays. veri sim. — P. 139. 12 *ut, ubi* Ps.-Asc., cod. Iannoct., Klotz., Kays. — P. 139. 15 *tum* scr., *tunc* codd. et edd.; ad p. 6. 24. — P. 139. 20 *si* add., vulg. *facimus (ea ratione facimus — occurramus), necessario*, melius alter. *facimus* del. Lamb., Schuetz. — P. 139. 22 *intelliget* Fritsch. auctore Jord. — P. 139. 24 *in socios* cod. Lg.42, dett., Kays.; p. 16. 36.

In Verrem act. II lib. I.

P. 142. 14 *esset iste* codd. G2 Lg.29, Klotz., Kays. — P. 142. 30 *postremo, utut* coni. Muret. et Gulielm., Jord. dubit., *contra eam cum esset* H. A. Koch. progr. Port. 1868 p. 1. — P. 143. 11 *et e* Garat., Kays., Klotz., *et* om. codd., Jord. (p. 44.

17), *ei compl.* Lg. 29, *ex compl.* Prisc. I 306. 24, *et a compl.* II 264. 10; p. 146. 30 *et ex* unus, ut videtur, Lg. 29, 341. 27 *et ex testim.* Lg. 42 N, rell. *ex*, cet.; cf. p. 268. 32. — P. 144. 12 *convictus* Schem. dian. p. 71. 12, Halm. p. 446, Kays., Klotz., *victus* codd., Jord. — P. 144. 24 *[et]* Wesenb. et Halm. p. 446 auctt. Kays., Klotz.; ad p. 44. 17. — P. 145. 26 *cum* 'G 3 al.', *cum eum* dett., Jord., Kays., Klotz., *quem* Bak. — P. 146. 11 *probarunt* codd. Lg. 42 dett., Kays., *comprobaverunt* Lg. 29, Klotz. — P. 146. 25 *ipsorum* scr., i. e. *eorum ipsorum*, *istorum* codd., *illorum* Zumpt. prob. Wesenb. obs. Sest. p. 9 n. 2, Klotz., Jord., Kays.; ad p. 38. 28. — P. 146. 26 sq. *cum comites istius atque amici* Non., Klotz. — P. 146. 27 *eius modi* codd. G 2 ς Lg. 29, Kays., Kl., *huius modi* rell. codd., ut videtur (*huiusce modi* Lg. 42), Jord.; ad p. 38. 20. — P. 146. 30 vel *probabantur* vel *probabant* malim. — P. 146. 37 *in ipsa* 'codd. plerique', Jord., *ipsa in* Lgg. 42, 29, Kays., Klotz. — P. 147. 18 sq. *[citati in hunc reum]*, v. 20 *[iudiciorum iudicumque]* Bak., Kays. — P. 148. 5 *tam e re p. fuit* Madv., Klotz., Kays., *tamen* (*tam*, *iam*) *re p.* (*res publicas*, *reip.*) *honestius* codd., *tam e re p.* om. *fuit* Jord. — P. 148. 21 *iudic. requirat* rell. codd. et edd., *req. iud.* Lg. 29, Kays. — P. 148. 29 sq. *Verum ut vobis dicam —: homines* Kays., Klotz. e cod. Lg. 29, in quo est *et vobis*, de quo ad p. 44. 17. Cf. ifr. p. 376. 1 *Verum mehercule hoc dicam*, idem quod Planc. 26. 64 *Vere mehercule hoc dicam.* — P. 148. 35 *iudices, pluribus verbis* codd. Lg. praeter 29 dett., vulg., *pluribus verbis, iudices* mell. codd., ut videtur, Klotz., Jord., Kays.; sed add. voc. *res* post *me* 'codd. noti' praeter Lg. 42, 'ut videtur'. — P. 149. 19 *dedit*, ut est apud Ps.-Asc., an *det*, quod habent codd. et vet. edd., praeferam, dubito (ad p. 67. 27). — P. 149. 24 *Et ea re quidem* Bak., Kays. imperite; v. Madv. fin. p. 77, Halm. Verr. IV 9. 20, Seyff. schol. Lat. I[3] § 66 c p. 159 sq., Lael. p. 479; add. p. 333. 2 et 14, de div. II 29. 62, Cluent. 48. 133, frg. Clod. et Cur. 26 p. m. 275, Att. VI 1. 15 ex. — P. 149. 30 sq. *[bis ut causa dicatur]* Kays. nescio cur. Quae sequuntur, Bakium non intellexisse inde apparet, quod sic scribi iussit Schol. hyp. IV 188: *Quid habet lex nisi molestissimum?* Hoc dicit Cic.: *At enim adimo comperendinatum. Et quidem id adimo, quod habet lex in se molestissimum, bis ut causa dicatur, idque aut mea causa* e. q. s. Vid. Seyff. schol. I § 67 p. 161; cf. hic p. 147. 4 sq. cet. — P. 149. 33 *utriusque commune* Jord. tac., *commune utriusque* Lg. 29, Kays., Klotz. — P. 149. 34 *dixerit* id. cod. prob. Halm. p. 446, Kays., Klotz., quasi is, qui bis dixerit, proprium quiddam habeat; ad p. 53. 36, 439. 13, 67. 27, par. 203. 22. — P. 150. 3 *[illam]* Kays. — P. 150. 14 fort. melius scr. *sumus?* ad p. 44. 24. — P. 150. 21 *Halaesa* et *Halaesin.* constanter scr. cum Klotzio, Halm. et Eberh. in libr. IV et V. Sic cod. V p. 339.

31 et 'fere ubique' (*Hales.* p. 340. 16, 341. 32, 370. 1), R p. 370. 1 (*Ales.* V, sic plerumque Lg. 42); *Hales.* hoc loco tac. Jord., Kays., Victor. p. 201. 39. — P. 150. 28 *Possem* Kays. — P. 150. 31 *equorum* ut p. 206. 14 Halm. p. 451, Kays. fort. rect. — P. 150. 32 *vestisque* dett. codd., Jord. coll. p. 206. 14; v. p. 110. 25, 216. 11. — P. 151. 13 *cuiquam* Heindorf., Bak., Halm. ('sic utique flagitat iam ratio rhetorica'), *cuipiam* codd. et edd. — P. 151. 31 *a* om. cod. Lg. 29, Kays.; ad p. 16. 36. — P. 151. 34 '*id laborari* restituendum est ex Lg. 42; cf. ad Att. XIII 9, Parad. II 17. Atque omnino vereor, ut recte dicatur: *in eo* (vel *id*) *elaboro ut quid fiat* [At vide Verr. III 56. 130 Bait.]' p. 446. Add. fin. I 4. 10, Marc. 9. 27, inv. II 25. 74, ifr. ad p. 320. 4 et 322. 33; 499. 23; p. 399. 8 *labor.* codd. G3 Lg. 29. — P. 152. 19 *dictu turpia* codd. Lg. 29, 42, Klotz. — P. 152. 31 *consule* cod. G1, Klotz., Kays., *consuli* G2 all., Jord. — P. 152. 36 *quadripertita* cod. ς, Victorin. p. 209. 18, Klotz., Kays., *quadripart.* rell., ut videtur, Jord.; p. 275. 6 *tripert.* codd. et edd., Tusc. I 28. 68, V 13. 40, N.D. III 3. 6. — P. 153. 18 *afflare* coni. Zumpt., Cobet. — Ib. sq. *defensionisque* cod. Lg. 29, Halm., Kays., *dissensionisque* rell., secl. Jord., *adsensionisque* Klotz. — P. 153. 32 *HS* add. ante *vicies* Jord. tac. — P. 154. 4 *huiusce* mell. codd., Jord., Klotz., *huius* dett., Lgg., Kays. — P. 154. 6 *discribere* Kays.; ad p. 14. 1. — P. 154. 22 *quando tibi* cod. Lg. 29, Kays. — P. 154. 26 *Qui quaestor?* — P. 154. 34 *atque* Jord. tac., Klotz., *institutaque* e Lg. 29 Kays. Rarius *atque* et *que* quam *et* et *ac* (ad p. 2. 5) aut *et* et *que* permutata inveniuntur, sed v. p. 110. 2, 204. 17; p. 257. 10 *amplitudinemque* Lg. 29, 372. 9 sq. *potentissimi clarissimique* id. cod., 438. 13 *turbulentaque*, 437. 19 *ac sceleri* dett., 403. 37 *mentumque*, 472. 8 *ac dolore* Non. — P. 156. 1 *[Ille]* Klotz., *[Cn. Dolabella]* Kays., del. all., Jord. — P. 156. 2 *tum impr.* rell. codd., Jord., Klotz., *cum impr.* G1, 2, Halm. p. 447, Kays. omisso commate ante *cum proditione*, quod intellegi non posse opinor: *cum esset* — *cum* — *cum* —, *tum conflagravit.* Scribendum est aut in hanc sententiam: *cum miser esset, conflagravit cum* — *cum* — *tum* (in quo male sic nude ponitur *cum miser esset,* male *proditione istius conflagravit*) aut in hanc: *cum miser esset cum proditione, tum testimonio, tum vero invidia conflagravit*; cf. p. 51. 32, 347. 16. — P. 156. 7 *Carbonem* — *Dolabellam* codd., Kays.; v. Seyff. Lael. p. 290; ifr. p. 385. 34 *in Verrem* opt. codd. — P. 156. 23 sq. *constituta est Cilicia* cod. Lg. 29, Kays. — P. 156. 27 *est iste* Kays., *est [iste]* Klotz., *est* codd. G2(?) ς λ Lg. 29, Jord., *iste* G1, 2(?) dett. (p. 59. 19). — P. 156. 37 *hominum* Hotom., all., *hominem* codd., Jord., Klotz., Kays. — P. 157. 7 *eius* opt. codd., etiam pal. Taur., Jord., Klotz., *istius* dett., Lgg. 29 et 42, 'ut videtur', Kays.; cf. p. 82. 1, 227. 37,

268. 17, 269. 28, 289. 27. — P. 157. 27 *[illa]* Kays., Klotz., quos secutus non essem, nisi non solum cod. Lg. 29, sed etiam schol. Gron. omitteret, qui laudat 'expeditam βραχυλογίαν'. — P. 157. 36 *illi* codd. G1,2 fort. recte; p. 45. 34. — P. 158. 2 *iis* Jord., Klotz., *his* Kays. — P. 158. 14 *depeculari* Lamb., Schuetz., *depopulari* codd., vulg.; ad p. 125. 25. — P. 158. 30 et 33 sq. *expilat.* H. A. Koch. progr. Port. 1868 p. 2 coll. p. 273. 7 et 278. 26, *expugnat.* codd. et edd.; non multo veri dissimilius *spoliat.* (p. 205. 31). — P. 159. 4 *in* add. Klotz., post *etiam* Halm., Kays. — P. 159. 8 *subsortitus* codd. Lgg. 29, 42 sept. dett., Kays. (v. etiam Ps.-Asc. p. 171. 23), *sortitus* rell. — P. 159. 15 *ibi fuisse, quae nunc non essent* Bak., Kays. — P. 159. 32 *inspectantibus* Pluyg., Klotz.; cf. p. 384. 9, ubi Lg. 29 et dett. *inspect.* — P. 159. 33 *plaustris* codd. G1 Lg. 42, Klotz., Kays., *plostris* G2 dett., schol. Gron., Jord.; de divin. I 27. 57 cod. B semel habet *plostrum*, semel *plaustrum*; ifr. p. 238. 24 'plerique codd.' *Clodius*, *Claudius* Lg. 42 (div. p. 222. 12); cf. p. 269. 10. — P. 159. 37 *[suo]* Klotz., Kays., om. Ps.-Asc. et schol. Gron. — P. 160. 7 *cum in* Klotz., Kays., *quin* codd. G1,2 ς Lg. 42, *quam* Leid., *si in* vulg., Jord. — P. 160. 16 *Paulo* codd. G1, 2 Lg. 29 all., *Paullo* Jord., Klotz., Kays.; ad p. 433. 25, ad Lael. p. 169. 36. — P. 160. 25 *forte* om. non solum cod. G1, sed etiam Prisc. I 490. 7. — P. 160. 31 sq. *virtute, consilio* cod. Lg. 29, Kays., Klotz. — P. 161. 6 *[in tabulas publicas]* scr., *in tabulas perscribere* non puto Latine dici, sed aut *in tabulis publicis* (sic cod. Cuiac., *in tabula publica* Lg. 29) aut *in tabulas referend.* aut *ad aerarium perscrib.* om. *in tabulas publicas.* — P. 161. 24 *peccatorum veniae* Kays.; cf. ad p. 249. 10. — P. 161. 25 *se iudiciorum* ex Ps.-Asc. et schol. Gron. Jord. — P. 161. 27 *omnem* Jord. p. 1435, Kays., *omnium* codd., vulg. — P. 161. 30 *fanis suis* cod. Lg. 29, Klotz., Kays. (*suis templis ablata* schol. Gron.). — P. 162. 3 miror neminem scripsisse *istum* pro *illum*, quae pronomina non multo rarius permutari solent quam *iste* et *ipse* (p. 38. 28); ad p. 76. 8, 235. 25, 245. 17, 258. 25, 263. 24, 269. 28, 389. 28, 422. 19, 431. 33; p. 142. 10 *istius* schol. Gron. et dett., 155. 35 *istum* Lagg. praeter 29, 159. 1 *istinc* ς, *istinc illinc* G1,2, 243. 36 *istum* dett., 255. 27 *istius* omnes praeter Lg. 42 et V, 265. 37 *istius* N, 278. 36 *iste* Lg. 42, 380. 10 *istum* G1, 406. 16, 489. 4 *istius* dett., 162. 9 G1, 202. 30 Lg. 42 m. 1 *illius*, 204. 8 *illi* dett., 334. 35 *ille* omnes praeter Lg. 42, 380. 4 *illius cupiditatis istius* Lg. 29, 446. 12 *illud* G2 Ld. Vid. Richter-Fleckeis. ad S. Rosc. 3. 8, Eberh. ad Verr. IV 14. 32 ex., V 1. 4, hic p. 32. 17, 142. 10 et 11 (*istius* Lamb.), 149. 2, 383. 25 (*iste* Schwab., om. dett. et Lg. 29), Caec. 9. 23 (*istius* Kays.). — P. 162. 9 valde incerta vulg. *Habeo* solus habet Ps.-Asc.: '*Habeo et istius et*

patris eius accepti tabulas, i. e. *acceptarum pecuniarum*. Legitur et *Ab eo* et *accepi'*. Jord. 'hoc glossema (*accepti*) uncis inclusit' itemque Kays. et Klotz., sed codd. si non omnes, at certe plurimi et optimi habent *accepi* nescio an recte. — P. 162. 13 *numquam tabulas* cod. Lg. 29, Klotz., Kays. — P. 162. 20 *et* om. Ps.-Asc., Klotz., Kays. (supr. p. 44. 17), secl. Jord.; cf. rep. II 35. 60, legg. III 9. 20, sen. 5. 14 (, am. 25. 96), ifr. p. 233. 37, 276. 36, 319. 22, Pis. 4. 8, Brut. 22. 85, atque etiam Acad. II 45. 137, div. II 8. 20, Brut. 18. 72, 28. 109, ad p. 441. 20. — P. 162. 29 *ad valvas* dett. codd. haud scio an rect.; p. 472. 3 *ante ostium* cod. V. — Ib. *habes dicere* Lamb., Kays. — P. 163. 1 sq. *[stuprorum flagitiorumque suorum]* del. *quam* (om. in mell. codd.) Kays. — P. 163. 5 *ego relinquam* cod. Lg. 29, Klotz., *ego* secl. Kays. — P. 163. 10 *autem* om. cod. Lg. 29, secl. Kays. — Ib. *[Lampsaceni]* Bak., Kays. fort. rect. — P. 163. 12 *Graecorum* om. cod. Lg. 29 m. 1 (habet Non. p. 244. 25), secl. Kays. — P. 163. 18 *in illo itinere* cod. Lg. 42, Kays. — P. 163. 23 *monebant* cod. Lg. 29, Kays., rell. codd. vel *admonebant* (sic vulg. edd.) vel *commouebant* vel *admonuerant*. — P. 163. 26 *commoretur* Ern. auct. Klotz., Kays. Zumpt. conferri iubet p. 213. 4 *postulant ut — dentur — convenirent — viderentur* et sane dissimile p. 234. 15 sqq. *rogat, ne oppugnent — confirmat curaturum se esse, ne quid noceretur*. Add. p. 168. 23 sqq. *urget, ut feriantur, quo possent*, 283. 8 sqq. *praeclara est clausula, quod controversiarum, quae essent, si uter velit, edicit se recuperatores daturum*, 287. 8 sqq. *scribit, ut mittat, sed ne, si praeterisset, haberemus*, 291. 27 *imperat, ut Xeno audiret, dum res iudicetur, hominem ut adservent* (*iudicaretur*, *adservarent* all.), 299. 5 *ut probaret, imperat, ut dentur*, 471. 26 *ne caederetur, monet, ut caveat*, Halm. ad V 11. 28, Phil. III ex., V ex., VIII 9. 26 et ex., IX ex., XI 12. 31, XIV ex. Sed non raro in codd. scriptum *-aretur* pro *-etur* et sim., velut p. 291. 28 *iudicaretur* in omnibus praeter Lg. 42 φ, *adservarent* praeter Lg. 42 φ V, 293. 11 *arbitrarentur* Lg. 42 N, 298. 10 *arbitraretur* Lgg. 42 et 29 AB, 326. 8 *negotiarentur* Lg. 42, 351. 34 *daret* omn., 360. 34 V, 218. 28 dett. *arbitrarentur*, item 392. 20 et 420. 28 *commemorarem* Lg. 29, 495. 28 *adversaretur* dett.; cf. p. 228. 14. — P. 163. 27 *[comes eius]* Bak., Kays. — P. 163. 29 *ita* Pluyg. prob. Madv. fin. p. 236 ed. III (add. ifr. p. 191. 34, 268. 11, 488. 20, nec dissim. 211. 34 *erat in sermone res, magnam pecuniam relictam*), *istam* codd. et edd. — P. 164. 1 *[Ianitor]* Bak., Kays. — P. 164. 2 *offenderet* cod. Lg. 42, Kays. — P. 164. 9 sq. *[tametsi erat]* et *[tamen]* Kays. — P. 164. 12 sq. *ipsos tantum* cod. Lg. 42, in quo solet *tamen* (*tñ*) scribi pro *tum*, Kays. — P. 164. 13 *adseculas* cod. Lg. 29 m. 1, 42 corr., Kays., Klotz., *asseclas* Jord. tac.; p. 281. 28 Lg. 42 habet

ad secule, Lg. 29 *asecule*, 283. 7 ille *siculis* (post *ab*), hic *ad seculis*, Sest. 64 ex. 135 Par. *adsaecula*, de div. II 37. 79 *asseclae* cod. V, *adseculae* AB. — P. 164. 23 *apparat* cod. Lg. 29 m. 1, 42, Kays., *comparat* rell., Non. 258. 15, vulg.; cf. ad p. 295. 20. — P. 164. 36 *obstipuit* codd. Lg. 29 λ, Klotz., *obstup.* rell.; cf. de div. II 23. 50, ifr. p. 339. 18, p. 692. 13 ed. Or. (ibi et Cat. II 7. 14 cod. a *obstup.*). — P. 164. 37 *ille* omn. Lagg., Klotz., Kays., om. G 1, 2 all., Jord. — P. 165. 10 vulg. *domo, pugna inter servos —;* *iactatur* sumpt. a Rufin. p. 47. 12, *domo et pugna* Kays., *pugnatur* Rau.; rhetorum admod. exigua fides. — P. 165. 11 *primarius* Non., Klotz., Kays., *primus* codd., Jord. — Ib. *homo* om. codd. G 3 Lg. 42, Jord., habet etiam Non. — P. 165. 13 *ipse* om. *Philodamus* Serg. T. IV p. 513. 17. — P. 166. 3 *circum subicere* codd. G 1, 2 ς C, Kays., *[circum]* Klotz. — P. 166. 14 *potuerant* codd. Lg. 42 dett.; aut hoc aut *poterant* malim.; ad p. 35. 36. — P. 166. 15 *ita* codd. Lagg., Klotz., om. rell.; cf. sen. 19. 67, Madv. fin. p. 168, Eberh. ad Verr. V 41. 107; ad Acad. p. 55. 20. — P. 166. 33 *ipse* coni. Beneck., *ipsa* codd., Jord., Klotz., *ipso* Haas., Kays.; v. Seyff. Lael. p. 448; cf. ad legg. p. 399. 33, Madv. 'Kleine Schriften' p. 365. — P. 166. 36 † add. — P. 167. 1 *quo quidem tempore* Siesbye op. phil. ad Madv. p. 235, *quo tempore quidem* codd. et edd.; ad p. 129. 14. — P. 167. 4 *sed hoc* Lamb., Kays. — P. 167. 6 *multa* Lgg., Klotz., *multum* G 3 λ ς all., Jord., Kays. — P. 167. 10 *Neronis iudicio* spur. videntur Bakio ad Cic. legg. p. 621, quo auctore usum se ratus Kays. eadem verba v. 17 sq. seclus. — P. 167. 12 *fuerit*, cod. Lg. 29, Klotz., Kays., *fuit?* rell.; p. 53. 36. — P. 167. 14 *iis* coni. Halm., *his* codd. et edd. — P. 167. 24 *[in Asiam]* de Jord. sent. Kays. — P. 167. 33 *reperire neminem* codd. Lgg., Kays., Klotz., *nem. rep.* rell., Jord. — P. 168. 16 *facere statueret* Kays. non bene, etsi *potuerit* suspect. (ad p. 63. 27). — P. 168. 25 *Laodiceae* rell. codd., Jord., *Laodiciae* λ ς Lgg. praeter 6 et 42, Klotz., Kays.; cf. p. 244. 31. — P. 169. 4 *elui* Bak., Kays., Klotz. non melius puto, quam sen. 20. 75 idem Bak. voluit *morte eluit collegae temeritatem.* — P. 169. 9 *fuerat* codd. G 1, 2 ς Lg. 29, Jord., Klotz., *fuit* dett., Kays.; ad p. 35. 36. — P. 169. 24 *ab liberis* codd. Lgg. 42, 48, 29 'sup. lin., ut videtur', Klotz., *a lib.* G 1 ς multi dett., Jord., Kays., *lib.* G 2; p. 16. 36. — P. 169. 29 sq. *testimonium publicum tuum* Ps.-Asc., Klotz., *publicum* secl. Kays., om. Lgg., *publicum tuum* om. G 1, 2 ς, Jord. — P. 170. 6 *concurreret* cod. Lg. 42 (*—rent* dett.), *concurrerit* opt. codd., edd.; v. p. 10. 35, 11. 6 et 9, 19. 10, 97. 1, 367. 21, Tull. 24. 56 (55 ex.), Cluent. 22 ex. 62, 61. 169, Cael. 23. 56, Rab. Post. 12. 32, Mil. 8. 21, Phil. II 29. 71, XIII 4. 9, nusquam, quod equidem sciam, *causa fuit, cur fecerit* nisi Pomp. Att. VIII

12B1m. — P. 170. 19 *confirmat perpetua* et v. 22 *ad ulciscendum exspectare* cod. Lg. 29, Kays. — P. 170. 34 *metu legationis* codd. Lgg., Kays., Klotz. — P. 171. 3 *poterant* non Ern. solum, quem nominat Jord., sed multi vett. edd. fals.; v. ad Tusc. p. 292. 30, infr. 460. 14, supr. p. 26. 20 etc.; cf. ad p. 67. 27. — P. 171. 18 *At* scr., *Et* codd. et edd. *Et ais* signif.: 'Quae cum ita sint, dicere audes!' (Hand. Turs. II 492, Seyff. schol. I³ p. 78, Draeger. synt. II p. 22 cet.), quod absurdum est; quasi hoc cum illo, quod praecedit, pugnet aut omnino cohaereat. Notissima figura est anteoccupationis, quae refutatur per *Quid, si —?* (Seyff. schol. I³ p. 155), in qua recte additur *ais, dicis, inquis* (*ait* cet.), si non id, quod dicitur ab adversario, reprehenditur, sed dici illud, meliusque par. 6. 36 ex. scribi videtur *At 'sumus', inquit* quam *'At sumus', inquit*; cf. frgm. in Clod. et Cur. 26 p. m. 275 *At sum, inquit, absolutus*, Cael. 29. 68 *At propinquis, inquit, placuit*, Deiot. 9. 25 *At eo, inquit, tempore ipso mittebat*, Att. XV 4. 3 *At, inquis, 'Ηρακλείδειον aliquid*; cf. fat. 4. 8. — P. 171. 22 recte interp. et servavit, quod codd. habent, *docebo* Klotz., vulg. *doceo* (debeb. saltem, ut opinor, *si doceo*; ad p. 314. 30). — P. 171. 23 *contulisse* Ps.-Asc. (id. v. 34 *interrogatus*), Klotz., Kays. — P. 171. 24 *insimularis* Ps.-Asc., Jord., Klotz., *insimulares* codd. G 1, 2, *insimularas* rell. praeter Lg. 42, in quo est *insimulabas*, quod scr. Kays. — P. 171. 26 *epistola* codd. et edd., rell. locis Kays., Eberh., Halm. in Verr. *epistula*, quod codd. habent p. 222. 30, 287. 12 et 16, 332. 10 et 12 et 16, 334. 13 (etiam Lg. 29) Vat. pal., 387. 27 et 29 Reg. et Lg. 29, *epistola* p. 319. 23 (om. Lg. 42), 328. 14, 336. 9, 341. 20, 347. 33. In cett. oratt. *epistula* Vat. Phil. p. 1240. 19, 1263. 8 ed. Or., plerumque tac. edd. *epistola*; ad off. p. 14. 19. — P. 172. 8 *Nonne* codd. Lgg. praeter 29 fort. recte; ad p. 57. 26. — P. 172. 16 *argueretur* codd. dett. fort. rect.; cf. ad fin. p. 259. 25, quo add. N. D. I 4. 8 *quod diffiderent*, ifr. p. 324. 26 *quod arbitrarentur aut iudicarent*, Mil. 10. 29 *quod putarent*. — P. 172. 20 *et* add. Lamb., om. Klotz.; ad p. 44. 17. — P. 172. 28 *vero* pro *nunc* codd. G 2 Ld. λ, Klotz., Kays., nec Jordano ineptum videtur. Alibi permut. *non* et *vero*. — P. 172. 33 *a* om. codd. praeter Lg. 29, Jord., ut p. 94. 8 codd. α M etc., habet Serv. non modo G. IV 334, sed etiam G. III 306. Cicero dixit *alicui spem* (p. 147. 30 al.), *voluntatem, vitam, ius* (p. 105. 19), *causam* (Caec. 4. 9 ex.), *consulatum* (Sull. 23. 90), *de digito anulum* (p. 387. 23), *quantum sibi* (Flacc. 15. 34 ex.), *nihil istis* (ib. 17. 39) *auferre*, non dixit *anulum, argentum, candelabrum, lanam, nummos, pecuniam, signum* aut sim. *alicui auferre*, sed *ab aliquo*; v. ad p. 208. 12, 391. 19. — P. 172. 34 *publice* Lamb., Halm., Kays., *publicae* codd. et vulg. — P. 173. 9 *ab* codd. omnes praeter G 1 (*ad* G 2), *a* G 1, Ps.-Asc., edd.

— Ib. sq. *quod in Hispania est* et *quae in Ponto est* recte om. vulg. — P. 173. 10 *Sinopen* Klotz. cum vett. edd. — P. 174. 19 *[copiose]* Ern., Kays. — P. 174. 27 *facile* cod. Lg. 29, Serv., Klotz., Kays., *facillime* rell., vulg.; v. ad p. 133. 28. Ceterum cf. p. 4. 19. Pomp. comm. T. V p. 177. 32 *vina vinalisque Asiatica*. — P. 175. 6 *facta sunt* all. fort. rect.; ad p. 37. 4. — P. 175. 11 *redditi alii sunt* Klotz., Kays., *sunt* om. omnes codd., *alii* semel habent G3 ς Lg. 29, *alii redditi* vulg. — P. 175. 21 *hi* codd., ut videtur, Klotz., Kays., *ii* all., Jord. — P. 176. 5 sq. *[his nominibus — gestae sunt]* Bak. Schol. hyp. IV 191, Kays. — P. 176. 7 *his* codd. et edd. — P. 176. 18 *pestem tempestatemque* cod. Lg. 29, Kays., Klotz. — P. 176. 33 *Ita est* habent codd. G1Ld. ς Lg. 29 (*ista est* G2), Jord., Klotz., Kays., om. rell. codd. — P. 177. 1 *perinde* ex uno cod. Lg. 48 Kays. solus, v. 9 etiam Jord. ex cod. Lg. 48, *deinde* G1, 2 ς duo Lgg.; Tusc. p. 312. 13. — P. 177. 6 aliter distinxi: *nunc denique praeturae* (urbanae rationem relatam); (eam,) *quam — statim referre debuit* (Siciliensis praeturae), — *non rettulit*; vulg. abs. scribi solet: *nunc denique — usque ad hoc tempus non rettulit*. — P. 177. 8 *sese* (*quaestor esse se*) Ps.-Asc., Klotz., Kays., *se* codd. (*quaestorem*), Jord. — P 177. 17 sq. *Ex litibus — pro pr.* om. cod. G1, secl. Kays. — P. 178. 12 *iis* Jord. tac., *his* Klotz., Kays. — Ib. sq. *ullum nomen* cett. codd., Jord., *nomen ullum* Lg. 29, Kays., Klotz. — P. 178. 15 miror nondum correctum esse *tuis solius*, minus inscite sane quam Tusc. p. 393. 29 *nullius*. — P. 178. 25 sq. *[hoc est — universo]* Bak., Kays. — P. 179. 6 *P.* (*Annius Asellus*) dett. codd., Klotz., *C.* G1, 2 ς all., Jord., Kays. 'cf. II § 21' (p. 206. 18), ubi in Lg. 29 et AB est *C. senatoris anii*, Jord. et Kays. scrib. *C. Annii senatoris*, Lg. 42 autem *·p· Annii senatoris*, et p. 180. 10, 181. 15, 182. 5 cum codd., tum ipsi Jord. et Kays. *P. Ann.* (Zumpt. *C.*). — P. 179. 8 *quod eum nat.* codd. dett., ut testatur Jord., Klotz., Kays., '*quod cum natura* solus 29' Halm. p. 448. — P. 179. 10 *omnia faciebant* cod. Lg. 29, Kays. — P. 179. 20 *posset* cod. V, Prisc. II 260. 14, Klotz., *possit* rell.; ad p. 115. 20. — P. 179. 25 *tam* solus cod. V, Jord., Klotz., Kays.; dubito an melius om. rell.; cf. p. 180. 20. — P. 179. 29 *et* om. cod. V, Klotz., Kays.; p. 44. 17. — P. 179. 31 *a* om. cod. V, Prisc. II 260. 18, Jord. — P. 179. 35 *fecit* rell. codd., Jord., Kays., *scripsit* V, Klotz. — P. 180. 4 *praetoris* ante *auctoritas* 'coni. Klotz. ex V, in quo est *P. R.*: om. ctt.', Jord., Klotz., Kays., *iuris praetorii* H. A. Koch. progr. Port. 1868 p. 2. *P. R.*, *r. p.*, *pr.* et sim. saepissime permut., add., omitt.; v. p. 123. 25, 210. 4, 226. 33, 276. 31, 287. 4, 296. 5, 324. 10, 353. 3, 357. 4 et 35, 425. 11, 439. 1 et 11, 448. 22, 458. 31, 479. 2, 491. 9, 499. 20; 235. 34 *.tr̄. pl'. p. r.* Lg. 42. — P. 180. 20 *tam* add. unus cod. V, Klotz., Jord.,

Kays. male, ut opinor; cf. p. 179. 25. — P. 180. 22 *eis* Kays., *iis* cod. Lg. 29, om. G2ς, *in his* om. *ipsis* dett. — P. 180. 31 *Fusias* cum Hotom., Man., Lamb. all. om. Klotz. — P. 181. 2 sq. *praetor alius fuit* Klotz. — P. 181. 8 *generis* rell. codd., *iuris* V, Klotz., Jord., Kays. — P. 181. 11 *tametsi* scr., *tamen* codd. et edd., Jord. coni., scr. Kays. *etsi minus esset nefarium, tamen.* — P. 181. 12 *sed tamen* malim (*tantum* cod. Urs.); *tamen* et *tum* ita saepe confusa sunt in codd., ut in Lg. 42 paene constanter *tamen* (*tñ*) scriptum sit pro *tum*. — P. 181. 16 *mercenar.* codd., etiam V, Jord., idem solus p. 448. 28, ubi cod. R habet *mercennari*. — P. 181. 17 *inventus est* cod. V, Kays., Klotz., *est inventus* rell., Jord. — P. 181. 20 *multi in isdem causis fuerunt* e cod. V recc. edd., *multi testamenta eodem modo fecerunt* nescio an verius rell. codd. — P. 181. 25 *C.* om. codd. V dett., Jord., Kays., Klotz., habet etiam Prisc. II 261. 10 [*G.* ut p. 186. 23 idem (p. 262. 24), 240. 7 et 259. 34 Lg. 42, 364. 32 G1,2, 379. 2, 401. 15, 423. 5, 427. 2 R, *Guruci* p. 44. 13 G, 104. 20 *G.* Prob. IV p. 41. 1, Sest. 33. 71 cod. P.; v. Halm. p. 1207. 1, 1418. 29, 1419. 18 et 19, 1424. 1, 1425. 13, 1426. 23, 1429. 10 et 18 cet.; ad rep. p. 272. 1; *Gn.* in hoc vol. p. 176. 13 G1,2, 319. 21, 335. 6 (*Gn. lelii*), 353. 34 Lg. 42, 381. 22 R (sed etiam *C. Gladius* p. 243. 27 et superscr. *u* v. 29 Lg. 42), de imp. Cn. Pomp. 17. 50 cod. T, 'ut semper'.]. — P. 181. 26 *[istius institutum]* Ern., Bak., Kays. — P. 181. 27 *satis non* cod. V, Klotz. — P. 181. 31 *tibi tu* 'Lgg. praeter 42', Klotz., Kays. — P. 182. 17 *non* cett. codd., *nullum* V, Klotz., Jord., Kays. — P. 182. 29 *ut, uti*? — P. 182. 34 *hominis aliud* cod. Lg. 29, Klotz., Jord., Kays. — P. 183. 8 *et* cod. Urs., Ps.-Asc., Kays., Klotz., om. rell.; p. 44. 17. — P. 183. 12 *posset* cod. Lg. 29, Klotz., Kays., *possit* rell.; ad p. 115. 20. — P. 183. 17 *quid ad* cod. Mein., Prisc. II p. 262. 2, Halm. p. 449 et 1435 coll. p. 186. 10, 61. 12, 92. 13, Kays.; add. Caec. 12. 35, ubi omnes codd. habent *Quid ad causam* (*qui ad* Teg.), dom. 8 ex. 21, Phil. II 29. 72 ex., N. D. I 24. 67 ex., fam. IX 26. 3, Att. I 13. 6 inc., XII 17 s. fin., Mart. VII 10. 3, XII 30. 1, Sen. ben. II 28. 2 ex., IV 40. 3; ep. 63. 15 *quid ad rem pertinet?* all.; cf. *nihil ad me, quid mea?* Hoc loco *quid id ad* cett. codd. praeter Mein., ut videtur (*quid ad id* Lg. 29), Jord., Klotz. — P. 183. 23 *ambigetur* codd. Lg. 29, 42, Halm. p. 449, Klotz., *ambigitur* rell.; res mihi dubia; ad p. 76. 4. — P. 183. 33 *dicam?* Jord.; v. Halm. p. 449. — P. 183. 34 *Valde hoc est mirum* Prisc. II 262. 3, Klotz., *Valde scilicet mirum* Bak. — P. 184. 9 *esse existim.* Prisc. II 262. 6, Kays., Klotz. — P. 184. 10 *uteremur* codd., *uterentur* Prisc., edd. — P. 184. 14 *in utroque genere* Lamb., Jord., Kays.; v. Zumpt. ad II 61. 149, Madv. fin. p. 151, ifr. p. 361. 10; cf. ad Acad. p. 45. 26, ifr. p. 439. 32. — P. 185. 5 sq. *[illi]* — *[qui]* —

[inveniebantur] Kays. — P. 185. 14 *[et iniq. tum]* Kays., Klotz., om. V, Jord. del. *et iniquitatem*. — P. 185. 23 *produxit* codd. praeter V, *produxisset* V, Klotz., Jord., Kays. prob. Wesenb. obs. Sest. p. 4 n. fals., sed longa est disputatio. — P. 185. 29 *his* codd. praeter V nescio an recte. — P. 185. 32 *A*. om. codd. V Lg. 29, Jord., Klotz. — P. 185. 36 *vetaret* Ern., Zumpt., Klotz., *VETA//T* cod. V, *vetat* cett., Jord.; p. 44. 12; *[quae — vetaret]* Or. auct. Kays. — P. 186. 2 *At ille libertus* Ern. veri sim., *et ille lib.* cett. codd., *et ille* om. unus V, recc. edd. — P. 186. 11 *tum* om. cod. V, Jord., Kays. — P. 186. 17 *surrexerit* cod. V solus, recc. edd. prave; ad p. 53. 36 (N. D. p. 11. 7). — P. 186. 22 *didicistis* cod. V, Jord., Klotz., *cognostis* rell., Kays. fort. rect. — P. 186. 25 et 30, 187. 1 cod. Lg. 29, 187. 1 V, 'ut videtur', *Ligus*, *Ligur* cett. et edd., dom. 19. 49, Sest. 31. 68, Att. VII 18. 4, XII 23. 3 *Ligus* codd. et edd. — P. 186. 28 *[quod — habuerat]* Kays. — P. 186. 32 sq. *ire iussurum* non recte, credo, codd. V et Lgg. praeter 5 et 42 (in quibus est *ire missurum*), edd., *missurum* coni. Zumpt., fort. *mulierem missurum*. — P. 187. 3 *et auctoritate* codd. praeter V, *et* om. etiam Non.; ad p. 44. 17. — P. 187. 6 *fuit in causa aequiss.* Klotz., Kays. — P. 187. 9 *que* secl., om. cod. V, Kays.; ad p. 110. 25. — P. 187. 30 *dubitarit* cett. codd., Kays., *dubitavit* V, Jord., Klotz.; ad p. 67. 27. — P. 187. 35 *pecuniam se* Klotz., Kays. — P. 187. 36, item 188. 7, 207. 23, 279. 27, 287. 12, 299. 28, 303. 25, 311. 27, 332. 16, 341. 32, 368. 22, 386. 8, 448. 31, 451. 28 puncto distinxi *Recita* a seqq., quae edd. praeter Halm. et identid. Eberh. coniungere solent. — Ib. *Cn. Fannii* (*Faeni* V) *testimonium* cod. V, Klotz., Kays. — P. 187. 37 *dicenti* om. cod. V, Jord. — P. 188. 8 *Q. Tadii* codd. praeter V, Klotz. — P. 188. 11 *honestorum* cod. V, Kays., Klotz., *honestissimorum* rell.. Jord.; cf. ad p. 133. 28. — P. 188. 30 *Coelius* cod. Lg. 29, *Caelius* rell., ut videtur, edd.; p. 378. 19; ad N. D. p. 49. 32. — P. 188. 35 *iudicium* Zumpt., Klotz., Kays.; cf. fin. p. 111. 32, Lael. 166. 14. — P. 189. 22 *ei* om. cod. Lg. 29 m. 1, secl. Kays. — P. 190. 18 *pro pretio* sine uncis Klotz. — P. 190. 31 *numquam* (*nunq.*) *ulla* cod. Lg. 29, Klotz., *numquam nulla* V (p. 450 Or.), *nulla* vulg. — P. 191. 5 *se esse facturam* cett. codd., Jord., Kays., *esse* om. V et Donat., Klotz.; 192. 24 *factam esse*, v. 27 *refecturum esse* codd. praeter V; p. 279. 32, 395. 32, 403. 8, 491. 20; 8. 15, 115. 12, 216. 24 et 28, 255. 27, 269. 11, 289. 27, 293. 7, 488. 11. — P. 191. 6 *cum isto se* cod. Lg. 29, Kays., Klotz. — P. 191. 34 *refert* codd. dett., Kays. male; ad p. 303. 5, 163. 29. — P. 192. 10 *Nesciit, quid ageret* H. A. Koch. progr. Port. 1868 p. 2 coll. p. 194. 37, 226. 29, Att. IX 14. 2; add. p. 294. 17 cett. — P. 192. 23 *sit* om. cod. V, Klotz., Jord., Kays., habent cett. codd. (*est* Prisc.) post *res*; ego nescio quo errore posui post *peri-*

culum. — Ib. *solum* a cod. V abesse opinatus del. Jord., Klotz. — P. 192. 24 sq. *Quid enim quisquam* Klotz. — P. 192. 25 sq. *quid quisquam . . . accedit?* Klotz., *quid accedit* cett. codd. praeter V. — P. 192. 29 *[et]* coni. *ilico tu, praetor* Kays., *cautum esse, tu* Stuerenb. Arch. p. 79. — P. 192. 32 *legem ipsam* cod. V, Kays., Klotz., *ipsam legem* cett., Jord. — P. 192. 33 *Recita* (*R.*) cod. V (p. 450), Kays., Klotz., om. rell., Jord. (p. 187. 36). — P. 192. 35 *urbis* in cod. V esse testatus fals. Jord. — P. 192. 36 sq. *Quod esse video in multis* scr., *Quid enim? Video in multis* rell. codd., edd., *quid eni multis* V, *Quid est in multis —?* coni. Halm. — P. 193. 1 *censores addiderunt* cod. V, Kays., Klotz., *addiderunt* Mai testim. cred. Jord., om. rell. — P. 193. 22 *que* om. cod. V, Kays.; p. 110. 25. — P. 193. 25 *delectum* v. *deletum* dett. codd., *deiectum* Lg. 29, Prisc. II 258. 7, Jord., Klotz., *delitum* Kays. sic esse in cod. V ratus, in quo quid sit, discerni non potest, *detectum* coni. Halm.; ad Tusc. p. 389. 16, N. D. p. 101. 15, leg. agr. II 33. 91 ex.; supr. ad p. 20. 1. — P. 193. 27 sq. *petivissem* codd. V et dett., Klotz., Kays., *petissem* Lg. 29, Prisc. II 258. 9, Jord.; cf. p. 219. 14, 357. 29. — P. 193. 33 *accepit* cod. V, Ps.-Asc., recc. edd., *acceperit* (aut *acciperet* Lagg.) rell. codd. nescio an recte; ad p. 65. 29. — P. 193. 34 *qui* pro *cum* Klotz. — P. 193. 35 et 37 *cuius de bonis* Bak., Kays., Klotz.; cur non etiam Mil. 22. 59? — P. 193. 36 *milibus* om. cod. V, Kays. — P. 194. 3 *Tu tutoribus* Klotz. — P. 194. 4 *una ademisti* cod. Lg. 29, Kays. Quae sequuntur, corrupta esse neminem fugit. — P. 194. 6 *aliqui* codd. V Lg. 29, Klotz., *aliquis* rell. (de V fals. opin.). — Ib. sq. *apportandus fuit? machina una; nam* Or., Kays. — P. 194. 7 *ulla* solus cod. V, Klotz., Jord., Kays. — P. 194. 9 *[fabrorum]* Bak., Kays. imper. — Ib. *manu pretii* (*praedii*) *machina* Ps.-Asc., Kays., *manus pretium machinae* e cod. V Jord., Klotz. — P. 195. 3 sq. *apertius, [quam nunc est] ut — haberet?* Kays., *haberem* Lamb., Schuetz., *haberet* habet etiam Arus. Mess. p. 494. 13 K. — P. 195. 9 *Nos* scr. dubit., certe *Nunc*, quod e cod. Lg. 29 recep. recc. edd., pravum est, *nonne argumentamur* dett. codd., *Nam quid argumentamur?* vett. edd.; cf. p. 237. 12. — P. 195. 21 *praetextatum venisse* cod. V, Klotz., Jord., Kays. — P. 195. 24 *clamavit* Klotz. — P. 195. 28 sq. *commoverem* codd. V Lg. 29, Klotz., Kays., *concitarem* rell., Jord.; ? pos. Klotz., Kays.; v. ad p. 44. 24. — P. 196. 16 *enim est* cod. Lg. 29, Klotz., *est enim* dett., Jord., Kays. — P. 196. 32 *expectamus* coni. all., Bak. Schol. hyp. IV 194 sq., Kays., Klotz. veri sim. (et v. 25 codd. habent *quaeremus*, *quaerimus* Prisc.); sed cf. p. 183. 32 *non des — dabis?*, Cluent. 66. 186 *tu afferas — neque nominabis — comprobabunt?*, Att. XVI 8 ex. *venio an maneo an fugiam?*, Verg. Aen. IV 534 sq. *Quid ago? rursusne*

experiar?, ad p. 17. 18 (, 86. 1); ifr. p. 367. 34 sq. *Sic agam — desino quaerere.* — P. 196. 35 *Vortumni* Ps.-Asc., Klotz., Kays., *Vertumni* Prisc., codd. (*Vertuni*), Jord. — P. 196. 36 *quin in uno* coni. Halm. et videtur voluisse Kays. — P. 196. 37 *thensarum* Jord. tac.; ad 273. 1. — P. 197. 1 *[tu]* Jord., om. Prisc. II 259. 3. — P. 197. 4 *furtorum tuorum* Prisc., Jord. — P. 197. 14 *sint* Ern., Kays. (, Philol. XIX 625), *sunt* codd., Jord., Klotz. — P. 197. 16 *appellem* cod. Lg. 29, Klotz., Kays., *dicam* Ps.-Asc., 'vulgo', Jord. — P. 197. 21 *[istum]* scr., om. codd., add. Prisc. et edd. ut v. 12 *re vera.* — P. 198. 2 *[quod ostendam]* Kays. non bene. — P. 198. 14 *suae* cod. V, Klotz., Jord., Kays., om. rell.; v. Wilmanns. Mus. Rhen. XIX 537 et XX 319. — P. 198. 15 *ego nisi* cod. V, Klotz., Jord., Kays.; p. 223. 3 *Quod ego nisi* codd. praeter Lg. 42 et V. — Ib. *atque hominum* codd. V Lg. 29, Klotz., *et hominum* rell.; ad p. 2. 5. 'Duplex *atque* ita collocatum, ut prius membra duo, posterius alterius membri partes copulet, vix Tullianum' videtur Jordano. Simillima certe sunt Cat. IV 5. 12 *fugam virginum atque puerorum ac vexationem virginum Vestalium*, har. resp. 6. 12 *in nostris dubitationibus atque in maximis superstitionibus unius P. Servili ac M. Luculli responso ac verbo liberemur*, par. 3. 25 *in sede ac domo atque in re p.*, similius etiam p. 272. 30, ubi var. codd.; cf. ad p. 289. 8, 293. 10. — P. 198. 17 *largissime* codd., etiam V (v. p. 450), Klotz., *largissimam* Ps.-Asc., Jord., Kays. male; v. ad rep. p. 296. 7, infra ad p. 356. 26.

In Verrem act. II libros II et III si paulo magis emendatos edere potuimus quam Jordan., Kayser., Klotz., factum est beneficio Aug. Reifferscheidi. Apud quem cum quererer, postquam Kayser. abhinc viginti fere annos scripsisset prooem. p. VIII n. 12 praestantissimum cod. Lg. 42 'ipsum in Italia nuper invenisse Baiterum, sibique denuo excutiendum proposuisse' (nam Lagomarsini operam nulla ex parte satisfacere posse facile apparet), nemini dignam rem visam esse, in qua elaboraret, tum ille se ipsum id munus suscepisse dixit mihique summa cum liberalitate potestatem fecit collationis suae diligentissime factae codd. Lgg. 42 et 29, qua ego hoc loco ita sum usus, ut et ea, quae ad Ciceronis orationem emendandam pertinerent, et quae a Jord. aut Halm. falso relata viderem, exscriberem, cetera multa praetermitterem. Minus meam me operam omnibus probaturum confido in aestimando et adhibendo cod. pal. Vaticano, de quo multo verius quam Klotz., Kays., Halm., Eberh. iudicasse existimo Jordanum et, qui scripsit progr. Berol. 1876 'de Ciceronis Verrinarum codicibus P. I', Meuselum, quamquam is nimis omnia ad calculos revocasse mihi videtur. Non est huius loci de tota re diligentius disputare, ac pauca mei iudicii argumenta proferam.

Foedissime interpolatus est cod. Vat. plerumque solus, raro una cum dett. codd. aut similiter cum alibi, tum p. 195. 32 *commendatum fuisse*, 219. 29 *aditum postulatum*, 223. 13 *praesto adessent*, ib. 21 *iste ad praesens*, 230. 28 *et sua sponte* pro *sua*, 241. 2 *furtorum*, 251. 20 *abstulisset et accepisset*, 296. 22 *in aliam civit. occurrere*, 301. 5 *pervagatum et pervulgatum*, 327. 10 *nomine*, 332. 34 *primum plurimum*, 341. 28 *a te fictum*, 346. 2 *praedita*, 460. 15 *ante fideliss.*, 463. 34 *semisomnus stupri plenus*, 467. 30 *ad se*, 472. 1 *intro ferre*, 474. 28 *et ex conplexu* e. q. s., 475. 27 *Ne enim*, 475. 31 *hi nunc*, 476. 28 *sed ne*, ib. 36 *satisfactum*, 478. 24 *subito suppeditatum*. Nihil simile codicum Lg. 42 aut Reg. Paris.; in quibus quamvis multa turpiter corrupta, neglegenter omissa, pauca quaedam interpretandi causa adscripta inveniantur, nusquam tamen seduli correctoris fraus deprehenditur mala fide sua pro Tullianis venditantis, ut p. 248. 30 add. *statuam datam*, 269. 25 *patronus*, p. 225. 19 *iste* superscr. *Verres*, ad p. 226. 6. Quae cum ita sint, vehementer errare ii mihi videntur, qui, si quid dissentit cod. Vat. a ceteris, plus illi credendum statuunt, contraque non maiorem eius fidem esse censeo quam incerti testis, qui possit multa vere testificari, sed saepe vel ingenii ostentandi causa vel levitate quadam vel exornare rem vel paulum immutare malit. De aliis codd. optimis, Fabriciano F (aut φ), Metelliano M, Nanniano N, moleste ferimus nihil nos scire, nisi quae Lambinus, Gruter., Nann. ex iis protulerunt.

P. 200. 2 *his* codd. Lg. 42 V, *iis* rell., ut videtur, edd. — P. 200. 5 sq. *[et recepta causa Siciliensi]* Pluyg., Kays. — P. 200. 7 sq. *Suscepi enim* (*eī*, del. m. 2) *causam rei p.* Lg. 42, ut V, sed post *Suscepi* add. m. 1 *enim causam totius ordinis suscepi*. — P. 200. 10 *ac* non Lg. 29 (p. 451), sed 42, *et* rell., edd.; p. 2. 5. — P. 200. 15 *Atque [adeo]* Jord., *adeo* om. V Lg. 42 (m. 2 *id*, in mg. *atque adeo*), Kays., Klotz. — Ib. *dico* codd. V dett. Lg. 42 in mg. m. 1, Klotz., Kays., *dicam* Lg. 42 pr., Jord., Halm. p. 451. — P. 200. 31 et 34 *Carthag.* codd. Lgg. 42 et 29 (*cartag.*), item p. 230. 24 et 29 (fall. Halm. p. 455), 320. 11, *Karthag.* edd.; p. 394. 2 et 4 et 8 et 18 *Karthag.* R 'nec tamen semper', v. 13, 395. 1 *chart.*, 464. 22, 474. 18 *Carth.* (*Cartag.*) RV, Halm. lib. IV et V const. *Carth.*; ad off. p. 84. 3. — P. 201. 2 *[Siculi]* Kays. — P. 201. 11 sq. *habend. Sic.* non solum Lg. 29, sed etiam 42, Klotz., Kays., *Sic. hab.* Jord. — P. 201. 14 *sic illa* Cobet., Kays., *Sicilia* codd., vulg. — P. 201. 22 *[Italico]* Bak., Kays., Klotz., habet Ps.-Asc. — P. 201. 26 *suppeditando* Lg. 42, Klotz., Kays., *suppeditato* rell., Jord., *suppeditat* Arus. Mess. p. 509. 17 K. — P. 201. 29 *civibus nostris* Klotz.; in codd. Lg. 42 et 29 est *civibus*, sed in utroque superscr. m. 2 *tati*. — P. 201. 35 sq. *Romanorum* (*r*♃) add. Lg. 42 m. 1, om. rell., edd. — P. 201. 36 *a*, non

ab, Lg. 42. — P. 202. 2 *propinquis vos* omnes codd., etiam Lg. 42 corr. m. 1, *vos propinquis* Klotz., Jord., Kays. — P. 202. 7 *ad* Lg. 42, Jord., Klotz., om. cett., Kays.; ad p. 16. 36. — Ib. *increbuit* Lg. 42; p. 220. 2 *precrebruit* non modo Lg. 42, sed etiam V et Lg. 29, p. 404. 10 omn. codd. *percrebuit* praeter G 1, et sic Halm.; ad p. 392. 9. — P. 202. 34 *ab* Lg. 42, *a* rell., edd. — P. 203. 8 *ex tota provincia homines* Lg. 42, *hom. ex tota prov.* vulg. — P. 203. 13 *mihi* om. Lg. 42 m. 1, habent cett. et edd. — P. 203. 14 *[enim]* Kays., om. Lg. 42 m. 1. — P. 203. 16 *nulla* (*n* del. m. 2) *unquam* Lg. 42, sed corr. m. 1, ut videtur, *ulla umquam* Kays., Klotz. — P. 203. 28 sq. *legationes — dicerēt* Lg. 42, *legationem — diceret* Lg. 29 all., edd. — P. 204. 7 *atque in repetendo* codd. Parr. A B, Lamb., Kays.; cf. fin. II 13. 40 *ad duas res, ad intellegendum et agendum*, inv. I 7. 9 *de duabus rebus, de materia ac partibus* incert., 15. 20 *in duas partes, in principium et insinuationem*, Varr. r. r. I 17. 1 *dividunt in duas partes, in homines et adminicula hominum*, II 2. 4 *ex duabus rebus potest animadverti, ex forma et progenie* (, I 17. 1 *in tres partes, instrumenti genus vocale et semivocale et mutum*, Cic. part. or. 15. 52, 22. 74, 37. 129, inv. I 11. 15 all., div. II 11. 27 *a tribus rebus, a deo, a fato, a natura*, or. 17. 55, inv. II 38. 112); ad p. 16. 36. — P. 204. 17 *mandataque* codd. Lg. 42, 29 A B φ, Klotz., *ac mandata* N, Jord., Kays. in Lg. 42 esse opinantes; ad p. 154. 34. — P. 204. 29 *attineat* Lg. 42, *attinet* rell., edd.; cf. Q. fr. I 1. 45, III 9, 4, ifr. p. 339. 24, 494. 14 sq., Phil. XI 12. 30, ad p. 44. 12. — P. 204. 33 *in Sicilia negotiantur* codd., etiam Lg. 42 corr. m. 1, *negot. in Sic.* Klotz. falso testim. deceptus. — P. 204. 36 *[lege iudicioque sociali]* Kays. — P. 205. 3 *esse aliis* Lg. 42 corr. m. 1, *aliis esse* vulg. — P. 205. 16 *ulla in re umquam* (*unq̃*) etiam Lg. 42 corr. m. 1, *in re umquam ulla* Lg. 42 pr., Klotz. — Ib. *temperarit* Halm., *temperauit* codd., *temperaverit* edd. — P. 205. 19 *Romae, ab urbe anteq. prof.* Lg. 42 om. *et* (p. 44. 17) fort. rect., *ab urbe* omn. codd., *antequam profic.* om. Arus. Mess. p. 452. 1 K. — P. 205. 23 sq. *[Siciliae]* Klotz., Kays., *[in Siciliam]* all., Jord.; in Lg. 42 est *tyro si Sicilie.* — P. 205. 25 *[a volgo]* Kays., *uolgo* per *o* Lg. 29, 42 m. 2. — P. 205. 35 *certissima* M Lg. 42 m. 1, corr. m. 2, *argumentum* omnes codd., etiam Lg. 42 (*—tū*), *certissima — argumenta* Jord., Kays. — P. 205. 37 *tetigit* codd. praeter Lg. 42 φ, Kays.; de interp. ad p. 110. 18. — P. 206. 1 *euerrendam* habet etiam Lg. 42 m. 1. — P. 206. 2 sqq. edd. sic scrib.: *mittit, quas — arbitror. Nam — egressus est, dedit operam, ut Hal.* pervers. (*litteras mittit. Nam dedit operam, ut veniret*); praeclare om. Lg. 42 m. 1 *operam* (om. etiam *ut*, in mg. m. 1 *edidit* add. ad *dedit*); Non. p. 393. 5 *statim Messanam litteras dedit, ut Alesinus ad se Dio continuo veniret.* — P. 206. 3

conscripsisse Lg. 42, Klotz., *scripsisse* vulg.; p. 179. 32 plerique codd. *scripserit*; cf. ad p. 268. 31, p. 405. 18. — P. 206. 18 sq. *Aninae ·p· Annii senatoris filio* (corr. m. 2 *filie*) Lg. 42, *C. senatoris anii filiae* Lg. 29 all., *C. Annii sen. fil.* Jord., Klotz., *Anniae C. Annii senatoris [filiae]* partim Lamb., partim Pluyg. auct. Kays.; ad p. 179. 6. — P. 206. 19 *senatori C. Sulpicii, C. Sacerd.* et v. 21 *non plus quam Anniae, non plus quam Liguri* Pluyg. auct. Kays. veri sim. — P. 206. 25 *heredem* om. Lg. 29 AB, Klotz., Jord., Kays. — P. 206. 26 sq. *multam,* non *multatum*, Ciceronem scripsisse censeo, ut p. 207. 32. — P. 206. 27 sq. *putabat tamen* omn. codd., etiam Lg. 42 corr. m. 1, *tamen putabat* Lg. 42 pr., Halm. p. 451, Kays., Klotz. — P. 206. 30 *illam hereditatem* omn. codd., etiam Lg. 42 corr. m. 1, *hered. illam* Lg. 42 pr., Klotz. — P. 206. 37 *querere* pro *reperire* Lg. 42, sed in mg. m. 1 *repire*. — P. 206. 37 *†* add. Kays., *hominem* corr. *dionem* Lg. 42 incert. 1 an 2 m., *posset: nunc* Klotz. — P. 207. 5 *egit Dionis* non solum dett., sed etiam Lg. 42 corr. m. 1 (*dyonis*), *Dionis egit* e Lg. 42 pr. vulg. — P. 207. 9 sq. *L. Caecili L. C. Liguris T. Manlii* cod. V, *L. Vecilii* (superscr. m. 1 *cti*) *L.* (del. m. 2) *Liguris T. Manlii* (ut V, non *Manilii*) Lg. 42, *L. Caecilii, L. Liguris, T. Manilii* Jord., *L. Vecilii Liguris, T. Manlii* Kays., *L. Caecilii, L. Liguris, T. Manlii* Klotz. — P. 207. 18 *et* om. non modo cod. V, sed etiam Lg. 42 m. 1; p. 44. 17. — Ib. sq. *hoc aures tuae* codd., Lg. 42 corr. m. 1, pr. *aures hoc tuae*, *aures tuae hoc* Klotz., Kays. — P. 207. 23 *Recita* non om. Lg. 42, sed habet ·*r*·, del. m. 2; de interp. ad p. 187. 36. — P. 207. 24 *M. Luculli* codd. Lg. 29 dett., Klotz. — P. 207. 35 *Causam* om. codd. M Lg. 42 pr., Jord., Klotz., Kays., add. Lg. 42 m. 1 (*cãm*) rell. codd. — P. 207. 36 *accipit* etiam Lg. 42 pr., ex *i* corr. *e* m. 1. — Ib. *ad* om. Lg. 42 pr. M*φ*, Klotz., Jord., Kays., add. Lg. 42 m. 1, rell. codd.; cf. p. 336. 27. — P. 207. 37 *a* non solum F Asc., sed etiam Lg. 42 m. 1, *ab* vulg. — P. 208. 4 sq. *ista defensio est* et *res nova est* Lg. 42 quoque, *est ista def.* et *nova res est* recc. edd. tamquam e Lg. 42. — P. 208. 5 sq. *calumniatorẽ* etiam Lg. 42, sed Mart. Cap. 534 (p. 481. 27) *calumniatores*. — P. 208. 8 *obtinebant causas* Lg. 42, Kays., Klotz., *causas obtin.* rell., Jord. — P. 208. 9 *defendis?* Pluyg., Kays. nescio cur.; Eberh. ad V 42. 110, p. 469. 20. — P. 208. 10 *ii Volcatio* Klotz. probab., *in Volc.* (*Vulc.*) opt. codd. — P. 208. 12 *a duobus hominibus* codd. nescio qui, Klotz., *duobus hominibus* A Lgg. praeter 29, etiam 42 (om. *HS cccc milia*), Kays., *duobus nominibus* BN Lg. 29, Jord.; ad p. 172. 33. — P. 208. 17 *[ob edicta]* Halm. p. 452, Klotz., *[edicta]* Kays. Halmi testimonio cred. sic esse in Lg. 42, in quo est *ob edicta*, del. m. 2. — P. 208. 25 *tua* om. Lg. 42, Jord. — Ib. *Siciliae dedit* omn. codd., Lg. 42 corr.

m.1, *dedit Siciliae* Lg.42 pr., Halm. (v. p. 452), Kays., Klotz. — P. 208. 29 *sit* pro *iudicari* Lg.42 fort. rect. — P. 208. 31 sq. Lg.42 *nemo tam conuictus* om. *umquam* add. m.2, in mg. m.1 ad *conuictus* add. *quereus*, *conuictus* del. m.2, add. *reus*, et sic cett. Lgg., etiam 29: *nemo umquam tam reus tam nocens*; *reus* om. Jord., secl. Kays., Klotz. — P. 208. 34 non om. *Q*. Lg.42 (p. 452), sed habet ·*l*· *mutii*. — P. 209. 2 *ad* alter. om. Lg.42 pr. (add. m.1, rell. codd.), Klotz., Kays.; ad p. 16. 36. — P. 209. 5 *nos [abstinentes]* recc. edd., *abstin.* om. Lg.42 m.1. — P. 209. 6 *[omnium]* Kays., quod a Lg.42 abesse testatur Jord. fals., add. m.1. — P. 209. 16 *tu* non om. Lg.42 m.1, sed del. m.2. — P. 209. 18 *esse* pro *fore* Kays. Jordani de Lg.42 testimonio deceptus, nam *esse* scr. m.2. — P. 209. 23 *hoc illis* om. Lg.42, secl. Kays. — P. 209. 30 *his* codd., Jord., Klotz. — Ib. *constituerat* Lg.42, Kays. — P. 209. 32 *inveneral* non om. Lg.42. — P. 210. 4 *accedet* cod. A, Kays., *accedit* F, Jord., Klotz., *accidet* Lg. 29 all. Lg. 42 m. 2, *accidit* all., *decedit* Lg.42 natum, ut opinor, ex *accedit* superscr. *de*; ad p. 76. 4. — Ib. *in ea verba praetor* edd., *praetor* om. Lg.42 m.1, add. m.2 ante *in ea verba*, Lg.29 *po. r. in ea verba*; ad p. 180. 4. — P. 210. 12 *Eiusdem modi* codd. praeter Lg.42, edd. (ad p. 349. 11), v. 13 *eiusdem modi* om. in Lg.42 secl. — P. 210. 15 *eius modi decreta* Lg.42, *Decreta eius modi* rell., edd. — P. 210. 16 *si patitur* codd., Klotz. — P. 210. 18 *eius modi* Lg.42, *huius modi* cett., edd.; ad p. 38. 20. — P. 210. 19 *tum si eorum legibus dari* (*dare* Lg.42 m.1, 29) codd., Klotz. — P. 210. 31 *[datur]* scr., om. Lg.42. — P. 210. 33 *civ. Rom. conventu* Ps.-Asc., Lg.29, Klotz. — P. 211. 4 *suum civem* cod. V, Klotz., Kays. — P. 211. 8 *cognovisset* cod. V, Klotz., Kays. — P. 211. 12 Lg.42 non habet *spectaret* — *putaret*, sed *expectaret* — *putet*, *spectet* — *putaret* V, *spectet* — *putet* rell. — P. 211. 13 *ex conv.* Lg. 42, Jord., *e conv.* cett., Klotz., Kays. — Ib. sq. *ex negot. propositi* Lg.42, *propositi ex negot.* rell., edd. — P. 211. 16 *dare nolebat* Lg.42. — P. 211. 17 sq. Momms. coni.: *si uti videtis edictum est, SI QVI PERP. IVDICARIT? Senatum quoque ostendam.* — P. 211. 19 *est datus* Halm. auct. Klotz.; ad p. 44. 12. — P. 211. 32 *pretiosissim.* codd. praeter Lg.42 φ, Klotz.; ad p. 133. 28. — P. 211. 35 sq. *Heraclium* abesse malim. — P. 212. 1 *primū* Lg.42 non prorsus reiect.; ad p. 62. 34. — Ib. *leniore* Lg.42, Kays., Klotz., *leviore* rell. — P. 212. 4 *erant quidam* Lg.42 (*hi erant quidam autem* Lg.29), *quidam erant* rell., edd. — P. 212. 6 *[et quam turpi de causa]* Pluyg., Kays. — P. 212. 8 *domum* add. Lamb., om. codd. et edd. — P. 212. 11 *suo iure* Lg.42 ut rell., Jord., *iure suo* vulg., Kays., Klotz. — P. 212. 13 *esset, scriptum* codd. praeter Lg.42, Klotz. — P. 212. 14 sq. *ex testamento negent* Lg.42, *negent ex test.* rell., edd. — P. 212. 35 *uti*

hanc Klotz., quod in cod. Lg. 42 esse *ut in hanc* fals. ait Halm.; nam est in eo *in* (ĩ) pro *ut*. — P. 212. 36 *Postquam* Lg. 42 m. 1 (*ea* add. m. 2) prob. Halm., Kays., Klotz., *Posteaquam* rell., Jord. haud scio an rect. — P. 213. 6 *e* codd. Lgg. praeter 29, etiam 42 add. m. 1, *ex* Lg. 29 A, edd.; p. 214. 16, 422. 35 cett. — Ib. sqq. *ne ab autoritate sen. — Siculorum recedatur* om. *ab institutis superiorum* Lg. 42 m. 1, *ut ab institutis — Sicul. ne recedatur* rell., edd. — P. 213. 10 *in* Lg. 42, Kays., *ex* rell. — P. 213. 14 *certum* (non om.) *ius esse* Lg. 42, *ius esse certum* cett., edd. — P. 213. 19 *ipsi commodum* Lg. 42, *commodum* (om. Lg. 29) *ipsi* rell., edd. — P. 213. 22 *[deterrime et]* Jord., Kays., om. Lg. 42 M fort. rect. — P. 213. 25 sq. *cuius consulto* non posse Ciceronem scripsisse puto, fort. *quo ex sen. cons.* — P. 213. 26 Lg. 42 m. 1 habet *P. Rupilius ·X· leg.* — P. 213. 29 *observassent* codd. praeter Lg. 42 M, ex quibus recc. edd. scr. *servassent* non recte, credo, et in utroque illo cod. om. sunt etiam verba *et in iudiciis maxime*, in Lg. 42 etiam *rebus* a m. 2 ita addit., ut, quid m. 1 scripserit, lateat, appareant tantum haec: *ceteri . . . seruassent.* — P. 214. 4 *illa nocte Syracusis* non solum Lg. 29 AB, sed etiam Lg. 42 (*sirac.*), *Syracusis illa nocte* Halm. (p. 453), Kays., Klotz. — P. 214. 9 *sibi* opt. codd., Lg. 42 M, Klotz., Kays., *ei* rell., Jord.; cetera Lg. 42 sic habet: *commonere faciunt ne sibi videreĩ niti tuo suo ne cogat.* — P. 214. 10 *in absentem* coni. Halm., nam Lg. 42 habet *decimam absentẽ.* — P. 214. 16 *ex* cod. V, Klotz., Kays.; p. 213. 6. — P. 214. 17 *[fore]* Klotz., om. codd. praeter Lg. 42 φ, tuentur Jord., Kays. — P. 214. 22 sq. Lg. 42 idem habet quod M: ·*c*· *ex lege*, (*ex* om. V, Klotz.); fort. *iudices tres ex lege.* Halm. illud *c* putat 'adhaesisse ex syllaba *ces*, postquam *iudi* in *videlicet* transierit', sed Lg. 42 in libro II constanter scriptum habet *uidelʒ* pro *iudices*, in lib. III plerumque *Iud'* (*uidelʒ* p. 287. 13, 332. 12, 337. 6), p. 275. 6 *iudeces* superscr. m. 1 *i*, de p. 293. 27, 331. 12, 335. 31 al. nihil adnot.; ad p. 315. 12. — P. 214. 27 *his* Lgg. 42 et 29, *iis* recc. edd. tac. — P. 214 31 *de his rebus*, v. 32 *ea* (om. Lg. 42) Klotz. — P. 215. 3 *necesse est* Lg. 42. — P. 215. 3 sq. *negari non potest* (*pot*, non *pot*) Lg. 42 prob. Halm., Klotz. — P. 215. 5 *dicis* Lg. 42, Jord., Kays., Klotz., *dices* rell. praeter Lg. 29, in quo om. sunt *Sin illud dices*; ad p. 76. 4, 288. 24. Longe diversa sunt talia: *Si dicis, patiar* p. 116. 19, *si volumus, intellegemus.* — P. 215. 22 *nunc se* non tantum Lg. 29 AB, sed etiam Lg. 42, *se nunc* rell., edd. — P. 215. 23 *tum* Halm., Kays., Klotz., *dũ* Lg. 42, *tunc* Jord. tac., habet Lg. 29; ad p. 6. 24. — P. 215. 33 *aliquanto ante* non modo Lg. 29 AB, Arus. Mess. (p. 514. 7 *quae bona is, qui test. fecerat, aliquanto ante quam est mortuus, huic Heracleo omnia ut. ac poss. tradiderat*), sed etiam Lg. 42 (*fecerãt abhinc Heraclio ante aliquanto ante*),

ante aliquanto recc. edd. — P. 216. 8 *Iam* Lg. 42, *Nam* rell., edd. — P. 216. 13 *etiam* (7) add. Lg. 42, om. edd. recte. Addunt *etiam* id. Lg. 42 p. 252. 12 post *verum* absurde, dett. p. 156. 3 post *multo*, 389. 37 post *nondum*, omnes praeter Lg. 42 V p. 280. 34 post *nondum*, 350. 22 post *in quo*, 271. 2 omnes praeter Lg. 42 VE, 278. 23 praeter Lg. 42 M, 443. 34 Lagg. post *sed*, 378. 7 Lg. 29 et dett. post *iam*; ad p. 129. 25, 292. 8, 318. 27, 354. 25, 397. 25, 400. 29; omittunt V p. 180. 1, Lg. 42 p. 354. 33, 362. 37, Lg. 29 p. 425. 29, idem et dett. p. 380. 16, dett. 428. 4. — P. 216. 17 *praefuerunt* Kays. nescio an invitus, nam in cod. Lg. 42 esse *praeferunt* ignorabat. — P. 216. 18 *dispertiendis* omnes codd., etiam Lg. 42, *dissipandis* recc. edd. — P. 216. 20 sq. *pretiosas* Lg. 42 FM, *multam* FM, om. Lg. 42, *pretiosam vestem strag., multa mancipia* Jord., Kays., ille commemor. § 35, ubi p. 211. 32 id ipsum est, quod reicit: *multa vestis stragula.* — P. 216. 21 *data esse Verri* praeter cod. F etiam Lg. 42, *Verri data esse* rell., edd. — P. 216. 24 *imo nomine ·CCC· iussu*, p. 217. 24 *illa ·N·* $\overline{CCC}$ Lg. 42, *CCC* utroque loco, ut videtur, etiam Mφ, *HS trecenta milia* et *HS trecenta* Kays., *HS* CCL *milia* et *HS ducenta quinquaginta* Klotz., Jord. — Ib. *esse* om. codd. praeter Lg. 42 (in quo est *clara esse*), Klotz.; p. 191. 5. — P. 216. 27 *privata* Lg. 42, Jord., Kays., *privati bona* Klotz., *bona privati* cett. codd. — P. 216. 28 *esse erepta* Lamb., Kays.; ad p. 191. 5. — P. 216. 28 *illi ipsi* Lg. 42, *ipsi illi* rell., edd.; ad p. 356. 26. — P. 216. 32 *iste* (non *isti*) *mutet domum* item ut cod. M etiam Lg. 42, *isti Mucio* Herel. ingenios. — P. 216. 37 *manifesto furto* Lg. 42 (*forte*) et Non. p. 273. 23, Halm. p. 453, Kays., Klotz., *furto manifesto* rell. — P. 217. 13 *non inique* Lg. 42, *nonnumquam* vulg., Kays. coni. *nimium quantum.* — P. 217. 15 non melius quam cett. (*electus*) Lg. 42 *genere lectus.* — P. 217. 18 *tecum multum* Lg. 29 AB, Klotz., Kays. — P. 217. 19 *una tecū* Lg. 42 m. 1 corr., *tecū una* pr., Jord., Kays., *tecum* om. cett., Klotz. — Ib. *summa cura* et v. 28 *Syracusanos* secl., om. Lg. 42 recte, ut opinor. — P. 217. 29 sq. *et illa scelera, quae* rell. codd., certe Lgg., vulg., *et* (p. 44. 17) et *quae* om. Lg. 42, *et illa scelera [quae — Cleomenem]* Kays. — P. 217. 31 *illa* Lg. 42, Klotz., Kays., om. rell., Jord. — P. 217. 37 βουλευτηϱίον Bait. auct. Kays. (*buleuterion* Lg. 42), *[quem locum illi* βουλευτηϱίον *nomine appellant]* Klotz. — P. 218. 2 sq. *Syracusanis locum* om. Lg. 42, Kays., habent Mφ. — P. 218. 4 sq. om. eadem, quae M, Lg. 42: *ex aere facta,* non *ex aere facta est*, ut Jord. (ut restet *statua ibi*), nec *ex aere* (*statua facta est ibi*), ut Halm. testatur, ergo secl., *est ex aere facta* φ, Klotz., *ex aere facta est* Jord., Kays. — P. 218. 5 *isti* 'vulg. O', probabilius videtur scr. *filii.* — P. 218. 10 *et luctu* Lg. 42, *luctuque* edd. tac. (p. 154. 34). — P. 218. 19 '*vetuisti* O contra

codd.' inquit Jord. fals., nam sic habet Lg.29. — P. 218. 28 *se* Lg.42, Kays., Klotz., *sese* Jord. tac. — Ib. sq. *arbitrantur* Lg.42, *arbitrentur* (*—arentur*) rell., edd.; coniunctivi duplex causa; ad p. 37. 4 et 67. 27. — P. 218. 34 *ex moribus* Manut. — P. 218. 37 *Hic* praeter Non. etiam Lg.42, *Huius* vulg. — P. 219. 1 *quidam Epicr.* Lg.42, *Epicr. quidam* vulg. — Ib. *Huic* Lg.42 quoque, non *ei*, quod recep. Klotz. et Kays. et commend. Halm. p. 453. Error inde natus videtur, quod *eĩ* scriptum est in Lg. 42 pro *HS quing. milium.* — P. 219. 5 *recens [Syracusana]* Kays., Klotz., *Syrac.* om. Lg.42, Jord. — P. 219. 7 *nisi ei venisset* om. Lg.42 (propter *perdidisset*), non *nisi* — *hereditas* (Halm. p. 453). — P. 219. 10 *everti hunc* Lg.42, *hunc everti* rell., edd. — Ib. *quam* (add. sup. lin. *quemadmodum*) cod.V, Kays., Klotz. pro *quo*, quod cur spernatur prae illo *quam*, ut vult Halm. p. 453, equidem non intellego; nam 'hoc nihilo minus fit eodem praetore, quo illud' plane idem est atque 'hoc eodem praetore nihilo minus fit quam illud', nec magis ad *nihilo minus* opus est addito *quam* quam *quo* ad *eodem praetore.* — P. 219. 13 *hereditatem* om. praeter M etiam Lg.42. — P. 219. 14 *petivissent* non solum cod.V, sed etiam Lg.42, Kays., Klotz., *petissent* Jord. tac.; p. 193. 27. — P. 219. 17 ut nos scr., codd. Lg.42, 29B, Kays., Klotz., hic sine cruce, *qui statim quod statim praesensisset* V, † *Qui statim, cum praesensisset* Jord., *cum rem sensisset* Cobet. — P. 219. 18 in Lg.29 est *amicorum suorum amicorum.* — Ib. et v. 32 sq. Lg.42 ·*N*· (·*N·S*· aut ·*NS*· plerumque pro *HS*) *CCC*·, sed p. 220. 1 et 4 *LXXX*. — P. 219. 20 *primũ* Lg.42; ad p. 62. 34. — Ib. sq. *negligere coepit et contemnere* Lg.42, Kays., *contemnere et neglegere coepit* V, Klotz., *negl. et cont. coepit* rell., Jord. — P. 219. 21 sq. *disputare* Lg.42. — P. 219. 25, 31, 37 *Regium* et *Regio* non V solum, sed etiam Lagg. 'ubique', 420. 15, 446. 8 'ut semper' cod. R, Tusc. IV 33 ex. 71 codd. et edd., Halm. Phil. p. 1226. 14 cet., *Rheg.* hic et al. Jordan., p. 373. 37 *Reginis.* — P. 219. 27 Lg.42 non *abfuerat*, sed *affuerat.* — P. 219. 28 *primum*, ut habent dett., etiam Lg.29, malim; ad p. 62. 34. — Ib. in Lg.42 non est *se* pro *sunt*, sed discerni non potest, utrum *se*' an *st*'. — P. 219. 29 *aditum ninis* Lg.42, *aditum in ius* Lg.29, Klotz., Kays., *aditum postulatum in ius* V, *in ius aditum* Jord. — Ib. sq. Lg. 42 non *antequam mentio — ulla* om., sed *antequam — discessisset* propter antec. *esset.* — P. 219. 32 *et* (⁊) Lg.42 solus, om. rell. et edd.; ad p. 44. 17. — P. 219. 35 fals. Jord., Klotz. *velit; de illa*; v. p. 403. 9. — P. 219. 35 *ipso* pro *Epicrate* Pluyg., Kays. — P. 219. 36 non *actorem* Lg.42, sed *auctorē*, *aucturum* Lg.29. — Ib. sq. *ab se male acceptos* Lg.42 ut 29AB, *male acceptos ab se* V, Jord., Klotz., *male ab se acceptos* Kays. fals. Lgg.42 et 29

testatus. — P. 220. 1 *sese* rell. codd. et edd., *se* V, Lg. 42 *·ts· LXXX·n·nō* pro *se HS LXXX nummum* (*numum* Lg. 29 ut semper, item Lg. 42). — P. 220. 3 *fabulam* add., quod non desiderari cum alii censent, tum Madv.; possis etiam *machinam, technam*; *rem refert* Kahntio auct. Jord. — P. 220. 8 *ut qui nihil amitteret* Siesbye op. phil. ad Madv. p. 237 sqq. contra Ciceronis consuetudinem; Lg. 42 habet *que*, fort. *quippe qui*, sed non opus est; ad Acad. 53. 6, N. D. 37. 21, supr. p. 67. 27, 365. 2. — P. 220. 13 '*quae* coni. Hotom. et Wyttenb. prob. Or., Zumpt., Klotz.: *qua* codd.', immo *quae* habet Lg. 42. — P. 220. 23 *[ob tuum decretum]* Halm. auct. Kays., Klotz., om. Lg. 42. — P. 220. 25 *putabant* Lg. 42, Klotz., Halm., Kays., *putarant* rell., Jord. — P. 220. 29 Lg. 42 non habet *si animo esset ex quo*, quo testimonio deceptus Kays. scr. *si animo esset eo quo*, sed *quoquo animo est ex* (i. e. *esset*) *quo*, *[quoquo animo est,] si eo animo esset* Klotz. — P. 220. 32 '*tecum tum* Zumpt. [*tum* nos expunximus, quoniam Z. de codd. Lagg. erravit. HALM.]', quem secuti sunt Kays. et Klotz. In Lg. 42 est *tecum tñ* (sic plerumque pro *tum*), in Lg. 29 et ap. Arus. Mess. p. 462. 12 *tecum tum*; v. Keil. ind. Hal. aest. 1879 p. XI. — P. 220. 34 *tam diu* scr., *tum* vulg., Lg. 42 *non m̊ m̃ fuerit quam diuite cum*. — P. 221. 2 *succens*. hic omnes codd., ut videtur, *susc.* Kays. — Ib. *neque* bis Lgg. 42 et 29, *nec — nec* edd. — P. 221. 4 *[Bidinis]* Pluyg., Kays. — P. 221. 5 *iste* scr., *ipse* Lg. 42 φ, om. rell., edd.; ad p. 38. 28. — P. 221. 7 *is* cod. V, *iis* Halm., Klotz. — P. 221. 9 *venerat, [dedit,] sed* Klotz. — P. 221. 13 *de* cod. V, Klotz., Kays., om. rell., *ab* vulg. — P. 221. 15 et 28 *reiciat* et *reiceret* non solum cod. V, sed etiam Lg. 42, item p. 232. 22, 280. 26 et 27 (*reities*), 282. 16, 293. 4, 298. 4, *deicer*. 257. 21, *iniciebat* 297. 1 cum V ('ut semper'), *eiciundi* 326. 31, *uincere* pro *inicere* 358. 36 cett., cod. R *deicere* p. 377. 15 'et sic semper in compositis verbi *iacere*', ib. Lg. 29, *obicio* p. 378. 26 cet.; ad p. 228. 4, 245. 19. — P. 221. 19 *nullum* om. solus cod. V, Klotz., Jord., Kays. — P. 221. 20 *iudicio* codd. (*in iudicio* Lg. 42), Klotz., Kays., *iudicium* Jord.; v. Halm. p. 454, supr. p. 20. 16. — P. 221. 23 *Epicraten* codd. V dett., v. 35 etiam Lg. 29, Klotz. fort. rect.; ad p. 467. 4. — P. 221. 25 *ne quod iudicium neve ipsius* omnes codd., Kays., Klotz., sed cett. praeter Lg. 42 et V add. *nouum* ante *iudicium*, *ne quod iud., ne qua ipsius* Jord.; *ipsius* vix ferri posse videtur; ad p. 38. 28. — P. 221. 26 *eius existim.* Lg. 42 (*existimatio*), *existimat. eius* rell., edd. — P. 221. 27 *illud idem* Lg. 42, *illud item* V, Klotz., Kays., *idem illud* rell., Jord.; cf. ad fin. p. 248. 19, N. D. 54. 35, off. 94. 2; hic p. 91. 7, 476. 22, or. 49. 166, Brut. 86. 295, ib. 17. 66 corr. Siesb. *quod item*, Bak. legg. I 19. 51 ex., Tull. 20. 46 cet. — P. 221. 28 sq. *occasionem calumniae* om. non solum cod. V, sed

etiam Lg. 42, *calumniae* etiam Lg. 29 AB; cui auctoritati obsequendum putavi, quamquam vocab. *ampla* iam Ciceronis aetate in usu fuisse mirum videtur. Serv. ad Verg. A. VII 796 *Labicus* — *ἀπὸ τῆς λαβῆς, quam Latine* 'amplam' *vocamus*, Vales. ad Amm. Marc. XXI 2. 1, A. Kiessling. in Fleckeis. ann. 1871 p. 486. — P. 221. 37 Lg. 42 non habet *illa · n · s · Q. milia*, sed *illa ·N·S·Q* (*HS Iↄ milia* edd.), ib. sq. *·N·S·* om. *quindeciens*. — P. 222. 3 *[homo]* Kays., om. Lg. 42. — P. 222. 4 *videantur esse* Lg. 42, *esse videantur* edd. tac. — P. 222. 8 *biennio* cod. V, Kays. — P. 222. 9 *cum L. Metellus hĩc profectus est, tñ* Lg. 42 om. *in provinciam, cum* cett. quoque praeter V, in quo est *quod ad*. Dubit. recc. edd. secutus sum. — P. 222. 12 *rescindit* codd. V Lg. 29, Klotz., Kays. — P. 222. 14 *si quid* Lg. 42 φ, *si quod* Lg. 29 B, *quod* V rell., Klotz., Kays. — Ib. *potuerat* Lg. 42 F, Jordan., *poterat* rell., V corr. ex *poteret*; ad p. 54. 9 (, 166. 14, 237. 20), 245. 12. — Ib. *hoc* Lg. 42, Jord., Kays.;, *hec* Lg. 29, *haec* rell., Klotz.; ad p. 24. 4, 48. 28, 227. 27, 259. 26, 267. 29, 268. 24, 352. 17, 374. 21, Acad. p. 66. 1, rep. 347. 10, legg. 381. 24, 411. 8, sen. 146. 7; p. 417. 28, 420. 28 *hoc* opt. codd., 424. 24 G 1 cet. — P. 222. 17 *Quod* Lg. 42 MF, Jord., om. rell., Klotz., Kays. — Ib. *ac* Lg. 42 F, Jord., om. rell., Klotz., Kays. plene interp. post *restituebatur*. — P. 222. 20 *est restitutus* etiam Lg. 42. — P. 222. 22 Is codex, qui habet *censusque* (*censusqȝ*), 'cuius numerum Lagom. adscribere omisit', est 42. — P. 222. 27 non abest a Lg. 42 *retexere videretur*, sed *gerere quam istius praeturam* post *praeturam* et pro *retexere videretur* script. *retexeretur*. — P. 222. 31 *domito* Lg. 42, *at domum* V, *ab domo*? — Ib. sq. *mutarat* cod. V rect. (Seyff. Lael. p. 234), *immutarat* rell., edd. — P. 222. 34 *esse atten* . . . Lg. 42, *maternam*? — P. 223. 6 *testes* V sol., Klotz., Kays., om. cett. — P. 223. 10 *mecum decedere*, v. 11 *oppida mihi*, v. 15 *edidi nomina* non solum cod. V, sed etiam Lg. 42, Klotz., Kays., *decedere mecum, mihi oppida, nomina edidi* rell. — P. 223. 12 Lg. 42 non habet *tum hominibus*, sed *q cum hom.*, *q* del. transv. lin. m. 1. — P. 223. 13 *adessent* cod. V, Klotz.; cf. ad p. 349. 10. — P. 223. 20 *·N·S·C·* Lg. 42, *HS centum mil.* Lg. 29, *HSc milia* Jord., Kays., *cccIↄↄↄ* V, Klotz. — P. 223. 21 *iste [ad praesens]* Klotz. e cod. V. — P. 223. 22 *·N·S·$\overline{CCCC}$* Lg. 42, *HS cccc* edd. — P. 223. 24 *cum* Lg. 42 V, Jord., Kays., *quod* rell., Klotz. — Ib. *duo ciuis* Lg. 42, *duos cives* rell., edd. (*civis* Kays., ut semper). — P. 223. 25 *diiudicasset* cod. F et add. *di* m. 1 Lg. 42, *iudicasset* V, Jord., Klotz., *iudicavisset* rell., Kays. fort. rect. — Ib. *iudicio* pro *iudicem* Klotz. Jordani testimonio de cod. V credens, in quo *iudicem* videri esse ait Halm. — P. 223. 30 *se* cod. V, Klotz., Kays. — P. 223. 36 *mansit* coni. Lamb., *fuit* rell. codd. et edd.,

om. Lg. 42, sed v. 37 non modo Lg. 29, sed etiam 42 habet *fuit mansit*, *mansit* edd. — P. 224. 6 *potestatẽ* Lg. 42 FN, *potestate* rell., edd.; ad p. 119. 6. — P. 224. 11 *locuples uirqꝫ honestus* Lg. 42. — P. 224. 36 *[de ea re] esset fac.* Kays., Klotz., *de ea re* om. Lg. 42 M, Jord. — P. 225. 6 *[sine metu]* scr., om. Lg. 42. — P. 225. 9 *illa die* id. cod. fort. rect. — Ib. sq. *iudicium dimittitur* non modo Lg. 29, sed etiam 42, Klotz., *dimittitur iudic.* rell., Jord., Kays. — P. 225. 13 *quid — faciendum* om. Lg. 42 FM, Jord. — P. 225. 17 *vobis libet* codd. praeter Lg. 42 M, *[vobis]* Kays., Klotz. — P. 225. 25 *[eidem homines]* Kays. Pluyg. auct., qui Spec. em. Lugd. Bat. 1855 p. 9 sqq. coni.: *eundem hominem, quem*; *idem* hic et v. 30 habet Lg. 29, v. 28 duo all. Lgg., alibi etiam Lg. 42. — P. 225. 27 *est ventum* cum cett. etiam Lg. 42 corr. m. 1, *ventum est* Jord., Kays. — P. 225. 32 *[non]* scr.; ad off. p. 124. 22, supr. p. 31. 31. — P. 225. 37 *[Verres]* Kays. tac. — P. 226. 9 *[Respondet]* et v. 11 *[es]* scr., om. Lg. 42. — P. 226. 12 *antea adfuerant* Lg. 42 (*aff.*), *adf. antea* rell., edd. — P. 226. 6 et 14 non *Minuntius* habet Lg. 42 (Halm. p. 455), sed *nũtius*, item v. 19 et p. 229. 2, v. 6 superscr. *patronus*; cf. ad p. 269. 25. — P. 226. 21 *se ita* Lamb. (Halm. p. 455) ex cod. F, credo, nam sic Lg. 42, *ita se* edd. tac. — P. 226. 22 sq. *quae ei visum est* Quint. IV 2. 67 ex.; v. Siesbye op. phil. ad Madv. p. 238 n. 2: Caes. G. VI 20. 3, idem. in ep. ad Att. IX 13 A, bell. G. II 20. 4, Liv. 39. 37. 21, hic p. 213. 5; p. 277. 3 bonus cod. N *quae ipsis videretur*, Phil. I 11. 27 ex. *quae ipsis visa erunt, dixerint*, Att. XV 19 ex. *mandata habebo, quae mihi videbuntur*. — P. 226. 31 *ablegarat* ut cett. codd., non *ablegaverat*, Lg. 42, *ablegaverat* edd. — P. 226. 33 *[praetor]* Kays. (ad p. 180. 4). — P. 226. 36 *posse non arbitratur* (sic) Lg. 42, *non posse abitr.* Lg. 29 AB, edd.; *non posse tantam arb.* rell. codd. — P. 226. 37 sq. *utramque in partem* Lg. 42, *in utramque part.* edd. tac. (*utranque* Lg. 29). — P. 227. 1 *non solum mente* add. m. 1 Lg. 42 in mg. — P. 227. 6 *[Timarchides]* Pluyg., Kays.; cf. p. 235. 28 *tribunum pl. de causa Stheni M. Palicanum.* — P. 227. 8 *cognosceret, cum repente* Kays. non magis necess. quam p. 6. 9 aut p. 291. 26, 297. 20. — P. 227. 13 *exiluit*, non *exsiluit*, Lg. 29. — Ib. sq. nec Lg. 42 habet *a C. Sacerd.* nec Lg. 29 om. *C.*, sed ille habet *ac a sacerd.*, hic om. *a C.* In archet. igitur fuisse videtur *a* corr. *a c.*, Lg. 42 utrumque recep., 29 utrumque om. — P. 227. 15 *[que]* scr., om. Lg. 42; ad p. 110. 25. — P. 227. 19 *et* Lg. 42 per compend., *minus* edd. tac. — P. 227. 26 *phtolomeum* Lg. 42, *ptolomaeum* Lg. 29 alter. *o* m. 2 corr. in *e*, *Ptolem.* edd.; ad off. p. 85. 32. — P. 227. 27 sqq. *hoc — pertinet* Lg. 42, *haec — pertinent* vulg.; ad p. 222. 14. — P. 227. 29 alter. *illud* om. Lg. 42, Jord. — P. 227. 31 *hoc* non om. Lg. 42 (Halm.

p. 455). — Ib. sq. *in sese* Lg. 42, *vi sese* Klotz., Kays., *vi se* rell. (*sae* Lg. 29), Jord. — P. 227. 37 *eo* ut F, non *es* (Halm. p. 455), Lg. 42, *isto* rell., edd.; ad p. 157. 7. — P. 228. 3 sq. *[si qui — sunt]* Pluyg., Kays. — P. 228. 4 non *reiiciendi* (Jord.), sed *reiciendi* Lg. 42, Kays. (ad p. 221. 15), *reiiciundi* cett., Klotz.; p. 282. 16 *reiiciundi* rell. praeter Lg. 42; sed idem Lg. 42 habet etiam *decima* et *repetend.* pro *decuma* et *repetund.* — P. 228. 7 *tam flagitiosum* (propter antec. *tam crudel.*, *tam sceler.*) codd. praeter Lg. 42 N, *iam flagit.* de Or. coni. Klotz., Kays. — P. 228. 14 *conservaret* codd. praeter Lg. 42 fort. vere (ad p. 168. 26), *conserves* aut *conservaris? Si scelus* Pluyg. Spec. em. p. 12. — Ib. sq. *ab reo accipere* Lg. 42, *accipere ab reo* rell., edd. — P. 228. 15 *magis* codd. praeter Lg. 29, Klotz., *maius* Lg. 29, Halm. (p. 455), Kays. — P. 228. 19 *quippiam* Lg. 42, Klotz., Kays., *quidpiam* Jord. tac.; p. 299. 35 etiam Lg. 29 *quippiam*, item 383. 12 cum R; cf. p. 5. 13, 6. 20, ad 383. 9. In libris philos. opt. codd. constanter *quippiam*. — P. 228. 20 *accepta pecunia* Lg. 42, *pecunia accepta* rell. (om. N), edd. — P. 228. 21 *postea eandem* scr., *postea tandē* Lg. 42, *post eandem* vulg. — Ib. non *adversario* Lg. 29, sed *adversariis*. — P. 228. 22 *[et trades, cui voles]* scr., om. Lg. 42, *[utrumque — voles? et]* Pluyg. auct. Kays.; v. 21 sqq. coni. Pluyg. Spec. em. p. 13: *trades maiore pec. et ei, quem*. — P. 228. 23 *reddis* etiam Lg. 29 (Halm. p. 455). — P. 228. 30 *que* non om. Lg. 42, om. Kays. — P. 228. 31 sq. *[hic — obtinebit?]* Pluyg., Kays. — P. 228. 34 Lg. 42 non habet *si visus*, sed *uisus* om. *si*; *si iussus erit* coni. O. Hirschfeld. Herm. VIII 471, *si sui iuris erit?* — P. 229. 2 sq. *pecuniam datam iuratus dicit* om. Lg. 42 propter antec. *iuratus dicit*, *[iuratus dicit pecuniam datam]* Kays. — P. 229. 3 *pecuniam ab accusat.* Lg. 42, Kays., Klotz., *ab accus. pec.* rell., Jord. — P. 229. 7 *pecuniaque*^{ua} *accepta*^{cat} Lg. 42, ut p. 235. 14 *absente*^{ua} *absente*^{cat}, 282. 32 ^{ua}*Idē h'uit in edicto se*^{cat}. — P. 229. 16 *te* om. Lg. 42 m. 1, Jord.; ad. p. 51. 19. — P. 229. 28 *hic*, non *his*, Lg. 42 et Arus. Mess. 452. 10, Kays., *is* rell., Jord., Klotz.; *nobis* om. Kays. nescio an propterea, quod Jord. in Arus. verbis afferendis omisit. — P. 229. 32 *cum* alter. secl. Kays. — P. 229. 33 sq. cum Kays. secl. verba *non solum* et *sed etiam habitasset*, nam haec verba om. Lg. 42, non, ut ait Halm., *sed — domo eius*, et pro *non solum* habet *solum*, Lg. 29 ut AB *non modo solum*. — P. 229. 34 non tantum Lg. 29 AB habent *omnia domo eius*, sed etiam Lg. 42 *omnia m ei'*, *domo eius omnia* Jord., Kays. — P. 229. 37 *hāc* Lg. 42, *haec* Lg. 29 ABN, edd. — Ib. *comparat* Lg. 42, non 29, in quo est *comparat*. — P. 230. 1 *et* ante *tabulas* Lg. 42 (*corinthia* ⁊

tab.), om. rell., edd.; ad. p. 44. 17. — P. 230. 6 *[suorum]* scr., om. Lg. 42 M, *amicorum suorum* e 'Pal. sec.' Kays. prob. — P. 230. 18 *seseque* cod. V, Klotz., Kays. — P. 230. 19 *fieri id* Lg. 42 ut V Lg. 29 AB, non *id fieri*. — P. 230. 30 *civis* Lg. 42 ut V. — P. 230. 31 *sese* Lg. 29, edd., *se* V, *his echerminis* (non *ocherm.*) Lg. 42. — P. 230. 32 *nec* cod. V, Klotz., Kays. — Ib. *Ii* cod. V, Klotz., *Et* (⁊ *Sopatrũ*) Lg. 42, *Ei* Kays., *Hi* Jord. — Ib. sq. *fortunam ac* Lgg., Jord., *fortunas et* V, Klotz., Kays. (p. 2. 5). — P. 230. 37 *[ex oppidi nomine et fluminis]* Pluyg., Kays.; v. ten Brink Phil. XI 590. — P. 231. 2 *qui fuit Himeraeus* Bak., Kays. prob., *qui floruit Himerae* Cobet.; *ab eo* Lg. 29, non 42. — P. 231. 9 *[Verres]* Bak., Kays. — P. 231. 13 Lg. 29 non *appellarentur* habet, sed *appellabantur*. — P. 231. 16 *postea posceret* Lg. 42, Kays. — P. 231. 23 *qui non* (*m̊ diceret sanius* superscr. m. 1 *t*) Lg. 42, *quin* rell., edd.; p. 254. 5; 472. 33 *quin* mell., *qui non* dett. codd. — P. 231. 27 *pretio* etiam Lg. 42 (*precio* Lg. 29), non *precario*, quod scr. Klotz., Kays. — Ib. *Verum tamen* tac. edd., *tamen* om. Lg. 42. — P. 231. 31 *statim* hoc loco etiam Lg. 42, e Lg. 29 AB Klotz., v. 32 post *suam* rell., Jord., Kays. — P. 231. 36 *[eius]* et v. 37 *[Agithini]* Bak., Kays. — P. 232. 5 *liniamenta* Lagg., Kays., Klotz., p. 405. 26 etiam cod. R, Kays., Eberh., Halm., *lineam.* vulg.; ad rep. p. 361. 23. — P. 232. 8 *quod obicerent?* — P. 232. 9 *iis* Lg. 29, coni. Jord., *his* edd. — P. 232. 10 *quicquid* Lgg. 42 et 29, non *quidquid*; ad p. 61. 27. — P. 232. 12 *publicas* non 'om. omnes Lagg.', habent 42 et 29. — P. 232. 20 *se* Lg. 42, Kays., *sese* vulg. — P. 232. 23 *omni* post *cupiditate* add. Lg. 29 A, secl. Kays., Klotz. — P. 232. 25 ·*N*·*S*·*VIIII* Lg. 42, *hora octaua* Lg. 29, v. 36 Lg. 42 *ad bonõ* ·*VIIII*·, Lg. 29 *ad oram octabam*. — P. 232. 34 *sese fluctibusque* edd. in Lg. 42 esse fals. opinantes. — P. 232. 36 *uitaret* Lg. 42 recte, ut videtur, *vitare* rell., edd.; v. ad p. 308. 36, 379. 33 (cf. 179. 23), Plaut. Aul. IV 5. 1, Truc. IV 2. 29, Varr. sat. p. 171. 6 R. *cubarem* codd.; cf. decl. in Sall. p. 420. 37. — P. 233. 4 *ecquidnam* H. A. Koch. progr. Port. 1868 p. 2; cf. ad p. 427. 3. — P. 233. 8 *apud iniquum iudicem* Bak., Kays. — P. 233. 9 *quod* Bak., Kays.; ad p. 46. 3. — P. 233. 15 *SE* coni. Halm. p. 1435, om. codd. et edd.; ad p. 51. 19. — P. 233. 19 *pronunciat de sella ac trib.* Lg. 42, *de sella ac trib. pron.* vulg. — P. 233. 28 *absentis nomen* e Lg. 29 A Klotz., sic etiam Lg. 42, *nomen absentis* vulg. — P. 233. 35 *atque ind.* codd. praeter Lg. 42, Klotz.; ad p. 2. 5. — P. 234. 6 *senator*ꝝ Lg. 42, *senatorem* vulg. — P. 234. 9 *reus absens* Lgg. 42 et 29, *absens reus* vulg. — P. 234. 10 *fieri nullum* Lg. 42, *nullum fieri* vulg. — P. 234. 13 *[pater istius]*, v. 14 *[senex Verres]* Bak., Kays. — P. 234. 16 *[suum]* Kays., om. Lg. 42. — P. 234. 17 non *confirmatus* Lg. 42 (Halm. p. 456), sed *confirmat.* — P. 234. 19 prius *et*

secl. Kays. Halm. auct., Lg. 42 *in terra.* — P. 234. 23 *illo* non solum codd. MFAB, sed etiam Lgg. 42 et 29, non *incepto*, quod in omnibus Lgg. esse testatur Halm. p. 456 et scr. Klotz. et Kays., hic del. *furore.* — P. 234. 24 *post ea* Bak., Kays., Klotz. — P. 234. 25 *que* om. Lg. 42, Kays.; ad p. 110, 25. — P. 234. 27 *ei* om. Lg. 42, non secl. Klotz. — P. 235. 2 *iique* Klotz., Kays. (*eiq.*). — P. 235. 6 *respondet* vett. edd., Kays., *respondit* etiam Non. p. 265. 25; cf. p. 7. 13 sqq. et 28 sq., 191. 4, 389. 4 sqq., 466. 19. — P. 235. 10 *[non adfuit]* Pluyg., Kays. — P. 235. 22 *Ita* om. *que* Lg. 42, Halm., Kays.; ad p. 110. 25. — P. 235. 25 *isti* Kays., *illi* rell.; ad p. 162. 3. — P. 235. 29 *hoc collegium* et v. 30 sq. *Romae quemquam* praeter codd. VLg. 29 AB etiam Lg. 42. — P. 235. 32 *rem ita* Lg. 42 et dett., Jord., *ita rem* VLg. 29, Klotz., Kays. — P. 235. 37 *Romae liceret* non modo V, sed etiam Lg. 42, Klotz., Kays., *liceret Romae* rell. — P. 236. 5 *Recepi nomen absentis; licet hoc fieri in prov., nulla lex vetat* codd. VLg. 29, Klotz., Kays. — P. 236. 7 *tamen illo* Lg. 42 m. 1 corr. ex. *illo tñ* (sic Kays.), *tamen* om. rell., Jord., Klotz. — P. 236. 11 *[et]* Kays., om. Lg. 42; ad p. 44. 17. — P. 236. 15 *[et]* scr., om. Lg. 42; p. 44. 17. — P. 236. 16 *idem demonstr.* cod. V, *[item] dem.* Klotz. — P. 236. 17 *exemplo multorum* cod. V, Klotz. — P. 236. 22 sq. *possidens ĩ agros alienenses* Lg. 42. — P. 236. 24 *ornatissimus* Lg. 42 et V, om. recc. edd. recte, ut videtur. — P. 236. 28 *cum haec acta res est in senatu* Kays., Klotz., *cum haec ac* · · · cod. V, *cum res esset acta in sen.* vulg., *cum acta res in senatu ei' istius amici* Lg. 42. — P. 237. 8 *tuae te* Lg. 42 (*te* om. Lg. 29), *te tuae* vulg.; cf. p. 297. 23. — P. 237. 9 non *ut detine* habet Lg. 42, sed *ut detis ne.* — P. 237. 10 *hoc totum* Lg. 42, Klotz., Kays., *totum hoc* rell., Jord. — P. 237. 20 *poterit* Pluyg., Kays., *potuit* Lg. 42φ, Jord., Klotz., *potuerit* cett. (ad fin. p. 118. 18, supr. p. 76. 5 *potuerunt* cod. G, 222. 14); cf. ad 265. 23, 54. 9. — Ib. *in* Lamb., Kays., Klotz., om. Lg. 42 M, *ex* rell., Jord. — P. 237. 27 *ergo* (*g̊*) Lg. 42, *igitur* vulg., *Quem igitur?* Lamb., Kays. — P. 237. 32 *[pro se]* scr., om. Lg. 42. — P. 238. 2 non *e civium Rom.* habet Lg. 42 (sic edd.), sed *ex · cr ·* — P. 238. 12 Lg. 42 *mortaliũ ꝝ stennio ĩnocentior*, inde *nemo Sthenio* Kays., Klotz., *Sthenio nemo* rell. — P. 238. 18 *qui* Lg. 42 all., *quis* vulg. — P. 238. 22 *ipse* rell., *ipsi* Lg. 42, recc. edd.; ad fin. p. 193. 19, sen. 133. 3, hic 127. 31, 248. 17. — P. 238. 23 *videatur esse* Lg. 42, *esse videatur* vulg. — P. 238. 28 *ei* scr., *et* codd. et edd.; v. p. 282. 4. — P. 238. 36 *illorum iudicum* non solum Lg. 29, sed etiam 42, *iudicum illorum* edd. — P. 239. 8 sq. *quem — condemnasti?* om. codd. praeter Lg. 42 F, Jord., secl. Kays. — P. 239. 17 *hominem* omiss. in Lg. 42 ait Jord., om. Klotz., Kays.; sed in cod. est a m. 1 *te°*. — P. 239. 23 *scelere nefario* Lgg. 42 et 29,

nefario scelere edd. — P. 239. 29 *tu* om. Lg. 42, edd. — P. 239. 30 *eius modi* sol. Lg. 29, Jord. — P. 240. 2 *eius* Klotz. Halmio auct., qui in Lg. 29 *cuius* esse testatur, de quo tac. Reiffersch.; sed v. 4 *eius* Lg. 42, Klotz., Kays., *huius* rell., Jord. — P. 240. 12 *statueret*, quod de Ern. coni. scr. recc. edd., habet Lg. 42, *statuerit* cett. — P. 240. 21 *nihil ex sacro* om. Lg. 42 fort. rect. — P. 240. 24 *festi dies* (*aguntur*) hab. Lg. 42 pr. (Kays.), sed corr. m. 1 *dies festi*. — P. 240. 25 non *Verrea* habet Lg. 42, sed *uere accelebr.*, in mg. m. 1 *uerria*. — P. 240. 28 *ab te* in Lg. 42 esse testatur Halm., tac. Reiffersch. (v. 26 sq. non *scribtum* pro *inscr.*, sed *scriptum* id. cod.). — P. 240. 32 *Marcellina* Lg. 42, sed m. 1 in mg. *Mamtina* (s supra m). — Ib. sq. *tuorum furtorum ac flagitiorum* Kays. errore huc referens id, quod Halm. p. 457 de p. 241. 2 dicit. — P. 240. 33 *[publice laudat]* Pluyg., Kays.; v. ad N. D. p. 99. 15, Lael. 182. 25, off. II 16. 57 m., hic p. 63. 28 sqq., 170. 9 sq., 175. 11 sq., 245. 15 et 17, 276. 16, 19, 23, 289. 22 et 25, 440. 22 et 26, 455. 37 sqq., 477. 9 et 14, 496. 31 et 37. — P. 240. 36 sq. *se funditus euersas* Lg. 42, *se* om. rell. praeter V (ad p. 51. 19), *funditus eversas se* Jord., *se eversas funditus* V, Klotz., Kays. — P. 241. 2 *furtorum* cod. V, Halm. auct. Klotz., om. rell. (ad p. 240. 32). — P. 241. 7 *hic* Lg. 42, sed superscr. m. 1 *o*. — P. 241. 16 sq. *potissimum Veneri* e cod. V (*hostissimum Ven.*) Klotz., Kays. — P. 241. 19 sq. *ueniri* (non *veni*) *non de stẽnii id dedisse* Lg. 42. — P. 242. 2 non *hominis* hab. Lg. 42 (sic Klotz.), sed *nōis*. — P. 242. 34 *ecquae* Halm. p. 456, Klotz., *Ecqua* Lg. 29 (*equa*), Jord., Kays.; in Lg. 42 non est *hecque re*, sed *hec quaere* per not. script. — P. 243. 8 *his* codd. praeter V, qui habet *is*, *iis* recc. edd. — P. 243. 13 *voluerit* Nauger., all., *voluerat* codd., recc. edd.; ad p. 44. 12. — P. 243. 15 *idoneos vinceret* Garat., Jord., *idoneus vinceret* MN, *idoneus inueniret* (non *inveniretur*) Lg. 42, *idone · sset vinceret* V, *fieret idoneus uinceret* Lg. 29, *idoneus esset [vinceret]* Kays., *idoneus esset, ut vinceret* Klotz. — P. 243. 19 *a senatu* Klotz.; Lg. 42 haec sic scr.: *legem claudarum abferiam ace ⁊ p. r.*; v. 20 Lg. 29 *eae bnt* superscr. *de* et *e*, *eae debent* Klotz., Kays., *hae debent* Jord.; fort. *eas aequum est*. — P. 243. 27 *iis* Bait., Kays. (*eis* ut semper), *is* Lg. 42, *his* vulg. — P. 243. 32 *natus* Lgg. 42 et 29 B, Kays., Klotz., *natu* rell. (?), Jord. — P. 244. 6 *[de senatu cooptando]* Kays., Lg. 42 *de senatu Scipionis leges. cooptando*, sed m. 1 add. signa transpos. — P. 244. 13 *veterum* Hotom., all., Kays., Klotz., v. 18 *veterum* vulg., sed *vetere* v. 13 omn. codd., v. 18 non solum dett. habent, sed etiam Lg. 42 recte, ut v. 20 *veterem*, v. 21 *is numerus*. Permulta addi possunt ad Reis.-Haas. § 349, Madv. fin. p. 465 cet., ut ifr. p. 488. 4 *in illo numero civium*, Eberh. ad V 58. 153 *ex illo Sertoriano numero militum*, p. 298. 1 *ex quo iudicum nu-*

mero?, Ter. Ad. 594 *in illo hominum num.*, Cic. Phil. III 2. 3 *ex invicto genere veteranorum militum*; cf. div. p. 205. 28 *artificiosa divinationis genera*, ifr. ad p. 276. 1, 476. 30. — P. 244. 14 *delectum* Jord., *dilectum* Lg. 42, Kays., Klotz., *delictum* Lg. 29; p. 305. 22 hic cod. *dilectus*, ille *delictus*, non *delectus*; ad legg. p. 387. 27. — P. 244. 18 *turbavit* non om. Lgg. (Halm. p. 457). — P. 244. 25 *afferat Agrigentum* Lg. 42, non *auferat*, nec om. ut Lg. 29 *Agrig.* — P. 244. 28 *locum illum* cod. V solus, Klotz., Kays. — P. 244. 31 *Heracleae* codd. V Lg. 29, Klotz., Kays., *Heracliae* Lg. 42, Jord., item p. 476. 17 Jord., Halm., Eberh., ubi V et Lgg. habent *Heracleam*, Arch. 4. 6 al. codd. *Heraclea*, sed *Heracliens.* ib. p. 788. 15 al. ed. Bait. et hic p. 460. 31, 473. 34 al., *eraclesis* cod. R p. 469. 36; *Heracleus* R et 'alii plerique' p. 469. 23 et 27; cf. ad p. 168. 25, Madv. fin. V 19. 54, Osann. exc. XI Cic. rep. p. 466 sqq. — P. 245. 2 *dedisset* abesse a Lg. 29 (Halm. p. 457) non adn. Reifferscheid. — P. 245. 5 *immortalium religiones* etiam Lg. 42, non *rel. imm.*; *omnes* om. Klotz. — P. 245. 12 *potuerat*, quod videtur in omn. codd. esse (*potuerāt* Lg. 42) et recept. est a Kays. et Klotz., equidem non intellego; ad p. 222. 14. — P. 245. 17 *iste*, non *ille*, non solum cod. V habet (p. 457) et Lg. 29 AB, sed etiam Lg. 42; ad p. 162. 3. — P. 245. 19 nec Lg. 42 *eicerentur* habet, sed *eccerentur* del. m. 1 priore *c* et superscr. *i*, nec Lg. 29 *coicerentur*, sed *coijcerentur*, v. 24 et 25 Lg. 42 *conici*, Lg. 29 *coici*, *coniie.* Jord., Klotz.; *coic.* est in codd. R (m. 1) Lg. 29 p. 435. 1 (*conici* R corr.), 481. 31, in R p. 454. 34, 455. 9, 482. 27, 488. 11; cf. ad p. 221. 15. — Ib. *cuium* non om. Lg. 29 (p. 457), sed habet *cuius.* — P. 245. 21 *ita scriptum* Lg. 42, *scriptum ita* vulg. — P. 245. 22 quoque, non solum v. 18 (Halm. 457), uterque Lag. *quod* pro *quot*, et sic paene constanter opt. codd.; nihil notat. tantum p. 314. 14, 427. 25, 470. 10 sq., 484. 10; ad Lael. p. 188. 11. — P. 245. 32 nec *Artemo* habet Lg. 42 nec *Arthenis*, sed *Arthenio.* — P. 246. 2 *tempore* hoc loco nemo temptavit nec Mil. 16. 41; ad off. p. 36. 18. — P. 246. 5 sq. Lg. 42 habet *climachias elabat* (non *velabat*) *dixi.* — P. 246. 16 *cum iste* Lg. 42 ut φ, *iste cum* vulg. — P. 246. 20 *in eum diem* Wesenb. em. Cic. ep. p. 107, Kays., *ĩ eo die* Lg. 42 F, *eo die* vulg. — P. 246. 24 *ab Roma* Lg. 42. — P. 246. 25 ·*XV*·, v. 27 ·*XXX*· Lgg. 42 et 29, *quindecim* et *triginta* edd. — P. 246. 26 † add., *ab me* pro *abhinc* Lg. 29, *ante* coni. Halm. probab. — P. 246. 27 *Tum* scr., *Tunc* codd. et edd.; ad p. 6. 24. — Ib. *fecerunt*, non *fuerunt*, praeter cod. φ etiam Lg. 42, *decrerunt* vulg. — P. 246. 28 *XXXV* cod. φ, Halm., Kays., Klotz., *XLV* cett., sed v. 31 *XXXV* etiam Lg. 42. — P. 246. 33 sq. *isto praetore in Sicilia* etiam Lg. 42, e Lg. 29 B Klotz., Kays., *in Sicilia isto praetore* Jord. — P. 246. 34 *sunt* Lg. 29,

st' Lg. 42 hic et 284. 1, 287. 22; 250. 29, 258. 35. — P. 246. 37 sq. *[omnes — conferunt]* et 247. 2 *[habendae]* Kays., Bak. Schol. hyp. IV 201 *quod, cum omnes Sic. — conferant* supervac. — P. 247. 10 *hominibus civitatibusque* Lg. 42, Klotz., Kays., *civitatibus* cett., Jord. — P. 247. 11 *solerent* Bak. l. l., Kays., Klotz., *solent* vulg.; ad p. 44. 12. — P. 247. 18 *discribebat* scr., *descr.* codd. et edd.; ad p. 14. 1. — P. 247. 20 sq. *[huius — molestia]* Kays. — P. 247. 22 et 33 et 248. 26 *Timarchid.* nomen secl. Bak. auct. Kays. — P. 247. 24 *in priore actione* Lg. 42, Kays. contra consuet. (p. 168. 11 paulum dissim.), *in* om. rell. — P. 248. 6 *admir.* cod. N, Kays. fort. rect. — Ib. *accuratissime* Lg. 42 (an *acurat.*?) Nφ, Kays.; cf. p. 277. 21 et 28. — P. 248. 7 Lg. 42 non habet *opus esset*, sed *opus esset necesse.* — P. 248. 10 *[causas]* Kays., om. Lg. 42, *causas et voluntates* Klotz. — P. 248. 22 *in* add. Halm. auct. Kays. — P. 248. 31 *treceni* scr., *trecenti* vulg., ·*CCC*· om. *denarii* Lg. 42, *tricenti* Lg. 29. — P. 248. 34 non *denarium* habet Lg. 42, sed om. ut v. 31. — P. 249. 2 *sic* scr., *si* (ante *g*) codd., *[si]* Kays., om. Jord., *aut, si generatim,* Klotz. — P. 249. 5 *epta* Lg. 42 ut M; item p. 244. 22 non *emptum,* sed *eptum*; ad p. 37. 8. — P. 249. 7 *puenisse* habet Lg. 42 (Halm. p. 458), sed m. 1 superscr. *pimisse*; ib. non *p. r.*, sed *p̅r̅*. — P. 249. 8 quod *fatebare* esse in Lgg. 42 et 29 ait Jord., pertinet ad v. 5 *fatebere.* — P. 249. 10 *ambitionis tollendae* Pluyg., Kays., quodam modo simil. p. 161. 24 *spes peccatorum*, i. e. spes de peccatis (Seyff. Lael. p. 190). — P. 249. 18 *hauserant* praeter codd. FM etiam Lg. 42. — P. 249. 21 *[re ipsa]* scr., om. Lg. 42, *res ipsa* e v. 20, opinor, V, inde natum in rell. *re ipsa.* — P. 249. 25 *census stari* cum FM Lg. 42. — P. 249. 30 *qui* e dett. codd. (Lg. 29) Klotz. — P. 249. 33 *qui* Lg. 42, *qui cum* V, *cum* vulg. — P. 250. 1 *Erat enī censa* Lg. 42; fort. *autem*; ad p. 40. 35. — P. 250. 2 non *te praetore* habent cett. codd. praeter V, sed Lg. 29 *te p̅r̅.*, Lg. 42 autem om. v. 1 sq. vocab. post *censa* usque ad *censa.* — P. 250. 6 Lg. 29 habet *tibi fecisset* ut reliqui praeter Lg. 42 et V, non *fieri fecisset*, sed v. 5 *fieri* superscr. *obsuari* per litt. *s* obliqua linea ducta. — Ib. *aequo animo* cod. V, Klotz. — P. 250. 26 et 251. 4 et 12 *viciens* (*vicies*) Garat., Klotz., Kays., *tricies* Zumpt., Jord., Lg. 42 v. 26 habet cum Mφ ·*N*·*S*·*XX*·*LXI*·, v. 4 et 12 ·*N*·*S*·*XX*·, Lg. 29 *CXXX*, *C̅X̅X̅ mit*, *CXX*· *milia.* — Ib. *conficietur* Lg. 42 φ, Klotz., Kays., *conficitur* (*configitur*) rell., Jord. — P. 250. 29 *sunt* 'codd. noti' (*st'* Lg. 42; ad p. 246. 34), Klotz., *sint* Prisc., vulg., ut non fals., ita fort. non necess. Latini *cum* non numquam ita ponunt cum indicativo, ut non prorsus idem sit, sed simillimum ei, quod barbare dicere solemus identitatis. Nam ut *cum tacent, clamant* non est 'si tacent', multo minus 'quo tempore' aut 'propterea d' aut 'quamquam —', sed 'tacent, idque idem est ac si

clament', sic *cum hoc facis, qui potes facere illud?* et sim., German. item 'wenn du dies thust', valet: 'hoc facis, ex eoque per se efficitur, non ratione, sed ipsa natura, ut illud non possis facere.' Ut p. 84. 11 *quam ob rem, cum cetera nomina in ordinem referebas, hoc nomen in adversariis relinquebas?* non signif. nec 'quamquam' nec 'quando', sed 'wenn', p. 131. 9 *quid faceres pro innocente homine, cum propter hominem perditissimum de officio decedis?*, 343. 18 *Cum a civitatibus pro frumento pecuniam exigebas, unde erat frumentum, quod Romam mitteres, si tu id non omne clausum possidebas?*, Cluent. 47. 131 *id ipsum quantae divinationis est, scire innocentem fuisse reum, cum iudices sibi dixerunt non liquere?* (*dixerint* edd.), dom. 40. 105 *Ex quo intellegitur multa in vita falso homines opinari, cum ille lumina amisit, istius poena ad caecitatem mentis est conversa* (*quoniam* recc. edd.), Sull. 10. 31 *erat illud absurdum, quod, cum — volebat, — non intellegebat* — non puto esse 'quo tempore', Arch. 5. 10 *cum mediocribus multis civitatem impertiebant, Reginos credo largiri id huic noluisse*, Pis. 24. 56 *Cum extinguebas senatum, si triumphum non cupiebas, cuius tandem te rei cupiditate arsisse defendes?*, ib. 57 ex. *cum exhauriebas aerarium, si triumphum contemnebas, quae te cupiditas rapiebat?* Ter. Andr. 517 *quom intellexeras, cur non dixti extemplo?*; fortasse p. 475. 26 scribend. *videtis* potius quam *videatis*. Cf. Madv. fin. p. 27; supr. ad p. 97. 20. — P. 250. 30 sq. *istam omnem* Lgg. 42 et 29 AB, Klotz., *omnem istam* Jord., Kays. sic esse in Lg. 42 opinati. — P. 250. 32 *ferundum* Lg. 29, non 42, Klotz., Kays. — P. 251. 3 *deferramus*, non *deferremus*, Lg. 42. — P. 251. 13 *hoc si* cod. V (*ceteris hoc si*), Kays., *ceteris si hoc* Lg. 42. — P. 251. 16 sq. *capiendis* et *capiendarum* codd. V Lg. 29, Klotz., Kays. — Ib. *abstinere* Lg. 42 φ, Jord. — P. 251. 19 *HS ɔ milia* Zumpt., Jord., Kays., *HS ccIɔɔ* V, Klotz., ·*N*·*S*·*XX* Lg. 42, *HS* ·*CXX*· *milia* Lg. 29. — P. 251. 26 sq. *accipiundi* 'Zumpt, sed nulla adiecta codicum auctoritate', Klotz., *accipiendi* Jord., Kays.; in Lg. 42 est *accipiundi*ᵉ 7. — P. 251. 34 sq. *faciundas* Jord. tac., *faciendas* Lg. 42, Klotz., Kays. — P. 251. 35 *locare* post *condicione* add. codd. praeter Lg. 42, Jord. — Ib. *aut* scr., *et* Pluyg. Spec. em. p. 15 sq., Kays., *an* codd., vulg.; v. 37 *aut* Lamb., Pluyg., Kays., *an* codd., vulg. — P. 251. 36 *procuratorem* Lg. 42, Klotz., Kays., *curatorem* rell., Jord. — P. 252. 20 *ut putetis* sine uncis Klotz., om. Lg. 42. — P. 252. 22 *Quid si* praeter Lg. 29 et B etiam Lg. 42, Kays., *Quod si* Jord., Klotz. — P. 252. 23 *[tibi]* post *adductae* Kays., Klotz., om. Lg. 42, Jord. — P. 252. 29 *[magnam]* Klotz., Kays., om. Lg. 42, Jord. — P. 252. 30 *demonstret* scr., *demonstret* Lg. 42, *demonstrat* rell., edd. — P. 253. 3 *non* om. Lg. 29 (ad p. 31. 31), *novo* om. Lg. 42. — P. 253. 11 sq. *[Siculorum postu-*

lata], v. 13 *[te]* et *[quae tamen]* Kays. — P. 253. 18 non *enim* pro *est hoc* habet Lg.42, sed *eñ hoc*. — P. 253. 29 *[tibi]* scr., om. Lg.42. — P. 253. 32 *eos ita* (cum signis transp. et praeterea punctis subscr. del. *ita* m.1) *abs te ita* Lg.42, *eos ita abs te* vulg. — P. 253. 34 *[Siculi]* Pluyg. auct. Kays., om. Lg. 42. — P. 254. 4 *est eorum* non solum 'Lg.29 et 7 dett.', sed etiam Lg. 42, *eorum est* vulg. — P. 254. 5 *qui non* Lg.42, Klotz., Kays., *quin* vulg.; ad p. 231. 23. — P. 254. 7 *[a]* Kays. — Ib. sq. *rei p.* Lg.42, *res publ.* rell., edd. — P. 254. 10 *datur* non om. Lg.42 (Halm. p. 458). — P. 254. 11 sq. Lg. 42 non habet *id ait* pro *ita dicis*, sed *id ait dicis*. — P. 254. 15 *Volcani* Lg.42, Kays., ut talia semper, *Vulc.* vulg. — P. 254. 16 *statuis* Lg.42, *statuam* vulg.; ad p. 47. 30. — P. 254. 28 pro *iratos* Lg.29 *ratos*, *honestis* Lg.42 (non om. *tibi*) et M, ex quo *infestos* coni. Halm. (cf. p. 282. 33), ego olim *hostis*, sed aberratum videtur esse ad v. 24 *tibi honestissimum*. — P. 254. 33 *esse* om. edd., habent non solum cett., sed etiam Lg.42 m.1 in mg. — P. 255. 3 *e* cod.V, Klotz. — P. 255. 4 *togatum* codd.FM, Jord., Kays., *rogatum* Lg.42 (v. 25 *togratis*, p. 277. 16 *ru* pro *tu*), *civem Rom.* rell., etiam Lg.29, non *togatum velis* (p. 459 Halm.). — P. 255. 6 non *esse dicet* om. Lg.29, sed *esse*. — P. 255. 12 *Et* Jord., om. cod.V, Klotz., Kays.; ad p. 44. 17. — P. 255. 14 *[que]* scr., om. Lg.42; ad p. 110. 25. — Ib. *invitis* habet Lg.42 m.1 in mg. — P. 255. 15 *a negot.* cod.V, Klotz., Kays.; p. 261. 16. — P. 255. 17 *et iam* scr., (*coacta*) *ut iã* Lg.42, *quoniam* vulg., *quam iam* coni. R. Schoell. Phil. XXV 174, *coactum. Quoniam intell. — esse, venio nunc* Madv., Klotz., Kays. male, ut mihi videtur. — P. 255. 18 non *inimicissimis* est in Lg.42, sed *imitissimis* (*coactum*). — P. 255. 27 *inscriptum esse* e cod.V Klotz., Kays. (p. 191. 5). — P. 255. 28 *magnum est* e cod.V Klotz. (p. 59. 19). — P. 255. 29 non *Latino*, sed *Latine* Lg.42 quoque (Halm. p. 459). — P. 255. 31 *non* sup. lin. in Lg.29 (p. 31. 31). — P. 255. 36 *videantur* hab. Lgg.42 et 29, *videntur* in V esse credens Jord.; ad p. 67. 27. — P. 256. 3 *probare potes* cod.V, Kays., Klotz., *probare potest* Lg.42, *probari potest* vulg. — P. 256. 10 *hominum ac locupletiss. et* om. Lg.29. — P. 256. 14 *fecerant* codd.Lg.42 V, Klotz., *fecerunt* vulg.; ad p. 35. 36. — Ib. sq. *[ut in eum — dicerent]*, v. 16 *[qui ibi praet. fuerunt]* Bak., Pluyg. Spec. em. p. 17 sq., Kays.; *fuerint* Lg.42, *fuerunt* vulg.; v. ad off. p. 44. 30, add. div. I 3, 5 *cum omnes ii, qui essent profecti, manerent*, hic p. 5. 14 sq., 84. 6, 123. 16 sqq., 184. 20 sqq., ad 305. 20, Tull. 1. 5 *cum coactus dicam, si quid forte dicam* (, Caec. 2. 5 *cum de eo mihi iure dicendum sit, quod pertineat ad omnes*, 18. 51 *cum ea res, cuius causa verba quaesita sint, intellegatur*), Cluent. 7. 20 *Cum venenum deprehendisset, quod Oppianicus*

paravisset, 14. 41 *cum tabulas prehendisset Oppianicus, qui gener eius fuisset*, 64. 179 *Cum esset in aedibus armarium, in quo sciret esse nummorum aliquantum*, Arch. 10. 25 *cum ei libellum poeta subiecisset, quod epigramma in eum fecisset* male intellect. ab interpr. (, Vatin. 5. 12 *cum, si qui velit, certa sit ratio*), Mil. 4. 10 ex. *cum ei, qui expectare velit, poena luenda sit*, Phil. XIV 14. 36 *Cum cos. initium confligendi fecerit, quo proelio legio defenderit*, fin. III 4. 12 *Cum virtutis hoc proprium sit, earum rerum, quae secundum naturam sint, habere dilectum*, inv. II 53. 159 *cum duae partes sint, quarum altera sit*, Att. VI 3. 5 ex. *tribunatum cum accepisset, quem ei detulissem*, XII 34. 1 *cum scribas, ex quo intellegam* male corr. *intellegebam*, 38. 4 *cum faciam omnia, quae facere possim* (*possum* Wesenb.). — P. 256. 17 *ii* pro *hi* cod. V, Klotz. — Ib. *hi cum veniunt* Pluyg. Spec. em. p. 17 sq. — P. 256. 18 sq. *laudarent publice* cod. V, Klotz., Kays. — P. 256. 20 *ei* Kays., *ii* V, ꝛ Lg. 42, *hi* vulg. — P. 256. 23 *igitur est* cod. V, Klotz., Kays. — Ib. sq. *necessario tibi* non V (p. 459 Halm.), sed Lg. 42, Kays. invitus, ut videtur, *tibi necessario* vulg. — P. 256. 24 *[et]* scr., om. non solum cod. V, sed etiam Lg. 42; ad p. 44. 17. — P. 256. 25 sq. *ediderint — obsecrarint* Lg. 42 FM (v. Zumpt.), v. 29 *duxerint*, v. 31 *dixerint* tantum FMA, *ediderunt — obsecrarunt — duxerunt — dixerunt* Klotz., Jord., Kays.; ad p. 44. 12 et 67. 27. — P. 256. 33 *ille* non om. Lg. 42. — P. 257. 2 *Netinenses* codd. praeter Lg. 42, Kays. — Ib. sq. id ipsum *enumerare*, quod Lamb. auct. scr. edd., habet Lg. 42. — P. 257. 3 non *scio*, sed *scis* Lg. 42 cum M. — P. 257. 12 *ii* Klotz. — P. 257. 16 sq. *[utrum — coacti sint]* Pluyg., Kays. — P. 257. 18 *hoc* om. codd. praeter Lg. 42 (in quo non est *homine*, sed *hominum*), Jord. — P. 257. 30 *Rhodi qui* Lg. 42, *hodii cum* Lg. 29. — P. 257. 34 *& reges* Lg. 29. — P. 258. 10 *Taurominitani* Lg. 42, *Taurometani* Lg. 29. — P. 258. 12 non *consuerant* Lg. 42, sed *censuerant a* corr. m. 1 ex *u*. — P. 258. 13 *ii* Halmio auct. Kays. (*ei*), Klotz. — P. 258. 14 *ableta* an *abieta* habeat Lg. 42, discerni nequit (p. 20. 1), sed sup. *e* scr. *a* dubium utrum pr. an sec. m. — Ib. non *basin* Lg. 42, sed *basi*. — P. 258. 19 non *munere* pro *inanem* Lg. 42, sed *manere*, in mg. (m. 1?) *manẽ*, et ante *eqũ*, non Lg. 29, ut videtur. — P. 258. 24 *illic* Lg. 42, Klotz. ed. 1854, Kays., *illuc* rell. — P. 258. 25 *istius* Jord., Kays., *illius* codd., Klotz.; ad p. 162. 3. — P. 258. 37 *sint* codd. dett. (nam haec, non ad v. 34, v. 26 ed. Or., Jordani adnot. pertinet), *sunt* rell., edd.; ad p. 62. 8, 246. 34. — P. 259. 4 *triginta* Lg. 42, ·XXX· *ne minus* Lg. 29. — P. 259. 15 *his*, non *iis*, *minatur* Lg. 29. — P. 259. 17 nec *Centuripinorum* nec *quae de statuis erant facta* displicuisse Bakiis et Cobetis miror. — P. 259. 21 *statuae eius* Lg. 42, *eius statuae* edd. tac. — P. 259.

22 non *aut nemo* pro *vento aut* habet Lg. 42, sed *aūt nemo* cum sign. transp. — P. 259. 26 *Centuripinos reponere* Lg. 42, *reponere Centurip.* vulg. — Ib. *hoc* non solum Lg. 6 (Halm. p. 459), sed etiam Lg. 42, *haec* edd.; ad p. 222. 14. — P. 259. 29 *ac* Lg. 29, om. Lg. 42, *et* vulg.; ad p. 2. 5. — P. 259. 32 non *ipsorum romanorum* Lg. 29, sed *ipsorum ro.* — P. 259. 33 non *delexerit ea* Lg. 42, sed *detexerit ·f· a* (ad p. 36. 1). — P. 259. 37 *ciuium esse* Lg. 42, Klotz., Kays., *esse civium* Lg. 29 all., Jord. — P. 260. 8 *ego eas* Lg. 42, *eas ego* vulg. — P. 260. 9 *iudicasse statuas* uterq. Lg., *statuas iudic.* vulg. — P. 260. 13 *ut* om. Lg. 42, Jord. — P. 260. 14 *his* Lgg. 42 et 29, non modo 'edd. post Grut.' — P. 260. 17 non *ofuit* Lg. 29, sed *offuit*, *offug* superscr. *t* Lg. 42. — P. 260. 18 *vacationem* Lg. 42 M., Kays., *vagationem* Lg. 29 et rell., ut videtur, *purgationem* Naug., Jord., *orationem* Klotz. — P. 260. 19 sq. *consilio* Lg. 42 haud scio an vere; cf. Lig. 12. 34 ex. al. — P. 260. 26 *quo* Lg. 42, sed *d* superscr. m. 1. — P. 260. 27 *ĩ te* Lg. 42, Klotz., secl. Kays., om. vulg. — P. 260. 30 *ii* Halm., Klotz., *ei* ut semper Kays., *Ali* pro *At hi* V. — P. 260. 31 *ssimique* secl., om. Lg. 42. — P. 260. 33 *se* Klotz., non om. Lg. 29, sed habet *numeros abs*, *numeros se abs* V. — P. 260. 36 *erant* praeter cod. V etiam Lg. 42. — P. 261. 1 *possum* Lgg. 42, 29 V (p. 459 Halm.), Kays., Klotz., *possis* all., Jord. — P. 261. 3 non *causam* Lg. 29, sed *causa.* — P. 261. 4 *possĩ* praeter dett. codd. etiam Lgg. 42 et 29, *possum* V solus, ut videtur, nam non 'Zumptius haud dubie errat', recc. edd. — P. 261. 5 *vobis* codd. (*quoque vobis* V all.), Jord., *nobis* Klotz., *his* Cobet. et Bak. Schol. hyp. IV 204, Kays.; ad p. 121. 7. — P. 261. 7 *utrum negotiatores* post *aratores* add. Garat., Schuetz., Kays.; cf. p. 260. 27, 261. 11. — P. 261. 8 *[aut quo modo existiment]* Kays., Klotz., om. codd. praeter FN Lg. 42, in quo est *an* pro *aut.* — P. 261. 9 *cupias* Lg. 42 φ, Jord., Kays., *cupies* rell., Klotz. — P. 261. 10 *enim* om. codd. V Lg. 29, Klotz. — Ib. sq. *[contemn. — aratorum]* Grut. auct. scr., del. Schuetz. — P. 261. 13 *inimicorum* codd. praeter Lg. 42 F, Klotz., Kays.; v. Wunder. Planc. 23. 57, Eberh. Verr. V 69. 177. — P. 261. 16 *a negot.* cod. V, Klotz., Kays. ut p. 255. 15. — Ib. non *ab* om. Lg. 42, sed et *ab aratoribus* et cum Lg. 29 v. 17 *positas*; scrbnd. videtur *statuas positas ab aratoribus, a negotiatoribus, a comm.*; cf. v. 21 sq. — Ib. *Sicilia* etiam Lg. 42. — P. 261. 19 *ab singulis* codd. V Lg. 29, Klotz., Kays. — P. 261. 22 *que* om. cod. V, Kays., Klotz.; p. 110. 25. — P. 261. 25 *tu auctoritate* et Lg. 42 (*autor.*, ut solet) et V, Klotz., Kays., *auctoritate tu* rell., Jord. — P. 262. 1 *familiaritatem* et *que* om. Lg. 42 (hic etiam sq. *in*) M, secl. Kays., idem etiam *iam*, quod om. Lg. 42. — P. 262. 5 sq. *fenori* — *fenerat.*, v. 11 *fenerabatur* codd., ut videtur, Jord.; item p. 268. 10, 337. 8, 338. 3 et 7 et 17 sq., 338. 1 (etiam V), codd. orat. pro Flacc.,

sed *faener.* cod. V p. 338. 36, 339. 8, Paris. Sest. 8. 18 et Cael. 18. 42 (Lael. p. 166. 37). — P. 262. 6 *his* Lg. 42, sed lin. obliq. del. *h* m. 1. — P. 262. 7 *ferebatis* Lg. 29. — P. 262. 11 *[primo]* scr., om. Lg. 42, *[Carpinatius]* Bak., Kays. — P. 262. 12 *familiaritatem tantam* Lg. 42, *tantam famil.* vulg. — P. 262. 16 pro *portorio* Lg. 29 hab. *pectorio*, Lg. 42 autem ante *portorio ui* superscr. m. 1 *e*; inde probabile videtur scripsisse Ciceronem *sine vectigali.* — P. 262. 17 *portorium* Cobet. fals.; v. imp. Cn. Pomp. 6. 15, Att. V 15 ex., XI 10. 1, Weidn. inv. I 30. 47. — P. 262. 26 *ille etiam* Lg. 42 corr. m. 1, vulg., *etiam ille* Lg. 42 pr., Klotz., Kays. — P. 262. 27 sq. scribendum videtur cum vett. edd. *quae antea scripserat, ea*, nam sic cett. codd. et Lg. 42 quoque, nisi quod *ea* etiam ante *quae* habet. — P. 263. 6 neque *eae* Lg. 42 neque *hae* Lg. 29, sed uterque *he.* — P. 263. 9 *decresse* Lg. 29 AB, Klotz. — P. 263. 11 *magis rem* Lgg. 42 et 29, *rem magis* edd. — P. 263. 14 *desiderant arbitrentur res iudicari* Lg. 29. — P. 263. 15 *[publicanorum iudicio]* Bak., Kays. — P. 263. 16 sq. *[ut eos iudices habeamus]* scr. — P. 263. 23 *istos ipsos* Lg. 42 φ, edd., *ipsos* om. rell. codd., *istos* secl. Orell., Garat., Halm.; ad p. 38. 28, 306. 12. — P. 263. 24 *illius* Schuetz., Kays., *istius* codd., vulg.; ad p. 162. 3. — P. 263. 26 non *dicant* Lg. 42, *dicunt* Lg. 29 pro *dicent*, sed v. 25 *veniant* Lg. 42, *veniunt* Lg. 29 pro *venient.* — P. 263. 33 *At* codd. praeter Lg. 42, *Ac* Lg. 42 ut alibi fals., recc. edd.; ad p. 113. 25. — Ib. *uidete* Lg. 42. — P. 264. 12 non *qui id* Lg. 42, sed *qui* om. *id*, *quid* cett., vett. edd. — P. 264. 13 sq. fortasse melius sic interp.: *Postulabit — dicet; clamabo* et v. 18 *Negas esse factum; placet*; nam non tam interrogatur quam hoc dicitur: 'Si postulabit — clamabo'; ad p. 55. 19. — P. 264. 17 *omnium* Lg. 42 M, Jord., Kays., *omnia mea* H. A. Koch. progr. Port. 1868 p. 2. — P. 265. 8 *configam* Lg. 42. — P. 265. 9 *a te* Lg. 42, Klotz., Kays., *abs te* rell., Jord. Errat Zumpt. p. 1087; *a te* est p. 175. 23 (, 181. 16 solus V *aps*, cett. *a*), 304. 37, 315. 14 (*añ* Lg. 42), 381. 18, 490. 3, *abs te* amplius septuagiens in hoc vol. — P. 265. 11 † add., *crimine societatis* Bak. et Cobet.; *[ut iam scire possis]* Kays. — P. 265. 14 *iam hoc me*, non *a me*, Lg. 29, *me iam hoc* Lg. 42 M, Klotz., *tacito* neuter Lg. om. — P. 265. 16 *[equites Rom.]* et v. 20 *[equitibus Rom.]* Bak., Kays. — Ib. sqq. *iudices si essent — — scirent esse: — quem igitur* Bak., Halm. p. 460, Kays. — P. 265. 18 *[et] ad se* Kays., nam *et* om. Lg. 42 (p. 44. 17); sed id. cod. non habet *esse et suo*, sed *esse suo.* — P. 265. 23 *poterit* Halm., *potuit* Lg. 42, *potest* vulg.; ad p. 237. 20. — P. 265. 30 *videbitis teneri* Lg. 42, *teneri videbitis* vulg. — P. 265. 31 non *conl* pro *causis* Lg. 42, sed *conf* 'cum linea curvata per' *f.* — P. 266. 1 *et apud* Lg. 29 AB, Klotz.; ad p. 44. 17. — P. 266. 7 *quaerundus* non Lg. 42, sed 29. — P. 266. 8 non *bonum* Lg. 42 pro *homini*, sed *banum.* — P. 266.

10 *a* Lg. 42, Klotz., Kays., *ab* Jord. tac. — P. 266. 11 *scripta ratio* Lgg. 42 et 29 B, Klotz., *ratio scripta* vulg. — Ib. et v. 29 et 268. 14 *mensuum* Lg. 29, *mensium* Lg. 42 (p. 268. 14 om.), edd., *mensum* priore loco MFB, altero N, tertio M; v. divin. p. 220. 6, Baiter. fam. III 6. 5. — P. 266. 18 *†* add., Lg. 42 habet *erat ex eodē genere*, Lg. 29 AB *erant haec ex eodem genere*, Jord. et Klotz. *Erant haec ex eo genere*, Kays. *erant ex eo [haec] genere*. Desidero tale quid: *Non multa inerant ex eo genere.* — P. 266. 15 *tamen* (*tñ*) Lg. 42 pro *tantum*. — P. 266. 21 *Camulciani*, v. 23 *Militensem* ut v. 26 *Militensium* Lg. 29. — P. 266. 26 *omitto* etiam Lg. 29. — Ib. *tantum* Lg. 42 solus, edd.; ad p. 45. 34. — P. 266. 31 *libellis paruis* Lg. 42, *parvis libellis* rell., edd. — P. 266. 36 *in* non 'om. Lgg. praeter 29', sed habet uterque *in huiuscemodi* (*eiuscem*. Lg. 42), *huiuscemodi in* edd. — P. 267 2 *vicens*. Lg. 29, *vices*. vulg. — P. 267. 5 nos ut Klotz., ·*N·S*·$\overline{\infty}$·*cc*· Lg. 42, *HS duo decies* rell., Jord., Kays. — P. 267. 6 *hoc est insula* etiam Lg. 42 (Halm. p. 460). — P. 267. 8 *putatis* Lg. 42 pr., sed superscr. m. 1 *e*. — P. 267. 24 *iudices* (*uidel*;) *tũ* Lgg. 42 et 29, Klotz., Kays., *tum, iudices* Jord. — P. 267. 29 *hoc* Lg. 42, *haec* vulg.; ad p. 222. 14. — Ib. *[iam]* scr., om. Lg. uterque recte profecto. — P. 267. 30 *[eius modi]* Ern. et Schuetz. auctt. Kays.; coniungend. *eius modi quasi* ut alibi *talis*, *tantus*, *item*, *itidem*, *ita*, *sic*, *tam*, *non secus*, *siremps*. — P. 267. 33 *a C. Verrucio* codd. praeter Lg. 42, Jord.; v. Zumpt.*). — P. 267. 37 *Cum manifesta res, cum flagitiosa litura* Hotom.,

---

*) Ad hunc locum pertinere demonstravit Schwab. Phil. XXX p. 344 sq. ea, quae Cledon. T. V p. 26. 33 et p. 28. 18 scribit et Pomp. p. 111. 11, quae inter frg. falso etiam a me relata sunt J 41 p. 410. Falso etiam K 25 p. 413 (Or. p. 1062 n. 34, Bait. L 38 p. 146) in incertis fragmentis numerantur, nam verba *Nimium forsitan haec illi mirentur atque efferant* inveniuntur ifr. p. 416. 22. Denique K 30 p. 414 (Bait. L 39 p. 146) a Sergio in Donat. I T. IV p. 511. 29 et Serv. Verg. A. I 2 *Tullius in Verrinis: Ea die Verres ad Messanam venit* significari Ciceronis verba hic p. 488. 19 *eoque ipso die casu Messanam Verres venit* idem Schwab. p. 313 docuit.

Et quoniam in corrigendo versor, nullos locos tam studiose quaesivi, cum non tantum in frgm. legisse me meminissem, quam quem a Grillio p. 599. 7 sumpsit Bait. (K 60), B 31 *meque meum dicendi ordinem servare patiamini*, et quem Vinc. Bellov. e 'dialogo ad Hortensium' protulit (P. IV vol. III p. XXXIX): *Nulla quidem virtus esse potest, nisi gratuita sit; nam — non est virtus, sed fallax quaedam imitatio ac simulatio virtutis*. Ille est e Cluent. 2. 6 ext., hic ex Acad. II 46. 140.

Jord., *tum* codd. praeter Lg.42; malim *Cum manifesto flag. litura* (v. p. 331. 12) aut *Cum manifesto res flagitiosa atque insignis turpitudo teneretur.* — P. 268. 2 *incipimus* codd. praeter Lg.42, in quo est *incepimus*, et sic recc. edd. — P. 268. 6 ⁊ Lg.42, *ac* vulg.; p. 2. 5. — P. 268. 8 *adfero* Kays. — P. 268. 17 *is* non tantum Lg.29 (p. 460 Halm.), sed etiam Lg.42 (*q̄sitis Verrutius*), *iste* edd.; ad p. 157. 7. — P. 268. 21 *qui* Lg.42 corr. m.1 (*que* superscr. *i*), *quis* rell., edd. — P. 268. 24 *hoc* Lg.42, *haec* vulg.; ad p. 222. 14; res incerta. — P. 268. 31 *scribendo* cod.V, Arus. Mess. p. 450. 24 K., Kays., *exscribendo* rell. codd., Jord., Klotz.; cf. ad p. 206. 3. — Ib. *ex* cod.V, *et* (⁊) Lg.42, *de* vulg.; ad p. 366. 11. — Ib. *viri primarii* etiam Arus. Mess. p. 450. 24 K. — P. 268. 32 *et expressae* cod.V, Kays., Klotz., *et* om. rell., Jord.; ad p. 44. 17, 143. 11. — P. 268. 35 Lg.42 *tñ*, ut solet, non *tum.* — P. 268. 36 *tu mihi nunc* Lg.42, *mihi nunc tu* vulg., *tu* om. cod.V. — P. 269. 3 sq. *cognoris* codd. praeter Lg.42, Klotz. — P. 269. 8 sq. *litteras primas* cod.V, Klotz., Kays. — P. 269. 10 *caudam* Jord. ex uno cod.A, *codam* VNB, *quodã* Lg.42, *cogam* Lg.29, *quondam, condam* all.; cf. p. 159. 33. — P. 269. 11 *esse* om. cod.V, Kays.; ad p. 191. 5. — P. 269. 14 sq. *Verrucium esse* non solum codd.V Lg.29, sed etiam Lg.42, Klotz., Kays., *esse Verrucium* Jord. — P. 269. 16 recte, ut opinor, Ern. *Laudabantur*; nam quae afferri possunt simillima, dissimilia sunt omnia; *laudentur* cod.V. — P. 269. 20 *ita tum* Lg.42 (*tñ* suo more), Klotz., Kays., *tum itq* Lg.29B (*tunc ita* cett.; ad p. 6. 24), Jord. — P. 269. 23 *peccato* codd., *peccatu* Gell. XIII 21. 17 ex 'uno atque altero antiquissimae fidei libro Tironiano', non Lg.42, edd. — P. 269. 25 *[patronus]* Kays., Klotz., om. codd. praeter Lg.42, Gell. VII 16. 13, Jord.; p. 226. 6 idem Lg.42 *dubitabat nũtius* superscr. *patronus.* — P. 269. 28 *istius* scr., *illius* Lg.42, edd., *eius* rell. codd.; ad p. 162. 3, 157. 7. — Ib. *ac* add., om. codd. et edd. (ad p. 38. 9), asterisc. Kays., *infamia, libidine, nequitia* Mnem. III 230 (p. 1435 ed. Or.).

Lib. III. P. 271. 3 sq. *continentiae* om. codd. Lg.42 M. — P. 271. 9 *ab* vulg., *a* Lg.42, item v. 11 cum φ. — P. 271. 11 *quod* etiam Lg.29, non *qui.* — P. 271. 16 sq. *[atque eloquentissimo]* Kays., om. Lg.42. — P. 271. 24 sq. *Quamquam* Bak. Schol. hyp. IV 207 et H. A. Koch. progr. Port. 1868 p. 2 sq., *Quo* codd., vulg., *qua* Kays. — P. 271. 25 *perspicitur* codd. praeter Lg.42 ME, in quibus est *percipitur, praecipitur* 'Parr. Lall. (?) Hittorp. (?)', edd. — P. 271. 26 sq. *[adulescentuli — aetate]* Kays. — P. 271. 31 non *quantulum*, sed *quantum* Cic. scripsisse suspicor; ad p. 17. 4. — Ib. *iudicare* rell. codd., Kays., *dicere* Lg.42 N, Jord., Klotz. — P. 271. 36 *voluntate* ut Lg.42 etiam Lg.29. — P. 272. 1 *hominibus* (*hoib*ꝫ) Lg.42 N, Kays., *omnibus*

rell., Jord., Klotz. — Ib. non *ab iis abstin.*, sed *his abstin.* Lg. 42 ut ME, *ab his se ast.* Lg. 29, *ab iis se abst.* edd. — P. 272. 16 *Ergo* Ern., Bak. auct. Kays., *Ego* codd., vulg. — Ib. *in* om. Lg. 42, Kays. — Ib. *mihi, iudices* non Lg. 29 ABC solum, sed etiam 42, Klotz., *iudices, mihi* vulg. — P. 272. 30 *ac* Lg. 42, *et* rell., edd.; ad p. 198. 15. — P. 273. 1 *tensarum* Lgg. 42 et 29, Klotz., Kays., *thens.* Jord. tac. ut 196. 37. — P. 273. 9 sq. *habere volt* Lg. 29. — P. 273. 14 *ei me* etiam Lg. 42 m. 1. — P. 273. 17 *qui* Lg. 42, non *cui*. — P. 273. 28 non *Ita credo* om. Lg. 42, sed habet *ita* m. 1, subscripta linea et superscr. *Credo* m. 2. — P. 274. 2 sq. *vixerunt* codd. praeter Lg. 42 fort. rect.; ad p. 37. 4. — P. 274. 9 Lg. 42 habet *domū nr̄a*, in marg. dextro m. 1 *damna* superscr. *domina*, sin. m. 2 *domq vr̄as*. — P. 272. 12 *manib*ꝫ habet Lg. 42, sed superscr. *ubijs* dub. utrum 1 an 2 man., Lg. 29 autem *manub*ꝫ. — P. 274. 23 *iis* Lamb., *his* codd., edd. — P. 274. 25 *nobilitate* pro *novitate* Lg. 42 M haud abs. — P. 274. 27 ⁊ *re* etiam Lg. 42, ut MFE, del. et superscr. m. 2 *fere*, *et re fere* edd., Klotz. secl. *et re* non bene, quamquam *et re* Ciceronem scripsisse non credo, fort. *rei* aut *vi*. — Ib. *antecellet* Lg. 42, Klotz., Kays., *antecellit* Lg. 29 et rell., Jord.; ad p. 76. 4. — P. 274. 30 *in audiendi diligentia* Lg. 42 non 'errore additum apud Zumpt. pr. m.', sed m. 2 sic corr.: *in audiendo diligentiam*. — P. 274. 33 *[omnium]* Kays., om. Lg. 42. — P. 274. 35 *victu vitaque* Lg. 42, Klotz., Kays., *vita victuque* rell. — P. 275. 4 non *adiuvatur* Lg. 42, sed *adiuvantur* (*adiuuāt*˜). — P. 275. 7 *[enim]* Kays., om. Lg. 42. — P. 275. 14 non *Asia* Lg. 42, sed *Asie* corr. m. 2 *Asia*, Lag. 29 *Asyae*. — P. 275. 15 *accepimus* Lgg. 42, 29 MAB, *recepimus* edd.; cf. Arch. 12. 31 ex. — P. 275. 18 non *superiori* pro *sunt* habet Lg. 42, sed st' *sup* ω oı, *st'* m. 2 superscr., *superiore* del. m. 2 et om̄. cett. codd. et edd.; v. Mommsen. C. I. I p. 101 n. — P. 275. 20 Lg. 42 *ppl'i fcr̄is*. — P. 275. 22 *sunt duae* Lg. 42, *duae sunt* vulg. — P. 275. 24 *civitates* om. Lg. 42 non solum m. 1, Jord., secl. Kays. — P. 275. 28 sq. *sapientiam maiorum* Lg. 42, *maiorum sapientiam* rell., edd. — P. 275. 29 *[Siciliam]* scr. — P. 275. 34 *nec vendundi* scr., *nōie noue uendundi* Lg. 42, *neve vendundis* Lg. 29 all., *neve vendundi* edd., fort. *nomenve nec vend.* — P. 275. 35 non *toto tereo*, sed *tpe annj*, superscr. *toto terco* videtur habere Lg. 42, quamquam *c* et *e* discerni vix possunt. — P. 275. 37 *eorumque* etiam Lg. 29. — P. 276. 1 *legis novae* (*noue*) Lg. 42, *novo* rell. et edd., neutrum fals., hoc nobis, illud Latinis, ut opinor, familiarius. Cf. p. 241. 11 *non solum libido, verum etiam ipsius nequitiae fama*, ad p. 244. 13. Ceterum in ed. Or. in numeris erratum est, quasi, quae ibi p. 240 adnotata sunt, pertineant ad v. 15 (*lege nova*) potius quam ad v. 16 (*legis novo*). — P. 276. 31 sq. non '*pr.* (sic)' Lg. 42, sed ·*p̄r*· m. 1, m. 2 add. sup. lin. *pretorijs* (ad p. 180.

4). — P. 276. 35 *mutaris* codd. praeter Lg. 42, Klotz. — P. 277. 6 *[is]*, v. 8 *[hic]* Kays., illud om. Lg. 42, hoc non item, sed habet m. 1 *stēnius Itmitan'* subscr. lin. m. 2, in mg. m. 2 *hic t'mitamus*. — P. 277. 9 *cognoverunt* codd. praeter Lg. 42, Klotz. — P. 277. 14 sq. *populusque iusserat* Lg. 42, *populusque Rom. iusserat* Klotz. et Kays. sic esse in Lg. 42 rati, *populusque Rom. idem iusserat* rell. codd., Jord. — P. 277. 20 sq. *[corrigit]* et *[atque — tollit]* Pluyg., Kays. — P. 277. 21 ⁊ Lg. 42, *ac* vulg.; ad p. 2. 5. — P. 277. 24 *[neque]* scr., om. Lg. 42. — P. 277. 25 *asportando* Lg. 42, *export.* rell., vulg., *deportando* Pluyg., Kays. — P. 277. 32 *posset* (*poss*ʒ) Lg. 42, *possit* vulg. non recte; nam est ablatum plus decuma; ad p. 115. 20. — P. 277. 33 *essent ita* codd. praeter V, *ita essent* V, recc. edd. — P. 277. 35 *verteret* cod. V, Klotz. Halmio auct. — P. 278. 6 *[omnium]* Kays., om. cod. V prob. Halm. — P. 278. 9 *audiuistis* Lg. 42, *audistis* edd. tac. — P. 278. 12 *[cogitate ae]* scr., om. praeter cod. V etiam Lg. 42. — P. 278. 14 *et* om. cod. V prob. Halm., Kays.; v. Meusel. 'de Cic. Verrinar. codd.' p. 13, supr. ad p. 44. 17. — P. 278. 20 *aliquem, si potestis* Lg. 42, Kays., *si potestis, aliquem* vulg. — P. 278. 21 *istis* ut V etiam Lg. 42. — P. 278. 24 *et* Halm. auct. Kays., *aut* vulg., *ac* cod. Urs.; ad p. 15. 14, 441. 14. — P. 279. 1 sq. *saltare in convivio* Lg. 42, *in convivio saltare* vulg. — P. 279. 8 *antea* Lgg. 42 et 29, *ante* V 'et plerique', edd.; ad p. 288. 11, 295. 2, 323. 2, 347. 30, 362. 22, 408. 16, multisque aliis locis variant codd., ut p. 229. 21, 256. 5, 272. 21, 275. 17, 289. 9, 300. 9, 371. 37, 379. 12, 383. 37, 394. 22 cet. — Ib. *et* codd. praeter V (⁊ Lg. 42, *&* Lg. 29), Kays., *ac* V corr. (*reiectacrep.* pr.), Jord., Klotz.; ad p. 2. 5. — P. 279. 9 *audite, iudices* (*Iud'*) Lg. 42, Kays., *iudices, audite* rell. codd., Jord., Klotz. — P. 279. 15 *tantum dem* Lamb., Jord., *tantundem* rell. codd., *tantundem dabo* V, Kays., Klotz. Halmio auct. coll. p. 358. 6 *tantundem detur, quantum semper datum est*; ad 349. 11. — P. 279. 17 *ĩuno* pro *immo* Lg. 42, *ymo* Lg. 29; cf. 312. 10. — P. 279. 26 *Da recitet* arctissime cohaerent, *Da —: recitet* edd.; v. Plaut. Curc. 313 *da obsorbeam*, Stich. 757 *date bibat tibicini*, Most. 373, Truc. II 4. 16 *cedo bibam*, Apul. Met. II 16 *porrigit bibam*, Calp. Flacc. decl. 24 ex. *Cedo tantisper exosculer*, Cato r. r. 73 ex. *cum vino dato bubus bibant omnibus*, ib. 157. 9 *dato edit, si poterit, sine pane — dato vinum atrum bibat*, Verg. Aen. IV 683 *date volnera lymphis abluam*, VI 883 *date spargam*, Apul. mag. 69 p. 543 Oud. *Cedo tu epistulam vel potius da ipsi legat*, 92 p. 583 *da Rufino legat*, Auson. ephem. parecb. 5 *da rore fontano abluam Manus*. — Ib. sq. Lg. 42 non habet *ex codice. Recita edictum de professione. EDICTUM DE PROFESSIONE*, sed *ex codice. Edictum de professione*, haec 'fortiori pennae ductu et lineola aucta', Lg. 29 vers. vac.

om. *professionem — de professione*, in mg. m. alia scr. *R. edictum de professione*; secl. *professionem, recita. EDICTUM* Kays., *Recita edictum* vulg.; ad p. 187. 36. — P. 279. 29 non *illud tibi ubi*, sed *illud ti ubi* puncto m. 1 subscr. Lg. 42. — P. 279. 32 *daturum esse* codd. praeter Lg. 42 V, Jord.; ad p. 191. 5. — P. 279. 23 item ut v. 26 Lg. 42 om. *recita* sic: *edictum de iudicio in ottuplum* 'fortiori pennae ductu et lineola aucta', Lg. 29 om. vers. vac. rel. *recita — in octuplum*, in mg. m. al. *R edictum de iudicio in octuplum*. — P. 279. 36 *traducis* codd. omnes, ut videtur, certe Lg. 42 et 29 V, Klotz.: *miserum atque iniquum: ex agro hom. traducis*, *Miserum atque iniquum ex agro — traduci* vulg.; ad p. 44. 24. — P. 279. 37 *rusticarum rerum* Lg. 42, *rerum rust.* vulg. — P. 280. 3 non *ipsius*, sed *ipsius Italiae* om. Lg. 42 post *Sardiniae*. — Ib. *quae adhuc vectig.* Pluyg. Spec. em. p. 20 sq., in dett. codd. est *quae ad vect.* — P. 280. 4 *[rebus]* Pluyg. l. l. p. 21, Kays. — Ib. *aut* Lg. 42 m. 1 superscr. incert. num m. 1 *ac*, quod habent cett. et edd.; ad p. 15. 14. — P. 280. 11 *sit licitus* codd. V Lg. 29, Klotz., Kays. — P. 280. 14 *ac* codd. V Lg. 42, non 29, Klotz., Kays., om. rell., Jord.; ad p. 38. 9. — P. 280. 15 *aratores* Lg. 42 pr., sed in mg. m. 1 *tões*. — P. 280. 28 *cohors ista* cod. V, Klotz., Kays. — P. 280. 29 non *Vobisii* Lg. 42, sed *uob'*. — P. 280. 32 *esse aiebat omnes* codd. φ AB, *esse aiebat omnes esse* Lg. 42, *aiebat omnis esse* V, Jord., Klotz. (*omnes*), Kays., *omnes dicebat esse* Lg. 29. — P. 280. 33 *glaebam* Klotz. — Ib. non *veniundum*, sed *uenundum* Lg. 29. — P. 280. 35 *exalassent* ut V etiam Lg. 42. — P. 281. 3 sq. *decumanum putatis* Lg. 42, *putatis decum.* vulg. — P. 281. 15 *quam sibi* Lg. 42, Kays., *sibi quam* vulg. — P. 281. 21 *[ac turpissimo]* Kays., om. Lg. 42. — P. 281. 34 nec *viderent* nec *viderentur* Lg. 42, sed *uideretur*. — P. 282. 1 *ingẽtis* Lg. 42 pr., in mg. m. 1 *unguẽtis*, p. 281. 36 sq. *nugen' oblitus*. — P. 282. 6 *optimi viri* Klotz., *optiliu* Lg. 42, *viri* secl. Kays., Halm. auct., *viri optimi* vulg. — P. 282. 7 non *ecquo* Lg. 42, sed ⁊ *quo* ut 281. 3 et 7, 295. 16 al. — P. 282. 14 *mehercules* Lg. 42, Klotz., Kays., *mehercule* vulg.; cf. p. 294. 7, 328. 22, 338. 35; p. 376. 1 et 30 multi codd., 484. 28 dett., 485. 23 Lgg. praeter 1 et 42, 494. 3 praeter 29 et 42 *mehercules*, 427. 15 *mehercule* aut *mehercle* dett., 424. 31 *hercle* dett. — P. 282. 15 non deest *honestissimorumque* in Lg. 29, sed est *hominumque honestissimorum*. — P. 282. 24 non *illius*, sed *ullius* Lg. 42, Lg. 29 *ad esullius*. — Ib. *mentionem iudicii* uterque Lg., Klotz., *iudicii mentionem* Jord., Kays. — P. 282. 37 *est reliqui* Lg. 29 FAB, Klotz. — P. 283. 17 non *si uter velit* Lg. 42, sed *si uterque* (*ut'qȝ*) *velit*. — P. 283. 30 *et quaestuosissimum* ut cett. Lg. 42 quoque, sed add. *que*, *quaestuosissimumque* edd. recc. — P. 284. 19 *ad* Lg. 42, Kays., Klotz., om. rell. — P. 285. 3 *repunegare* Lg. 29, sed del. lin. transv.

repu, idem autem cod. pro *repudiatam* habet *negatam*. — Ib. sq. *Apronium tm̄* (non *tamen*, i. e. *tn̄*) Lg. 42, *Apronium tantum* Klotz., Kays., *Tantum Apronium* vulg. — P. 285. 12 *ais* recte om. in Lg. 42 Halmio videri ait Jord.; non credo. — P. 285. 21 *Quid vero, si* edd., *vero* om. non solum cod. V 'in fine uersus', sed etiam Lg. 42. — P. 285. 23 *tamenne* scrbnd. videtur ut p. 98. 35 (v. p. 45. 34). — P. 285. 25 sq. *decumas vendidisti* Lg. 42 φ, Jord., Kays., *vendidi decumas* rell. codd., *vendidisti decumas* Klotz. —P. 285. 30 *dicere aude te* cod. V, Klotz., Kays. — P. 285. 34 *[enim]* Kays., om. V, *enim laus est* Lg. 29, *enim est laus* B. — P. 286. 5 *[tuorum]* Kays., om. V. — P. 286. 10 *quod plus* cod. V (non Lg. 29), Klotz., *quo plus* rell., vulg., utrumque rect.; v. Seyff. Lael. p. 382, Madv. fin. p. 770 ed. III, supr. p. 177. 18 *quod minus*, v. 21 et 23 *quod plus*, 373. 13 *ne quid plus mali*, Plaut. Rud. 453 *illud mali plus*, Sen. exc. contr. II 7. 3, Juv. X 72 *nil plus*, VI 388, Val. Max. II 10. 1, Cic. off. III 28. 102 *quid plus?*; fin. III 13. 43 *plura ea*, Tusc. V 27. 76 *quibus pluribus*, legg. I 3. 9 *quae plura* cet. — P. 286. 14 *arbitrabare* Lg. 29, sed puncto sub tertia *a* subscr. et superscr. *e*. — P. 286. 36 *fore* non om. Lg. 42. — P. 286. 37 *[Roma]* Rauio auct. Kays. — P. 287. 3 *civitates Siciliae* cod. V, Klotz., Kays. — P. 287. 4 non *pop. R. et hoc* Lg. 42, sed *prct' hoc* (ad p. 180. 4). — P. 287. 9 *litteras mittat* cod. V, Klotz., Kays. — P. 287. 10 *ex* Lg. 42 φ, Jord., Kays., *de* V, Klotz., *in* rell. codd.; ad p. 366. 11. — P. 287. 12 *Recita* om. V, recc. edd., Lg. 29 non habet '*litterae L. Metelli* cum spatio vacuo ante *litterae*', sed spat. duor. vers. vac., in mg. m. alia *R eptam L. metelli*, Lg. 42 *recita epistolaꝫ L. metelli*; ad p. 187. 36. — P. 287. 17 *a* cod. V, Klotz., Kays. — P. 287. 21 *tum* recc. edd., *tuum* cod. V, om. rell. — P. 287. 34 *mehercules* Lg. 42, *mehercule* rell., edd.; ad p. 282. 14. — Ib. *augendi criminis* praeter cod. V etiam Lg. 42. — P. 288. 6 *et* Lgg. 42 (*etheunēsis* corr. m. 1) et 29 (*& hennensis*) VB, Klotz., Kays., om. Jord.; ad p. 44. 17. — P. 288. 8 *parte* non om. Lg. 42. — P. 288. 11 *ante* cod. V, Klotz., Kays.; ad p. 279. 8. — P. 288. 15 *labefc̄a enim erat uehementer* Lg. 42. — P. 288. 18 *[tu] in tanta acerbitate* recc. edd., *tu* om. praeter φ etiam Lg. 42. — P. 288. 24 *dicis* praeter Lg. 42 etiam 29; cf. ad p. 215. 5, 76. 4. — P. 288. 28 *fructu quoque* Klotz., quod in Lg. 29 esse *fructuque*, in Lg. 42 *fructu quem* esse narratur fals., nam in hoc est *fructu illo quēmqꝫ frumentariae rei* sup. *q* scr. *q*, super *m o* dub. m. 1 an 2, in illo *fructuqꝫ commodoque* subscr. puncto et superscr. *illo* m. 1 raro exemplo, nam pleraque in eo cod. m. 2 in mg. correcta sunt. — Ib. *rei frumentariae* codd. praeter Lg. 42, Jord. — P. 288. 35 *decumā* Lg. 42. — P. 288. 36 *legibꝫ* Lg. 42, sed superscr. m. 1 *em*. — P. 289. 8 sq. *et populo se ac coronae* cod. φ, *ac pop. ac cor. se* N, *ac*

popl'us ac corone Lg. 42, *et populo se ad coronam* rell., *ac populi se coronae* coni. Halm.; incerta res, *ac coronae* fals. (ad p. 441. 14); ad p. 198. 15. — P. 289. 11 *hominum* ex ed. Asc. Bak., Kays., *omnium* codd., vulg. — P. 289. 17 *uestrum esse* Lg. 42, *esse vestrum* vulg. — P. 289. 19 *existimarunt* Lg. 42, Kays., *existimarint* vulg.; ad p. 37. 4. — P. 289. 21 *que* om. Lg. 42, prob. Halm., Kays., Klotz.; ad p. 110. 25. — P. 289. 26 *illa locatione* Lg. 42, *locat. illa* vulg. — P. 289. 27 *esse* om. Lg. 29 AB, Klotz.; ad p. 191. 5. — Ib. *ex isto* habet Lg. 29, sed superscr. *ex eo* (p. 157. 7). — P. 289. 31 *et* (⁊) Lg. 42, *atque* vulg.; ad p. 2. 5. — P. 290. 1 non *ut ante* om. Lg. 29, sed, idem quod AB, *ut* (*Kalend.* om. Lg. 42). — P. 290. 2 non *iam vend.* Lg. 42, sed *in vend.* — P. 290. 4 *vendundo*, non *vendendo*, praeter rell. codd. etiam Lgg. 42 et 29, *vendendo* recc. edd. — P. 290. 16 *alienari* cett. codd., *abalienari* codd. VN, recc. edd. — P. 290. 20 *vobis Iud'* ut codd. VABN Lg. 29 etiam Lg. 42. — P. 290. 21 *expromere* Lg. 42 N, Kays., *exponere* rell. — P. 290. 24 *gnavus* cod. V, Kays., Klotz, *navus* Jord., *uarius* Lg. 42; p. 317. 33, 335. 23, imp. Cn. Pomp. 7. 18. — P. 290. 25 [*ac diligentissimus*] Kays., om. cod. V (*et experient.*). — P. 290. 28 *consueverunt* dett. codd., Kays. — P. 290. 31 *una* cum AB om. Lg. 29. — P. 290. 32 † add. — P. 290. 33 *illo* om. non Lg. 42, sed Lg. 29 cum AB. — Ib. *ad nullam* Lg. 42, sed om. *quod*. — P. 290. 35 *aequo vellet* cod. V, Klotz., Kays. — P. 291. 1 *Pergens* Lg. 42, non *Pergaeus*, *Pergeus* Lg. 29. — P. 291. 2 *spoliandum* ut cod. V etiam Lg. 42. — P. 291. 6 *omnis eius* Lg. 42, *eius omnis* vulg. — P. 291. 7 Lg. 42 non habet *non undecumam demtam*, sed *undecumam deuitam*, in mg. m. 1 *demptā*. — P. 291. 16 *eum locatum* H. A. Koch. progr. Port. 1868 p. 3 tamquam e cod. N, qui habere fertur *eum elocatum*. — Ib. *edicebat* ut codd. AB etiam Lg. 29. — Ib. *Dat* cod. V, Klotz. — P. 291. 17 *plura esse* cum cett. mell. codd. etiam Lg. 42. — P. 291. 18 *ut* codd. V Lg. 29 all., Klotz. — P. 291. 19 *non arasse se*, non *non se arasse* Lg. 29. — Ib. *sat* Lg. 42, *satis* N et plerique codd., ut videtur, Jord., Kays., *satum* V, Klotz., prob. Halm. — P. 291. 20 *esse eius* Lg. 42, *eius esse* vulg. — P. 291. 24 *HS IↃↃↃ* om. Lg. 42, non *iudicium* quoque. — P. 291. 26 *se accepturum* praeter cod. V etiam Lg. 42, Klotz., Kays., *accepturum se* rell. codd., Jord. — P. 291. 27 *maxima* Lg. 42 N, *magna* vulg., Prisc. I 221. 1 *Veneriis magna voce*; cf. p. 128. 12, 426. 11; ad p. 133. 28. — P. 291. 28 *ut* om. cod. V, Klotz., Kays. — P. 291. 29 *ait* cod. V, Klotz., Kays., *dixit* rell., Jord. (cf. p. 297. 14 *aiebat* V, *dicebat* rell.); Ciceronem nec *ait* nec *dixit* scripsisse puto, sed *addidit*; p. 297. 32 sq. V habet *edixisset* pro *edidisset*. — P. 291. 33 *iste* non om. Lg. 29. — P. 291. 35 non *is* Lg. 29 pro *ei*, sed *ijs*. — P. 291. 37 non

ductus Lg. 29, sed *edictus*, *eductūs* Lg. 42. — P. 292. 4 *Embullidas est graspus* Lg. 42, *Fubilides est gros.sus* superscr. *phus* Lg. 29, *Grosphus* Jord. *Eubulida* Ciceronem scripsisse puto ut p. 469. 13. — P. 292. 8 *etiam* om. codd. praeter Lg. 42 φ, recc. edd.; ad p. 216. 13. — P. 292. 13 *his* codd. V et Lg. 42. — P. 292. 31 *iniurias eorum* ex uno cod. V recc. edd. — P. 292. 34 *colu itus* Lg. 42, *iis* etiam Lg. 29, non *his*. — P. 292. 35 non express. *cuiusvis* Lg. 42, sed *cui⁹is*. — Ib. non *at nullis* Lg. 29, sed *aut nullis*. — P. 293. 7 *esse* om. cod. V, Klotz., Kays.; ad p. 191. 5. — P. 293. 8 *casus fuit* cod. V, Klotz., Kays., *casus adfuit* Lg. 29 AB dett., *huiusmodi causa est* Pluyg. Spec. em. 22 sq. Verba emendata esse non credo. — P. 293. 10 *fortes magno ac libero* Lg. 42 fort. vere; ad p. 2. 5, 38. 9, 44. 17, 198. 15. — P. 293. 11 *arbitrarentur* ut cod. N etiam Lg. 42; ad p. 163. 26. — P. 293. 14 sq. *amplius a me* non solum V cod., sed etiam Lg. 42, Klotz., *a me amplius* cett., Jord., Kays. — P. 293. 15 *agendum est* cod. V, Kays., Klotz.; ad p. 59. 19. — Ib. *[eo celerius]* Kays.; Pluyg. Spec. em. 23 sq. totum locum sic scr.: *Ecquid a me amplius dic. put., an id agend., ut de isto transig.* — P. 293. 18 non *Mactrinium*, sed *Martrinium* Lg. 42. — P. 293. 20 *A Q. Apronio* Madv., Kays., Klotz., *Atque Apronio* Lgg., etiam 42, ABC, *quo Apr.* V, *Atque ab Apr.* Jord. — P. 293. 25 sq. non *condicionem*, sed *conditionem* Lg. 42, *conditiones* Lg. 29. Codd. RV semper *condic.* (p. 329. 28 ed. Or.), at Lg. 29 paene semper (exc. 297. 28, 316. 27, 326. 16, 352. 31, *condict.* 329. 2), Lg. 42 non raro *condit.*, *condict.* p. 285. 22 al.; ad off. p. 9. 7. — P. 293. 27 *dicam, iudices* Lg. 42, *iudices, dicam* vulg. — P. 293. 28 *res est* Lg. 29 quoque corr. ex *est res*. — P. 293. 35 *rebus* del. cum alii, tum Pluyg. Spec. em. 22 veri sim. — P. 294. 3 sqq. *Lollius. Postmodum, cum — recubuisset, statuitur* e cod. V Klotz. male. — P. 294. 7 *mehercle* Lg. 42, *mehercule* vulg.; ad p. 282. 14. — P. 294. 13 *confricaret* non om. Lg. 29, sed habet *pfricaret*, *ageret denique* autem non v. 4 ed. Or., sed v. 5 (hic v. 16). — P. 294. 22 *lustris* scr., *lustro* Lgg. 5 et 27, *lucro* opt. codd., *luxu* edd., *venere* H. A. Koch. progr. Port. 1868 p. 3. — P. 294. 24 *istis* Lg. 42, Klotz., Kays., *his* rell., etiam Lg. 29, Jord. (ad p. 157. 7). — P. 294. 30 *hoc diceret* cod. N, Jord., *hoc dicet* rell. praeter Lg. 42. — P. 294. 32 *eiusdem* Lg. 42, Klotz., Kays., *eius* rell., Jord. (ad p. 349. 11). — Ib. non *cabolium* Lg. 29, sed *cabdium*. — P. 294. 34 *contumeliis iniuriisque* (add. *nō*) Lg. 42, Klotz., Kays., *iniuriis contumeliisque* rell., Jord. — P. 295. 2 non *alium antea* Lg. 42, sed *Ali* | *cū antea*, *ante* Lg. 29 AB, Klotz.; ad p. 279. 8. — P. 295. 6 *nostra* (*nr̄a*) Lg. 42, Kays., Klotz., *vestra* vulg., quae vocab. paene nusquam non confusa sunt in codd.; fort. etiam v. 15 *nostra* e Lg. 42 scrbnd.; p. 121. 7. — P. 295. 8

furta antea Lg. 42, Klotz., *antea furta* vulg. — P. 295. 14 *posset* Ern. nescio an rect.; ad p. 115. 20. — P. 295. 16 sq. non *ecquem*, sed *ecquem audistis* post *vidistis* om. Lg. 42 (*te qm̃ vid. & quem aud.* Lg. 29, *7 quem uid.* 42; ad p. 282. 7). — P. 295. 17 sq. *in tanta audacia* omn. codd., *in tanta impud.* praeter cod. F etiam Lg. 42, 29 non item; prius *in* del. etiam Madv. em. phil. p. 172. — P. 295. 18 *[esse versatum]* scr., om. Lg. 42, quamquam locum emendatum esse vix credo. — P. 295. 20 *apparari* scr., *parari* codd. et edd.; cf. ad p. 164. 23. — P. 295. 21 non *et* om. Lg. 29, sed *sterni*; verba aff. Serv. Verg. A. I 698. — Ib. *eo evocari* scr., *eo vocari* Lg. 42, recc. edd., *evocari* cett. codd.; p. 324. 17 codd. praeter Lg. 42 φ *vocare*; *evoc.* saepius restituend. videtur, ut p. 304. 15. — P. 295. 26 *et perditiss.* Zumpt., Klotz., Kays., codd., ut videtur, omnes *ac* (ad p. 2. 5). — P. 295. 32 *tuarum fortunarum* non solum rell. omn. codd., sed etiam Lg. 42 corr. m. 1, *fort. tuarum* recc. edd. — P. 296. 5 sq. *pretor imperium ·p̃r· leges* Lg. 42, *praetoris* bis Klotz.; ad p. 180. 4. — P. 296. 6 *in socios fidelis, provinciam suburb.* scr. Halm. auct., qui coni. p. 460 *in socios fid., in prov. suburb.*, et sic Kays., *in socios fideles in provincia suburbana* Klotz., *sotios fideles prouintia suburbana* Lg. 42, *fidelis* (om. *socios*) *provincia suburb*. rell., *socii fideles? provincia suburb.?* vulg. — P. 296. 8 *rex fugitivorum* Lg. 42 N, om. rell., edd.; *Athenio si* malim quam *si Athenio*. — P. 296. 11 *Privati* — *[publice]* Bak., Kays. probab. — Ib. sq. *tractae* Lg. 29. — P. 296. 13 neque Lg. 42 neque Lg. 29 *iudicia*, sed ille *Iud'*, ut solet (v. ad p. 214. 22), hic *iudices*. — P. 296. 15 *agirinenses* Lg. 42 pro *Agyrinensis est*, *Agyrinensi est* Lg. 29. — P. 296. 16 *Siciliae civitas* non solum codd. V Lg. 29 AB, sed etiam Lg. 42, *civitas Siciliae* Jord. — P. 296. 18 sq. *qui cum appar. eo cum vi ac minis venisset* Lg. 29 AB all., *qui cum aparitoribus ui ac minis eo uenisset* Lg. 42, et sic Lamb. haud scio an e F, *qui cum appar. eo et cum agminis venisset* V, *Qui cum eo cum appar., id est, cum vi ac minis venisset* Jord., *venit [qui cum eo] cum app., [id est, cum vi ac minis venisset,]* Kays., *Qui cum app. eo et cum vi ac minis venisset* Halm., Klotz. — P. 296. 22 *velle* Lg. 42 φ, Kays., om. vulg. — Ib. *aliam civitatem occupare* Lg. 42, Jord., Kays., *aliam civitatem occurrere* cett. codd., sed V foede interpol. *in al. civ. occurrere*, sic Klotz. — P. 296. 24 prius *et* om. cod. V, Klotz., Kays. (ad p. 44. 17), *et fortes satis* Lg. 29 AB. — Ib. sq. *et satis plane frugi* codd. praeter V, in quo est *sed plane frugi*; *satis* del. edd. — P. 296. 37 sq. *Agyrinensibus miseris* Klotz., Kays. — P. 297. 1 *se* om. Kays., quod a cod. V abesse ait Jord.; sed is habet *dece* pro *se de* (ad p. 51. 19). — P. 297. 3 *iudicio* Lg. 42 (*iuditio*) et V, Klotz., Kays., *iudicium* cett., Jord.; ad p. 20. 16. — P. 297. 5 *eius* Lg. 42,

huius (*hius* ut saepius Lg. 29) plerique, *huiusce* V, recc. edd. (ad p. 38. 20). — P. 297. 12 non *separet* Lg. 42, sed *sepa̋ret*, i. e. *si pareret*, ut NA all. fort. recte, ut p. 291. 17, quamquam etiam p. 210. 8 cod. A habet *pareret*, Lg. 29 *parret*; p. 84. 33 *peteret*, 115. 35 *pareret*, *parent* etc. codd. — P. 297. 13 *adversum* cod. V, Klotz., Kays.; p. 298. 4 *adversums* V, *adversum* rell. praeter Lg. 42, Klotz.; cf. sen. p. 136. 9. — Ib. *qua in re* codd. AB, *quia* (per notam) *in re* Lg. 29 non om. *in*, *in qua re* V, Klotz., Kays., *qua re* Lg. 42 N all., Jord. — Ib. *se* om. ut ceteri praeter N etiam Lgg. 42 et 29, Klotz.; ad p. 51. 19. — P. 297. 16 non *sue* pro *sua* Lg. 42, sed *sue sua*. — P. 297. 18 sq. *·N·S·L·* om. *milibus* ut V Lg. 42. — P. 297. 23 *suas sibi* Lg. 42, *sibi suas* vulg.; ad p. 237. 8, p. 303. 14 sq. *tuam tibi* unus Lg. 42, rell. om. *tibi*. — P. 297. 26 sq. *Licet dicat* Lg. 42, *Dicat licet* vulg. — P. 297. 27 *decumas* Lg. 42 Vφ, om. rell., Klotz., Kays. — P. 297. 32 non *damni* Lg. 29, sed *dandum* corr. ex *damnum* (*damnuʒ*). — P. 297. 34 *Etiam, quando magistr.* cod. V, Kays., Klotz., *Etiam, quoniam mag.* Halm. p. 460. — P. 297. 35 *Verum* codd. praeter V, *Poterat vero* V, recc. edd.; cf. p. 315. 38 (, 319. 12). — P. 298. 14 non *Agyrinensis* Lg. 42, sed *Agirinensis* ut semper. — P. 298. 16 *qd'* Lg. 42. — P. 298. 27 sq. *[hoc est pecuniam dare]* Kays. — P. 298. 29 *putato te* Lg. 42, *putate* Lg. 29. — P. 298. 32 *Quid hoc est?* Lg. 42, Klotz., Kays., *Quid est hoc?* cett., Jord. Illud invenitur p. 154. 2, 305. 29 sq., 320. 6, 366. 15, 383. 4 (*quid est hoc* Lg. 29), Att. VII 11. 1; hoc p. 88. 6, 253. 18, 279. 13 et 20, 281. 19, 296. 5, 299. 7, 324. 11, 338. 5, 354. 11, 401. 33, 424. 3 var., Cluent. 45. 127, har. resp. 16. 34, frg. pro Corn. I 8 p. 243, Brut. 75. 260, Att. XV 29. 3; *hoc* (*vero*) *quid est?* p. 350. 26 et 31, 450. 2, Flacc. 10. 22, Sest. 13. 30, Phil. XIII 2. 2. — P. 298. 34 *cogitur*. edd.; ad p. 44. 24. — P. 298. 37 *medimna* Lg. 29, Lg. 42 *decem ... medũnia*, in mg. (m. 1?) *dumia* del. *i*; ad p. 340. 32. — P. 299. 8 non *expus* Lg. 42, sed *expers*. — P. 299. 12 *metiri* Lg. 42, Kays. fort. rect.; ad p. 349. 10. — P. 299. 18 Lg. 42 *praeterea ad ·N·S·L̄· ad* (non *at*). — Ib. sqq. *At haec — — esse possunt, quae tu — — coëgisti?* Jord., *At haec — — esse possunt? quae tu — — coëgisti:* Klotz., *at haec obscura sunt? aut — esse possunt? quae tu — — coëgisti;* Kays.; ad p. 44. 24. — P. 299. 28—30 *Recita — PUBLICUM* om. Lgg. 42 et 29, in hoc lac. duor. vers., *Recita litteras publ.*, *testimonium publ.* recc. edd.; ad p. 187. 36. — P. 299. 31 *Pyragro* cod. N, Jord., Kays., *peragno* Lg. 42, *prhagi* Lg. 29 B, *Perirrhagi* Klotz. — P. 300. 4 *non imminuata tm̃* Lg. 42, *tantum* praeterea habent codd. N Lg. 1, om. rell., edd. — P. 300. 6 *civitates* cod. V et, ut ex Reiffersch. silentio videtur, Lg. 42, om. cett. codd. — Ib. sq. *persecuntur* cod. V; p. 33. 8 *sequun-*

tur pal. Vat., 204. 32 et 364. 30 edd. tac. *persequuntur*, *locuntur* p. 484. 4 cod.R; ad off. p. 93. 30. — P. 300. 13 *et* om. cod.V, Kays.; ad p. 44. 17. — P. 300. 15 Lg.42 non habet *N*, sed ut v. 20 ·*N*·, Klotz. utrobique partim ex V *mo* ·*ccIↃↃ ccIↃↃ ccIↃↃ* ∞ ∞ ∞. — Ib. non *Atidius*, sed *Accidius* Lg.42. — Ib. *istius item* cod.V et cett. praeter Lg.42N, Klotz., Kays. — P. 300. 19 *lucri dare ei* Lg.42, Kays., *ei lucri* (*lucrū* Lg.29) *dare* cett. — Ib. *m̊* ·*XXXVIII* ·*d*· *CCC* Lg.42, *modios XXXUU*·*mil* Lg. 29 (ad p. 318. 7), *modium XXXVII milia* Jord., Kays., *mo* ·*ccIↃↃ ccIↃↃ ccIↃↃ* ∞ ∞ *IↃcc* ex V Klotz. — P. 300. 22 *privati* praeter cod.N etiam Lg.42. — P. 300. 24 Lg.42 non *XXVdCC*, sed *XXV*· *d* ·*CCC*, Lg.29 *XXV mil*., Klotz. fere ex V *ccIↃↃ ccIↃↃ IↃↃ IↃccc*, v. 27 *ccIↃↃ ccIↃↃ* ∞. — P. 300. 27 non *accessionem* Lg.42, sed *accessionis*. — P. 300. 32 *tertio vero*, v. 33 *reges barbaros* praeter codd.VABLg.29 etiam Lg. 42, *vero tertio* et *barbaros reges* Jord. — P. 300. 34 *is* cod.V, *iis* Klotz., *eis* Kays. — P. 300. 35 *mulieri in* Hotom., Klotz., Kays., *mulierem* cod.V, *mulieri* rell., Jord.; scrbnd. videtur *mulieri ut in*. — P. 300. 36 *haec in collum* Kays. om. invit. — P. 301. 5 *pervulgatum* codd. plerique (*perfulg*. Lg.29), Jord., Klotz., *pervagatum et pervulgatum* V, Kays. (*pervolg*. ut semper). Quamquam quam differentiam inter vocab. *pervulg*. et *pervag*. statuunt Zumpt. Verr. III 56. 129 et Madv. fin. p. 162, ea nec usu nec ratione stare potest. *Pervulg*. non de possessione, sed de notitia cum al. tum Acad. II 37. 118, Tusc. IV 16. 36, V 5. 13, div. II 66. 136, hic p. 237. 5, nec aliter dicitur *divulgari*. P. 322. 14 *pervag*. Lg.42, *pervulg*. cett., 389. 34 *pervag*. Lgg., *pervulg*. R3E. — P. 301. 11 *usque adeo* cod.V, Klotz., Kays., *usque eo* cett., etiam Lg.29 corr. ex *eo usq;*. — P. 301. 15 *med*. *IↃↃ* ∞ ∞ ∞ *c* Klotz., *med.IↃↃVIII* ∞ ∞ ∞ *CD nimio* cod.V. — P. 301. 16 *adeo* pro *et eo* cod.V, Klotz. — P. 301. 20 sq. Lg. 42 *pro med'*·*VIII*·*C*· *referri*·*VII*·, Lg.29 *pro medimnis XXXVIII referri de* (*e* del.) *&XX*·*d̄*·*IIII*, V *pro med*. *IↃↃ* ∞ ∞ ∞ *D referre det IↃↃ* ∞ ∞, unde Klotz. fere numeros recepit. — P. 301. 22 et 28 *decimus* Lgg.42 et 29, p. 302. 4, 303. 21 et 23 Lg.42 tantum, p. 303. 26 ipse quoque *docimo*. — P. 301. 23 *ad quem iste* Lg.42 non discrep. a cett. — P. 301. 31 *miliari Apron*. Lg.42, *Apronium imitari* cett., Klotz. — P. 301. 32 *[tam]* Kays., om. cod.V. — P. 301. 33 *tamen illi* codd. praeter Lg. 42, Klotz, *illi tamen* Lg.42, Jord., Kays. — P. 301. 35 *hoc est* Lg.42 quoque, non om. *est*. — P. 301. 36 non *modios* Lg.42, sed *mod'*·*d*·*c*·, *III* add. m.1. — P. 302. 3 sq. *Quid de hordeo — meo? quid cogitatis?* edd.; ad p. 28. 1. — P. 302. 4 *auūculo* Lg.42. — P. 302. 5 *lecto* praeter Lg.42AB etiam Lg.29, v.8 *lectulo*. — P. 302. 7 non *XV* Lg.29, sed *Xíí*; ad p. 318.

7. — P. 302. 14 *pecunias publice* Lg. 42, *publice pec.* vulg. — P. 302. 22 sq. *gemitum ·Iud'* Lg. 42, Kays., Klotz., *iudices, gemitum* rell., Jord. — P. 302. 26 *paene praeterii* nulla, ut videtur, auctoritate edd., nam *paene* ne Lg. 42 quidem habet. — P. 302. 28 *nobis* Lg. 42 (p. 121. 7). — P. 302. 31 *totam se* uterque Lg., *se totam* recc. edd. — P. 303. 3 *consultis*, ut emend. Lamb. (e cod. F?), Lg. 42, sed *consultis senatus*. — P. 303. 5 *deferrent* Lg. 42, sed m. 1 superscr. *r*; ad p. 191. 34, 318. 24, 380. 19, 400. 9, N. D. p. 90. 17, legg. II 8. 21 scrbnd. *refixerit*; ifr. p. 488. 20 *refertur* Lgg., p. 272. 12 cum alii codd., tum Lg. 42 pr., 312. 5 omnes *reprehend.*, 294. 5 rec. V φ, *dec.* rell., 406. 17 *remov.* dett., Tusc. p. 392. 15. — Ib. sq. *Statuit senatus hoc, ne* all., Jord., Kays. — P. 303. 6 non *ab* Lg. 29, sed praep. om., quod prob. alii, *ab ipsa fact.* Hotom., *ab ipso partarum* Lamb. — P. 303. 10 *ratõe* Lg. 42; ad p. 67. 24. — P. 303. 20 *ethestiensiū* Lg. 42, item v. 23 et 24. — P. 303. 25 *Recita testim. publ.* edd. (ad p. 187. 36), om. codd., Lg. 29 vers. vac. — P. 303. 28 sq. Lg. 42 habet in mg. m. 1 *Lex decumis vendundis Gaio uerre p̄tore*, in textu parva lac. rel. — P. 303. 30 *mod'·VIIII* Lg. 42, *modios ·XXX· milia* Lg. 29. — P. 304. 5 *et* et v. 12 *hic interpres* codd. V et Lg. 42, Klotz., Kays., *ac et interpres hic* rell., Jord.; ad p. 2. 5. — P. 304. 17 *sũme* Lg. 42. — P. 304. 20 *mod'* Lg. 42, *med'* 29. — P. 304. 28 *a* codd. V Lg. 29, Klotz.; ad p. 16. 36. — P. 304. 29 non *in insicula* Lg. 42, sed *uiuiscula* inter *s* et *c* superscr. m. 1 *i*, *in* non om. Lg. 29. — P. 304. 30 *posita [in loco]* Kays., Klotz. e cod. V. — P. 304. 36 *[te praetore]* Kays., sine uncis Jord., Klotz., *ante te pr.* Lg. 29 et rell. praeter Lg. 42 et V. — Ib. *idem* ut V etiam Lg. uterque, *iidem* (*eidem*) edd. — P. 304. 37 *a te* codd. praeter V, in quo esse *ab te* Brunn. testatur, *abs te* vulg.; ad p. 265. 9. — P. 305. 1 *ac*, non *et*, cum rell. Lg. 42. — P. 305. 7 *ad* non om. Lg. 29. — Ib. sq. *Tisenses* Lg. 42 pr., sed *s* add. m. 1. — P. 305. 9 non *XII mod.* Lg. 42, sed *·XII· mod'*. — P. 305. 13 sq. *sibi accepit* ut rell. etiam Lg. 29 corr. m. 1. — P. 305. 15 sq. *TESTIMONIUM PUBLICUM TISSENSIUM* non om. Lg. 42, sed habet 'in lac. rel. grav. pennae ductu' subscripta linea. — P. 305. 20 *sint* Lg. 42, *sunt* rell., edd.; ad p. 256. 16. — P. 305. 21 *praetoria?* ad p. 404. 13. — P. 305. 22 *dilectus* Lg. 29 et 6 alii, *delectus* edd.; ad p. 244. 14. — P. 305. 34 sq. *Recita ex lris p.* 'in lac. rel. gr. p. ductu' subscr. lin. Lg. 42 cum 4 Lgg. dett., *LITTERAE PUBLICAE* B, vulg.; p. 187. 36. — P. 305. 37 *Recita* subscr. lin. Lg. 42, *testimonium publicum* 'in lac. rel. gr. p. ductu'; delend. videtur. — P. 306. 5 non *Barichali* Lg. 42 m. 1 nec *Barieb ali* m. 2, sed *Baricali* add. *b* m. 1, v. 8 *Baricali*. — P. 306. 8 *mod'·d'·CCC·L·N·S· ∞·d'·* Lg. 42. — P. 306. 10 *servo* (*suo*, per *s* obl. lin.) *Venerio* Lg. 29 quoque

corr. — P. 306. 12 *istum* abesse malim; ad p. 38. 28, 263. 23. — P. 306. 14 *homini improbissimo* ut Lg. 29 AB etiam Lg. 42. — P. 306. 16 *Itaque* Klotz., Kays. — Ib. sq. non *ut cum esset mod. NS: XV*, sed *ūt cum esset mod'·HS XV*, v. 18 *mod'·III· hoc est ·N·S·XXXV* Lg. 42. — P. 306. 20 non *lignio* pro *non* Lg. 42, sed *lignīo* pro *gloriatur non*. — P. 306. 23 non *immunis* Lg. 42, sed *minimis*. — P. 306. 24 *centum med'* Lg. 42, *centū mod* Lg. 29. — P. 306. 27 non *coactae* Lg. 29, sed *coaptae* del. m. 1 *o*; p. 350. 9 *coactae* Lg. 42 *φ*, edd. (ad p. 361. 29). — P. 306. 28 *[et]* scr.; v. p. 350. 9, 359. 12, 298. 25 (hic omnes praeter Lg. 42 *capere et conciliare*); ceterum Lg. 42 non *essent* habet pro *et*, sed *esset*. — Ib. *ac* Lgg. omnes, etiam 42, *et* edd.; ad p. 2. 5. — P. 306. 36 sq. *[contra omnia iura]* scr., om. Lgg. 42 et 29, hic etiam *sen. cons.* (*·s·c·* 42). — P. 307. 2 *Litterae C. Verris* non om. Lg. 42, sed habet subscr. lin. — P. 307. 5 *[enim]* scr., om. Lg. 42. — P. 307. 8 *meo agro memini est* Lg. 29. — P. 307. 9 nec Lg. 42 nec Lg. 29 *VI* pro *sex milibus*, sed ille *VI*, hic *VI mil*. — P. 307. 10 *medimnis* ne Lg. 42 quidem habet, sed *·H·S·XS· d·c·LIIII*. — P. 307. 21 *qui* om. Lg. 42 pr., sed add. m. 1. — P. 307. 32 *haberent* (*h'erent*) Lg. 42 N *φ*, Garat. apud Zumpt., *habitarent* Lg. 29 et rell. codd., ut videtur, edd. — P. 307. 33 *cogitares, tamen* edd.; *tamen* est 'saltem'. — P. 307. 37 *sese* codd. praeter Lg. 42, Klotz. — P. 308. 10 sq. *[senatorem]* et *[senatorium]* Bak., Kays. — P. 308. 13 sq. nec Lg. 42 *Annaio*, sed aut *annaco* aut *annaeo*, nec Lg. 29 *Anneleio*, sed *Anneleo*. — P. 308. 16 *clarissimo et fortissimo viro* Zumpt., Klotz., Kays., *uiro clariss. et fortiss. uiro* Lg. 29, *viro clar. et fort.* Jord., *clarissimo uiro* Lg. 42. — P. 308. 36 *inciderent* Halm., Kays., Klotz., *incideret* Lg. 42, *incidere* rell., Jord.; cf. ad p. 232. 36. — P. 309. 1 *contenderet* Lg. 42 pr. corr. in mg. (m. 1?) *rūt*. — P. 309. 2 sq. nec *medimnum* nec *mod.* aut *med.* Lg. 42, sed *med'·VIIII·*, Lg. 29 *m̄ uu·c·* (ad p. 318. 7). — P. 309. 3 *Posidorus* Lg. 29 AB, K. Keil., Ahrens. Phil. XXIII 199, *Pasidorus* edd., *Pharsidorus* ut *φ*, non *Phassidorus*, Lg. 42. — P. 309. 7 *esse videatur praeda* Lg. 42, *praeda esse videatur* rell., edd. — P. 309. 8 sqq. non *TABULAE* usque ad *iniuriis tuis* om. Lg. 42, sed usque ad *exinanitos* 'parva in textu lac. rel.', add. in mg. m. 2 (?) *Tabulas termitanorum testim. machar.*, v. 10 non '*animatos* [vel *exanimatos*]', sed *exaīatos*. — P. 309. 14 non *Neuneses* Lg. 42, sed *Nenneses* (in mg. m. 1: 'vl' *ethnēses*'), v. 15 *agrigennensis*. — P. 309. 16 non *modios XVIIII milia* Lg. 42, sed *modios XVIIII ⁊ N·S·III·mil'*. — P. 309. 26 *Calactae* vett. edd., *Calacte*, non *Calate*, Lg. 29, recc. edd. barbare, *Galacte* Lg. 42 (*galactinis* v. 24 sq.); *Calacte* apud Prisc. I p. 78. 22 est nominat. — P. 309. 30 non

Mutiensem Lg. 42, sed *Mutiensem.* — P. 309. 35 *sexiens tanto* e Lg. 42 (in quo est *exiens tanto*; Lg. 29 haec duo verba in lac. om.) Halm. auct. Kays., Klotz. Dixit sic Plaut. Amph. 943, Merc. 297, Cicero quidem vide ne scripserit (aut *sexiens tantum, quantum* aut) *sexiens tanto amplius quam quantum*, ut ifr. p. 362. 3, Liv. 39. 44. 3 all.; Jord. *sexies tantum.* — P. 309. 36 sqq. Lg. 42 *Recita sationes* ('conatus est quidam corrigere *sā^c tiones*, sed ipse del. corr.'; add. m. 2 (?) ⁊ *pactiōēs*) *ex litteris publiçais* (corr. m. 1; m. 2 (?) add. in lac. rel. *Recita* ^ *ex lit'is p.*) *cognoscite pactiones menemnorum* (non *Menemorum*) *cum Venerio seruo* (add. m. 2 (?) in lac. *Recita ex litteris publicis*) *cognoscite it˜ professiones sationum et pactiones menemnorum*, Lg. 29 *Recita sationes et pactiones ex litteris publicis* (vers. vac., in mg. *Recita ex l'ris publicis*) *cognoscite pactiones Menenorum cum Venerio seruo.* (in mg. *Recita ex l'ris publicis*) *cognoscite item professiones sationum et pactiones Menenorum* (vers. vac., in mg. *Recita ex l'ris publicis*), edd. *Recita sationes ex litteris publicis. Cognoscite pactiones Menaenorum cum Venerio servo. Recita ex litteris publicis professiones sationum et pactiones Menaenorum.* — P. 310. 3 *a* Lg. 42, *ab* rell., edd. — P. 310. 4 *his*, ut B, Lg. 29. — Ib. sq. *serunt* Lallem., Kays. — P. 310. 9 *sit* om. Lg. 42, *est* Halm. auct. Kays., Klotz., ad p. 44. 12. — P. 310. 10 *iam mihi esse* Lg. 42, *mihi esse iam* rell., edd. — P. 310. 13 *in causa tamen* Lg. 29 ABφ, Lg. 42 non *tamen in causa*, quod scr. edd. et esse dicitur in cod. N, sed *eā tñ*, in mg. m. 1 (?) *cā.* — P. 310. 17 non *Solentinorum* Lg. 29, sed *solent mo*ꝝ. — P. 310. 21 sq. *Apollonensem eggumē* Lg. 42, *apolloniensem agginā* Lg. 29. — P. 310. 24 *florinis letinis* Lg. 42, *Iaetinis* Klotz. — Ib. sq. *giniturinos gescherinos* Lg. 42, *Cetar., Acher.* Jord., *Citar., Scher.* Kays. — P. 311. 8 *[eius]* Kays., Klotz., om. Lg. 42, Jord. — P. 311. 10 sq. non *in foro sibi medio*, sed *in foro sibi mediū* Lg. 29. — P. 311. 13 *eis* cett. codd., *eius* Lgg. 42 et 29 B, edd. — P. 311. 19 sq. *[nihil de — licentia]* Kays., om. codd. praeter Lg. 29 AB. — P. 311. 30 nec *L̄ med.* nec *L. mod. millia* Lg. 42, sed ·*L*· (similior tamen semper figura minori litterae *l*) *mod'.*, v. 32 ·*NS*·*L*, non *L̄*, Lg. 29 ·*L*·*mil.* — P. 312. 10 non *inuno* Lg. 42, sed *In uno*, *Ymo* Lg. 29; cf. p. 279. 17. — P. 312. 22 sq. *in te certiores gravioresque* Halm. auct. Kays., Klotz., *int' grauioresque* Lg. 42, *in te graviores certioresque* rell., Jord. — P. 312. 30 non *quod — sane* om. Lg. 42 in lac., sed habet *propter hanc causam ne multum.* — P. 312. 32 *haec* scr. ex Lg. 42 (*hec*); p. 53. 11. — P. 312. 33 sq. *aut etiam incred.* Klotz., quod in Lg. 42 est *aūt.* — P. 313. 15 *mod'* · *CC* · *et XVI* · *milibus* Lg. 42, *n̊ CCXIII* Lg. 29 (ad p. 318.

7). — P. 313. 24 non *faciam* Lg. 29 pro *capiam*, sed *factam*. — Ib. *doceo* etiam Prisc. I p. 307. 15. — P. 313. 29 *tuam tam* cod. φ, *tuã* Lg. 42, Klotz., *tam* rell., Jord., Kays. — P. 314. 13 *quod tum fuit* Lg. 29 pro *tum fit*. — P. 314. 20 *autem* nescio unde edd. tac., om. uterque Lg. — P. 314. 25 *[ac professio]* Kays., *ac* om. Lg. 42 (p. 38. 9), *proscriptio ac professio* Lg. 29. — P. 314. 26 *medimnium*, non *medimnis* Lg. 29, *mod'* Lg. 42. — P. 314. 30 *ostendo* codd. praeter Lg. 42, *ostendam* Lg. 42 (item ut p. 319. 6 *ostendã* idem et F), edd.; cf. p. 313. 24, 329. 36, 447. 3, Flacc. 13. 31; p. 318. 19 *si ostendo*, 264. 25 *si planum fit*, Caec. 27. 75 *si hoc non obtinemus* (, p. 171. 20, 289. 1, Cluent. 23. 64; p. 12. 36, 263. 9, leg. agr. III 1. 3; p. 94. 18); *si docebo* p. 319. 18 (, *nisi planum fecero* p. 197. 28); ad p. 76. 4, 171. 22. — P. 314. 33 *Atqui* cod. Hotom. haud improb. ut saepius; p. 68. 16. — P. 314. 35 sq. non *quaterna* — *multis*, sed *quaterna* — *autem* om. Lg. 42. — P. 315. 1 *omĩ* pro *annuo* habet Lg. 42, sed in mg. incert. an m. 1 *anuo*. — P. 315. 10 *in* ante *summo* (v. 28 ed. Or.) om. Lg. 42, non v. 9 (27 Or.) ante *iugera*. — P. 315. 11 *his* pro *iis* non modo Lg. 42 B, sed etiam Lg. 29. — P. 315. 12 non *hoc vid.* Lg. 42, sed *hoc ·Iud'·*, in mg. (m. 1?) *l' uidel*ꝫ; ad p. 214. 22. — P. 315. 21 *hisce* ut cett. Lgg. et AB etiam 29. — P. 315. 24 Lg. 29 non *iugera XXX milia*, sed *iugera* $\overline{XXXX}$. — P. 315. 25 non *medimnum* $\overline{XC}$ Lg. 42, sed *medimina ·X·C·* (ad p. 340. 32). — Ib. non *modium DCXXX* Lg. 29, sed *m̃* $\overline{DC}$ *XXXX*. — P. 315. 28 nescio, quid sibi velit, quod scr. Jord.: '6. *quinquag.*] *quinquag. tritici* Lg. 42'; is habet *quinquagesimas fit tritici mod' ·XXXII·CCCC*. — P. 315. 30 non $\overline{CCCLX}$ habet Lg. 42, sed *·CCC·LX·*, Lg. 29 *sunt hae iam ad* $\overline{HS}$ *CCCXLX m̃*, prius *X* et puncto subscr. et lin. transvers. del. — P. 315. 33 (v. 10 Or.), non v. 32 (8 Or.), Lg. 29 habet *ut hec.* — P. 315. 35 Lg. 42 non *multio*, sed (*medimina*) *multis* (*·NS· binos*). — P. 316. 1 non *NS·XC* Lg. 42, sed *·NS· LXXXX·*, nec Lg. 29 *ad HS·XC milia*, sed *ad HS L* $\overline{XXXX}$; p. 315. 37 uterque *XC*. — P. 316. 6 post *tua* codd. habent *paruo* (*parua* Lg. 29), *[parvo]* Jord., del. Madv. — P. 316. 9 sq. *decumae saepe* Lg. 29 AB, Klotz. — P. 316. 10 *venierant* Klotz. *venerant* Jordano credens in Lg. 29 esse, in quo est *uenerunt*. (ad p. 35. 36). — P. 316. 14 *numero* pro *modo* Pluyg., Kays.; in Lg. 29 est *modio*. — P. 316. 24 *more* 'cod. Franc.', Ern., Kays., *ore* rell., Jord., Klotz., *id* om. Lg. 42. — P. 316. 25—28 *qui si larg.* — *venibant, is numum dabat. Unde?* Klotz., *qui si* — *venibant.* — *Is nummum dabat.* — *Unde?* Jord., *venibant. is* — *dabat. unde?* Kays. — P. 317. 5 *te dicere* Lg. 29 AB, Klotz. — P. 317. 8 sq. non *sestertia* Lg. 42, sed *sext'tia*, *HS* Jord. — P. 317. 14 non *sibi plus* Lg. 29, sed om. *sibi*. — P. 317. 24 sq.

pro *vectigales vastasse* Lg. 42 habet *uectiuasse*, in mg. (m. 1?) *uacuasse*, *vectigales vexasse atque exinanisse* Klotz. ut p. 319. 3 sq. prob. — P. 317. 26 non *intelligat* Lg. 29, sed *intellegat* (ad p. 6. 6). — P. 317. 30 sq. *ut ei* Halm. auct. Klotz., *uti ei* Kays., *uti* Lg. 42 N, Jord., *uti hi* dett., *uti hae* Lg. 29 AB. — P. 317. 33 *gnavi* 6 codd. dett., Klotz., *ignaui* Lg. 42, *navi* vulg.; v. p. 290. 24. — P. 318. 3 *XXXII · ꝫ · L ·*, non *XXX II et quinq.*, Lg. 42. — Ib. *iis* Bait., Kays., Klotz., *his* codd., Jord. — P. 318. 5 *agrimuticẽses* Lg. 42. — P. 318. 7 non *LXXXVI. Centum et unum arat.*, sed *Cet uinis LXXXVI centum et unum arat.*, si recte interpretor, Lg. 42, *C̄ & unus LXXX & ūū* (sic saepe pro *IIII* aut *VII* et sim.; v. p. 300. 19, 302. 7, 309. 2, 313. 15, 329. 35, 341. 10; 345. 35 *N*, 352. 35 *II*, alibi nota similis notae particulae *et* in Lg. 42 est pro *V*) *arat.* Lg. 29. — P. 318. 8 *nostra* ante *res p.* codd. praeter Lg. 42, *[nostra]* Kays., Klotz. — P. 318. 10 *desiderat et reposcit* Lg. 29 quoque corr. — P. 318. 18 *aratores* Lg. 42, om. cett. et edd. — P. 318. 24 sq. *decessissent* ser., *discess.* Lg. 42, recc. edd., *recess.* rell. codd.; ad p. 303. 5. — P. 318. 27 ꝫ Lg. 42, om. vulg.; cf. p. 322. 4; ad p. 216. 13. — P. 318. 29 *omnis* Kays. — P. 318. 31 *his* ut Lg. 29 AB etiam Lg. 42. — P. 318. 32 *sua* rell. codd., *sui* Lg. 42 BFN, edd.; v. Seyff. Lael. p. 378; p. 374. 27 *tui causam* codd. BG1, *cui c.* G2 Ld. — P. 319. 12 *eisti* Lg. 29, sed del. *e*. — P. 319. 18 *doceo* coni. Ern. veri sim.; ad p. 314. 30. — Ib. *L.* Lg. 42, om. rell. et edd. — P. 319. 20 *adfecta* (non *affecta*) Lg. 29 all., *afflicta* Lg. 42 N, recc. edd.; cf. v. 14. — P. 319. 23 *quaestores urbanos* Lg. 42, *urbanos quaestores* in cod. N esse dicitur, *quaestores urbis* vulg. — Ib. sq. *Epistula L. Metelli* om. Lg. 42 in lac. 11 litterar. — P. 319. 27 sq. alterum *Cum scribit — quid scribit?* multis delendum visum est, Kays. secl.; non meminerant non minus moleste nobis repetita eadem verba se legisse p. 16. 20, 22, 25, p. 193. 35, 37. — P. 319. 32 ante *SUMMA* habent dett. *Recita de epistola reliqua*, et in Lg. 42 est lac. 18 litterar., in Lg. 29 vers. vac.; p. 321. 27 Lg. 29 AB add. *de epistula metelli.* — Ib. *immani* pro *summa vi* habet Lg. 42, sed superscr. *u*, praeterea *dita* pro *data* et *opere* pro *opera*. — P. 319. 35 *perditamque provinciam miseram* Lg. 42 et sic Kays. secl. *miseram*; *perditam denique prov. mis.*? — P. 319. 37 *Recita* om. Lg. 29, sed toto versu vac. rel.; Lg. 42 *Literas*, non *Litteras*, ut fere semper. — P. 320. 1 *praesentem confirm.* e cod. Hotom. all., Kays. — P. 320. 3 *in nulla re* rell. codd., Halm., Klotz., *non ulla in re* N, Jord., Kays., *ire* (non *in re*) om. *nulla* Lg. 42; *nulla in re* scrbnd. videtur. — Ib. *Verris* Halm., Kays., Klotz., *Verri* codd., Jord.; p. 335. 35 *Verris similis* Lg. 29 AB, *Verri* rell., et alibi quoque, ut p. 331. 37 Lg. 42, *Verri* pro *Verris* codd. — Ib. sq. nec Lg. 29 *At quidem tandem*, sed *at q̄dem tñ*, nec

Lg. 42 *an tandem*, sed *an quid est* om. *tandem*. — P. 320. 4 *elaborasse* scr., *laborasse* codd. et edd.; ad p. 151. 34. — Ib. *dicat* codd. praeter Lg. 42 fort. vere; v. Richter.-Fleckeis. ad S. Rosc. 29. 80, qui tamen non debebant exempla afferre, in quibus est *quid est, cur?*; cf. p. 386. 36. Sed v. p. 63. 27, Att. IV 8 b 3 ex., XII 52. 2 ex., XVI 1. 2, 7. 8, et quae affert Wesenb. obs. Sest. p. 47: hic p. 381. 20, Sull. 18, 51, Cluent. 64. 181 *quid est, quod potuistis?* (*possitis* Madv. Adv. II 200 sq.). Pis. 25. 59 *quid est, quod delectant* (*delectantur*)*?* codd. praeter Vat. — P. 320. 7 *Quae enim* (*q̄ eĩ*) Lg. 42, Kays., *quaenam* vulg. — P. 320. 37 sq. *TAMEN* — *TULIT* om. Lg. 42, sed lac. 8 litterar. rel., Lg. 29 habet, sed ante relicta lac. 13 litterar.; idem non *et* pro *ut*, sed *ut &*. — P. 321. 2 *eadem de re* Lg. 42, *de re eadem* rell., edd. — P. 321. 10 sq. *auaritie lectosce scribit Metellũ* non om. *scribit* Lg. 42. — P. 321. 12 *esse desertas* non Lg. 29 AB solum, sed etiam Lg. 42 (*ēē*), *desertas esse* edd. — P. 321. 14 non *delectos* Lg. 42, sed *deletos* (p. 20. 1). — P. 321. 17 *aĩu, aduerteret amemne ū* [in mg. (m. 1?) *amou eū*] *nos oporteret* Lg. 42, *animadvertere* Jord. (p. 327. 5), *oportebat* edd. omnes. — P. 321. 21 *copia* Lg. 42, Klotz. — P. 321. 27 sq. *IN* — *PROSPEXI* non habet Lg. 42, sed lac. 12 litt., Lg. 29 *de epistula metelli. in reliquum tamen tempus vectigalibus ait se prospexisse* aberr. a *tempus* ad *tempus*. — P. 321. 29 *vectigalibus ait se* et Lg. 29 et Lg. 42, non om. *se* (quod credens Klotz. scr. *vectigalibus ait prosp.*; ad p. 51. 19), *ait se vectigalibus prosp.* Jord., Kays. — P. 321. 34 *suo quaestu* falso de Lg. 42 testimonio confisi edd. — P. 322. 2 sqq. *Quid ceteri Siculi? quid ille — — profugerunt?* edd.; ad p. 28. 1. — P. 322. 13 *est dictu* Lg. 42, *dictu est* rell., edd. — P. 322. 14 *factum est et* — *pervagatum* Ciceronem scripsisse suspicor, praesertim cum Lg. 42 etiam *et* omittat; ad p. 59. 19. — P. 322. 18 *est ei nuntiatum* et Kays. Halm. auct. et Klotz. et mihi olim placuerat fals.; non quid factum esse constet quodam tempore magis dicit Cic., quam quo tempore, i. e. qua de causa, constet factum esse; ad p. 44. 12, maxime cf. p. 70. 27. — P. 322. 21 *Elorinus* Jord., *florinus* Lgg. — P. 322. 31 *paterere* Lg. 42, *perpeterere* rell. (sed *perpetere* Lg. 29, *pertinerere* V), edd. — P. 322. 32 *mihi nervis* Lg. 42, Kays., *nervis mihi* rell. — Ib. *contendendum* omnes codd., etiam Lg. 42, praeter N(?), Klotz., *connitendum* (*conit.*) N, Jord., Kays. — P. 323. 33 non solus cod. V *elab.*, sed Lg. 29 *aelabor.*; p. 151. 34. — P. 323. 2 *ante* cod. V, Klotz., Kays.; ad p. 279. 8. — P. 323. 3 *optineret* praeter cod. V etiam Lg. 29, *obtin.* edd. — P. 323. 7 sq. *neglegentia retardaret* Lg. 29. — P. 323. 37 *[ignorabas haec?]* scr., om. Lg. 42, fort. fals. — P. 324. 10 *aliqua resimulatione ·pr̄·* Lg. 29 (ad p. 180. 4). — P. 324. 12 sq. *[non perseveras]* Kays. — P. 324. 22 *tam* om.

Lg. 42, recc. edd. — P. 324. 31 *non* hoc loco add., om. codd. (*profcō*, *pro* per notam, Lg. 42) et recc. edd. prave, ut opinor, *non profecto* vett. edd.; ad p. 31. 31. — P. 325. 1 *HS qnq.* ut plerumque cum AB consent. Lg. 29, Lg. 42 hoc loco non *N·S·* habet, sed ·*NS*· (alterutrum plerumque, raro *HS*), pro *V* similem notam ei, qua *et* scribi solet (ad p. 318. 7). — P. 325. 4 *prouitia* (*pro* per not.) non hic potissimum Lg. 42, sed plerumque. — P. 325. 8 *dictitet* Ciceronem scripsisse videri non auderem dicere, nisi nec umquam in hac re *dicere*, semper *dictitare*, poneret Cic. nec saepius in hoc vocab. lapsi essent librarii; nam p. 323. 25 *se dictasse* (non *sedictasse*) habet Lg. 42, 324. 3 *dictaret*, 324. 16 *disticta re* (non *distinctare*); 328. 27 *dictare* (non om. *ea dictitare*). — P. 325. 15 *hoc se audisse* codd. praeter Lg. 42 fort. rect., praesertim cum in hoc pr. non sit scriptum *audisse se*, sed *se* postea addit. incert. 1 an 2 m. (p. 51. 19). — Ib. sq. *locupletissimus quisque ac certissimus testis esset* Cic. non scripsisse constare mihi videtur; *ac* om. codd. praeter Lg. 42, de qua re v. ad p. 441. 14. — P. 325. 17 non *quin sciret* Lg. 42, sed *q̄m sciret*. — P. 325. 23 *susp. cauere abesse. nemo uere* Lg. 42. — P. 325. 29 *inuisis fruct.* id. — P. 325. 34 *te sibi* etiam Lg. 29. — P. 326. 8 et 9 *eiur.* Jord., v. 9 *en*(i) *iurat* Lg. 42. — P. 326. 9 *O* codd. praeter Lg. 42 V, quos secuti om. recc. edd.; v. 'Coniect. Tull.' Regim. 1860 p. 13, ifra ad p. 366. 35. — P. 326. 10 *Hic* codd. praeter V, Jord., Kays. (ad p. 87. 37), *Is* coni. Jord., scr. Klotz., *id* V. — P. 326. 11 *absolvi se* cod. V, Klotz., Kays., *se absolvi* (*assolui* Lg. 29) rell., Jord. — P. 326. 14 *se* cod. V, Klotz., Kays. — P. 326. 16 *tu* om. codd. V Lg. 29, Klotz., secl. Jord. — P. 326. 17 *alium iudicem idoneum* Lg. 42, *idoneum iudicem* cett., edd. — P. 326. 18 *abs* etiam Lg. 29. — P. 326. 19 *ut* non om. Lg. 29. — P. 326. 20 *tibi* pro *ibi* ut cod. V etiam Lg. 42 et *postulat* superscr. *e*. — P. 326. 23 *[tuam]* Jord., om. cod. V. — P. 326. 25 *Quid tu ibi tum?* edd. (*tū* ut fere semper Lg. 42); ad p. 28. 1. — P. 326. 34 *adnumerare* praeter cod. V etiam Lg. 42, non *annum*. — P. 327. 2 *sibi* cod. φ, Kays., om. cett. — P. 327. 3 *in discrimen* cod. V, Klotz., *[in]* Kays.; ad p. 16. 36. — P. 327. 5 *animadv.* codd. praeter V, Jord.; v. p. 108. 4, 321. 17, 387. 28, 467. 1, off. p. 80. 27. — P. 327. 10 *nomine* cod. V 'optime', ut Halmio videtur, Kays., Klotz., *mercedis nomine ac praemii* dett. Ut hic *pecuniam mercedis ac praemii dare*, sic alibi *lucri*, *compendii*, *accessionis*, *decumae*, *dotis*, *sumptus* (Att. V 20. 6 ex., 21. 5 m.), *suae partis* (p. 352. 33), *vectigalis*, *praedae*, *stipendii* (Tac. ann. II 13 *stipendii sestertios centenos pollicetur*), *praesidii* (Plaut. Poen. III 3. 57 *trecentos nummos portat praesidi*), *peculii* (*nummus non est plumbeus* Cas. II 3. 40); paulum differt *eripere* (p. 305. 3) et *tollere* (312. 9) *lucri nomine*. — P. 327. 12 *confiterere*

cod.V, Klotz., Kays. — P. 327. 21 *et te* om. cod.V, *iam te praetore et* scr. Klotz. — P. 327. 23 *ex* non solus cod.V, sed etiam Lg.42, *dae* Lg.29; ad p. 366. 11. — P. 327. 32 *ecquis* Pluyg., Kays. — P. 328. 2 *ac* Lg.42, Jord., *et* rell., Klotz., Kays.; p. 2. 5. — Ib. *aliqui* cod.V, Klotz., Kays.; cf. v. 10. — P. 328. 7 *cū* Lg.42, Kays., *tum* rell., om. V, Jord., Klotz. — Ib. *atque* Lgg.42 et 29 (*at*, sup. lin. *q₃*) V dett., Klotz., Kays., *et* all., Jord.; p. 2. 5. — P. 328. 8 sq. *[non modo] — [verum etiam]* Kays., *verum etiam* om. Lg.42. — P. 328. 10 *qui* cod.V, Klotz.; cf. v. 2. — P. 328. 11 *exilia* Lg. uterque, item p. 354. 12 (*ex illo* 42), *exules* p. 375. 24 codd.R Lg.29, *exsil.* et *exsul.* Jord. tac. p. 433. 9 et 15, 445. 5, hic edd.; ad off. p. 85. 18. — P. 328. 14 *ex* Lg.42, om. rell., edd.; ad p. 16. 36, 143. 11. — P. 328. 17 *possit? Attuli* Jord., *possit. Attuli* Klotz.; ad p. 55. 19. — P. 328. 22 *mehercle* Lg.42, *mehercule* vulg.; ad p. 282. 14. — P. 328. 25 *postulare* scr., *putare* codd., Klotz., *putare posse* all., Jord., Kays. — P. 328. 29 non *O miserum l. invidiosum* Lg.42, sed *o miserū inuidiosum*. — P. 328. 33 *quem ad minimo* Lg.42, *autem*? — P. 329. 4 *virorum bonorum* ut Lg.29 AB item Lg.42. — P. 329. 5 *ac litteras* Lg.42, non *ac testimonia litt.* — P. 329. 8 *hac* ut AB om. *re*, non *hec*, Lg.29. — P. 329. 11 *[qui]* scr., om. Lg. 42. — P. 329. 12 non *sit*, ut ceteri codd., pro *est* Lg.29, sed *ē* (obliq. lin. del.) *sit*. — P. 329. 16 non hic (v. 20 Or.), sed v. 20 (23) *magno* om. nec v. 18 (21 Or.), sed v. 21 (23) *ex lege* pro *et lege* Lg.42. — P. 329. 25 non *venirent*, sed *uenderet* Lg.42. — P. 329. 31 *decumam* Lg.42, Jord., *decuma* rell., Klotz., Kays. haud scio an vere. — P. 329. 32 *hoc, ut opinor* codd. praeter Lg.42, edd. — P. 329. 33 sqq. *[atque aliorum — vendidisse]* et *[vero]* scr., illud om. omn. codd. praeter Lg.45 et F, ut aiunt, hoc Lg.42, *[magno decumas vendidisse]* Kays. — P. 329. 35 non *CCXII*, sed ·*CC*·$\overline{XU}$·, i. e. *CCXV*, ut AB, Lg.29; ad p. 318. 7. — P. 329. 36 sq. non *te vendere — voluisse addicere* Lg.29, sed *aeuendere neque his uoluisse addicere*. — P. 330. 2 *ipse*, non *ipsa*, Lg.29. — P. 330. 6 *suis similibus* Lg.29. — P. 330. 7 *nō X·nō·XX· nec ·XXX·* om. *milia* Lg.29. — P. 330. 11 *omnia negare* Lg.42, *negare omnia* rell., edd. — P. 330. 13 *propterea qcqd* Lg.42 pr., in mg. m.1 *p̃t'ea q̊dq̊d* (*quod quodannis*?). — P. 330. 14 *eo* om. Lg.42, Lg.29 non item, sed sup. lin. habet script. m. 1. — P. 330. 15 *in* om. e codd. soli Lg.42 F et edd. falso. Latine dicitur *lege*, *poena*, *spe* tamquam aliquo vinclo obstrictum *teneri*, sed *in maleficio*, *in manifesta re* etc., i. e. cum agitur de —, *teneri* convictum (aut *res tenetur*) non aliter atque N.D. I 26. 73 *in Nausiphane tenetur*, i. e. coarguitur; v. p. 141. 14, 235. 12, 252. 3, ubi idem Lg.42 om. *in*, edd. non item, 265. 29, 269. 22 (*in* om. Lg.29), 342. 23, 343. 1, 355. 4 *manifestis in flagitiis* omn. codd., etiam V,

praeter eosdem Lg.42 et F, 408. 25, Caec. 2. 4 *in re perspicua*, sed Sull. 25. 71 ex. *Huius si causa non manifestissimis rebus teneretur*; cf. Tull. 14. 33 ex. *in quo haererent ac tenerentur*, 478. 31. — P. 330. 21 non $\overline{XXX}$, sed XXX Lg.42. — P. 330. 23 *libenter* add. in mg. m. 1 Lg.29. — P. 330. 27 *[tanti]* ante *habere* Jord., om. Lg.42 all., Klotz., Kays., habet Lg.29. — P. 330. 28 sq. non *et iniquissimis* solum, sed etiam *institutis* om. Lg.29, *et inimicissis inst.* Lg.42. — P. 330. 35 *emisisset* Lg.29, om. 42. — P. 330. 36 *est defensio* Lg.42, Jord., Kays., *defensio est* dett., Klotz. fort. rect., *defensiõe* Lg.29. — P. 331. 15 *amplius voltis* cod. V, Klotz., Kays. — P. 331. 18 *eduxit*, non *edixit*, Lg.42, *aeduxit* et ante *aeductus* Lg.29. — P. 331. 19 *Gallius* Lg.29, sed v. 26 *Gallus*. — P. 331. 21 *et* pro *aut* cod. V, Klotz., Kays.; ad p. 125. 14. — P. 331. 23 *diceret ei Metellus* cod. V, Jord., Kays. — P. 331. 24 *a se* Lg.42 N, Jord. — P. 331. 26 *nostri* idem codd., Jord., Kays.; ad p. 121. 7. — P. 331. 35 *putaret* codd. praeter V, *putabat* e V recc. edd.; cf. vel Tusc. III 1. 2 *si genuisset—, haud erat, quod—*, N. D. I 17. 45 m. *si quaereremus, satis erat dictum*, I 26. 73 *si haec non audisset, quid audierat?*, I 32. 89 m. *si ita esset, quid opus erat? Putabat* sine dubio correctum est propterea, quod sequitur *erant existimaturi*, proinde quasi sit *si — sin*. — Ib. *q ullum* Lg.29. — P. 332. 10 *Timarchidi* non ꝙ modo, sed etiam Lg.42 (*Thimarchidi, Tymarchidis* Lg.29, item v. 15 sq. et 336. 9, ubi Lg.42 *Timarchidi*); ad p. 434. 20, 459. 6. — P. 332. 12 *perorabo* cod. V et rell. praeter Lg.42 N, Klotz. — P. 332. 16 *Recita. Epistula Timarchidi* cod. V (om. Lg.42 et 29, hic vers. vac.), *Recita epistolam. TIMARCHIDES* edd.; ad p. 187. 36. — P. 332. 17 sq. *[APRONIO SALUTEM DICIT]* Klotz., *APRONIO [SALUTEM DICIT]* Kays. — P. 332. 18 *asscribit* Lg.42, non *adscribit*. — P. 332. 19 *hoc sibi* cod. V, Kays., Klotz. — Ib. *assumant* Lg.42, Jord., *sumant* rell., Kays., Klotz. — P. 332. 20 *esse hoc* Lg.29 AB, Klotz., *hoc* om. Lg.42. — P. 332. 37 *concide neu nobis uerba* Lg.42, *concide non uobis uerba* Lg.29, *CONCIDE: nonne* Halm. auct. Klotz., sine interp. Jord., Kays. — P. 333. 3 *in* cod. V, Klotz., Kays., om. rell.; ad p. 16. 36. — P. 333. 5 *habebere* Lg.42 N, Jord. optime, Lg.29 AB saltem *habere* (non *habeare*) errore, at vero V prave *haberis* eumque secuti Klotz., Kays. decepti sine dubio eo, quod sequitur v. 6 *in vestram cohortem*. Timarchides suadet Apronio, quo modo in Metelli cohortem se insinuet, ut scribas arripiat, cum Volteio caedat concidat. Quod si fecerit, carum eum habitum iri, si, quod cuique opus sit, opponat cet. De Metelli, non de Verris cohorte, agi, qui iam decesserat, apparet etiam ex p. 334. 28 sqq. — P. 333. 8 *oppone* multis suspect. cum causa; ne *cuique* quidem neque *est* satis cert.; Lg.29 habet *quodcũque*, V *quod quidquid* et pro *est* omnes

praeter Lg.42 *sit*, ut fort. scribnd. sit *erit*; sed deesse etiam aliquid videntur declarare, quae sequuntur. — P. 333. 17 *[et contemni]* Kays., om. Lg.42. — P. 333. 20 *corrumpi pecunia* Lg.42, Jord., Kays., *pecunia corrumpi* rell., etiam V, Klotz. — P. 333. 22 *domestica coniectura* Lg.42 (*coniunctura*), Jord., *coniectura dom.* V rell., Klotz., Kays. — P. 333. 23 *et* prius solus Lg.42 hab., Jord., om. rell., Klotz., Kays.; ad p. 44. 17. — Ib. *ludibundos libidinose* codd. praeter Lg.42 et V, *ludib.* om.V, *libid.* del. ignorantes abesse ab opt. cod. Lg.42 Ern. auct. all., Klotz., secl. Zumpt., Jord., Kays.; Halmio *ludibundos* potius videtur glossema esse. Non agitur de libidine hominum, sed de ludibrio. — P. 333. 24 *vidit* codd. praeter Lg.42, Klotz., *videt* Lg.42, Jord., Kays. — P. 333. 31 sq. *[lictori]* scr., om. Lg.42. — P. 333. 33 *Nemo; ei enim omnes tum* scr., *Nemo: omnes ei tunc* Jord. e dett. codd. (Lg.29), *Nemo. Omnes enim ei tunc* Klotz., Kays., *n͡c ĩ omnes tñ attr.* Lg.42, *nemo omnes enim ei tum* V; *tunc*, ut dixi, edd.; ad p. 6. 24. — P. 333. 37 *concedisne* Lg.42 (*concedis ne* ut semper) solus, Jord., Kays., *concedesne* V et rell., Klotz. — Ib. *hoc crimen in te nos non* cod.V, Klotz., Kays. deterr. — P. 334. 5 *sotium* (sic suo more) *in decumis* Lg.42, *in decumis socium* rell., edd. — P. 334. 7 *volent* omn. codd. praeter φ (?), etiam Lg.42, *volunt* in Lg.42 et φ esse rati edd.; ad p. 76. 4. — Ib. *Quid* Klotz. — P. 334. 13 *vobis, iudices, epist.* Lg.42, Jord., Kays., *iudices, vobis epist.* V, Klotz., *iudices, epist. vobis* Lg.29 rell. — P. 334. 14 *nisi uti* Lg.42, Jord., *nisi ut* rell. (V *ni* superscr. *si*), Klotz., *nisi [ut]* Zumpt. auct. Kays.; conflata structura ex his duabus: 'recitavi, ut cognosceretis' et: 'non recitassem, nisi intellegerem vos cognituros' aut contracta ex hac: 'non recitassem, nisi id agerem, ut cognosceretis' prorsus ut Vat. 1. 2 *nulla me causa impulisset, nisi ut ferocitatem comprimerem*, ubi Ern. *impulit.* — P. 334. 16 sq. non *insinuet* Lg.42, sed *uisuuri* (aut *ius.*) ⁊. — P. 334. 18 *accensosque* scr., *accensusque* Lg.42, *accensumque* rell., edd. — Ib. *deleniat* codd. praeter Lg.29, in quo est *declinat* superscr. *i* et del. lin. obliq. *c*, edd.; ad off. p. 73. 6. — P. 334. 24 *[ut Verrem]* Pluyg., Kays. — P. 334. 25 *incasto* pro *impuro* Klotz., *incauto* Lg.29. — P. 334. 33 *Os Timarchidi* Madv. 'Nord. Tidskr.' N. S. III p. 142 sq. (*Timarchidi* Lg.42) ingeniosius quam verius, ut opinor. — P. 334. 34 *bonus ac pudens* Lg.42 all. (*prudens*), Kays., Klotz., *pudens ac bonus* Lg.29 AB, Jord. — P. 334. 36 *[non]* Pluyg., Kays.; cf. ad Her. IV 27. 37 in.; ad p. 31. 31. — P. 335. 6 *Gn. Lelii* Lg.42. — P. 335. 23 *navus* codd. et edd.; ad p. 290. 24. — P. 335. 26 *deterior est* dett. codd., *deteriorem* Lg.42 (om. sq. *si*) 29 AB, recc. edd. — P. 336. 2 *nocenti deesse* Lg.29, Klotz. — P. 336. 6 *si, sicut* Halm., Kays., *si cui* Lg.42, *si, ut* Jord., *ut si* Lg.29 AB, *si, uti* Klotz.; cf. ad 454. 36.

— P. 336. 8 *tulit* pro *fuit*, quod est in rell. codd. et in edd., fortasse non essem ausus scribere, nisi verbum abesset a Lg. 42; cf. ad p. 133. 5. — P. 336. 12 *per triennium* om. non Lg. 42, sed 29. — Ib. non *id rei publicae* Lg. 42, sed *id rei·p·* (sic ·*p*· plerumque), *ab re p.* Klotz., *a re p.* vulg. — P. 336. 13 non *abreptumque* Lg. 29, sed *arreptumque*. — P. 336. 19 sq. *decumanum* de Zumpti et Pluyg. sent. Kays., *decumarum* codd. ut v. 10 et vulg. — P. 336. 20 *imperatum alterum* Pluyg., Kays. supervac., ut mihi videtur. — P. 336. 22 *huius imperati* non om. Lg. 42 nec *in annos singulos*, sed hab. *in nos sing*... (item v. 24 *sing*..), *[in annos singulos]* Kays., Klotz. Halmi suasu. — P. 336. 24 sq. Lg. 42 bis *NS·III·* aut ·*m*·, Lg. 29 *HS t'nos* et *HS uu*. — P. 336. 25 *NS·duo detⁱtiaceus* (aut — *accus*), v. 27 *annonagieus* (aut — *gicus*) Lg. 42, i. e. — *ciens* et — *giens*; ad p. 2. 4. — P. 336. 31 *inexhausto* Lg. 29 pr., sed *in* transv. lin. del. — P. 336. 32 alter. *ut* Lg. 42, Klotz., Kays., om. cett., Jord. — P. 336. 34 *lucri factam* pro *laceratam* Steph., Klotz. — P. 337. 15 *ex aerario erogata* del. cens. Pluyg. Spec. em. 26 sq. — P. 337. 16 *fuerit frumētū.ne* (sic divis.) *tibi* non fals. in Lg. 42 esse fertur, sed debebat addi abesse *frumentum* post *emendum*. — P. 337. 21 nec *litteris* Lg. 42 nec *litterae* Lg. 29, sed *literis*, ut ille fere semper, et *litere*, ut hic plerumque. — P. 337. 27 non *ita amicus* om. *et* Lg. 29, sed *et amicus* om. *ita*. — P. 337. 34 *cum — videatur* fals., credo, codd. et recc. edd., *ut — videatur* 'vulgata, quae a Victorio est', quae certe intellegi potest. — P. 338. 3 *fenerationis* all. recte, ut videtur (ad p. 262. 5). — P. 338. 7 *pecuniam populo* etiam Lg. 29. — P. 338. 9 (v. 12 Or.), non 11 (13), *litteris* om. Lg. 29, *literis* hab. Lg. 42. — P. 338. 12 non *Vettius*, sed *Vectius* hic quoque ut alibi Lg. 42 (ad p. 471. 1). — P. 338. 14 *[tuae uxoris frater]* Klotz., Kays., Pluyg. Spec. em. p. 27 sq. — P. 338. 15 sq. *impudentissimum tuum* etiam Lg. 42, *tuum impud.* tamquam e Lg. 42 N φ recc. edd. — P. 338. 23 *fieri posse* Lg. 42, *posse fieri* vulg. — P. 338. 35 *hercle* Lg. 42, *hercule* V, Klotz., Kays., *mehercule* rell., Jord., p. 339. 3 *mehercules* Lg. 42, *mehercule* vulg.; ad p. 282. 14. — P. 339. 1 *acceptam* cod. V, Kays., Klotz., *accepto* cett. praeter Lg. 42, qui om. *faenore acceptam*, Jord. — P. 339. 15 sq. *sexagena* ut cod. N etiam Lg. 42, non *sexaginta*, item v. 32, ubi Lg. 29 non *sexaginta* hab., sed *LX*. — P. 339. 18 sq. *Obstipui* codd. F N V Lg. 29, Klotz., Kays., *Obstupui* Lg. 42, Jord.; ad p. 164. 36. — P. 339. 24 sq. *Demonstravit* cod. V, Klotz., *Demonstrat* vulg. fort. rect. — P. 339. 25 *[ac rationem]* Kays., om. cod. V. — P. 339. 33 sq. *Volcatio, Timarchidi, scribae* codd. praeter V, Jord., *Timarchidi et Volcatio scribae* V, Klotz., Kays. 'recte', inquit Halm.; 'nam vulgatam vitiosam esse oratio ipsa docet.' Ego, quid vitii sit in oratione, prorsus non per-

spicio, scio et Volcatium non scribam esse, sed equitem Rom. (II 24. 58), et scribam esse nomine Maevium, quod iam Jord. commemoravit coll. p. 341. 34 *pecuniam datam dicit Volcatio, Timarchidi, Maevio* oratione nec magis nec minus vitiosa quam hic *pecuniam Volcatio, Timarchidi, scribae dedisse*; cf. etiam p. 342. 12 sqq. *Volcatius — Timarchides autem — iam vero scriba tuus.* — P. 340. 3 *suum frumentum probasset* cod. V, Klotz., *frumentum* secl. Kays. — P. 340. 4 sq. *auferre et quod* Klotz., quod cod. V hab. *auferet.* — P. 340. 6 *Quod* non cod. V solum, sed etiam Lg. uterque; ad p. 245. 22. — Ib. *voltis* Lg. 42 pr. non habet, sed *uultis* superscr. *o* incert. 1 an 2 m. — P. 340. 20 *quod numquam antea* secl., om. Lg. 42. — Ib. *ut* Lamb. all. prob. Halm., *aut* Lg. 42, *quod* V, 'sed pr. m. *quae* teste Br.', recc. edd., om. cett. codd. — P. 340. 23 *adduxissent* pro *advexissent* non Lg. 42, sed 29. — P. 340. 29. *his* etiam Lg. 29. — P. 340. 32 *medimnis* Lg. 42 pro *medimna*, sed *i* superscr. m. 1 inter *m* et *n* (*medimin.* saepe, ut p. 298. 37, 315. 25, 343. 28 cet.). — P. 340. 36 *ista* alter. Lg. 42, om. rell., Klotz. — P. 341. 1 *emi* cett. codd., Jord., Kays., *emere* V, *te emere* Klotz.; cf. ad p. 351. 14. — P. 341. 3 sq. *pec̄.* Lg. 29. — P. 341. 5 *te* abesse a Lg. 42 Reiffersch. non testatur. — P. 341. 10 et 343. 26 Lg. 29 habet *HS Xu̇*', i. e. *XV*, et priore loco simil. Lg. 42; ad p. 318. 7. — Ib. *est enim* Halm., Klotz., quod Lg. 42 habet *etiam* vel potius ⁊ pro *enim est.* — P. 341. 13 *Siciliense* om. codd. praeter Lg. 42 F, Klotz., Kays. — P. 341. 19 ·*N·S·III*· Lg. 42, *HSūū* Lg. 29 (ad p. 318. 7). — P. 341. 20 ·*NS·N·S*·, v. 21 *NS·MS*· Lg. 42. — P. 341. 21 *tu* om. Lg. 42, recc. edd. — P. 341. 27 *civitatium* cod. V, Klotz.; de rep. p. 309. 6, legg. 408. 11. — P. 341. 28 *a me fictum* Klotz., *a te fictum* cod. V, *adfictum* coni. Halm. — P. 341. 32 sq. *Recita rat. Hales.* non om. Lg. 29 'vacuo spatio relicto', sed habet *R. rationem Halesinorum*, post ea verba vers. vac. rel., *Recita rationes Hal.* edd.; ad p. 187. 36. — P. 341. 33 *Dic, dic* Jord. ignorans semel script. esse *dic* non solum in codd. V φ, sed etiam in Lg. utroque. — P. 341. 37 sq. *cum ciuitatibus pretio* (*p̄cio*) Lg. 42, *pretio cum civit.* vulg. — P. 342. 3 *ad te haec* Lg. 42, *haec ad te* vulg. — P. 342. 9 sqq. ut nos Lg. 42 VF, nisi quod F habere dicitur *confession. defensio*, V *confessione defensio*; *ut dixi, defensio ac potius — et iniquitatis* — Lg. 29, Jord., Klotz. (ad p. 44. 17), *ut dixi, ac potius perdita [maxim. pecc., huius autem et iniq. —, non] defensio* Kays. Madvigio quid de hoc loco videatur, viderint, qui Danice sciunt, 'Nord. Tidskr.' N. S. III 144 sq. et 234. — P. 342. 16 *civitatibus* cod. V, Klotz., *civitate* rell. — P. 342. 17 *iis* Klotz., *is* cod. V. — P. 342. 22 neque Lg. 42 neque Lg. 29 *poena adfuit*, sed ille *pena affuit*, hic *pena adfuit.* — P. 342. 26 sq. *mensibus post paucis et cons. et exerc.* Lg. 42,

paucis post mensibus et exerc. et cons. vulg. — P. 342. 34 *ligurrientem* Klotz., Kays., et sic Lg. 29, *ligur.* vulg. — P. 342. 36 *[in]* scr., om. cod. Lg. 42 solus, Klotz., Kays. — P. 343. 1 sq. non *maximeis tum* Lg. 42, sed (*itinerib' quam*) *maxime istū.* — P. 343. 2 sq. *mihi videtur* omn. codd., Lg. 42 *uidetur mihi uidetur*, *videtur mihi* recc. edd. — P. 343. 7 non *extitit* Lg. 42, sed *existit*, v. 8 *omnes dubitationes.* — P. 343. 15 *expositum* in cod. Urs. et φ esse fertur, cett. codd. mell. *in* (om. sol. Lg. 42) *multorum est testimoniis positum*, dett. *in multis ex test. est positum.* Aliud quid subesse videtur. — P. 343. 23 sq. *frumentum* Lg. 42 F N, Jord., secl. Kays., *[id] frumentum* e Lg. 29 Klotz. — P. 343. 34 *debita esset* Bak., Kays.; cur non p. 337. 12 *quod debitum esset?* — P. 344. 1 *mihi da, inquam* non Lg. 29, sed 42, *inquam, da mihi* rell., edd. — P. 344. 2 non *omne esse* Lg. 42, sed *omnes esse.* — P. 344. 15 sq. *sed quasi necesse esset plane* recc. edd. sic esse in Lg. 42 credentes, in quo est *sed q̄si necēe ēet plane* del. *quasi* obliq. lin. et corr. m. 1, quod est in cett.: *sed plane necesse esset.* — P. 344. 23 non *Romanus voluit* Lg. 42, sed *·r·noluit.* — P. 344. 25 *populi mercede* Lg. 42, *mercede populi* vulg. — P. 344. 28 *iiuria* pro *iura* ut dett. Lg. 29. — P. 344. 29 *sit aut ullo iure* codd. praeter Lg. 42, Klotz., Kays., *aut ullo iure sit* Lg. 42, Jord. — P. 344. 32 *me fugit* codd. (*fingit* Lg. 42) praeter V, Jord., *praeterit* V, Klotz., *me praeterit* Kays. — P. 344. 37 *pecuniam civitatibus* item Lg. 42 ut V Lg. 29, Klotz., Kays., *civitatibus pecuniam* Jord. — P. 345. 5 *fulliū quā cogitassēt* ⁊ *hoc a me postulassēt* Lg. 42. — P. 345. 7 *non mulio potius* om. *et* (p. 44. 17) Klotz. e cod. V. — P. 345. 8 *[non]* scr., habet solus cod. V, Klotz., Kays.; ad p. 31. 31. — P. 345. 9 *āt*, i. e. *aut*, Lg. 42 ut V et Lg. 29 (*ac* dett.; ad p. 15. 14). — P. 345. 11 *[modo]* Kays., *cur ei merces nō tanta* Lg. 42. — P. 345. 16 *his* codd. et Prisc. I p. 199. 12, *iis* Lamb., Jord. — P. 345. 17 *familias* Lg. 42, *familiis* Lg. 29 V F, Prisc., recc. edd.; ad p. 46. 35. — P. 345. 18 *percunct.* cod. V, Klotz., *percunt.* Lg. 42. — Ib. non *qui qui* pro *quid* Lg. 42, sed *qd qd.* — P. 345. 19 *omnibus* non modo V, sed etiam Lg. 42 (*ōib;*), Kays., Klotz., *omnes* cett. — Ib. *novam rem* e codd. V et dett. Kays., Klotz., habet etiam Lg. 29, *rem novam* Lg. 42 A B (?), Jord. — P. 345. 26 *moleste ferunt esse* cod. V, Klotz. — P. 345. 28 sq. *mirabimur turpis aliquos ibi esse* Lg. 42 φ, Jord. (*turpes*), *mirabimur turpes aliquos in eo esse* Lg. 29 'A B et N (?)', *quid mirabimur turbis esse aliquos* V, *quid mir. turpis aliquos ibi esse* Kays., *ibi mir. turpes esse aliquos* Klotz. — P. 345. 30 *terdeciens* codd. N V, Klotz., Kays., *terdecies* Lg. 42, 29 (non *tredecies*), Jord.; v. 37 *terdeciens* V, non Lg. 42; ad p. 2. 4. — Ib. *permissum* non solum V, sed etiam Lg. 42 (*permissū*). — P. 345. 32 *quemquam ferre* ex uno cod. V Klotz., Kays., habet

etiam Lg. 42, *ferre quemquam* rell., Jord. — P. 345. 34 sq. *homini consulatori clarissimo uiro* Lg. 29. — P. 346. 2 post *singulari impudentia* add. codd. AB[1] *donata*, *praedita* (*predita* Lg. 29) rell. praeter Lg. 42, *praebita* Klotz.; fort. *singulari imp. omnibus, nova Siculis, mihi uero* — ? — P. 346. 14 *trium* om. cod. V, Klotz., Kays. — P. 346. 16 *nobilissimos* om. praeter cod. V etiam Lg. 42. — P. 346. 17 *[fuerunt]* Pluyg., Kays. — Ib. non *sed tuo iudicio ornatiores* Lg. 29, sed *tuo iudicio* ꝫ *ornatiores* cum sign. transp. (*sed ornatiores tuo iud.*). — P. 346. 19 *ac* Lg. 42, Jord., Kays., *aut* rell. (*qut* Lg. 29 del. *q* et superscr. *a*); ad p. 15. 14. — P. 346. 23 *an* om. Lg. 42 V, propterea Halmio auct. Kays. v. 23, 25, 26 *[an]*. — P. 346. 30 *[male gestarum]* Halm. auct. Kays., om. Lg. 42 F. — P. 346. 31 sq. *[anulo — advocata]* Kays., *Anulo est aureo* codd. praeter Lg. 42, *est* om. Lg. 42, Jord.; ad p. 59. 19. — P. 346. 33 *[in contione]* Zumptio auct. Jord., Kays., om. Lg. 42. — P. 347. 1 *TU — quid? IN* Pluyg., Kays., *TU QUID IN* Jord., *quidem* pro *quid* codd. praeter Lg. 42, Klotz. — P. 347. 6 *in* ante *praetura* non om. Lg. 29. — P. 347. 21 *aestum.* hic et al. Lg. 29, *aestim.* vulg.; ad p. 349. 23. — Ib. sq. ·*N·S·IIII*· Lg. 42, *quaternis HS* rell., edd.; ad p. 348. 35 et 37. — P. 347. 22 *iste hordei* om. Lg. 42 post *hordei* (*ordei* uterque Lg.), *hordei* tantum rell., add. Pluyg., Kays. ante *iste*, nos ut Klotz. — P. 347. 26 *et* prius om. recc. edd. falso opinati abesse a Lg. 42, abest a Lg. 29; ad p. 44. 17. — P. 347. 30 *antea* Lg. 42 quoque, *ante* Klotz., Kays. falso testimonio decepti; ad p. 279. 8. — P. 347. 32 non *II* Lg. 29, sed *duobus*. — P. 348. 1 *coniectione* Lg. 42, Klotz., Kays., *coniunctione* cett., Jord. — P. 348. 10 (v. 25 Or.), non v. 8 (24), *frumentum* post *imperabatur* habent codd. praeter Lg. 42 φ, certe de Lg. 29 testatur Reiffersch. — P. 348. 11 non *gratia ut* Lg. 42, sed *gratia aut*. — P. 348. 12 *huius modi* recc. edd., Lg. 42 habet *huiuscemodi* ut rell. praeter φ (?). — P. 348. 18 *loca ad portandum* cum dett. Lg. 29, *[ad portandum]* Pluyg. Spec. em. p. 28. — P. 348. 22 *in eo* Lg. 42, Jord., *in eum* Lg. 29 AB, Klotz., Kays.; Jord. cf. p. 437. 2; add. p. 134. 20, imp. Cn. Pomp. 20. 61 (60 ex.), 21. 62 m. et ext., Planc. 16. 40 ex. — P. 348. 26 *sed* Man., Bak., Kays., *et* codd., Jord., Klotz.; cf. ad 366. 3. — Ib. *hi* Lg. 29 quoque. — P. 348. 29 *abs te nunc* cod. V, Klotz. — Ib. *utrisne* codd. VAB Lg. 29 (*uirisne*), recc. edd., *utris* Lg. 42; cf. ad p. 45. 34. — P. 348. 33 *petiisse* nec Lg. 42 nec Lg. 29, hic ut plerumque consent. cum AB *dedisse*, ille *petisse*. — P. 348. 35 et 37 *denarios* ·*III*· Lg. 42, *ternos denarios* V, recc. edd.; cf. ad p. 347. 21 et 359. 27; p. 347. 36 quoque omn. codd. praeter Lg. 42 habent *ternos denarios*, edd. non item, 357. 35 *III denariis* Lg. 29 et rell. praeter Lg. 42. — P. 348. 35 *tu* add., *ante quam* (per not.) *cū hoc* Lg. 42. — P. 349. 2

Philomeleone neuter Lg., 42 *Philomeleo*, 29 *Phylomeleo*, *Philomelo* V, *Philomelione* recc. edd.; ad p. 45. 34. — P. 349. 3 *video* alter om. Lg. 42 pr., sed in mg. m. 1 scriptum est. — P. 349. 4 *Philometensibus* Lg. 42. — P. 349. 10 *admetiantur* cod. V, recc. edd., *metiantur* rell. ut v. 33 et alibi, ubi nunc deest V, dubito an recte; ad p. 299. 12; cf. ad 350. 15, 223. 13 cet., quamquam 350. 14 *numer.* Lg. 42. — Ib. non *Catinam* Lg. 42, sed *Cathinam*; ante *ethnẽses*, *pĩtiam* (*plimphiã* Lg. 29), *phalesam.* — P. 349. 11 *eo die* cod. V, Kays., Klotz. (cf. v. 21, ad 210. 12, 294. 32, 352. 35, 476. 14 cet.), delend. videtur *die.* — P. 349. 12 *est opus* Lg. 42 quoque, non *opus est.* — P. 349. 21 *tanti* cod. V, Halmio auct. Kays., Klotz., *tantũ* Lg. 42. — P. 349. 22 *si quis, Hortensi, docere uis* Lg. 29. — P. 349. 23 *extimat.* Lg. 42, ut solet, *aestum.* non V solum, sed etiam Lg. 29 ut saepe (v. 13, 16, p. 347. 21 cet.). — P. 349. 24 *factum esse* Lg. 42. — Ib. non *oportet* (sic Klotz.), sed *oportere* per not. Lg. 29. — P. 349. 31 *es, versaris* codd. praeter Lg. 42, Jord., *[es]* Kays. — P. 349. 37 *hoc ego* Lg. 42. — Ib. sq. *Verri concedo, iudices* edd., Lg. 42 *uelut concedo et largior*, i. e. idem, quod est in cett. codd., *Verri, iudices, concedo* —. — P. 350. 9 *captae* scr., *coactae* Lg. 42 φ, edd., om. rell. codd.; v. ad p. 306. 27 et 361. 29. — P. 350. 15 *persolveres* cod. V, Klotz., Kays.; cf. ad p. 349. 10. — P. 350. 16 *[L.]* Bak., Kays. — P. 350. 30 non *summam* pro *si non bonam* Lg. 42, sed *summarum* (*sũma*♃). — P. 350. 33 *denario modiũ* Lg. 42, *Modium denario* cett., edd. — P. 350. 35 *Nam* praeclare scr. Naug. coni., ut opinor, (cf. p. 189. 28, 226. 14), certe in Lg. 42 nulla est partic., in ceteris *non.* — P. 351. 7 *Quid postea?* codd. praeter Lg. 42, in quo est *Quid p̃tea*, sed in mg. m. 1 *p'ea*, *Quid praeterea?* recc. edd.; v. p. 57. 27, 61. 30, 402. 16, Tull. 24. 54, Mur. 12. 26, leg. agr. II 11. 29, Deiot. 7. 19; '*quid praeterea?*' '*quid? pro singulis — — dato.*' Kays.; ad p. 365. 28. — P. 351. 10 sq. non *dic, dic* Lg. 42 pr., sed *dic dit.* — P. 351. 13 *dari* Hotom. probab. — P. 351. 14 *dare denarios* Lg. 42 (fort. *dare te den.* aut *dari a te den.*; cf. p. 341. 1), *denarios a te dari* Lg. 29 AB, Klotz., *dari denarios a te* Kays. — P. 351. 24 non *tantum datum* om. Lg. 29, sed *aut tantum datum, datum* Lg. 42, secl. Halmio auct. Kays., Klotz. fort. non recte. — P. 351. 27 *more* pro *modo* Ruhnk., Cobet., Kays.; cf. p. 71. 33. — P. 352. 1 *habet idem* codd. praeter Lg. 42 φ, Klotz., *[idem]* Kays. — Ib. sq. *aliquid* Lg. 42 φ, Jord., *munus aliquod* Klotz., Kays., *ius aliquod* cod. V, *onus aliquod* rell. — P. 352. 5 *illi homines quoque sunt* Lg. 42 rectiss., *illi quoque homines sunt* V, recc. edd., *illi quoque sunt homines* rell. codd. — P. 352. 8 *in re p.* Lg. 29 fort. vere, *in rem·p·* Lg. 42. — P. 352. 10 *dent* ante *emptum* add. codd. praeter Lg. 42 (qui habet *demptum*) et V, Jord., Klotz., secl.

Kays. — P. 352. 13 *[ex vestris impensis]* Kays., recte om. videtur Jord., add. e cod. V Klotz. Halmio prob. — P. 352. 17 *hoc* pro *haec* non Lg. 42, sed 29; ad p. 222. 14. — P. 352. 18 *vestris* Lg. 42 N, Jord., Kays., *nostris* V rell., Klotz.; ad p. 121. 7. — P. 352. 19 *dare gratis* cod. V, Klotz., Kays. — P. 352. 20 *hoc* add. Klotz. et Kays. e cod. V, in quo tamen Brunn. non legit *quid hoc iniquius*, sed repet. *quid hoc indignius*; Lg. 42 hab. *quid hoc quid iniquius* om. *indignius*. — Ib. *Atqui* Victor., Jord., Kays. fort. rect., *atq.* aut *atq;* codd., Klotz.; ad p. 68. 15. — P. 352. 21 *atque expetendum* Pluyg., Kays. fals.; v. inv. I 37. 66, II 52. 157, 54. 164, 55. 167 bis; 53. 159 in. — P. 352. 24 *Artemone* etiam Lg. 29, *Arthemone* 42. — P. 352. 31 *ad aequitatem conditionis* (ad p. 293. 25) Lg. 42 F, Jord., *aequitate condicionis* V, Klotz., Kays. (cf. ad N.D. p. 36. 35), *ad aequitatis conditionē* Lg. 29 rell. — P. 352. 32 *qui, cum* scr., *qui si* Pluyg., Kays.; *qui* non om. Lg. 42 et hab. *mille mod'*, *mille modium* (*modi;*), ut V, Lg. 29. — P. 352. 35 *eo numero* Lg. 42 φ, Kays. fort. rect. (cf. ad p. 349. 11). — P. 353. 3 non *P. R.* Lg. 42, sed ·*pr*· (ad p. 180. 4), v. 9 Lg. 29 *p. r.* (o above p), 42 ·*p.r*· (i above) — P. 353. 10 *uno* cett. codd., *isto* V, recc. edd. — P. 353. 11 sq. abs., ut mihi videtur, recc. edd. *constituatur? Si est — ferenda, debet pop. R. Sicilia decumas*; H. A. Koch. progr. Port. 1868 p. 4 *Si est — ferenda, quoniam debet —*. — P. 353. 13 sq. ·*X*· pro *denarios* non FN solum, sed etiam Lg. 42 ut alibi (ad 357. 31, 359. 27), sed add. *si* ante *sibi*. — P. 352. 21 *iam* non om. Lg. 29. — P. 353. 23 *feret* Lg. 29 fort. vere. — P. 353. 24 *[hanc rem]* Kays. Suspicatus eram scribendum esse *quam rem*, priusquam scivi in Lg. 42 et F esse v. 23 *istam rem quam*; sed *hanc rem* defendi posse puto; est enim 'ea res, quam ego (Verres) feci', *ista res* autem 'ea res, quam tu dicis'. — P. 353. 32 *se* om. cod. V (ad p. 51. 19), inde Kays. v. 33 *ferri*; Klotz. *istam cellam — negant se — ferre posse* falso de Lg. 42 testimonio fretus, qui *se* non post *negant* habet, sed post *istam* ut rell. — P. 353. 33 sq. *Agrigentinis* Lg. 42, non *Agrigentis*. — P. 353. 35 *atque* Lg. 42, *et* cett., edd.; v. p. 2. 5. — P. 354. 1 *his* etiam Lg. 29. — P. 354. 11 *dicit* e Lg. 29 Halm. auct. Kays., Klotz. — P. 354. 15 *non — aequitate* om. Lg. 42, sine uncis Klotz. — P. 354. 18 † add.; nec *quidem* nec *quam* rect. — P. 354. 23 *ob ius dicendum* non 'Lgg. omnes', Lg. 42 hab. *obuius dicendi*. — P. 354. 25 *quoque etiam* iure susp. Wesenb., fortasse *itidem*, fort. *antea*, fort. *iam* (Wesenb.); cf. ad p. 216. 13. — P. 354. 30 *relinquatur* cod. Franc., all., Kays., *relinquetur* vulg. — P. 354. 32 sq. *populi liberi* Lg. 42, *liberi populi* vulg. — P. 354. 33 *etiam* cod. V, Klotz., *[etiam]* Kays., *iam* 'ctt.', ut ait Jord., *in* Lg. 29, om. Lg. 42, Jord.; ad p. 216. 13. — P. 354. 35 non *neque tam longinquus* om. Lg. 42, sed

neque tam long. neque. — P. 355. 2 *luctum* codd. praeter Lg. 42, Klotz.; cf. v. 13. — P. 355. 3 *re publica* H. A. Koch. progr. Port. 1868 p. 4 veri sim. — P. 355. 4 *in* ante *flagitiis* om. codd. Lg. 42 F, Jord.; ad p. 330. 15. — P. 355. 11 *opera a me* Lg. 42. — P. 355. 13 *audaciam* cod. V, Klotz.; cf. v. 2. — Ib. *ac* codd. praeter Lg. 42, Klotz., *atque* Lg. 42, Jord., Kays. — P. 355. 18 *cum in antea* (non *tanta*) *causa cum* Lg. 42, *cum in causa tanta, cum* rell. codd., Jord., om. pr. *cum* Klotz., Kays. — P. 355. 25 *idem fecisse* sol. Lg. 42, Jord., Kays. — Ib. *mihi res* cod. V, Klotz., Kays. — P. 355. 34 *reicis* add., in Lg. 42 est lac. quattuor litter. — P. 356. 1 *[et iudicia severa fiebant]* Klotz., om. codd. A B. — P. 356. 5 *his* codd., edd. — P. 356. 12 *eorum* Lg. 42, *horum* vulg. — P. 356. 19 *[clarissimum hominem]* Halmio auct. Kays., om. codd. praeter Lg. 42 φ. — P. 356. 22 *ad aliorum exemplo* (non *exempla*) *fecisse* Lg. 42 om. *se* (ad p. 51. 19), *fecisse se* Klotz. — P. 356. 26 *praecipue* 'cum Hotom. L.' haud inscite; v. ad rep. p. 296. 7, add. leg. agr. II 23: 61, ubi male Bait. Orellium secutus *nihil sibi appetit praecipui Pompeius*; cf. supr. ad p. 198. 17. — Ib. *ipsa ista* Lg. 42 corr. ex *ista ipsa* m. 1, quod cett. codd. et edd. habent; v. Klussmann. 'Zeitschr. f. d. G.-W'. 1880 p. 325: 'de or. II 50. 204 (, 56. 230), Verr. IV 42. 92 (ifr. p. 403. 7, ubi cod. G1 *ipsum istum, istum* om. Lgg.), sen. 9. 29'; ad p. 446. 3 (, 473. 16); p. 262. 9 *ipsi isti* codd. praeter Lg. 42 et duo all., 216. 28 *illi ipsi* et *ipsi illi* var., 484. 33 *illa ipsa* dett.; cf. ad p. 38. 28. — P. 356. 29 *nuquam* per not. Lg. 42, in mg. m. 1 *nū que*, om. *in* ut cod. Franc. — P. 356. 35 sq. *ex Sicilia* cod. V, Klotz., Kays., *Sicilie* Lg. 42, om. rell., *in Sicilia* Jord. — P. 357. 1 (v. 16 Or.) non *M. Antonium*, sed *M. Anthonio* Lg. 42, v. 2 (v. 18 Or.) *ad Anthoniū*. Suspicor fals. ut saepius in ed. Or. ad v. 16 relatum esse, quod pertineat ad v. 18 ('*ad Antoni* V; *ad M. Antonium* Lg. 42'); ergo v. 2 scr. *ad Antoni*, *ad M. Antonii* edd. — P. 357. 4 *populi Rom.* ante *praetoribus* Jord., om. non modo cod. V, sed etiam Lg. 42, vel potius hab. ·*p·r*· pro *praetoribus*, de quo v. ad p. 180. 4, et *procons.* pro *consulibus*. — P. 357. 9 sq. *Anthoniū imitari* Lg. 42 corr. m. 1, *M.* fort. recte abest ab omnibus praeter V. — P. 357. 15 *eius iniuriis*, v. 16 sq. *eius omnia* codd. praeter Lg. 42, Klotz. — P. 357. 17 *senatus, populus, iudices* Lg. 42 V, Kays., Klotz., *senatus populusque Rom., iudices* cett. codd., Jord. — P. 357. 29 *petierunt* cod. V, Klotz. (ad p. 193. 27). — P. 357. 31 sq. Lg. 29 non om. *denariis*, sed habet idem, quod rell. praeter V: *XIII*· superscr. lin., ·*X·III*· Lg. 42 (item v. 35); ad p. 353. 13. — P. 357. 35 neuter Lg. *p̄r̄.* pro *tempore*, sed Lg. 42 ·*pr*·, 29 *tempore p̃r.*, i. e. idem, quod in AB esse non credidit Halm., *tempore [praetor]* Klotz., sine uncis Kays.; ad p. 180. 4. — Ib. *III denariis* etiam Lg. 29;

ad p. 348. 35. — P. 358. 5 *gratuisses .q modū* Lg. 29. — P. 358. 7 *discripsisses* scr., *descr.* codd. et edd.; ad p. 14. 1. — P. 358. 8 *facit* Lg. 42, Klotz., ideoque idem v. 9 scr. *videatur* pro *videretur* (*tempore magnum videretur* om. Lg. 42). — Ib. *istud* Lg. 42, Klotz., *istuc* rell., Jord., Kays. — P. 358. 9 *videtur* mell. codd., Kays., Klotz., *videbatur* dett., ut videtur, Jord. — P. 358. 10 *utilitate* ut Lg. 42 etiam Lg. 29, item v. 24 et 25, ubi Lg. 42 *uilit.* — P. 358. 16 sq. *aduentu ex unā* | *m̃tuu^s tebaris* (fort. del. *et*), v. 18 *innocent'* Lg. 42. — P. 358. 24 sq. *obtinuit. Cum alter — — fuerit, num* Klotz., vulg. *obtinuit, cum — — fuerit. Num*, Kays. Jordano auct. — *cum fuit: num.* — P. 359. 1 *uestram defensionem* Lg. 42, *defens. vestram* edd. tac., *vestram* om. Lg. 29. — P. 359. 4 *Quicumque hoc fecit* edd. tac., *hoc* om. Lg. 42; v. 20 quoque *hoc licere* dett. — P. 359. 12 *sitis·Iud·'* Lg. 42, *iudices sitis* edd. tac. — P. 359. 23 sq. *[Improbi — praetermittunt]* Bak. et Rau. auctt. Kays. — P. 359. 27 *denarios ternos qui coëgerit* scr., *ternos denarios qui coëgit* edd., v. 26 sq. Lg. 42 *sitis* . . . . . . *III qui coegit*, initio lacunae extera. *XS*, i. e. *denarios* (ad p. 353. 13); v. ad p. 348. 35, de futuro *coëgerit* ad p. 65. 29, 76. 4. — P. 359. 35 non *donis*, sed *denes* Lg. 42. — P. 359. 37 *praetorum* cod. V, Klotz., Kays. prob. Halm. — P. 360. 5 non *inprobitatis* Lg. 42, sed *ĩprobitatis*. — P. 360. 9 *idem qui* Lg. 42 solus, Jord., Kays. fort. rect. — P. 360. 13 non Lg. 42 *adhuc*, sed Lg. 29, ille hab. *licebit hoc. parum est. Mitte*, non *Permitte*. — P. 360. 14 † *permissum est* Jord., *Permissum esto* Halmio auct. Kays., *Permissum si id erit* Klotz. (satis erat *Permissum erit*, ut Phil. XI 8. 19, XIII 11. 25 al.); cf. Phil. XII 11. 26 *Sed effugi insidias; nempe — veniendum est* (ib. 12. 30 *si effugero*), ad p. 55. 19. — P. 360. 20 *sortiere* scr., *sortiri* Lg. 42, *sortitus es* vulg., *sortiturus es* Ant. August. all. — P. 360. 30 *non dicat* Lg. 42, *non dicet* V, recc. edd., *non dicit* rell. codd. — P. 360. 33 sq. *aut legatione* cod. V sol., recc. edd. ut p. 367. 13, *atq; legatione* Lg. 42; ad p. 15. 14, 16. 36. — P. 361. 1 *id* om. cod. V, secl. Kays., Klotz. — P. 361. 6 *sistere* suspect., *sb'sistere* Lg. 42 N. — P. 361. 9 *senatorium* Lg. 42 V, Kays., *senatorum* rell., Jord., Klotz. — P. 361. 13 *iudicarit* Lg. 42, *iudicaret* vulg., *iudicavit* V, Halm., Kays., Klotz.; ad p. 44. 12. — Ib. sq. *obsistet* corr. Lg. 42, non *abs.* — P. 361. 15 *transferundis* Lg. 42, *transferendis* vulg. — P. 361. 19 sq. *negare. ac extimatione se uisum id* (transv. lin. del.; fort. scrbnd. *si*) *nos id credidisses* (prim. *s* corr. m. 1 ex *d*) *hominibus credidisse non factam esse probasse uideamini* Lg. 42, *id uos credidisse hoīu; factum compr.* Lg. 29. — P. 361. 29 non *facia . . quod* Lg. 42, sed *faciar* cum curv. lin. *quod.* — Ib. *cepi* Lg. 42, Kays., *coëgi* rell.; ad p. 306. 27, 350. 9. — P. 361. 32 *uestro* Lg. 42, *nostro*

vulg.; ad p. 121. 7. — P. 362. 1 sq. *literis* (non *litteris*) *publicis* Lg. 42 sol. eoque ordine Jord., Kays. — P. 362. 9 *re tota* Lg. 42, *tota re* vulg. — P. 362. 12 sq. *recuperaritis* Kays.; ad p. 76. 4. — P. 362. 22 *ante* Lg. 42, *antea* vulg.; ad p. 279. 8. — P. 362. 28 sq. *percipiundis* — *uendundis* Lg. 42, Klotz., Kays., — *endis* rell. — P. 362. 35 non *detrahantur* Lg. 42, sed *detrahuntur* itemque v. 36 *imperantur*. — P. 363. 5 *nobis* Lg. 42, non *uobis*; ad p. 121. 7. — P. 363. 15 non *ad dominis omnis rel.* Lg. 42 m. 1, *ab dominis omnibus* m. 2, sed *ad* (superscr. *b* incert. 1 an 2 m.) *om̄is* (superscr. *b*ȝ) *relictas*, *ab dominis* Klotz., Kays.; cf. 411. 32. — P. 363. 17 *ut* codd. praeter Lg. 42, Klotz. — Ib. *et fidelissimi* non solum V, sed etiam Lg. 42, Kays., Klotz., *fidelissimique* rell. codd., Jord. — Ib. *[Siculi]* Kays. — P. 363. 19 *atque* prius Lg. 42 et cett. codd., *et* V, recc. edd.; ad p. 2. 5.

In Verrem act. II librorum IV et V optimum codicem esse statuo Paris. Regium 7774 A, ad quem ita prope accedunt Guelferb. 1 et 2, Leidens. Ld., vetus cod. Lambini *l*, ut Halmio 'ex ipso Regio originem duxisse' videantur, id quod ego non credo. Codd. R, G1, 2, Ld. Jordan. ita signavit: R3, G1 et 2 et Ld.: G3. Palimpsestum Vaticanum non pauca integriora servasse quam Regium verum est, sed melius fecisse Jordanum mihi videri, quod 'codicis Regii potius, quam Vaticani fidem secutus sit', quam eos, qui Vaticano plus tribuendum censuerunt, iam supra dixi. Codicis Lagom. 29 collationem inchoavit Reifferscheid., sed nec ultra § 63 lib. IV progressus est et notata negat se iterum accuratius examinasse; ex quibus tamen ipsis facile cognoscitur, quanta fuerit Lagomarsini neglegentia, quamque sit optandum, ut inchoatum opus perficiatur. Neque vero, Lagomarsianum 42 si quis diligentius excutere voluerit etiam in ceteris orationibus, operam perditurum arbitror (Florent. Badia 79. 2618); nam ne in his quidem eum spernendum esse multa docent, quae iam Lagomarsinus de eo prompsit, praesertim cum nemo dubitet, quin non paucis locis ii codices omnes, quos deteriores recte appellari constat, meliora habeant quam optimi.

P. 364. 20 *hospitis* Jeepio auct. Kays., Eberh., Halm., *oppidis* (*opidis* ut saepe Lg. 29) codd., Jord., Klotz. — P. 365. 2 *sit* codd., Jord., Eberh., Halm., *est* Baitero auct. Kays.; ad p. 220. 8. — P. 365. 3 *iis* coni. Jord., scr. Klotz. — P. 365. 4 *sacrarium magna cum religione tum dignitate* Richt. auct. Eberh. nec melius Schwab. Phil. XXX p. 312 *cum dignitate* ad verbum *traditum* pertinere censet; v., ne *otium cum dignitate*, *militiam cum illa virtute*, *iter cum labore*, *vocem cum dolore* et sim. commemorem, Hein. ad off. I 8. 25 *vitae cultus cum elegantia et copia*, dom. 44. 115 *intolerabilis audacia cum — cupiditate*, inv. II 54. 163 *cum animi ampla propositione cogitatio*, Varr.

r. r. I 21 *canes cum dignitate et acres*, Cic. dom. 24. 64 *celer summa cum dignitate reditus*, Tusc. V 5. 13 ex. *imagines cum amplissima dignitate*, top. 26. 97 ex. — P. 365. 22 *et certe. Item* Jord. recte, ut videtur; Lehrs. cf. Ter. Eun. V 5. 4; add. Att. VI 3. 8, Mat. apud Gell. X 24. 10 (, Att. IX 13. 2), *et recte. Item* Baitero auct. Kays. — P. 365. 28 sq. '*Sed earum artificem quem?*' *Quemnam? recte adm.* Halm.; v. Seyff. schol. I[a] § 65 p. 154 n., add. supr. p. 192. 18, ad 351. 7, red. ad Quir. 2. 5, Att. I 13. 6, 17 ex., II 19. 5, Q. fr. III 1. 24 al. — P. 365. 36 *hospes esset* cod. V, Eberh., Halm. — P. 366. 2 *eius modi* codd. V Lg. 29 dett., Eberh., Halm., *huiusmodi* R3, Jord., Kays. fort. rect.; cf. ad p. 38. 20. — P. 366. 3 *sed* Halm., Alan. 'observ. in loca aliquot Cic.' p. 11, Kays., Eberh., *et* codd., Jord.; cf. p. 430. 12, 348. 26. — P. 366. 8 *atque amicorum* sol. cod. V, recc. edd. — P. 366. 11 *de sacrario* cod. V dett., Eberh., Halm.; praeposit. *de* praeferre solent dett., ut p. 385. 29 *de privato* dett., 386. 32 *de conventu* Lg. 29 dett., 478. 6 *de* 'V, ut videtur', ad p. (31. 20,) 268. 31, 287. 10, 327. 23, 385. 16, 411. 25 (, fin. 193. 30). — P. 366. 13 sq. *Bonae Fortunae* fortasse cod. V, Kays. — P. 366. 17 sq. *Messanam cum imperio nemo* R3, Jord., Kays., *nemo Messanam cum imperio* rell., Eberh., Halm. — P. 366. 18 *viserit* Bait. auct. Kays., Eberh., Halm., *viderit* codd., Jord. — P. 366. 27 *istius domus* cod. V, Kays., Eberh., Halm., *dom. ist.* etiam Non. 253. 19. — P. 366. 34 *iam uno* dett. et fort. V, Eberh. — P. 366. 35 *O* dett., om. recc. edd.; ad p. 326. 9, cf. p. 56. 13, 173. 11, Mil. 38. 104. — P. 367. 9 *fuerunt* cod. R, Halm.; ad p. 44. 12. — P. 367. 14 *putarunt* Kays. errore (v. 16). — P. 367. 36 *quo iure* pro *cur* W. Meyer. mus. Rhen. XXIII 698, Halm., *iurene* Eberh.; fugit eos emendare etiam p. 445. 20; v. Schwab. Phil. XXX p. 315. — P. 368. 18 *ab religione* dett., etiam Lg. 29, Halm., *a relig.* G1, Jord., Eberh., *religione* RG2 Ld., Kays. — P. 368. 21 *milibus et IO* Jord., *et* dicitur esse in Lg. 42 (ad p. 44. 17). — Ib. *vendita . Sic* e codd. V et dett. (sic etiam Lg. 29; in Lg. 42 esse *sunt* vix credo) Eberh., Halm., *vendita sed* R3, *vendita esse* Madv., Jord., Kays. — P. 368. 22 *Recita ex tabulis* Jord., Kays.; ad p. 187. 36. — Ib. *Iuuant* cum rell. Lg. 29, non *Iuvat* (ad p. 69. 7), v. 25 non *XXd*, sed *XCd*. — P. 368. 34 *Numquam enim, si* dett., etiam Lg. 29, Eberh. — P. 369. 5 *[enim]* Kays., om. cod. R, Eberh., Halm.; Iul. Vict., cuius nulla est auctoritas, p. 412. 32 *difficile est modum pretio statuere, nisi libidini feceris.* — P. 369. 6 *nisi* dett. (*ṅ* Lg. 29), Halm., *si* RG2 Ld., *si non* G1, *si libidini non feceris* all., Jord., Kays., Eberh. — P. 369. 23 *eum* om. codd. RG1 et 2, Eberh., Halm., secl. Jord. — P. 369. 29 *sese* codd. V Lgg., Kays., Eberh., Halm., *se* R all., Jord. — P. 369.

33 *habuisse illa* codd. V Lgg. praeter 42, Eberh., Halm. — P. 370. 1 *a Tyndarit.* cod. V, Eberh., Halm. — P. 370. 17 *desideret* Lehrs. 'Wissenschaftl. Monatsbl.' 1879 p. 44; ad p. 37. 4. — P. 370. 21 *cotidie* cod. V, Halm. (ad p. 6. 3). — P. 370. 34 *is* om. cod. V, Halm., *quantis* cod. Ld. — P. 370. 37 *quantam* pro *quam* codd. V Lgg., Eberh., Halm. fort. vere. — P. 371. 4 *nonne* codd. V Lgg., Eberh., Halm., *non* R3λ, Jord., Kays.; ad p. 57. 26. — P. 371. 7 *ingratiis* all., Halm., *ingratis* codd., rell. edd.; *ingratiis* Bait. p. 14. 25 et p. Tull. 1. 5 sine dubio e codd.; cf. ad p. 375. 13. — P. 371. 9 *faciundae* dett., Eberh., *faciendae* Lgg. (de Lg. 29 nihil notat.), Halm., om. R3, Jord., *navi** Kays. — P. 371. 13 sq. interrog. sign. Richtero auct. pos. Eberh., Lehrs., cola et commata rell. — P. 371. 24 *id ipsum* eodem auct. Eberh. non magis necess. quam *is ipse dixit* pro *ipse dixit*; cf. ad p. 22. 11. — P. 371. 34 sq. *[non numquam etiam necessario]* Eberh. — P. 371. 37 *atque* codd. R Lgg., Jord., Eberh., Halm., *et* G1,2λ, Kays., om. Ld.; ad p. 2. 5. — P. 372. 11—14 *[Ita — aestimata est]* Zumpt. aliisque auctt. Jord., Kays., Lehrs., v. 10—16 *[qui tamen — aestimata est]* Ortmann. 'Zeitschr. f. d. G.-W.' 1879 p. 427 sq. — P. 372. 13 *tum* Lg. 29 dett., *tunc* vulg.; ad p. 6. 24. — Ib. *severa iudicia* Lg. 29 dett., Jord., Eberh., Halm. recte. — P. 372. 24 *aedificandamque* om. Jord., Kays., *faciundamque curavit* (om. *aedificandam*) R G1,2; cf. p. 408. 2, 422. 34, 444. 32 (, 463. 7, 475. 24), 496. 21. — P. 372. 30 *quo* Lehrs. probab. — P. 372. 36 Lg. 29 non *communicasset*, sed *communicavisset*. — P. 373. 3 *modo* om. mell. codd., Jord., Kays., Halm., habent Lg. 29 dett., Eberh. fort. recte, quamquam necessar. esse nemo umquam probabit. — P. 373. 15 *et amplissima* Lg. 29 dett., secl. Eberh., del. vulg. — P. 373. 18, non solum v. 15 (ubi Lg. 29 *Pompeij*), *Pompei* codd. R et Lg. 29, Jord., Eberh.; ad p. 1. 4. — P. 373. 23 *quod* Bak., Kays. — P. 373. 35 *quicumque* scr., *qui* Lamb. Latine, *cum* codd. et edd.; cf. p. 483. 4. — P. 374. 1 *civitate* Lg. 29, non *civitatem*. — P. 374. 6 *[peripetasmata]* Halmio auct. recc. edd., Lg. 29 habet in lac. m. alia. — P. 374. 15 *misissetne* Schwab. Phil. XXX p. 318 sq., Halm., *an misisset* dett. codd. (in mell. totus locus deest), Jord., Kays., Eberh.; ad legg. p. 444. 19, frgm. p. 273. 8, ubi fort. scrbnd. *vide, quam facile.* — P. 374. 16 *se* Hotom., Halm., Eberh. (ad p. 51. 19), *scilicet* dett. codd., vulg., *[scilicet] — fuisse se* Kays., *necesse erat Siculo, dicto aud. fuisse se* H. A. Koch. progr. Port. 1868 p. 4. — P. 374. 21 *hoc* opt. codd. et Lgg. pro *haec*, fort. *ut hoc quoque referret: HS—, Attalica* pro *ut haec* Eberh. (ad p. 222. 14). — P. 374. 22 *Metuistine* Halm.; ad p. 45. 34. — P. 374. 26 *dicere* codd. R3, Schwab. p. 319, Halm., *docere* vulg.; v. p. 478. 21, ad Acad. 11. 32. — P. 375. 6 sq. *[ut — appellant]* Eberh. — P. 375. 10 sq. *istius — inspiceret* Halm., Eberh.,

istius — *inspiceres* codd. RG1, Kays., *tuam* — *inspiceret* vulg. — Ib. *penes illum* Eberh. coll. locis sane dissimil., *apud illum* Schwab. Phil. XXX p. 322. — P. 375. 11 sq. *deprensum* dubit. scr. e cod. R, *deprehens.* vulg.; p. 433. 29, 491. 2, 495. 30. — P. 375. 13 *phalerasublatas* cod. R, *phal. subl.* G3, Kays., *phal. allatas* Lg. 29. — Ib. *gratiis* Halm., itemque 432. 34, 446. 17 et 27, nusquam codd. in oratt.; cf. ad p. 371. 7. — P. 375. 24 *[cum — Asia]* Eberh. — P. 375. 25 *ab illo tempore* codd. praeter RG1 et 2, Halm., G2 om. etiam *illo*. — P. 375. 37 *id* a Lg. 29 abesse non not. Reiffersch., v. 32 habet *quicque*, non *quicquid*. — P. 377. 9 *[in ipso iudicio]* Kays. — P. 377. 12 *venisset* 'G3λ soli ex notis', Kays. — P. 377. 17 prim. *et* om. RG1 et 2λ, Jord. (p. 44. 17), *[cupiditatis et]* Kays. — P. 377. 25 *revertatur* Lg. 29 dett., Eberh., Halm., *revertantur* R, *revertamur* G3, Jord., Kays. — P. 377. 26 *Popilius* cod. R, Kays., Eberh., Halm., *Popillius* rell., Jord., item 411. 29, ubi codd. R Lg. 29 *Pupillo*; ad p. 134. 31. — P. 377. 30 *quo modo qui* codd., Halm. (p. 1435), Kays., Eberh., *Quo modo? quo qui* Jord. — P. 377. 31 de Lgg. erravit Jord., Lg. 29 *Tametsi ego dudum erro*, v. 33 non *hocne*, sed *hecne*. — P. 377. 35 *[argenti]* Halm. auct. Kays., om. Lg. 29, Halm.; v. Pfundtner. vers. Germ. — P. 378. 6 *hosce* Lg. 29 dett., *hoc* R, *hos* G1 et 2, recc. edd., *[iudices]* Bakio auct. Kays., Eberh., Halm. ut p. 115. 11. — P. 378. 14 *his* codd. R Lg. 29, Eberh., Halm., *iis* Jord., Kays. (*eis*). — P. 378. 19 *Coelio* cod. R, *Caelio* rell., ut videtur, edd.; cf. ad p. 188. 30. — P. 378. 37 sq. — *Scio: HS cIↄ; ita opinor: scio inquam; prof.* Jord., Kays., Halm.; cf. p. 381. 14. — P. 379. 10 *ut furorem* habet Lg. 29. — P. 379. 16 *iis* recc. edd., *is* R; ad p. 435. 10. — P. 379. 33 *amitteret* Lg. 42 haud scio an recte; ad p. 232. 36. — P. 379. 36 *argentum, ipse a Diod.* Jord. — P. 379. 37 *[Diodoro]* Kays., Eberh., Halm. — P. 380. 2 *cupiditate fuisse* Kays. imperite; ad ea, quae collegit Gertz. Sen. clem. I 10. 3 p. 270, add. Tac. or. 40. 14 *Quem oratorem Lacedaemonium, quem Cretensem accepimus?*, Cic. Brut. 26. 98 *probatum accepimus*, de or. II 13. 56 *hunc ex numero accepimus eorum*, Phil. XIV 10. 27 *nullius pulchriorem speciem imperatoris accepimus*, sen. 5. 13 *senectus, qualem accepimus Platonis*, off. I 30. 108 *De Graecis dulcem Socratem accepimus*, 109 *versutissimum Lysandrum accepimus*, fat. 5. 10 *Stilponem acutum hominem accepimus*; cf. hic p. 409. 20, 482. 19, Tusc. IV 1. 3 (, fin. III 20. 66, off. I 26. 90, II 13. 47, Phil. III 4. 10, quod genus exemplorum docet non subaudisse Romanos 'fuisse'); Tusc. IV 37. 79 *ut Alexandrum videmus, qui* —, ib. 80 *ut Socrates dicitur*, or. 26. 90 m. *fertur*. — P. 380. 14 sq. *videri, fieri Diod.* Eberh. — P. 380. 19 *referri* cod. R, Halm., *deferri* vulg.; ad p. 303. 5. — Ib. *ut* om. Lg. 29 dett., tuentur Jord., Kays., Halm.

— P. 380. 25 sq. *[de Diodoro]* Eberh. — P. 381. 11 *qui Q. Maximi* Lgg., Eberh., Halm., *quique maximi* G3, Prisc. I p. 114. 21, Jord., Kays., *quique maxime* cod. R. — P. 381. 12 *dixissem* recc. edd. fals.; ad p. 9. 4. — P. 381. 14 *Credo: etiam tab.* Jord., Kays.; cf. p. 378. 37 sq.. — P. 381. 18 *a te* codd. R3λ, Kays., Eberh., Halm., *abs te* cett., Jord.; ad p. 265. 9. — P. 381. 20 *despoliaretur, si emeras? Quid* Baitero (p. 460 sq.) auct. Kays.; v. Madv. fin. p. 19 (supr. p. 37. 22), hic p. 313. 35, 367. 3 sqq. — P. 381. 21 *id* deesse in Lgg. negat Halm., deest in Lg. 29. — P. 381. 33 *emissa* codd. G3, Jord.; v. Tusc. II 13 ex. 32, N. D. I 24. 66 ex., II 49. 124, Caes. G. III 18. 5 al.; cf. *ascend.* et *esc.* p. 385. 5, *avell.* et *evell.* sen. 156. 28 etc. — P. 382. 1 sq. *cum imperio ac potestate* dett., Eberh., *cum potestate ac imperio* Lg. 29. — P. 382. 11 sqq. *qui? ut — — odiosus esset. Ea re—?* Bak., Kays., Pfundtner. — P. 382. 14 *sestertium † CCC milia* Halm., v. 15 *† trecenta* Jord., *LXXX* Zumpt., Eberh. — P. 382. 35 *Erant autem haec* Halm., Kays., Eberh., hic *turibulum ***. erant—, Haec autem* Jord., *Item haec* Schwab. Phil. XXX p. 325. — P. 383. 9 *copiam* (R3), *quopiam, quodpiam* codd., *quoppiam* Klotz., Halm. olim, *quodpiam* vulg., v. 12 sq. *quippiam* R Lg. 29, Prisc. I p. 105. 2, Kays., *quidpiam* rell.; ad p. 228. 19. — P. 383. 16 *parva* Halm. — P. 383. 21 *agam* mihi vehementer suspect., *colligam?* — P. 383. 26 *[de patellis — turibulis]* Eberh. — P. 383. 27 *oppidum ullum* Eberh. corrig. etiam supr. p. 314. 37 *granum ullum*, ut Mur. 33. 69 ex.; sed cf. p. 240. 18 sq. *quod non modo Siculus nemo, sed ne Sicilia quidem tota potuisset*, Phil. I 6. 14 ex. *Non modo voce nemo, se ne vultu quidem adsensus est*, Att. V 10. 4. — P. 383. 31 *est Philo, qui fuit Tyndar.* Jord., Kays., Schwab. Phil. XXX p. 326. — P. 384. 34 *[est]* Kays., del. Jord., Eberh., Halm. rect.; v. N. D. I 8. 20, II 50. 126, hic p. 470. 26, Seyff. schol. Lat. I³ § 20 p. 30 et § 31 p. 62; *Illud vero optimum. Cum* Bak. Schol. hypomn. IV 218, *Illa vero optima res est* H. A. Koch. progr. Port. 1868 p. 4; ad p. 59. 19. — P. 385. 4 *id* Hotom., Eberh., Halm., *ut* codd., vulg. — P. 385. 5 *Escendit* cod. R m. 1, Eberh., Halm., *ascendit* Lg. 29, vulg. (*adsc.* Jord.); cf. par. p. 200. 12, Halm. Pis. p. 1088. 17, hic p. 381. 33. — P. 385. 16 *e* cod. R, Halm., *de* vulg., ut solet Cic. dicere, sed Brut. 2. 7 et alibi non multo rarius *extorq. e manibus, eripere* p. 383. 19 al.; ad p. 366. 11. — P. 385. 27 *aliqui aliquid?* — P. 385. 28 *[per magistratum]* Eberh. — P. 386. 2 *se dicere* 'Or. contra codd.', sic Lg. 29. — P. 386. 13 sq. *negotiatoresque* dett. codd., Eberh., Halm., (ad p. 110. 25), *testes Siculos, † negotiatores* Jord., *[testis] Siculos [negotiatores]* Kays. — P. 386. 22 sq. *illigabant — includebant* Eberh., *concludebat* R3EC, Jord., *includebat* etiam Lg. 29. — P. 386. 24 *ipse interim praetor* Eberh., ipse

olim conieceram Philol. XIX 630 *interea.* — P. 386. 32 *pullo* codd. Rδλ, *pullio* Lg. 29, *palla* rell., om. Lg. 42, Jord., Eberh., Halm.; fort. *tunica pulla et pallio* ut v. 26 sq., 443. 31. — P. 386. 36 *cognorint* Halm., Eberh., *gonrit* cod. R, *cognoverint* Lg. 29 all., *norunt* G2 Ld., Jord., *cognorunt* Kays. — P. 387. 5 *ei* Lg. 29 dett., Kays., om. cett. — P. 387. 28 *animum advert.* Halmio auct. Eberh., *animaadvert.* R, *animadv.* rell., etiam Halm.; ad p. 327. 5. — P. 387. 36 *trigeminos* scr., *tricenos* codd., Jord., Kays., *trinos* Halm., *tri[ce]nos* Eberh. — P. 388. 3 *ea per triennium* Bak., Kays., Eberh. — P. 388. 10 *vero* om. Lg. 42, Kays. — P. 388. 18 Miror ne Bakium quidem aut Cobetum delesse *praetor*. — P. 388. 33 *Ii* e cod. R pr. (*Hii*), Halm., Kays., Eberh., *Hi ipsi* superscr. R, Jord., *ipsi* om. Lg. 29 dett. — P. 389. 5 *large, haec* Eberh., Halm. de Garat. sententia mire, ut opinor, censentis 'haec ad usum domesticum fuisse, cetera Tullium recensere noluisse'. — P. 389. 7 *[regem]* Bak., Kays. — Ib. *vocat* dett., Kays.; ad p. 235. 6. — P. 389. 17 *[vas vinarium]* Kiehlio auct. Kays., *trulla* v. 18 del. Richt., Schwab. Phil. XXX p. 332. — P. 389. 18 *cum manubrio* dett. codd., etiam Lg. 29, Kays. — P. 389. 19 *satis credo* codd. G3λ, Kays. — P. 389. 28 *istum* Lg. 29 dett., Kays. fort. rect.; sed v. ad p. 162. 3. — P. 389. 36 *hi* plerique codd., ut videtur, Jord. fort. rect., *regesit* cod. R; ad p. 435. 10. — P. 391. 9 *removeri* opt. codd., Jord., Kays. — P. 391. 19 *ab se* Jord. auct. Kays., Halm., Eberh., *ad se* G2 Ld., *et se* R G1, *sibi* vulg., Jord.; ad p. 172. 33. — P. 392. 9 *percrebuerit* codd. R G2 Ld., Halm.; ad p. 202. 7. — P. 392. 34 *candelabrum illud* Bak. Schol. hyp. IV 220, *illud candelabrum* Kays. — P. 392. 35 *homines* Cobet., Kays., Eberh., Halm., *cives* Klotz., *omni* R3, Jord., *omnes* dett. — P. 393. 9 *[e gemmis auroque perfectum]* Schwab. Phil. XXX p. 332 sq. — P. 393. 25 sqq. *[quod — passus est]* Eberh. — P. 394. 12 *[bello Punico tertio]* Bak., Kays., Eberh., Halm. — P. 394. 22 *ante* codd. G3, Kays.; ad p. 279. 8. — P. 394. 29 *[Agrigentinis]* Eberh. Garatonio auct., *Siculis* dett. — P. 395. 7 *umero* cod. R, Kays., Eberh., Halm., *humero* vulg. (sen. p. 142. 37). — P. 395. 32 *[esse]* scr., om. G1, ante *eversurum* habet G2, *illam eversurum esse* dett.; ad p. 191. 5. — P. 396. 1 sq. *fuerit apud Segestanos. Repertum* Jord., Halm.; non multum interest. — P. 396. 5 *hi* Jord., *hii* cod. R; ad p. 409. 30. — P. 397. 3 sq. *[de basi ac litteris]* Richt., Eberh. — P. 397. 11 *tuo* Bak. auctore Kays., Eberh., Halm., quasi vero *officium tuum debitum generi* non sit tuo generi debitum aut *tuo generi debitum officium* hic non sit officium tuum. — P. 397. 24 sq. *relinques* (R Ld.) — *deseres* (R3) — *patieris* (R3) — *defendes* (dett.) Jord.; ad p. 76. 4. — Ib. *ac* Lgg., Eberh., Halm., *aut* R3, Jord., Kays.; ad p. 15. 14. — P. 397. 25 *etiam* secl., om.

Lg. 29, ante *eorum* cett. omnes praeter R; ad p. 216. 13. — P. 397. 29 *apud se* Schwab. Phil. XXX p. 334, Eberh., Halm. veri sim., non cert. — P. 398. 6 *monumentorum* om. mell. codd., Jord., Kays., Halm., add. dett., Eberh. — P. 398. 11 *sunt* codd. λ G1 et 2 Lg. 48; ad p. 44. 12. — P. 398. 22 *genere* pro *virtute* Kiehl., Kays. — P. 398. 27 *iis* Jord., Kays. — P. 399. 24 *que* om. codd. R3, Jord.; ad p. 110. 25. — P. 399. 26 *nonne* Lg. 42 fort. rect.; ad p. 57. 26. — P. 400. 2 *que* om. codd. RG1 et 2, Kays., Eberh., Halm.; ad p. 110. 25. — P. 400. 8 *demoliretur* Bak., Kays.; non crederem, nisi ipsi dicerent. — P. 400. 9 *Defert* scrbnd. videtur ut v. 18, ubi plures codd. item *refert*, Mil. 24. 65 *rem defert ad senatum*, Phil. I 1. 2 *ad hunc ordinem res optimas deferebat*, Att. I 16. 5, II 24. 2, IV 17. 3; ad senatum non referuntur res, sed refertur de rebus; ad p. 303. 5. — P. 400. 29 *etiam* dett. codd., Eberh., om. rell.; ad p. 216. 13. Permulta addi possunt ad ea, quae Philol. IX 613 sq. n. collecta sunt, ut Lucr. V 1038, Manil. I 910, Traian. Plin. ep. X 18 (20. 29) 3, Auson. prof. 12. 2. — P. 401. 12 *ipsi sese* dett. codd., Halm., *ipse se* Rm. 1, *ipse* Ld. G2, *ipsi se* G1 λ, vulg. — P. 401. 20 *[de Mercurio Tyndaritano]* Bak., Kays., Eberh., improb. Schwab. Phil. XXX p. 335, Halm. — P. 401. 29 sq. *in innocentem hominem* codd. dett., Halm., *in hominem innoc.* Eberh. probab., *in innocentem in hominem* G3λ et superscr. priore *in* R, *innoc. in hom.* Jord., Kays. — P. 401. 32 sq. *[quo — nescio]* Schwab. l. l. — P. 402. 22 *[Siculi]* Kays. — P. 402. 28 *isti* codd., Jord., Halm., hic sine cruce, *ipsi* Halmio (p. 1435) auct. Kays., Eberh. (ad p. 38. 28), hic sine cruce, ille *eius religioni te ipsi — dedant*, cui assent. Pfundtn. Ego nihil affirmo nisi corrupta esse verba. — P. 402. 35 *posset* codd. praeter Lg. 29, Jord.; ad p. 115. 20. — P. 402. 37 *dicunt* dett. codd., Eberh. fort. vere; ad p. 434. 17. — P. 403. 2 sq. *[Quis — adstrictus est]* Kays., Eberh. — P. 403. 8 *esse redditurum* codd. praeter R, Jord.; ad p. 191. 5. — P. 403. 28 *fortes [atque strenui] et honesti* Eberh. e codd. dett. — P. 403. 32 *[apud Agrigentinos]* Bak., Kays. — P. 404. 13 *praetoris* opt. codd., Jord.; cf. ad p. 305. 21. — P. 405. 5 *aeditumi* Gell. XII 10. 6, Kays., Eberh., *aeditui* codd., Jord., Halm. — P. 405. 11 *non modo breviter mihi* codd. G3, Kays. — P. 405. 18 *scripserat* opt. codd., Schwab. Phil. XXX 336, Halm., p. 417. 31 *inscriptum* dett. codd.; cf. ad p. 206. 3. — P. 405. 24 *C.* om. codd. RG1 et 2, Jord., Kays., Halm.; ad p. 418. 28. — P. 405. 27 *perspicis?*, v. 30 *iudicas?* Jord., Kays.; ad p. 44. 24. — Ib. *[Scipio]* Kays. — P. 405. 35 sq. *[ut — videantur]* Eberh., Pfundtner., *[nostris]* Kays. — P. 406. 15 sq. *[permotus — negotii]* Eberh., *scilicet* pro *illa* Bak. Schol. hyp. IV 223, 'malis *illa* abesse' Kays. — P. 407. 9 sq. *[quoniam — poterant]* Bak., Kays., Eberh., Pfundtner. — P. 407. 13 *An*

[minime] mirum Halm., sine uncis Jord., *an minime est* (Lg. 29) *mirum* Kays. (ad p. 59. 19), *ac* (Lg. 29, *at* dett.) *minime est mirum* Eberh., Pfundtn. — P. 407. 17 *compluria* Prisc. I p. 350. 15, Kays., Eberh.; v. Fleckeis. ann. 1865 p. 52 n. — P. 407. 18 *unam eligam* cod. Urs. et Lg. 29, Eberh. fort. vere. — P. 407. 26 *promunturio* cod. R, Kays., Eberh., Halm., *promuntorio* 'Lg. 29 et 5 alii', *promontorio* Jord.; p. 482. 20 *promuntur.* R Lg. 29. — P. 407. 28 *iis* hic nec minus nec magis necess. quam p. 409. 6 et 30; 412. 27 (ubi dett. *his*) al. — P. 408. 2 sq. *reportandos reponendosque* Halm., Eberh., *reportandosque* R, om. *que* G 3 λ, Jord., Kays. (ad p. 110. 25), *reponendos restituendosque* dett.; cf. ad p. 372. 24. — P. 408. 10 *aut sociali* Cobet., *atque sociali* Eberh., *ac sociali* Halm., *aut iudiciali* codd. R 3 λ, Jord., *ac iudiciali* dett. (ad p. 15. 14), *apud iudicium ut reum* Kays. — P. 408. 16 *antea* dett. codd., Eberh., Halm., *antae* R, *ante* G 3 λ, Jord., Kays.; ad p. 279. 8. — P. 408. 19 *arguitur* Bak., Eberh. probab., non necess., ut mihi videtur. — P. 409. 6 *his* codd., Jord.; ad p. 407. 28. — P. 409. 12 *ex* habent Lgg. praeter 29, om. mell. codd., edd.; v. fin. V 15. 43 *e quibus* (scintillis) *accendi philosophi ratio debet*, Ov. Met. V 442 *pinus succendit ab Aetna*, Phaedr. IV 11. 1 *Lucernam fur accendit ex ara Iovis*, v. 12 *nec lucernam de flamma deum fas est accendi*, Enn. ap. Cic. off. I 16. 51 *Quasi lumen de suo lumine accendat*, Val. Max. IX 1. 9 *ex rogo eius maritalem facem accendit*, Fronto ep. M. Caes. II 4. 2 p. 52 Nieb. (p. 21 Nab.) *ignem de rogo et ara accensum*, Graece *ἐνάπτειν ἐκ*. — P. 409. 30 *his* codd. (*hiis* R), Jord.; ad p. 407. 28; cf. ad 396. 5, 435. 10, 440. 19. — P. 409. 33 *declarant* codd., Jord. — P. 410. 33 *His pulchritudo* dett. codd., Kays., *[his]* Eberh. — P. 411. 1 *recognitione* dett. codd., Eberh. fortass. rect. — P. 411. 6 *quo* om. codd. R 3, *quo, ego Hennam cum venissem* Jord. — P. 411. 9 *fletus gemitusque* dett., Mart. Cap., Halm., Eberh., Schwab. — P. 411. 17 *[Verres]* Garat., Schwab. Phil. XXX p. 342, Eberh., Halm., om. Serv. Verg. Aen. VI 273. — P. 411. 25 *Hennae* Ern., Eberh., v. 24 dett. codd. (*Ennae*), nisi fallit Jord.; ad p. 499. 4. — Ib. *deripere* dett., Kays., Eberh.; ad p. 366. 11. — P. 411. 32 *a dominis* codd. praeter R, Eberh., *ab dominis* etiam Arus. Mess. 475. 9 Keil., *a dom.* Otto p. 232; cf. 363. 15. — P. 412. 10 *[multo] maxime* Eberh. e dett. codd. — P. 413. 15 *a* om. mell. codd., Jord., Kays., *plurima caede* Lg. 29, *a plurima caede* dett. — Ib. *servatum esset* Bak., Kays., Halm.; ad p. 37. 4, 67. 27, 86. 1; cf. p. 415. 31 sqq. *Marcellus, qui voverat — Verres, qui deberet.* — P. 413. 31 *amplexuque* Classen., Halm., Eberh., Pfundtn., *adspectuque* codd., vulg. — P. 413. 34 et 430. 24 *disiunct.* tac. Jord., *diiunct.* Eberh., Halm., Kays. priore loco, cett. locis Jord. et Kays. *diiunct.*, p. 197. 2 e Lg. 29, 407. 22 et 414. 9 ex R, 497. 6 ex R et Lg. 29; ad

p. 44. 33. — P. 414. 5 *una* dett. codd., Eberh., om. vulg. — P. 414. 22 *[est] maximum* Eberh. e codd. dett. (ad p. 59. 19). — P. 414. 33 *expugnanda* codd. praeter R, in quo est *exoppugn.*, et Ld., qui habet *oppugn.*, quod amplexi sunt edd. fort. rect., non necess., ut opinor. — P. 415. 3 *asportata* dett. codd., Eberh., Halm., *adport.* RλG1, Jord. (*apport.*), Kays., *deport.* G2Ld. — P. 415. 18 sq. *religionum* dett. codd., Kays., Pfundtn. — P. 415. 21 *picta [praeclare]* Eberh., *praeclaris* Lgg. — Ib. *his* Kays. fort. rect., *iis* superscr. *h* R; ad p. 435. 10. — P. 415. 37 *ornari* codd. RE, Kays., *ornare* cett. — P. 416. 7 *[Syracusanus]* Kays. e Lgg. 29, 42, 45, *Syracusarum* coni. Eberh.; cf. Caes. civ. III 20. 4 *ipsis durior inventus est*, C. I. I 1038 p. 226 *omnibus officiosa fuit*, Plaut. Cas. II 3. 14 *non decet te tam tristem esse tuo Jovi*, II 4. 4 *Stultitia est ei te esse tristem*, Poen. V 2. 129 sq. *Potin tu fieri subdolus? Inimico possum*, Trin. 255 *illis comis est* etc.; apud posteriores non raro invenitur *superbum, durum, immitem* etc. *esse alicui*. — P. 416. 8 sqq. *superiorum umquam; illi — ornarunt — sustulit* Or., Halm., Eberh., *superiorum, cum illi — ornarint — sustulerit* Jord., Kays., *superiorum quam* codd. RE, *sup. cum* Lgg., *ornarint* R dett., *ornarent, ornaverunt* all., *sustulit* R3E, *sustulerit* dett. (ad p. 53. 36). — P. 416. 12 *viderunt* codd. praeter G1, Halm., Eberh., *viderint* cett. haud scio an rect., fort. etiam p. 419. 30 recte dett. *desierint*; ad p. 37. 4. — P. 416. 35 *cludendum* codd. RG1, Kays., Eberh. semel in his oratt., undeciens *claud.*, *elud.* G2Ld. — P. 416. 37 sq. *[quod — satis esset]* W. Meyer. mus. Rhen. XXIII 698, Schwab. Phil. XXX p. 343, Eberh., del. Halm. — P. 417. 5 *concupisti*. Schwab. p. 344, Halm.; ad p. 44. 24. — P. 417. 19 *ornamentorum* Kays., *ornamentum* codd. R3. — P. 418. 3 sqq. *[Quid? — tollere?] Atqui* Pfundtner. (ad p. 68. 15). — P. 418. 4 *porcinum, Pandinae, puerinum, Paninum* aliaque coni. alii. — P. 418. 14 *T.* add. Eberh., Halm., ille etiam v. 19. — P. 418. 27 *[Syracusani]* Bak. auct. Kays., Eberh., del. Halm. — P. 418. 28 *C.* om. dett. codd., Kays.; cf. p. 405. 24. — P. 419. 27 *ullam* add. Bak. auctore post *tabulam* Halm., post *pictam* Eberh. — P. 420. 8 *nos* om. codd. R3, Jord. — P. 420. 20 *[propter — Thespiae]* Bak., Kays., Eberh., del. Halm. — P. 420. 27 *sint* cod. R., Eberh., Halm., *sunt* rell.; ad p. 62. 8. — P. 420. 32 *primo* codd. dett., Eberh., *primum* R3λ, Jord., Kays., Halm.; ad p. 62. 34. — P. 421. 3 *lentitudine* post alios mihi in mentem venit corrig. — P. 421. 7 *in eo negotio* Lgg., Eberh. — P. 421. 15 *[is — habebat]* Kays. — P. 422. 19 *illius* codd. R3, Eberh., Halm., *istius* Lg. 29, Jord., Kays.; ad p. 162. 3. — P. 422. 34 *[conservandisque]* Jord., Kays., *tuendisque* om. *conservandis* cod. R, *tuendis* G3λ (ad 110. 25); ad p. 372. 24. — P. 422. 35 *e lege* codd. RG1, Jord., Kays., *lege* G2Ld., *ex lege* rell., Eberh., Halm.; cf. ad p. 213.

6. — P. 423. 9 *postea, cum* Halm., Eberh., *posteaquam* codd., Jord., Kays.; cf. legg. p. 429. 29. — P. 423. 16 *referatur* vulg., *referetur* cod. R m. 1, *referunt* G1 et 2, all., *refertur* Lg. 42, Halm., Kays., Eberh., qui indicat. ferri potest, legitimus non est; ad p. 44. 12, fin. p. 110. 10, off. 18. 3 cet. — P. 423. 35 † add., *Dic et* Richt., Pfundtn. male, *Dic* Eberh. — P. 423. 36 post *suaserint* add. Eberh. *NOMINA PRINCIPUM*. — P. 424. 11 *Siciliam* aut *in Sicilia sese fecisse* dett. codd., *S. C. fecisse* mell., *laudationis* R et plerique, ut videtur, *laudationem* Lgg., *senatus consultum fecisse laudationis* Jord., *se consultum fecisse laudationis* Halm., Kays., *se fecisse laudationem* Eberh., *se consulto fecisse laudationem* H. A. Koch. progr. Port. 1868 p. 4 (ad p. 51. 19). — P. 424. 13 *fuisse* pro *istius* Eberh. non nimis probab., sed corrupta esse verba apparet, *praeturam* * Kays. — P. 424. 14 *scriptum est* cod. R, Halm. — P. 424. 18 *adulteriisque* dett. codd., Eberh., om. cett. — P. 424. 19 sqq. *[cuius — desineret]* Halmio auct. Kays., Eberh., *cuius modi constat* del. Jord., Halm. — P. 424. 22 *[VERRES]* Halm., Eberh. — P. 424. 23 *recepit* Halm., Eberh., *recepisset* codd., Jord., Kays. — P. 425. 11 *populi Rom.* Kays., Eberh., Halm. e cod. R, om. rell., Jord.; ad p. 180. 4. — P. 425. 20 *quod decernat* Bak., Kays.; ad p. 46. 3. — P. 425. 31 *et germanum* dett. codd. rect., *ac germ.* mell. et Lgg.(?), edd.; ad p. 2. 5, 441. 14. — P. 425. 33 *optime ei convenisset* Lambino auct. Halm., Kays., Eberh. non recte, credo; Metellus et Lucullus sunt 'optime convenientes' (p. 62. 36 al.), non convenit inter eos de aliqua re. — P. 426. 1 *Syracusanorum ipsorum* e codd. λLd. Halm., Eberh., *Syrac.* om. Lg. 29; cf. p. 420. 31. — P. 426. 18 *oportere* Lgg., Kays., Eberh., Halm., om. cett. fort. recte non ita, ut vult Jord., ut *legem recito* — sit 'ex lege postulo, ut a Syracusanis mihi fiat potestas', sed: 'legem recito, (qua in lege est) mihi fieri potestatem'. — P. 427. 1 *dederunt* codd., Jord., Halm. recte (datam esse constat, publice aedificatam esse saepius crimini datur), *dederint* Ern., Klotz., Kays. (quod si voluisset Cic., non *quam*, sed 'eamque' scripsisset), *dederent* Eberh.; ad p. 44. 12. — P. 427. 3 *Ecquid* H. A. Koch. progr. Port. 1868 p. 2 multo minus etiam necess. quam p. 233. 4. — P. 427. 21 *At* dett. codd., Kays.; ad p. 113. 25 (p. 429. 26 *ac* Klotz. e G1 et 2). — P. 427. 25 *omnia maiorum* Jeep. auct. Halm.

Lib. V. P. 429. 13 *ipsum* Eberh. — P. 430. 12 *sed* Halm. auct. Kays., Eberh., *et* codd., Jord.; cf. p. 366. 3. — P. 430. 25 *clausus fuit* dett. codd., Kays.; cf. (413. 18,) ad 432. 1. — P. 431. 18 *ut iis* Halm., Kays., Eberh. (hi *eis* ut semper), *uti is* cod. R, *uti iis* Jord. — P. 431. 33 *iste* pro *ille* Lamb. auct. Kays.; ad p. 162. 3. — P. 431. 35 sq. *tenuerant* Ern. auct. Halm., Eberh. non magis necess. quam v. c. 465. 16 *removerant*, 468. 19 *damna-*

tus erat, 474. 30 *concesserant — voluerant* all.; ad p. 35. 36. — P. 432. 1 *fuerant* (aut *fuerunt*) opt. codd., edd., *erant* 7 Lagg., *nominati erant* Lg. 42; v. Neue 'Formenlehre' II p. 357 (add. Tusc. V 19. 55 *cognita fuerat*), ad p. 430. 25. — P. 433. 11 sq. *eveniunt* recc. edd., *veniunt* dett. codd., *[haec ubi eveniunt]* Ern. auct. Kays.; *eveniant* habent opt. codd., quod defendi posse puto; est enim: 'Nemo est, qui, ubi haec eveniant (ut, cum illa accidunt, ruat res p.), ullam spem salutis reliquam esse arbitretur'; ad p. 44. 12. — P. 433. 14 *ita* habet sol. Lg. 29, om. Jord., Kays., Eberh. — P. 433. 14 *aut* dett. codd., Halm., Eberh., *ac* R3, Jord., Kays.; ad p. 15. 14. — P. 433. 20 sq. *iudicaret* Kays. nescio an invitus. — P. 433. 25 et al. *Paullis* Jord., Eberh., Halm. (hi etiam *paullum*), *Paulis* cod. R hic, p. 438. 2 nihil not.; ad p. 160. 16. — P. 433. 29 *comprendi* cod. R, *comprehendi* edd.; ad p. 375. 11. — P. 433. 35 *et cruciatus* codd. R3, Jord., Kays., *[et] cruc.* Eberh.; ad p. 44. 17. — P. 434. 17 *dicit* Lg. 29, Eberh., Halm., *dicet* vulg., om. R3*l*; cf. p. 402. 37. — P. 434. 20 *Diocli* dett. codd., *Dioclis* R3, edd.; ad p. 332. 10. — P. 434. 33 *dicebat* pro *diceret* Serv. etiam ad Aen. XII 717. — P. 435. 10 *iis* cod. R, ut alibi pro *his*, Jord., Kays.; v. ad p. 379. 16, 389. 36, 409. 30, 415. 21. — P. 435. 17 *de consilii sententia* Lamb. auct. Halm., *de consilio* codd. R3*l*, *cum consilio* dett., vulg., quod facilius probarem, si sequeretur *sine consilio*; p. 448. 25 *cum consilio causam cognoscit* dissimile est. — P. 436. 3 *maximae* Halm., *honestissimae maximae* (*—me*) codd. R3, *honestissimae* Jord., Kays., *[honestissimae] maximae* Eberh. — P. 436. 12 *ad* om. codd. R3, edd. — P. 436. 20 *praevideo* Kays. ex uno Lg. 48, p. 402. 31 non item, ubi plures habent *praevisa* (ante *praecauta*), nec Phil. XII 11. 26. — P. 436. 37 *recognoscite* Wurmio auct. (p. 1436) Kays., Halm., Eberh., *cognoscite* codd., vulg. — P. 437. 12 sq. *[inclusum supplicium,] a conspectu*, v. 15 *esse seclusum* Kays.; cf. Pis. 40. 97 *introitus desertus*. — P. 437. 13 *parentum* codd. praeter R, ut videtur, Jord., Kays.; p. 53. 13. — P. 437. 26 *ipso* Halmio auct. Kays., Eberh., *illo* codd., Jord.; ad p. 38. 28. — P. 438. 9 *ad* om. mell. codd., edd.; ad p. 16. 36. — P. 438. 17 fort. *viderit* scrbnd. ut v. 25, ubi dett. codd. *videret*. — P. 438. 26 *octaphoro* cod. R, Eberh., *octophoro* vulg. — P. 438. 37 *discripserat* Halm., Kays., Eberh.; ad p. 14. 1. — P. 439. 1 *mihi non* all., Kays., *non praetura* (*pretã*, *precatur* all.; cf. p. 490. 31) *mihi praeterm.* cod. R (ad p. 180. 4). — P. 439. 6 *dilecta* codd. R*l*G1, Halm., Eberh.; ad p. 36. 1. — P. 439. 11 *P. R. praetorum* cod. R, *populi Rom. praetorum* Jord., Halm., Eberh.; cf. ad 180. 4, 458. 31. — P. 439. 13 *solet* codd. dett., Kays., Eberh., *soleat* mell., Jord., Halm.; non est illud certum genus pudoris; ad p. 149. 34, 67. 27. — P. 439. 21 malim *quivis ut*, quod ha-

bent dett. — P. 439. 22 *ut Cannens.* codd., Jord., Kays., Halm., ut nunc est, vix tolerabile; sed quoniam codd. R3 habent *non ut se praet. conv., sed ut Cann. pugnam neq. videre arbitraretur* sermonis more usitato, facile conicias aliquid post *cum aspexisset* deesse; *vel Cannens.* Eberh. — P. 439. 26 *tum* dett., *tunc* R3, edd.; ad p. 6. 24. — P. 439. 32 *ex* om. mell. codd., edd.; *novo genere imperator* non admod. usitate (Att. I 13. 2 *cavillator genere illo moroso*, Phil. XIV 8. 24 *supplicatio novo et inaudito genere decreta*); solet Cic. dicere, ut p. 490. 25 *testes ex eo genere*, Font. 19. 42 *ex eo genere homines*, hic p. 340. 10 *ex alio genere frumentum*, 448. 13 et 15 etc. (Rab. Post. 16. 44 *quam eius in novo genere bonitatem*); cf. ad p. 184. 14. — P. 439. 37 *[quae — fuit]*, p. 440. 16 *[Isidori]* Heraeo auct. Halm., 440. 12 *[ab Rhodio tibicine]* eodem auct. Halm. et Eberh.; illae *ἀθετήσεις* nimis incertae, haec non nimis certa videtur. — P. 440. 19 *eos* dett. codd., Halm., Eberh., *hos* R3, Jord., Kays.; ad p. 409. 30, 407. 28. — P. 441. 14 *aut* dett. codd., Halm., *ac* R3*l*, Jord., Kays., Eberh. (ad p. 15. 14). Ciceronem *ac* ante *c*, *g*, *q* posuisse non credo. Paucissima collegi exempla, e philos. libris fin. IV 7. 17 *ac contineret*, Tusc. II 21. 48 non *ac custodia* opt. codd., sed *adac* aut *acad cust.*, Att. XII 40. 5 et XIII 21. 2 *simulac* ante *c*, ex oratt. supr. p. 289. 9 *ac coronae* admod. incert., p. 325. 16 *ac certissimus* dub. atque adeo fals., 425. 31 *et germanum* dett. recte, Cat. III 3. 7 plures codd. *et clarissimis*, Caec. 18. 51 *non infirmari aut convelli* scribend. videtur, Cael. 17. 39 *atque continentia* Halm.; restant, quantum scio, supr. p. 136. 31 *ac consulere*, Caec. 7. 18 ex. *ac contudit*, leg. agr. II 36. 98 ex. *ac quam*. Dett. codd. talia plura habent, ut 209. 25 *ac cum*, 278. 24 *ac gurges*, 462. 31 *ac classis*. — P. 441. 20 *et* codd. R3, Jord., om. Lgg., ut videtur, Kays., Eberh., Halm.; ad p. 162. 20. — P. 441. 22 *[Chelidonis]* Bak., Kays. — P. 442. 21 *ut, tametsi* dett. codd., *etiamsi* R3, recc. edd. fals.; non potest Cic. dubitare, sitne sibi honos populi iucundissimus. — P. 442. 36 sq. *expergefacere te* dett. codd., Kays., Eberh., *te expergef.* Jord., Halm., *te* om. R3 (ad p. 51. 19). — P. 443. 19 *obtulisset* dett. codd. melius, ut videtur. — P. 443. 22 *iis* Baitero auct. Kays., Eberh., Halm., *his* codd., Jord. — P. 443. 24 sq. *imperium ac* dett. codd., Kays., Eberh., om. R3*l*, Jord., Halm. — P. 444. 3 sqq. *dixissetque quidam* e. q. s. Ern., Kays., Eberh., Halm., *dixisse quendam — Tempsa. Quam — admurmuraverunt* (G3) — *dixerunt* (G2 Ld.) Jord.; ad p. 110. 25. — P. 444. 13 *diligentiamque* * Kays., *adhibuit* add. Klotz. e 'cod. Lamb. (?)'. — P. 444. 29 sqq. *Navem vero [cybaeam] maximam, triremis instar, pulch. atq. ornat. cybaeam* Jord., *pulcherr.* — *cybaeam* om. Halm. — P. 444. 32 *[publice]* Kays. — Ib. sq. *per magistratumque Mamert.* codd. R3, Jord., *per magistratum Mamert.* Kays.; ad p.

372. 24. — P. 444. 35 *iste* dett. codd., Kays.; ad p. 38. 28. — P. 445. 9 *[navem]* Eberh. — P. 446. 3 *ipsis istis* Jord., *istis ipsis* Kays., Eberh., Halm. Illud esse in mell. codd. Jord. significat, cum nihil adnotat nisi: '*istis ipsis tuis Mam. laudat.* dett. O.'; at Zumpt.: 'Sic (*istis ipsis*) Steph., Lamb. ex mell. codd.', inquit. 'Omnes libri veteres usque ad repet. Lambinianam habent certe *istis ipsis*'; ad p. 356. 26. — P. 446. 18 sq. *perspicio, id quod ostendam* Zumpt., Eberh., Halm.; ego non sine dubitatione scr., nam defendi potest *id quod perspicio et quod ostendam*, quod hab. codd. RG2 all., Jord., Kays., *id quod* om. G1. — P. 446. 19 *ex ipsorum* Zumpt., Halm. — P. 447. 8 *num cui* dett. codd., Halm. fort. vere. — P. 447. 31 *novo* dett. codd., om. edd. — P. 448. 13 *imperasti* codd. G1 Lg. 29, Kays., Eberh. — P. 448. 22 *praetores* om. codd. R3 Lg. 29, Jord., Eberh., Halm.; ad p. 180. 4. — P. 448. 23 *iis* Halm. sol., *is* Lg. 29; ad Seyff. Lael. p. 487. — P. 448. 31 *Recita. COMMENTARIUS* Halm., *Recita commentarium* codd. et cett. edd.; ad p. 187. 36. — P. 448. 33 *libenter, nos videlicet — putaremus?* edd. praeter Halm.; ad p. 44. 24. — P. 449. 18 *te adierunt* dett. codd., *te* om. R3 (ad p. 51. 19), *adierunt te* Halm., Kays., Eberh. — P. 449. 34 *ut* sine uncis Halm. — P. 450. 15 *civitas? Per triennium* Eberh. coll. p. 372. 26, *civitas per triennium? Soli* vulg. — P. 450. 27 *asportaret* Eberh. — P. 450. 29 *praebuere* cod. R, Halm. — P. 451. 7 *frumento, stipendio ceterisque rebus* ablativi videntur esse interpretibus; cf. Nep. XXV 13. 6 *non amplius quam terna milia expensum sumptui ferre*, Plaut. Truc. III 1. 2 *bubus glandem prandio depromere*, Varr. r. r. II pr. 6 *sumptibus multa poscentibus ministr.*, Pallad. XI 14. 4 ex. *usibus ministr.*, supr. p. 153. 34 *dedi stipendio, frumento, legatis*, cf. C. I. I 655 p. 185 *C. Poplicio locus monumento datus est*, Pl. Most. 1088 *quaestioni dare servos* cet. — P. 451. 10 *referre* dett. codd. (*rationem ref.*), Halm., Eberh., *ferre* e mell. Jord., Kays. — P. 451. 28 *Recita testimonium* om. *civit.* codd. R3, Eberh., *Recita testimonia civitatum* duo Lgg., Jord., *recita [testim. civ.]* Kays.; ad p. 187. 36. — P. 451. 31 *discribere* et *sescenos* cod. R, Kays., Eberh., Halm., *descr.* et *sexc.* vulg.; ad p. 14. 1 et p. 60. 23. — P. 452. 20 *ac* codd. RG1, recc. edd., *aut* rell. codd., Zumpt., Klotz. fort. rect.; ad p. 15. 14. — P. 452. 29 *[Coniectura est]*, v. 34 *[hominem]* Kays. — P. 452. 36 *[ut solet fieri]* all., Kays., Eberh. — P. 453. 12 *fiebat* codd. R3λ, Jord. dubit. — P. 454. 9 *[in lautumiis]* Richter., Eberh. — P. 454. 12 *fortasse?* Halm., Eberh., *fortasse.* vulg.; ad p. 44. 24. — Ib. de usu verbi, quod est *video*, v. supr. p. 88. 19. — P. 454. 26 *ut is* vulg., *ut ei* (*victus*) codd. R3, *uti* Halm., Eberh. — P. 454. 32 *omnium* Ern., Eberh. — P. 454. 36 *removerat atque* codd. dett., Kays., om. vulg. — Ib. *si, sicut* coni. Halm., scr. Kays., *sicut* codd. R3 Lg. 29 ut alibi pro *si ut*;

cf. ad p. 336. 6 (, par. p. 208. 12). — P. 455. 12 *capti erant* cod. V, Halm., Eberh. — P. 455. 15 *[cives Rom.]*, v. 17 *[civibus Rom.]* Bakio auct. Kays., Eberh. — Ib. sq. *involutis e carcere capitibus* cod. V, Kays., Eberh., *capitibus involutis e carcere* Halm. — P. 455. 30 *sublata* Eberh. — P. 456. 17 *cum* codd. R3λ, Jord., Halm., *hic cum* all. codd., Eberh., *his cum* Lg. 29, *is cum* Halmio auct. Kays. — P. 456. 26 *esset* Lg. 29, Halm., Kays., Eberh., om. R3, *esse potuit* vulg. — P. 456. 33 *tibi* om. Eberh., *siti* pro *sit tibi* cod. R, *si tibi* G3. — P. 457. 34 *[archipiratam]* Bak., Kays., Eberh. — P. 458. 5 *[nobilissimus pirata]*, v. 11 *[de illo archipirata]* Bak., Kays. — P. 458. 13 *esse enim* cod. R cum signo transpos. et Lg. 29, 'unde confirmari scripturam cod. R' arbitratus Halm. sic scr. — P. 458. 23 *luxuriem* cod. R, Eberh., *luxuriam* cett.; ad p. 44. 28. — P. 458. 24 sq. *[quae — solent]* Ern., Kays., Eberh., Halm. — P. 458. 27 sq. *[carbaseis — velis]* Heraeo auct. Halm. — P. 458. 31 post *aestivos* add. *iam continuos* cod. V, Halm., *[iam continuos]* Kays., *tot continuos* Eberh., *sexaginta* dett. — Ib. sq. *populi Rom.* om. codd. R3, *PROPR.* cod. V, *populi Rom. praetor* Kays., Halm., Eberh. ut p. 439. 11; ad p. 180. 4. — P. 458. 33 *accubaret* cod. V, Eberh., Halm. — P. 458. 34 *etsi* codd. R3λ, Jord., Kays., *tametsi* et V et dett., Halm., Eberh. — P. 459. 2 *Erat* Schuetz., Kays., Eberh., Halm., *et* V, † *Pipa* Jord.; R. Schoell. Phil. XXV 175 del. *Pipa* — *percelebrantur*. — P. 459. 6 *Cleomenis* e cod. V et dett. Halm.; ad p. 332. 10. — P. 459. 7 *[Cleomenes] vir* Kays., *vir Cleomenes* cod. V, *vir [Cleomenes]* Eberh., Halm. — P. 459. 21 *animo tamen* cod. V, Kays. — P. 459. 22 *at tamquam* cod. V insigni, ut mihi videtur, depravationis exemplo; in fraudem induxit, quod praecedit *si non*; secuti sunt tamen Halm. et Eberh. — P. 459. 24 *Accepit* cod. V, Halm. — P. 459. 29—32 *[ubi ternis — et data]* Eberh. — P. 459. 37 sq. *populi Rom. nomen* cod. V et dett., Halm., *populum Rom.* cett. — P. 460. 7 *ego haec* cod. V, Eberh., Halm. — P. 460. 11 *Syracusanorum* codd. R3λ, Jord.; cf. ad p. 464. 21. — P. 460. 14 *possint* Ern., Kays., Eberh., Halm., *possent* opt. codd., Jord., *possunt* Lgg.; ad p. 115. 20, 171. 3. — P. 460. 32 *in speciem* all., Kays., Eberh., *in specie* opt. codd., Lgg. — P. 461. 4 *viderant* all., Kays., Eberh., Halm., *viderunt* codd., Jord.; ad p. 35. 36. — P. 461. 5 *est* om. Halm. invitus, opinor. — P. 461. 10 *luxurie* Halm., *luxuriae* cod. R, 'sed *e* punctata', *luxuria* vulg. ut p. 479. 27; ad p. 44. 28. — P. 462. 25 *advesperasc.* dett. codd. G1 vere, ut opinor (seq. *infl.*, *incend.*). — P. 462. 32 *huiusce cladis* Kays. a Iul. Sever. p. 364. 23 imprud. — P. 463. 7 *antea semper* Halm. (p. 1436), Eberh., *amper* cod. R m.1 (cf. ad p. 372. 24), *nuper* vulg. — P. 463. 8 *ex* Halm., *et* cod. R. — P. 463. 18 *hoc* cod. V et dett., Eberh., Halm., om. R3, Jord., *[hoc]* Kays. — P. 463. 26 *Adriano* opt. codd., Halm. — P. 463.

34 *semisomnus stupri plenus* cod.V, Halm. — P. 463. 35 sq. *[quae —pars]* Eberh. — P. 464. 1 *ad* codd.V dett., Eberh., Halm., om. rell. — P. 464. 8 *commovisse* codd.V dett., Eberh., Halm. — P. 464. 17 sq. *parvis myoparonibus* cod.V sol., Kays., Eberh., Halm. — P. 464. 19 *imperatoris* Klotzio auct. Eberh., Halm., *imp.* cod.V; v. Seyff. Lael. p. 110 *sapientiae nomen*, Sorof. de or.II 2. 6 ex. *eloquentiae nomen*, Eberh. Verr. V 62. 162 ex., supr. p. 162. 7 *legationis nomine*, Sest. 27. 59 *amicitiae nomen ac societatis est consecutus*, Flacc. 2. 5 ex. *qui cognomen frugalitatis pepperisset*, Tac. ann. XI 25 *fraternitatis nomen*, 23 ex. *vocabulum*, hic p. 490. 30 *nomen*, p. 491. 11 *usurpatio*, 489. 6 *commemoratio civitatis* all., quo eodem fere pertinent, quae ad Seyff. Lael. p. 190 diximus de *simulatione amicitiae*, Marc. 6. 20 *opinione officii — specie rei publ.*, hic 431. 36 *suspicio coniurationis*, Sest. 2. 3 ex. *pietatis — defensionis* etc. *partes* all. — P. 464. 21 *Syracusanorum* codd. R31, Jord., *Syracusanum* cod.V, quod (ut p. 460. 11) post Jordan. uno consensu amplexi sunt edd. haud scio an falso; non memini me legisse apud Cic. *forum Romanum*, non raro *forum populi Rom.*, nec *forum Syracusanum* aut sim. nisi p. 346. 25 *forum Syracusanum nauarchorum sanguine redundavit*, sed *forum Syracusanorum* p. 413. 14, *forum Larinatium* Cluent. 13. 38 (*portum Syracusanorum* p. 413. 17, sed p. 465. 21 *in portu Syracusano*). — P. 464. 22 *Carthag.* codd. RV, Halm., *Karthag.* rell.; ad p. 200. 31. — P. 464. 33 *portusque* om. cod.V, Kays., Eberh., Halm., tuetur Jord., et posse defendi puto, certe mirum glossema. — P. 465. 6 *potestate* Lgg. praeter 29 et 42, Eberh.; ad p. 119. 6. — P. 465. 9 *invenerat, iaciebat* codd. V Lgg., Halm. — P. 465. 20 *hominum honestissimorum* Eberh., fort. etiam *tantum hominum conventum* etc. — P. 466. 18 *illis* pro *iis* 'cod. Reg. apud Steph.', Kays., Eberh., *his* R. — P. 466. 19 *respondit* cod.R, Halm., *respondet* vulg.; ad p. 235. 6. — P. 466. 27 *in litteris* dett. codd., Eberh., Halm. — P. 466. 28 *[tolli et]* Kays., *toli et* cod. R, *[et tolli et]* Jord., sine uncis Eberh., Halm. (ad p. 44. 17). — P. 466. 31 *[tabellas]* Richt., Eberh. — P. 467. 1 *animum advert.* codd. RG1, v. 18 R, Klotz., *animadvert.* rell., edd., sed v. 21 et 469. 32 contra codd. *animum adv.* Klotz., Kays.; ad p. 327. 5. — P. 467. 4 *Cleomenen* cod. R 'et sic fere semper', adnot. tantum v. 13 (*Cleomenem* V) et 478. 17 (etiam V), *Cleomenem* edd., ut p. 217. 31, 459. 15, 462. 21, 468. 15, 469. 14 et 17, 478. 28; cf. ad p. 221. 23, Acad. 28. 4, Tusc. 282. 11, sen. 139. 25. — P. 467. 23 *Quid? ergo* Lamb., Kays. (p. 111. 13). — P. 467. 30 *ad se* ex uno cod.V add. recc. edd. sumptum e p. 466. 12, ubi recte *nauarchos ad se vocari iubet*, hic prave; ad 472. 1. — P. 467. 35 sq. *admurmuratio* e cod. V, Eberh. non multo melius, ut mihi videtur. — P. 467. 37 sqq. *ut aliis —; ut, cum ipse* Eberh. — P. 468. 2 *arbitraretur* codd.

R3, codd. Lamb., CH, Jord., *putaretur* V Lgg. omnes. 'Cum iam certo sciamus', inquit Halm., '*putaretur* in V exstare, nemo posthac alteram lectionem probabit', cui obsequuntur Kays. et Eberh. — P. 468. 14 *ex* codd.V dett., Halm. — P. 468. 24 *commoti nuntio* codd.V dett., Eberh., Halm. — Ib. *catenis aspiciunt* cod.V sol., Eberh., Halm. — P. 468. 29 sq. *hospes tuus, cuius — appellaras. Eum* Jord., Kays. — P. 468. 30 post *auctoritate* add. *hominem* Kays., *et aetate* Lamb. auct. Eberh. — P. 468. 31 *perditum* Ern., Eberh., Halm., *praeditum* codd., Jord., Kays. — P. 468. 32 *ab scelere* cod.V, Kays., Eberh. — P. 468. 37 *indicta causa* cod.V, Kays., Eberh., Halm.; cf. p. (229. 12,) 237. 19, 436. 4, 444. 8. — P. 469. 1 sq. *hominene* Eberh., *homine enim* codd., vulg. — P. 469. 7 *commonebat.* Jord., Halm.; ad p. 44. 24. — P. 469. 9 *deseruerat exercitum* dett. codd., Kays., *deser. [exercitum]* Jord. — P. 469. 11 *At* Lg.29, Kays., *ut* (— *acciperes*) Lgg. dett., om. cett. — P. 469. 18 et 476. 11 *Eubulidas* Kays. ut p. 292. 4. — P. 469. 20 *accusas* Jord., Kays. e dett. codd., ut videtur, non melius quam p. 208. 9 *defendis.* — P. 469. 21 *appellari* cod.R, Kays., Eberh., Halm., *appellare* rell. codd., ut videtur, Jord. — P. 469. 27 *[Heraclium]* Bak., Halm. — Ib. *in eadem causa* Kays. prave; *in ea causa, qui* dictum ut rep. VI 15 *hac lege generati, qui.* — P. 469. 28 *oculorum tuorum* codd.R3, *ocul. suorum* (G1) Klotz., Kays. — P. 469. 31 *tum* Lgg., *tunc* rell., edd.; ad p. 6. 24. — P. 470. 17 *savia* praeclare add. Tittler. progr. Brieg. 1873 p. 11, Eberh. — P. 470. 21 *ius* Eberh., *nos* (*uos*) opt. codd., Jord., *[nos]* Kays., *crimina sua* dett., *scelus* Halm., *voces*, *homines*, *res*, *conscios* all. — P. 470. 24 sq. *[si viveret]* Heraeo auct. Eberh. — P. 471. 1 *Vectium* Lgg. et hic Kays.; cf. ad p. 338. 12. — P. 471. 3 *[legatum]* Eberh., om. Lg.29. — P. 471. 11 *in tantam* codd.V dett., Eberh., Halm., *tantam in* RG1Ld., Jord., Kays. — P. 471. 18 *superavit* codd.R3, Jord. — Ib. *sed secum* dett. codd., Kays., Eberh., *sed cum* R3. — P. 471. 22 *Cleomenes* om. cod.V, Eberh., Halm., secl. Kays. — P. 471. 29 sq. *homo nobilissimus suae civitatis* 'de Memmii coni. Lamb.', *homo nobilissumae civ.* cod.R, *homo nobilissimae summae civ.*, *homo nobilis summe civ.* all. codd., *nobilissimae civ.* om. *homo* V dett., vulg., non Quintil., nam et Bern. et Bamb. utroque loco, VIII 4. 19 et IX 2. 51, habent *nobilis nobilissimae civitatis.* — P. 471. 31 *est* om. codd.Rλ, Jord.; ad p. 59. 19. — P. 471. 37 *[nauarchorum]* Memmio apud Lamb. auct. Eberh. — P. 472. 1 *intro ferre* codd.V dett., Halm. sumptum, ut opinor, e v. 10 item, ut hinc illo *vestitumque*; cf. 467. 30 *ad se.* — P. 472. 2 *in limine ipso* e cod.V Eberh., Halm. (Idem cod. v. 3 male habet *ante ostium*, v. 4 et v. 16, dett. 469. 6 *liberorum.*) — P. 472. 8 *omni* vulg., om. cod. V, incl. Kays., *omnium* RG1λ. — P. 472. 9 sq. *ut cibum tibi* codd. praeter V,

ut tibi cibum vestitumque V, Eberh., Halm., secl. *tibi* Kays., *ut cibum vestitumque* Quintil., Jord.; ad v. 1. — P. 472. 11 sq. *mortem filio tuo adferam* cod. V, Eberh., Halm. — P. 472. 13 *ei auferatur* cod. V, Eberh., Halm. — P. 472. 14 *lictori* codd. V dett., Kays., Eberh., Halm., om. R3, Jord. — P. 472. 15 ne *intolerabilem* quidem e cod. V adsciscere dubitarunt Halm. et Eberh. — P. 472. 28 *erit extremum* malim, *morxit* cod. R. — Ib. *extremum* Halm., E. F. Eberh., Richt., *extremo* R3, *extrema* rell. — P. 472. 30 *numerasse; ne hoc* Kays., Eberh., *numerasse. Hoc, ne* Halm. e dett. codd., *numerasse, ne hoc* vulg. — Ib. *posses* codd. R3, Jord., Kays.; ad p. 115. 20. — P. 472. 34 *[cum]* Eberh. — P. 473. 1 *qui* Kays. invitus, ut videtur. — P. 473. 16 *neque illis neque tibi* cod. V, Eberh., Halm. — Ib. *illo ipso* codd. V dett., Eberh., Halm.; ad p. 356. 26. — P. 473. 17 *et* om. cod. V, Eberh., Halm., secl. Kays.; ad p. 44. 17. — P. 473. 29 *auditis* dett. codd., Kays., Eberh., Halm., *audistis* R3, Jord. — P. 473. 35 *Eorum* Kays., Eberh. errore, ut videtur, quod Jordan. de v. seq. adnot., huc pertinere rati. — P. 474. 14 *omnia* om. codd. R3, Jord., habent V dett., Kays., Eberh., Halm. — P. 474. 18 *Carthag.* codd. RV Lg. 42, Halm., *Karthag.* rell.; ad p. 200. 31. — P. 474. 21 *per hunc* cod. V, recc. edd. — Ib. sq. *spoliati nave* (*navi* Kays.) *a praed. abducta* codd. praeter V, Jord., Kays., *spoliata navi a praedonibus* om. *abducta* cod. V, Halm., *spoliati [navi a praedonibus (abducta)]* Eberh. — P. 474. 28 *et ex* (*e* dett.) *conplexu matris ereptus innocens filius* dett. codd., Kays. et om. *filius* V, Eberh., Halm., accommodatum, ut videtur, ad *sinum patris* (sic enim dett.) aut *patrium* (*patrio* V), om. R3, Jord. — P. 474. 37 *ne* et 475. 1 *est* add. cod. V, Kays., Eberh., Halm.; ad p. 45. 34 et 59. 19. — P. 475. 1 *sumant* opt. codd., Kays. — P. 475. 3 *populi causa* codd. R3λ, Jord., Kays., *causa populi* dett., Halm., *causa populi Rom.* V, Eberh. — P. 475. 4 *legi* om. Halm., *et eius legis* codd. R3 dett., *et eius* V, *et eis legi* aut *et vos eius leges* Lgg. — P. 475. 8 *non aurum, non argentum* codd. V Lg. 29, recc. edd.; v. p. 367. 1, leg. agr. I 7. 22. — P. 475. 12 *velit fieri* cod. V, Eberh., Halm. — P. 475. 13 *videmus* Ern., Kays. — Ib. *[homines]* Bak., Kays. — P. 475. 14 *pervenire* Jord., Kays., *pervenire se* cod. R, *pervenire sed* G3. — P. 475. 24 *totam denique* codd. V dett., Eberh., *totamque* codd. R3 (ad p. 372. 24), Jord., Kays., *totam Asiam denique* Halm., quod 'sunt post *totam* in V duae litterae *IA*'. — P. 475. 26 *videtis* Lgg. dett., Kays. rect., ut videtur (ad p. 250. 29), *videatur* Rm.1. — P. 475. 27 *Ne enim* cod. V sol., Halm., Eberh. — P. 475. 28 *officio* cod. V, Eberh., Halm. — P. 475. 35 alter. *aspicite* om. codd. V Lgg., secl. Kays. — P. 476. 1 *domu* cod. R, Kays., Halm., *domo* vulg. — P. 476. 14 *isdem* (*iisdem, eisdem*) *te* rell. codd. et edd., *iis te* Jord., *iste* RG2Ld. (ad

349. 11). — P. 476. 22 *itidem* codd. R3*l*, *idem* V dett., recc. edd.; ad p. 221. 27. — P. 476. 24 *utrumque* codd. R3V, Kays., Eberh., Halm., *utrorumque* vulg.; cf. inv. I 34. 57, N.D. II 62. 154. — P. 476. 30 *exsanguia* ex solo V (*exangula*) recc. edd.; cf. ad p. 244. 13. — P. 476. 32 *possit* Bak., Kays.; ad p. 115. 20. — P. 476. 34 *veritatem* cod. V, Kays., Eberh., Halm., *severitatem* R3, ut videtur, Jord., *virtutem* dett., ne hoc quidem improb.; v. p. 2. 23, 141. 17, 499. 22; ad p. 123. 10. — P. 477. 1 *ut illa* Hotom., all., Kays. non tam inept., quam Jordano videtur. — P. 477. 24 *tibi* om. cod. V, secl. Kays., post *obiici* G3. — P. 477. 28 *in* ex solo cod. V recep. recc. edd.; ad p. 16. 36. — P. 477. 30 *securi nego* dett. codd., Jord., *nego securi* V, Kays., Eberh., Halm., *non ego quemquam ex re militari* om. *feriri* — *metum* R3. 'Hoc saltem loco', inquit Halm., 'ubi R3 manci sunt, codicis V auctoritati reliqui cedere debuerunt.' Mihi non videntur; nam primum R3, nisi in eorum archetypo scriptum fuisset *non ego securi nego quemquam* potius quam *non ego nego securi quemquam*, vix poterant sic quasi excerpere verba. Nunc aberratum est ab *ego* ad *nego*, deinde *feriri* — *metum* omiss. Praeterea *securi nego* se ipsum commendare videtur. — P. 477. 30 *debere* rell. codd., Kays., Eberh., *oportere* V, Jord., Halm. — P. 478. 2 *hoc Herbit.*, *hoc Amestrat.* codd. V dett., Eberh., Halm. — P. 478. 35 *quocum* e cod. V solo solus Halm. — P. 479. 1 *posses, cum tibi* de Hotom. coni. Kays., Eberh., Halm., et cod. V habet *possets*, non melius, ut mihi videtur. — P. 479. 2 *populi Rom. praetor* codd. dett., Eberh., *PR.* cod. R, *P. R.* V, *populi Romani* Jord., Halm., *praetor* G3, Kays.; ad p. 180. 4. — P. 479. 8 *a quaestore* dett., Halm. (*a quaest. et a leg.* Lg. 29, *ab legato et quaest.* G3). — P. 479. 27 *luxurie* Halm., *luxuriae e* puncto notata ut p. 461. 10 cod. R, *luxuria* rell.; ad p. 44. 28. — P. 480. 5 *iudices* ante *satis* ins. dett. codd., Kays. — P. 480. 14 *possim* codd. dett., Eberh., Halm., *possem* R3, Jord., Kays.; ad p. 115. 20. — P. 481. 8 *sese* dett. codd., Jord., *recuperor ee* R3. — P. 481. 15 *bacillo* dett. codd., Non. 78. 15, Eberh., Halm., *baculo* R3, Jord., Kays. — P. 481. 17 sq. *tunderentur* codd. G3 Lg. 42, Kays. — P. 481. 19 *illim* Kays. (Halm. p. 1486), *illum* cod. R, *illinc* vulg.; ad p. 25. 24. — P. 481. 31 sq. *indignum enim* codd. R3, *indignum [enim]* Kays., *indignissimum* Eberh., *enim vero*? — P. 482. 2 *est* Halm., Kays., Eberh. nulla, ut mihi videtur, causa; nam, quod praecedit *ubi tribuni pl. sunt*, dissimillimum est; ad p. 44. 12, 86. 1. — P. 484. 4 *locuntur* cod. R, *loquuntur* vulg.; ad p. 300. 6. — P. 484. 15 *vincula* (*vincla* G1), 16 *vinculis* (*vinclis* R) hic semel Jord. — P. 484. 37 *accepisse* Halm. nescio an invitus. — P. 485. 1 *id* om. Lgg., Jord. — P. 485. 24 *[iudicibus]* Bak., Kays.; ad p. 115. 11. — P. 487. 8 *provincia Sicilia* dett. codd., *provincia*

Halm. — P. 488. 8 *civium Rom.* om. Lgg. praeter 42, Jord., Halm. — P. 488. 11 *esse coniectum* Lg.29, Kays.; ad p. 191. 5. — P. 488. 23 *a* rell. codd., Jord., *ad* R3. — P. 488. 33 *Precio* Lg. 29 (*Pretium* p. 491. 30, v. 34 om.), Jord.; v. Halm. p. 1436. — P. 489. 16 *haec* Gell., Eberh., Halm., om. codd., Jord., Kays. — P. 489. 20 *candentesque* Jord. tamquam e Lg. 29, de quo non constat. — P. 489. 21 *lamminae* Eberh., Halm. — P. 489. 30 *[orationi meae]* Eberh., *et orationi meae* Lg.29, Jord., Kays. (ad p. 44. 17), secl. Halm.; cf. 'Nachträge zur Plaut. Prosodie' p. 38, C.I.IV 1684 *rogo te, ut mihi succurras etati maeae.* — P. 489. 31 *M'.* add. — P. 489. 37 *iam* dett. codd., om. edd. — P. 490. 3 *abs te* Kays., Eberh.; ad p. 265. 9. — P. 490. 12 *et* om. Lg. 29, Halm.; ad p. 44. 17. — P. 490. 14 sq. sine cruce Eberh., Halm., *tuis patronis* Kays. — P. 490. 29 sq. *civem Romanum esse* Lg.29, Jord., Kays. — P. 490. 31 *dubitationem aliquam crucis* Lg.29, Jord., Kays., *dilationem aliq. crucis* Victor., Halm., *dubit. aliq. crudelissimi* rell. Lgg. om. *ut*, indidem natum, ut videtur, unde absurdum illud *crucis*. Primo scriptum *dubitationem aliquam cruut* (praecepto initio seq. vocabuli, ut p. 439. 1 al.) *crudeliss.* emendarunt alii ita, ut *crucis ut* scriberent, alii, ut *cruut* omitterent. — P. 491. 2 *deprensus* Lg. 29, *deprehensus* rell., edd.; ad p. 375. 11. — P. 491. 9 *praetorem populi Rom.* Eberh. (ad p. 180. 4). — P. 491. 20 *esse* add. Lg. 29 et 4 alii, Halm., om. cett.; ad p. 191. 5. — P. 491. 24 *quempiam* Lg. 29, Halm. fort. rect. — P. 491. 25 *qui sit* corr. Halm., *quis* rell. codd., *eum quis* Lg.29, Jord., Kays., *eum qui sit* Richt., Eberh. — P. 491. 30 *erat in Sicilia* Halm., *erat* om. plerique codd. — P. 493. 4 *ad* alter. om. codd. G2 Ld., Severian., Kays., Eberh.; ad p. 16. 36. — P. 493. 6 *inanimata* codd. R3, Jord., *animalia, inanimalia, animata* dett. — P. 493. 26 *posse fieri* codd. G3*l*, Kays. — P. 494. 5 *commissum videri* Kays. tac. — P. 494. 6 *[isto absoluto]* Eberh. — P. 494. 22 *honoribus, designatum* edd.; v. Nipperd. opusc. p. 144. — P. 495. 1 *alio quodam* Kays. male. — P. 495. 17 *[nempe]* Kays., Eberh., del. Halm. — P. 495. 19 *quoio nomine*? — P. 495. 30 *reprend.* cod. R, *reprehend.* vulg.; ad p. 375. 11. — P. 495. 32 *putarit* Halm., Eberh., *putaret* cod. R, *putavit* vulg.; ad p. 67. 27. — P. 495. 33 *[de veteribus iudicibus]* Kays. — P. 496. 1 *expilatae provinciae* dett. codd., Halm., Eberh., *expilata provincia* codd. R3*l*, Jord., Kays. — P. 496. 5 *diutius tacitus* Lgg., Kays. — P. 496. 9 *ac iudicium* codd. dett., Eberh. coll. p. 327. 3 (add. imp. Cn. Pomp. 5. 12, Lig. 5. 16); ad p. 15. 14. — P. 496. 21 sq. *laboribus suis usque* scr., *laboribus suisque* cod. R (cf. ad p. 372. 24), *laboribus usque* vulg.; *in laboribus usque* dett., Eberh. — P. 496. 29 *pervenitis* malim (cf. ad p. 473. 29 al.). — P. 497. 6 *et voluntate* codd. G3*l*, Kays.; ad p. 2. 5. — P. 497. 10 *optandum* codd. *l* dett., Kays. — P. 497. 23

his cod. R, Kays., Eberh. non fals. — P. 497. 36 *item iste* codd. G3 Lg. 42, Jord., *iste* om. R, secl. Kays., *item* om. dett. — P. 498. 17 *tuis* Madv. apud Gertz. stud. crit. in Sen. dial. p. 109 n., *suis* codd., edd. — P. 499. 4 *Catinae* dett. codd., Eberh. non melius quam p. 411. 25. — P. 499. 20 *dignitatem populi Rom.* dett. codd., Jord., Eberh., Halm.; ad p. 180. 4. — P. 499. 22 *virtutem* codd. R3λ, Jord., Kays., *veritatem* dett., Eberh., Halm.; ad p. 476. 34. — P. 499. 23 *laborarunt* Halm., Eberh.; ad p. 151. 34.

P. 71. 37 corr. *omni tempore.*

M. TULLI CICERONIS
PRO P. QUINCTIO ORATIO.

ARGUMENTUM.

M. Tullio Decula Cn. Cornelio Dolabella coss. anno u. c. 673 M. Tullius Cicero, cum ipse annum vicesimum sextum ageret, qua de re A. Gellius XV 28 curiosius disputat, hanc P. Quincti causam, quam aliquotiens antea M. Iunius orator apud C. Aquilium Gallum iudicem egerat, apud eundem iudicem contra Q. Hortensium, qui pro Sex. Naevio, P. Quincti adversario, sedente L. Marcio Philippo dicebat, solus peroravit. Quo iudicio etsi litteris proditum non est utrum P. Quinctius condemnatus an absolutus sit, tamen videtur M. Tullius clienti suo non sine iusta causa in ius educto, sed iniqua tamen ratione iuris oppresso, praesidio fuisse, quod orationem postea conscripsit, conscriptam foras dedit.

Quae res in civitate duae plurimum possunt, eae 1 1
contra nos ambae faciunt in hoc tempore, summa gratia et eloquentia; quarum alteram, C. Aquili, vereor, alteram metuo. Eloquentia Q. Hortensi ne me in dicendo impediat, non nihil commoveor, gratia Sex. Naevi ne P. Quinctio noceat, id vero non mediocriter pertimesco. Neque hoc tanto opere querendum videretur, 2
haec summa in illis esse, si in nobis essent saltem mediocria; verum ita se res habet, ut ego, qui neque usu satis et ingenio parum possum, cum patrono disertissimo comparer, P. Quinctius, cui tenues opes,

nullae facultates, exiguae amicorum copiae sunt, cum
3 adversario gratiosissimo contendat. Illud quoque nobis
accedit incommodum, quod M. Iunius, qui hanc *causam,*
C. Aquili, aliquotiens apud te egit, homo et in aliis
causis exercitatus et in hac multum et saepe versatus,
hoc tempore abest nova legatione impeditus, et ad me
ventum est, qui ut summa haberem cetera, temporis
quidem certe vix satis habui, ut rem tantam, tot con-
4 troversiis implicatam, possem cognoscere. Ita, quod
mihi consuevit in ceteris causis esse adiumento, id
quoque in hac causa deficit. Nam, quod minus ingenio
possum, subsidium mihi diligentia comparavi; quae
quanta sit, nisi tempus et spatium datum sit, in-
tellegi non potest. Quae quo plura sunt, C. Aquili,
eo te et hos, qui tibi in consilio sunt, meliore mente
nostra verba audire oportebit, ut multis incommodis
veritas debilitata tandem aequitate talium virorum
5 recreetur. Quodsi tu iudex nullo praesidio fuisse vi-
debere contra vim et gratiam solitudini atque inopiae,
si apud hoc consilium ex opibus, non ex veritate causa
pendetur, profecto nihil est iam sanctum atque sincerum
in civitate, nihil, quod humilitatem cuiusquam gravitas
et virtus iudicis consoletur. Certe aut apud te et hos,
qui tibi adsunt, veritas valebit aut ex hoc loco repulsa
vi et gratia locum, ubi consistat, reperire non poterit.

2 Non eo dico, C. Aquili, quo mihi veniat in dubium
tua fides et constantia, aut quo non in his, quos tibi
advocasti, viris lectissimis civitatis spem summam
6 habere P. Quinctius debeat. Quid ergo est? Primum
magnitudo periculi summo timore hominem afficit,
quod uno iudicio de fortunis omnibus decernit, idque
dum cogitat, non minus saepe ei venit in mentem
potestatis quam aequitatis tuae, propterea quod omnes,
quorum in alterius manu vita posita est, saepius illud
cogitant, quid possit is, cuius in dicione ac potestate
7 sunt, quam quid debeat facere. Deinde habet adversa-
rium P. Quinctius verbo Sex. Naevium, re vera huiusce

aetatis homines disertissimos, fortissimos, florentissimos nostrae civitatis, qui communi studio summis opibus Sex. Naevium defendunt, si id est defendere, cupiditati alterius obtemperare, quo is facilius, quem velit, iniquo iudicio opprimere possit. Nam quid hoc iniquius aut 8
indignius, C. Aquili, dici aut commemorari potest, quam me, qui caput alterius, famam fortunasque defendam, priore loco causam dicere? cum praesertim Q. Hortensius, qui in hoc iudicio partes accusatoris obtinet, contra me sit dicturus, cui summam copiam facultatemque dicendi natura largita est. Ita fit, ut ego, qui tela depellere et vulneribus mederi debeam, tum id facere cogar, cum etiam telum adversarius nullum iecerit, illis autem id tempus impugnandi detur, cum et vitandi illorum impetus potestas adempta nobis erit et, si qua in re, id quod parati sunt facere, falsum crimen quasi venenatum aliquod telum iecerint, medicinae faciendae locus non erit. Id accidit praetoris 9
iniquitate et iniuria, primum quod contra omnium consuetudinem iudicium prius de probro quam de re maluit fieri, deinde quod ita constituit id ipsum iudicium, ut reus, antequam verbum accusatoris audisset, causam dicere cogeretur. Quod eorum gratia et potentia factum est, qui, quasi sua res aut honos agatur, ita diligenter Sex. Naevi studio et cupiditati morem gerunt et in eius modi rebus opes suas experiuntur, in quibus, quo plus propter virtutem nobilitatemque possunt, eo minus, quantum possint, debent ostendere.

Cum tot tantisque difficultatibus affectus atque 10
afflictus in tuam, C. Aquili, fidem, veritatem, misericordiam P. Quinctius confugerit, cum adhuc ei propter vim adversariorum non ius par, non agendi potestas eadem, non magistratus aequus reperiri potuerit, cum ei summam per iniuriam omnia inimica atque infesta fuerint, te, C. Aquili, vosque, qui in consilio adestis, orat atque obsecrat, ut multis iniuriis iactatam atque agitatam aequitatem in hoc tandem loco consistere et

3 11 confirmari patiamini. Id quo facilius facere possitis,
dabo operam, ut, a principio res quem ad modum gesta
et contracta sit, cognoscatis.

(3) (11) C. Quinctius fuit P. Quincti huius frater, sane
ceterarum rerum pater familias et prudens et attentus,
una in re paulo minus consideratus, qui societatem
cum Sex. Naevio fecerit, viro bono, verum tamen non
ita instituto, ut iura societatis et officia certi patris
familias nosse posset; non quo ei deesset ingenium;
nam neque parum facetus scurra Sex. Naevius neque
inhumanus praeco est umquam existimatus. Quid ergo
est? Cum ei natura nihil melius quam vocem dedisset,
pater nihil praeter libertatem reliquisset, vocem in
quaestum contulit, libertate usus est, quo impunius
12 dicax esset. Quare quidem socium tibi eum velles
adiungere, nihil erat, nisi ut in tua pecunia condisce-
ret, qui pecuniae fructus esset; tamen inductus con-
suetudine ac familiaritate Quinctius fecit, ut dixi,
societatem earum rerum, quae in Gallia comparaban-
tur. Erat ei pecuaria res ampla et rustica sane bene
culta et fructuosa. Tollitur ab atriis Liciniis atque
a praeconum consessu in Galliam Naevius et trans
Alpes usque transfertur. Fit magna mutatio loci, non
ingenii. Nam qui ab adulescentulo quaestum sibi in-
stituisset sine impendio, posteaquam nescio quid im-
pendit et in commune contulit, mediocri quaestu con-
13 tentus esse non poterat. Nec mirum, si is, qui vocem
venalem habuerat, ea, quae voce quaesiverat, magno
sibi quaestui fore putabat. Itaque hercule haud medio-
criter de communi, quodcumque poterat, ad se in privatam
domum sevocabat; qua in re ita diligens erat, quasi ii,
qui magna fide societatem gererent, arbitrium pro socio
condemnari solerent. Verum his de rebus non necesse
habeo dicere ea, quae me P. Quinctius cupit commemo-
rare; tametsi causa postulat, tamen, quia postulat, non
flagitat, praeteribo.

4 14 Cum annos iam complures societas esset, et cum

saepe suspectus Quinctio Naevius fuisset neque ita
commode posset rationem reddere earum rerum, quas
libidine, non ratione gesserat, moritur in Gallia Quinc-
tius, cum adesset Naevius, et moritur repentino.
Heredem testamento reliquit hunc P. Quinctium, ut,
ad quem summus maeror morte sua veniebat, ad
eundem summus honos quoque perveniret. Quo mortuo, 15
nec ita multo post, in Galliam proficiscitur Quinctius,
ibi cum isto [Naevio] familiariter vivit. Annum fere
una sunt, cum et de societate multa inter se communi-
carent et de tota illa ratione atque re Gallicana;
neque interea verbum ullum interposuit Naevius aut
societatem sibi quidpiam debere, aut privatim Quinctium
debuisse. Cum aeris alieni aliquantum esset relictum,
quibus nominibus pecuniam Romae curari oporteret,
auctionem in Gallia P. hic Quinctius Narbone se factu-
rum esse proscribit earum rerum, quae ipsius erant
privatae. Ibi tum vir optimus Sex. Naevius hominem 16
multis verbis deterret, ne auctionetur; eum non ita
commode posse eo tempore, quo proscripsisset, vendere;
Romae sibi nummorum facultatem esse, quam, si sa-
peret, communem existimaret pro fraterna illa neces-
situdine et pro ipsius affinitate; nam P. Quincti con-
sobrinam habet in matrimonio Naevius et ex ea liberos.
Quia, quod virum bonum facere oportebat, id loqueba-
tur Naevius, credidit Quinctius eum, qui orationem
bonorum imitaretur, facta quoque imitaturum; auctio-
nem velle facere desistit, Romam proficiscitur; decedit
ex Gallia Romam simul Naevius. Cum pecuniam 17
C. Quinctius P. Scapulae debuisset, per te, C. Aquili,
decidit P. Quinctius, quid liberis eius dissolveret.
Hoc eo per te agebatur, quod propter aerariam ratio-
nem non satis erat in tabulis inspexisse, quantum
deberetur, nisi ad Castoris quaesisses, quantum solvere-
tur. Decidis statuisque tu propter necessitudinem, quae
tibi cum Scapulis est, quid iis ad denarium solveretur.
Haec omnia Quinctius agebat auctore et consua- 5 18

sore Naevio. Nec mirum, si eius utebatur consilio,
cuius auxilium sibi paratum putabat; non modo enim
pollicitus erat in Gallia, sed Romae cotidie, simul
atque sibi hic annuisset, numeraturum se dicebat.
Quinctius porro istum posse facere videbat, debere in-
tellegebat, mentiri, quia causa, cur mentiretur, non
erat, non putabat; quasi domi nummos haberet, ita
constituit Scapulis se daturum; Naevium certiorem
19 facit, rogat, ut curet, quod dixisset. Tum iste vir
optimus (vereor, ne se derideri putet, quod iterum iam
dico 'optimus'), qui hunc in summas angustias adduc-
tum putaret, ut eum suis condicionibus in ipso articulo
temporis adstringeret, assem sese negat daturum, nisi
prius de rebus rationibusque societatis omnibus deci-
disset et scisset sibi cum Quinctio controversiae nihil
futurum. 'Posterius', inquit, 'ista videbimus', Quinctius;
'nunc hoc velim cures, si tibi videtur, quod dixisti.'
Negat se alia ratione facturum; quod promisisset, non
plus sua referre, quam si, cum auctionem venderet,
20 domini iussu quidpiam promisisset. Destitutione illa
perculsus Quinctius a Scapulis paucos dies aufert, in
Galliam mittit, ut ea, quae proscripserat, venirent,
deteriore tempore absens auctionatur, Scapulis diffici-
liore condicione dissolvit. Tum appellat ultro Nae-
vium, ut, quoniam suspicaretur aliqua de re fore con-
troversiam, videret, ut quam primum et quam minima
21 cum molestia tota res transigeretur. Dat iste amicum
M. Trebellium, nos communem necessarium, qui istius
domi erat eductus, et quo utebatur iste plurimum,
propinquum nostrum, Sex. Alfenum. Res convenire
nullo modo poterat, propterea quod hic mediocrem
iacturam facere cupiebat, iste mediocri praeda conten-
22 tus non erat. Itaque ex eo tempore res esse in vadi-
monium coepit. Cum vadimonia saepe dilata essent,
et cum aliquantum temporis in ea re esset consump-
tum neque quicquam profectum esset, venit ad vadi-
monium Naevius.

Obsecro, C. Aquili vosque, qui adestis in consilio, 6
ut diligenter attendatis, ut singulare genus fraudis et
novam rationem insidiarum cognoscere possitis. Ait 23
se auctionatum esse in Gallia; quod sibi videretur, se
vendidisse; curasse, ne quid sibi societas deberet; se
iam neque vadari amplius neque vadimonium promittere;
si quid agere secum velit Quinctius, non recusare. Hic
cum rem Gallicanam cuperet revisere, hominem in
praesentia non vadatur; ita sine vadimonio disceditur.
Deinde Romae dies XXX fere Quinctius commoratur;
cum ceteris quae habebat vadimonia, differt, ut ex-
peditus in Galliam proficisci posset; proficiscitur. Roma 24
egreditur ante diem II Kalend. Februarias Quinctius
Scipione et Norbano coss. Quaeso, ut eum diem me-
moriae mandetis. L. Albius Sex. filius Quirina, vir
bonus et cum primis honestus, una profectus est. Cum
venissent ad Vada Volaterrana quae nominantur, vident
perfamiliarem Naevi, qui ex Gallia pueros venales isti
adducebat, L. Publicium; qui, ut Romam venit, narrat
Naevio, quo in loco viderit Quinctium. Quod nisi ex
Publicio *narratum Naevio esset, non tam cito res in con-
tentionem venisset. Tum Naevius* pueros circum ami- 25
cos dimittit, ipse suos necessarios ab atriis Liciniis
et a faucibus macelli corrogat, ut ad tabulam Sextiam
sibi adsint hora secunda postridie. Veniunt frequentes.
Testificatur iste P. QUINCTIUM NON STITISSE ET
STITISSE SE; tabulae maxime signis hominum nobilium
consignantur, disceditur. Postulat a Burrieno praetore
Naevius, ut ex edicto bona possidere liceat; iussit
bona proscribi eius, quicum familiaritas fuerat, socie-
tas erat, affinitas liberis istius vivis divelli nullo modo
poterat. Qua ex re intellegi facile potuit nullum esse 26
officium tam sanctum atque sollemne, quod non avaritia
comminuere ac violare soleat. Etenim si veritate
amicitia, fide societas, pietate propinquitas colitur,
necesse est iste, qui amicum, socium, affinem fama
ac fortunis spoliare conatus est, vanum se et per-

27 fidiosum et impium esse fateatur. Libellos Sex. Alfe-
nus, procurator P. Quincti, familiaris et propinquus
Sex. Naevi, deicit, servulum unum, quem iste prehen-
derat, abducit, denuntiat sese procuratorem esse, istum
aequum esse famae fortunisque P. Quincti consulere
et adventum eius exspectare; quod si facere nolit at-
que imbiberit eius modi rationibus illum ad suas con-
diciones perducere, sese nihil precari et, si quid agere
28 velit, iudicio defendere. Haec dum Romae geruntur,
Quinctius interea contra ius, consuetudinem, edicta
praetorum de saltu agroque communi a servis communi-
bus vi detruditur.

7 Existima, C. Aquili, modo et ratione omnia Romae
Naevium fecisse, si hoc, quod per litteras istius in
Gallia gestum est, recte atque ordine factum esse videtur.
Expulsus atque eiectus e praedio Quinctius accepta
insigni iniuria confugit ad C. Flaccum imperatorem,
qui tum erat in provincia, quem, ut ipsius dignitas
poscit, honoris gratia nomino. Is eam rem quam
vehementer vindicandam putarit, ex decretis eius pot-
29 eritis cognoscere. Alfenus interea Romae cum isto
gladiatore vetulo cotidie pugnabat; utebatur populo
sane suo, propterea quod iste caput petere non de-
sinebat. Iste postulat, ut procurator iudicatum solvi
satis daret; negat Alfenus aequum esse procuratorem
satis dare, quod reus satis dare non deberet, si ipse
adesset. Appellantur tribuni; a quibus cum esset cer-
tum auxilium petitum, ita tum disceditur, ut idibus
Septembribus P. Quinctium sisti Sex. Alfenus pro-
mitteret.

8
30 Venit Romam Quinctius, vadimonium sistit. Iste,
homo acerrimus, bonorum possessor, expulsor, ereptor,
annum et sex menses nihil petit, quiescit, condicioni-
bus hunc, quoad potest, producit, a Cn. Dolabella
denique praetore postulat, ut sibi Quinctius iudicatum
solvi satis det ex formula: QUOD AB EO PETAT, QUOIUS
EX EDICTO PRAETORIS BONA DIES XXX POSSESSA SINT.

Non recusabat Quinctius, quin ita satis dare iuberet,
si bona possessa essent ex edicto. Decernit (quam
aequum, nihil dico, unum hoc dico: novum; et hoc
ipsum tacuisse mallem, quoniam utrumque quivis in-
tellegere potuit), sed iubet P. Quinctium sponsionem
cum Sex. Naevio facere: SI BONA SUA EX EDICTO
P. BURRIENI PRAETORIS DIES XXX POSSESSA NON ESSENT.
Recusabant, qui aderant tum Quinctio, demonstrabant
de re iudicium fieri oportere, ut aut uterque inter se
aut neuter satis daret; non necesse esse famam alte-
rius in iudicium venire. Clamabat porro ipse Quinctius 31
sese idcirco nolle satis dare, ne videretur iudicasse
bona sua ex edicto possessa esse; sponsionem porro
si istius modi faceret, se, id quod nunc evenit, de
capite suo priore loco causam esse dicturum. Dolabella
(quem ad modum solent homines nobiles; seu recte
seu perperam facere coeperunt, ita in utroque excellunt,
ut nemo nostro loco natus assequi possit) iniuriam
facere fortissime perseverat; aut satis dare aut spon-
sionem iubet facere, et interea recusantes nostros ad-
vocatos acerrime submoveri.

Conturbatus sane discedit Quinctius; neque mirum, 9 32
cui haec optio tam misera tamque iniqua daretur, ut
aut ipse se capitis damnaret, si satis dedisset, aut
causam capitis, si sponsionem fecisset, priore loco di-
ceret. Cum in altera re causae nihil esset, quin secus
iudicaret ipse de se, quod iudicium gravissimum est,
in altera spes esset ad talem tamen virum iudicem
veniendi, unde eo plus opis auferret, quo minus attu-
lisset gratiae, sponsionem facere maluit; fecit; te iu-
dicem, C. Aquili, sumpsit, ex sponso egit. In hoc
summa iudicii causaque tota consistit.

Iudicium esse, C. Aquili, non de re pecuniaria, sed 33
de fama fortunisque P. Quincti vides. Cum maiores
ita constituerint, ut, qui pro capite diceret, is posteriore
loco diceret, nos inaudita criminatione accusatorum
priore loco causam dicere intellegis. Eos porro, qui

defendere consuerunt, vides accusare, et ea ingenia
converti ad perniciem, quae antea versabantur in salute
atque auxilio ferendo. Illud etiam restiterat, quod
hesterno die fecerunt, ut te in ius educerent, ut nobis
tempus, quam diu diceremus, praestitueres; quam rem
facile a praetore impetrassent, nisi tu, quod esset tuum
34 ius et officium potestasque, docuisses. Neque nobis
adhuc praeter te quisquam fuit, ubi nostrum ius contra
illos obtineremus, neque illis umquam satis fuit illud
obtinere, quod probari omnibus posset; ita sine iniuria
potentiam levem atque inopem esse arbitrantur.

10 Verum quoniam tibi instat Hortensius, ut eas in
consilium, a me postulat, ne dicendo tempus absumam,
queritur priore patrono causam defendente numquam
perorari potuisse, non patiar istam manere suspicionem,
nos rem iudicari nolle; nec illud mihi arrogabo,
me posse causam commodius demonstrare, quam antea
demonstrata sit, neque tamen tam multa verba faciam,
propterea quod et ab illo, qui tum dixit, informata
iam causa est et a me, qui neque excogitare neque
pronuntiare multa possum, brevitas postulatur, quae
35 mihimet ipsi amicissima est; faciam, quod te saepe
animadverti facere, Hortensi; totam causae meae dictionem
certas in partes dividam. Tu id semper facis,
quia semper potes, ego in hac causa faciam, propterea
quod in hac videor posse facere; quod tibi natura dat
ut semper possis, id mihi causa concedit ut hodie
possim. Certos mihi fines terminosque constituam,
extra quos egredi non possim, si maxime velim, ut et
mihi sit propositum, de quo dicam, et Hortensius habeat
exposita, ad quae respondeat, et tu, C. Aquili, iam ante
animo prospicere possis, quibus de rebus auditurus sis.

36 Negamus te bona P. Quincti, Sex. Naevi, possedisse
ex edicto praetoris. In eo sponsio facta est.
Ostendam primum causam non fuisse, cur a praetore
postulares, ut bona P. Quincti possideres, deinde ex
edicto te possidere non potuisse, postremo non posse-

disse. Quaeso, C. Aquili vosque, qui estis in consilio, ut, quid pollicitus sim, diligenter memoriae mandetis; etenim rem facilius totam accipietis, si haec memineritis, et me facile vestra existimatione revocabitis, si extra hos cancellos egredi conabor, quos mihi ipse circumdedi. Nego fuisse causam, cur postularet, nego ex edicto possidere potuisse, nego possedisse. Haec tria cum docuero, peroraro.

Non fuit causa, cur postulares. Qui hoc intellegi 11 37
potest? Quia Sex. Naevio neque ex societatis ratione neque privatim quicquam debuit Quinctius. Quis huic rei testis est? Idem, qui acerrimus adversarius; in hanc rem te, te, inquam, testem, Naevi, citabo. Annum et eo diutius post mortem C. Quincti fuit in Gallia tecum simul Quinctius. Doce te petisse ab eo istam nescio quam innumerabilem pecuniam, doce aliquando mentionem fecisse, dixisse deberi; debuisse concedam. Moritur C. Quinctius, qui tibi, ut ais, cer- 38
tis nominibus grandem pecuniam debuit. Heres eius P. Quinctius in Galliam ad te ipsum venit in agrum communem, eo denique, ubi non modo res erat, sed ratio quoque omnis et omnes litterae. Quis tam dissolutus in re familiari fuisset, quis tam neglegens, quis tam tui, Sexte, dissimilis, qui, cum res ab eo, quicum contraxisset, recessisset et ad heredem pervenisset, non heredem, cum primum vidisset, certiorem faceret, appellaret, rationem afferret, si quid in controversiam veniret, aut intra parietes aut summo iure experiretur? Itane est? quod viri optimi faciunt, si qui suos propinquos ac necessarios caros et honestos esse atque haberi volunt, id Sex. Naevius non faceret, qui usque eo fervet ferturque avaritia, ut de suis commodis aliquam partem velit committere, ne quam partem huic propinquo suo ullius ornamenti relinquat? et is pe- 39
cuniam, si qua deberetur, non peteret, qui, quia, quod debitum numquam est, id datum non est, non pecuniam modo, verum etiam hominis propinqui sanguinem vi-

tamque eripere conatur? Huic tum molestus esse videlicet noluisti, quem nunc respirare libere non sinis; quem nunc interficere nefarie cupis, eum tum pudenter appellare nolebas. Ita credo; hominem propinquum, tui observantem, virum bonum, pudentem, maiorem natu nolebas aut non audebas appellare; saepe, ut fit, cum ipse te confirmasses, cum statuisses mentionem de pecunia facere, cum paratus meditatusque venisses, homo timidus virginali verecundia subito ipse te retinebas; excidebat repente oratio; cum cuperes appellare, non audebas, ne invitus audiret. Id
12 erat profecto. Credamus hoc, Sex. Naevium, cuius caput
40 oppugnet, eius auribus pepercisse. Si debuisset, Sexte, petisses, et petisses statim; si non statim, paulo quidem post; si non paulo, at aliquanto; sex quidem illis mensibus profecto; anno vertente sine controversia. Anno et sex mensibus vero, cum tibi cotidie potestas hominis fuisset admonendi, verbum nullum facis; biennio iam confecto fere appellas. Quis tam perditus ac profusus nepos non adesa iam, sed abundanti etiam pecunia sic dissolutus fuisset, ut fuit Sex. Naevius? Cum
41 hominem nomino, satis mihi videor dicere. Debuit tibi C. Quinctius, numquam petisti; mortuus est ille, res ad heredem venit; cum eum cotidie videres, post biennium denique appellas. Dubitabitur, utrum sit probabilius, Sex. Naevium statim, si quid deberetur, petiturum fuisse an ne appellaturum quidem biennio? Appellandi tempus non erat? At tecum plus annum vixit. In Gallia agi non potuit? At et in provincia ius dicebatur, et Romae iudicia fiebant. Restat, ut aut summa neglegentia tibi obstiterit aut unica liberalitas. Si neglegentiam dices, mirabimur, si bonitatem, ridebimus; neque praeterea quid possis dicere, invenio. Satis est argumenti nihil esse debitum Naevio, quod tam diu nihil petivit.

13 42 Quid, si hoc ipsum, quod nunc facit, ostendo testimonio esse nihil deberi? Quid enim nunc agit

Sex. Naevius? qua de re controversia est? quod est
hoc iudicium, in quo iam biennium versamur? quid
negotii geritur, in quo ille tot et tales viros defatigat?
Pecuniam petit. Nunc denique? verum tamen petat;
audiamus. De rationibus et controversiis societatis vult 43
diiudicari. Sero, verum aliquando tamen; concedamus.
'Non', inquit, 'id ago, C. Aquili, neque in eo nunc
laboro. Pecunia mea tot annos utitur P. Quinctius.
Utatur sane; non peto.' Quid igitur pugnas? an, quod
saepe multis in locis dixisti, ne in civitate sit, ne
locum suum, quem adhuc honestissime defendit, obtineat,
ne numeretur inter vivos, decernat de vita
et ornamentis suis omnibus, apud iudicem causam
priore loco dicat et, eam cum orarit, tum denique
vocem accusatoris audiat? Quid? hoc quo pertinet?
ut ocius ad tuum pervenias? At si id velles, iam
pridem actum esse poterat. Ut honestiore iudicio con- 44
flictere? At sine summo scelere P. Quinctium, propinquum
tuum, iugulare non potes. Ut facilius iudicium
sit? At neque C. Aquilius de capite alterius
libenter iudicat, et Q. Hortensius contra caput non
didicit dicere. Quid a nobis autem, C. Aquili, refertur?
Pecuniam petit; negamus deberi. Iudicium fiat statim;
non recusamus. Ut quid praeterea? Si veretur, ut
res iudicio facto parata sit, iudicatum solvi satis accipiat;
quibus a me verbis satis acceperit, isdem ipse,
quod peto, satis det. Actum iam potest esse, C.
Aquili; iam tu potes liberatus discedere molestia, prope
dicam, non minore quam Quinctius.

Quid agimus, Hortensi? quid de hac condicione 45
dicimus? Possumus aliquando depositis armis sine
periculo fortunarum de re pecuniaria disceptare? possumus
ita rem nostram persequi, ut hominis propinqui
caput incolume esse patiamur? possumus petitoris
personam capere, accusatoris deponere? 'Immo',
inquit, 'abs te satis accipiam; ego autem tibi satis
non dabo.' Quis tandem nobis ista iura tam aequa 14

discribit? quis hoc statuit, quod aequum sit in Quinctium, id iniquum esse in Naevium? 'Quincti bona', inquit, 'ex edicto praetoris possessa sunt.' Ergo, id ut confitear, postulas, ut, quod numquam factum esse iudicio defendimus, id, proinde quasi factum sit, nostro
46 iudicio confirmemus? Inveniri ratio, C. Aquili, non potest, ut ad suum quisque quam primum sine cuiusquam dedecore, infamia pernicieque perveniat? Profecto, si quid deberetur, peteret; non omnia iudicia fieri mallet quam unum illud, unde haec omnia nascuntur. Qui inter tot annos ne appellarit quidem Quinctium, cum potestas esset agendi cotidie, qui, quo tempore primum [male] agere coepit, in vadimoniis differendis tempus omne consumpserit, qui postea vadimonium quoque missum fecerit, hunc per insidias vi de agro communi deiecerit, qui, cum de re agendi nullo recusante potestas fuisset, sponsionem de probro facere maluerit, qui, cum revocetur ad id iudicium, unde haec nata sunt omnia, condicionem aequissimam repudiet, fateatur se non pecuniam, sed vitam et sanguinem petere, is non hoc palam dicit: 'Mihi si quid deberetur, peterem atque adeo iam pridem abs-
47 tulissem; nihil hoc tanto negotio, nihil tam invidioso iudicio, nihil tam copiosa advocatione uterer, si petendum esset; extorquendum est invito atque ingratiis; quod non debet, eripiendum atque exprimendum est; de fortunis omnibus P. Quinctius deturbandus est; potentes, diserti, nobiles omnes advocandi sunt; adhibenda vis est veritati, minae iactentur, pericula intendantur, formidines opponantur, ut his rebus aliquando victus et perterritus ipse se dedat'? Quae mehercule omnia, cum, qui contra pugnent, video, et cum illum consessum considero, adesse atque impendere videntur neque vitari ullo modo posse; cum autem ad te, C. Aquili, oculos animumque rettuli, quo maiore conatu studioque aguntur, eo leviora infirmioraque existimo. Nihil igitur debuit, ut tu ipse praedicas.

Quid, si debuisset? continuone causa fuisset, cur 48
a praetore postulares, ut bona possideres? Non opinor id quidem neque ius esse neque cuiquam expedire. Quid igitur demonstrat? Vadimonium sibi ait esse
desertum. Antequam doceo id factum non esse, libet 15
mihi, C. Aquili, ex officii ratione atque ex omnium consuetudine rem ipsam et factum simul Sex. Naevi considerare. Ad vadimonium non venerat, ut ais, is, quicum tibi affinitas, societas, omnes denique causae et necessitudines veteres intercedebant. Ilicone ad praetorem ire convenit? continuone verum fuit postulare, ut ex edicto bona possidere liceret? ad haec extrema et inimicissima iura tam cupide decurrebas, ut tibi nihil in posterum, quod gravius atque crudelius facere
posses, reservares? Nam quid homini potest turpius, 49
quid viro miserius aut acerbius usu venire? quod tantum evenire dedecus, quae tanta calamitas inveniri potest? Pecuniam si cuipiam fortuna ademit aut si alicuius eripuit iniuria, tamen, dum existimatio est integra, facile consolatur honestas egestatem. At non nemo aut ignominia affectus aut iudicio turpi convictus bonis quidem suis utitur, alterius opes, id quod miserrimum est, non exspectat, hoc tamen in miseriis adiumento et solacio sublevatur. Cuius vero bona venierunt, cuius non modo illae amplissimae fortunae, sed etiam victus vestitusque necessarius sub praeconem cum dedecore subiectus est, is non modo ex numero vivorum exturbatur, sed, si fieri potest, infra etiam mortuos amandatur. Etenim mors honesta saepe vitam quoque turpem exornat, vita *tam* turpis ne morti
quidem honestae locum relinquit. Ergo hercule, cuius 50
bona ex edicto possidentur, huius omnis fama et existimatio cum bonis simul possidetur; de quo libelli in celeberrimis locis proponuntur, huic ne perire quidem tacite obscureque conceditur; cui magistri fiunt et domini constituuntur, qui, qua lege et qua condicione pereat, pronuntient, de quo homine praeconis vox

praedicat et pretium conficit, huic acerbissimum vivo videntique funus ducitur, si funus id habendum est, quo non amici conveniunt ad exsequias cohonestandas, sed bonorum emptores ut carnifices ad reliquias vitae lacerandas et distrahendas.

16 51 Itaque maiores nostri raro id accidere voluerunt, praetores, ut considerate fieret, comparaverunt. Viri boni cum palam fraudantur, cum experiundi potestas non est, timide tamen et pedetemptim istuc descendunt vi ac necessitate coacti, inviti, multis vadimoniis desertis, saepe illusi ac destituti; considerant enim, quid et quantum sit alterius bona proscribere. Iugulare civem ne iure quidem quisquam bonus vult, mavult commemorari se, cum posset perdere, pepercisse quam, cum parcere potuerit, perdidisse. Haec in homines alienissimos, denique inimicissimos viri boni faciunt et hominum existimationis et communis humanitatis causa, ut, cum ipsi nihil alteri scientes incommodarint, nihil ipsis iure incommodi cadere possit.

52 Ad vadimonium non venit. Quis? Propinquus. Si res ista gravissima sua sponte videretur, tamen eius atrocitas necessitudinis nomine levaretur. Ad vadimonium non venit. Quis? Socius. Etiam gravius aliquid ei deberes concedere, quicum te aut voluntas congregasset aut fortuna coniunxisset. Ad vadimonium non venit. Quis? Is, qui tibi praesto semper fuit. Ergo in eum, qui semel hoc commisit, ut tibi praesto non esset, omnia tela coniecisti, quae parata sunt in eos, qui permulta male agendi causa fraudandique
53 fecerunt? Si dupondius tuus ageretur, Sex. Naevi, si in parvula re captionis aliquid vererere, non statim ad C. Aquilium aut ad eorum aliquem, qui consuluntur, concurrisses? cum ius amicitiae, societatis, affinitatis ageretur, cum officii rationem atque existimationis duci conveniret, eo tempore tu non modo non ad C. Aquilium aut L. Lucilium rettulisti, sed ne ipse quidem te consuluisti, ne hoc quidem tecum locutus es: 'Horae

duae fuerunt; Quinctius ad vadimonium non venit. Quid ago?' Si mehercule haec tecum duo verba fecisses: 'Quid ago?', respirasset cupiditas atque avaritia, paulum aliquid loci rationi et consilio dedisses, tu te collegisses, non in eam turpitudinem venisses, ut hoc tibi esset apud tales viros confitendum, qua tibi vadimonium non sit obitum, eadem te hora consilium cepisse hominis propinqui fortunas funditus evertere.

Ego pro te nunc hos consulo post tempus et in 17 54 aliena re, quoniam tu in tua re, cum tempus erat, consulere oblitus es; quaero abs te, C. Aquili, L. Lucili, P. Quinctili, M. Marcelle: Vadimonium mihi non obiit quidam socius et affinis meus, quicum mihi necessitudo vetus, controversia de re pecuniaria recens intercedit; postulone a praetore, ut eius bona mihi possidere liceat, an, cum Romae domus eius, uxor, liberi sint, domum potius denuntiem? Quid est, quod hac tandem de re vobis possit videri? Profecto, si recte vestram bonitatem atque prudentiam cognovi, non multum me fallit, si consulamini, quid sitis responsuri: primum exspectare, deinde, si latitare ac diutius ludificare videatur, amicos convenire, quaerere, quis procurator sit, domum denuntiare. Dici vix potest, quam multa sint, quae respondeatis ante fieri oportere, quam ad hanc rationem extremam necessario devenire. Quid ad haec Naevius? Ridet scilicet nostram 55 amentiam, qui in vita sua rationem summi officii desideremus et instituta virorum bonorum requiramus. 'Quid mihi', inquit, 'cum ista [summa] sanctimonia ac diligentia? viderint', inquit, 'ista officia viri boni, de me autem ita considerent: non quid habeam, sed quibus rebus invenerim, quaerant, et quem ad modum natus et quo pacto educatus sim. Memini; vetus est, "de scurra multo facilius divitem quam patrem familias fieri posse".' Haec ille, si verbis non audet, 56 re quidem vera palam loquitur. Etenim si vult virorum

bonorum instituto vivere, multa oportet discat atque
dediscat, quorum illi aetati utrumque difficile est.
18 'Non dubitavi', inquit, 'cum vadimonium desertum
esset, bona proscribere.' Improbe; verum, quoniam
tu id tibi arrogas et concedi postulas, concedamus.
Quid, si numquam deseruit, si ista causa abs te tota
per summam fraudem et malitiam ficta est, si vadi-
monium omnino tibi cum P. Quinctio nullum fuit? quo
te nomine appellemus? Improbum? At etiamsi deser-
tum vadimonium esset, tamen in ista postulatione et
proscriptione bonorum improbissimus reperiebare. Mali-
tiosum? Non negas. Fraudulentum? Iam id quidem
arrogas tibi et praeclarum putas. Audacem, cupidum,
perfidiosum? Vulgaria et obsoleta sunt; res autem nova
57 atque inaudita. Quid ergo est? Vereor mehercule, ne
aut gravioribus utar verbis, quam natura fert, aut
levioribus, quam causa postulat. Ais esse vadimonium
desertum. Quaesivit a te, statim ut Romam rediit,
Quinctius, quo die vadimonium istuc factum esse di-
ceres. Respondisti statim: Nonis Febr. Discedens in
memoriam redit Quinctius, quo die Roma in Galliam
profectus sit; ad ephemeridem revertitur; invenitur dies
profectionis pridie Kal. Febr. Nonis Febr. si Romae
fuit, causae nihil dicimus, quin tibi vadimonium pro-
58 miserit. Quid? hoc inveniri qui potest? Profectus est
una L. Albius, homo cum primis honestus; dicet testi-
monium. Prosecuti sunt familiares et Albium et Quinc-
tium; dicent hi quoque testimonium. Litterae P.
Quincti, testes tot, quibus omnibus causa iustissima
est, cur scire potuerint, nulla, cur mentiantur, cum
adstipulatore tuo comparabuntur.
59 Et in hac eius modi causa P. Quinctius laborabit
et diutius in tanto metu miser periculoque versabitur?
et vehementius eum gratia adversarii perterrebit, quam
fides iudicis consolabitur? Vixit enim semper inculte
atque horride; natura tristi ac recondita fuit; non ad
solarium, non in campo, non in conviviis versatus est;

id egit, ut amicos observantia, rem parsimonia retineret; antiquam officii rationem dilexit, cuius splendor omnis his moribus obsolevit. At si in causa pari discedere inferior videretur, tamen esset non mediocriter conquerendum; nunc in causa superiore ne ut par quidem sit postulat, inferiorem esse *se* patitur dumtaxat usque eo, ne cum bonis, fama fortunisque omnibus Sex. Naevi cupiditati crudelitatique dedatur.

Docui, quod primum pollicitus sum, C. Aquili, 19 60 causam omnino, cur postularet, non fuisse, quod neque pecunia debebatur et, si maxime deberetur, commissum nihil esset, quare ad istam rationem perveniretur. Attende nunc ex edicto praetoris bona P. Quincti possideri nullo modo potuisse. Tracta edictum. QUI FRAUDATIONIS CAUSA LATITARIT. Non est is Quinctius; nisi si latitant, qui ad negotium suum relicto procuratore proficiscuntur. CUI HERES NON EXSTABIT. Ne is quidem. QUI EXSILII CAUSA SOLUM VERTERIT. *Dici id non potest. QUI ABSENS IUDICIO DEFENSUS NON FUERIT.* Quo tempore existimas oportuisse, Naevi, absentem Quinctium defendi aut quo modo? tum, cum postulabas, ut bona possideres? Nemo adfuit; neque enim quisquam divinare poterat te postulaturum, neque quemquam attinebat id recusare, quod praetor non fieri, sed *ex* edicto suo fieri iubebat. Qui locus igitur 61 absentis defendendi procuratori primus datus est? Cum proscribebas. Ergo adfuit, non passus est, libellos deiecit Sex. Alfenus; qui primus erat officii gradus, servatus est a procuratore summa cum diligentia.

Videamus, quae deinde sint consecuta. Hominem P. Quincti deprehendis in publico, conaris abducere; non patitur Alfenus, vi tibi adimit, curat, ut domum reducatur ad Quinctium. Hic quoque summe constat procuratoris diligentis officium. Debere tibi dicis Quinctium, procurator negat; vadari vis, promittit; in ius vocas, sequitur; iudicium postulas, non recusat. Quid aliud sit absentem defendi, ego non intellego. At quis 62

erat procurator? Credo aliquem electum hominem egentem, litigiosum, improbum, qui posset scurrae divitis cotidianum convicium sustinere. Nihil minus; eques Romanus locuples, sui negotii bene gerens, denique is, quem, quotiens Naevius in Galliam profectus est, procuratorem Romae reliquit. Et audes, Sex. Naevi, negare absentem defensum esse Quinctium, cum eum defenderit idem, qui te solebat? et, cum is iudicium acceperit pro Quinctio, cui tu et rem et famam tuam commendare proficiscens et concredere solebas, conaris hoc dicere, neminem exstitisse, qui Quinctium iudicio defenderet?

63 'Postulabam', inquit, 'ut satis daret.' Iniuria postu-
labas; ita videbare; recusabat Alfenus. — 'Ita, verum
praetor decernebat.' — Tribuni igitur appellabantur.
— 'Hic te', inquit, 'teneo; non est istud pati neque
iudicio defendere, cum auxilium a tribunis petas.'
Hoc ego, cum attendo, qua prudentia sit Hortensius,
dicturum esse eum non arbitror. Cum autem antea
dixisse audio et causam ipsam considero, quid aliud
dicere possit, non reperio. Fatetur enim libellos Al-
fenum deiecisse, vadimonium promisisse, iudicium quin
acciperet in ea ipsa verba, quae Naevius edebat, non
recusasse, ita tamen: more et instituto, per eum magi-
64 stratum, qui auxilii causa constitutus est. Aut haec
facta non sint necesse est aut C. Aquilius, talis vir,
iuratus hoc ius in civitate constituat: cuius procurator
[non omnia iudicia *acceperit*, quae quisque in verba
postularit, cuius procurator] a praetore tribunos appel-
lare ausus sit, eum non defendi, eius bona recte possi-
deri posse, ei misero, absenti, ignaro fortunarum
suarum omnia vitae ornamenta per summum dedecus
65 et ignominiam deripi convenire. Quod si probari ne-
mini potest, illud certe probari omnibus necesse est,
defensum esse iudicio absentem Quinctium. Quod cum
ita sit, ex edicto bona possessa non sunt. At enim
tribuni plebis ne audierunt quidem. Fateor, si ita

est, procuratorem decreto praetoris oportuisse parere.
Quid? si M. Brutus intercessurum se dixit palam, nisi
quid inter ipsum Alfenum et Naevium conveniret,
videturne intercessisse appellatio tribunorum non mo-
rae, sed auxilii causa?

Quid deinde fit? Alfenus, ut omnes intellegere 21 66
possent iudicio defendi Quinctium, ne qua subesse
posset aliena aut ipsius officio aut huius existimatione
suspicio, viros bonos complures advocat, testatur isto
audiente se pro communi necessitudine id primum
petere, ne quid atrocius in P. Quinctium absentem
sine causa facere conetur; sin autem inimicissime atque
infestissime contendere perseveret, se paratum esse
omni recta atque honesta ratione defendere, quod petat,
non deberi; se iudicium id, quod edat, accipere. Eius 67
rei condicionisque tabellas obsignaverunt viri boni
complures. Res in dubium venire non potest. Fit
rebus omnibus integris neque proscriptis neque pos-
sessis bonis, ut Alfenus promittat Naevio sisti Quinc-
tium. Venit ad vadimonium Quinctius. Iacet res in
controversiis isto calumniante biennium, usque dum
inveniretur, qua ratione res ab usitata consuetudine
recederet et in hoc singulare iudicium causa omnis
concluderetur.

Quod officium, C. Aquili, commemorari procura- 68
toris potest, quod ab Alfeno praeteritum esse videatur?
quid affertur, quare P. Quinctius negetur absens esse
defensus? An vero id, quod Hortensium, quia nuper
iniecit, et quia Naevius semper id clamitat, dicturum
arbitror, non fuisse Naevio parem certationem cum
Alfeno illo tempore, illis dominantibus? Quod si velim
confiteri, illud, opinor, concedent, non procuratorem
P. Quincti neminem fuisse, sed gratiosum fuisse. Mihi
autem ad vincendum satis est fuisse procuratorem,
quicum experiretur; qualis is fuerit, si modo absentem
defendebat per ius et per magistratum, nihil ad rem
arbitror pertinere.

69 'Erat enim', inquit, 'illarum partium.' Quidni? qui apud te esset eductus; quem tu a puero sic instituisses, ut nobili ne gladiatori quidem faveret. Si, quod tu semper summe cupisti, idem volebat Alfenus, ea re tibi cum eo par contentio non erat? 'Bruti', inquit, 'erat familiaris; itaque is intercedebat.' Tu contra Burrieni, qui iniuriam decernebat, omnium denique illorum, qui tum et poterant per vim et scelus plurimum et, quod poterant, id audebant. An omnes tu istos vincere volebas, qui nunc, tu ut vincas, tanto opere laborant? Aude id dicere non palam, sed ipsis,
70 quos advocasti. Tametsi nolo eam rem commemorando renovare, cuius omnino rei memoriam omnem tolli
22 funditus ac deleri arbitror oportere; unum illud dico: Si propter partium studium potens erat Alfenus, potentissimus Naevius; si fretus gratia postulabat aliquid iniquius Alfenus, multo iniquiora Naevius impetrabat. Neque enim inter studium vestrum quicquam, ut opinor, interfuit; ingenio, venustate, artificio tu facile vicisti. Ut alia omittam, hoc satis est: Alfenus cum iis et propter eos periit, quos diligebat, tu, postquam, qui tibi erant amici, non poterant vincere, ut amici tibi essent, qui vincebant, effecisti.

71 Quodsi tum par tibi ius cum Alfeno fuisse non putas, quia tamen aliquem contra te advocare poterat, quia magistratus aliqui reperiebatur, apud quem Alfeni causa consisteret, quid hoc tempore Quinctio statuendum est? cui neque magistratus adhuc aequus inventus est neque iudicium redditum est usitatum, non condicio, non sponsio, non denique ulla umquam intercessit postulatio, mitto aequa, verum ante hoc tempus ne fando quidem audita. De re pecuniaria cupio contendere. — 'Non licet.' — At ea controversia est. — 'Nihil ad me attinet; causam capitis dicas oportet.' — Accusa, ubi ita necesse est. — 'Non', inquit, 'nisi tu ante novo modo priore loco dixeris.' — Dicendum necessario est. — 'Praestituentur horae ad arbitrium

nostrum, iudex ipse coercebitur.' — Quid tum? — 'Tu 72
aliquem patronum invenies, hominem antiqui officii,
qui splendorem nostrum et gratiam neglegat; pro me
pugnabit L. Philippus, eloquentia, gravitate, honore
florentissimus civitatis, dicet Hortensius, excellens in-
genio, nobilitate, existimatione, aderunt autem homines
nobilissimi ac potentissimi, ut eorum frequentiam et
consessum non modo P. Quinctius, qui de capite de-
cernit, sed quivis, qui extra periculum sit, perhorrescat.'
Haec est iniqua certatio, non illa, qua tu contra 73
Alfenum equitabas; huic ne ubi consisteret quidem
contra te locum reliquisti. Quare aut doceas oportet
Alfenum negasse se procuratorem esse, non deiecisse
libellos, iudicium accipere noluisse, aut, cum haec ita
facta sint, ex edicto te bona P. Quincti non posse-
disse concedas.

Etenim si ex edicto possedisti, quaero, cur bona 23
non venierint, cur ceteri sponsores et creditores non
convenerint; nemone fuit, cui deberet Quinctius? Fue-
runt, et complures fuerunt, propterea quod C. frater
aliquantum aeris alieni reliquerat. Quid ergo est?
Homines erant ab hoc omnes alienissimi, et iis debe-
batur, neque tamen quisquam inventus est tam in-
signite improbus, qui violare P. Quincti existimationem
absentis auderet; unus fuit, affinis, socius, necessarius, 74
Sex. Naevius, qui, cum ipse ultro deberet, quasi eximio
praemio sceleris exposito cupidissime contenderet, ut
per se afflictum atque eversum propinquum suum non
modo honeste partis bonis, verum etiam communi luce
privaret. Ubi erant ceteri creditores? denique hoc
tempore ubi sunt? Quis est, qui fraudationis causa
latuisse dicat, quis, qui absentem defensum neget esse
Quinctium? Nemo invenitur. At contra omnes, quibus- 75
cum ratio huic aut est aut fuit, adsunt, defendunt,
fides huius multis locis cognita ne perfidia Sex. Naevi
derogetur, laborant. In huius modi sponsionem testes
dare oportebat ex eo numero, qui haec dicerent: Vadi-

monium mihi deseruit, me fraudavit, a me nominis eius, quod infitiatus esset, diem petivit; ego experiri non potui, latitavit, procuratorem nullum reliquit. Horum nihil dicitur. Parantur testes, qui haec dicant. Verum, opinor, viderimus, cum dixerint. Unum tamen hoc cogitent, ita se graves esse, ut, si veritatem volent retinere, gravitatem possint obtinere; si eam neglegere, [ita leves sint,] ut omnes intellegant non ad obtinendum mendacium, sed ad verum probandum auctoritatem adiuvare.

24 76 Ego haec duo quaero, primum qua ratione Naevius susceptum negotium non transegerit, hoc est cur bona, quae ex edicto possidebat, non vendiderit, deinde cur ex tot creditoribus alius ad istam rationem nemo accesserit, ut necessario confiteare neque tam temerarium quemquam fuisse, neque te ipsum id, quod turpissime suscepisses, perseverare et transigere potuisse. Quid, si tu ipse, Sex. Naevi, statuisti bona P. Quincti ex edicto possessa non esse? Opinor, tuum testimonium, quod in aliena re leve esset, id in tua, quoniam contra te est, gravissimum debet esse. Emisti bona Sex. Alfeni L. Sulla dictatore vendente; socium tibi in his bonis edidisti Quinctium. Plura non dico. Cum eo tu voluntariam societatem coibas, qui te in hereditaria societate fraudarat, et eum iudicio tuo comprobabas, quem spoliatum fama fortunisque omnibus arbitrabare?

77 Diffidebam mehercule, C. Aquili, satis animo certo et confirmato me posse in hac causa consistere. Sic cogitabam, cum contra dicturus esset Hortensius, et cum me esset attente auditurus Philippus, fore uti permultis in rebus timore prolaberer. Dicebam huic Q. Roscio, cuius soror est cum P. Quinctio, cum a me peteret et summe contenderet, ut propinquum suum defenderem, mihi perdifficile esse contra tales oratores non modo tantam causam perorare, sed omnino verbum facere conari. Cum cupidius instaret, homini pro ami-

citia familiarius dixi mihi videri ore durissimo esse,
qui praesente eo gestum agere conarentur; qui vero
cum ipso contenderent, eos, etiamsi quid antea recti
aut venusti habere visi essent, id amittere; ne quid
mihi eius modi accideret, cum contra talem artificem
dicturus essem, me vereri.

Tum mihi Roscius et alia multa confirmandi mei 25 78
causa dixit, ut mehercule, si nihil diceret, tacito ipso
officio et studio, quod habebat erga propinquum suum,
quemvis commoveret (etenim cum artifex eius modi
sit, ut solus dignus videatur esse, qui in scaena spec-
tetur, tum vir eius modi est, ut solus dignus videatur,
qui eo non accedat) — verum tamen: 'Quid? si', in-
quit, 'habes eius modi causam, ut hoc tibi planum
sit faciendum, neminem esse, qui possit biduo aut
summum triduo septingenta milia passuum ambulare,
tamenne vereris, ut possis hoc contra Hortensium con-
tendere?' 'Minime', inquam. 'Sed quid id ad rem?' 79
'Nimirum', inquit, 'in eo causa consistit.' 'Quo modo?'
Docet me eius modi rem et factum simul Sex. Naevi,
quod si solum proferretur, satis esse deberet. Quod
abs te, C. Aquili, et a vobis, qui estis in consilio,
quaeso ut diligenter attendatis; profecto intellegetis
illim ab initio cupiditatem pugnasse et audaciam, hinc
veritatem et pudorem, quoad potuerit, restitisse. Bona
postulas ut ex edicto possidere liceat. Quo die? Te
ipsum, Naevi, volo audire; volo inauditum facinus
ipsius, qui id commisit, voce convinci. Dic, Naevi,
diem. 'Ante diem V Kalend. intercalares.' Bene ais.
Quam longe est hinc in saltum vestrum Gallicanum?
Naevi, te rogo. 'DCC milia passuum.' Optime. De
saltu deicitur Quinctius — quo die? possumus hoc quo-
que ex te audire? Quid taces? dic, inquam, diem.
Pudet dicere; intellego; verum et sero et nequiquam
pudet. Deicitur de saltu, C. Aquili, pridie Kalend.
intercalares; biduo post aut, ut statim de iure aliquis
cucurrerit, non toto triduo DCC milia passuum con-

80 ficiuntur. O rem incredibilem! o cupiditatem incon-
sideratam! o nuntium volucrem! Administri et satel-
lites Sex. Naevi Roma trans Alpes in Sebaginos biduo
veniunt. O hominem fortunatum, qui eius modi nuntios
seu potius Pegasos habeat!

26 Hic ego, si Crassi omnes cum Antoniis exsistant,
si tu, L. Philippe, qui inter illos florebas, hanc causam
voles cum Hortensio dicere, tamen superior sim ne-
cesse est; non enim, quem ad modum putatis, omnia
sunt in eloquentia; est quaedam tamen ita perspicua
81 veritas, ut eam infirmare nulla res possit. An, ante-
quam postulasti, ut bona possideres, misisti, qui cura-
ret, ut dominus de suo fundo a sua familia vi deice-
retur? Utrumlibet elige; alterum incredibile est, alterum
nefarium, et ante hoc tempus utrumque inauditum.
Septingenta milia passuum vis esse decursa biduo?
dic. Negas? ante igitur misisti. Malo; si enim illud
diceres, improbe mentiri viderere; cum hoc confiteris,
id te admisisse concedis, quod ne mendacio quidem
tegere possis. Hoc consilium Aquilio et talibus viris
tam cupidum, tam audax, tam temerarium probabitur?
82 Quid haec amentia, quid haec festinatio, quid haec
immaturitas tanta significat? non vim, non scelus,
non latrocinium, non denique omnia potius quam
ius, quam officium, quam pudorem? Mittis iniussu
praetoris. Quo consilio? Iussurum sciebas. Quid?
cum iussisset, tum mittere nonne poteras? Postula-
turus eras. Quando? Post dies xxx. Nempe si te
nihil impediret, si voluntas eadem maneret, si valeres,
denique si viveres. Praetor scilicet iussisset. Opinor,
si vellet, si valeret, si ius diceret, si nemo recusaret,
qui ex ipsius decreto et satis daret et iudicium acci-
83 pere vellet. Nam, per deos immortales! si Alfenus
procurator P. Quincti tibi tum satis daret et iudicium
accipere vellet, denique omnia, quae postulares, facere
voluisset, quid ageres? revocares eum, quem in Galliam
miseras? At hic quidem iam de fundo expulsus, iam

a suis dis penatibus praeceps eiectus, iam, quod indignissimum est, suorum servorum manibus nuntio atque imperio tuo violatus esset. Corrigeres haec scilicet tu postea. De cuiusquam vita dicere audes, qui hoc concedas necesse est, ita te caecum cupiditate et avaritia fuisse, ut, cum, postea quid futurum esset, ignorares, accidere autem multa possent, spem maleficii praesentis in incerto reliqui temporis eventu collocares? Atque haec perinde loquor, quasi ipso illo tempore, cum te praetor iussisset ex edicto possidere, si in possessionem misisses, debueris aut potueris P. Quinctium de possessione deturbare.

27 84 Omnia sunt, C. Aquili, eius modi, quivis ut perspicere possit in hac causa improbitatem et gratiam cum inopia et veritate contendere. Praetor te quem ad modum possidere iussit? Opinor, ex edicto. Sponsio quae in verba facta est? SI EX EDICTO PRAETORIS BONA P. QUINCTI POSSESSA NON SUNT. Redeamus ad edictum. Id quidem quem ad modum iubet possidere? Numquid est causae, C. Aquili, quin, si longe aliter possedit, quam praetor edixit, iste ex edicto non possederit, ego sponsione vicerim? Nihil, opinor. Cognoscamus edictum. QUI EX EDICTO MEO IN POSSESSIONEM VENERINT. De te loquitur, Naevi, quem ad modum tu putas; ais enim te ex edicto venisse; tibi, quid facias, definit, te instituit, tibi praecepta dat. EOS ITA VIDETUR IN POSSESSIONE ESSE OPORTERE. Quo modo? QUOD IBIDEM RECTE CUSTODIRE POTERUNT, ID IBIDEM CUSTODIANT; QUOD NON POTERUNT, ID AUFERRE ET ABDUCERE LICEBIT. Quid tum? DOMINUM, inquit, INVITUM DETRUDERE NON PLACET. Eum ipsum, qui fraudandi causa latitet, eum ipsum, quem iudicio nemo defenderit, eum ipsum, qui cum omnibus creditoribus suis male agat, invitum de praedio detrudi vetat. Proficiscenti tibi in possessionem praetor ipse, 85 Sex. Naevi, palam dicit: 'Ita possideto, ut tecum simul possideat Quinctius, ita possideto, ut Quinctio vis ne

afferatur.' Quid? tu id quem ad modum observas? Mitto illud dicere, eum, qui non latitarit, cui Romae domus, uxor, liberi, procurator esset, eum, qui tibi vadimonium non deseruisset; haec omnia mitto; illud dico, dominum expulsum esse de praedio, domino a familia sua manus allatas esse ante suos Lares familiares; hoc dico . . . .

* * *

Sic Cicero pro Quintio adversarii definitionem ex opinione hominum reprehendit: Si qui unum aliquem fundum quavis ratione possideat, ipsum autem dominum patiatur cetera praedia tenere, is, *inquit*, ut opinor, praedium, non bona videatur alterius possidere. *Et ponit definitionem suam:* Quid est, *inquit*, possidere? Nimirum in possessione esse earum rerum, quae possunt eo tempore possideri. *Probat Naevium non bona, sed praedium possedisse:* Cum domus erat, *inquit*, Romae, servi, in ipsa Gallia privata P. Quinti praedia, quae numquam ausus es possidere; *et colligit:* Quodsi bona P. Quinti possideres, possidere omnia eo iure deberes. *(Iul. Severian. 15 p. 363. 20.)*

* * *

28 .... Naevium ne appellasse quidem Quinctium, cum simul esset *et* experiri posset cotidie; deinde quod omnia iudicia difficillima cum summa sua invidia maximoque periculo P. Quincti fieri mallet quam illud pecuniarium iudicium, quod uno die transigi posset; ex quo uno haec omnia nata et profecta esse concedit. Quo in loco condicionem tuli, si vellet pecuniam petere, P. Quinctium iudicatum solvi satis daturum, dum ipse, si quid peteret, pari condicione uteretur.

86 Ostendi, quam multa ante fieri convenerit, quam hominis propinqui bona possideri postularentur, praesertim cum Romae domus eius, uxor, liberi essent et procurator aeque utriusque necessarius. Docui, cum desertum esse dicat vadimonium, omnino vadimonium nullum fuisse; quo die hunc sibi promisisse dicat, eo

die ne Romae quidem eum fuisse; id testibus me
pollicitus sum planum facturum, qui et scire deberent
et causam, cur mentirentur, non haberent. Ex edicto
autem non potuisse bona possideri demonstravi, quod
neque fraudandi causa latitasset neque exsilii causa
solum vertisse diceretur. Reliquum est, ut eum nemo 87
iudicio defenderit. Quod contra copiosissime defensum
esse contendi non ab homine alieno neque ab aliquo
calumniatore atque improbo, sed ab equite Romano,
propinquo ac necessario suo, quem ipse Sex. Naevius
procuratorem relinquere antea consuesset; neque eum,
si tribunos appellarit, idcirco minus iudicio pati para-
tum fuisse, neque potentia procuratoris Naevio ius
ereptum; contra istum potentia sua tum tantum modo
superiorem fuisse, nunc nobis vix respirandi potestatem
dare. Quaesivi, quae causa fuisset, cur bona non 29 88
venissent, cum ex edicto possiderentur. Deinde illud
quoque requisivi, qua ratione ex tot creditoribus nemo
neque tum idem fecerit neque nunc contra dicat,
omnesque pro P. Quinctio pugnent, praesertim cum
in tali iudicio testimonia creditorum existimentur ad
rem maxime pertinere. Postea sum usus adversarii
testimonio, qui sibi eum nuper edidit socium, quem,
quo modo nunc intendit, ne in vivorum quidem numero
tum demonstrat fuisse. Tum illam incredibilem ce-
leritatem seu potius audaciam protuli; confirmavi
necesse esse aut biduo DCC milia passuum esse decursa
aut Sex. Naevium diebus compluribus ante in pos-
sessionem misisse, quam postularet, uti ei liceret bona
possidere. Postea recitavi edictum, quod aperte dominum 89
de praedio detrudi vetaret; in quo constitit Naevium
ex edicto non possedisse, cum confiteretur ex praedio
vi detrusum esse Quinctium. Omnino autem bona
possessa non esse constitui, quod bonorum possessio
spectetur non in aliqua parte, sed in universis, quae
teneri et possideri possint. Dixi domum Romae fuisse,
quo iste ne adspirarit quidem, servos complures, ex

quibus iste possederit neminem, ne attigerit quidem;
unum fuisse, quem attingere conatus sit; prohibitum
90 quievisse. In ipsa Gallia cognostis in praedia pri-
vata Quincti Sex. Naevium non venisse; denique ex
hoc ipso saltu, quem per vim expulso socio possedit,
servos privatos Quincti omnes eiectos *non* esse. Ex
quo et ex ceteris dictis, factis cogitatisque Sex. Naevi
quivis potest intellegere istum nihil aliud egisse ne-
que nunc agere, nisi uti per vim, per iniuriam, per
iniquitatem iudicii totum agrum, qui communis est,
suum facere possit.

30 91 Nunc causa perorata res ipsa et periculi magnitudo,
C. Aquili, cogere videtur, ut te atque eos, qui tibi
in consilio sunt, obsecret obtesteturque P. Quinctius
per senectutem ac solitudinem suam nihil aliud, nisi
ut vestrae naturae bonitatique obsequamini, ut, cum
veritas cum hoc faciat, plus huius inopia possit ad
92 misericordiam quam illius opes ad crudelitatem. Quo
die ad te iudicem venimus, eodem die illorum minas,
quas ante horrebamus, neglegere coepimus. Si causa
cum causa contenderet, nos nostram perfacile quoivis
probaturos statuebamus; quod vitae ratio cum ratione
vitae decerneret, idcirco nobis etiam magis te iudice
opus esse arbitrati sumus. Ea res nunc enim in dis-
crimine versatur, utrum possitne se contra luxuriem
ac licentiam rusticana illa atque inculta parsimonia
defendere an deformata atque ornamentis omnibus
93 spoliata nuda cupiditati petulantiaeque addicatur. Non
comparat se tecum gratia P. Quinctius, Sex. Naevi,
non opibus, non facultate contendit; omnes tuas artes,
quibus tu magnus es, tibi concedit; fatetur se non
belle dicere, non ad voluntatem loqui posse, non ab
afflicta amicitia transfugere atque ad florentem aliam
devolare, non profusis sumptibus vivere, non ornare
magnifice splendideque convivium, non habere domum
clausam pudori et sanctimoniae, patentem atque adeo
expositam cupiditati et voluptatibus; contra sibi ait

officium, fidem, diligentiam, vitam omnino semper
horridam atque aridam cordi fuisse. Ista superiora
esse ac plurimum posse his moribus sentit. Quid ergo 94
est? Non usque eo tamen, ut in capite fortunisque
hominum honestissimorum dominentur ii, qui relicta
virorum bonorum disciplina et quaestum et sumptum
Galloni sequi maluerunt atque etiam, quod in illo
non fuit, cum audacia perfidiaque vixerunt. Si licet
vivere eum, quem Sex. Naevius non vult, si est homini
honesto locus in civitate invito Naevio, si fas est re-
spirare P. Quinctium contra nutum dicionemque Naevi,
si, quae pudore ornamenta sibi peperit, ea potest contra
petulantiam me defendente obtinere, spes est etiam
hunc miserum atque infelicem aliquando tandem posse
consistere. Sin et poterit Naevius id, quod libet, et
ei libebit id, quod non licet, quid agendum est? qui
deus appellandus est? cuius hominis fides imploranda
est? qui denique questus, qui maeror dignus inveniri
[in] calamitate tanta potest?

Miserum est deturbari fortunis omnibus, miserius 31 95
est iniuria; acerbum est ab aliquo circumveniri, acer-
bius a propinquo; calamitosum est bonis everti, cala-
mitosius cum dedecore; funestum est a forti atque
honesto viro iugulari, funestius ab eo, cuius vox in prae-
conio quaestu prostitit; indignum est a pari vinci
aut superiore, indignius ab inferiore atque humiliore;
luctuosum est tradi alteri cum bonis, luctuosius inimico;
horribile est causam capitis dicere, horribilius priore
loco dicere. Omnia circumspexit Quinctius, omnia 96
periclitatus est, C. Aquili; non praetorem modo, a
quo ius impetraret, invenire non potuit, atque adeo ne
unde arbitratu quidem suo postularet, sed ne amicos
quidem Sex. Naevi, quorum saepe et diu ad pedes
iacuit stratus obsecrans per deos immortales, ut aut
secum iure contenderent aut iniuriam sine ignominia
sibi imponerent. Denique ipsius inimici vultum 97
superbissimum subiit, ipsius Sex. Naevi lacrimans

manum prehendit in propinquorum bonis proscribendis exercitatam, obsecravit per fratris sui mortui cinerem, per nomen propinquitatis, per ipsius coniugem et liberos, quibus propior P. Quinctio nemo est, ut aliquando misericordiam caperet, aliquam, si non propinquitatis, at aetatis suae, si non hominis, at humanitatis rationem haberet, ut secum aliquid integra sua fama qualibet, dummodo tolerabili, con-
98 dicione transigeret. Ab ipso repudiatus, ab amicis eius non sublevatus, ab omni magistratu agitatus atque perterritus, quem praeter te appellet, habet neminem; tibi se, tibi suas omnes opes fortunasque commendat, tibi committit existimationem ac spem reliquae vitae. Multis vexatus contumeliis, plurimis iactatus iniuriis non turpis ad te, sed miser confugit; e fundo ornatissimo eiectus, ignominiis omnibus appetitus, cum illum in suis paternis bonis dominari videret, ipse filiae nubili dotem conficere non posset, nihil alienum tamen vita superiore commisit.

99 Itaque hoc te obsecrat, C. Aquili, ut, quam existimationem, quam honestatem in iudicium tuum prope acta iam aetate decursaque attulit, eam liceat ei secum ex hoc loco efferre, ne is, de cuius officio nemo umquam dubitavit, sexagesimo denique anno dedecore, macula turpissimaque ignominia notetur, ne ornamentis eius omnibus Sex. Naevius pro spoliis abutatur, ne per te fiat, quo minus, quae existimatio P. Quinctium usque ad senectutem produxit, eadem usque ad rogum prosequatur.

BIBLIOTHECA BODLEIANA

M. TULLI CICERONIS

PRO SEX. ROSCIO AMERINO ORATIO.

ARGUMENTUM.

Cum Sex. Roscius, municeps Amerinus ex Umbria, homo dives et splendidus, finita iam proscriptione Sullana Romae occisus esset, nomen eius in tabulas proscriptionis relatum est, bona venierunt; filium Sex. Roscium Erucius quidam subornatus a L. Chrysogono, Sullae liberto, qui bona emerat, et Titis Rosciis Capitone et Magno Amerinis, inimicis Rosci occisi, qui praedae participes erant, parricidii accusavit. Eum Cicero, qui tum annum vigesimum septimum agebat, apud M. Fannium praetorem, qui quaestioni inter sicarios praeerat, hac oratione ita defendit, ut crimen in Chrysogonum et Titos Roscios reiceret. Causa acta est L. Cornelio Sulla II Caecilio Metello Pio coss., L. Sulla dictatore, anno u. c. 674, a. Chr. n. 80. Hanc primam in iudicio publico orationem Cicero habuit.

Credo ego vos, iudices, mirari, quid sit, quod, cum 1 1
tot summi oratores hominesque nobilissimi sedeant, ego
potissimum surrexerim, qui neque aetate neque ingenio
neque auctoritate sim cum his, qui sedeant, conparandus.
Omnes hi, quos videtis adesse, in hac causa iniuriam
novo scelere conflatam putant oportere defendi, de-
fendere ipsi propter iniquitatem temporum non audent.
Ita fit, ut adsint propterea, quod officium sequuntur,
taceant autem idcirco, quia periculum vitant. Quid 2
ergo? audacissimus ego ex omnibus? Minime. An
tanto officiosior quam ceteri? Ne istius quidem laudis

ita sum cupidus, ut aliis eam praereptam velim. Quae
me igitur res praeter ceteros impulit, ut causam Sex.
Rosci reciperem? Quia, si qui istorum dixisset, [quos
videtis adesse,] in quibus summa auctoritas est atque
amplitudo, si verbum de re publica fecisset, id quod
in hac causa fieri necesse est, multo plura dixisse,
3 quam dixisset, putaretur; ego autem si omnia, quae di-
cenda sunt, libere dixero, nequaquam tamen similiter
oratio mea exire atque in volgus emanare poterit;
deinde quod ceterorum neque dictum obscurum potest
esse propter nobilitatem et amplitudinem neque temere
dicto concedi propter aetatem et prudentiam; ego si
quid liberius dixero, vel occultum esse, propterea
quod nondum ad rem publicam accessi, vel ignosci
adulescentiae poterit; tametsi non modo ignoscendi
ratio, verum etiam cognoscendi consuetudo iam de
4 civitate sublata est. Accedit illa quoque causa, quod
a ceteris forsitan ita petitum sit, ut dicerent, ut
utrumvis salvo officio facere se posse arbitrarentur;
a me autem ii contenderunt, qui apud me et amicitia
et beneficiis et dignitate plurimum possunt, quorum
ego nec benivolentiam erga me ignorare nec auctori-
tatem aspernari nec voluntatem neglegere debebam.
2 5 His de causis ego huic causae patronus extiti non
electus unus, qui maximo ingenio, sed relictus ex
omnibus, qui minimo periculo possem dicere, neque
uti satis firmo praesidio defensus Sex. Roscius, verum
uti ne omnino desertus esset.

Forsitan quaeratis, qui iste terror sit et quae
tanta formido, quae tot ac talis viros impediat, quo
minus pro capite et fortunis alterius, quem ad modum
consueverunt, causam velint dicere. Quod adhuc vos
ignorare non mirum est, propterea quod consulto ab
accusatoribus eius rei, quae conflavit hoc iudicium,
6 mentio facta non est. Quae res ea est? Bona patris
huiusce Sex. Rosci, quae sunt sexagiens, quae de viro
clarissimo et fortissimo, L. Sulla, quem honoris causa

nomino, duobus milibus nummum sese dicit emisse adulescens vel potentissimus hoc tempore nostrae civitatis, L. Cornelius Chrysogonus. Is a vobis, iudices, hoc postulat, ut, quoniam in alienam pecuniam tam plenam atque praeclaram nullo iure invaserit, quoniamque ei pecuniae vita Sex. Rosci obstare atque officere videatur, deleatis ex animo suo suspicionem omnem metumque tollatis; sese hoc incolumi non arbitratur huius innocentis patrimonium tam amplum et copiosum posse obtinere, damnato et eiecto sperat se posse, quod adeptus est per scelus, id per luxuriam effundere atque consumere. Hunc sibi ex animo scrupulum, qui se dies noctesque stimulat ac pungit, ut evellatis, postulat, ut ad hanc suam praedam tam nefariam adiutores vos profiteamini.

Si vobis aequa et honesta postulatio videtur, iu- 7
dices, ego contra brevem postulationem adfero et, quo modo mihi persuadeo, aliquanto aequiorem. Pri- 3
mum a Chrysogono peto, ut pecunia fortunisque nostris contentus sit, sanguinem et vitam ne petat; deinde a vobis, iudices, ut audacium sceleri resistatis, innocentium calamitatem levetis et in causa Sex. Rosci periculum, quod in omnes intenditur, propulsetis. Quodsi 8
aut causa criminis aut facti suspicio aut quaelibet denique vel minima res reperietur, quam ob rem videantur illi non nihil tamen in deferendo nomine secuti, postremo si praeter eam praedam, quam dixi, quicquam aliud causae inveneritis, non recusamus, quin illorum libidini Sex. Rosci vita dedatur. Sin aliud agitur nihil, nisi ut iis ne quid desit, quibus satis nihil est, si hoc solum hoc tempore pugnatur, ut ad illam opimam praeclaramque praedam damnatio Sex. Rosci velut cumulus accedat, nonne cum multa indigna, tum vel hoc indignissimum est, vos idoneos habitos, per quorum sententias iusque iurandum id assequantur, quod antea ipsi scelere et ferro adsequi consueverant? qui ex civitate in senatum propter dignitatem, ex senatu

in hoc consilium delecti estis propter severitatem, ab his hoc postulare homines sicarios atque gladiatores, non modo ut supplicia vitent, quae a vobis pro maleficiis suis metuere atque horrere debent, verum etiam ut spoliis ex hoc iudicio ornati auctique discedant?

4 9 His de rebus tantis tamque atrocibus neque satis me commode dicere neque satis graviter conqueri neque satis libere vociferari posse intellego. Nam commoditati ingenium, gravitati aetas, libertati tempora sunt impedimento. Huc accedit summus timor, quem mihi natura pudorque meus attribuit et vestra dignitas et vis adversariorum et Sex. Rosci pericula. Quapropter vos oro atque obsecro, iudices, ut attente

10 bonaque cum venia verba mea audiatis. Fide sapientiaque vestra fretus plus oneris sustuli, quam ferre me posse intellego. Hoc onus si vos aliqua ex parte adlevabitis, feram, ut potero, studio et industria, iudices; sin a vobis, id quod non spero, deserar, tamen animo non deficiam et id, quod suscepi, quoad potero, perferam. Quod si perferre non potero, opprimi me onere officii malo quam id, quod mihi cum fide semel impositum est, aut propter perfidiam abicere aut propter infirmitatem animi deponere.

11 Te quoque magno opere, M. Fanni, quaeso, ut, qualem te iam antea populo Romano praebuisti, cum huic eidem quaestioni iudex praeesses, talem te et nobis et rei publicae hoc tempore impertias. Quanta multitudo hominum convenerit ad hoc iudicium, vides; quae sit omnium mortalium expectatio, quae cupiditas, ut acria ac severa iudicia fiant, intellegis. Longo intervallo iudicium inter sicarios hoc primum committitur, cum interea caedes indignissimae maximaeque factae sunt; omnes hanc quaestionem te praetore manifestis maleficiis cotidianoque sanguine † dimissius sperant futuram.

12 Qua vociferatione in ceteris iudiciis accusatores uti consueverunt, ea nos hoc tempore utimur, qui causam dicimus. Petimus abs te, M. Fanni, a vobis-

que, iudices, ut quam acerrime maleficia vindicetis, ut quam fortissime hominibus audacissimis resistatis, ut hoc cogitetis, nisi in hac causa, qui vester animus sit, ostendetis, eo prorumpere hominum cupiditatem et scelus et audaciam, ut non modo clam, verum etiam hic in foro ante tribunal tuum, M. Fanni, ante pedes vestros, iudices, inter ipsa subsellia caedes futurae sint. Etenim quid aliud hoc iudicio temptatur, nisi 13
ut id fieri liceat? Accusant ii, qui in fortunas huius invaserunt, causam dicit is, cui praeter calamitatem nihil reliquerunt; accusant ii, quibus occidi patrem Sex. Rosci bono fuit, causam dicit is, cui non modo luctum mors patris attulit, verum etiam egestatem; accusant ii, qui hunc ipsum iugulare summe cupierunt, causam dicit is, qui etiam ad hoc ipsum iudicium cum praesidio venit, ne hic ibidem ante oculos vestros trucidetur; denique accusant ii, quos populus poscit, causam dicit is, qui unus relictus ex illorum nefaria caede restat. Atque ut facilius intellegere possitis, 14
iudices, ea, quae facta sunt, indigniora esse, quam haec sunt, quae dicimus, ab initio res quem ad modum gesta sit, vobis exponemus, quo facilius et huius hominis innocentissimi miserias et illorum audaciam cognoscere possitis et rei publicae calamitatem.

Sex. Roscius, pater huiusce, municeps Amerinus 6 15
fuit, cum genere et nobilitate et pecunia non modo sui municipii, verum etiam eius vicinitatis facile primus, tum gratia atque hospitiis florens hominum nobilissimorum. Nam cum Metellis, Serviliis, Scipionibus erat ei non modo hospitium, verum etiam domesticus usus et consuetudo, quas, ut aequum est, familias honestatis amplitudinisque gratia nomino. Itaque ex omnibus suis commodis hoc solum filio reliquit; nam patrimonium domestici praedones vi ereptum possident, fama et vita innocentis ab hospitibus amicisque paternis defenditur. Hic cum omni 16
tempore nobilitatis fautor fuisset, tum hoc tumultu

proximo, cum omnium nobilium dignitas et salus in discrimen veniret, praeter ceteros in ea vicinitate eam partem causamque opera, studio, auctoritate defendit. Etenim rectum putabat pro eorum honestate se pugnare, propter quos ipse honestissimus inter suos numerabatur. Posteaquam victoria constituta est ab armisque recessimus, cum proscriberentur homines atque ex omni regione caperentur ii, qui adversarii fuisse putabantur, erat ille Romae frequens atque in foro et in ore omnium cotidie versabatur, magis ut exultare victoria nobilitatis videretur quam timere, ne quid ex ea calamitatis sibi accideret.

17 Erant ei veteres inimicitiae cum duobus Rosciis Amerinis, quorum alterum sedere in accusatorum subselliis video, alterum tria huiusce praedia possidere audio; quas inimicitias si tam cavere potuisset, quam metuere solebat, viveret. Neque enim, iudices, iniuria metuebat. Nam duo isti sunt T. Roscii (quorum alteri Capitoni cognomen est, iste, qui adest, Magnus vocatur) homines eius modi: alter plurimarum palmarum vetus ac nobilis gladiator habetur, hic autem nuper se ad eum lanistam contulit, qui*que* ante hanc pugnam tiro esset, quod sciam, facile ipsum magistrum
7
18 scelere audaciaque superavit. Nam cum hic Sex. Roscius esset Ameriae, T. autem iste Roscius Romae, cum hic filius assiduus in praediis esset cumque se voluntate patris rei familiari vitaeque rusticae dedisset, ipse autem frequens Romae esset, occiditur ad balneas Pallacinas rediens a cena Sex. Roscius. Spero ex hoc ipso non esse obscurum, ad quem suspicio maleficii pertineat; verum id, quod adhuc est suspiciosum, nisi perspicuum res ipsa fecerit, hunc adfinem culpae iudicatote.

19 Occiso Sex. Roscio primus Ameriam nuntiat Mallius Glaucia quidam, homo tenuis, libertinus, cliens et familiaris istius T. Rosci, et nuntiat domum non filii, sed T. Capitonis inimici; et cum post horam primam

noctis occisus esset, primo diluculo nuntius hic Ameriam
venit; decem horis nocturnis sex et quinquaginta milia
passuum cisiis pervolavit, non modo ut exoptatum
inimico nuntium primus adferret, sed etiam cruorem
inimici quam recentissimum telumque paulo ante e
corpore extractum ostenderet. Quadriduo, quo haec 20
gesta sunt, res ad Chrysogonum in castra L. Sullae
Volaterras defertur; magnitudo pecuniae demonstra-
tur; bonitas praediorum (nam fundos decem et tres
reliquit, qui Tiberim fere omnes tangunt), huius inopia
et solitudo commemoratur; demonstrant, cum pater
huiusce Sex. Roscius, homo tam splendidus et gratio-
sus, nullo negotio sit occisus, perfacile hunc hominem
incautum et rusticum et Romae ignotum de medio
tolli posse; ad eam rem operam suam pollicentur. 8
Ne diutius teneam, iudices, societas coitur. Cum iam 21
proscriptionis mentio nulla fieret, cum etiam qui antea
metuerant redirent ac iam defunctos sese periculis
arbitrarentur, *nomen refertur in tabulas Sex. Rosci,*
hominis studiosissimi nobilitatis; manceps fit Chrysogo-
nus; tria praedia vel nobilissima Capitoni propria
traduntur, quae hodie possidet; in reliquas omnes
fortunas iste T. Roscius nomine Chrysogoni, quem ad
modum ipse dicit, impetum facit. Haec bona sexagiens
HS emuntur duobus milibus nummum. Haec omnia, iu-
dices, imprudente L. Sulla facta esse certo scio. Neque 22
enim mirum, cum eodem tempore et ea, quae prae-
terita sunt, *sanet* et ea, quae videntur instare, prae-
paret, cum et pacis constituendae rationem et belli
gerendi potestatem solus habeat, cum omnes in unum
spectent, unus omnia gubernet, cum tot tantisque
negotiis distentus sit, ut respirare libere non possit,
si aliquid non animadvertat, cum praesertim tam multi
occupationem eius observent tempusque aucupentur,
ut, simul atque ille despexerit, aliquid huiusce modi
moliantur. Huc accedit, quod, quamvis ille felix sit,
sicut est, tamen [in] tanta felicitate nemo potest esse,

in magna familia qui neminem neque servum neque
23 libertum improbum habeat. Interea iste T. Roscius,
vir optimus, procurator Chrysogoni, Ameriam venit,
in praedia huius invadit, hunc miserum, luctu per-
ditum, qui nondum etiam omnia paterno funeri iusta
solvisset, nudum eicit domo atque focis patriis disque
penatibus praecipitem, iudices, exturbat, ipse amplissi-
mae pecuniae fit dominus. Qui in sua re fuisset
egentissimus, erat, ut fit, insolens in aliena; multa
palam domum suam auferebat, plura clam de medio
removebat, non pauca suis adiutoribus large effuseque
donabat, reliqua constituta auctione vendebat.

9
24 Quod Amerinis usque eo visum est indignum, ut
urbe tota fletus gemitusque fieret. Etenim multa
simul ante oculos versabantur, mors hominis floren-
tissimi Sex. Rosci crudelissima, filii autem eius egestas in-
dignissima, cui de tanto patrimonio praedo iste nefarius
ne iter quidem ad sepulchrum patrium reliquisset,
bonorum emptio flagitiosa, possessio, furta, rapinae,
donationes. Nemo erat, qui non ardere *illa* omnia mallet
quam videre in Sex. Rosci, viri optimi atque hone-
stissimi, bonis iactantem se ac dominantem T. Ro-
25 scium. Itaque decurionum decretum statim fit, ut
decem primi proficiscantur ad L. Sullam doceantque
eum, qui vir Sex. Roscius fuerit, conquerantur de isto-
rum scelere et iniuriis, orent, ut et illius mortui famam
et filii innocentis fortunas conservatas velit. Atque
ipsum decretum, quaeso, cognoscite. DECRETUM DE-
CURIONUM. Legati in castra veniunt. Intellegitur,
iudices, id quod iam ante dixi, imprudente L. Sulla
scelera haec et flagitia fieri. Nam statim Chrysogonus
et ipse ad eos accedit et homines nobiles allegat [iis],
qui peterent, ne ad Sullam adirent, et omnia Chrysogo-
26 num, quae vellent, esse facturum pollicerentur. Us-
que adeo autem ille pertimuerat, ut mori mallet quam
de his rebus Sullam doceri. Homines antiqui, qui
ex sua natura ceteros fingerent, cum ille confirmaret

sese nomen Sex. Rosci de tabulis exempturum, praedia vacua filio traditurum, cumque id ita futurum T. Roscius Capito, qui in decem legatis erat, appromitteret, crediderunt; Ameriam re inorata reverterunt. Ac primo rem differre cotidie ac procrastinare isti coeperunt, deinde aliquanto lentius nihil agere atque deludere, postremo, id quod facile intellectum est, insidias vitae huiusce Sex. Rosci parare neque sese arbitrari posse diutius alienam pecuniam domino in- 10
columi optinere. Quod hic simul atque sensit, de 27
amicorum cognatorumque sententia Romam confugit et sese ad Caeciliam, † Nepotis filiam, quam honoris causa nomino, contulit, qua pater usus erat plurimum; in qua muliere, iudices, etiam nunc, id quod omnes semper existimaverunt, quasi exempli causa vestigia antiqui officii remanent. Ea Sex. Roscium inopem, eiectum domo atque expulsum ex suis bonis, fugientem latronum tela et minas recepit domum hospitique oppresso iam desperatoque ab omnibus opitulata est. Eius virtute, fide, diligentia factum est, ut hic potius vivus in reos quam occisus in proscriptos referretur.

Nam postquam isti intellexerunt summa diligentia 28
vitam Sex. Rosci custodiri neque sibi ullam caedis faciendae potestatem dari, consilium ceperunt plenum sceleris et audaciae, ut nomen huius de parricidio deferrent, ut ad eam rem aliquem accusatorem veterem compararent, qui de ea re posset dicere aliquid, in qua re nulla subesset suspicio, denique ut, quoniam crimine non poterant, tempore ipso pugnarent. Ita loqui homines: 'quod iudicia tam diu facta non essent, condemnari eum oportere, qui primus in iudicium adductus esset; huic autem patronos propter Chrysogoni gratiam defuturos; de bonorum venditione et de ista societate verbum esse facturum neminem; ipso nomine parricidii et atrocitate criminis fore, ut hic nullo negotio tolleretur, cum ab nullo defensus esset.'
Hoc consilio atque adeo hac amentia impulsi, quem 29

ipsi, cum cuperent, non potuerunt occidere, eum iugulandum vobis tradiderunt.

11 Quid primum querar aut unde potissimum, iudices, ordiar aut quod aut a quibus auxilium petam? deorumne immortalium, populine Romani, vestramne, qui summam potestatem habetis hoc tempore, fidem
30 implorem? Pater occisus nefarie, domus obsessa ab inimicis, bona adempta, possessa, direpta, filii vita infesta, saepe ferro atque insidiis adpetita. Quid ab his tot maleficiis sceleris abesse videtur? Tamen haec aliis nefariis cumulant atque adaugent, crimen incredibile confingunt, testes in hunc et accusatores huiusce pecunia comparant; hanc condicionem misero ferunt, ut optet, utrum malit cervices *T.* Roscio dare an insutus in culleum per summum dedecus vitam amittere. Patronos huic defuturos putaverunt; desunt; qui libere dicat, qui cum fide defendat, id quod in hac causa satis est, [quoniam quidem suscepi] non deest pro-
31 fecto, iudices. Et forsitan in suscipienda causa temere impulsus adulescentia fecerim; quoniam quidem semel suscepi, licet hercules undique omnes inmineant terrores periculaque impendeant omnia, succurram atque subibo. Certum est deliberatumque, quae ad causam pertinere arbitror, omnia non modo dicere, verum etiam libenter, audacter libereque dicere; nulla res tanta exsistet, iudices, ut possit vim mihi maiorem
32 adhibere metus quam fides. Etenim quis tam dissoluto animo est, qui haec cum videat, tacere ac neglegere possit? Patrem meum, cum proscriptus non esset, iugulastis, occisum in proscriptorum numerum rettulistis, me domo mea per vim expulistis, patrimonium meum possidetis. Quid vultis amplius? etiamne ad subsellia cum ferro atque telis venistis, ut hic aut iuguletis aut condemnetis Sex. Roscium?

12
33 Hominem longe audacissimum nuper habuimus in civitate C. Fimbriam et, quod inter omnes constat, nisi inter eos, qui ipsi quoque insaniunt, insanissimum.

Is cum curasset, in funere C. Mari ut Q. Scaevola
vulneraretur, vir sanctissimus atque ornatissimus no-
strae civitatis, de cuius laude neque hic locus est ut
multa dicantur neque plura tamen dici possunt, quam
populus Romanus memoria retinet, diem Scaevolae
dixit, posteaquam comperit eum posse vivere. Cum
ab eo quaereretur, quid tandem accusaturus esset eum,
quem pro dignitate ne laudare quidem quisquam satis
commode posset, aiunt hominem, ut erat furiosus,
respondisse: 'quod non totum telum corpore recepisset'.
Quo populus Romanus nihil vidit indignius nisi eius-
dem viri mortem, quae tantum potuit, ut omnes
cives perdiderit et adflixerit; quos quia servare per
conpositionem volebat, ipse ab iis interemptus est.
Estne hoc illi dicto atque facto Fimbriano simili- 34
mum? Accusatis Sex. Roscium. Quid ita? Quia de
manibus vestris effugit, quia se occidi passus non est.
Illud, quia in Scaevola factum est, magis indignum
videtur, hoc, quia fit a Chrysogono, num est ferendum?
Nam per deos immortales! quid est in hac causa quod
defensionis indigeat? qui locus ingenium patroni re-
quirit aut oratoris eloquentiam magno opere desiderat?
Totam causam, iudices, explicemus atque ante oculos
expositam consideremus; ita facillime, quae res totum
iudicium contineat, et quibus de rebus nos dicere
oporteat, et quid vos sequi conveniat, intellegetis.

Tres sunt res, quantum ego existimare possum, 13 35
quae obstent hoc tempore Sex. Roscio, crimen ad-
versariorum et audacia et potentia. Criminis con-
fictionem accusator Erucius suscepit, audaciae partes
Roscii sibi poposcerunt, Chrysogonus autem, is qui
plurimum potest, potentia pugnat. De hisce omnibus
rebus me dicere oportere intellego. Quid igitur est? 36
Non eodem modo de omnibus, ideo quod prima illa
res ad meum officium pertinet, duas autem reliquas
vobis populus Romanus imposuit; ego crimen oportet
diluam, vos et audaciae resistere et hominum eius

modi perniciosam atque intolerandam potentiam primo quoque tempore extinguere atque opprimere debetis.

37 Occidisse patrem Sex. Roscius arguitur. Scelestum, di immortales, ac nefarium facinus atque eius modi, quo uno maleficio scelera omnia conplexa esse videantur! Etenim si, id quod praeclare a sapientibus dicitur, vultu saepe laeditur pietas, quod supplicium satis acre reperietur in eum, qui mortem obtulerit parenti? pro quo mori ipsum, si res postularet, iura
38 divina atque humana cogebant. In hoc tanto, tam atroci, tam singulari maleficio, quod ita raro exstitit, ut, si quando auditum sit, portenti ac prodigii simile numeretur, quibus tandem, C. Eruci, argumentis accusatorem censes uti oportere? nonne et audaciam eius, qui in crimen vocetur, singularem ostendere et mores feros immanemque naturam et vitam vitiis flagitiisque omnibus deditam, [et] denique omnia ad perniciem profligata atque perdita? Quorum tu nihil in Sex. Roscium ne obiciendi quidem causa contulisti.

14 39 Patrem occidit Sex. Roscius. Qui homo? adulescentulus corruptus et ab hominibus nequam inductus? Annos natus maior quadraginta. Vetus videlicet sicarius, homo audax et saepe in caede versatus. At hoc ab accusatore ne dici quidem audistis. Luxuries igitur hominem nimirum et aeris alieni magnitudo et indomitae animi cupiditates ad hoc scelus impulerunt. De luxurie purgavit Erucius, cum dixit hunc ne in convivio quidem ullo fere interfuisse. Nihil autem umquam debuit. Cupiditates porro quae possunt esse in eo, qui, ut ipse accusator obiecit, ruri semper habitarit et in agro colendo vixerit? quae vita maxime disiuncta a cupiditate et cum officio coniuncta est.
40 Quae res igitur tantum istum furorem Sex. Roscio obiecit? 'Patri', inquit, 'non placebat.' Patri non placebat? quam ob causam? necesse est enim eam quoque iustam et magnam et perspicuam fuisse. Nam

ut illud incredibile est, mortem oblatam esse patri a filio sine plurimis et maximis causis, sic hoc veri simile non est, odio fuisse parenti filium sine causis multis et magnis et necessariis. Rursus igitur eodem 41 revertamur et quaeramus, quae tanta vitia fuerint in unico filio, quare is patri displiceret. At perspicuum est nullum fuisse. Pater igitur amens, qui odisset eum sine causa, quem procrearat? At is quidem fuit omnium constantissimus. Ergo illud iam perspicuum profecto est, si neque amens pater neque perditus filius fuerit, neque odii causam patri neque sceleris filio fuisse.

'Nescio', inquit, 'quae causa odii fuerit; fuisse odium 15 42 intellego, quia antea, cum duos filios haberet, illum alterum, qui mortuus est, secum omni tempore volebat esse, hunc in praedia rustica relegarat.' Quod Erucio accidebat in mala nugatoriaque accusatione, idem mihi usu venit in causa optima. Ille quo modo crimen commenticium confirmaret, non inveniebat, ego res tam leves qua ratione infirmem ac diluam, reperire non possum. Quid ais, Eruci? tot praedia, 43 tam pulchra, tam fructuosa Sex. Roscius filio suo relegationis ac supplicii gratia colenda ac tuenda tradiderat? Quid? hoc patres familias, qui liberos habent, praesertim homines illius ordinis ex municipiis rusticanis, nonne optatissimum sibi putant esse, filios suos rei familiari maxime servire et in praediis colendis operae plurimum studiique consumere? An aman- 44 darat hunc sic, ut esset in agro ac tantum modo aleretur ad villam, ut commodis omnibus careret? Quid? si constat hunc non modo colendis praediis praefuisse, sed certis fundis patre vivo frui solitum esse, tamenne haec vita a te rusticana relegatio atque amandatio appellabitur? Vides, Eruci, quantum distet argumentatio tua ab re ipsa atque a veritate. Quod consuetudine patres faciunt, id quasi novum reprehendis; quod benivolentia fit, id odio factum crimi-

naris; quod honoris causa pater filio suo concessit,
45 id eum supplicii causa fecisse dicis. Neque haec tu
non intellegis, sed usque eo, quid arguas, non habes,
ut non modo tibi contra nos dicendum putes, verum
etiam contra rerum naturam contraque consuetudinem
hominum contraque opiniones omnium.

16 At enim, cum duos filios haberet, alterum a se
non dimittebat, alterum ruri esse patiebatur. Quaeso,
Eruci, ut hoc in bonam partem accipias; non enim
46 exprobrandi causa, sed commonendi gratia dicam. Si
tibi fortuna non dedit, ut patre certo nascerere, ex
quo intellegere posses, qui animus patrius in liberos
esset, at natura certe dedit, ut humanitatis non parum
haberes; eo accessit studium doctrinae, ut ne a litteris
quidem alienus esses. Ecquid tandem tibi videtur, ut
ad fabulas veniamus, senex ille Caecilianus minoris
facere Eutychum, filium rusticum, quam illum alterum,
Chaerestratum? (nam, ut opinor, hoc nomine est)
alterum in urbe secum honoris causa habere, alte-
47 rum rus supplicii causa relegasse? 'Quid ad istas
ineptias abis?' inquies. Quasi vero mihi difficile sit
quamvis multos nominatim proferre, ne longius abeam,
vel tribules vel vicinos meos, qui suos liberos, quos
plurimi faciunt, agricolas assiduos esse cupiunt. Verum
homines notos sumere odiosum est, cum et illud in-
certum sit, velintne ii sese nominari, et nemo vobis
magis notus futurus sit, quam est hic Eutychus, et
certe ad rem nihil intersit, utrum hunc ego comicum
adulescentem an aliquem ex agro Veiente nominem.
Etenim haec conficta arbitror esse a poëtis, ut effictos
nostros mores in alienis personis expressamque imagi-
48 nem [nostram] vitae cotidianae videremus. Age nunc,
refer animum sis ad veritatem et considera, non modo
in Umbria atque in ea vicinitate, sed in his veteribus
municipiis quae studia a patribus familias maxime
laudentur; iam profecto te intelleges inopia crimi-
num summam laudem Sex. Roscio vitio et culpae de-

disse. Ac non modo hoc patrum voluntate liberi fa- 17
ciunt, sed permultos et ego novi et, nisi me fallit
animus, unus quisque vestrum, qui et ipsi incensi
sunt studio, quod ad agrum colendum attinet, vitam-
que hanc rusticam, quam tu probro et crimini putas
esse oportere, et honestissimam et suavissimam esse
arbitrantur. Quid censes hunc ipsum Sex. Roscium quo 49
studio et qua intellegentia esse in rusticis rebus?
Ut ex his propinquis eius, hominibus honestissimis,
audio, non tu in isto artificio accusatorio callidior
es quam hic in suo. Verum, ut opinor, quoniam
ita Chrysogono videtur, qui huic nullum praedium
reliquit, et artificium obliviscatur et studium deponat
licebit. Quod tametsi miserum et indignum est,
feret tamen aequo animo, iudices, si per vos vitam
et famam potest optinere; hoc vero est, quod ferri
non potest, si et in hanc calamitatem venit propter
praediorum bonitatem et multitudinem et, quod ea
studiose coluit, id erit ei maxime fraudi, ut parum
miseriae sit, quod aliis coluit, non sibi, nisi etiam,
quod omnino coluit, crimini fuerit.

Ne tu, Eruci, accusator esses ridiculus, si illis 18 50
temporibus natus esses, cum ab aratro arcessebantur,
qui consules fierent. Etenim qui praeesse agro co-
lendo flagitium putes, profecto illum Atilium, quem
sua manu spargentem semen, qui missi erant, con-
venerunt, hominem turpissimum atque inhonestissimum
iudicares. At hercule maiores nostri longe aliter et
de illo et de ceteris talibus viris existimabant itaque
ex minima tenuissimaque re publica maximam et floren-
tissimam nobis reliquerunt. Suos enim agros studiose
colebant, non alienos cupide adpetebant; quibus rebus
et agris et urbibus et nationibus rem publicam atque
hoc imperium et populi Romani nomen auxerunt.
Neque ego haec eo profero, quo conferenda sint cum 51
hisce, de quibus nunc quaerimus, sed ut illud intelle-
gatur, cum apud maiores nostros summi viri clarissi-

mique homines, qui omni tempore ad gubernacula rei
publicae sedere debebant, tamen in agris quoque co-
lendis aliquantum operae temporisque consumpserint,
ignosci oportere ei homini, qui se fateatur esse rusti-
cum, cum ruri assiduus semper vixerit, cum praesertim
nihil esset, quod aut patri gratius aut sibi iucundius
aut re vera honestius facere posset.

52 Odium igitur acerrimum patris in filium ex hoc,
opinor, ostenditur, Eruci, quod hunc ruri esse patie-
batur. Numquid est aliud? 'Immo vero', inquit, 'est;
nam istum exheredare in animo habebat.' Audio;
nunc dicis aliquid, quod ad rem pertineat; nam illa,
opinor, tu quoque concedis levia esse atque inepta:
'Convivia cum patre non inibat.' Quippe, qui ne in
oppidum quidem nisi perraro veniret. 'Domum suam
istum non fere quisquam vocabat.' Nec mirum, qui
19 neque in urbe viveret neque revocaturus esset. Verum
haec tu quoque intellegis esse nugatoria; illud, quod
coepimus, videamus, quo certius argumentum odii re-
53 periri nullo modo potest. 'Exheredare pater filium
cogitabat.' Mitto quaerere, qua de causa; quaero,
qui scias; tametsi te dicere atque enumerare causas
omnis oportebat, et id erat certi accusatoris officium,
qui tanti sceleris argueret, explicare omnia vitia ac
peccata filii, quibus incensus parens potuerit animum
inducere, ut naturam ipsam vinceret, ut amorem illum
penitus insitum eiceret ex animo, ut denique patrem
esse sese oblivisceretur; quae sine magnis huiusce
54 peccatis accidere potuisse non arbitror. Verum con-
cedo tibi, ut ea praetereas, quae cum taces, nulla
esse concedis; illud quidem, voluisse exheredare,
certe tu planum facere debes. Quid ergo adfers,
quare id factum putemus? Vere nihil potes dicere;
finge aliquid saltem commode, ut ne plane videaris
id facere, quod aperte facis, huius miseri fortunis et
horum virorum talium dignitati illudere. Exheredare
filium voluit. Quam ob causam? 'Nescio.' Exhere-

davitne? 'Non.' Quis prohibuit? 'Cogitabat.' Cogitabat? cui dixit? 'Nemini.' Quid est aliud iudicio ac legibus ac maiestate vestra abuti ad quaestum atque ad libidinem, nisi hoc modo accusare atque id obicere, quod planum facere non modo non possis, verum ne coneris quidem? Nemo nostrum est, Eruci, quin sciat 55 tibi inimicitias cum Sex. Roscio nullas esse; vident omnes, qua de causa huic inimicus venias; sciunt huiusce pecunia te adductum esse. Quid ergo est? Ita tamen quaestus te cupidum esse oportebat, ut horum existimationem et legem Remmiam putares aliquid valere oportere. .

Accusatores multos esse in civitate utile est, ut 20 metu contineatur audacia; verum tamen hoc ita est utile, ut ne plane illudamur ab accusatoribus. Innocens est quispiam, verum tamen, quamquam abest a culpa, suspicione tamen non caret; tametsi miserum est, tamen ei, qui hunc accuset, possim aliquo modo ignoscere. Cum enim aliquid habeat, quod possit criminose ac suspiciose dicere, aperte ludificari et calumniari sciens non videatur. Quare facile omnes patimur 56 esse quam plurimos accusatores, quod innocens, si accusatus sit, absolvi potest, nocens, nisi accusatus fuerit, condemnari non potest; utilius est autem absolvi innocentem quam nocentem causam non dicere. Anseribus cibaria publice locantur, et canes aluntur in Capitolio, ut significent, si fures venerint. At fures internoscere non possunt, significant tamen, si qui noctu in Capitolium venerunt, et, quia id est suspiciosum, tametsi bestiae sunt, tamen in eam partem potius peccant, quae est cautior. Quodsi luce quoque canes latrent, cum deos salutatum aliqui venerint, opinor, iis crura suffringantur, quod acres sint etiam tum, cum suspicio nulla sit. Simillima est accusatorum 57 ratio. Alii vestrum anseres sunt, qui tantum modo clamant, nocere non possunt, alii canes, qui et latrare et mordere possunt. Cibaria vobis praeberi

videmus; vos autem maxime debetis in eos impetum facere, qui merentur. Hoc populo gratissimum est. Deinde, si voletis, etiam tum, cum veri simile erit aliquem commisisse, in suspicione latratote; id quoque concedi potest. Sin autem sic agetis, ut arguatis aliquem patrem occidisse neque dicere possitis, aut quare aut quo modo, ac tantum modo sine suspicione latrabitis, crura quidem vobis nemo suffringet, sed, si ego hos bene novi, litteram illam, cui vos usque eo inimici estis, ut etiam Kal. omnis oderitis, ita vehementer ad caput adfigent, ut postea neminem alium nisi fortunas vestras accusare possitis.

21
58 Quid mihi ad defendendum dedisti, bone accusator? quid hisce autem ad suspicandum? 'Ne exheredaretur, veritus est.' Audio, sed qua de causa vereri debuerit, nemo dicit. 'Habebat pater in animo.' Planum fac. Nihil est; non, quicum deliberarit, quem certiorem fecerit, unde istud vobis suspicari in mentem venerit. Cum hoc modo accusas, Eruci, nonne hoc palam dicis: 'Ego quid acceperim, scio, quid dicam, nescio; unum illud spectavi, quod Chrysogonus aiebat, neminem isti patronum futurum; de bonorum emptione deque ea societate neminem esse qui verbum facere auderet hoc tempore'? Haec te opinio falsa in istam fraudem impulit; non mehercules verbum fecisses, si tibi quemquam responsurum putasses.

59 Operae pretium erat, si animadvertistis, iudices, neglegentiam eius in accusando considerare. Credo, cum vidisset, qui homines in hisce subselliis sederent, quaesisse, num ille aut ille defensurus esset; de me ne suspicatum quidem esse, quod antea causam publicam nullam dixerim. Posteaquam invenit neminem eorum, qui possunt et solent, ita neglegens esse coepit, ut, cum in mentem veniret ei, resideret, deinde spatiaretur, non numquam etiam puerum vocaret, credo, cui cenam imperaret, prorsus ut vestro consessu et hoc conventu pro summa solitudine abuteretur.

Peroravit aliquando, adsedit; surrexi ego. Respirare 22
visus est, quod non alius potius diceret. Coepi dicere. 60
Usque eo animadverti, iudices, eum iocari atque alias
res agere, antequam Chrysogonum nominavi; quem
simul atque attigi, statim homo se erexit, mirari visus
est. Intellexi, quid eum pupugisset. Iterum ac tertio
nominavi. Postea homines cursare ultro et citro non
destiterunt, credo, qui Chrysogono nuntiarent esse
aliquem in civitate, qui contra voluntatem eius dicere
auderet; aliter causam agi, atque ille existimaret,
aperiri bonorum emptionem, vexari pessime societatem,
gratiam potentiamque eius neglegi, iudices diligenter
attendere, populo rem indignam videri. Quae quoniam 61
te fefellerunt, Eruci, quoniamque vides versa esse
omnia, causam pro Sex. Roscio, si non commode, at
libere dici, quem dedi putabas, defendi intellegis, quos
tradituros sperabas, vides iudicare, restitue nobis ali-
quando veterem tuam illam calliditatem atque pru-
dentiam, confitere huc ea spe venisse, quod putares
hic latrocinium, non iudicium futurum.

De parricidio causa dicitur; ratio ab accusatore
reddita non est, quam ob causam patrem filius occi-
derit. Quod in minimis noxiis et in his levioribus 62
peccatis, quae magis crebra et iam prope cotidiana
sunt, vel maxime et primum quaeritur, quae causa
maleficii fuerit, id Erucius in parricidio quaeri non
putat oportere; in quo scelere, iudices, etiam cum
multae causae convenisse unum in locum atque inter
se congruere videntur, tamen non temere creditur, ne-
que levi coniectura res penditur, neque testis incertus
auditur, neque accusatoris ingenio res iudicatur. Cum
multa antea commissa maleficia, cum vita hominis
perditissima, tum singularis audacia ostendatur ne-
cesse est, neque audacia solum, sed summus furor
atque amentia. Haec cum sint omnia, tamen exstent
oportet expressa sceleris vestigia, ubi, qua ratione,
per quos, quo tempore maleficium sit admissum. Quae

nisi multa et manifesta sunt, profecto res tam scelesta,
63 tam atrox, tam nefaria credi non potest. Magna est enim vis humanitatis; multum valet communio sanguinis; reclamitat istius modi suspicionibus ipsa natura; portentum atque monstrum certissimum est esse aliquem humana specie et figura, qui tantum immanitate bestias vicerit, ut, propter quos hanc suavissimam lucem aspexerit, eos indignissime luce privarit, cum etiam feras inter sese partus atque educatio et natura ipsa conciliet.

23 64 Non ita multis ante annis aiunt T. Caelium quendam, Tarracinensem, hominem non obscurum, cum cenatus cubitum in idem conclave cum duobus adulescentibus filiis isset, inventum esse mane iugulatum. Cum neque servus quisquam reperiretur neque liber, ad quem ea suspicio pertineret, id aetatis autem duo filii propter cubantes ne sensisse quidem se dicerent, nomina filiorum de parricidio delata sunt. Quid poterat tam esse suspiciosum? neutrumne sensisse? ausum autem esse quemquam se in id conclave committere eo potissimum tempore, cum ibidem essent duo adulescentes filii, qui et sentire et defendere facile possent? Erat porro nemo, in quem ea suspicio conveniret.
65 Tamen, cum planum iudicibus esset factum aperto ostio dormientes eos repertos esse, iudicio absoluti adulescentes et suspicione omni liberati sunt. Nemo enim putabat quemquam esse, qui, cum omnia divina atque humana iura scelere nefario polluisset, somnum statim capere potuisset, propterea quod, qui tantum facinus commiserunt, non modo sine cura quiescere, sed ne spirare quidem sine metu possunt.

24 66 Videtisne, quos nobis poëtae tradiderunt patris ulciscendi causa supplicium de matre sumpsisse, cum praesertim deorum immortalium iussis atque oraculis id fecisse dicantur, tamen ut eos agitent Furiae neque consistere umquam patiantur, quod ne pii quidem sine scelere esse potuerunt? Sic se res habet, iudices:

magnam vim, magnam necessitatem, magnam possidet
religionem paternus maternusque sanguis; ex quo si
qua macula concepta est, non modo elui non potest,
verum usque eo permanat ad animum, ut summus
furor atque amentia consequatur. Nolite enim pu- 67
tare, quem ad modum in fabulis saepenumero vi-
detis, eos, qui aliquid impie scelerateque commiserunt,
agitari et perterreri Furiarum taedis ardentibus. Sua
quemque fraus et suus terror maxime vexat, suum
quemque scelus agitat amentiaque adficit, suae malae
cogitationes conscientiaeque animi terrent; haec sunt
impiis assiduae domesticaeque Furiae, quae dies noc-
tesque parentum poenas a consceleratissimis filiis repe-
tant. Haec magnitudo maleficii facit, ut, nisi paene 68
manifestum parricidium proferatur, credibile non sit,
nisi turpis adulescentia, nisi omnibus flagitiis vita in-
quinata, nisi sumptus effusi cum probro atque dede-
core, nisi praerupta audacia, nisi tanta temeritas, ut
non procul abhorreat ab insania. Accedat huc oportet
odium parentis, animadversionis paternae metus, amici
improbi, servi conscii, tempus idoneum, locus oportune
captus ad eam rem; paene dicam, respersas manus
sanguine paterno iudices videant oportet, si tantum
facinus, tam immane, tam acerbum credituri sunt.
Quare hoc quo minus est credibile, nisi ostenditur, eo 69
magis est, si convincitur, vindicandum.

Itaque cum multis ex rebus intellegi potest maiores 25
nostros non modo armis plus quam ceteras nationes,
verum etiam consilio sapientiaque potuisse, tum ex
hac re vel maxime, quod in impios singulare suppli-
cium invenerunt. Qua in re quantum prudentia prae-
stiterint iis, qui apud ceteros sapientissimi fuisse
dicuntur, considerate. Prudentissima civitas Athenien- 70
sium, dum ea rerum potita est, fuisse traditur; eius
porro civitatis sapientissimum Solonem dicunt fuisse,
eum qui leges, quibus hodie quoque utuntur, scripsit.
Is cum interrogaretur, cur nullum supplicium con-

stituisset in eum, qui parentem necasset, respondit se id neminem facturum putasse. Sapienter fecisse dicitur, cum de eo nihil sanxerit, quod antea commissum non erat, ne non tam prohibere quam admonere videretur. Quanto nostri maiores sapientius! qui cum intellegerent nihil esse tam sanctum, quod non aliquando violaret audacia, supplicium in parricidas singulare excogitaverunt, ut, quos natura ipsa retinere in officio non potuisset, magnitudine poenae a maleficio summoverentur. Insui voluerunt in culleum vivos atque ita in flumen deici.

26
71 O singularem sapientiam, iudices! Nonne videntur hunc hominem ex rerum natura sustulisse et eripuisse, cui repente caelum, solem, aquam terramque ademerint, ut, qui eum necasset, unde ipse natus esset, careret iis rebus omnibus, ex quibus omnia nata esse dicuntur? Noluerunt feris corpus obicere, ne bestiis quoque, quae tantum scelus attigissent, immanioribus uteremur; non sic nudos in flumen deicere, ne, cum delati essent in mare, ipsum polluerent, quo cetera, quae violata sunt, expiari putantur; denique nihil tam vile neque tam vulgare est, cuius partem ullam re-
72 liquerint. Etenim quid tam est commune quam spiritus vivis, terra mortuis, mare fluctuantibus, litus eiectis? Ita vivunt, dum possunt, ut ducere animam de caelo non queant; ita moriuntur, ut eorum ossa terra non tangat; ita iactantur fluctibus, ut numquam abluantur, ita postremo eiciuntur, ut ne ad saxa quidem mortui conquiescant. Tanti maleficii crimen, cui maleficio tam insigne supplicium est constitutum, probare te, Eruci, censes posse talibus viris, si ne causam quidem maleficii protuleris? Si hunc apud bonorum emptores ipsos accusares eique iudicio Chrysogonus praeesset, tamen diligentius paratiusque venisses.
73 Utrum, quid agatur, non vides, an apud quos agatur? Agitur de parricidio, quod sine multis causis suscipi non potest; apud homines autem prudentissimos agitur,

qui intellegunt neminem ne minimum quidem maleficium sine causa admittere.

Esto, causam proferre non potes. Tametsi sta- 27
tim vicisse debeo, tamen de meo iure decedam et tibi, quod in alia causa non concederem, in hac concedam fretus huius innocentia. Non quaero abs te, quare patrem Sex. Roscius occiderit, quaero, quo modo occiderit. Ita quaero abs te, C. Eruci: quo modo, et sic tecum agam, ut meo loco vel respondendi vel interpellandi tibi potestatem faciam vel etiam, si quid
voles, interrogandi. Quo modo occidit? ipse percussit 74
an aliis occidendum dedit? Si ipsum arguis, Romae non fuit; si per alios fecisse dicis, quaero, servosne an liberos? *Si liberos*, quos homines? indidemne Ameria an hosce ex urbe sicarios? Si Ameria, qui sunt ii? cur non nominantur? si Roma, unde eos noverat Roscius, qui Romam multis annis non venit neque umquam plus triduo fuit? ubi eos convenit? qui conlocutus est? quo modo persuasit? Pretium dedit; cui dedit? per quem dedit? unde aut quantum dedit? Nonne his vestigiis ad caput maleficii perveniri solet? Et simul tibi in mentem veniat facito, quem ad modum vitam huiusce depinxeris; hunc hominem ferum atque agrestem fuisse, numquam cum homine quoquam collocutum esse, numquam in oppido con-
stitisse. Qua in re praetereo illud, quod mihi maximo 75
argumento ad huius innocentiam poterat esse, in rusticis moribus, in victu arido, in hac horrida incultaque vita istius modi maleficia gigni non solere. Ut non omnem frugem neque arborem in omni agro reperire possis, sic non omne facinus in omni vita nascitur. In urbe luxuries creatur, ex luxurie exsistat avaritia necesse est, ex avaritia erumpat audacia, inde omnia scelera ac maleficia gignuntur; vita autem haec rustica, quam tu agrestem vocas, parsimoniae, diligentiae, iustitiae magistra est.

Verum haec missa facio; illud quaero, is homo, 28 76

qui, ut tute dicis, numquam inter homines fuerit, per quos homines hoc tantum facinus, tam occultum, absens praesertim, conficere potuerit. Multa sunt falsa, iudices, quae tamen argui suspiciose possunt; in his rebus si suspicio reperta erit, culpam inesse concedam. Romae Sex. Roscius occiditur, cum in agro Amerino esset filius. Litteras, credo, misit alicui sicario, qui Romae noverat neminem. Arcessivit aliquem. *Quem* aut quando? Nuntium misit. Quem aut ad quem? Pretio, gratia, spe, promissis induxit aliquem. Nihil horum ne confingi quidem potest; et tamen causa de parricidio dicitur.

77 Reliquum est, ut per servos id admiserit. O, di immortales, rem miseram et calamitosam, quod in tali crimine, quod innocentibus saluti solet esse, ut servos in quaestionem polliceantur, id Sex. Roscio facere non licet! Vos, qui hunc accusatis, omnis eius servos habetis; unus puer victus cotidiani [ad]minister ex tanta familia Sex. Roscio relictus non est. Te nunc appello, P. Scipio, te, *M.* Metelle; vobis advocatis, vobis agentibus aliquotiens duos servos paternos in quaestionem ab adversariis Sex. Roscius postulavit; meministisne T. Roscium recusare? Quid? ii servi ubi sunt? Chrysogonum, iudices, sectantur; apud eum sunt in honore et in pretio. Etiam nunc, ut ex iis quaeratur, ego
78 postulo, hic orat atque obsecrat. Quid facitis? cur recusatis? Dubitate etiam nunc, iudices, si potestis, a quo sit Sex. Roscius occisus, ab eone, qui propter illius mortem in egestate et insidiis versatur, cui ne quaerendi quidem de morte patris potestas permittitur, an ab iis, qui quaestionem fugitant, bona possident, in caede atque ex caede vivunt. Omnia, iudices, in hac causa sunt misera atque indigna; tamen hoc nihil neque acerbius neque iniquius proferri potest: mortis paternae de servis paternis quaestionem habere filio non licet! Ne tam diu quidem dominus erit in suos, dum ex iis de patris morte quaeratur? Veniam,

neque ita multa post, ad hunc locum; nam hoc totum ad Roscios pertinet, de quorum audacia tum me dicturum pollicitus sum, cum Eruci crimina diluissem.

Nunc, Eruci, ad te venio. Conveniat mihi tecum ne- 29 79
cesse est, si ad hunc maleficium istud pertinet, aut ipsum
sua manu fecisse, id quod negas, aut per aliquos
liberos aut servos. Liberosne? quos neque ut con-
venire potuerit neque qua ratione inducere neque ubi
neque per quos neque qua spe aut quo pretio, potes
ostendere. Ego contra ostendo non modo nihil eorum
fecisse Sex. Roscium, sed ne potuisse quidem facere,
quod neque Romae multis annis fuerit neque de prae-
diis umquam temere discesserit. Restare tibi vide-
batur servorum nomen, quo quasi in portum reiectus
a ceteris suspicionibus confugere posses; ubi scopulum
offendis eius modi, ut non modo ab hoc crimen resi-
lire videas, verum omnem suspicionem in vosmet ipsos
recidere intellegas. Quid ergo est? quo tandem accu- 80
sator inopia argumentorum confugit? 'Eius modi
tempus erat', inquit, 'ut homines vulgo impune occi-
derentur; quare hoc tu propter multitudinem sicariorum
nullo negotio facere potuisti.' Interdum mihi videris,
Eruci, una mercede duas res assequi velle, nos iudicio
perfundere, accusare autem eos ipsos, a quibus mer-
cedem accepisti. Quid ais? vulgo occidebantur? Per
quos et a quibus? Nonne cogitas te a sectoribus huc
adductum esse? Quid postea? Nescimus per ista tem-
pora eosdem fere sectores fuisse collorum et bonorum?
Ii denique, qui tum armati dies noctesque concursa- 81
bant, qui Romae erant assidui, qui omni tempore in
praeda et in sanguine versabantur, Sex. Roscio tem-
poris illius acerbitatem iniquitatemque obicient et
illam sicariorum multitudinem, in qua ipsi duces ac
principes erant, huic crimini putabunt fore? qui non
modo Romae non fuit, sed omnino, quid Romae age-
retur, nescivit, propterea quod ruri assiduus, quem ad
modum tute confiteris, fuit.

82 Vereor, ne aut molestus sim vobis, iudices, aut ne ingeniis vestris videar diffidere, si de tam perspicuis rebus diutius disseram. Eruci criminatio tota, ut arbitror, dissoluta est; nisi forte exspectatis, ut illa diluam, quae de peculatu ac de eius modi rebus commenticiis inaudita nobis ante hoc tempus ac nova obiecit; quae mihi iste visus est ex aliqua oratione declamare, quam in alium reum commentaretur; ita neque ad crimen parricidii neque ad eum, qui causam dicit, pertinebant; de quibus quoniam verbo arguit, verbo satis est negare. Si quid est, quod ad testes reservet, ibi quoque nos, ut in ipsa causa, paratiores reperiet, quam putabat.

30
83 Venio nunc eo, quo me non cupiditas ducit, sed fides. Nam si mihi liberet accusare, accusarem alios potius, ex quibus possem crescere; quod certum est non facere, dum utrumvis licebit. Is enim mihi videtur amplissimus, qui sua virtute in altiorem locum pervenit, non qui ascendit per alterius incommodum et calamitatem. Desinamus aliquando ea scrutari, quae sunt inania; quaeramus ibi maleficium, ubi et est et inveniri potest; iam intelleges, Eruci, certum crimen quam multis suspicionibus coarguatur, tametsi neque omnia dicam et leviter unum quidque tangam. Neque enim id facerem, nisi necesse esset, et id erit signi me invitum facere, quod non persequar longius, quam salus huius et mea fides postulabit.

84 Causam tu nullam reperiebas in Sex. Roscio; at ego in T. Roscio reperio. Tecum enim mihi res est, T. Rosci, quoniam istic sedes ac te palam adversarium esse profiteris. De Capitone post viderimus, si, quem ad modum paratum esse audio, testis prodierit; tum alias quoque suas palmas cognoscet, de quibus me ne audisse quidem suspicatur. L. Cassius ille, quem populus Romanus verissimum et sapientissimum iudicem putabat, identidem in causis quaerere solebat, 'cui bono' fuisset. Sic vita hominum est, ut ad maleficium

nemo conetur sine spe atque emolumento accedere.
Hunc quaesitorem ac iudicem fugiebant atque horre- 85
bant ii, quibus periculum creabatur, ideo quod, tametsi
veritatis erat amicus, tamen natura non tam propensus
ad misericordiam quam implacatus ad severitatem
videbatur. Ego, quamquam praeest huic quaestioni
vir et contra audaciam fortissimus et ab innocentia
clementissimus, tamen facile me paterer vel illo ipso
acerrimo iudice quaerente vel apud Cassianos iudices,
quorum etiam nunc ii, quibus causa dicenda est, nomen
ipsum reformidant, pro Sex. Roscio dicere. In hac 31 86
enim causa cum viderent illos amplissimam pecuniam
possidere, hunc in summa mendicitate esse, illud qui-
dem non quaererent, cui bono fuisset, sed eo per-
spicuo crimen et suspicionem potius ad praedam adiun-
gerent quam ad egestatem. Quid, si accedit eodem,
ut tenuis antea fueris? quid, si ut avarus? quid, si
ut audax? quid, si ut illius, qui occisus est, inimi-
cissimus? num quaerenda causa, quae te ad tantum
facinus adduxerit? Quid ergo horum negari potest?
Tenuitas hominis eius modi est, ut dissimulari non
queat atque eo magis eluceat, quo magis occultatur.
Avaritiam praefers, qui societatem coieris de muni- 87
cipis cognatique fortunis cum alienissimo. Quam sis
audax, ut alia obliviscar, hinc omnes intellegere po-
tuerunt, quod ex tota societate, hoc est ex tot sicariis,
solus tu inventus es, qui cum accusatoribus sederes
atque os tuum non modo ostenderes, sed etiam offerres.
Inimicitias tibi fuisse cum Sex. Roscio et magnas rei
familiaris controversias concedas necesse est. Restat, 88
iudices, ut hoc dubitemus, uter potius Sex. Roscium
occiderit, is, ad quem morte eius divitiae venerint,
an is, ad quem mendicitas, is, qui antea tenuis fuerit,
an is, qui postea factus sit egentissimus, is, qui ar-
dens avaritia feratur infestus in suos, an is, qui semper
ita vixerit, ut quaestum nosset nullum, fructum autem
eum solum, quem labore peperisset, is, qui omnium

sectorum audacissimus sit, an is, qui propter fori iudiciorumque insolentiam non modo subsellia, verum etiam urbem ipsam reformidet, postremo, iudices, id quod ad rem mea sententia maxime pertinet, utrum inimicus potius an filius.

32 89 Haec tu, Eruci, tot et tanta si nanctus esses in reo, quam diu diceres! quo te modo iactares! tempus hercule te citius quam oratio deficeret. Etenim in singulis rebus eius modi materies est, ut dies singulos possis consumere. Neque ego non possum; non enim tantum mihi derogo, tametsi nihil adrogo, ut te copiosius quam me putem posse dicere. Verum ego forsitan propter multitudinem patronorum in grege adnumerer, te pugna Cannensis accusatorum sat bonum fecit. Multos caesos non ad Trasumennum lacum, sed ad Servilium vidimus.

90 Quís ibi non est vúlneratus férro Phrygio? Non necesse est omnes commemorare Curtios, Marios, denique † Mammeos, quos iam aetas a proeliis avocabat, postremo Priamum ipsum senem, Antistium, quem non modo aetas, sed etiam leges pugnare prohibebant. Iam quos nemo propter ignobilitatem nominat, sescenti sunt, qui inter sicarios et de veneficiis accusabant; qui omnes, quod ad me attinet, vellem viverent. Nihil enim mali est canes ibi quam plurimos esse, ubi permulti observandi multaque servanda
91 sunt. Verum, ut fit, multa saepe inprudentibus imperatoribus vis belli ac turba molitur. Dum is in aliis rebus erat occupatus, qui summam rerum administrabat, erant interea, qui suis vulneribus mederentur; qui, tamquam si offusa rei publicae sempiterna nox esset, ita ruebant in tenebris omniaque miscebant; a quibus miror, ne quod iudiciorum esset vestigium, non subsellia quoque esse combusta; nam et accusatores et iudices sustulerunt. Hoc commodi est, quod ita vixerunt, ut testes omnes, si cuperent, interficere non possent; nam, dum hominum genus erit, qui

accuset eos, non deerit; dum civitas erit, iudicia fient.
Verum, ut coepi dicere, et Erucius, haec si haberet
in causa, quae commemoravi, posset ea quamvis diu
dicere, et ego, iudices, possum; sed in animo est,
quem ad modum ante dixi, leviter transire ac tantum
modo perstringere unam quamque rem, ut omnes in-
tellegant me non studio accusare, sed officio defendere.

Video igitur causas esse permultas, quae istum 33 92
impellerent; videamus nunc, ecquae facultas suscipiendi
maleficii fuerit. Ubi occisus est Sex. Roscius? —
Romae. — Quid? tu, T. Rosci, ubi tunc eras? — Ro-
mae. Verum quid ad rem? et alii multi. — Quasi
nunc id agatur, quis ex tanta multitudine occiderit,
ac non hoc quaeratur, eum, qui Romae sit occisus,
utrum veri similius sit ab eo esse occisum, qui assi-
duus eo tempore Romae fuerit, an ab eo, qui multis
annis Romam omnino non accesserit. Age nunc ceteras 93
quoque facultates consideremus. Erat tum multitudo
sicariorum, id quod commemoravit Erucius, et homines
impune occidebantur. Quid? ea multitudo quae erat?
Opinor, aut eorum, qui in bonis erant occupati, aut
eorum, qui ab iis conducebantur, ut aliquem occiderent.
Si eos putas, qui alienum adpetebant, tu es in eo
numero, qui nostra pecunia dives es; sin eos, quos
qui leviore nomine appellant, percussores vocant,
quaere, in cuius fide sint et clientela; mihi crede, ali-
quem de societate tua reperies; et, quicquid tu contra
dixeris, id cum defensione nostra contendito; ita fa-
cillime causa Sex. Rosci cum tua conferetur. Dices: 94
'Quid postea, si Romae assiduus fui?' Respondebo:
'At ego omnino non fui.' — Fateor me sectorem esse,
verum et alii multi. — At ego, ut tute arguis, agri-
cola et rusticus. — Non continuo, si me in gregem
sicariorum contuli, sum sicarius. — At ego profecto,
qui ne novi quidem quemquam sicarium, longe absum
ab eius modi crimine. Permulta sunt, quae dici pos-
sunt, quare intellegatur summam tibi facultatem fuisse

maleficii suscipiendi; quae non modo idcirco praetereo,
quod te ipsum non libenter accuso, verum eo magis
etiam, quod, si de illis caedibus velim commemorare,
quae tum factae sunt ista eadem ratione, qua Sex.
Roscius occisus est, vereor, ne ad plures oratio mea
pertinere videatur.

34 95 Videamus nunc strictim, sicut cetera, quae post
mortem Sex. Rosci abs te, T. Rosci, facta sunt; quae
ita aperta et manifesta sunt, ut me dius fidius, iudices,
invitus ea dicam. Vereor enim, cuicuimodi es, T.
Rosci, ne ita hunc videar voluisse servare, ut tibi
omnino non pepercerim. Cum hoc vereor et cupio
tibi aliqua ex parte, quod salva fide possim, parcere,
rursus immuto voluntatem meam; venit enim mihi in
mentem oris tui. Tene, cum ceteri socii tui fugerent
ac se occultarent, ut hoc iudicium non de illorum
praeda, sed de huius maleficio fieri videretur, potis-
simum tibi partes istas depoposcisse, ut in iudicio
versarere et sederes cum accusatore? Qua in re nihil
aliud adsequeris, nisi ut ab omnibus mortalibus audacia
96 tua cognoscatur et impudentia. Occiso Sex. Roscio
quis primus Ameriam nuntiat? Mallius Glaucia, quem
iam antea nominavi, tuus cliens et familiaris. Quid
attinuit eum potissimum nuntiare, quod, si nullum
iam ante consilium de morte ac de bonis eius inieras
nullamque societatem neque sceleris neque praemii
cum homine ullo coieras, ad te minime omnium per-
tinebat? — Sua sponte Mallius nuntiat. — Quid, quaeso,
eius intererat? An, cum Ameriam non huiusce rei
causa venisset, casu accidit, ut id, quod Romae
audierat, primus nuntiaret? 'Non possum', inquit, 'divinare.' Eo rem
iam adducam, ut nihil divinatione opus sit. Qua ratione
T. Roscio Capitoni primum nuntiavit? Cum Ameriae
Sex. Rosci domus, uxor liberique essent, cum tot pro-
pinqui cognatique optime convenientes, qua ratione
factum est, ut iste tuus cliens, sceleris tui nuntius,

T. Roscio Capitoni potissimum nuntiaret? Occisus est 97
a cena rediens; nondum lucebat, cum Ameriae scitum
est. Quid hic incredibilis cursus, quid haec tanta ce-
leritas festinatioque significat? Non quaero, quis per-
cusserit; nihil est, Glaucia, quod metuas; non excutio
te, si quid forte ferri habuisti, non scrutor; nihil ad
me arbitror pertinere; quoniam, cuius consilio occisus
sit, invenio, cuius manu sit percussus, non laboro.
Unum hoc sumo, quod mihi apertum tuum scelus res-
que manifesta dat: Ubi aut unde audivit Glaucia? qui
tam cito scivit? Fac audisse statim; quae res eum
nocte una tantum itineris contendere coëgit? quae
necessitas eum tanta premebat, ut, si sua sponte iter
Ameriam faceret, id temporis Roma proficisceretur,
nullam partem noctis requiesceret?

Etiamne in tam perspicuis rebus argumentatio 35
quaerenda aut coniectura capienda est? Nonne vobis 98
haec, quae audistis, cernere oculis videmini, iudices?
non illum miserum, ignarum casus sui redeuntem a
cena videtis, non positas insidias, non impetum re-
pentinum? non versatur ante oculos vobis in caede
Glaucia? non adest iste T. Roscius? non suis manibus
in curru collocat Automedontem illum, sui sceleris
acerbissimi nefariaeque victoriae nuntium? non orat,
ut eam noctem pervigilet, ut honoris sui causa la-
boret, ut Capitoni quam primum nuntiet? Quid erat, 99
quod Capitonem primum scire voluit? Nescio, nisi
hoc video, Capitonem in his bonis esse socium; de
tribus et decem fundis tres nobilissimos fundos eum
video possidere. Audio praeterea non hanc suspicionem 100
nunc primum in Capitonem conferri; multas esse in-
fames eius palmas, hanc primam esse tamen lemni-
scatam, quae Roma ei deferatur; nullum modum esse
hominis occidendi, quo ille non aliquot occiderit, mul-
tos ferro, multos veneno; habeo etiam dicere, quem
contra morem maiorum minorem annis LX de ponte
in Tiberim deiecerit; quae, si prodierit atque adeo

cum prodierit (scio enim proditurum esse), audiet.
101 Veniat modo, explicet suum volumen illud, quod ei planum facere possum Erucium conscripsisse; quod aiunt illum Sex. Roscio intentasse et minitatum esse se omnia illa pro testimonio esse dicturum. O praeclarum testem, iudices! o gravitatem dignam expectatione! o vitam honestam atque eius modi, ut libentibus animis ad eius testimonium vestrum ius iurandum accommodetis! Profecto non tam perspicue nos istorum maleficia videremus, nisi ipsos caecos redderet cupiditas et avaritia et audacia.

36 102 Alter ex ipsa caede volucrem nuntium Ameriam ad socium atque adeo magistrum suum misit, ut, si dissimulare omnes cuperent se scire, ad quem maleficium pertineret, tamen ipse apertum suum scelus ante omnium oculos poneret. Alter, si dis immortalibus placet, testimonium etiam in Sex. Roscium dicturus est; quasi vero id nunc agatur, utrum, is quod dixerit, credendum ac non, quod fecerit, vindicandum sit. Itaque more maiorum comparatum est, ut in minimis rebus homines amplissimi testimonium
103 de sua re non dicerent. Africanus, qui suo cognomine declarat tertiam partem orbis terrarum se subegisse, tamen, si sua res ageretur, testimonium non diceret; nam illud in talem virum non audeo dicere: Si diceret, non crederetur. Videte nunc, quam versa et mutata in peiorem partem sint omnia. Cum de bonis et de caede agatur, testimonium dicturus est is, qui et sector est et sicarius, hoc est qui et illorum ipsorum bonorum, de quibus agitur, emptor atque possessor est et eum hominem occidendum curavit, de cuius morte
104 quaeritur. Quid? tu, vir optume, ecquid habes quod dicas? mihi ausculta: vide, ne tibi desis; tua quoque res permagna agitur. Multa scelerate, multa audaciter, multa improbe fecisti, unum stultissime, profecto tua sponte, non de Eruci sententia: nihil opus fuit te istic sedere; neque enim accusatore muto neque teste

quisquam utitur eo, qui de accusatoris subsellio
surgit. Huc accedit, quod paulo tamen occultior at-
que tectior vestra ista cupiditas esset. Nunc quid
est, quod quisquam ex vobis audire desideret, cum,
quae facitis, eius modi sint, ut ea dedita opera a nobis
contra vosmet ipsos facere videamini?

Age nunc illa videamus, iudices, quae statim con- 105
secuta sunt. Ad Volaterras in castra L. Sullae mors 37
Sex. Rosci quadriduo, quo is occisus est, Chrysogono
nuntiatur. Quaeritur etiam nunc, quis eum nuntium
miserit? nonne perspicuum est eundem, qui Ameriam?
Curat Chrysogonus, ut eius bona veneant statim; qui
non norat hominem aut rem. At qui ei venit in
mentem praedia concupiscere hominis ignoti, quem
omnino numquam viderat? Soletis, cum aliquid
huiusce modi audistis, iudices, continuo dicere: 'Necesse
est aliquem dixisse municipem aut vicinum; ii ple-
rumque indicant, per eos plerique produntur.' Hic 106
nihil est, quod † suspicionem hoc putetis. Non enim
ego ita disputabo: 'Veri simile est Roscios istam rem
ad Chrysogonum detulisse; erat enim eis cum Chryso-
gono iam antea amicitia; nam cum multos veteres a
maioribus Roscii patronos hospitesque haberent, omnes
eos colere atque observare destiterunt ac se in Chryso-
goni fidem et clientelam contulerunt.' Haec possum 107
omnia vere dicere, sed in hac causa coniectura nihil
opus est; ipsos certo scio non negare ad haec bona
Chrysogonum accessisse impulsu suo. Si eum, qui
indicii partem acceperit, oculis cernetis, poteritisne
dubitare, iudices, quis indicarit? Qui sunt igitur in
istis bonis, quibus partem Chrysogonus dederit? Duo
Roscii. Num quisnam praeterea? Nemo est, iudices.
Num ergo dubium est, quin ii obtulerint hanc prae-
dam Chrysogono, qui ab eo partem praedae tulerunt?

Age nunc ex ipsius Chrysogoni iudicio Rosciorum 108
factum consideremus. Si nihil in ista pugna Roscii,
quod operae pretium esset, fecerant, quam ob causam

a Chrysogono tantis praemiis donabantur? si nihil aliud fecerunt nisi rem detulerunt, nonne satis fuit iis gratias agi, denique, ut perliberaliter ageretur, honoris aliquid haberi? Cur tria praedia tantae pecuniae statim Capitoni dantur? cur, quae reliqua sunt, iste *T.* Roscius omnia cum Chrysogono communiter possidet? Nonne perspicuum est, iudices, has manubias Rosciis Chrysogonum re cognita concessisse?

38
109 Venit in decem primis legatus in castra Capito. Totam vitam, naturam moresque hominis ex ipsa legatione cognoscite. Nisi intellexeritis, iudices, nullum esse officium, nullum ius tam sanctum atque integrum, quod non eius scelus atque perfidia violarit et imminu-
110 erit, virum optimum esse eum iudicatote. Impedimento est, quo minus de his rebus Sulla doceatur, ceterorum legatorum consilia et voluntatem Chrysogono enuntiat, monet, ut provideat, ne palam res agatur, ostendit, si sublata sit venditio bonorum, illum pecuniam grandem amissurum, sese capitis periculum aditurum; illum acuere, hos, qui simul erant missi, fallere, illum identidem monere, ut caveret, hisce insidiose spem falsam ostendere, cum illo contra hos inire consilia, horum consilia illi enuntiare, cum illo partem suam depecisci, hisce aliqua ficta mora semper omnes aditus ad Sullam intercludere. Postremo isto hortatore, auctore, intercessore ad Sullam legati non adierunt; istius fide ac potius perfidia decepti, id quod ex ipsis cognoscere poteritis, si accusator voluerit testimonium eis denuntiare, pro re certa spem falsam domum rettulerunt.

111 In privatis rebus si qui rem mandatam non modo malitiosius gessisset sui quaestus aut commodi causa, verum etiam neglegentius, eum maiores summum admisisse dedecus existimabant. Itaque mandati constitutum est iudicium non minus turpe quam furti, credo, propterea quod, quibus in rebus ipsi interesse non possumus, in iis operae nostrae vicaria fides amicorum supponitur; quam qui laedit, oppugnat omnium

commune praesidium et, quantum in ipso est, disturbat
vitae societatem. Non enim possumus omnia per nos
agere; alius in alia est re magis utilis. Idcirco amicitiae
comparantur, ut commune commodum mutuis officiis
gubernetur. Quid recipis mandatum, si aut neglecturus 112
aut ad tuum commodum conversurus es? cur mihi te
offers ac meis commodis officio simulato officis et ob-
stas? Recede de medio; per alium transigam. Suscipis
onus officii, quod te putas sustinere posse; quod
minime videtur grave iis, qui minime ipsi leves sunt.
Ergo idcirco turpis haec culpa est, quod duas res 39
sanctissimas violat, amicitiam et fidem. Nam neque
mandat quisquam fere nisi amico neque credit nisi
ei, quem fidelem putat. Perditissimi est igitur hominis
simul et amicitiam dissolvere et fallere eum, qui lae-
sus non esset, nisi credidisset. Itane est? in minimis 113
rebus qui mandatum neglexerit, turpissimo iudicio
condemnetur necesse est, in re tanta cum is, cui fama
mortui, fortunae vivi commendatae sunt atque con-
creditae, ignominia mortuum, *inopia vivum* adfecerit,
is inter honestos homines atque adeo inter vivos
numerabitur? In minimis privatisque rebus etiam
neglegentia mandati in crimen iudiciumque infamiae
vocatur, propterea quod, si recte fiat, illum neglegere
oporteat, qui mandarit, non illum, qui mandatum re-
ceperit; in re tanta, quae publice gesta atque commissa
sit, qui non neglegentia privatum aliquod commodum
laeserit, sed perfidia legationis ipsius caerimoniam
polluerit maculaque adfecerit, qua is tandem poena
adficietur aut quo iudicio damnabitur? Si hanc ei 114
rem privatim Sex. Roscius mandavisset, ut cum
Chrysogono transigeret atque decideret, inque eam rem
fidem suam, si quid opus esse putaret, interponeret,
illeque sese facturum recepisset, nonne, si ex eo
negotio tantulum in rem suam convertisset, damnatus
per arbitrum et rem restitueret et honestatem omnem
amitteret? Nunc non hanc ei rem Sex. Roscius 115

mandavit, sed, id quod multo gravius est, ipse Sex. Roscius cum fama, vita bonisque omnibus a decurionibus publice *T.* Roscio mandatus est; et ex eo T. Roscius non paulum nescio quid in rem suam convertit, sed hunc funditus evertit bonis, ipse tria praedia sibi depectus est, voluntatem decurionum ac municipum omnium tantidem quanti fidem suam fecit.

40 116 Videte iam porro cetera, iudices, ut intellegatis maleficium nullum fingi posse, quo iste sese non contaminarit. In rebus minoribus socium fallere turpissimum est aequeque turpe atque illud, de quo ante dixi; neque iniuria, propterea quod auxilium sibi se putat adiunxisse, qui cum altero rem communicavit. Ad cuius igitur fidem confugiet, cum per eius fidem laeditur, cui se commiserit? Atque ea sunt animadvertenda peccata maxime, quae difficillime praecaventur. Tecti esse ad alienos possumus, intimi multa apertiora videant necesse est; socium cavere qui possumus? quem etiam si metuimus, ius officii laedimus. Recte igitur maiores eum, qui socium fefellisset, in virorum
117 bonorum numero non putarunt haberi oportere. At vero T. Roscius non unum rei pecuniariae socium fefellit (quod tametsi grave est, tamen aliquo modo posse ferri videtur), verum novem homines honestissimos, eiusdem muneris, legationis, officii mandatorumque socios, induxit, decepit, destituit, adversariis tradidit, omni fraude et perfidia fefellit; qui de eius scelere suspicari nihil potuerunt, socium officii metuere non debuerunt, eius malitiam non viderunt, orationi vanae crediderunt. Itaque nunc illi homines honestissimi propter istius insidias parum putantur cauti providique fuisse; iste, qui initio proditor fuit, deinde perfuga, qui primo sociorum consilia adversariis enuntiavit, deinde societatem cum ipsis adversariis coiit, terret etiam nos ac minatur tribus praediis, hoc est praemiis sceleris, ornatus. In eius modi vita, iudices, in his tot tantisque flagitiis hoc quoque maleficium, de

quo iudicium est, reperietis. Etenim quaerere ita 118
debetis: ubi multa avare, multa audacter, multa im-
probe, multa perfidiose facta videbitis, ibi scelus
quoque latere inter illa tot flagitia putatote. Tametsi
hoc quidem minime latet, quod ita promptum et pro-
positum est, ut non ex illis maleficiis, quae in illo
constat esse, hoc intellegatur, verum ex hoc etiam,
si quo de illorum forte dubitabitur, convincatur. Quid
tandem, quaeso, iudices? num aut ille lanista omnino
iam a gladio recessisse videtur aut hic discipulus
magistro tantulum de arte concedere? Par est avaritia,
similis improbitas, eadem impudentia, gemina audacia.

Etenim, quoniam fidem magistri cognostis, cogno- 41 119
scite nunc discipuli aequitatem. Dixi iam antea saepe
numero postulatos esse ab istis duos servos in quae-
stionem. Tu semper, T. Rosci, recusasti. Quaero
abs te: 'Iine, qui postulabant, indigni erant, qui impe-
trarent, an is te non commovebat, pro quo postula-
bant, an res ipsa tibi iniqua videbatur?' Postulabant
homines nobilissimi atque integerrimi nostrae civitatis,
quos iam antea nominavi; qui ita vixerunt talesque
a populo Romano putantur, ut, quicquid dicerent,
nemo esset, qui non aequum putaret. Postulabant
autem pro homine miserrimo atque infelicissimo, qui
vel ipse sese in cruciatum dari cuperet, dum de patris
morte quaereretur. Res porro abs te eius modi postu- 120
labatur, ut nihil interesset, utrum eam rem recusares an
de maleficio confiterere. Quae cum ita sint, quaero (120)
abs te, quam ob causam recusaris. Cum occiditur
Sex. Roscius, ibidem fuerunt. Servos ipsos, quod ad
me attinet, neque arguo neque purgo; quod a vobis
oppugnari video, ne in quaestionem dentur, suspicio-
sum est; quod vero apud vos ipsos in honore tanto
sunt, profecto necesse est sciant aliquid, quod si di-
xerint, perniciosum vobis futurum sit. — In dominos
quaeri de servis iniquum est. — At *neque in vos*
quaeritur; Sex. enim Roscius reus est; neque *in domi-*

num, cum de hoc quaeritur; vos enim dominos esse
dicitis. — Cum Chrysogono sunt. — Ita credo; litteris
eorum et urbanitate Chrysogonus ducitur, ut inter
suos omnium deliciarum atque omnium artium puerulos
ex tot elegantissimis familiis lectos velit hos versari,
homines paene operarios, ex Amerina disciplina
121 patris familiae rusticani. Non ita est profecto, iudices;
non est veri simile, ut Chrysogonus horum
litteras adamarit aut humanitatem, non ut rei familiaris
negotio diligentiam cognorit eorum et fidem. Est
quiddam, quod occultatur; quod quo studiosius ab
istis opprimitur et absconditur, eo magis eminet et
42 122 apparet. Quid igitur? Chrysogonus suine maleficii
occultandi causa quaestionem de iis haberi non vult?
Minime, iudices; non in omnes arbitror omnia convenire.
Ego in Chrysogono, quod ad me attinet, nihil
eius modi suspicor; neque hoc mihi nunc primum in
mentem venit dicere. Meministis me ita distribuisse
initio causam: in crimen, cuius tota argumentatio permissa
Erucio est, et in audaciam, cuius partes Rosciis
impositae sunt. Quicquid maleficii, sceleris, caedis
erit, proprium id Rosciorum esse debebit. Nimiam
gratiam potentiamque Chrysogoni dicimus et nobis
obstare et perferri nullo modo posse et a vobis,
quoniam potestas data est, non modo infirmari, verum
123 etiam vindicari oportere. Ego sic existimo, qui quaeri
velit ex iis, quos constat, cum caedes facta sit, adfuisse,
eum cupere verum inveniri; qui recuset, eum
profecto, tametsi verbo non audeat, tamen re ipsa de
maleficio suo confiteri. Dixi initio, iudices, nolle me
plura de istorum scelere dicere, quam causa postularet
ac necessitas ipsa cogeret. Nam et multae res
adferri possunt, et una quaeque earum multis cum
argumentis dici potest. Verum ego, quod invitus ac
necessario facio, neque diu neque diligenter facere
possum. Quae praeteriri nullo modo poterant, ea
leviter, iudices, attigi, quae posita sunt in suspicioni-

bus, de quibus si coepero dicere, pluribus verbis
sit disserendum, ea vestris ingeniis coniecturaeque
committo.

Venio nunc ad illud nomen aureum Chrysogoni, 43 124
sub quo nomine tota societas latuit; de quo, iudices,
neque quo modo dicam neque quo modo taceam, re-
perire possum. Si enim taceo, vel maximam partem
relinquo; sin autem dico, vereor, ne non ille solus,
id quod ad me nihil attinet, sed alii quoque plures
laesos se esse putent. Tametsi ita se res habet, ut
mihi in communem causam sectorum dicendum nihil
magnopere videatur; haec enim causa nova profecto
et singularis est. Bonorum Sex. Rosci emptor est 125
Chrysogonus. Primum hoc videamus: eius hominis
bona qua ratione venierunt aut quo modo venire
potuerunt? Atque hoc non ita quaeram, iudices, ut
id dicam esse indignum, hominis innocentis bona
venisse (si enim haec audaciter ac libere dicentur,
non fuit tantus homo Sex. Roscius in civitate, ut de
eo potissimum conqueramur); verum ego hoc quaero:
Qui potuerunt ista ipsa lege, quae de proscriptione
est, sive Valeria est sive Cornelia (non enim novi
nec scio), verum ista ipsa lege bona Sex. Rosci venire
qui potuerunt? Scriptum enim ita dicunt esse: UT 126
EORUM BONA VENEANT, QUI PROSCRIPTI SUNT; quo in
numero Sex. Roscius non est: AUT EORUM, QUI IN
ADVERSARIORUM PRAESIDIIS OCCISI SUNT. Dum prae-
sidia ulla fuerunt, in Sullae praesidiis fuit; posteaquam
ab armis recessimus, in summo otio rediens a cena
Romae occisus est; si lege, bona quoque lege venisse
fateor; sin autem constat contra omnis non modo
veteres leges, verum etiam novas occisum esse, bona
quo iure aut quo modo aut qua lege venierint,
quaero.

In quem hoc dicam, quaeris, Eruci. Non in eum, 44 127
quem vis et putas; nam Sullam et oratio mea ab
initio et ipsius eximia virtus omnia tempore purgavit.

Ego haec omnia Chrysogonum fecisse dico, ut ementiretur, ut malum civem *Sex.* Roscium fuisse fingeret, ut eum apud adversarios occisum esse diceret, ut his de rebus a legatis Amerinorum doceri L. Sullam passus non sit. Denique etiam illud suspicor, omnino haec bona non venisse; id quod postea, si per vos, iudices, 128 licitum erit, aperietur. Opinor enim esse in lege, quam ad diem proscriptiones venditionesque fiant, [nimirum] Kalendas Iunias. Aliquot post menses et homo occisus est et bona venisse dicuntur. Profecto aut haec bona in tabulas publicas nulla redierunt, nosque ab isto nebulone facetius eludimur, quam putamus, aut, si redierunt, tabulae publicae corruptae aliqua ratione sunt; nam lege quidem bona venire non potuisse constat. Intellego me ante tempus, iudices, haec scrutari et prope modum errare, qui, cum capiti Sex. Rosci mederi debeam, reduviam curem. Non enim laborat de pecunia, non ullius rationem sui commodi ducit; facile egestatem suam se laturum putat, si hac indigna suspicione et ficto crimine 129 liberatus sit. Verum quaeso a vobis, iudices, ut haec pauca, quae restant, ita audiatis, ut partim me dicere pro me ipso putetis, partim pro Sex. Roscio. Quae enim mihi ipsi indigna et intolerabilia videntur, quaeque ad omnis, nisi providemus, arbitror pertinere, ea pro me ipso ex animi mei sensu ac dolore pronuntio; quae ad huius vitam causamque pertinent, et quid hic pro se dici velit et qua condicione contentus sit, iam in extrema oratione nostra, iudices, audietis.

45 130 Ego haec a Chrysogono mea sponte remoto Sex. Roscio quaero, primum quare civis optimi bona venierint, deinde quare hominis eius, qui *neque proscriptus* neque apud adversarios occisus est, bona venierint, cum in eos solos lex scripta sit, deinde quare aliquanto post eam diem venierint, quae dies in lege praefinita est, deinde cur tantulo venierint. Quae omnia si, quem ad modum solent liberti nequam et improbi facere, in patronum

suum voluerit conferre, nihil egerit; nemo est enim, qui nesciat propter magnitudinem rerum multa multos *partim invito*, partim imprudente L. Sulla commisisse. Placet igitur in his rebus aliquid imprudentia prae- 131 teriri? Non placet, iudices, sed necesse est. Etenim si Iuppiter optimus maximus, cuius nutu et arbitrio caelum, terra mariaque reguntur, saepe ventis vehementioribus aut immoderatis tempestatibus aut nimio calore aut intolerabili frigore hominibus nocuit, urbes delevit, fruges perdidit, quorum nihil pernicii causa divino consilio, sed vi ipsa et magnitudine rerum factum putamus, at contra commoda, quibus utimur, lucemque, qua fruimur, spiritumque, quem ducimus, ab eo nobis dari atque impertiri videmus, quid miramur, iudices, L. Sullam, cum solus rem publicam regeret orbemque terrarum gubernaret imperiique maiestatem, quam armis receperat, legibus confirmaret, aliqua animadvertere non potuisse? nisi hoc mirum est, quod vis divina adsequi non possit, si id mens humana adepta non sit. Verum ut haec missa faciam, quae 132 iam facta sunt, ex iis, quae nunc cum maxime fiunt, nonne quivis potest intellegere omnium architectum et machinatorem unum esse Chrysogonum? qui Sex. Rosci nomen deferendum curavit [hoc iudicium], cuius honoris causa accusare se dixit Erucius ....

[*Desunt non pauca.*]

* * *

In vico Pallacinae] *Locus, ubi cenaverat Roscius.* — Maxime metuit] *Sullam scilicet.* — Derivat tamen et ait se] *id est suspicionem suam in alium deducit. Hoc enim dicebat Chrysogonus: 'Non quia timui, ne mihi tollerentur bona Roscii, ideo eius praedia dissipavi, sed quia aedificabam, in Veientanam ideo de his transtuli.'* — Manu praedia praediis] *Praediis, occasione, quem ad modum dicimus: 'fac ad manum illum codicem'.* — Hic ego audire istos cupio] *In hoc capite de potentia Chrysogoni invidiam facit, ut enumeret singula deli-*

ciarum genera, quod habeat plures possessiones, mancipia, quae omnia dicit de rapinis ipsum habere. (Schol. Gron. p. 436. 14.)

* * *

46 .... aptam et ratione dispositam se habere existimant, qui in Sallentinis aut in Bruttiis habent, unde vix ter in anno audire nuntium possunt.

133 Alter tibi descendit de Palatio et aedibus suis; habet
animi causa rus amoenum et suburbanum, plura prae-
terea praedia neque tamen ullum nisi praeclarum et pro-
pinquum; domus referta vasis Corinthiis et Deliacis,
in quibus est authepsa illa, quam tanto pretio nuper
mercatus est, ut, qui praetereuntes praeconem enuntiare
audiebant, fundum venire arbitrarentur. Quid prae-
terea caelati argenti, quid stragulae vestis, quid pictarum
tabularum, quid signorum, quid marmoris apud illum
putatis esse? Tantum scilicet, quantum e multis
splendidisque familiis in turba et rapinis coacervari
(134) una in domo potuit. Familiam vero quantam et
quam variis cum artificiis habeat, quid ego dicam?
134 Mitto hasce artes vulgares, cocos, pistores, lecticarios;
animi et aurium causa tot homines habet, ut cotidiano
cantu vocum et nervorum et tibiarum nocturnisque
conviciis tota vicinitas personet. In hac vita, iudices,
quos sumptus cotidianos, quas effusiones fieri putatis,
quae vero convivia? honesta, credo, in eius modi domo,
si domus haec habenda est potius quam officina
135 nequitiae et deversorium flagitiorum omnium. Ipse
vero quem ad modum compto et delibuto capillo
passim per forum volitet cum magna caterva toga-
torum, videtis, iudices, [et iam videtis, iudices,] ut
omnes despiciat, ut hominem prae se neminem putet,
ut se solum beatum, solum potentem putet. Quae
vero efficiat et quae conetur, si velim commemorare,
vereor, iudices, ne quis imperitior existimet me cau-
sam nobilitatis victoriamque voluisse laedere; tametsi
meo iure possum, si quid in hac parte mihi non

placeat, vituperare; non enim vereor, ne quis alienum me animum habuisse a causa nobilitatis existimet.

Sciunt ii, qui me norunt, me pro mea tenui in- 47 136
firmaque parte, posteaquam id, quod maxime volui, fieri non potuit, ut componeretur, id maxime defendisse, ut ii vincerent, qui vicerunt. Quis enim erat, qui non videret humilitatem cum dignitate de amplitudine contendere? quo in certamine perditi civis erat non se ad eos iungere, quibus incolumibus et domi dignitas et foris auctoritas retineretur. Quae perfecta esse et suum cuique honorem et gradum redditum gaudeo, iudices, vehementerque laetor eaque omnia deorum voluntate, studio populi Romani, consilio et imperio et felicitate L. Sullae gesta esse intellego.
Quod animadversum est in eos, qui contra omni ratione 137
pugnarunt, non debeo reprehendere; quod viris fortibus, quorum opera eximia in rebus gerendis exstitit, honos habitus est, laudo. Quae ut fierent, idcirco pugnatum esse arbitror meque in eo studio partium fuisse confiteor. Sin autem id actum est et idcirco arma sumpta sunt, ut homines postremi pecuniis alienis locupletarentur et in fortunas unius cuiusque impetum facerent, et id non modo re prohibere non licet, sed ne verbis quidem vituperare, tum vero isto bello non recreatus neque restitutus, sed subactus oppressusque
populus Romanus est. Verum longe aliter est; nihil 138
horum est, iudices. Non modo non laedetur causa nobilitatis, si istis hominibus resistetis, verum etiam
ornabitur. Etenim qui haec vituperare volunt, Chry- 48
sogonum tantum posse queruntur; qui laudare volunt, concessum ei non esse commemorant. Ac iam nihil est, quod quisquam aut tam stultus aut tam improbus sit, qui dicat: 'Vellem quidem liceret; hoc dixissem'. Dicas licet. 'Hoc fecissem.' Facias licet; nemo prohibet. 'Hoc decrevissem.' Decerne, modo recte; omnes adprobabunt. 'Hoc iudicassem.' Laudabunt omnes, si recte et ordine iudicaris. Dum necesse 139

erat resque ipsa cogebat, unus omnia poterat; qui posteaquam magistratus creavit legesque constituit, sua cuique procuratio auctoritasque est restituta. Quam si retinere volunt ii, qui reciperarunt, in perpetuum poterunt optinere; sin has caedes et rapinas et hos tantos tamque profusos sumptus aut facient aut approbabunt — nolo in eos gravius quicquam ne ominis quidem causa dicere, unum hoc dico: nostri isti nobiles nisi vigilantes et boni et fortes et misericordes erunt, iis hominibus, in quibus haec erunt, ornamenta sua con-
140 cedant necesse est. Quapropter desinant aliquando dicere male aliquem locutum esse, si qui vere ac libere locutus sit, desinant suam causam cum Chrysogono communicare, desinant, si ille laesus sit, de se aliquid detractum arbitrari, videant, ne turpe miserumque sit eos, qui equestrem splendorem pati non potuerunt, servi nequissimi dominationem ferre posse. Quae quidem dominatio, iudices, in aliis rebus antea versabatur, nunc vero quam viam munitet et quo iter adfectet, videtis, ad fidem, ad ius iurandum, ad iudicia vestra, ad id, quod solum prope in civitate
141 sincerum sanctumque restat. Hicne etiam sese putat aliquid posse Chrysogonus? hic etiam potens esse vult? O rem miseram atque acerbam! Neque mehercules hoc indigne fero, quod verear, ne quid possit, verum quod ausus est, quod speravit sese apud tales viros aliquid posse ad perniciem innocentis, id ipsum
49 queror. Idcircone experrecta nobilitas armis atque ferro rem publicam reciperavit, ut ad libidinem suam liberti servolique nobilium bona fortunasque nostras
142 vexare possent? Si id actum est, fateor me errasse, qui hoc maluerim, fateor insanisse, qui cum illis senserim; tametsi inermis, iudices, sensi. Sin autem victoria nobilium ornamento atque emolumento rei publicae populoque Romano debet esse, tum vero optimo et nobilissimo cuique meam orationem gratissimam esse oportet. Quodsi quis est, qui et se et

causam laedi putet, cum Chrysogonus vituperetur, is
causam ignorat, se ipsum probe novit; causa enim
splendidior fiet, si nequissimo cuique resistetur, ille
improbissimus Chrysogoni fautor, qui sibi cum illo
rationem communicatam putat, laeditur, cum ab hoc
splendore causae separatur.

Verum haec omnis oratio, ut iam ante dixi, mea 143
est, qua me uti res publica et dolor meus et istorum
iniuria coëgit; Sex. Roscius horum nihil indignum
putat, neminem accusat, nihil de suo patrimonio
queritur; putat homo imperitus morum, agricola et
rusticus, ista omnia, quae vos per Sullam gesta esse
dicitis, more, lege, iure gentium facta; culpa liberatus
et crimine nefario solutus cupit a vobis discedere;
si hac indigna suspicione careat, animo aequo se 144
carere suis omnibus commodis dicit; rogat oratque
te, Chrysogone, si nihil de patris fortunis amplissimis
in suam rem convertit, si nulla in re te fraudavit,
si tibi optima fide sua omnia concessit, adnumeravit,
adpendit, si vestitum, quo ipse tectus erat, anulumque
de digito suum tibi tradidit, si ex omnibus rebus se
ipsum nudum neque praeterea quicquam excepit, ut
sibi per te liceat innocenti amicorum opibus vitam
in egestate degere. Praedia mea tu possides, ego 50 145
aliena misericordia vivo; concedo, et quod animus
aequus est, et quia necesse est. Mea domus tibi patet,
mihi clausa est; fero. Familia mea maxima tu ute-
ris, ego servum habeo nullum; patior et ferendum
puto. Quid vis amplius? quid insequeris, quid oppugnas?
qua in re tuam voluntatem laedi a me putas? ubi
tuis commodis officio? quid tibi obsto? Si spoliorum
causa vis hominem occidere, spoliasti; quid quaeris
amplius? si inimicitiarum, quae sunt tibi inimicitiae
cum eo, cuius ante praedia possedisti, quam ipsum
cognovisti? si metus, ab eone aliquid metuis, quem
vides ipsum ab se tam atrocem iniuriam propulsare
non posse? sin, quod bona, quae *Sex.* Rosci fuerunt,

tua facta sunt, idcirco hunc illius filium studes perdere, nonne ostendis id te vereri, quod praeter ceteros tu metuere non debeas, ne quando liberis proscriptorum bona patria reddantur?

146 Facis iniuriam, Chrysogone, si maiorem spem emptionis tuae in huius exitio ponis quam in iis rebus, quas L. Sulla gessit. Quodsi tibi causa nulla est, cur hunc miserum tanta calamitate adfici velis, si tibi omnia sua praeter animam tradidit nec sibi quicquam paternum ne monumenti quidem causa clam reservavit, per deos immortales, quae ista tanta crudelitas est, quae tam fera immanisque natura? Quis umquam praedo fuit tam nefarius, quis pirata tam barbarus, ut, cum integram praedam sine sanguine
147 habere posset, cruenta spolia detrahere mallet? Scis hunc nihil habere, nihil audere, nihil posse, nihil umquam contra rem tuam cogitasse, et tamen oppugnas eum, quem neque metuere potes neque odisse debes nec quicquam iam habere reliqui vides, quod ei detrahere possis; nisi hoc indignum putas, quod vestitum sedere in iudicio vides, quem tu e patrimonio tamquam e naufragio nudum expulisti. Quasi vero nescias hunc et ali et vestiri a Caecilia [Balearici filia, Nepotis sorore], spectatissima femina, quae cum patrem clarissimum, amplissimos patruos, ornatissimum fratrem haberet, tamen, cum esset mulier, virtute perfecit, ut, quanto honore ipsa ex illorum dignitate adficeretur, non minora illis ornamenta ex sua laude redderet.

51 148 An, quod diligenter defenditur, id tibi indignum facinus videtur? Mihi crede, si pro patris huius hospitiis et gratia vellent omnes huic hospites adesse et auderent libere defendere, satis copiose defenderetur; sin autem pro magnitudine iniuriae proque eo, quod summa res publica in huius periculo temptatur, haec omnes vindicarent, consistere mehercule vobis isto in loco non liceret. Nunc ita defenditur,

non sane ut moleste ferre adversarii debeant, neque
ut se potentia superari putent. Quae domi gerenda 149
sunt, ea per Caeciliam transiguntur, fori iudiciique
rationem *M.* Messalla, ut videtis, iudices, suscepit;
qui si iam satis aetatis ac roboris haberet, ipse pro
Sex. Roscio diceret; quoniam ad dicendum impedimento
est aetas et pudor, qui ornat aetatem, causam mihi
tradidit, quem sua causa cupere ac debere intellege-
bat, ipse assiduitate, consilio, auctoritate, diligentia
perfecit, ut Sex. Rosci vita erepta de manibus sectorum
sententiis iudicum permitteretur. Nimirum, iudices,
pro hac nobilitate pars maxima civitatis in armis
fuit; haec acta res est, ut ii nobiles restituerentur in
civitatem, qui hoc facerent, quod facere Messallam
videtis, qui caput innocentis defenderent, qui iniuriae
resisterent, qui, quantum possent, in salute alterius
quam in exitio mallent ostendere; quod si omnes,
qui eodem loco nati sunt, facerent, et res publica ex
illis et ipsi ex invidia minus laborarent.

Verum si a Chrysogono, iudices, non impetramus, 52 150
ut pecunia nostra contentus sit, vitam ne petat, si
ille adduci non potest, ut, cum ademerit nobis omnia,
quae nostra erant propria, ne lucem quoque hanc,
quae communis est, eripere cupiat, si non satis habet
avaritiam suam pecunia explere, nisi etiam crudelitati
sanguis praebitus sit, unum perfugium, iudices, una
spes reliqua est Sex. Roscio, eadem quae rei publicae,
vestra pristina bonitas et misericordia. Quae si
manet, salvi etiam nunc esse possumus; sin ea crude-
litas, quae hoc tempore in re publica versata est,
vestros quoque animos (id quod fieri profecto non
potest) duriores acerbioresque reddidit, actum est,
iudices; inter feras satius est aetatem degere quam
in hac tanta immanitate versari. Ad eamne rem 151
vos reservati estis, ad eamne rem delecti, ut eos con-
demnaretis, quos sectores ac sicarii iugulare non
potuissent? Solent hoc boni imperatores facere,

cum proelium committunt, ut in eo loco, quo fugam hostium fore arbitrentur, milites collocent, in quos, si qui ex acie fugerint, de improviso incidant. Nimirum similiter arbitrantur isti bonorum emptores vos hic, tales viros, sedere, qui excipiatis eos, qui de suis manibus effugerint. Di prohibeant, iudices, ne hoc, quod maiores consilium publicum vocari voluerunt,
152 praesidium sectorum existimetur! An vero, iudices, vos non intellegitis nihil aliud agi, nisi ut proscriptorum liberi quavis ratione tollantur, et eius rei initium in vestro iure iurando atque in Sex. Rosci periculo quaeri? Dubiumne est, ad quem maleficium pertineat, cum videatis ex altera parte sectorem, inimicum, sicarium eundemque accusatorem hoc tempore, ex altera parte egentem, probatum suis filium, in quo non modo culpa nulla, sed ne suspicio quidem potuit consistere? Numquid hic aliud videtis obstare *Sex.* Roscio, nisi quod patris bona venierunt?

53
153 Quodsi id vos suscipitis et ad eam rem operam vestram profitemini, si idcirco sedetis, ut ad vos adducantur eorum liberi, quorum bona venierunt, cavete, per deos immortales, iudices, ne nova et multo crudelior per vos proscriptio instaurata esse videatur. Illam priorem, quae facta est in eos, qui arma capere potuerunt, tamen senatus suscipere noluit, ne quid acrius, quam more maiorum comparatum est, publico consilio factum videretur, hanc vero, quae ad eorum liberos atque ad infantium puerorum incunabula pertinet, nisi hoc iudicio a vobis reicitis et aspernamini, videte, per deos immortales, quem in locum rem publicam perventuram putetis!

154 Homines sapientes et ista auctoritate et potestate praeditos, qua vos estis, ex quibus rebus maxime res publica laborat, iis maxime mederi convenit. Vestrum nemo est, quin intellegat populum Romanum, qui quondam in hostes lenissimus existimabatur, hoc tempore domestica crudelitate laborare. Hanc tollite

ex civitate, iudices, hanc pati nolite diutius in hac re publica versari; quae non modo id habet in se mali, quod tot cives atrocissime sustulit, verum etiam hominibus lenissimis ademit misericordiam consuetudine incommodorum. Nam cum omnibus horis aliquid atrociter fieri videmus aut audimus, etiam qui natura mitissimi sumus, assiduitate molestiarum sensum omnem humanitatis ex animis amittimus.

M. TULLI CICERONIS

PRO Q. ROSCIO COMOEDO ORATIO.

ARGUMENTUM.

C. Fannius Chaerea Q. Roscio comoedo Panurgum servum suum tradiderat hac lege, ut, si illum arte histrionica erudivisset, quaestus communis esset. Aliquanto post Q. Flavius Tarquiniensis quidam servum communem iam eruditum ac perfectum occidit. Q. Flavium Q. Roscius iudicio persequi cum vellet, cognitorem in eam rem C. Fannium dedit. Lite contestata, iudicio damni iniuria a Flavio dati constituto decidit cum Flavio Roscius, ut ipse aiebat, pro sua parte, ut Fannius, pro tota societate; fundum accepit, non pecuniam. Aliquot annis post Fannius Roscium adegit arbitrum, qui, quantum aequius melius, Roscium petitori Fannio dare iuberet. Arbiter fuit idem, qui in hac causa iudex est, C. Calpurnius Piso. Is de re sententiam non tulit, sed Roscium rogavit, ut Fannio pro labore, quod cognitor fuisset, quod vadimonia obisset, HS CCIↃↃ daret, ita tamen, ut Fannius restipularetur, si quid exegisset a Flavio, partem eius dimidiam se Roscio daturum. Spopondit ita se facturum Fannius. Deinde Flavio litem intendit. Iudex fuit C. Cluvius. De eius sententia Flavium HS CCCIↃↃↃ Panurgi nomine Fannio dissolvisse Q. Roscius contendit. Cuius pecuniae pars dimidia cum ex restipulatione Roscio deberetur, tamen tantum afuit, ut ei quicquam Fannius daret, ut eum in iudicium vocaret tamquam sua parte in vetere illa decisione fraudatus. Aestimabat enim

fundum, quem a Flavio Roscius acceperat, HS CCCIↃↃↃ; inde petebat HS IↃↃↃ, quasi Roscius pro societate, non pro se tantum decidisset. In quo omnis causa versatur. Magna autem orationis pars amissa est.

Multa desunt.

1 1 .... malitiam naturae crederetur. Is scilicet vir optimus et singulari fide praeditus in suo iudicio suis tabulis testibus uti conatur. Solent fere dicere, qui per tabulas † homines .... citi pecuniam expensam tulerunt: 'Egone talem virum corrumpere potui, ut mea causa falsum in codicem referret?' Expecto, quam mox Chaerea hac oratione utatur: 'Egone hanc manum plenam perfidiae et hos digitos meos impellere potui, ut falsum perscriberent nomen?' Quodsi ille suas proferet tabulas, proferet suas quoque Roscius. Erit in illius tabulis hoc nomen, at *in* huius non
2 erit. Cur potius illius quam huius credetur? — Scripsisset ille, si non iussu huius expensum tulisset? — Non scripsisset hic, quod sibi expensum ferri iussisset? Nam quem ad modum turpe est scribere, quod non debeatur, sic improbum est non referre, quod debeas. Aeque enim tabulae condemnantur eius, qui verum non rettulit, et eius, qui falsum perscripsit. Sed ego copia et facultate causae confisus vide quo progrediar. Si tabulas C. Fannius accepti et expensi profert suas in suam rem suo arbitratu scriptas, quo
3 minus secundum illum iudicetis, non recuso. Quis hoc frater fratri, quis parens filio tribuit, ut, quodcumque rettulisset, id ratum haberet? Ratum habebit Roscius; profer; quod tibi fuerit persuasum, huic erit persuasum, quod tibi fuerit probatum, huic erit probatum. Paulo ante M. Perpennae, P. Saturi tabulas poscebamus, nunc tuas, C. Fanni Chaerea, solius flagitamus et, quo minus secundum eas lis detur, non
4 recusamus; quid ita non profers? Non conficit tabulas? Immo diligentissime. Non refert parva nomina

in codices? Immo omnes summas. Leve et tenue hoc
nomen? HS CCCIↃↃↃ sunt. Quo modo tibi tanta pe-
cunia extraordinaria iacet? quo modo HS CCCIↃↃↃ in
codice accepti et expensi non sunt? Pro di immor-
tales! essene quemquam tanta audacia praeditum, qui,
quod nomen referre in tabulas timeat, id petere audeat,
quod in codicem iniuratus referre nolit, id iurare in
litem non dubitet, quod sibi probare non possit, id
persuadere alteri conetur!

Nimium cito ait me indignari de tabulis; non ha- 2 5
bere se hoc nomen in codicem accepti et expensi re-
latum confitetur, sed in adversariis patere contendit.
Usque eone te diligis et magnifice circumspicis, ut
pecuniam non ex tuis tabulis, sed adversariis petas?
Suum codicem testis loco recitare arrogantiae est;
suarum perscriptionum et liturarum adversaria pro-
ferre non amentia est? Quodsi eandem vim, diligen- 6
tiam auctoritatemque habent adversaria quam tabulae,
quid attinet codicem instituere, conscribere, ordinem
conservare, memoriae tradere litterarum vetustatem?
Sed si, quod adversariis nihil credimus, idcirco codi-
cem scribere instituimus, quod etiam apud omnis leve
et infirmum est, id apud iudicem grave et sanctum
esse ducetur? Quid est, quod neglegenter scribamus 7
adversaria? quid est, quod diligenter conficiamus ta-
bulas? qua de causa? Quia haec sunt menstrua, illae
sunt aeternae; haec delentur statim, illae servantur
sancte; haec parvi temporis memoriam, illae perpetuae
existimationis fidem et religionem amplectuntur; haec
sunt disiecta, illae sunt in ordinem confectae. Ita-
que adversaria in iudicium protulit nemo; codicem
protulit, tabulas recitavit. Tu, C. Piso, tali fide, vir- 3
tute, gravitate, auctoritate ornatus ex adversariis pe-
cuniam petere non auderes. Ego, quae clara sunt 8
consuetudine, diutius dicere non debeo; illud vero,
quod ad rem vehementer pertinet, quaero: Quam pridem
hoc nomen, Fanni, in adversaria rettulisti? Erubescit,

quid respondeat, nescit, quid fingat extemplo, non
habet. Sunt duo menses iam, dices. Tamen in codicem acceptum et expensum referri debuit. Amplius
sunt sex menses. Cur tam diu iacet hoc nomen in
adversariis? Quid si tandem amplius triennium est?
quo modo, cum omnes, qui tabulas conficiant, menstruas paene rationes in tabulas transferant, tu hoc
nomen triennium amplius in adversariis iacere pateris?
9 Utrum cetera nomina in codicem accepti et expensi
digesta habes an non? Si non, quo modo tabulas
conficis? si etiam, quam ob rem, cum cetera nomina
in ordinem referebas, hoc nomen triennio amplius,
quod erat in primis magnum, in adversariis relinquebas? Nolebas sciri debere tibi Roscium; cur scribebas? Rogatus eras, ne referres; cur in adversariis
scriptum habebas?

Sed haec quamquam firma esse video, tamen ipse
mihi satis facere non possum, nisi a C. Fannio ipso
testimonium sumo, hanc pecuniam ei non deberi. Magnum est, quod conor, difficile est, quod polliceor;
nisi eundem et adversarium et testem habuerit Roscius,
4 10 nolo vincat. Pecunia tibi debebatur certa, quae nunc
petitur per iudicem, in qua legitimae partis sponsio
facta est. Hic tu si amplius HS nummo petisti, quam
tibi debitum est, causam perdidisti, propterea quod
aliud est iudicium, aliud est arbitrium. Iudicium est
pecuniae certae, arbitrium incertae; ad iudicium hoc
modo venimus, ut totam litem aut obtineamus aut
amittamus; ad arbitrium hoc animo adimus, ut neque
nihil neque tantum, quantum postulavimus, consequamur.
11 Ei rei ipsa verba formulae testimonio sunt.
Quid est in iudicio? Derectum, asperum, simplex: SI
PARET HS IↃↃↃ DARI —. Hic nisi planum facit HS
IↃↃↃ ad libellam sibi deberi, causam perdit. Quid
est in arbitrio? Mite, moderatum: QUANTUM AEQUIUS
ET MELIUS SIT DARI. Ille tamen confitetur plus se
petere, quam debeatur, sed satis superque habere

dicit, quod sibi ab arbitro tribuatur. Itaque alter
causae confidit, alter diffidit. Quae cum ita sint, 12
quaero abs te, quid ita de hac pecunia, de his ipsis
HS ꟾↄↄↄ [de] tuarum tabularum fide compromissum
feceris, arbitrum sumpseris, quantum aequius et melius
sit dari repromittique, sic petieris. Quis in hanc rem
fuit arbiter? Utinam is quidem Romae esset! Romae
est. Utinam adesset in iudicio! Adest. Utinam sederet
in consilio C. Pisonis! Ipse C. Piso est. Eundemne
tu arbitrum et iudicem sumebas? eidem et
infinitam largitionem remittebas et eundem in angustissimam
formulam sponsionis concludebas? Quis umquam
ad arbitrum, quantum petiit, tantum abstulit?
Nemo; quantum enim aequius esset sibi dari, petiit.
De quo nomine ad arbitrum adisti, de eo ad iudicem
venisti! Ceteri cum ad iudicem causam labefactari 13
animadvertunt, ad arbitrum confugiunt, hic ab arbitro
ad iudicem venire est ausus! qui cum de hac pecunia
tabularum fide arbitrum sumpsit, iudicavit sibi pecuniam
non deberi.

Iam duae partes causae sunt confectae; adnumerasse
sese negat, expensum tulisse non dicit, cum tabulas
non recitat. Reliquum est, ut stipulatum se
esse dicat; praeterea enim quem ad modum certam
pecuniam petere possit, non reperio. Stipulatus es 5
— ubi, quo die, quo tempore, quo praesente? quis spopondisse
me dicit? Nemo. Hic ego si finem faciam 14
dicendi, satis fidei et diligentiae meae, satis causae
et controversiae, satis formulae et sponsioni, satis
etiam iudici fecisse videar, cur secundum Roscium
iudicari debeat. Pecunia petita est certa; cum tertia
parte sponsio facta est. Haec pecunia necesse est aut
data aut expensa lata aut stipulata sit. Datam non
esse Fannius confitetur, expensam latam non esse codices
Fanni confirmant, stipulatam non esse taciturnitas
testium concedit. Quid ergo est? Quod et reus 15
is est, cui et pecunia levissima et existimatio sanc-

tissima fuit semper, et iudex est is, quem nos non minus bene de nobis existimare quam secundum nos iudicare velimus, et advocatio ea est, quam propter eximium splendorem ut iudicem mutum vereri debeamus, perinde ac si in hanc formulam omnia iudicia legitima, omnia arbitria honoraria, omnia officia domestica conclusa et comprehensa sint, perinde dicemus. Illa superior fuit oratio necessaria, haec erit voluntaria, illa ad iudicem, haec ad C. Pisonem, illa pro reo, haec pro Roscio, illa victoriae, haec bonae existimationis causa comparata.

6 16 Pecuniam petis, Fanni, a Roscio. Quam? dic audacter et aperte. Utrum quae tibi ex societate debéatur, an quae ex liberalitate huius promissa sit et ostentata? Quorum alterum est gravius et odiosius, alterum levius et facilius. Quae ex societate debeatur? Quid ais? Hoc iam neque leviter ferendum est neque neglegenter defendendum. Si qua enim sunt privata iudicia summae existimationis et paene dicam capitis, tria haec sunt, fiduciae, tutelae, societatis. Aeque enim perfidiosum et nefarium est fidem frangere, quae continet vitam, et pupillum fraudare, qui in tutelam pervenit, et socium fallere, qui se in negotio coniunxit.
17 Quae cum ita sint, quis sit, qui socium fraudarit et fefellerit, consideremus; dabit enim nobis iam tacite vita acta in alterutram partem firmum et grave testimonium. Q. Roscius? Quid ais? nonne, ut ignis in aquam coniectus continuo restinguitur et refrigeratur, sic refervens falsum crimen in purissimam et castissimam vitam collatum statim concidit et exstinguitur? Roscius socium fraudavit! Potest hoc homini huic haerere peccatum? qui medius fidius (audacter dico) plus fidei quam artis, plus veritatis quam disciplinae possidet in se, quem populus Romanus meliorem virum quam histrionem esse arbitratur, qui ita dignissimus est scaena propter artificium, ut dignissimus sit
18 curia propter abstinentiam. Sed quid ego ineptus de

Roscio apud Pisonem dico? Ignotum hominem scilicet pluribus verbis commendo. Estne quisquam omnium mortalium, de quo melius existimes tu? estne quisquam, qui tibi purior, pudentior, humanior, officiosior liberaliorque videatur? Quid? tu, Saturi, qui contra hunc venis, existimas aliter? nonne, quotienscumque in causa in nomen huius incidisti, totiens hunc et virum bonum esse dixisti et honoris causa appellasti? quod nemo nisi aut honestissimo aut amicissimo facere consuevit. Qua in re mihi ridicule es visus esse 19
inconstans, qui eundem et laederes et laudares, et virum optimum et hominem improbissimum esse diceres. Eundem tu et honoris causa appellabas et virum primarium esse dicebas et socium fraudasse arguebas? Sed, ut opinor, laudem veritati tribuebas, crimen gratiae concedebas; de hoc, ut existimabas, praedicabas, Chaereae arbitratu causam agebas.

Fraudavit Roscius! Est hoc quidem primum auri- 7
bus animisque omnium absurdum. Quid si tandem aliquem divitem timidum, dementem, inertem nactus esset, qui experiri non posset? Tamen incredibile esset. Verum tamen, quem fraudarit, videamus. C. 20
Fannium Chaeream Roscius fraudavit! Oro atque obsecro vos, qui nostis, vitam inter se utriusque conferte, qui non nostis, faciem utriusque considerate. Nonne ipsum caput et supercilia illa penitus abrasa olere malitiam et clamitare calliditatem videntur? non ab imis unguibus usque ad verticem summum, si quam coniecturam affert hominibus tacita corporis figura, ex fraude, fallaciis, mendaciis constare totus videtur? qui idcirco capite et superciliis semper est rasis, ne ullum pilum viri boni habere dicatur; cuius personam praeclare Roscius in scaena tractare consuevit, neque tamen pro beneficio ei par gratia refertur. Nam Ballionem illum improbissimum et periurissimum lenonem cum agit, agit Chaeream; persona illa lutulenta, impura, invisa in huius moribus, natura vitaque

est expressa. Qui quam ob rem Roscium similem sui in fraude et malitia existimarit, *mirum* mihi videtur, nisi forte quod praeclare hunc imitari se in persona
21 lenonis animadvertit. Quam ob rem etiam atque etiam considera, C. Piso, quis quem fraudasse dicatur. Roscius Fannium! Quid est hoc? probus improbum, pudens impudentem, periurum castus, callidum imperitus, liberalis avidum? Incredibile est. Quem ad modum, si Fannius Roscium fraudasse diceretur, utrumque ex utriusque persona veri simile videretur, et Fannium per malitiam fecisse, et Roscium per imprudentiam deceptum esse, sic, cum Roscius Fannium fraudasse arguatur, utrumque incredibile est, et Roscium quicquam per avaritiam appetisse, et Fannium quicquam per bonitatem amisisse.

8 22 Principia sunt huius modi; spectemus reliqua. HS IↃↃↃ Q. Roscius fraudavit Fannium. Qua de causa? Subridet Saturius, veterator, ut sibi videtur; ait propter ipsa HS IↃↃↃ. Video; sed tamen, cur ipsa HS IↃↃↃ tam vehementer concupierit, quaero; nam tibi, M. Perpenna, C. Piso, certe tanti non fuissent, ut socium fraudaretis. Roscio cur tanti fuerint, causam requiro. Egebat? Immo locuples erat. Debebat? Immo in suis nummis versabatur. Avarus erat? Immo etiam ante quam locuples semper liberalissimus munificen-
23 tissimusque fuit. Pro deum hominumque fidem! qui HS CCCIↃↃↃ CCCIↃↃↃ CCCIↃↃↃ quaestus facere noluit (nam certe HS CCCIↃↃↃ CCCIↃↃↃ CCCIↃↃↃ merere et potuit et debuit, si potest Dionysia HS CCCIↃↃↃ CCCIↃↃↃ merere), is per summam fraudem et malitiam et perfidiam HS IↃↃↃ appetiit? Et illa fuit pecunia immanis, haec parvula, illa honesta, haec sordida, illa iucunda, haec acerba, illa propria, haec in causa et in iudicio collocata. Decem his annis proximis HS sexagiens honestissime consequi potuit; noluit. Laborem quaestus recepit, quaestum laboris reiecit; populo Romano adhuc servire non destitit, sibi servire iam

pridem destitit. Hoc tu umquam, Fanni, faceres? et 24
si hos quaestus recipere posses, non eodem tempore et
gestum et animam ageres? Dic nunc te ab Roscio
HS IↃↃↃ circumscriptum esse, qui tantas et tam in-
finitas pecunias non propter inertiam laboris, sed
propter magnificentiam liberalitatis repudiarit! Quid
ego nunc illa dicam, quae vobis in mentem venire
certo scio? Fraudabat te in societate Roscius! Sunt
iura, sunt formulae de omnibus rebus constitutae, ne
quis aut in genere iniuriae aut *in* ratione actionis
errare possit. Expressae sunt enim ex unius cuiusque
damno, dolore, incommodo, calamitate, iniuria publicae
a praetore formulae, ad quas privata lis accommoda-
tur. Quae cum ita sint, cur non arbitrum pro socio 9 25
adegeris Q. Roscium, quaero. Formulam non noras?
Notissima erat. Iudicio gravi experiri nolebas? Quid
ita? propter familiaritatem veterem? Cur ergo lae-
dis? Propter integritatem hominis? Cur igitur in-
simulas? Propter magnitudinem criminis? Itane vero?
quem per arbitrum circumvenire non posses, cuius de
ea re proprium non erat iudicium, hunc per iudicem
condemnabis, cuius de *ea* re nullum est arbitrium?
Quin tu hoc crimen aut obice, ubi licet agere, aut
iacere noli, ubi non oportet. Tametsi iam hoc tuo
testimonio crimen sublatum est. Nam, quo tu tem-
pore illa formula uti noluisti, nihil hunc in societatem
fraudis fecisse iudi.... tionem. Tabulas habet an
non? Si non habet, quem ad modum pactio est? si
habet, cur non nominas? Dic nunc Roscium abs te 26
petisse, ut familiarem suum sumeres arbitrum! Non
petiit. Dic pactionem fecisse, ut absolveretur! Non
pepigit. Quaere, quare sit absolutus! Quod erat summa
innocentia et integritate. Quid enim factum est?
Venisti domum ultro Rosci, satis fecisti; quod temere
commisisti, in iudicium ut denuntiaret, rogasti, ut
ignosceret; te affuturum negasti, debere tibi ex socie-
tate nihil clamitasti. Iudici hic denuntiavit; absolutus

est. Tamen fraudis ac furti mentionem facere audes? Perstat in impudentia. 'Pactionem enim', inquit, 'mecum fecerat.' Idcirco videlicet, ne condemnaretur. Quid erat causae, cur metueret, ne condemnaretur? — Res erat manifesta, furtum erat apertum.

27 Cuius rei furtum factum erat? Exorditur magna cum expectatione veteris histrionis exponere societatem. 'Panurgus', inquit, 'fuit Fanni; is fit ei cum Roscio communis.' Hic primum questus est non leviter Saturius communem factum esse gratis cum Roscio, qui pretio proprius fuisset Fanni. Largitus est scilicet homo liberalis et dissolutus et bonitate
28 affluens Fannius Roscio. Sic puto. Quoniam ille hic constitit paulisper, mihi quoque necesse est paulum commorari. Panurgum tu, Saturi, proprium Fanni dicis fuisse. At ego totum Rosci fuisse contendo. Quid erat enim Fanni? Corpus. Quid Rosci? Disciplina. Facies non erat, ars erat pretiosa. Ex qua parte erat Fanni, non erat HS ɪɪɪɪ∞, ex qua parte erat Rosci, amplius erat HS ᴄᴄᴄɪↃↃↃ; nemo enim illum ex trunco corporis spectabat, sed ex artificio comico aestimabat; nam illa membra merere per se non amplius poterant duodecim aeris, disciplina, quae erat ab hoc tradita, locabat se non minus HS ᴄᴄᴄɪↃↃↃ.
29 O societatem captiosam et indignam, ubi alter, HS ɪɪɪɪ∞, alter, ᴄᴄᴄɪↃↃↃ quod sit, in societatem affert! nisi idcirco moleste pateris, quod HS ɪɪɪɪ∞ tu ex arca proferebas, HS ᴄᴄᴄɪↃↃↃ ex disciplina et artificio Roscius promebat. Quam enim spem et expectationem, quod studium et quem favorem secum in scaenam attulit Panurgus, quod Rosci fuit discipulus! Qui diligebant hunc, illi favebant, qui admirabantur hunc, illum probabant, qui denique huius nomen audierant, illum eruditum et perfectum existimabant. Sic est vulgus; ex veritate pauca, ex opinione multa aestimat.
30 Quid sciret ille, perpauci animadvertebant, ubi didicisset, omnes quaerebant; nihil ab hoc pravum et per-

versum produci posse arbitrabantur. Si veniret ab
Statilio, tametsi artificio Roscium superaret, adspicere
nemo posset; nemo enim, sicut ex improbo patre
probum filium nasci, sic a pessimo histrione bonum
comoedum fieri posse existimaret. Quia veniebat a
Roscio, plus etiam scire, quam sciebat, videbatur.
Quod item nuper in Erote comoedo usu venit; qui 11
posteaquam e scaena non modo sibilis, sed etiam con-
vicio explodebatur, sicut in aram confugit in huius
domum, disciplinam, patrocinium, nomen itaque per-
brevi tempore, qui ne in novissimis quidem erat hi-
strionibus, ad primos pervenit comoedos. Quae res 31
extulit eum? Una commendatio huius; qui tamen
Panurgum illum, non solum ut Rosci discipulus fuisse
diceretur, domum recepit, sed etiam summo cum la-
bore, stomacho miseriaque erudiit. Nam quo quisque
est sollertior et ingeniosior, hoc docet iracundius et
laboriosius; quod enim ipse celeriter arripuit, id cum
tarde percipi videt, discruciatur. Paulo longius oratio
mea provecta est hac de causa, ut condicionem socie-
tatis diligenter cognosceretis.

Quae deinde sunt consecuta? 'Panurgum', inquit, 32
'hunc servum communem, Q. Flavius Tarquiniensis
quidam interfecit. In hanc rem', inquit, 'me cogni-
torem dedisti. Lite contestata, iudicio damni iniuria
constituto tu sine me cum Flavio decidisti.' Utrum
pro dimidia parte an pro tota *societate?* planius dicam:
utrum pro me an et pro me et pro te? Pro me; potui
exemplo multorum; licitum est iure; fecerunt multi;
nihil in ea re tibi iniuriae feci. Pete tu tuum, exige
et aufer, quod debetur; suam quisque partem iuris
possideat et persequatur. — At enim tu tuum negotium
gessisti bene. — Gere et tu tuum bene. — Magno
tu tuam dimidiam partem decidisti. — Magno et tu
tuam partem decide. — HS ccciɔɔɔ tu abstulisti. —
† Si fit hoc vero, HS ccciɔɔɔ tu quoque aufer. Sed 12 33
hanc decisionem Rosci oratione et opinione augere

licet, re et veritate mediocrem et tenuem esse invenietis. Accepit enim agrum temporibus iis, cum iacerent pretia praediorum; qui ager neque villam habuit neque ex ulla parte fuit cultus; qui nunc multo pluris est, quam tunc fuit. Neque id est mirum. Tum enim propter rei publicae calamitates omnium possessiones erant incertae, nunc deum immortalium benignitate omnium fortunae sunt certae; tum erat ager incultus sine tecto, nunc est cultissimus cum optima villa.
34 Verum tamen, quoniam natura tam malivolus es, numquam ista te molestia et cura liberabo. Praeclare suum negotium gessit Roscius, fundum fructuosissimum abstulit; quid ad te? Tuam partem dimidiam, quem ad modum vis, decide. Vertit hic rationem et id, quod probare non potest, fingere conatur. 'De tota re', inquit, 'decidisti'.

Ergo huc universa causa deducitur, utrum Roscius cum Flavio de sua parte an de tota societate fecerit
35 pactionem. Nam ego Roscium, si quid communi nomine tetigit, confiteor praestare debere societati. — Societatis, non suas lites redemit, cum fundum a Flavio accepit. — Quid ita satis non dedit amplius [a se] neminem petiturum? Qui de sua parte decidit, reliquis integram relinquit actionem, qui pro sociis transigit, satis dat neminem eorum postea petiturum. Quid ita Flavio sibi cavere non venit in mentem? nesciebat videlicet Panurgum fuisse in societate. Sciebat. Nesciebat Fannium Roscio esse socium. — Praeclare; nam iste cum eo litem contestatam habe-
36 bat. Cur igitur decidit et non restipulatur neminem amplius petiturum? cur de fundo decedit et iudicio non absolvitur? cur tam imperite facit, ut nec Roscium stipulatione alliget neque a Fannio iudicio se
37 absolvat? Est hoc primum et ex condicione iuris et ex consuetudine cautionis firmissimum et gravissimum argumentum, quod ego pluribus verbis amplecterer, si non alia certiora et clariora testimonia in causa haberem.

Et ne forte me hoc frustra pollicitum esse prae- 13 dices, te, te, inquam, Fanni, ab tuis subselliis contra te testem suscitabo. Criminatio tua quae est? Roscium cum Flavio pro societate decidisse. Quo tempore? Abhinc annis xv. Defensio mea quae est? Roscium pro sua parte cum Flavio transegisse. Repromittis tu abhinc triennium Roscio. Quid? recita istam restipulationem clarius. Attende, quaeso, Piso; Fannium invitum et huc atque illuc tergiversantem testimonium contra se dicere cogo. Quid enim restipulatio clamat? QUOD A FLAVIO ABSTULERO, PARTEM DIMIDIAM INDE ROSCIO ME SOLUTURUM SPONDEO. Tua vox est, Fanni. Quid tu auferre potes a Flavio, si 38 Flavius nihil debet? quid hic porro nunc restipulatur, quod iam pridem ipse exegit? quid vero Flavius tibi daturus est, qui Roscio omne, quod debuit, dissolvit? Cur in re tam vetere, in negotio iam confecto, in societate dissoluta nova haec restipulatio interponitur? quis est huius restipulationis scriptor, testis arbiterque? Tu, Piso; tu enim Q. Roscium pro opera *ac* labore, quod cognitor fuisset, quod vadimonia obisset, rogasti, ut Fannio daret HS CCIↃↃIↃↃ hac condicione, ut, si quid ille exegisset a Flavio, partem eius dimidiam Roscio dissolveret. Satisne ipsa restipulatio dicere tibi videtur aperte Roscium pro se decidisse? At enim forsitan hoc tibi veniat in mentem, repro- 39 misisse Fannium Roscio, si quid a Flavio exegisset, eius partem dimidiam, sed omnino exegisse nihil. Quid tum? Non exitum exactionis, sed initium repromissionis spectare debes. Neque si ille † in eo sequendum, non, quod in se fuit, iudicavit Roscium suas, non societatis lites redemisse. Quid si tandem planum facio post decisionem veterem Rosci, post repromissionem recentem hanc Fanni HS CCCIↃↃↃ Fannium a. Q. Flavio Panurgi nomine abstulisse? tamen diutius illudere viri optimi existimationi, Q. Rosci, audebit?

Paulo ante quaerebam, id quod vehementer ad 14 40

rem pertinebat, qua de causa Flavius, cum de tota lite faceret pactionem, neque satis acciperet a Roscio neque iudicio absolveretur a Fannio; nunc vero, id quod mirum et incredibile est, requiro: Quam ob rem, cum de tota re decidisset cum Roscio, HS CCCIↃↃↃ separatim Fannio dissolvit? Hoc loco, Saturi, quid pares respondere, scire cupio; utrum omnino Fannium a Flavio HS CCCIↃↃↃ non abstulisse an alio nomine
41 et alia de causa abstulisse. Si alia de causa, quae ratio tibi cum eo intercesserat? Nulla. Addictus erat tibi? Non. Frustra tempus contero. 'Omnino', inquit, 'HS CCCIↃↃↃ a Flavio non abstulit neque Panurgi nomine neque cuiusquam.' Si planum facio post hanc recentem stipulationem Rosci HS CCCIↃↃↃ a Flavio te abstulisse, numquid causare, quin ab iu-
42 dicio abeas turpissime victus? Quo teste igitur hoc planum faciam? Venerat, ut opinor, haec res in iudicium. Certe. Quis erat petitor? Fannius. Quis reus? Flavius. Quis iudex? Cluvius. Ex his unus mihi testis est producendus, qui pecuniam datam dicat. Quis est ex his gravissimus? Sine controversia qui omnium iudicio comprobatus est [iudex]. Quem igitur ex his tribus a me testem exspectabis? petitorem? Fannius est; contra se numquam testimonium dicet. Reum? Flavius est. Is iam pridem est mortuus; si viveret, verba eius audiretis. Iudicem? Cluvius est. Quid is dicit? HS CCCIↃↃↃ Panurgi nomine Flavium Fannio dissolvisse. Quem tu si ex censu spectas, eques Romanus est, si ex vita, homo clarissimus est, si ex fide, iudicem sumpsisti, si ex veritate, id, quod scire
43 potuit et debuit, dixit. Nega, nega nunc equiti Romano, homini honesto, iudici tuo credi oportere! Circumspicit, aestuat, negat nos Cluvi testimonium recitaturos. Recitabimus. Erras; inani et tenui spe te consolaris. Recita testimonium T. Manili et C. Lusci Ocreae, duorum senatorum, hominum ornatissimorum, qui ex Cluvio audierunt. *TESTIMONIUM T.*

MANILI ET C. LUSCI OCREAE. Utrum dicis Luscio et Manilio anne Cluvio non esse credendum? Planius atque apertius dicam: Utrum Luscius et Manilius 15 nihil de HS cccıↃↃↃ ex Cluvio audierunt, an Cluvius falsum Luscio et Manilio dixit? Hoc ego loco soluto et quieto sum animo et, quorsum recidat responsum tuum, non magnopere laboro; firmissimis enim et sanctissimis testimoniis virorum optimorum causa Rosci communita est. Si iam tibi deliberatum est, 44 quibus abroges fidem iuris iurandi, responde. Manilio et Luscio negas esse credendum? Dic, aude; est tuae contumaciae, arrogantiae vitaeque universae vox. Quid exspectas, quam mox ego Luscium et Manilium dicam ordine esse senatores, aetate grandes natu, natura sanctos et religiosos, copiis rei familiaris locupletes et pecuniosos? Non faciam; nihil mihi detraham, cum illis exactae aetatis [severissime] fructum, quem meruerunt, retribuam. Magis mea adulescentia indiget illorum bona existimatione, quam illorum severissima senectus desiderat meam laudem. Tibi vero, Piso, diu 45 deliberandum et concoquendum est, utrum potius Chaereae iniurato in sua lite an Manilio et Luscio iuratis in alieno iudicio credas. Reliquum est, ut Cluvium falsum dixisse Luscio et Manilio contendat. Quod si facit, qua impudentia est, eumne testem improbabit, quem iudicem probarit? ei negabit credi oportere, cui ipse crediderit? eius testis ad iudicem fidem infirmabit, cuius propter fidem et religionem iudicis testes compararit? quem ego si ferrem iudicem, refugere non deberet, cum testem producam, reprehendere audebit?

'Dicit enim', inquit, 'iniuratus Luscio et Manilio.' 16 46 Si diceret iuratus, crederes? At quid interest inter periurum et mendacem? Qui mentiri solet, peierare consuevit. Quem ego, ut mentiatur, inducere possum, ut peieret, exorare facile potero. Nam qui semel a veritate deflexit, hic non maiore religione ad per-

iurium quam ad mendacium perduci consuevit. Quis
enim deprecatione deorum, non conscientiae fide commo-
vetur? Propterea, quae poena ab dis immortalibus
periuro, haec eadem mendaci constituta est; non enim
ex pactione verborum, quibus ius iurandum compre-
henditur, sed ex perfidia et malitia, per quam insidiae
tenduntur alicui, di immortales hominibus irasci et
47 suscensere consuerunt. At ego hoc ex contrario con-
tendo: Levior esset auctoritas Cluvi, si diceret iuratus,
quam nunc est, cum dicit iniuratus. Tum enim forsitan
improbis nimis cupidus videretur, qui, qua de re iu-
dex fuisset, testis esset; nunc omnibus civibus necesse
est castissimus et constantissimus esse videatur, qui
id, quod scit, familiaribus suis dicit.

48 Dic nunc, si potes, si res, si causa patitur, Clu-
vium esse mentitum! Mentitus est Cluvius? Ipsa mihi
veritas manum inicit et paulisper consistere et com-
morari cogit. Unde hoc totum ductum et conflatum
mendacium est? Roscius est videlicet homo callidus
et versutus. Hoc initio cogitare coepit: 'Quoniam
Fannius a me petit HS IↃↃↃ, petam a. C. Cluvio,
equite Romano, ornatissimo homine, ut mea causa
mentiatur, dicat decisionem factam esse, quae facta
non est, HS CCCIↃↃↃ a Flavio data esse Fannio, quae
data non sunt.' Est hoc principio improbi animi,
49 miseri ingenii, nulli consilii. Quid deinde? Postea-
quam se praeclare confirmavit, venit ad Cluvium.
Quem hominem? levem? Immo gravissimum. Mo-
bilem? Immo constantissimum. Familiarem? Immo
alienissimum. Hunc posteaquam salutavit, rogare coe-
pit blande et concinne scilicet: 'Mentire mea causa,
viris optimis, tuis familiaribus, praesentibus dic Fla-
vium cum Fannio de Panurgo decidisse, qui nihil
transegit; dic HS CCCIↃↃↃ dedisse, qui assem nullum
dedit.' Quid ille respondit? 'Ego vero cupide et li-
benter mentiar tua causa, et, si quando me vis peie-
rare, ut paululum tu compendii facias, paratum fore

scito; non fuit causa, cur tantum laborem caperes et
ad me venires; per nuntium hoc, quod erat tam leve,
transigere potuisti.' Pro deum hominumque fidem! 17 50
hoc aut Roscius umquam a Cluvio petisset, si HS
miliens in iudicium haberet, aut Cluvius Roscio pe-
tenti concessisset, si universae praedae particeps esset?
vix me dius fidius tu, Fanni, a Ballione aut aliquo
eius simili hoc et postulare auderes et impetrare
posses. Quod cum est veritate falsum, tum ratione
quoque est incredibile; obliviscor enim Roscium et
Cluvium viros esse primarios; improbos temporis causa
esse fingo. Falsum subornavit testem Roscius Clu- 51
vium! Cur tam sero? cur, cum altera pensio solvenda
esset, non tum, cum prima? nam iam antea HS IↃↃↃ
dissolverat. Deinde, si iam persuasum erat Cluvio,
ut mentiretur, cur potius HS CCCIↃↃↃ quam CCCIↃↃↃ
CCCIↃↃↃ CCCIↃↃↃ data dixit Fannio a Flavio, cum ex
restipulatione pars eius dimidia Rosci esset? Iam in-
tellegis, C. Piso, sibi soli, societati nihil Roscium pe-
tisse. Hoc cum sentit Saturius esse apertum, resistere
et repugnare contra veritatem non audet, aliud frau-
dis et insidiarum in eodem vestigio deverticulum
reperit.

'Petisse', inquit, 'suam partem Roscium a Flavio 52
confiteor, vacuam et integram reliquisse Fanni con-
cedo; sed, quod sibi exegit, id commune societatis
factum esse contendo.' Quo nihil captiosius neque
indignius potest dici. Quaero enim, potueritne Ro-
scius ex societate suam partem petere necne. Si non
potuit, quem ad modum abstulit? si potuit, quem ad
modum non sibi exegit? nam quod sibi petitur, certe
alteri non exigitur. An ita est: Si, quod universae 53
societatis fuisset, petisset, quod tum redactum esset,
aequaliter omnes partirentur; nunc cum petierit, quod
suae partis esset, non, quod tum abstulit, soli sibi ex-
egit? Quid interest inter eum, qui per se litigat, et 18
eum, qui cognitor est datus? Qui per se litem con-

testatur, sibi soli petit, alteri nemo potest, nisi qui
cognitor est factus. Itane vero? cognitor si fuisset
tuus, quod vicisset iudicio, ferres tuum; *cum* suo nomine
54 petiit, quod abstulit, tibi, non sibi exegit? Quodsi
quisquam petere potest alteri, qui cognitor non est
factus, quaero, quid ita, cum Panurgus esset inter-
fectus et lis contestata cum Flavio damni iniuria esset,
tu in eam litem cognitor Rosci sis factus, cum prae-
sertim ex tua oratione, quodcumque tibi peteres, huic
peteres, quodcumque tibi exigeres, id in societatem
recideret. Quodsi ad Roscium nihil perveniret, quod
tu a Flavio abstulisses, nisi te in suam litem dedisset
cognitorem, ad te pervenire nihil debet, quod Roscius
pro sua parte exegit, quoniam tuus cognitor non est
55 factus. Quid enim huic rei respondere poteris, Fanni?
Cum de sua parte Roscius transegit cum Flavio, actio-
nem tibi tuam reliquit an non? Si non reliquit, quem
ad modum HS CCCIƆƆƆ ab eo postea exegisti? si re-
liquit, quid ab hoc petis, quod per te persequi et
petere debes? Simillima enim et maxime gemina so-
cietas hereditatis est; quem ad modum socius in socie-
tate habet partem, sic heres in hereditate habet partem.
Ut heres sibi soli, non coheredibus petit, sic socius
sibi soli, non sociis petit; et quem ad modum uter-
que pro sua parte petit, sic pro sua parte dissolvit,
heres ex ea parte, qua hereditatem adiit, socius ex
56 ea, qua societatem coiit. Quem ad modum suam
partem Roscius suo nomine condonare potuit Flavio,
ut eam tu non peteres, sic, cum exegit suam partem
et tibi integram petitionem reliquit, tecum partiri
non debet, nisi forte tu perverso more, quod huius
est, ab alio extorquere non potes, huic eripere potes.
Perstat in sententia Saturius, quodcumque sibi petat
socius, id societatis fieri. Quod si ita est, qua, malum,
stultitia fuit Roscius, qui ex iuris peritorum consilio
et auctoritate restipularetur a Fannio diligenter, ut,
quod is exegisset a Flavio, dimidiam partem sibi

dissolveret, siquidem sine cautione et repromissione nihilo minus id Fannius societati, hoc est Roscio, debebat?

[*Amissa sunt non pauca.*]

M. TULLI CICERONIS

IN Q. CAECILIUM ORATIO,

QUAE DIVINATIO DICITUR.

PSEUDO-ASCONI ARGUMENTUM.

Cn. Pompeio primum et M. Crasso coss. C. Verres perfunctus quaestura, legatione, praetura urbana, patre C. Verre et praetextato filio et filia nupta, uxorem habens, cum successisset in Sicilia C. Sacerdoti praetori eamque non sibi succedente Arrio per triennium tenuisset atque in ea fuisset libidinose, avare crudeliterque versatus, succedente tandem in eadem provincia Metello repetundarum reus ab Siculis postulatus est; qui omnes praeter Syracusanos ac Mamertinos M. Tullium illo tempore florentem defensionibus amicorum ad accusandum descendere compulerunt iam pridem illis necessitudine copulatum, quod quaestor in Sicilia fuisset Sex. Peducaeo et quod, cum decederet, in illa oratione, quam Lilybaei habuit, multa iis benigne promisisset. Accessit his non ignobilis futura ideo de Verre victoria, quia a Metellis, Scipionibus et multis aliis nobilibus viris et praecipue ab Hortensio ipso defenderetur, facile et principe in senatu propter nobilitatem et in foro ob eloquentiam rege causarum et eodem consule designato cum Q. Metello, fratre Metellorum, alterius praetoris Siculi, alterius praetoris urbani. His ita constitutis exstitit Q. Caecilius Niger, domo Siculus, et quaestor Verris et eiusdem, ut ipse dicebat, inimicus, qui se potius accusatorem contenderet constitui oportere has afferens causas, unam, quod ab eo laesus et ob hoc iure illi sit inimicus, quare praevaricator esse non possit, alteram, quod, cum quaestor ei tum fuerit, etiam ipse in quaestura crimina noverit Verris, tertiam, quod Siculus pro Siculis

agat. Huiusce modi propositionibus Cicero designatus aedilis his capitibus respondet: accusatorem eum esse oportere, qui invitus cogitur religionis officio, rogatus ab omnibus Siculis, qui pro re publica agit, quem volunt, qui accusant, quem metuit, qui accusatur, qui idoneus est facundia innocentiaque, qui hoc facit imitatione maiorum. Divisio principalis, una de se ipso, altera de contentione sui et Caecilii.

Divinatio dicitur haec oratio, quia non de facto quaeritur (haec coniectura), sed de futuro, quae est divinatio, uter debeat accusare. Alii ideo putant divinationem dici, quod iniurati iudices in hac causa sedeant et, quod velint, praesentire de utroque possint, alii, quod res agatur sine testibus et sine tabulis et his remotis argumenta sola sequantur iudices et quasi divinent.

Agitur autem causa senatoriis iudiciis in invidia apud populum constitutis de corruptione multorum vexatis provinciis omnibus ac sociis populi Romani fessis toto orbe terrarum, accusatoribus praevaricatione infamibus, flagitante plebe iudicia equestris ordinis, quae fere ante annos X victor Sulla sustulerat, cognoscente de pecuniis repetundis M'. Glabrione praetore et amplissimis quibusque senatorii ordinis iudicantibus summa expectatione cunctorum.

Genus causae honestum, status qualitas negotialis comparativa de constituendo accusatore, qui potissimum de duobus aut qui solus accuset; dicit enim Caecilius aut a se accusandum esse Verrem aut a se quoque.

---

1 1 Si quis vestrum, iudices, aut eorum, qui adsunt, forte miratur me, qui tot annos in causis iudiciisque publicis ita sim versatus, ut defenderim multos, laeserim neminem, subito nunc mutata voluntate ad accusandum descendere, is si mei consilii causam rationemque cognoverit, una et id, quod facio, probabit et in hac causa profecto neminem praeponendum mihi esse actorem putabit.

2 Cum quaestor in Sicilia fuissem, iudices, itaque ex ea provincia decessissem, ut Siculis omnibus iucundam diuturnamque memoriam quaesturae nominisque mei relinquerem, factum est, uti cum summum in veteribus patronis multis, tum non nullum etiam in me praesidium suis fortunis constitutum esse arbitrarentur. Qui nunc populati atque vexati cuncti ad

me publice saepe venerunt, ut suarum fortunarum omnium causam defensionemque susciperem; me saepe esse pollicitum, saepe ostendisse dicebant, si quod tempus accidisset, quo tempore aliquid a me requirerent, commodis eorum me non defuturum. Venisse 3
tempus aiebant, non iam ut commoda sua, sed ut vitam salutemque totius provinciae defenderem; sese iam ne deos quidem in suis urbibus, ad quos confugerent, habere, quod eorum simulacra sanctissima C. Verres ex delubris religiosissimis sustulisset. Quas res luxuries in flagitiis, crudelitas in suppliciis, avaritia in rapinis, superbia in contumeliis efficere potuisset, eas omnes sese hoc uno praetore per triennium pertulisse; rogare et orare, ne illos supplices aspernarer, quos me incolumi nemini supplices esse oporteret. 2

Tuli graviter et acerbe, iudices, in eum me locum 4
adduci, ut aut eos homines spes falleret, qui opem a me atque auxilium petissent, aut ego, qui me ad defendendos homines ab ineunte adulescentia dedissem, tempore atque officio coactus ad accusandum traducerer. Dicebam habere eos actorem Q. Caecilium, qui praesertim quaestor in Sicilia provincia fuisset. Quo ego adiumento sperabam hanc a me posse molestiam demoveri, id mihi erat adversarium maxime. Nam illi multo mihi hoc facilius remisissent, si istum non nossent, aut si iste apud eos quaestor non fuisset. Adductus sum, iudices, officio, fide, misericordia, mul- 5
torum bonorum exemplo, vetere consuetudine institutoque maiorum, ut onus huius laboris atque officii non ex meo, sed ex meorum necessariorum tempore mihi suscipiendum putarem.

Quo in negotio tamen illa me res, iudices, consolatur, quod haec, quae videtur esse accusatio mea, non potius accusatio quam defensio est existimanda. Defendo enim multos mortales, multas civitates, provinciam Siciliam totam. Quam ob rem, quia mihi unus est accusandus, prope modum manere in instituto

meo videor et non omnino a defendendis hominibus
6 sublevandisque discedere. Quodsi hanc causam tam
idoneam, tam illustrem, tam gravem non haberem,
si aut hoc a me Siculi non petissent aut mihi cum
Siculis causa tantae necessitudinis non intercederet
et hoc, quod facio, me rei publicae causa facere pro-
fiterer, ut homo singulari cupiditate, audacia, scelere
praeditus, cuius furta atque flagitia non in Sicilia
solum, sed in Achaia, Asia, Cilicia, Pamphylia, Romae
denique ante oculos omnium maxima turpissimaque
nossemus, me agente in iudicium vocaretur, quis tandem
esset, qui meum factum aut consilium posset reprehen-
3 7 dere? Quid est, pro deum hominumque fidem! in quo
ego rei publicae plus hoc tempore prodesse possim?
quid est, quod aut populo Romano gratius esse debeat
aut sociis exterisque nationibus optatius esse possit
aut saluti fortunisque omnium magis accommodatum
sit? Populatae, vexatae, funditus eversae provinciae,
socii stipendiariique populi Romani afflicti, miseri
iam non salutis spem, sed solacium exitii quaerunt.
8 Qui iudicia manere apud ordinem senatorium volunt,
queruntur accusatores se idoneos non habere; qui
accusare possunt, iudiciorum severitatem desiderant.
Populus Romanus interea tametsi multis incommodis
difficultatibusque affectus est, tamen nihil aeque in
re publica atque illam veterem iudiciorum vim gravi-
tatemque requirit. Iudiciorum desiderio tribunicia po-
testas efflagitata est, iudiciorum levitate ordo quoque
alius ad res iudicandas postulatur, iudicum culpa atque
dedecore etiam censorium nomen, quod asperius antea
populo videri solebat, id nunc poscitur, id iam popu-
9 lare et plausibile factum est. In hac libidine hominum
nocentissimorum, in populi Romani cotidiana queri-
monia, iudiciorum infamia, totius ordinis offensione
cum hoc unum his tot incommodis remedium esse
arbitrarer, ut homines idonei atque integri causam
rei publicae legumque susciperent, fateor me salutis

omnium causa ad eam partem accessisse rei publicae sublevandae, quae maxime laboraret.

Nunc, quoniam, quibus rebus adductus ad causam 10
accesserim, demonstravi, dicendum necessario est de contentione nostra, ut, in constituendo accusatore quid sequi possitis, habeatis. Ego sic intellego, iudices: cum de pecuniis repetundis nomen cuiuspiam deferatur, si certamen inter aliquos sit, cui potissimum delatio detur, haec duo in primis spectari oportere, quem maxime velint actorem esse ii, quibus factae esse dicantur iniuriae, et quem minime velit is, qui eas iniurias fecisse arguatur.

In hac causa, iudices, tametsi utrumque esse arbitror 4 11
perspicuum, tamen de utroque dicam, et de eo prius, quod apud vos plurimum debet valere, hoc est de voluntate eorum, quibus iniuriae factae sunt; quorum causa iudicium de pecuniis repetundis est constitutum. Siciliam provinciam C. Verres per triennium depopulatus esse, Siculorum civitates vastasse, domos exinanisse, fana spoliasse dicitur. Adsunt, queruntur Siculi universi, ad meam fidem, quam habent spectatam iam et cognitam, confugiunt, auxilium sibi per me a vobis atque a populi Romani legibus petunt, me defensorem calamitatum suarum, me ultorem iniuriarum, me cognitorem iuris sui, me actorem causae totius esse voluerunt. Utrum, Q. Caecili, hoc dices, 12
me non Siculorum rogatu ad causam accedere, an optimorum fidelissimorumque sociorum voluntatem apud hos gravem esse non oportere? Si id audebis dicere, quod C. Verres, cui te inimicum esse simulas, maxime existimari vult, Siculos hoc a me non petisse, primum causam inimici tui sublevabis, de quo non praeiudicium, sed plane iudicium iam factum putatur, quod ita percrebruit, Siculos omnes actorem suae causae contra illius iniurias quaesisse. Hoc si tu, 13
inimicus eius, factum negabis, quod ipse, cui maxime haec res obstat, negare non audet, videto, ne nimium

familiariter inimicitias exercere videare. Deinde sunt testes viri clarissimi nostrae civitatis, quos omnes a me nominari non est necesse; eos, qui adsunt, appellabo; quos, si mentirer, testes esse impudentiae meae minime vellem. Scit is, qui est in consilio, C. Marcellus, scit is, quem adesse video, Cn. Lentulus Marcellinus; quorum fide atque praesidio Siculi maxime nituntur, quod omnino Marcellorum nomini tota illa
14 provincia adiuncta est. Hi sciunt hoc non modo a me petitum esse, sed ita saepe et ita vehementer esse petitum, ut aut causa mihi suscipienda fuerit aut officium necessitudinis repudiandum. Sed quid ego his testibus utor, quasi res dubia aut obscura sit? Adsunt homines ex tota provincia nobilissimi, qui praesentes vos orant atque obsecrant, iudices, ut in actore causae suae deligendo vestrum iudicium ab suo iudicio ne discrepet. Omnium civitatum totius Siciliae legationes adsunt praeter duas civitates; quarum duarum si adessent, duo crimina vel maxima minuerentur, quae cum his civitatibus C. Verri communicata
15 sunt. At enim cur a me potissimum hoc praesidium petiverunt? Si esset dubium, petissent necne, dicerem, cur petissent. Nunc vero cum id ita perspicuum sit, ut oculis iudicare possitis, nescio, cur hoc mihi detrimento esse debeat, si id mihi obiciatur, me potissi-
16 mum esse delectum. Verum id mihi non sumo, iudices, et hoc non modo in oratione mea non pono, sed ne in opinione quidem cuiusquam relinquo, me omnibus patronis esse praepositum. Non ita est; sed unius cuiusque temporis, valetudinis, facultatis ad agendum ducta ratio est. Mea fuit semper haec in hac re voluntas et sententia, quemvis ut hoc mallem de iis, qui essent idonei, suscipere quam me, me ut mallem quam neminem.

5
17 Reliquum est iam ut illud quaeramus, cum hoc constet, Siculos a me petisse, ecquid hanc rem apud vos animosque vestros valere oporteat, ecquid auctori-

tatis apud vos in suo iure repetundo socii populi
Romani, supplices vestri, habere debeant. De quo
quid ego plura commemorem? quasi vero dubium sit,
quin tota lex de pecuniis repetundis sociorum causa
constituta sit. Nam civibus cum sunt ereptae pecuniae, 18
civili fere actione et privato iure repetuntur; haec
lex socialis est, hoc ius nationum exterarum est, hanc
habent arcem minus aliquanto nunc quidem munitam
quam antea, verum tamen, si qua reliqua spes est,
quae sociorum animos consolari possit, ea tota in hac
lege posita est; cuius legis non modo a populo Ro-
mano, sed etiam ab ultimis nationibus iam pridem
severi custodes requiruntur. Quis ergo est, qui neget 19
oportere eorum arbitratu lege agi, quorum causa lex
sit constituta? Sicilia tota si una voce loqueretur,
hoc diceret: 'Quod auri, quod argenti, quod ornamen-
torum in meis urbibus, sedibus, delubris fuit, quod
in una quaque re beneficio senatus populique Romani
iuris habui, id mihi tu, C. Verres, eripuisti atque abs-
tulisti; quo nomine abs te sestertium miliens ex lege
repeto.' Si universa, ut dixi, provincia loqui posset,
hac voce uteretur; quoniam id non poterat, harum
rerum actorem, quem idoneum esse arbitrata est, ipsa
delegit. In eius modi re quisquam tam impudens 20
reperietur, qui ad alienam causam invitis iis, quorum
negotium est, accedere aut adspirare audeat? Si tibi, 6
Q. Caecili, hoc Siculi dicerent: 'Te non novimus,
nescimus, qui sis, numquam te antea vidimus; sine
nos per eum nostras fortunas defendere, cuius fides
est nobis cognita', nonne id dicerent, quod cuivis pro-
bare deberent? Nunc hoc dicunt, utrumque se nosse;
alterum se cupere defensorem esse fortunarum suarum,
alterum plane nolle. Cur nolint, etiamsi taceant, satis 21
dicunt; verum non tacent; tamen iis invitissimis te
offeres? tamen in aliena causa loquere? tamen eos
defendes, qui se ab omnibus desertos potius quam abs
te defensos esse malunt? tamen iis operam tuam

pollicebere, qui te neque velle sua causa nec, si
cupias, posse arbitrantur? Cur eorum spem exiguam
reliquarum fortunarum, quam habent in legis et in
iudicii severitate positam, vi extorquere conaris? cur
te interponis invitissimis iis, quibus maxime lex con-
sultum esse vult? cur, de quibus in provincia non
optime es meritus, eos nunc plane fortunis omnibus
conaris evertere? cur iis non modo persequendi iuris
sui, sed etiam deplorandae calamitatis adimis pote-
22 statem? Nam te actore quem eorum adfuturum
putas, quos intellegis, non ut per te alium, sed ut
per alium aliquem te ipsum ulciscantur, laborare?
7 At enim solum id est, ut me Siculi maxime ve-
lint; alterum illud, credo, obscurum est, a quo Verres
minime se accusari velit. Ecquis umquam tam palam
de honore, tam vehementer de salute sua contendit
quam ille atque illius amici, ne haec mihi delatio
detur? Sunt multa, quae Verres in me esse arbitra-
tur, quae scit in te, Q. Caecili, non esse; quae cuius
modi in utroque nostrum sint, paulo post commemo-
23 rabo; nunc tantum id dicam, quod tacitus tu mihi
assentiare, nullam rem in me esse, quam ille contemnat,
nullam in te, quam pertimescat. Itaque magnus ille
defensor et amicus eius tibi suffragatur, me oppugnat,
aperte ab iudicibus petit, ut tu mihi anteponare, et ait
hoc se honeste sine ulla invidia ac sine ulla offen-
sione contendere. 'Non enim', inquit, 'illud peto, quod
soleo, cum vehementius contendi, impetrare; reus ut
absolvatur, non peto, sed ut potius ab hoc quam ab
illo accusetur, id peto. Da mihi hoc, concede, quod
facile est, quod honestum, quod non invidiosum; quod
cum dederis, sine ullo tuo periculo, sine infamia illud
dederis, ut is absolvatur, cuius ego causa laboro.'
24 Et ait idem, ut aliquis metus adiunctus sit ad gratiam,
certos esse in consilio, quibus ostendi tabellas velit;
id esse perfacile; non enim singulos ferre sententias,
sed universos constituere; ceratam uni cuique tabellam

dari cera legitima, non illa infami ac nefaria. Atque is
non tam propter Verrem laborat, quam quod eum minime
res tota delectat. Videt enim, si a pueris nobilibus, quos
adhuc elusit, si a quadruplatoribus, quos non sine cau-
sa contempsit semper ac pro nihilo putavit, accusandi
voluntas ad viros fortes spectatosque homines trans-
lata sit, sese in iudiciis diutius dominari non posse.
Huic ego homini iam ante denuntio, si a me causam 8 25
hanc vos agi volueritis, rationem illi defendendi totam
esse mutandam, et ita mutandam, ut meliore et hone-
stiore condicione, quam qua ipse vult, imitetur homines
eos, quos ipse vidit amplissimos, L. Crassum et M. Anto-
nium, qui nihil se arbitrabantur ad iudicia causasque
amicorum praeter fidem et ingenium afferre oportere.
Nihil erit, quod me agente arbitretur iudicium sine
magno multorum periculo posse corrumpi. Ego in 26
hoc iudicio mihi Siculorum causam receptam, populi
Romani susceptam esse arbitror, ut mihi non unus
homo improbus opprimendus sit, id quod Siculi
petiverunt, sed omnis improbitas, id quod populus
Romanus iam diu flagitat, exstinguenda atque delenda
sit. In quo ego quid eniti aut quid efficere possim,
malo in aliorum spe relinquere quam in oratione mea
ponere.

Tu vero, Caecili, quid potes? quo tempore aut qua 27
in re non modo ceteris specimen aliquod dedisti, sed
tute tui periculum fecisti? In mentem tibi non venit,
quid negotii sit causam publicam sustinere, vitam
alterius totam explicare atque eam non modo in animis
iudicum, sed etiam in oculis conspectuque omnium
exponere, sociorum salutem, commoda provinciarum,
vim legum, gravitatem iudiciorum defendere? Cognosce 9
ex me, quoniam hoc primum tempus discendi nactus
es, quam multa esse oporteat in eo, qui alterum
accuset; ex quibus si unum aliquod in te cognoveris,
ego iam tibi ipse istuc, quod expetis, mea voluntate
concedam. Primum integritatem atque innocentiam

singularem; nihil est enim, quod minus ferendum sit
quam rationem ab altero vitae reposcere eum, qui
28 non possit suae reddere. Hic ego de te plura non
dicam; unum illud credo omnes animum advertere, te
adhuc a nullis nisi ab Siculis potuisse cognosci;
Siculos hoc dicere, cum eidem sint irati, cui tu te
inimicum esse dicis, sese tamen te actore ad iudicium
non adfuturos. Quare negent, ex me non audies, hos
patere id suspicari, quod necesse est. Illi quidem,
ut est hominum genus nimis acutum et suspiciosum,
non te ex Sicilia litteras in Verrem deportare velle
arbitrantur, sed, quod isdem litteris illius praetura
et tua quaestura consignata sit, asportare te velle ex
Sicilia litteras suspicantur.

29 Deinde accusatorem firmum verumque esse oportet. Eum ego si te putem cupere esse, facile intellego esse non posse. Nec ea dico, quae si dicam, tamen infirmare non possis, te, antequam de Sicilia decesseris, in gratiam redisse cum Verre; Potamonem, scribam et familiarem tuum, retentum esse a Verre in provincia, cum tu decederes; M. Caecilium, fratrem tuum, lectissimum atque ornatissimum adulescentem, non modo non adesse neque tecum tuas iniurias persequi, sed esse cum Verre et cum illo familiarissime atque amicissime vivere. Sunt et haec et alia in te falsi accusatoris signa permulta, quibus ego nunc non utor; hoc dico, te, si maxime cupias, tamen verum accusatorem esse
30 non posse. Video enim permulta esse crimina, quorum
tibi societas cum Verre eius modi est, ut ea in accusando attingere non audeas. Queritur Sicilia tota C. Verrem ab aratoribus, cum frumentum sibi in cellam imperavisset, et cum esset tritici modius HS II, pro frumento in modios singulos duodenos sestertios exegisse. Magnum crimen, ingens pecunia, furtum inpudens, iniuria non ferenda! Ego hoc uno crimine illum condemnem necesse est; tu, Caecili, quid facies?
31 utrum hoc tantum crimen praetermittes an obicies?

Si obicies, idne alteri crimini dabis, quod eodem tempore in eadem provincia tu ipse fecisti? audebis ita accusare alterum, ut, quo minus tute condemnere, recusare non possis? Sin praetermittes, qualis erit tua ista accusatio, quae domestici periculi metu certissimi et maximi criminis non modo suspicionem, verum etiam mentionem ipsam pertimescat? Emptum 32
est ex S. C. frumentum ab Siculis praetore Verre, pro quo frumento pecunia omnis soluta non est. Grave est hoc crimen in Verrem, grave me agente, te accusante nullum; eras enim tu quaestor, pecuniam publicam tu tractabas; ex qua, etiamsi cuperet praetor, tamen, ne qua deductio fieret, magna ex parte tua potestas erat. Huius quoque igitur criminis te accusante mentio nulla fiet; silebitur toto iudicio de maximis et notissimis illius furtis et iniuriis. Mihi crede, Caecili, non potest in accusando socios vere defendere is, qui cum reo criminum societate coniunctus est. Mancipes a civitatibus pro frumento pecuniam 33
exegerunt. Quid? hoc Verre praetore factum est solum? Non, sed etiam quaestore Caecilio. Quid igitur? daturus es huic crimini, quod et potuisti prohibere ne fieret et debuisti, an totum id relinques? Ergo id omnino Verres in iudicio suo non audiet, quod cum faciebat, quem ad modum defensurus esset, non reperiebat.

Atque ego haec, quae in medio posita sunt, com- 11
memoro; sunt alia magis occulta furta, quae ille, ut istius, credo, animos atque impetus retardaret, benignissime cum quaestore suo communicavit. Haec tu scis 34
ad me esse delata; quae si velim proferre, facile omnes intellegent vobis inter vos non modo voluntatem fuisse coniunctam, sed ne praedam quidem adhuc esse divisam. Quapropter si tibi indicium postulas dari, quod tecum una fecerit, concedo, si id lege permittitur; sin autem de accusatione dicimus, concedas oportet iis, qui nullo suo peccato impediuntur, quo minus alterius

35 peccata demonstrare possint. Ac vide, quantum inter-
futurum sit inter meam et tuam accusationem. Ego
etiam, quae tu sine Verre commisisti, Verri crimini
daturus sum, quod te non prohibuerit, cum summam
ipse haberet potestatem; tu contra, ne quae ille quidem
fecit, obicies, ne qua ex parte coniunctus cum eo reperiare.
Quid? illa, Caecili, contemnendane tibi videntur
esse, sine quibus causa sustineri, praesertim tanta,
nullo modo potest? aliqua facultas agendi, aliqua
dicendi consuetudo, aliqua in foro, iudiciis, legibus
36 aut ratio aut exercitatio? Intellego, quam scopuloso
difficilique in loco verser. Nam cum omnis arrogantia
odiosa est, tum illa ingenii atque eloquentiae multo
molestissima. Quam ob rem nihil dico de meo in-
genio; neque est, quod possim dicere, neque, si esset,
dicerem. Aut enim id mihi satis est, quod est de me
opinionis, quicquid est, aut, si id parum est, ego maius
12 37 id commemorando facere non possum. De te, Caecili,
(iam mehercule hoc extra hanc contentionem certamen-
que nostrum familiariter tecum loquar) tu ipse quem
ad modum existimes, vide etiam atque etiam et tu
te collige et, qui sis et quid facere possis, considera.
Putasne te posse de maximis acerbissimisque rebus,
cum causam sociorum fortunasque provinciae, ius po-
puli Romani, gravitatem iudicii legumque susceperis,
tot res tam graves, tam varias voce, memoria, con-
38 silio, ingenio sustinere? putasne te posse, quae C.
Verres in quaestura, quae in legatione, quae in prae-
tura, quae Romae, quae in Italia, quae in Achaia,
Asia Pamphyliaque peccarit, ea, quem ad modum
locis temporibusque divisa sint, sic criminibus et
oratione distinguere? putasne te posse, id quod in
huius modi reo maxime necessarium est, facere, ut,
quae ille libidinose, quae nefarie, quae crudeliter fecerit,
ea aeque acerba et indigna videantur esse his, qui
39 audient, atque illis visa sunt, qui senserunt? Magna
sunt ea, quae dico, mihi crede; noli haec contemnere

Dicenda, demonstranda, explicanda sunt omnia, causa
non solum exponenda, sed etiam graviter copioseque
agenda est; perficiendum est, si quid agere aut pro-
ficere vis, ut homines te non solum audiant, verum
etiam libenter studioseque audiant. In quo si te
multum natura adiuvaret, si optimis a pueritia dis-
ciplinis atque artibus studuisses et in his elaborasses,
si litteras Graecas Athenis, non Lilybaei, Latinas
Romae, non in Sicilia didicisses, tamen esset magnum
tantam causam, tam expectatam et diligentia consequi
et memoria complecti et oratione expromere et voce
ac viribus sustinere.

Fortasse dices: 'Quid ergo? haec in te sunt omnia?' 40
Utinam quidem essent! verum tamen ut esse possent,
magno studio mihi a pueritia est elaboratum. Quodsi
ego haec propter magnitudinem rerum ac difficultatem
assequi non potui, qui in omni vita nihil aliud egi,
quam longe tu te ab his rebus abesse arbitrare, quas
non modo antea numquam cogitasti, sed ne nunc
quidem, cum in eas ingrederis, quae et quantae sint, 13
suspicari potes? Ego, qui, sicut omnes sciunt, in 41
foro iudiciisque ita verser, ut eiusdem aetatis aut
nemo aut pauci plures causas defenderint, et qui omne
tempus, quod mihi ab amicorum negotiis datur, in
his studiis laboribusque consumam, quo paratior ad
usum forensem promptiorque esse possim, tamen, ita
mihi deos velim propitios, ut, cum illius mihi tempo-
ris venit in mentem, quo die citato reo mihi dicen-
dum sit, non solum commoveor animo, sed etiam toto
corpore perhorresco. Iam nunc mente et cogitatione 42
prospicio, quae tum studia hominum, qui concursus
futuri sint, quantam expectationem magnitudo iudicii
sit allatura, quantam auditorum multitudinem infamia
C. Verris concitatura, quantam denique audientiam
orationi meae improbitas illius factura sit. Quae
cum cogito, iam nunc timeo, quidnam pro offensione
hominum, qui illi inimici infensique sunt, et expecta-

tione omnium et magnitudine rerum dignum eloqui
43 possim. Tu horum nihil metuis, nihil cogitas, nihil
laboras et, si quid ex vetere aliqua oratione: 'Iovem ego
optimum maximum' aut: 'Vellem, si fieri potuisset,
iudices', aut aliquid eius modi ediscere potueris, prae-
clare te paratum in iudicium venturum arbitraris?
(44) Ac si tibi nemo responsurus esset, tamen ipsam cau-
44 sam, ut ego arbitror, demonstrare non posses; nunc
ne illud quidem cogitas, tibi cum homine disertissimo
et ad dicendum paratissimo futurum esse certamen,
quicum modo disserendum, modo omni ratione pu-
gnandum certandumque sit? cuius ego ingenium ita
laudo, ut non pertimescam, ita probo, ut me ab eo
delectari facilius quam decipi putem posse.
14 Numquam ille me opprimet consilio, numquam ullo
artificio pervertet, numquam ingenio me suo labefactare
atque infirmare conabitur; novi omnes hominis petitio-
nes rationesque dicendi; saepe in isdem, saepe in con-
trariis causis versati sumus; ita contra me ille dicet,
quamvis sit ingeniosus, ut non nullum etiam de suo
45 ingenio iudicium fieri arbitretur. Te vero, Caecili,
quem ad modum sit elusurus, quam omni ratione
iactaturus, videre iam videor; quotiens ille tibi pote-
statem optionemque facturus sit, ut eligas, utrum
velis, factum esse necne, verum esse an falsum; utrum
dixeris, id contra te futurum. Qui tibi aestus, qui er-
ror, quae tenebrae, di immortales! erunt, homini minime
malo! Quid? cum accusationis tuae membra dividere
coeperit et in digitis suis singulas partes causae con-
stituere? quid? cum unum quidque transigere, expe-
dire, absolvere? Ipse profecto metuere incipies, ne
46 innocenti periculum facessieris. Quid? cum commise-
rari, conqueri et ex illius invidia deonerare aliquid
et in te traicere coeperit, commemorare quaestoris cum
praetore necessitudinem constitutam more maiorum,
sortis religione, poterisne eius orationis subire in-
vidiam? Vide modo, etiam atque etiam considera.

Mihi enim videtur periculum fore, ne ille non modo
verbis te obruat, sed gestu ipso ac motu corporis
praestringat aciem ingenii tui teque ab institutis tuis
cogitationibusque abducat. Atque huiusce rei iudicium 47
iam continuo video futurum. Si enim mihi hodie re-
spondere ad haec, quae dico, potueris, si ab isto
libro, quem tibi magister ludi nescio qui ex alienis
orationibus compositum dedit, verbo uno discesseris,
posse te et illi quoque iudicio non deesse et causae
atque officio tuo satis facere arbitrabor; sin mecum
in hac prolusione nihil fueris, quem te in ipsa pugna
cum acerrimo adversario fore putemus?

Esto; ipse nihil est, nihil potest; at venit paratus 15
cum subscriptoribus exercitatis et disertis. Est tamen
hoc aliquid, tametsi non est satis; omnibus enim
rebus is, qui princeps in agendo est, ornatissimus et
paratissimus esse debet. Verum tamen L. Appuleium
esse video proximum subscriptorem, hominem non
aetate, sed usu forensi atque exercitatione tironem.
Deinde, ut opinor, habet Alienum, hunc tamen ab 48
subselliis; qui quid in dicendo posset, numquam satis
attendi, in clamando quidem video eum esse bene ro-
bustum atque exercitatum. In hoc spes tuae sunt
omnes, hic, si tu eris actor constitutus, totum iudi-
cium sustinebit. At ne is quidem tantum contendet
in dicendo, quantum potest, sed consulet laudi et ex-
istimationi tuae et ex eo, quod ipse potest in dicendo,
aliquantum remittet, ut tu tamen aliquid esse videare.
Ut in actoribus Graecis fieri videmus, saepe illum,
qui est secundarum aut tertiarum partium, cum possit
aliquanto clarius dicere quam ipse primarum, multum
summittere, ut ille princeps quam maxime excellat,
sic faciet Alienus; tibi serviet, tibi lenocinabitur,
minus aliquanto contendet, quam potest. Iam hoc 49
considerate, cuius modi accusatores in tanto iudicio
simus habituri, cum et ipse Alienus ex ea facultate,
si quam habet, aliquantum detracturus sit et Cae-

cilius tum denique se aliquid futurum putet, si Alienus
minus vehemens fuerit et sibi primas in dicendo partes
concesserit. Quartum quem sit habiturus, non video,
nisi quem forte ex illo grege moratorum, qui sub-
scriptionem sibi postularunt, cuicumque vos delatio-
50 nem dedissetis. Ex quibus alienissimis hominibus, ita
paratus venis, ut tibi hospes aliquis sit recipiendus.
Quibus ego non sum tantum honorem habiturus, ut
ad ea, quae dixerint, certo loco aut singillatim uni
cuique respondeam; sic breviter, quoniam non con-
sulto, sed casu in eorum mentionem incidi, quasi
16 praeteriens satis faciam universis. Tantane vobis inopia
videor esse amicorum, ut mihi non ex his, quos mecum
adduxerim, sed de populo subscriptor addatur? vobis
autem tanta inopia reorum est, ut mihi causam prae-
ripere conemini potius quam aliquos ad columnam
51 Maeniam vestri ordinis reos reperiatis? 'Custodem',
inquit, 'Tullio me apponite.' Quid? mihi quam multis
custodibus opus erit, si te semel ad meas capsas ad-
misero? qui non solum, ne quid enunties, sed etiam,
ne quid auferas, custodiendus sis. Sed de isto custode
toto sic vobis brevissime respondebo, non esse hos
tales viros commissuros, ut ad causam tantam a me
susceptam, mihi creditam quisquam subscriptor me
invito adspirare possit; etenim fides mea custodem
repudiat, diligentia speculatorem reformidat.

52 Verum ut ad te, Caecili, redeam, quam multa te
deficiant, vides; quam multa sint in te, quae reus
nocens in accusatore suo cupiat esse, profecto iam
intellegis. Quid ad haec dici potest? non enim quaero,
quid tu dicturus sis; video mihi non te, sed hunc
librum esse responsurum, quem monitor tuus hic tenet;
qui si te recte monere volet, suadebit tibi, ut hinc
discedas neque mihi verbum ullum respondeas. Quid
enim dices? an id, quod dictitas, iniuriam tibi fecisse
Verrem? Arbitror; neque enim esset veri simile, cum
omnibus Siculis faceret iniurias, te illi unum eximium,

cui consuleret, fuisse. Sed ceteri Siculi ultorem sua- 53
rum iniuriarum invenerunt, tu, dum tuas iniurias per
te, id quod non potes, persequi conaris, id agis, ut
ceterorum quoque iniuriae sint impunitae atque in-
ultae; et hoc te praeterit, non id solum spectari solere,
qui debeat, sed etiam illud, qui possit ulcisci; in quo
utrumque sit, eum superiorem esse, in quo alterum,
in eo, non quid is velit, sed quid facere possit, quaeri
solere. Quodsi ei potissimum censes permitti oportere 54
accusandi potestatem, cui maximam C. Verres iniuriam
fecerit, utrum tandem censes hos iudices gravius ferre
oportere, te ab illo esse laesum, an provinciam Si-
ciliam esse vexatam ac perditam? Opinor, concedes
multo hoc et esse gravius et ab omnibus ferri gra-
vius oportere. Concede igitur, ut tibi anteponatur in
accusando provincia; nam provincia accusat, cum is
agit causam, quem sibi illa defensorem sui iuris, ulto-
rem iniuriarum, actorem causae totius adoptavit.

At eam tibi C. Verres fecit iniuriam, quae cete- 17 55
rorum quoque animos possit alieno incommodo com-
movere. Minime; nam id quoque ad rem pertinere
arbitror, qualis iniuria dicatur, quae causa inimicitia-
rum proferatur. Cognoscite ex me; nam iste eam
profecto, nisi plane nihil sapit, numquam proferet.
Agonis quaedam est Lilybaetana, liberta Veneris Ery-
cinae, quae mulier ante hunc quaestorem copiosa
plane et locuples fuit. Ab hac praefectus Antoni
quidam symphoniacos servos abducebat per iniuriam,
quibus se in classe uti velle dicebat. Tum illa, ut
mos in Sicilia est omnium Veneriorum et eorum, qui
a Venere se liberaverunt, ut praefecto illi religionem
Veneris nomine obiceret, dixit et se et sua Veneris
esse. Ubi hoc quaestori Caecilio, viro optimo et ho- 56
mini aequissimo, nuntiatum est, vocari ad se Agonidem
iubet; iudicium dat statim: Si paret eam se et sua
Veneris esse dixisse. Iudicant recuperatores id,
quod necesse erat; neque enim erat cuiquam dubium,

quin illa dixisset. Iste in possessionem bonorum mu-
lieris intrat, ipsam Veneri in servitutem adiudicat;
deinde bona vendit, pecuniam redigit. Ita dum pauca
mancipia Veneris nomine Agonis ac religione retinere
vult, fortunas omnes libertatemque suam istius iniuria
perdidit. Lilybaeum Verres venit postea; rem co-
gnoscit, factum improbat, cogit quaestorem suum
pecuniam, quam ex Agonidis bonis redegisset, eam
57 mulieri omnem annumerare et reddere. Est adhuc,
id quod vos omnes admirari video, non Verres, sed
Q. Mucius. Quid enim facere potuit elegantius ad ho-
minum existimationem, aequius ad levandam mulieris
calamitatem, vehementius ad quaestoris libidinem coër-
cendam? Summe haec omnia mihi videntur esse lau-
danda. Sed repente e vestigio ex homine tamquam
aliquo Circaeo poculo factus est Verres; rediit ad se
atque ad mores suos; nam ex illa pecunia magnam
partem ad se verrit, mulieri reddidit, quantulum visum
18 58 est. Hic tu si laesum te a Verre esse dicis, patiar
et concedam; si iniuriam tibi factam quereris, defen-
dam et negabo; denique de iniuria, quae tibi facta
sit, neminem nostrum graviorem iudicem esse oportet
quam te ipsum, cui facta dicitur. Si tu cum illo
postea in gratiam redisti, si domi illius aliquotiens
fuisti, si ille apud te postea cenavit, utrum te per-
fidiosum an praevaricatorem existimari mavis? Video
esse necesse alterutrum, sed ego tecum in eo non
pugnabo, quo minus, utrum velis, eligas.

59 Quodsi ne iniuriae quidem, quae tibi ab illo facta
sit, causa remanet, quid habes, quod possis dicere,
quam ob rem non modo mihi, sed cuiquam ante-
ponare? nisi forte illud, quod te dicturum esse audio,
quaestorem illius fuisse. Quae causa gravis esset, si
certares mecum, uter nostrum illi amicior esse de-
beret; in contentione suscipiendarum inimicitiarum
ridiculum est putare causam necessitudinis ad infe-
60 rendum periculum iustam videri oportere. Etenim si

plurimas a praetore tuo iniurias accepisses, tamen eas ferendo maiorem laudem quam ulciscendo mererere; cum vero nullum illius in vita rectius factum sit quam id, quod tu iniuriam appellas, hi statuent hanc causam, quam ne in alio quidem probarent, in te iustam ad necessitudinem violandam videri? qui si summam iniuriam ab illo accepisti, tamen, quoniam quaestor eius fuisti, non potes eum sine ulla vituperatione accusare; si vero non ulla tibi facta est iniuria, sine scelere eum accusare non potes. Quare cum incertum sit de iniuria, quemquam horum esse putas, qui non malit te sine vituperatione quam cum scelere discedere?

Ac vide, quid differat inter meam opinionem ac 19 61
tuam. Tu cum omnibus rebus inferior sis, hac una in re te mihi anteferri putas oportere, quod quaestor illius fueris; ego, si superior ceteris rebus esses, hanc unam ob causam te accusatorem repudiari putarem oportere. Sic enim a maioribus nostris accepimus, praetorem quaestori suo parentis loco esse oportere; nullam neque iustiorem neque graviorem causam necessitudinis posse reperiri quam coniunctionem sortis, quam provinciae, quam officii, quam publici muneris societatem. Quam ob rem si iure posses eum accusare, 62
tamen, cum is tibi parentis numero fuisset, id pie facere non posses; cum vero neque iniuriam acceperis et praetori tuo periculum crees, fatearis necesse est te illi iniustum impiumque bellum inferre conari. Etenim ista quaestura ad eam rem valet, ut elaborandum tibi in ratione reddenda sit, quam ob rem, qui quaestor eius fueris, accuses, non ut ob eam ipsam causam postulandum sit, ut tibi potissimum accusatio detur. Neque fere umquam venit in contentionem de accusando, qui quaestor fuisset, quin repudiaretur. Itaque neque L. Philoni in C. Servilium nominis de- 63
ferendi potestas est data neque M. Aurelio Scauro in L. Flaccum neque Cn. Pompeio in T. Albucium; quorum nemo propter indignitatem repudiatus est, sed

ne libido violandae necessitudinis auctoritate iudicum comprobaretur. Atque ille Cn. Pompeius ita cum C. Iulio contendit, ut tu mecum; quaestor enim Albuci fuerat, ut tu Verris; Iulius hoc secum auctoritatis ad accusandum afferebat, quod, ut hoc tempore nos ab Siculis, sic tum ille ab Sardis rogatus ad causam accesserat. Semper haec causa plurimum valuit, semper haec ratio accusandi fuit honestissima, pro sociis, pro salute provinciae, pro exterarum nationum commodis inimicitias suscipere, ad periculum accedere, operam, studium, laborem interponere.

20 64 Etenim si probabilis est eorum causa, qui iniurias suas persequi volunt, qua in re dolori suo, non rei publicae commodis serviunt, quanto illa honestior causa est, quae non solum probabilis videri, sed etiam grata esse debet, nulla privatim accepta iniuria sociorum atque amicorum populi Romani dolore atque iniuriis commoveri! Nuper cum in P. Gabinium vir fortissimus et innocentissimus L. Piso delationem nominis postularet et contra Q. Caecilius peteret isque se veteres inimicitias iam diu susceptas persequi diceret, cum auctoritas et dignitas Pisonis valebat plurimum, tum illa erat causa iustissima, quod eum sibi
65 Achaei patronum adoptarant. Etenim cum lex ipsa de pecuniis repetundis sociorum atque amicorum populi Romani patrona sit, iniquum est non eum legis iudiciique actorem idoneum maxime putari, quem actorem causae suae socii defensoremque fortunarum suarum potissimum esse voluerunt. An, quod ad commemorandum est honestius, id ad probandum non multo videri debet aequius? Utra igitur est splendidior, utra illustrior commemoratio: 'Accusavi eum, cui quaestor fueram, quicum me sors consuetudoque maiorum, quicum me deorum hominumque iudicium coniunxerat,' an: 'Accusavi rogatu sociorum atque amicorum, delectus sum ab universa provincia, qui eius iura fortunasque defenderem'? Dubitare quisquam potest, quin

honestius sit eorum causa, apud quos quaestor fueris,
quam eum, cuius quaestor fueris, accusare?
Clarissimi viri nostrae civitatis temporibus optimis 66
hoc sibi amplissimum pulcherrimumque ducebant, ab
hospitibus clientibusque suis, ab exteris nationibus,
quae in amicitiam populi Romani dicionemque essent,
iniurias propulsare eorumque fortunas defendere. M.
Catonem illum Sapientem, clarissimum virum et pru-
dentissimum, cum multis graves inimicitias gessisse
accepimus propter Hispanorum, apud quos consul
fuerat, iniurias. Nuper Cn. Domitium scimus M. Si- 67
lano diem dixisse propter unius hominis Aegritomari,
paterni amici atque hospitis, iniurias. Neque enim 21
magis animos hominum nocentium res umquam ulla
commovit quam haec maiorum consuetudo longo inter-
vallo repetita ac relata, sociorum querimoniae delatae
ad hominem non inertissimum, susceptae ab eo, qui
videbatur eorum fortunas fide diligentiaque sua posse
defendere. Hoc timent homines, hoc laborant, hoc in- 68
stitui atque adeo institutum referri ac renovari mo-
leste ferunt; putant fore ut, si paulatim haec con-
suetudo serpere ac prodire coeperit, per homines
honestissimos virosque fortissimos, non imperitos adu-
lescentulos aut illius modi quadruplatores leges iudi-
ciaque administrentur. Cuius consuetudinis atque in- 69
stituti patres maioresque nostros non paenitebat tum,
cum P. Lentulus, is qui princeps senatus fuit, accusabat
M'. Aquilium subscriptore C. Rutilio Rufo, aut cum
P. Africanus, homo virtute, fortuna, gloria, rebus
gestis amplissimus, posteaquam bis consul et censor
fuerat, L. Cottam in iudicium vocabat. Iure tum flo-
rebat populi Romani nomen, iure auctoritas huius
imperii civitatisque maiestas gravis habebatur. Nemo
mirabatur in Africano illo, quod in me nunc, homine
parvis opibus ac facultatibus praedito, simulant sese
mirari, cum moleste ferunt: 'Quid sibi iste vult? 70
accusatoremne se existimari, qui antea defendere con-

suerat, nunc praesertim, ea iam aetate, cum aedilitatem petat?' Ego vero et aetatis non modo meae, sed multo etiam superioris et honoris amplissimi puto esse et accusare inprobos et miseros calamitososque defendere. Et profecto aut hoc remedium est aegrotae ac prope desperatae rei publicae iudiciisque corruptis et contaminatis paucorum vitio ac turpitudine, homines ad legum defensionem iudiciorumque auctoritatem quam honestissimos et integerrimos diligentissimosque accedere; aut, si ne hoc quidem prodesse poterit, profecto nulla umquam medicina his tot incommodis re-
71 perietur. Nulla salus rei publicae maior est quam eos, qui alterum accusant, non minus de laude, de honore, de fama sua quam illos, qui accusantur, de capite ac fortunis suis pertimescere. Itaque semper ii diligentissime laboriosissimeque accusarunt, qui se ipsos in discrimen existimationis venire arbitrati sunt.

22 Quam ob rem hoc statuere, indices, debetis, Q. Caecilium, de quo nulla umquam opinio fuerit nullaque in hoc ipso iudicio expectatio futura sit, qui, neque ut ante collectam famam conservet neque uti reliqui temporis spem confirmet, laborat, non nimis hanc causam severe, non nimis accurate, non nimis diligenter acturum; habet enim nihil, quod in offensione deperdat; ut turpissime flagitiosissimeque disce-
72 dat, nihil de suis veteribus ornamentis requiret. A nobis multos obsides habet populus Romanus, quos ut incolumes conservare, tueri, confirmare ac recuperare possimus, omni ratione erit dimicandum; habet honorem, quem petimus, habet spem, quam propositam nobis habemus, habet existimationem multo sudore, labore vigiliisque collectam, ut, si in hac causa nostrum officium ac diligentiam probaverimus, haec, quae dixi, retinere per populum Romanum incolumia ac salva possimus; si tantulum offensum titubatumque sit, ut ea, quae singillatim ac diu collecta sunt, uno
73 tempore universa perdamus. Quapropter, indices, ve-

strum est deligere, quem existimetis facillime posse magnitudinem causae ac iudicii sustinere fide, diligentia, consilio, auctoritate. Vos si mihi Q. Caecilium anteposueritis, ego me dignitate superatum non arbitrabor; populus Romanus ne tam honestam, tam severam diligentemque accusationem neque vobis placuisse neque ordini vestro placere arbitretur, providete.

M. TULLI CICERONIS

IN C. VERREM ACTIO PRIMA.

ARGUMENTUM PSEUDO-ASCONI.

Victo Caecilio et accusatione ad se delata Cicero cum inquisitionis tempus in Siciliam postulasset dies CX et cum filio patrui sui Tullio totam provinciam colligendis litteris in Verrem et denuntiandis testimoniis peragrasset diebus L, quia pedestre iter ex Sicilia et propter fugitivos et propter Verris insidias devitabat, a Vibone transiit. Tam repente adveniens cum videret id agi, ut a M'. Glabrione praetore et ab iis iudicibus, qui tunc erant, ad alium annum aliumque praetorem res tota transiret eripereturque sibi reus patrocinio Hortensi ac Metelli, qui tunc consules futuri erant (per hos omnem Verres eludendi iudicii fiduciam sumpserat), hoc commentus est rationis, ut orationem longam praetermitteret neque in criminibus declamatione cumulandis tempus absumeret, sed tantum modo citaret testes ad unum quodque crimen expositum et eos Hortensio interrogandos daret; qua arte ita est fatigatus Hortensius, ut nihil, contra quod diceret, inveniret, ipse etiam Verres desperato patrocinio sua sponte discederet in exilium.

Hoc igitur laborat in oratione hac tota Tullius, ut ostendat non dolo nec astutia, sed necessitate facere id, quod fecit, et magis adversariorum fraudibus occurrat, quam ut ipse sit captiosus. Vult enim, ut diximus, omne hoc tempus, quod est ante Kal. Ianuar., dispensare in totius causae actionem, ne ad alium praetorem aliosque iudices novis consulibus veniendum sit.

Toto igitur hoc libro exhortatio iudicum continetur ad vere iudicandum, minae in adversarios diriguntur omnia temptantes ad corrumpendum iudicium, et expositiones Ciceronis consilii sui iudicibus exhibentur, † quas intractans communiter, brevitasque obiciendorum criminum mira arte conficitur.

Status: Quantum ad crimina causae repetundarum pertinet, coniectura multiplex inest omnibus libris, quantum ad specialem intentionem libri huius refertur, qualitas negotialis extra scriptum in particula iuris est constituta; inducitur enim postulatio de agendi novo genere, siquidem petit permitti sibi non uti oratione perpetua, sed breviter crimina proponere et ad singula testes dare.

Sunt autem capita orationis haec: an talis reus, cuius damnatio prosit rei publicae, an talia eius consilia ad corrumpendum iudicium, an talia et tam manifesta crimina ad patrocinium desperandum, an huius modi ab eo et ab eius suffragatoribus et dicta et facta ad eludendam accusationem, ut novo genere sit agendum Tullio; quarum rerum quasi per narrationem facit demonstrationem; expositio consilii sui, et cum iudicibus deliberatio videtur inducta; in qua ostenditur certandum cum Hortensio astutia, non utendo horis omnibus ad dicendum; tollendam, si fieri poterit, comperendinationem, per testes crimina comprobanda. Facit hoc Cicero, ut haec res non solum compendio moram ac brevitatem temporis tollat, sed etiam circa artificium dicendi breviter etiam in hac parte vim oratoris ostendat.

---

1 1 Quod erat optandum maxime, iudices, et quod unum ad invidiam vestri ordinis infamiamque iudiciorum sedandam maxime pertinebat, id non humano consilio, sed prope divinitus datum atque oblatum vobis summo rei publicae tempore videtur. Inveteravit enim iam opinio perniciosa rei publicae vobisque periculosa, quae non modo *apud populum Romanum, sed etiam* apud exteras nationes omnium sermone percrebruit, his iudiciis, quae nunc sunt, pecuniosum hominem, quam-
2 vis sit nocens, neminem posse damnari. Nunc in ipso discrimine ordinis iudiciorumque vestrorum cum *sint* parati, qui contionibus et legibus hanc invidiam senatus inflammare conentur, reus in iudicium adductus est C. Verres, homo vita atque factis omnium iam opinione damnatus, pecuniae magnitudine sua spe et

praedicatione absolutus. Huic ego causae, iudices, cum summa voluntate et expectatione populi Romani actor accessi, non ut augerem invidiam ordinis, sed ut infamiae communi succurrerem. Adduxi enim hominem, in quo reconciliare existimationem iudiciorum amissam, redire in gratiam cum populo Romano, satis facere exteris nationibus possetis, depeculatorem aerarii, vexatorem Asiae atque Pamphyliae, praedonem iuris urbani, labem atque perniciem provinciae Siciliae. De 3
quo si vos severe ac religiose iudicaveritis, auctoritas ea, quae in vobis remanere debet, haerebit; sin istius ingentes divitiae iudiciorum religionem veritatemque perfregerint, ego hoc tamen assequar, ut iudicium potius rei publicae quam aut reus iudicibus aut accusator reo defuisse videatur.

Equidem, ut de me confitear, iudices, cum multae 2
mihi a C. Verre insidiae terra marique factae sint, quas partim mea diligentia devitarim, partim amicorum studio officioque reppulerim, numquam tamen neque tantum periculum mihi adire visus sum neque tanto opere pertimui, ut nunc in ipso iudicio. Neque 4
tantum me expectatio accusationis meae concursusque tantae multitudinis, quibus ego rebus vehementissime perturbor, commovet, quantum istius insidiae nefariae, quas uno tempore mihi, vobis, M'. Glabrioni praetori, sociis, exteris nationibus, ordini, nomini denique senatorio facere conatur; qui ita dictitat, iis esse metuendum, qui, quod ipsis solis satis esset, surripuissent, se tantum eripuisse, ut id multis satis esse possit; nihil esse tam sanctum, quod non violari, nihil tam munitum, quod non expugnari pecunia possit. Quodsi, 5
quam audax est ad conandum, tam esset obscurus in agendo, fortasse aliqua in re nos aliquando fefellisset; verum hoc adhuc percommode cadit, quod cum incredibili eius audacia singularis stultitia coniuncta est. Nam ut apertus in corripiendis pecuniis fuit, sic in spe corrumpendi iudicii perspicua sua consilia conatusque

omnibus fecit. Semel ait se in vita pertimuisse, tum
cum primum a me reus factus sit, quod, cum e pro-
vincia recens esset invidiaque et infamia non recenti,
sed vetere ac diuturna flagraret, tum ad iudicium
6 corrumpendum tempus alienum offenderet. Itaque,
cum ego diem inquirendi in Siciliam perexiguam postu-
lavissem, invenit iste, qui sibi in Achaiam biduo
breviorem diem postularet, non ut is idem conficeret
diligentia et industria sua, quod ego meo labore et
vigiliis consecutus sum; etenim ille Achaicus inquisi-
tor ne Brundisium quidem pervenit, ego Siciliam to-
tam quinquaginta diebus sic obii, ut omnium populo-
rum privatorumque litteras iniuriasque cognoscerem;
ut perspicuum cuivis esse posset hominem ab isto quae-
situm esse, non qui reum suum adduceret, sed qui
meum tempus obsideret.

3 Nunc homo audacissimus atque amentissimus hoc
7 cogitat. Intellegit me ita paratum atque instructum
in iudicium venire, ut non modo in auribus vestris,
sed in oculis omnium sua furta atque flagitia defixurus
sim; videt senatores multos esse testes audaciae suae,
videt multos equites Romanos, frequentes praeterea
cives atque socios, quibus ipse insignes iniurias fecerit,
videt etiam tot tam graves ab amicissimis civitati-
bus legationes cum publicis auctoritatibus convenisse.
8 Quae cum ita sint, usque eo de omnibus bonis male
existimat, usque eo senatoria iudicia perdita profligata-
que esse arbitratur, ut hoc palam dictitet, non sine
causa se cupidum pecuniae fuisse, quoniam in pecunia
tantum praesidium experiatur esse; sese, id quod dif-
ficillimum fuerit, tempus ipsum emisse iudicii sui,
quo cetera facilius emere postea posset; ut, quoniam
criminum vim subterfugere nullo modo poterat, pro-
9 cellam temporis devitaret. Quodsi non modo in causa,
verum in aliquo honesto praesidio aut in alicuius elo-
quentia aut gratia spem aliquam collocasset, profecto
non haec omnia colligeret atque aucuparetur, non us-

que eo despiceret contemneretque ordinem senatorium, ut arbitratu eius deligeretur ex senatu, qui reus fieret, qui, dum hic, quae opus essent, compararet, causam interea ante eum diceret.

Quibus ego rebus quid iste speret et quo animum 10
intendat, facile perspicio; quam ob rem vero se confidat aliquid proficere posse hoc praetore et hoc consilio, intellegere non possum; unum illud intellego, quod populus Romanus in reiectione iudicum iudicavit, ea spe istum fuisse praeditum, ut omnem rationem salutis in pecunia constitueret, hoc erepto praesidio ut nullam sibi rem adiumento fore arbitraretur.

Etenim quod est ingenium tantum, quae tanta 4
facultas dicendi et copia, quae istius vitam tot vitiis flagitiisque convictam, iam pridem omnium voluntate iudicioque damnatam aliqua ex parte possit defendere? cuius ut adulescentiae maculas ignominiasque prae- 11
teream, quaestura [primus gradus honoris] quid aliud habet in se nisi Cn. Carbonem spoliatum a quaestore suo pecunia publica, nudatum et proditum consulem, desertum exercitum, relictam provinciam, sortis necessitudinem religionemque violatam? cuius legatio exitium fuit Asiae totius et Pamphyliae, quibus in provinciis multas domos, plurimas urbes, omnia fana depeculatus est, tum cum [in Cn. Dolabellam] suum scelus illud pristinum renovavit et instauravit quaestorium, cum eum, cui et legatus et pro quaestore fuisset, et in invidiam suis maleficiis adduxit et in ipsis periculis non solum deseruit, sed etiam oppugnavit ac prodidit; cuius praetura urbana aedium sacra- 12
rum fuit publicorumque operum depeculatio, simul in iure dicundo bonorum possessionumque contra omnium instituta addictio et condonatio. Iam vero omnium vitiorum suorum plurima et maxima constituit monimenta et indicia in provincia Sicilia, quam iste per triennium ita vexavit ac perdidit, ut ea restitui in antiquum statum nullo modo possit, vix autem per

multos annos innocentesque praetores aliqua ex parte
13 recreari aliquando posse videatur. Hoc praetore
Siculi neque suas leges neque nostra senatus consulta
neque communia iura tenuerunt; tantum quisque habet
in Sicilia, quantum hominis avarissimi et libidinosis-
simi aut imprudentiam subterfugit aut satietati
5 superfuit. Nulla res per triennium nisi ad nutum
istius iudicata est, nulla res cuiusquam tam patria
atque avita fuit, quae non ab eo imperio istius ab-
iudicaretur. Innumerabiles pecuniae ex aratorum bonis
novo nefarioque instituto coactae, socii fidelissimi in
hostium numero existimati, cives Romani servilem in
modum cruciati et necati, homines nocentissimi propter
pecunias iudicio liberati, honestissimi atque integerri-
mi absentes rei facti indicta causa damnati et eiecti,
portus munitissimi, maximae tutissimaeque urbes piratis
praedonibusque patefactae, nautae militesque Siculorum,
socii nostri atque amici, fame necati, classes optimae
atque oportunissimae cum magna ignominia populi
14 Romani amissae et perditae. Idem iste praetor monu-
menta antiquissima partim regum locupletissimorum,
quae illi ornamento urbibus esse voluerunt, partim
etiam nostrorum imperatorum, quae victores civitatibus
Siculis aut dederunt aut reddiderunt, spoliavit nudavit-
que omnia. Neque hoc solum in statuis ornamentisque
publicis fecit, sed etiam delubra omnia sanctissimis reli-
gionibus consecrata depeculatus est, deum denique
nullum Siculis, qui ei paulo magis affabre atque antiquo
artificio factus videretur, reliquit. In stupris vero et
flagitiis nefarias eius libidines commemorare pudore
deterreor; simul illorum calamitatem commemorando
augere nolo, quibus liberos coniugesque suas integras
15 ab istius petulantia conservare non licitum est. At
enim haec ita commissa sunt ab isto, ut non cognita
sint ab omnibus. Hominem esse arbitror neminem,
qui nomen istius audierit, quin facta quoque eius nefa-
ria commemorare possit, ut mihi magis timendum sit,

ne multa crimina praetermittere quam ne qua in istum
fingere existimer. Neque enim mihi videtur haec
multitudo, quae ad audiendum convenit, cognoscere ex
me causam voluisse, sed ea, quae scit, mecum re-
cognoscere.

Quae cum ita sint, iste homo amens ac perditus 6
alia mecum ratione pugnat; non id agit, ut alicuius
eloquentiam mihi opponat; non gratia, non auctoritate
cuiusquam, non potentia nititur. Simulat his se rebus
confidere, sed video, quid agat; neque enim agit
occultissime; proponit inania mihi nobilitatis, hoc est
hominum arrogantium, nomina, qui non tam me
impediunt, quod nobiles sunt, quam adiuvant, quod
noti sunt. Simulat se eorum praesidio confidere, cum
interea aliud quiddam iam diu machinetur. Quam 16
spem nunc habeat in manibus et quid moliatur, breviter
iam, iudices, vobis exponam; sed prius, ut ab initio
res ab eo constituta sit, quaeso, cognoscite.

Ut primum e provincia rediit, redemptio est huius
iudicii facta grandi pecunia. Mansit in condicione
atque pacto usque ad eum finem, dum iudices reiecti
sunt. Posteaquam reiectio iudicum facta est, quod
et in sortitione istius spem fortuna populi Romani
et in reiciendis iudicibus mea diligentia istorum
impudentiam vicerat, renuntiata est tota condicio.
Praeclare se res habebat; libelli nominum vestrorum 17
consiliique huius in manibus erant omnium; nulla nota,
nullus color, nullae sordes videbantur his sententiis
allini posse, cum iste repente ex alacri atque laeto
sic erat humilis atque demissus, ut non modo populo
Romano, sed etiam sibi ipse condemnatus videretur.
Ecce autem repente his diebus paucis comitiis con-
sularibus factis eadem illa vetera consilia pecunia
maiore repetuntur, eaedemque vestrae famae fortunis-
que omnium insidiae per eosdem homines comparantur.
Quae res primo, iudices, pertenui nobis argumento
indicioque patefacta est; post aperto suspicionis introitu

ad omnia intima istorum consilia sine ullo errore
7 pervenimus. Nam ut Q. Hortensius consul designatus
18 domum reducebatur e campo cum maxima frequentia
ac multitudine, fit obviam casu ei multitudini C. Curio,
quem ego hominem honoris potius quam contumeliae
causa nominatum volo; etenim ea dicam, quae ille si
commemorari noluisset, non tanto in conventu tam
aperte palamque dixisset; quae tamen a me pedetemp-
tim cauteque dicentur, ut et amicitiae nostrae et
19 dignitatis illius habita ratio esse intellegatur. Videt
ad ipsum fornicem Fabianum in turba Verrem;
appellat hominem et ei voce maxima gratulatur, ipsi
Hortensio, qui consul erat factus, propinquis necessa-
riisque eius, qui tum aderant, verbum nullum facit:
cum hoc consistit, hunc amplexatur, hunc iubet sine
cura esse. 'Renuntio', inquit, 'tibi te hodiernis comi-
tiis esse absolutum.' Quod cum tam multi homines
honestissimi audissent, statim ad me defertur; immo
vero, ut quisque me viderat, narrabat. Aliis illud
indignum, aliis ridiculum videbatur, ridiculum iis, qui
istius causam in testium fide, in criminum ratione,
in iudicum potestate, non in comitiis consularibus po-
sitam arbitrabantur, indignum iis, qui altius perspicie-
bant et hanc gratulationem ad iudicium corrumpen-
20 dum spectare videbant. Etenim sic ratiocinabantur,
sic honestissimi homines inter se et mecum loque-
bantur, aperte iam et perspicue nulla esse iudicia.
Qui reus pridie iam ipse se condemnatum putabat, is,
posteaquam defensor eius consul est factus, absolvitur?
Quid igitur? quod tota Sicilia, quod omnes Siculi,
omnes negotiatores, omnes publicae privataeque litterae
Romae sunt, nihilne id valebit? Nihil invito consule
designato. Quid? iudices non crimina, non testes,
non existimationem populi Romani sequentur? Non;
omnia in unius potestate ac moderatione vertentur.
8 Vere loquar, iudices. Vehementer me haec res commo-
vebat; optimus enim quisque ita loquebatur: 'Iste

quidem tibi eripietur, sed nos non tenebimus iudicia
diutius; etenim quis poterit Verre absoluto de trans-
ferendis iudiciis recusare?' Erat omnibus molestum;
neque eos tam istius hominis perditi subita laetitia 21
quam hominis amplissimi nova gratulatio commovebat.
Cupiebam dissimulare me id moleste ferre, cupie-
bam animi dolorem vultu tegere et taciturnitate
celare.

Ecce autem illis ipsis diebus, cum praetores desi-
gnati sortirentur et M. Metello obtigisset, ut is de
pecuniis repetundis quaereret, nuntiatur mihi tantam
isti gratulationem esse factam, ut is domum quoque
pueros mitteret, qui uxori suae nuntiarent. Sane ne 22
haec quidem res mihi placebat; neque *tamen*, tanto
opere quid in hac sorte metuendum mihi esset, in-
tellegebam. Unum illud ex hominibus certis, ex qui-
bus omnia comperi, reperiebam, fiscos complures cum
pecunia Siciliensi a quodam senatore ad equitem
Romanum esse translatos; ex his quasi X fiscos ad
senatorem illum relictos esse comitiorum meorum
nomine; divisores omnium tribuum noctu ad istum
vocatos. Ex quibus quidam, qui se omnia mea causa 23
debere arbitrabatur, eadem illa nocte ad me venit;
demonstrat, qua iste oratione usus esset; commemo-
rasse istum, quam liberaliter eos tractasset et iam
antea, cum ipse praeturam petisset, et proxumis con-
sularibus praetoriisque comitiis; deinde continuo esse
pollicitum, quantam vellent pecuniam, si me aedilitate
deiecissent. Hic alios negasse audere, alios respon-
disse non putare id perfici posse; inventum tamen
esse fortem amicum ex eadem familia, Q. Verrem
Romilia, ex optima divisorum disciplina, patris istius
discipulum atque amicum, qui HS quingentis milibus
depositis id se perfecturum polliceretur, et fuisse tum
non nullos, qui se una facturos esse dicerent. Quae
cum ita essent, sane benivolo animo me, ut magno
opere caverem, praemonebat.

9
24 Sollicitabar rebus maximis uno atque eo perexiguo
tempore. Urgebant comitia, et in his ipsis oppugna-
bar grandi pecunia; instabat iudicium, ei quoque
negotio fisci Sicilienses minabantur; agere, quae ad
iudicium pertinebant, libere comitiorum metu deterre-
bar; petitioni toto animo servire non licebat; minari
denique divisoribus ratio non erat, propterea quod eos
intellegere videbam me hoc iudicio districtum atque
25 obligatum futurum. Atque hoc ipso tempore Siculis
denuntiatum esse audio primum ab Hortensio, domum
ad illum ut venirent; Siculos in eo sane liberos fuisse,
qui, quam ob rem arcesserentur, cum intellegerent,
non venisse. Interea comitia nostra, quorum iste se,
ut ceterorum hoc anno comitiorum, dominum esse
arbitrabatur, haberi coepta sunt. Cursare iste homo
potens cum filio blando et gratioso circum tribus,
paternos amicos, hoc est divisores, appellare omnes
et convenire. Quod cum esset intellectum et animad-
versum, fecit animo libentissimo populus Romanus,
ut, cuius divitiae me de fide deducere non potuissent,
26 ne eiusdem pecunia de honore deicerer. Posteaquam
illa petitionis magna cura liberatus sum, animo coepi
multo magis vacuo ac soluto nihil aliud nisi de iu-
dicio agere et cogitare. Reperio, iudices, haec ab
istis consilia inita et constituta, ut, quacumque opus
esset ratione, res ita duceretur, ut apud M. Metellum
praetorem causa diceretur. In eo esse haec commoda:
primum M. Metellum amicissimum, deinde consulem
non solum Q. Hortensium, sed etiam Q. Metellum,
qui quam isti sit amicus, attendite; dedit enim prae-
rogativam suae voluntatis eius modi, ut isti pro prae-
rogativis iam reddidisse videatur.

27 An me taciturum tantis de rebus existimavistis,
et me in tanto rei publicae existimationisque meae
periculo cuiquam consulturum potius quam officio
et dignitati meae? Arcessit alter consul designatus
Siculos; veniunt non nulli, propterea quod L. Metellus

esset praetor in Sicilia. Cum iis ita loquitur: 'se con-
sulem esse; fratrem suum alterum Siciliam provinciam
obtinere, alterum esse quaesiturum de pecuniis repe-
tundis; Verri ne noceri posset, multis rationibus esse 10
provisum.' Quid est, quaeso, Metelle, iudicium cor- 28
rumpere, si hoc non est, testis, praesertim Siculos,
timidos homines et afflictos, non solum auctoritate
deterrere, sed etiam consulari metu et duorum prae-
torum potestate? Quid faceres pro innocente homine
et propinquo, cum propter hominem perditissimum
atque alienissimum de officio ac dignitate decedis et
committis, ut, quod ille dictitat, alicui, qui te ignoret,
verum esse videatur? nam hoc Verrem dicere aiebant, 29
te non fato, ut ceteros ex vestra familia, sed opera
sua consulem factum. Duo igitur consules et quae-
sitor erunt ex illius voluntate? 'Non solum effugie-
mus,' inquit, 'hominem in quaerendo nimium diligen-
tem, nimium servientem populi existimationi, M'.
Glabrionem; accedet etiam nobis illud: Iudex est
M. Caesonius, collega nostri accusatoris, homo in
rebus iudicandis spectatus et cognitus, quem minime
expediat esse in eo consilio, quod conemur aliqua
ratione corrumpere, propterea quod iam antea, cum
iudex in Iuniano consilio fuisset, turpissimum illud
facinus non solum graviter tulit, sed etiam in medium
protulit. Hunc iudicem ex Kal. Januar. non habebi-
mus; Q. Manlium et Q. Cornificium, duos severissi- 30
mos atque integerrimos iudices, quod tribuni plebis
tum erunt, iudices non habebimus; P. Sulpicius, iu-
dex tristis et integer, magistratum ineat oportet
Nonis Decembr.; M. Crepereius ex acerrima illa
equestri familia et disciplina, L. Cassius ex familia
cum ad ceteras res, tum ad iudicandum severissima,
Cn. Tremellius, homo summa religione et diligentia,
tres hi homines veteres tribuni militares sunt desi-
gnati; ex Kal. Januar. non iudicabunt. Subsortiemur
etiam in M. Metelli locum, quoniam is huic ipsi quae-

stioni praefuturus est. Ita secundum Kalendas Ianuar. et praetore et prope toto consilio commutato magnas accusatoris minas magnamque iudicii expectationem
31 ad nostrum arbitrium libidinemque eludemus.' Nonae sunt hodie Sextiles; hora VIII convenire coepistis. Hunc diem iam ne numerant quidem. Decem dies sunt ante ludos votivos, quos Cn. Pompeius facturus est; hi ludi dies quindecim auferent; deinde continuo Romani consequentur. Ita prope XL diebus interpositis tum denique se ad ea, quae a nobis dicta erunt, responsuros esse arbitrantur; deinde se ducturos et dicendo et excusando facile ad ludos Victoriae; cum his plebeios esse coniunctos; secundum quos aut nulli aut perpauci dies ad agendum futuri sunt. Ita defessa ac refrigerata accusatione rem integram ad M. Metellum praetorem esse venturam. Quem ego hominem, si eius fidei diffisus essem, iudicem non retinuissem;
32 nunc tamen hoc animo sum, ut eo iudice quam praetore hanc rem transigi malim et iurato suam quam iniurato aliorum tabellas committere.

11 Nunc ego, iudices, iam vos consulo, quid mihi faciendum putetis; id enim consilii mihi profecto taciti dabitis, quod egomet mihi necessario capiendum intellego. Si utar ad dicendum meo legitimo tempore, mei laboris, industriae diligentiaeque capiam fructum et [ex accusatione] perficiam, ut nemo umquam post hominum memoriam paratior, vigilantior, compositior ad iudicium venisse videatur. Sed in hac laude industriae meae, reus ne elabatur, summum periculum est. Quid est igitur, quod fieri possit? Non obscurum,
33 opinor, neque absconditum. Fructum istum laudis, qui ex perpetua oratione percipi potuit, in alia tempora reservemus; nunc hominem tabulis, testibus, privatis publicisque litteris auctoritatibusque accusemus. Res omnis mihi tecum erit, Hortensi. Dicam aperte. Si te mecum dicendo ac diluendis criminibus in hac causa contendere putarem, ego quoque in accusando atque

in explicandis criminibus operam consumerem; nunc
quoniam pugnare contra me instituisti non tam ex
tua natura quam ex istius tempore et causa [malitiose],
necesse est istius modi rationi aliquo consilio obsi-
stere. Tua ratio est, ut secundum binos ludos mihi 34
respondere incipias, mea, ut ante primos ludos com-
perendinem. Ita fiet, ut tua ista ratio existimetur
astuta, meum hoc consilium necessarium.

Verum illud, quod institueram dicere, mihi rem 12
tecum esse, huius modi est. Ego cum hanc causam
Siculorum rogatu recepissem idque mihi amplum et
praeclarum existimassem, eos velle meae fidei diligen-
tiaeque periculum facere, qui innocentiae abstinentiae-
que fecissent, tum suscepto negotio maius quiddam
mihi proposui, in quo meam in rem publicam voluntatem
populus Romanus perspicere posset. Nam illud mihi 35
nequaquam dignum industria conatuque meo videbatur,
istum a me in iudicium iam omnium iudicio condem-
natum vocari, nisi ista tua intolerabilis potentia et
ea cupiditas, qua per hosce annos in quibusdam iu-
diciis usus es, etiam in istius hominis desperati causa
interponeretur. Nunc vero, quoniam haec te omnis
dominatio regnumque iudiciorum tanto opere delectat
et sunt homines, quos libidinis infamiaeque suae neque
pudeat neque taedeat, qui quasi de industria in odium
offensionemque populi Romani irruere videantur, hoc
me profiteor suscepisse magnum fortasse onus et mihi
periculosum, verum tamen dignum, in quo omnes
nervos aetatis industriaeque meae contenderem. Quon- 36
iam totus ordo paucorum improbitate et audacia
premitur et urgetur infamia iudiciorum, profiteor huic
generi hominum me inimicum accusatorem, odiosum,
assiduum, acerbum adversarium. Hoc mihi sumo,
hoc mihi deposco, quod agam in magistratu, quod
agam ex eo loco, ex quo me populus Romanus ex
Kal. Ianuar. secum agere de re publica ac de homini-
bus improbis voluit; hoc munus aedilitatis meae po-

pulo Romano amplissimum pulcherrimumque polliceor. Moneo, praedico, ante denuntio: Qui aut deponere aut accipere aut recipere aut polliceri aut sequestres aut interpretes corrumpendi iudicii solent esse, quique ad hanc rem aut potentiam aut impudentiam suam professi sunt, abstineant in hoc iudicio manus animosque ab
13 37 hoc scelere nefario. Erit tum consul Hortensius cum summo imperio et potestate, ego autem aedilis, hoc est paulo amplius quam privatus; tamen huius modi haec res est, quam me acturum esse polliceor, ita populo Romano grata atque iucunda, ut ipse consul in hac causa prae me minus etiam, si fieri possit, quam privatus esse videatur.

Omnia non modo commemorabuntur, sed etiam expositis certis rebus agentur, quae inter decem annos, posteaquam iudicia ad senatum translata sunt, in rebus iudicandis nefarie flagitioseque facta sunt.
38 Cognoscet ex me populus Romanus, quid sit, quam ob rem, cum equester ordo iudicaret, annos prope quinquaginta continuos *in* nullo iudice [equite Romano iudicante] ne tenuissima quidem suspicio acceptae pecuniae ob rem iudicandam constituta sit; quid sit, quod iudiciis ad senatorium ordinem translatis sublataque populi Romani in unum quemque vestrum potestate Q. Calidius damnatus dixerit minoris HS triciens praetorium hominem honeste non posse damnari; quid sit, quod P. Septimio senatore damnato Q. Hortensio praetore de pecuniis repetundis lis aestimata sit eo nomine, quod ille ob rem iudicandam pe-
39 cuniam accepisset, quod in C. Herennio, quod in C. Popilio, senatoribus, qui ambo peculatus damnati sunt, quod in M. Atilio, qui de maiestate damnatus est, hoc planum factum sit, eos pecuniam ob rem iudicandam accepisse, quod inventi sint senatores, qui C. Verre praetore urbano sortiente exirent in eum reum, quem incognita causa condemnarent, quod in- [illegible] ator, qui cum iudex esset, in eodem

iudicio et ab reo pecuniam acciperet, quam iudicibus divideret, et ab accusatore, ut reum condemnaret. Iam 40
vero quo modo ego illam labem, ignominiam calamitatemque totius ordinis conquerar, hoc factum esse in hac civitate, cum senatorius ordo iudicaret, ut discoloribus signis iuratorum hominum sententiae notarentur? Haec omnia me diligenter severeque acturum esse polliceor.

Quo me tandem animo fore putatis, si quid in 14
hoc ipso iudicio intellexero simili aliqua ratione esse violatum atque commissum? cum planum facere multis testibus possim C. Verrem in Sicilia multis audientibus saepe dixisse, se habere hominem potentem, cuius fiducia provinciam spoliaret; neque sibi soli pecuniam quaerere, sed ita triennium illud praeturae Siciliensis distributum habere, ut secum praeclare agi diceret, si unius anni quaestum in rem suam converteret, alterum patronis et defensoribus traderet, tertium illum uberrimum quaestuosissimumque annum totum iudicibus reservaret. Ex quo mihi venit in mentem illud dicere, 41
quod apud M'. Glabrionem nuper cum in reiciundis iudicibus commemorassem, intellexi vehementer populum Romanum commoveri, me arbitrari fore uti nationes exterae legatos ad populum Romanum mitterent, ut lex de pecuniis repetundis iudiciumque tolleretur; si enim iudicia nulla sint, tantum unum quemque ablaturum putant, quantum sibi ac liberis suis satis esse arbitretur; nunc, quod eius modi iudicia sint, tantum unum quemque auferre, quantum sibi, patronis, advocatis, praetori, iudicibus satis futurum sit; hoc profecto infinitum esse; se avarissimi hominis cupiditati satis facere posse, nocentissimi victoriae non posse. O commemoranda iudicia praeclaramque existi- 42
mationem nostri ordinis, cum socii populi Romani iudicia de pecuniis repetundis fieri nolunt, quae a maioribus nostris sociorum causa comparata sunt! An iste umquam de se bonam spem habuisset, nisi

de vobis malam opinionem animo imbibisset? Quo
maiore etiam, si fieri potest, apud vos odio esse debet,
quam est apud populum Romanum, cum in avaritia,
scelere, periurio vos sui similes esse arbitretur.
15 Cui loco, per deos immortales, iudices, consulite
43 ac providete! Moneo praedicoque id, quod intellego,
tempus hoc vobis divinitus datum esse, ut odio, in-
vidia, infamia, turpitudine totum ordinem liberetis.
Nulla in iudiciis severitas, nulla religio, nulla deni-
que iam existimantur esse iudicia. Itaque a populo
Romano contemnimur, despicimur, gravi diuturnaque
44 iam flagramus infamia. Neque enim ullam aliam ob
causam populus Romanus tribuniciam potestatem
tanto studio requisivit; quam cum poscebat, verbo
illam poscere videbatur, re vera iudicia poscebat.
Neque hoc Q. Catulum, hominem sapientissimum at-
que amplissimum, fugit, qui Cn. Pompeio, viro fortissi-
mo et clarissimo, de tribunicia potestate referente
cum esset sententiam rogatus, hoc initio est summa
cum auctoritate usus, patres conscriptos iudicia male
et flagitiose tueri; quodsi in rebus iudicandis populi
Romani existimationi satis facere voluissent, non tanto
opere homines fuisse tribuniciam potestatem deside-
45 raturos. Ipse denique Cn. Pompeius cum primum
contionem ad urbem consul designatus habuit, ubi, id
quod maxime exspectari videbatur, ostendit se tribuni-
ciam potestatem restituturum, factus est in eo strepitus
et grata contionis admurmuratio. Idem in eadem
contione cum dixisset populatas vexatasque esse pro-
vincias, iudicia autem turpia ac flagitiosa fieri; ei rei
se providere ac consulere velle: tum vero non strepitu,
sed maximo clamore suam populus Romanus signifi-
16 cavit voluntatem. Nunc autem homines in speculis
46 sunt, observant, quem ad modum sese unus quisque
nostrum gerat in retinenda religione conservandisque
legibus. Vident adhuc post legem tribuniciam unum
senatorem vel tenuissimum esse damnatum; quod ta-

metsi non reprehendunt, tamen magno opere quod
laudent, non habent; nulla est enim laus ibi esse in-
tegrum, ubi nemo est, qui aut possit aut conetur
corrumpere. Hoc est iudicium, in quo vos de reo, 47
populus Romanus de vobis iudicabit; in hoc homine
statuetur, possitne senatoribus iudicantibus homo
nocentissimus pecuniosissimusque damnari. Deinde
est eius modi reus, in quo homine nihil sit praeter
summa peccata maximamque pecuniam, ut, si libera-
tus sit, nulla alia suspicio nisi ea, quae turpissima
est, residere possit; non gratia, non cognatione, non
aliis recte factis, non denique aliquo mediocri vitio
tot tantaque eius vitia sublevata esse videbuntur.
Postremo ego causam sic agam, iudices, eius modi 48
res, ita notas, ita testatas, ita magnas, ita manifestas
proferam, ut nemo a vobis, ut istum absolvatis, per
gratiam conetur contendere. Habeo autem certam
viam atque rationem, qua omnes illorum conatus in-
vestigare et consequi possim. Ita res a me agetur,
ut in eorum consiliis omnibus non modo aures homi-
num, sed etiam oculi et manus interesse videantur.
Vos aliquot iam per annos conceptam huic ordini 49
turpitudinem atque infamiam delere ac tollere potestis.
Constat inter omnis post haec constituta iudicia, qui-
bus nunc utimur, nullum hoc splendore atque hac
dignitate consilium fuisse. Hic si quid erit offensum,
omnes homines non iam ex eodem ordine alios magis
idoneos, quod fieri non potest, sed alium omnino
ordinem ad res iudicandas quaerendum arbitrabuntur.
Quapropter primum ab dis immortalibus, quod sperare 17
mihi videor, hoc idem, iudices, opto, ut in hoc iudicio 50
nemo improbus praeter eum, qui iam pridem inventus
est, reperiatur; deinde, si plures improbi fuerint, hoc
vobis, hoc populo Romano, iudices, confirmo, vitam
mehercule mihi prius quam vim perseverantiamque
ad illorum improbitatem persequendam defuturam.

Verum, quod ego laboribus, periculis inimicitiisque 5

meis tum, cum admissum erit, dedecus severe me
persecuturum esse polliceor, id ne accidat, tu tua
auctoritate, sapientia, diligentia, M'. Glabrio, potes
providere. Suscipe causam iudiciorum, suscipe causam
severitatis, integritatis, fidei, religionis, suscipe causam
senatus, ut is hoc iudicio probatus cum populo Romano
et in laude et in gratia esse possit; cogita, qui sis,
quo loco sis, quid dare populo Romano, quid reddere
maioribus tuis debeas; fac tibi paternae legis Aciliae
veniat in mentem, qua lege populus Romanus de pe-
cuniis repetundis optimis iudiciis severissimisque iu-
52 dicibus usus est. Circumstant te summae auctorita-
tes, quae te oblivisci laudis domesticae non sinant,
quae te noctes diesque commoneant fortissimum tibi
patrem, sapientissimum avum, gravissimum socerum
fuisse. Quare si Glabrionis patris vim et acrimoniam
ceperis ad resistendum hominibus audacissimis, si avi
Scaevolae prudentiam ad prospiciendas insidias, quae
tuae atque horum famae comparantur, si soceri Scauri
constantiam, ut ne quis te de vera et certa possit
sententia demovere, intelleget populus Romanus in-
tegerrimo atque honestissimo praetore delectoque con-
silio nocenti reo magnitudinem pecuniae plus habuisse
momenti ad suspicionem criminis quam ad rationem
salutis.

18
53 Mihi certum est non committere, ut in hac causa
praetor nobis consiliumque mutetur. Non patiar rem
in id tempus adduci, ut [Siculi], quos adhuc servi
designatorum consulum non moverunt, cum eos novo
exemplo universos arcesserent, eos tum lictores con-
sulum vocent, ut homines miseri, antea socii atque
amici populi Romani, nunc servi ac supplices, non
modo ius suum fortunasque omnis eorum imperio
amittant, verum etiam deplorandi iuris sui potestatem
54 non habeant; non sinam profecto causa a me per-
orata quadraginta diebus interpositis tum nobis deni-
que responderi, cum accusatio nostra in oblivionem

diuturnitatis adducta sit; non committam, ut tum haec
res iudicetur, cum haec frequentia totius Italiae Roma
discesserit, quae convenit uno tempore undique comi-
tiorum, ludorum censendique causa. Huius iudicii et
laudis fructum et offensionis periculum vestrum, labo-
rem sollicitudinemque nostram, scientiam, quid agatur,
memoriamque, quid a quoque dictum sit, omnium
puto esse oportere. Faciam hoc non novum, sed ab 55
iis, qui nunc principes nostrae civitatis sunt, ante
factum, ut testibus utar statim; illud a me novum,
iudices, cognoscetis, quod ita testes constituam, ut
crimen totum explicem, ubi id [interrogando,] argu-
mentis atque oratione firmavero, tum testes ad crimen
accommodem, ut nihil inter illam usitatam accusatio-
nem atque hanc novam intersit, nisi quod in illa tum,
cum omnia dicta sunt, testes dantur, hic in singulas
res dabuntur, ut illis quoque eadem interrogandi
facultas, argumentandi dicendique sit. Si quis erit,
qui perpetuam orationem accusationemque desideret,
altera actione audiet; nunc id, quod facimus, *si* ea ratione
facimus, ut malitiae illorum consilio nostro occurra-
mus, necessario fieri intellegat. Haec primae actionis 56
erit accusatio. Dicimus C. Verrem, cum multa libidi-
nose, multa crudeliter in cives Romanos atque socios,
multa in deos hominesque nefarie fecerit, tum prae-
terea quadringentiens sestertium ex Sicilia contra leges
abstulisse. Hoc testibus, hoc tabulis privatis publi-
cisque auctoritatibus ita vobis planum faciemus, ut
hoc statuatis, etiamsi spatium ad dicendum nostro
commodo vacuosque dies habuissemus, tamen oratione
longa nihil opus fuisse. Dixi.

M. TULLI CICERONIS
ACTIONIS IN C. VERREM SECUNDAE
LIBER PRIMUS
DE PRAETURA URBANA.

ARGUMENTUM PSEUDO-ASCONI.

Deinceps haec omnia non dicta, sed scripta sunt contra eum, quod *ita* factum est: Fingit Cicero adesse in iudicio Verrem comperendinatum, respondere citatum et defendi. In ceteris enim orationibus defensor futurus accusationis officium his libris, qui Verrinarum nomine nuncupantur, compensare decrevit et, quoniam accusare multos indecorum Tullio videbatur, in una causa vim huius artis et eloquentiae demonstrare. Nam et bene intellegentes omnem virtutem oratoriam, quaecumque in criminationibus constituta est, hic expressam vident et contra ex hoc defensionum vim in ceteris orationibus et nervos eius ex hac virtute cognoscunt, quae in opprimendo exprimitur reo. Igitur rerum scaena sic facta est, ut dicit Tullius, non ut acta res est. 'Adest', inquit, 'Verres, respondet, defenditur.' Ergo cum prima actione accusatus sit ac defensus Verres, nunc velut defensus iterum (sic enim mos erat), in altera actione accusatur ad ultimum rursus oratione perpetua. Crimina repetundarum et alia pleraque ante acta vita saepe firmantur. Sumitur etiam hinc saepe defensio. Omnis enim confirmatio ab attributis *personae et* negotio sumi solet. Ergo attributa personae maxime in ante acta vita quaeri solent, negotio in ipso crimine. Libros igitur pro qualitate criminum Tullius dividens ante actis unum dedit, hunc scilicet solum, crimini ipsi repetundarum quattuor, unum de iure dicendo, alterum de re frumentaria, tertium de signis, quartum de suppliciis. Ad hanc enim similitudinem poëta Vergilius Minoem,

iudicem apud inferos, tamquam si praetor sit rerum capitalium, 'quaesitorem' appellat; dat ibi sortitionem, ubi 'urnam' nominat, dat electionem iudicum, cum dicit: 'consilium vocat', dat cognitionem facinorum, cum dicit: 'vitasque et crimina discit'. Ergo hic liber, qui de ante acta vita est, statum necesse est coniecturalem habeat. Capita autem, quae ipse Tullius fecit dividendo totam hanc accusationem † in legatione vicem quaesturae, tertio in praetura urbana. Nam cum omnes eius actus quaesturae nomine, legationis, praeturae urbanae, praeturae Siciliensis quadripartita librorum divisione cognoscantur, ante acta eius omnia hoc libro comprehensa sunt ad eorum fidem, quae post dicentur. Prooemia sane huius libri in simulatione constituta sunt quasi verae accusationis in Verrem audentem adesse atque defensum, in exhortatione iudicum ad recte iudicandum, tum in minis contra adversarios et in exhibenda ratione officii sui, cur ita maluerit accusare, ut prima actione tantum testibus uteretur; quae omnia eius modi sunt, ut non tam nova dicere quam dicta libri superioris instaurare videatur. Post haec omnia ipsius Ciceronis per honores Verris cum criminibus iunctos divisio per ordinem temporum currit.

Neminem vestrum ignorare arbitror, iudices, hunc 1 1
per hosce dies sermonem vulgi atque hanc opinionem populi Romani fuisse, C. Verrem altera actione responsurum non esse neque ad iudicium adfuturum. Quae fama non idcirco solum emanarat, quod iste certe statuerat ac deliberaverat non adesse, verum etiam, quod nemo quemquam tam audacem, tam amentem, tam inpudentem fore arbitrabatur, qui tam nefariis criminibus, tam multis testibus convictus ora iudicum aspicere aut os suum populo Romano ostendere auderet. Est idem Verres, qui fuit semper, ut ad 2
audendum proiectus, sic paratus ad audiendum; praesto est, respondet, defenditur; ne hoc quidem sibi reliqui facit, ut, in rebus turpissimis cum manifesto teneatur, si reticeat et absit, tamen impudentiae suae pudentem exitum quaesisse videatur. Patior, iudices, et non moleste fero me laboris mei, vos virtutis vestrae fructum esse laturos. Nam si iste id fecisset, quod prius statuerat, ut non adesset, minus aliquanto, quam

mihi opus esset, cognosceretur, quid ego in hac accu-
satione comparanda constituendaque elaborassem, ve-
stra vero laus tenuis plane atque obscura, iudices,
3 esset. Neque hoc a vobis populus Romanus expectat
neque eo potest esse contentus, si condemnatus sit is,
qui adesse noluerit, et si fortes fueritis in eo, quem
nemo sit ausus defendere. Immo vero adsit, respon-
deat, summis opibus, summo studio potentissimorum
hominum defendatur, certet mea diligentia cum illorum
omnium cupiditate, vestra integritas cum illius pe-
cunia, testium constantia cum illius patronorum minis
atque potentia; tum demum illa omnia victa videbuntur,
4 cum in contentionem certamenque venerint; absens
si iste esset damnatus, non tam sibi consuluisse quam
2 invidisse vestrae laudi videretur. Neque enim salus
ulla rei publicae maior hoc tempore reperiri potest,
quam populum Romanum intellegere diligenter reiectis
ab accusatore iudicibus socios, leges, rem publicam
senatorio consilio maxime posse defendi, neque tanta
fortunis omnium pernicies potest accidere, quam opi-
nione populi Romani rationem veritatis, integritatis,
5 fidei, religionis ab hoc ordine abiudicari. Itaque mihi
videor, iudices, magnam et maxime aegram et prope
depositam rei publicae partem suscepisse neque in eo
magis meae quam vestrae laudi existimationique ser-
visse. Accessi enim ad invidiam iudiciorum levandam
vituperationemque tollendam, ut, cum haec res pro
voluntate populi Romani esset iudicata, aliqua ex
parte mea diligentia constituta auctoritas iudiciorum
videretur, † postremo ut esset hoc iudicatum, ut finis
6 aliquando iudiciariae controversiae constitueretur. Et-
enim sine dubio, iudices, in hac causa ea res in dis-
crimen adducitur; reus est enim nocentissimus; qui
si condemnatur, desinent homines dicere his iudiciis
pecuniam plurimum posse; sin absolvitur, desinemus
nos de iudiciis transferendis recusare.

Tametsi de absolutione istius neque ipse iam sperat

nec populus Romanus metuit, de impudentia singulari,
quod adest, quod respondet, sunt qui mirentur; mihi
pro cetera eius audacia atque amentia ne hoc quidem
mirandum videtur. Multa enim et in deos et in ho-
mines impie nefarieque commisit, quorum scelerum
poenis agitatur et a mente consilioque deducitur. Agunt 3 7
eum praecipitem poenae civium Romanorum, quos
partim securi percussit, partim in vinculis necavit,
partim implorantes iura libertatis et civitatis in cru-
cem sustulit. Rapiunt eum ad supplicium di patrii,
quod iste unus inventus est, qui et e conplexu pa-
rentum abreptos filios ad necem duceret et parentis
pretium pro sepultura liberum posceret. Religiones
vero caerimoniaeque omnium sacrorum fanorumque
violatae simulacraque deorum, quae non modo ex suis
templis ablata sunt, sed etiam iacent in tenebris ab
isto retrusa atque abdita, consistere eius animum sine
furore atque amentia non sinunt. Neque iste mihi 8
videtur se ad damnationem solum offerre neque hoc
avaritiae supplicio communi, qui se tot sceleribus ob-
strinxerit, contentus esse; singularem quandam poenam
istius immanis atque importuna natura desiderat. Non
id solum quaeritur, ut isto damnato bona restituantur
iis, quibus erepta sunt, sed et religiones deorum im-
mortalium expiandae et civium Romanorum cruciatus
multorumque innocentium sanguis istius supplicio
luendus est. Non enim furem, sed ereptorem, non 9
adulterum, sed expugnatorem pudicitiae, non sacri-
legum, sed hostem sacrorum religionumque, non si-
carium, sed crudelissimum carnificem civium socio-
rumque in vestrum iudicium adduximus, ut ego hunc
unum eius modi reum post hominum memoriam fuisse
arbitrer, cui damnari expediret.

Nam quis hoc non intellegit, istum absolutum dis 4
hominibusque invitis tamen ex manibus populi Romani
eripi nullo modo posse? quis hoc non perspicit, prae-
clare nobiscum actum iri, si populus Romanus istius

unius supplicio contentus fuerit ac non sic statuerit,
non istum maius in sese scelus concepisse, cum fana
spoliarit, cum tot homines innocentes necarit, cum
cives Romanos morte, cruciatu, cruce affecerit, cum
praedonum duces accepta pecunia dimiserit, quam eos,
si qui istum tot, tantis, tam nefariis sceleribus cooper-
10 tum iurati sententia sua liberarint? Non est, non
est in hoc homine cuiquam peccandi locus, iudices;
non is est reus, non id tempus, non id consilium
(metuo, ne quid arrogantius apud tales viros videar
dicere), ne actor quidem est is, cui reus tam nocens,
tam perditus, tam convictus aut occulte subripi aut
inpune eripi possit. His ego iudicibus non probabo
C. Verrem contra leges pecuniam cepisse? sustinebunt
tales viri se tot senatoribus, tot equitibus Romanis,
tot civitatibus, tot hominibus honestissimis ex tam
illustri provincia, tot populorum privatorumque litteris
non credidisse, tantae populi Romani voluntati resti-
11 tisse? Sustineant; reperiemus, si istum vivum ad
aliud iudicium perducere poterimus, quibus probemus
istum in quaestura pecuniam publicam Cn. Carboni
consuli datam avertisse, quibus persuadeamus istum
alieno nomine a quaestoribus urbanis, quod priore
actione didicistis, pecuniam abstulisse; erunt qui [et]
in eo quoque audaciam eius reprehendant, quod ali-
quot nominibus de capite, quantum commodum fuerit,
frumenti decumani detraxerit; erunt etiam fortasse,
iudices, qui illum eius peculatum vel acerrime vindi-
candum putent, quod iste M. Marcelli et P. Africani monu-
menta, quae nomine illorum, re vera populi Romani
et erant et habebantur, ex fanis religiosissimis et ex
urbibus sociorum atque amicorum non dubitarit auferre.
5 12 Emerserit ex peculatus etiam iudicio; meditetur de
ducibus hostium, quos accepta pecunia liberavit, videat,
quid de illis respondeat, quos in eorum locum sub-
ditos domi suae reservavit, quaerat non solum, quem
ad modum nostro crimini, verum etiam, quo pacto

suae confessioni possit mederi, meminerit se priore actione clamore populi Romani infesto atque inimico excitatum confessum esse duces praedonum a se securi non esse percussos; se iam tum esse veritum, ne sibi crimini daretur eos ab se pecunia liberatos; fateatur, id quod negari non potest, se privatum hominem praedonum duces vivos atque incolumes domi suae, posteaquam Romam redierit, usque dum per me licuerit, retinuisse. Hoc in illo maiestatis iudicio si licuisse sibi ostenderit, ego oportuisse concedam. Ex hoc quoque evaserit; proficiscar eo, quo me iam pridem vocat populus Romanus. De iure enim libertatis et 13
civitatis suum putat esse iudicium, et recte putat. Confringat iste sane vi sua consilia senatoria, quaestiones omnium perrumpat, evolet ex vestra severitate; mihi credite, artioribus apud populum Romanum laqueis tenebitur. Credet iis equitibus Romanis populus Romanus, qui ad vos ante producti testes ipsis inspectantibus ab isto civem Romanum, qui cognitores homines honestos daret, sublatum esse in crucem dixerunt; credent omnes v et xxx tribus homini gravissimo 14
atque ornatissimo, M. Annio, qui se praesente civem Romanum securi percussum esse dixit; audietur a populo Romano vir primarius, eques Romanus, L. Flavius, qui suum familiarem Herennium, negotiatorem ex Africa, cum Syracusis amplius centum cives Romani cognoscerent lacrimantesque defenderent, pro testimonio dixit securi esse percussum; probabit fidem et auctoritatem et religionem suam L. Suetius, homo omnibus ornamentis praeditus, qui iuratus apud vos dixit multos cives Romanos in lautumiis istius imperio crudelissime per vim morte esse multatos. Hanc ego causam cum agam beneficio populi Romani de loco superiore, non vereor, ne aut istum vis ulla ex populi Romani suffragiis eripere aut a me ullum munus aedilitatis amplius aut gratius populo Romano esse possit.

Quapropter omnes in hoc iudicio conentur omnia; 6 15

nihil est iam, quod in hac causa peccare quisquam,
iudices, nisi vestro periculo possit. Mea quidem ratio
cum in praeteritis rebus est cognita, tum in reliquis
explorata atque provisa est. Ego meum studium in
rem publicam iam illo tempore ostendi, cum longo
intervallo veterem consuetudinem rettuli et rogatu
sociorum atque amicorum populi Romani, meorum
autem necessariorum, nomen hominis audacissimi de-
tuli. Quod meum factum lectissimi viri atque orna-
tissimi, quo in numero e vobis complures fuerunt,
ita probaverunt, ut ei, qui istius quaestor fuisset et
ab isto laesus inimicitias iustas persequeretur, non
modo deferendi nominis, sed ne subscribendi quidem,
16 cum id postularet, facerent potestatem. In Siciliam
sum inquirendi causa profectus; quo in negotio in-
dustriam meam celeritas reditionis, diligentiam multi-
tudo litterarum et testium declaravit, pudorem vero
ac religionem, quod, cum venissem senator ad socios
populi Romani, qui in ea provincia quaestor fuissem,
ad hospites meos ac necessarios causae communis de-
fensor deverti potius quam ad eos, qui a me auxilium
petivissent. Nemini meus adventus labori aut sumptui
neque publice neque privatim fuit. Vim in inquirendo
tantam habui, quantam mihi lex dabat, non quantam
habere poteram ipsorum studio, quos iste vexarat.
17 Romam ut ex Sicilia redii, cum iste atque istius
amici, homines lauti et urbani, sermones eius modi
dissipassent, quo animos testium retardarent, me magna
pecunia a vera accusatione esse deductum, tametsi
probabatur nemini, quod et ex Sicilia testes erant ii,
qui quaestorem me in provincia cognoverant, et hinc
homines maxime illustres, qui, ut ipsi noti sunt, sic
nostrum unum quemque optime norunt, tamen usque
eo timui, ne quis de mea fide atque integritate dubi-
taret, donec ad reiciundos iudices venimus.

7 Sciebam in reiciundis iudicibus non nullos memoria
nostra pactionis suspicionem non vitasse, cum in ipsa

accusatione eorum industria ac diligentia probaretur.
Ita reieci iudices, ut hoc constet, post hunc statum 18
rei publicae, quo nunc utimur, simili splendore et
dignitate consilium nullum fuisse. Quam iste laudem
communem sibi ait esse mecum; qui cum P. Galbam
iudicem reiecisset, M. Lucretium retinuit et, cum eius
patronus ex eo quaereret, cur suos familiarissimos,
Sex. Peducaeum, Q. Considium, Q. Iunium reici passus
esset, respondit, quod eos in iudicando nimium sui
iuris sententiaeque cognosset. Itaque iudicibus reiectis 19
sperabam iam onus meum vobiscum esse commune; pu-
tabam non solum notis, sed etiam ignotis probatam
meam fidem esse et diligentiam. Quod me non fe-
fellit; nam comitiis meis, cum iste infinita largitione
contra me uteretur, populus Romanus iudicavit istius
pecuniam, quae apud me contra fidem meam nihil
potuisset, apud se contra honorem meum nihil posse
debere. Quo quidem die primum, iudices, citati in
hunc reum consedistis, quis tam iniquus huic ordini
fuit, quis tam novarum rerum, iudiciorum iudicumque
cupidus, qui non aspectu consessuque vestro commo-
veretur? Cum in eo vestra dignitas mihi fructum dili- 20
gentiae referret, id sum assecutus, ut una hora, qua
coepi dicere, reo audaci, pecunioso, profuso, perdito
spem iudicii corrumpendi praeciderem, ut primo die
testium tanto numero citato populus Romanus iudi-
caret isto absoluto rem publicam stare non posse, ut
alter dies amicis istius ac defensoribus non modo
spem victoriae, sed etiam voluntatem defensionis
auferret, ut tertius dies sic hominem prosterneret, ut
morbo simulato, non quid responderet, sed quem ad
modum non responderet, deliberaret; deinde reliquis
diebus his criminibus, his testibus et urbanis et pro-
vincialibus sic obrutus atque oppressus est, ut his
ludorum diebus interpositis nemo istum comperendi-
natum, sed condemnatum iudicaret.

Quapropter ego, quod ad me attinet, iudices, vici; 8 21

non enim spolia C. Verris, sed existimationem populi
Romani concupivi. Meum fuit cum causa accedere ad
accusandum; quae causa fuit honestior, quam a tam
inlustri provincia defensorem constitui et deligi? rei
publicae consulere; quid tam e re publica *fuit*, quam
in tanta invidia iudiciorum adducere hominem, cuius
damnatione totus ordo cum populo Romano et in
laude et in gratia posset esse? ostendere ac persuadere
hominem nocentem adductum esse; quis est in populo
Romano, qui hoc non ex priore actione abstulerit,
omnium ante damnatorum scelera, furta, flagitia si
unum in locum conferantur, vix cum huius parva parte
22 aequari conferrique posse? Vos, quod ad vestram fa-
mam, existimationem salutemque communem pertinet,
iudices, prospicite atque consulite. Splendor vester
facit, ut peccare sine summo rei publicae detrimento
ac periculo non possitis. Non enim potest sperare
populus Romanus esse alios in senatu, qui recte possint
iudicare, vos si non potueritis; necesse est, cum de
toto ordine desperarit, aliud genus hominum atque
aliam rationem iudiciorum requirat. Hoc si vobis
ideo levius videtur, quod putatis onus esse grave et
incommodum iudicare, intellegere debetis primum in-
teresse, utrum id onus vosmet ipsi reieceritis, an, quod
probare populo Romano fidem vestram et religionem
non potueritis, eo vobis iudicandi potestas erepta sit;
deinde etiam illud cogitare, quanto periculo venturi
simus ad eos iudices, quos propter odium nostri po-
23 pulus Romanus de nobis voluerit iudicare. Verum
vobis dicam id, quod intellexi, iudices. Homines scitote
esse quosdam, quos tantum odium nostri ordinis teneat,
ut hoc palam iam dictitent, se istum, quem sciant
esse hominem improbissimum, hoc uno nomine absolvi
velle, ut ab senatu iudicia per ignominiam turpitudi-
nemque auferantur. Haec me, iudices, pluribus verbis
vobiscum agere coegit non timor meus de vestra fide,
sed spes illorum nova, quae cum Verrem a porta

subito ad iudicium retraxisset, non nulli suspicati sunt
non sine causa illius consilium tam repente esse mu-
tatum.

Nunc ne novo querimoniae genere uti possit Hor- 9 24
tensius et ea dicere: opprimi reum, de quo nihil dicat
accusator; nihil esse tam periculosum fortunis inno-
centium, quam tacere adversarios; et ne aliter, quam
ego velim, meum laudet ingenium, cum dicat me, si
multa dixissem, sublevaturum fuisse eum, quem contra
dicerem; quia non dixerim, perdidisse: morem illi
geram, utar oratione perpetua, non quo iam hoc sit
necesse, verum ut experiar, utrum ille ferat molestius
me tunc tacuisse an nunc dicere. Hic tu fortasse eris 25
diligens, ne quam ego horam de meis legitimis horis
remittam; nisi omni tempore, quod mihi lege con-
cessum est, abusus ero, querere, deum atque hominum
fidem implorabis circumveniri C. Verrem, quod accu-
sator nolit tam diu, quam diu liceat, dicere. Quod
mihi lex mea causa dedit, eo mihi non uti non lice-
bit? nam accusandi mihi tempus mea causa datum
est, ut possem oratione mea crimina causamque ex-
plicare. Hoc si non utor, non tibi iniuriam facio, sed
de meo iure aliquid et commodo detraho. 'Causam
enim', inquit, 'cognosci oportet.' Ea re quidem, quod
aliter condemnari reus, quamvis sit nocens, non pot-
est. Id igitur tu moleste tulisti, a me aliquid factum
esse, quo minus iste condemnari posset? nam causa
cognita possunt multi absolvi, incognita quidem con-
demnari nemo potest. Adimo enim comperendinatum. 26
Quod habet lex in se molestissimum, bis ut causa
dicatur; quod aut mea causa potius est constitutum
quam tua aut nihilo tua potius quam mea. Nam si
bis dicere est commodum, certe utriusque commune
est; si eum, qui posterius dixit, opus est redargui,
accusatoris causa, ut bis ageretur, constitutum est.
Verum, ut opinor, Glaucia primus tulit, ut compe-
rendinaretur reus; antea vel iudicari primo poterat

vel amplius pronuntiari. Utram igitur putas legem molliorem? Opinor, illam veterem, qua vel cito absolvi vel tarde condemnari licebat. Ego tibi illam Aciliam legem restituo, qua lege multi semel accusati, semel dicta causa, semel auditis testibus condemnati sunt nequaquam tam manifestis neque tantis criminibus, quantis tu convinceris. Puta te non hac tam atroci, sed illa lege mitissima causam dicere. Accusabo; respondebis; testibus editis ita mittam in consilium, ut, etiamsi lex ampliandi faciat potestatem, tamen isti turpe sibi existiment non primo iudicare.

10 27 Verum, si causam cognosci opus est, parumne cognita est? Dissimulamus, Hortensi, quod saepe experti in dicendo sumus. Quis nos magnopere attendit umquam in hoc quidem genere causarum, ubi aliquid ereptum aut ablatum a quopiam dicitur? nonne aut in tabulis aut in testibus omnis expectatio iudicum est? Dixi prima actione me planum esse facturum C. Verrem HS quadringentiens contra leges abstulisse. Quid? hoc planius egissem, si ita narrassem?: 'Dio quidam fuit Halaesinus, qui, cum eius filio praetore C. Sacerdote hereditas a propinquo permagna venisset, nihil habuit tum neque negotii neque controversiae. Verres simul ac tetigit provinciam, statim Messana litteras dedit, Dionem evocavit, calumniatores ex sinu suo apposuit, qui illam hereditatem Veneri Erycinae commissam esse dicerent; hac de re ostendit se ipsum
28 cogniturum.' Possum deinceps totam rem explicare, deinde ad extremum id, quod accidit, dicere, Dionem HS deciens centena milia numerasse, ut causam certissimam obtineret, praeterea greges equarum eius istum abigendos curasse, argenti, vestis stragulae quod fuerit, curasse auferendum. Haec neque cum ego dicerem neque cum tu negares, magni momenti nostra esset oratio. Quo tempore igitur aures iudex erigeret animumque attenderet? Cum Dio ipse prodiret, cum ceteri, qui tum in Sicilia negotiis Dionis interfuissent,

cum per eos ipsos dies, per quos causam Dio diceret,
reperiretur pecunias sumpsisse mutuas, nomina sua
exegisse, praedia vendidisse, cum tabulae virorum
bonorum proferrentur, cum, qui pecuniam Dioni de-
derunt, dicerent se iam tum audisse eo nummos sumi,
ut Verri darentur, cum amici, hospites, patroni Dionis,
homines honestissimi, haec eadem se audisse dicerent:
opinor, cum haec fierent, tum vos audiretis, sicut 29
audistis, tum causa agi vere videretur. Sic a me sunt
acta omnia priore actione, ut in criminibus omnibus
nullum esset, in quo quisquam vestrum perpetuam
accusationem requireret. Nego esse quicquam a testi-
bus dictum, quod aut vestrum cuiquam esset obscurum
aut cuiusquam oratoris eloquentiam quaereret. Etenim 11
sic me ipsum egisse memoria tenetis, ut in testibus
interrogandis omnia crimina proponerem et explicarem,
ut, cum rem totam in medio posuissem, tum denique
testem interrogarem. Itaque non modo vos, quibus est
iudicandum, nostra crimina tenetis, sed etiam populus
Romanus totam accusationem causamque cognovit.

Tametsi ita de meo facto loquor, quasi ego illud
mea voluntate potius quam vestra iniuria adductus
fecerim. Interposuistis accusatorem, qui, cum ego 30
mihi C et X dies solos in Siciliam postulassem, C et
VIII sibi in Achaiam postularet. Menses mihi tres
cum eripuissetis ad agendum maxime appositos, reli-
quum omne tempus huius anni me vobis remissurum
putastis, ut, cum horis nostris nos essemus usi, tu
binis ludis interpositis quadragesimo post die respon-
deres, deinde ita tempus duceretur, ut a M'. Glabrione
praetore et a magna parte horum iudicum ad prae-
torem alium iudicesque alios veniremus. Hoc si 31
ego non vidissem, si me non omnes noti ignotique
monuissent, id agi, id cogitari, in eo elaborari, ut
res in illud tempus reiceretur, credo, si meis horis in
accusando uti voluissem, vererer, ne mihi crimina non
suppeterent, ne oratio deesset, ne vox viresque de-

ficerent, ne, quem nemo prima actione defendere ausus
esset, eum ego bis accusare non possem. Ego meum
consilium cum iudicibus, tum populo Romano probavi;
nemo est, qui alia ratione istorum iniuriae atque im-
pudentiae potuisse obsisti arbitretur. Etenim qua
stultitia fuissem, si, quam diem, qui istum eripiendum
redemerunt, in cautione viderunt, cum ita caverent:
'si post Kalendas Ian. in consilium iretur', in eam
32 diem ego, cum potuissem vitare, incidissem? Nunc
mihi temporis eius, quod mihi ad dicendum datur,
quoniam in animo est causam omnem exponere, ha-
benda ratio est diligenter.

12 Itaque primum illum actum istius vitae turpissi-
mum et flagitiosissimum praetermittam. Nihil a me
de pueritiae suae flagitiis audiet, nihil ex illa im-
pura adulescentia sua; quae qualis fuerit, aut memi-
nistis aut ex eo, quem sui simillimum produxit, re-
cognoscere potestis. Omnia praeteribo, quae mihi
turpia dictu videbuntur, neque solum, quid istum
audire, verum etiam, quid me deceat dicere, conside-
rabo. Vos, quaeso, date hoc et concedite pudori meo,
ut aliquam partem de istius impudentia reticere pos-
33 sim. Omne illud tempus, quod fuit, antequam iste
ad magistratus remque publicam accessit, habeat per
me solutum ac liberum; sileatur de nocturnis eius
bacchationibus ac vigiliis, lenonum, aleatorum, per-
ductorum nulla mentio fiat, damna, dedecora, quae res
patris eius, aetas ipsius pertulit, praetereantur, lueretur
indicia veteris infamiae, patiatur eius vita reliqua me
34 hanc tantam iacturam criminum facere. Quaestor Cn.
Papirio consule fuisti abhinc annos quattuordecim.
Ex ea die ad hanc diem quae fecisti, in iudicium
vocó; hora nulla vacua a furto, scelere, crudelitate,
flagitio reperietur. Hi sunt anni consumpti in quae-
stura et legatione Asiatica et praetura urbana et prae-
tura Siciliensi. Quare haec eadem erit quadripertita
distributio totius accusationis meae.

Quaestor ex senatus consulto provinciam sortitus 13
es; obtigit tibi consularis, ut cum consule Cn. Car-
bone esses eamque provinciam obtineres. Erat tum
dissensio civium; de qua nihil sum dicturus quid sentire
debueris; unum hoc dico, in eius modi tempore ac
sorte statuere te debuisse, utrum malles sentire atque
defendere. Carbo graviter ferebat sibi quaestorem ob-
tigisse hominem singulari luxuria atque inertia; verum
tamen ornabat eum beneficiis officiisque omnibus. Ne
diutius teneam, pecunia attributa, numerata est; pro-
fectus est quaestor in provinciam. Venit expectatus
in Galliam ad exercitum consularem cum pecunia;
simul ac primum ei occasio visa est (cognoscite ho-
minis principium magistratuum gerendorum et rei
publicae administrandae), aversa pecunia publica quae-
stor consulem, exercitum, sortem provinciamque de-
seruit. Video, quid egerim; erigit se, sperat sibi auram 35
posse aliquam afflari in hoc crimine voluntatis defen-
sionisque eorum, quibus Cn. Carbonis mortui nomen
odio sit; quibus illam relictionem proditionemque con-
sulis sui gratam sperat fore. Quasi vero id cupiditate
defendendae nobilitatis aut studio partium fecerit ac
non apertissime consulem, exercitum provinciamque
compilarit et propter impudentissimum furtum aufu-
gerit; est enim obscurum et eius modi factum eius,
ut possit aliquis suspicari C. Verrem, quod ferre no-
vos homines non potuerit, ad nobilitatem, hoc est
ad suos, transisse, nihil fecisse propter pecuniam. Vi- 36
deamus, rationes quem ad modum rettulerit; iam ipse
ostendet, quam ob rem Cn. Carbonem reliquerit, iam
se ipse indicabit. Primum brevitatem cognoscite: 14
ACCEPI, inquit, VICIENS DUCENTA TRIGINTA QUINQUE
MILIA QUADRINGENTOS DECEM ET SEPTEM NUMMOS.
DEDI STIPENDIO, FRUMENTO, LEGATIS, PRO QUAESTORE,
COHORTI PRAETORIAE HS MILLE SESCENTA TRIGINTA
QUINQUE MILIA QUADRINGENTOS DECEM ET SEPTEM
NUMMOS. RELIQUI ARIMINI HS SESCENTA MILIA. Hoc

est rationes referre? hoc modo aut ego aut tu, Hortensi, aut quisquam omnium rettulit? Quid hoc est? quae impudentia, quae audacia? quod exemplum ex tot hominum rationibus relatis huiusce modi est? Illa tamen HS sescenta milia, quae ne falso quidem potuit quibus data essent describere, quae se Arimini scribit reliquisse, quae ipsa HS sescenta milia reliqua facta sunt, neque Carbo attigit neque Sulla vidit neque in aerarium relata sunt. Oppidum sibi elegit Ariminum, quod tum, cum iste rationes referebat, oppressum direptumque erat; non suspicabatur, id quod nunc sentiet, satis multos ex illa calamitate Arimi-
37 nensium testes nobis in hanc rem reliquos esse. Recita denuo. P. LENTULO L. TRIARIO QUAESTORIBUS URBANIS RES RATIONUM RELATARUM. Recita. EX SENATUS CONSULTO. Ut hoc pacto rationem referre liceret, eo Sullanus repente factus est, non ut honos et dignitas nobilitati restitueretur.

Quodsi illinc inanis profugisses, tamen ista tua fuga nefaria proditio consulis tui conscelerata iudicaretur. — Malus civis, improbus consul, seditiosus homo Cn. Carbo fuit. — Fuerit aliis, tibi quando esse coepit? Posteaquam tibi pecuniam, rem frumentariam, rationes omnes suas exercitumque commisit. Nam si tibi antea displicuisset, idem fecisses, quod anno post M. Piso. Quaestor cum L. Scipioni consuli obtigisset, non attigit pecuniam, non ad exercitum profectus est; quod de re publica sensit, ita sensit, ut nec fidem suam nec morem maiorum nec necessitudinem sortis laederet.
15 38 Etenim si haec perturbare omnia ac permiscere volumus, totam vitam periculosam, insidiosam infestamque reddemus, si nullam religionem sors habebit, nullam societatem coniunctio secundae dubiaeque fortunae, nullam auctoritatem mores atque instituta maiorum. Omnium est communis inimicus, qui fuit hostis suorum. Nemo umquam sapiens proditori credendum putavit. Ipse Sulla, cui adventus istius gra-

tissimus esse debuit, ab se hominem atque ab exercitu suo removit; Beneventi esse iussit apud eos, quos suis partibus amicissimos esse intellegebat, ubi iste summae rei causaeque nocere nihil posset. Ei postea praemia tamen liberaliter tribuit, bona quaedam proscriptorum in agro Beneventano diripienda concessit, habuit honorem ut proditori, non ut amico fidem. Nunc quamvis sint homines qui mortuum Cn. Carbo- 39
nem oderint, tamen hi debent, non quid illi accidere voluerint, sed quid ipsis in tali re metuendum sit, cogitare. Commune est hoc malum, communis metus, commune periculum. Nullae sunt occultiores insidiae quam eae, quae latent in simulatione officii aut in aliquo necessitudinis nomine. Nam eum, qui palam est adversarius, facile cavendo vitare possis; hoc vero occultum intestinum ac domesticum malum non modo exsistit, verum etiam opprimit, antequam prospicere atque explorare potueris. Itane vero? tu cum quae- 40
stor ad exercitum missus sis, custos non solum pecuniae, sed etiam consulis, particeps omnium rerum consiliorumque fueris, habitus sis in liberum loco, sicut mos maiorum ferebat, repente relinquas, deseras, ad adversarios transeas? O scelus, o portentum in ultimas terras exportandum! Non enim potest ea natura, quae tantum facinus commiserit, hoc uno scelere esse contenta; necesse est semper aliquid eius modi moliatur, necesse est in simili audacia perfidiaque versetur.

Itaque idem iste, quem Cn. Dolabella postea C. 41
Malleolo occiso pro quaestore habuit (haud scio an maior etiam haec necessitudo fuerit quam illa Carbonis ac plus iudicium voluntatis valere quam sortis debeat), idem in Cn. Dolabellam qui in Cn. Carbonem fuit; nam, quae in ipsum valebant crimina, contulit in illum causamque illius omnem ad inimicos accusatoresque detulit; ipse in eum, cui legatus, cui pro quaestore fuerat, inimicissimum atque improbissimum

testimonium dixit. Ille miser cum esset [Cn. Dola-
bella] cum proditione istius nefaria, tum improbo ac
falso eiusdem testimonio, tum multo ex maxima parte
istius furtorum ac flagitiorum invidia conflagravit.
16 42 Quid hoc homine faciatis aut ad quam spem tam per-
fidiosum, tam importunum animal reservetis? qui in
Cn. Carbone sortem, in Cn. Dolabella voluntatem
neglexerit ac violarit eosque ambo non modo deseruerit,
sed etiam prodiderit atque oppugnarit. Nolite, quae-
so, iudices, brevitate orationis meae potius quam rerum
ipsarum magnitudine crimina ponderare; mihi enim
properandum necessario est, ut omnia vobis, quae
43 mihi constituta sunt, possim exponere. Quam ob
rem quaestura istius demonstrata primisque magistra-
tus et furto et scelere perspecto reliqua attendite.
In quibus illud tempus Sullanarum proscriptionum
ac rapinarum praetermittam; neque ego istum sibi
ex communi calamitate defensionem ullam sinam
sumere, suis eum certis propriisque criminibus accusa-
bo. Quam ob rem hoc omni tempore Sullano ex
accusatione circumscripto legationem eius praeclaram
cognoscite.

17 44 Posteaquam Cn. Dolabellae provincia Cilicia con-
stituta est, o di immortales, quanta iste cupiditate,
quibus allegationibus illam sibi legationem expugna-
vit! id quod Cn. Dolabellae principium maximae cala-
mitatis fuit. Nam ut est iste profectus, quacumque
iter fecit, eius modi fuit, non ut legatus populi Ro-
mani, sed ut quaedam calamitas pervadere videretur.
In Achaia (praetermittam minora omnia, quorum
simile forsitan alius quoque aliquid aliquando fecerit;
nihil dicam nisi singulare, nisi id, quod si in alium
reum diceretur, incredibile videretur) magistratum
Sicyonium nummos poposcit. Ne sit hoc crimen in
Verrem; fecerunt alii. Cum ille non daret, animad-
45 vertit. Improbum, sed non inauditum. Genus animad-
versionis videte; quaeretis, ex quo genere hominum

istum iudicetis. Ignem ex lignis viridibus atque humidis in loco angusto fieri iussit; ibi hominem ingenuum, domi nobilem, populi Romani socium atque amicum, fumo excruciatum semivivum reliquit. Iam quae iste signa, quas tabulas pictas ex Achaia sustulerit, non dicam hoc loco; est mihi alius locus ad hanc eius cupiditatem demonstrandam separatus. Athenis audistis ex aede Minervae grande auri pondus ablatum; dictum est hoc in Cn. Dolabellae iudicio. Dictum? etiam aestimatum. Huius consilii non participem C. Verrem, sed principem fuisse reperietis.

Delum venit. Ibi ex fano Apollinis religiosissimo 46
noctu clam sustulit signa pulcherrima atque antiquissima eaque in onerariam navem suam conicienda curavit. Postridie cum fanum spoliatum viderent ii, qui Delum incolebant, graviter ferebant; est enim tanta apud eos eius fani religio atque antiquitas, ut in eo loco ipsum Apollinem natum esse arbitrentur. Verbum tamen facere non audebant, ne forte ea res ad Dolabellam ipsum pertineret. Tum subito tempe- 18
states coortae sunt maximae, iudices, ut non modo proficisci, cum cuperet, Dolabella non posset, sed vix in oppido consisteret; ita magni fluctus eiciebantur. Hic navis illa praedonis istius onusta signis religiosis expulsa atque eiecta fluctu frangitur. In litore signa [illa] Apollinis reperiuntur, iussu Dolabellae reponuntur; tempestas sedatur, Dolabella Delo proficiscitur.

Non dubito, quin, tametsi nullus in te sensus 47
humanitatis, nulla ratio umquam fuit religionis, nunc tamen in metu periculoque tuo tuorum tibi scelerum veniat in mentem. Potestne tibi ulla spes salutis commoda ostendi, cum recordaris, in deos immortales quam impius, quam sceleratus, quam nefarius fueris? Apollinemne tu Delium spoliare ausus es? illine tu templo tam antiquo, tam sancto, tam religioso manus

impias ac sacrilegas afferre conatus es? Si in pueritia non iis artibus ac disciplinis institutus eras, ut ea, quae litteris mandata sunt, disceres atque cognosceres, ne postea quidem, cum in ea ipsa loca venisti, potuisti accipere id, quod est proditum memoria ac litteris?
48 Latonam ex longo errore et fuga gravidam et iam ad pariendum temporibus exactis confugisse Delum atque ibi Apollinem Dianamque peperisse; qua ex opinione hominum illa insula eorum deorum sacra putatur; tantaque eius auctoritas religionis et est et semper fuit, ut ne Persae quidem, cum bellum toti Graeciae, dis hominibusque indixissent et mille numero navium classem ad Delum appulissent, quicquam conarentur aut violare aut attingere. Hoc tu fanum depeculari, homo improbissime atque amentissime, audebas? fuit ulla cupiditas tanta, quae tantam exstingueret religionem? Et si tum haec non cogitabas, ne nunc quidem recordaris nullum esse tantum malum, quod non tibi pro sceleribus tuis iam diu debeatur?

19
49 In Asiam vero postquam venit, quid ego adventus istius, prandia, cenas, equos muneraque commemorem? nihil cum Verre de cotidianis criminibus acturus sum; Chio per vim signa pulcherrima dico abstulisse, item Erythris et Halicarnasso. Tenedo (praetereo pecuniam, quam eripuit) Tenem ipsum, qui apud Tenedios sanctissimus deus habetur, qui urbem illam dicitur condidisse, cuius ex nomine Tenedus nominatur, hunc ipsum, inquam, Tenem pulcherrime factum, quem quondam in comitio vidistis, abstulit magno
50 cum gemitu civitatis. Illa vero expilatio fani antiquissimi et nobilissimi Iunonis Samiae quam luctuosa Samiis fuit, quam acerba toti Asiae, quam clara apud omnes, quam nemini vestrum inaudita! De qua expilatione cum legati ad C. Neronem in Asiam Samo venissent, responsum tulerunt, eius modi querimonias, quae ad legatum populi Romani pertinerent, non ad praetorem, sed Romam deferri oportere. Quas iste

tabulas illinc, quae signa sustulit! quae cognovi egomet apud istum in aedibus nuper, cum obsignandi gratia venissem. Quae signa nunc, Verres, ubi sunt? illa 51
quaero, quae apud te nuper ad omnes columnas, *in* omnibus etiam intercolumniis, in silva denique disposita sub divo vidimus. Cur ea, quam diu alium praetorem cum iis iudicibus, quos in horum locum subsortitus esses, de te in consilium iturum putasti, tam diu domi fuerunt; posteaquam nostris testibus nos quam horis [tuis] uti malle vidisti, nullum signum domi reliquisti praeter duo, quae in mediis aedibus sunt, quae ipsa Samo sublata sunt? Non putasti me tuis familiarissimis in hanc rem testimonia denuntiaturum, qui tuae domi semper fuissent, ex quibus quaererem, signa scirentne fuisse, quae non essent? 20
Quid tum hos de te iudicaturos arbitratus es, cum 52
viderent te iam non contra accusatorem tuum, sed contra quaestorem sectoremque pugnare? Qua de re Charidemum Chium testimonium priore actione dicere audistis, sese, cum esset trierarchus et Verrem ex Asia decedentem prosequeretur iussu Dolabellae, fuisse una cum isto Sami, seseque tum scire spoliatum esse fanum Iunonis et oppidum Samum; posteaque se causam apud Chios cives suos Samiis accusantibus publice dixisse, eoque se esse absolutum, quod planum fecisset ea, quae legati Samiorum dicerent, ad Verrem, non ad se pertinere.

Aspendum vetus oppidum et nobile in Pamphylia 53
scitis esse, plenissimum signorum optimorum. Non dicam illinc hoc signum ablatum esse et illud, hoc dico, nullum te Aspendi signum, Verres, reliquisse, omnia ex fanis, ex locis publicis palam spectantibus omnibus plaustris evecta exportataque esse. Atque etiam illum Aspendium citharistam, de quo saepe audistis id, quod est Graecis hominibus in proverbio, quem omnia intus canere dicebant, sustulit et in intimis suis aedibus posuit, ut etiam illum ipsum suo

54 artificio superasse videatur. Pergae fanum antiquissi-
mum et sanctissimum Dianae scimus esse; id quoque
a te nudatum ac spoliatum esse, ex ipsa Diana, quod
habebat auri, detractum atque ablatum esse dico.

Quae, malum, est ista tanta audacia atque amentia!
Quas enim sociorum atque amicorum urbes adisti
legationis iure et nomine, cum in eas vi cum exercitu
imperioque invasisses, tamen, opinor, quae signa at-
que ornamenta ex iis urbibus sustulisses, haec non
21 in tuam domum neque in suburbana amicorum, sed
55 Romam in publicum deportasses. Quid ego de M.
Marcello loquar, qui Syracusas, urbem ornatissimam,
cepit? quid de L. Scipione, qui bellum in Asia gessit
Antiochumque, regem potentissimum, vicit? quid de
Flaminino, qui regem Philippum et Macedoniam
subegit? quid de L. Paulo, qui regem Persen vi ac
virtute superavit? quid de L. Mummio, qui urbem
pulcherrimam atque ornatissimam, Corinthum, plenissi-
mam rerum omnium, sustulit urbesque Achaiae
Boeotiaeque multas sub imperium populi Romani
dicionemque subiunxit? quorum domus cum honore
ac virtute florerent, signis et tabulis pictis erant
vacuae; at vero urbem totam templaque deorum omnes-
que Italiae partes illorum donis ac monumentis exor-
56 natas videmus. Vereor, ne haec forte cuipiam nimis
antiqua et iam obsoleta videantur; ita enim tum
aequabiliter omnes erant eius modi, ut haec laus
eximiae virtutis et innocentiae non solum hominum,
verum etiam temporum illorum esse videatur. P. Ser-
vilius, vir clarissimus, maximis rebus gestis, adest
de te sententiam laturus; Olympum vi, copiis, consilio,
virtute cepit, urbem antiquam et omnibus rebus
auctam et ornatam. Recens exemplum fortissimi viri
profero; nam postea Servilius imperator populi Romani
Olympum urbem hostium cepit, quam tu in isdem
illis locis legatus quaestorius oppida pacata sociorum
57 atque amicorum diripienda ac vexanda curasti. Tu

quae ex fanis religiosissimis per scelus et latrocinium abstulisti, ea nos videre nisi in tuis amicorumque tuorum tectis non possumus; P. Servilius quae signa atque ornamenta ex urbe hostium vi et virtute capta belli lege atque imperatorio iure sustulit, ea populo Romano apportavit, per triumphum vexit, [in tabulas publicas] ad aerarium perscribenda curavit. Cognoscite ex litteris publicis hominis amplissimi diligentiam. Recita. RATIONES RELATAE P. SERVILI. Non solum numerum signorum, sed etiam unius cuiusque magnitudinem, figuram, statum litteris definiri vides. Certe maior est virtutis victoriaeque iucunditas quam ista voluptas, quae percipitur ex libidine et cupiditate. Multo diligentius habere dico Servilium praedam populi Romani quam te tua furta notata atque perscripta.

Dices tua quoque signa et tabulas pictas ornamento 22 58 urbi foroque populi Romani fuisse. Memini; vidi simul cum populo Romano forum comitiumque adornatum ad speciem magnifico ornatu, ad sensum cogitationemque acerbo et lugubri; vidi collucere omnia furtis tuis, praeda provinciarum, spoliis sociorum atque amicorum. Quo quidem tempore, iudices, iste spem maximam reliquorum quoque peccatorum nactus est; vidit enim eos, qui iudiciorum se dominos dici volebant, harum cupiditatum esse servos. Socii vero 59 nationesque exterae spem omnem tum primum abiecerunt rerum ac fortunarum suarum, propterea quod casu legati ex Asia atque Achaia plurimi Romae tunc fuerunt, qui deorum simulacra ex suis fanis sublata in foro venerabantur, itemque cetera signa et ornamenta cum cognoscerent, alia alio in loco lacrimantes intuebantur. Quorum omnium hunc sermonem tum esse audiebamus, nihil esse, quod quisquam dubitaret de exitio sociorum atque amicorum, cum quidem viderent in foro populi Romani, quo in loco antea, qui sociis iniurias fecerant, accusari et condem-

nari solebant, ibi esse palam posita ea, quae ab sociis
per scelus ablata ereptaque essent.
60 Hic ego non arbitror illum negaturum signa se
plurima, tabulas pictas innumerabiles habere, sed, ut
opinor, solet haec, quae rapuit et furatus est, non
numquam dicere se emisse, quoniam quidem in Achaiam,
Asiam, Pamphyliam sumptu publico et legationis
nomine mercator signorum tabularumque pictarum
23 missus est. *Habeo* et istius et patris eius [accepi]
tabulas omnes, quas diligentissime legi atque digessi,
patris, quoad vixit, tuas, quoad ais te confecisse. Nam
in isto, iudices, hoc novum reperietis. Audimus aliquem
tabulas numquam confecisse; quae est opinio
hominum de *M.* Antonio falsa; nam fecit diligentissime;
verum sit hoc genus aliquod, minime probandum.
Audimus alium non ab initio fecisse, sed ex tempore
aliquo confecisse; est aliqua etiam huiusce rei ratio.
Hoc vero novum et ridiculum est, quod hic nobis
respondit, cum ab eo tabulas postularemus, usque ad
M. Terentium et C. Cassium consules confecisse, postea
61 destitisse. Alio loco, hoc cuius modi sit, considerabimus,
nunc nihil ad me attinet; horum enim temporum,
in quibus nunc versor, habeo tabulas et tuas et patris.
Plurima signa pulcherrima, plurimas tabulas optimas
deportasse te negare non potes; atque utinam neges!
unum ostende in tabulis aut tuis aut patris tui emptum
esse; vicisti. Ne haec quidem duo signa pulcherrima,
quae nunc ad impluvium tuum stant, quae multos
annos ante valvas Iunonis Samiae steterunt, habes
quo modo emeris, haec, inquam, duo, quae in aedibus
tuis sola iam sunt, quae sectorem expectant, relicta
ac destituta a ceteris signis.
24 62 At, credo, in hisce solis rebus indomitas cupiditates
atque effrenatas habebat, ceterae libidines eius
ratione aliqua aut modo continebantur. Quam multis
istum ingenuis, quam multis matribus familias in illa
taetra atque impura legatione vim attulisse existimatis?

Ecquo in oppido pedem posuit, ubi non plura stuprorum flagitiorumque suorum quam adventus sui vestigia reliquerit? Sed ego omnia, quae negari poterunt, praetermittam; etiam haec, quae certissima sunt et clarissima, relinquam; unum aliquod de nefariis istius factis eligam, quo facilius ad Siciliam possim aliquando, quae mihi hoc oneris negotiique imposuit, pervenire. Oppidum est in Hellesponto Lampsacum, iudices, in 63
primis Asiae provinciae clarum et nobile; homines autem ipsi Lampsaceni cum summe in omnes cives Romanos officiosi, tum praeterea maxime sedati et quieti, prope praeter ceteros ad summum Graecorum otium potius quam ad ullam vim aut tumultum accommodati. Accidit, cum iste a Cn. Dolabella efflagitasset, ut se ad regem Nicomedem regemque Sadalam mitteret, cumque iter hoc sibi magis ad quaestum suum quam ad rei publicae tempus accommodatum depoposcisset, ut illo itinere veniret Lampsacum cum magna calamitate et prope pernicie civitatis. Deducitur iste ad Ianitorem quendam hospitem, comitesque eius item apud ceteros hospites collocantur. Ut mos erat istius, atque ut eum suae libidines flagitiosae facere monebant, statim negotium dat illis suis comitibus, nequissimis turpissimisque hominibus, uti videant et investigent, ecqua virgo sit aut mulier digna, quam ob rem ipse Lampsaci diutius commoraretur. Erat 25 64
comes eius Rubrius quidam, homo factus ad istius libidines, qui miro artificio, quocumque venerat, haec investigare omnia solebat. Is ad eum rem ita defert: Philodamum esse quendam, genere, honore, copiis, existimatione facile principem Lampsacenorum; eius esse filiam, quae cum patre habitaret, propterea quod virum non haberet, mulierem eximia pulchritudine; sed eam summa integritate pudicitiaque existimari. Homo, ut haec audivit, sic exarsit ad id, quod non modo ipse numquam viderat, sed ne audierat quidem ab eo, qui ipse vidisset, ut statim ad Philodamum

migrare se diceret velle. Hospes [Ianitor], qui nihil suspicaretur, veritus, ne quid in ipso se offenderetur, hominem summa vi retinere coepit. Iste, qui hospitis relinquendi causam reperire non posset, alia sibi ratione viam munire ad stuprum coepit; Rubrium, delicias suas, in omnibus eius modi rebus adiutorem suum et conscium, parum laute deversari dicit; ad Philodamum
65 deduci iubet. Quod ubi est Philodamo nuntiatum, tametsi erat ignarus, quantum sibi ac liberis suis iam tum mali constitueretur, tamen ad istum venit; ostendit munus illud suum non esse; se, cum suae partes essent hospitum recipiendorum, tum ipsos tamen praetores et consules, non legatorum adseculas, recipere solere. Iste, qui una cupiditate raperetur, totum illius postulatum causamque neglexit; per vim ad eum, qui recipere non debebat, Rubrium deduci
26 imperavit. Hic Philodamus, posteaquam ius suum obtinere non potuit, ut humanitatem consuetudinemque suam retineret, laborabat. Homo, qui semper hospitalissimus amicissimusque nostrorum hominum existimatus esset, noluit videri ipsum illum Rubrium invitus domum suam recepisse; magnifice et ornate, ut erat in primis inter suos copiosus, convivium apparat; rogat Rubrium, ut, quos ei commodum sit, invitet, locum sibi soli, si videatur, relinquat; etiam filium suum, lectissimum adulescentem, foras ad propinquum
66 suum quendam mittit ad cenam. Rubrius istius comites invitat; eos omnes Verres certiores facit, quid opus esset. Mature veniunt, discumbitur. Fit sermo inter eos et invitatio, ut Graeco more biberetur; hortatur hospes, poscunt maioribus poculis, celebratur omnium sermone laetitiaque convivium. Posteaquam satis calere res Rubrio visa est: 'Quaeso', inquit, 'Philodame, cur ad nos filiam tuam non intro vocari iubes?' Homo, qui et summa gravitate et iam id aetatis et parens esset, obstipuit hominis improbi dicto. Instare Rubrius. Tum ille, ut aliquid responderet, negavit moris

esse Graecorum, ut in convivio virorum accumberent mulieres. Hic tum alius ex alia parte: 'Enim vero ferendum hoc quidem non est; vocetur mulier!' Et simul servis suis Rubrius, ut ianuam clauderent et ipsi ad fores assisterent, imperat. Quod ubi ille in- 67
tellexit, id agi atque id parari, ut filiae suae vis afferretur, servos suos ad se vocat; his imperat, ut se ipsum neglegant, filiam defendant; excurrat aliquis, qui hoc tantum domestici mali filio nuntiet. Clamor interea fit tota domo; inter servos Rubri atque hospitis iactatur domi suae vir primarius et homo honestissimus; pro se quisque manus affert; aqua denique ferventi a Rubrio ipso Philodamus perfunditur. Haec ubi filio nuntiata sunt, statim exanimatus ad aedis contendit, ut et vitae patris et pudicitiae sororis succurreret; omnes eodem animo Lampsaceni, simul ut hoc audierunt, quod eos cum Philodami dignitas, tum iniuriae magnitudo movebat, ad aedes noctu convenerunt. Hic lictor istius Cornelius, qui cum eius servis erat a Rubrio quasi in praesidio ad auferendam mulierem collocatus, occiditur, servi non nulli vulnerantur, ipse Rubrius in turba sauciatur. Iste, qui sua cupiditate tantos tumultus concitatos 27
videret, cupere aliqua evolare, si posset. Postridie 68
homines mane in contionem conveniunt; quaerunt, quid optimum factu sit; pro se quisque, ut in quoque erat auctoritatis plurimum, ad populum loquebatur; inventus est nemo, cuius non haec et sententia esset et oratio, non esse metuendum, si istius nefarium scelus Lampsaceni ulti vi manuque essent, ne senatus populusque Romanus in eam civitatem animadvertendum putaret. Quodsi hoc iure legati populi Romani in socios nationesque exteras uterentur, ut pudicitiam liberorum servare ab eorum libidine tutam non liceret, quidvis esse perpeti satius quam in tanta vi atque acerbitate versari. Haec cum omnes sentirent, et cum 69
in eam rationem pro suo quisque sensu ac dolore lo-

queretur, omnes ad eam domum, in qua iste deversabatur, profecti sunt; caedere ianuam saxis, instare ferro, ligna et sarmenta circumdare ignemque subicere coeperunt. Tum cives Romani, qui Lampsaci negotiabantur, concurrunt; orant Lampsacenos, ut gravius apud eos nomen legationis quam iniuria legati putaretur; sese intellegere hominem illum esse impurum ac nefarium, sed quoniam nec perfecisset, quod conatus esset, neque futurus esset Lampsaci postea, levius eorum peccatum fore, si homini scelerato pepercissent, quam si legato non pepercissent.

70 Sic iste multo sceleratior et nequior quam ille Hadrianus aliquanto etiam felicior fuit; ille, quod eius avaritiam cives Romani ferre non potuerunt, Uticae domi suae vivus exustus est, idque ita illi merito accidisse existimatum est, ut laetarentur omnes neque ulla animadversio constitueretur; hic sociorum ambustus incendio tamen ex illa flamma periculoque evolavit neque adhuc causam ullam excogitare potuit, quam ob rem commiserit, aut quid evenerit, ut in tantum periculum veniret. Non enim potest dicere: 'cum seditionem sedare vellem, cum frumentum imperarem, cum stipendium cogerem, cum aliquid denique rei publicae causa gererem, quod acrius imperavi, quod animadverti, quod minatus sum.' Quae si diceret, tamen ignosci non oporteret, si nimis atrociter imperando
28 71 sociis in tantum adductus periculum videretur. Nunc cum ipse causam illius tumultus neque veram dicere neque falsam confingere audeat, homo autem ordinis sui frugalissimus, qui tum accensus C. Neroni fuit, P. Tettius, haec eadem se Lampsaci cognosse dixerit, vir omnibus rebus ornatissimus, C. Varro, qui tum in Asia tribunus militum fuit, haec eadem ipse se ex Philodamo audisse dicat, potestis dubitare, quin istum fortuna non tam ex illo periculo eripere voluerit quam ad vestrum iudicium reservare? Nisi vero illud dicet, † quod et in Tetti testimonio priore actione interpellavit Horten-

sius (quo quidem tempore signi satis dedit, si quid esset,
quod posset dicere, se tacere non posse, ut, quam diu
tacuit in ceteris testibus, scire omnes possemus nihil
habuisse, quod diceret) — hoc tum dixit, Philodamum
et filium eius a C. Nerone esse damnatos. De quo ne 72
multa disseram, tantum dico, secutum id esse Neronem
et eius consilium: quod Cornelium lictorem occisum
esse constaret, putasse non oportere esse cuiquam ne
in ulciscenda quidem iniuria hominis occidendi potesta-
tem; in quo video Neronis iudicio non te absolutum
esse improbitatis, sed illos damnatos esse caedis.

Verum ista damnatio tamen cuius modi fuerit,
audite, quaeso, iudices, et aliquando misereamini so-
ciorum et ostendite aliquid iis in vestra fide praesidii
esse oportere. Quod toti Asiae iure occisus videbatur 29
istius ille verbo lictor, re vera minister improbissimae
cupiditatis, pertimuit iste, ne Philodamus Neronis
iudicio liberaretur; rogat et orat Dolabellam, ut de
sua provincia decedat, ad Neronem proficiscatur; se
demonstrat incolumem esse non posse, si Philodamo
vivere atque aliquando Romam venire licuisset. Com- 73
motus est Dolabella; fecit, id quod multi reprehen-
derunt, ut exercitum, provinciam, bellum relinqueret
et in Asiam hominis nequissimi causa in alienam pro-
vinciam proficisceretur. Posteaquam ad Neronem venit,
contendit ab eo, ut Philodami causam cognosceret.
Venerat ipse, qui esset in consilio et primus senten-
tiam diceret; adduxerat etiam praefectos et tribunos
militares suos, quos Nero omnes in consilium vocavit;
erat in consilio etiam aequissumus iudex ipse Verres,
erant non nulli togati creditores Graecorum, quibus
ad exigendas pecunias improbissimi cuiusque legati
plurimum prodest gratia. Ille miser defensorem repe- 74
rire neminem poterat; quis enim esset aut togatus,
qui Dolabellae gratia, aut Graecus, qui eiusdem vi et
imperio non moveretur? Accusator autem apponitur
civis Romanus de creditoribus Lampsacenorum; qui

si dixisset, quod iste iussisset, per eiusdem istius lictores a populo pecuniam posset exigere. Cum haec omnia tanta contentione, tantis copiis agerentur, cum illum miserum multi accusarent, nemo defenderet, cumque Dolabella cum suis praefectis pugnaret in consilio, Verres fortunas agi suas diceret, idem testimonium diceret, idem esset in consilio, idem accusatorem parasset, haec cum omnia fierent, et cum hominem constaret occisum, tamen tanta vis istius iniuriae, tanta in isto improbitas putabatur, ut de Philodamo amplius pronuntiaretur.

30 75 Quid ego nunc in altera actione Cn. Dolabellae spiritus, quid huius lacrimas et concursationes proferam, quid C. Neronis, viri optimi atque innocentissimi, non nullis in rebus animum nimium timidum atque demissum? qui in illa re quid facere potuerit, non habebat, nisi forte, id quod omnes tum desiderabant, ut ageret eam rem sine Verre et sine Dolabella. Quicquid esset sine his actum, omnes probarent; tum vero quod pronuntiatum est, non per Neronem iudicatum, sed per Dolabellam ereptum existimabatur. Condemnatur enim perpaucis sententiis Philodamus et eius filius. Adest, instat, urget Dolabella, ut quam primum securi feriantur, quo quam minime multi ex illis de istius nefario scelere audire possent.

76 Constituitur in foro Laodiceae spectaculum acerbum et miserum et grave toti Asiae provinciae, grandis natu parens adductus ad supplicium, ex altera parte filius, ille, quod pudicitiam liberorum, hic, quod vitam patris famamque sororis defenderat. Flebat uterque non de suo supplicio, sed pater de filii morte, de patris filius. Quid lacrimarum ipsum Neronem putatis profudisse? quem fletum totius Asiae fuisse, quem luctum et gemitum Lampsacenorum? securi esse percussos homines innocentes nobiles, socios populi Romani atque amicos, propter hominis flagitiosissimi singularem nequitiam atque improbissimam cupiditatem.

77 Iam iam, Dolabella, neque me tui neque tuorum

liberum, quos tu miseros in egestate atque in solitudine reliquisti, misereri potest. Verresne tibi tanti fuit, ut eius libidinem hominum innocentium sanguine lui velles? Idcircone exercitum atque hostem relinquebas, ut tua vi et crudelitate istius hominis improbissimi pericula sublevares? Quod enim eum tibi quaestoris in loco constitueras, idcirco tibi amicum in perpetuum fore putasti? nesciebas ab eo Cn. Carbonem consulem, cuius re vera quaestor fuerat, non modo relictum, sed etiam spoliatum auxiliis, pecunia, nefarie oppugnatum et proditum? Expertus igitur es istius perfidiam tum, cum ipse se ad inimicos tuos contulit, cum in te homo ipse nocens acerrimum testimonium dixit, cum rationes ad aerarium nisi damnato te referre noluit.

31 78 Tantaene tuae, Verres, libidines erunt, ut eas capere ac sustinere non provinciae populi Romani, non nationes exterae possint? tune quod videris, quod audieris, quod concupieris, quod cogitaris, nisi id ad nutum tuum praesto fuerit, nisi libidini tuae cupiditatique paruerit, immittentur homines, expugnabuntur domus, civitates non modo pacatae, verum etiam sociorum atque amicorum ad vim atque ad arma confugient, ut ab se atque ab liberis suis legati populi Romani scelus ac libidinem propulsare possint? Nam quaero abs te, circumsessusne sis Lampsaci, coeperitne domum, in qua deversabare, illa multitudo incendere, voluerintne legatum populi Romani comburere vivum Lampsaceni. Negare non potes; habeo enim testimonium [publicum] tuum, quod apud Neronem dixisti, habeo, quas ad eundem litteras misisti. Recita hunc 79 ipsum locum de testimonio. TESTIMONIUM C. VERRIS IN ARTEMIDORUM. NON MULTO POST IN DOMUM —. Bellumne populo Romano Lampsacena civitas facere conabatur? deficere ab imperio ac nomine nostro volebat? Video enim et ex iis, quae legi et audivi, intellego, in qua civitate non modo legatus populi

Romani circumsessus, non modo igni, ferro, manu, copiis oppugnatus, sed aliqua ex parte violatus sit, nisi publice satis factum sit, ei civitati bellum indici
80 atque inferri solere. Quae fuit igitur causa, cur cuncta civitas Lampsacenorum de contione, quem ad modum tute scribis, domum tuam concurreret? tu enim neque in litteris, quas Neroni mittis, neque in testimonio causam tanti tumultus ostendis ullam; obsessum te dicis, ignem allatum, sarmenta circumdata, lictorem tuum occisum esse dicis, prodeundi tibi in publicum potestatem factam negas; causam huius tanti terroris occultas. Nam, si quam Rubrius iniuriam suo nomine ac non impulsu tuo et tua cupiditate fecisset, de tui comitis iniuria questum ad te potius quam te oppugnatum venirent. Cum igitur, quae causa illius tumultus fuerit, testes a nobis producti dixerint, ipse celarit, nonne causam hanc, quam nos proposuimus, cum illorum testimonia, tum istius taciturnitas perpetua confirmat?

32 81 Huic homini parcetis igitur, iudices, cuius tanta peccata sunt, ut ii, quibus iniurias fecerit, neque legitimum tempus expectare ad ulciscendum neque vim tantam doloris in posterum differre potuerint? Circumsessus es. A quibus? A Lampsacenis. Barbaris hominibus, credo, aut iis, qui populi Romani nomen contemnerent. Immo vero ab hominibus et natura et consuetudine et disciplina lenissimis, porro autem populi Romani condicione sociis, fortuna servis, voluntate supplicibus; ut perspicuum sit omnibus, nisi tanta acerbitas iniuriae, tanta vis sceleris fuisset, ut Lampsaceni moriendum sibi potius quam perpetiendum putarent, numquam illos in eum locum progressuros fuisse, ut vehementius odio libidinis tuae quam lega-
82 tionis metu moverentur. Nolite, per deos immortales, cogere socios atque exteras nationes hoc uti perfugio, quo, nisi vos vindicatis, utentur necessario! Lampsacenos in istum numquam ulla res mitigasset, nisi eum

poenas Romae daturum credidissent. Etsi talem acceperant iniuriam, quam nulla lege satis digne persequi possent, tamen incommoda sua nostris committere legibus et iudiciis quam dolori suo permittere maluerunt. Tu mihi, cum circumsessus a tam illustri civitate sis propter tuum scelus atque flagitium, cum coëgeris homines miseros et calamitosos quasi desperatis nostris legibus et iudiciis ad vim, ad manus, ad arma confugere, cum te in oppidis et civitatibus amicorum non legatum populi Romani, sed tyrannum libidinosum crudelemque praebueris, cum apud exteras nationes imperii nominisque nostri famam tuis probris flagitiisque violaris, cum te ex ferro amicorum populi Romani eripueris atque ex flamma sociorum evolaris, hic tibi perfugium speras futurum? Erras; ut huc incideres, non ut hic conquiesceres, illi te vivum exire passi sunt.

33

At ais iudicium esse factum te iniuria circum- 83 sessum esse Lampsaci, quod Philodamus cum filio condemnatus sit. Quid, si doceo, si planum facio teste homine nequam, verum ad hanc rem tamen idoneo — te ipso, inquam, teste docebo te huius circumsessionis tuae causam et culpam in alios transtulisse, neque in eos, quos tu insimularis, esse animadversum. Iam nihil te iudicium Neronis adiuvat. Recita, quas ad Neronem litteras misit. EPISTULA C. VERRIS AD NERONEM. THEMISTAGORAS ET THESSALUS —. Themistagoram et Thessalum scribis populum concitasse. Quem populum? Qui te circumsedit, qui te vivum conburere conatus est. Ubi hos persequeris, ubi accusas, ubi defendis ius nomenque legati? in Philodami iudicio dices id actum? Cedo mihi ipsius Verris testimonium; 84 videamus, quid idem iste iuratus dixerit. AB ACCUSATORE ROGATUS RESPONDIT IN HOC IUDICIO NON PERSEQUI SIBI IN ANIMO ESSE, ALIO TEMPORE PERSEQUI. Quid igitur te iuvat Neronis iudicium, quid Philodami damnatio? Legatus cum esses circumsessus, cumque,

quem ad modum tute ad Neronem scripsisti, populo Romano communique causae legatorum facta esset insignis iniuria, non es persecutus; dicis tibi in animo esse alio tempore persequi. Quod fuit id tempus? quando es persecutus? Cur imminuisti ius legationis, cur causam populi Romani deseruisti ac prodidisti, cur iniurias tuas coniunctas cum publicis reliquisti? Non te ad senatum causam deferre, non de tam atrocibus iniuriis conqueri, non eos homines, qui populum concitarant, consulum litteris evocandos curare
85 oportuit? Nuper M. Aurelio Scauro postulante, quod is Ephesi se quaestorem vi prohibitum esse dicebat, quo minus e fano Dianae servum suum, qui in illud asylum confugisset, abduceret, Pericles Ephesius, homo nobilissimus, Romam evocatus est, quod auctor illius iniuriae fuisse arguebatur; tu, si te legatum ita Lampsaci tractatum esse senatum docuisses, ut tui comites vulnerarentur, lictor occideretur, ipse circumsessus paene incenderere, eius autem rei duces et auctores *et* principes fuisse, quos scribis, Themistagoram et Thessalum, quis non commoveretur, quis non ex iniuria, quae tibi esset facta, sibi provideret, quis non in ea re causam tuam, periculum commune agi arbitraretur? Etenim nomen legati eius modi esse debet, quod non modo inter sociorum iura, sed etiam inter hostium tela incolume versetur.

34 86 Magnum hoc Lampsacenum crimen est libidinis atque improbissimae cupiditatis; accipite nunc avaritiae prope modum in suo genere non levius. Milesios navem poposcit, quae eum praesidii causa Myndum prosequeretur. Illi statim myoparonem egregium de sua classe ornatum atque armatum dederunt. Hoc praesidio Myndum profectus est. Nam quid a Milesiis lanae publice abstulerit, item de sumptu in adventum, de contumeliis et iniuriis in magistratum Milesium tametsi dici cum vere, tum graviter et vehementer potest, tamen dicere praetermittam eaque

omnia testibus integra reservabo; illud, quod neque taceri ullo modo neque dici pro dignitate potest, cognoscite. Milites remigesque Miletum Myndo pedi- 87
bus reverti iubet, ipse myoparonem pulcherrimum de decem Milesiorum navibus electum L. Magio et L. Fannio, qui Myndi habitabant, vendidit. Hi sunt homines, quos nuper senatus in hostium numero habendos censuit; hoc illi navigio ad omnes populi Romani hostes usque ab Dianio [quod in Hispania est] ad Sinopam [quae in Ponto est] navigaverunt.

O, di immortales, incredibilem avaritiam singularemque audaciam! Navem tu de classe populi Romani, quam tibi Milesia civitas, ut te prosequeretur, dedisset, ausus es vendere? Si te magnitudo maleficii, si hominum existimatio non movebat, ne illud quidem cogitabas, huius improbissimi furti sive adeo nefariae praedae tam illustrem ac tam nobilem civitatem testem futuram? An, quia tum Cn. Dolabella in eum, qui 88
ei myoparoni praefuerat Milesiisque rem gestam renuntiarat, animadvertere tuo rogatu conatus est renuntiationemque eius, quae erat in publicas litteras relata illorum legibus, tolli iusserat, idcirco te ex hoc crimine elapsum esse arbitrabare? Multum te ista fefellit 35
opinio, et quidem multis in locis. Semper enim existimasti, et maxime in Sicilia, satis cautum tibi ad defensionem fore, si aut referri aliquid in litteras publicas vetuisses aut, quod relatum esset, tolli coëgisses. Hoc quam nihil sit, tametsi ex multis Siciliae civitatibus priore actione didicisti, tamen etiam in hac ipsa civitate cognosce. Sunt illi quidem dicto audientes, quam diu adsunt ii, qui imperant; simulac discesserunt, non solum illud perscribunt, quod tum prohibiti sunt, sed etiam causam adscribunt, cur non tum in litteras relatum sit. Manent istae litterae Mileti, manent et, 89
dum erit illa civitas, manebunt. Decem enim naves iussu L. Murenae populus Milesius ex pecunia vectigali populo Romano fecerat, sicut pro sua quaeque

parte Asiae ceterae civitates. Quam ob rem unam ex
decem non praedonum repentino adventu, sed legati
latrocinio, non vi tempestatis, sed hac horribili tem-
pestate sociorum amissam in litteras publicas rettu-
90 lerunt. Sunt Romae legati Milesii, homines nobilissimi
ac principes civitatis; qui tametsi mensem Februarium
et consulum designatorum nomen expectant, tamen
hoc tantum facinus non modo negare interrogati, sed
ne producti quidem reticere poterunt; dicent, inquam,
et religione adducti et domesticarum legum metu,
quid illo myoparone factum sit, ostendent C. Verrem
in ea classe, quae contra piratas aedificata sit, piratam
ipsum consceleratum fuisse.

36 C. Malleolo, quaestore Cn. Dolabellae, occiso duas
sibi hereditates venisse arbitratus est, unam quaesto-
riae procurationis; nam a Dolabella statim pro quae-
store iussus est esse; alteram tutelae; nam cum pu-
pilli Malleoli tutor esset, in bona eius impetum fecit.
91 Nam Malleolus in provinciam sic copiose profectus
erat, ut domi prorsus nihil relinqueret; praeterea pe-
cunias occuparat apud populos et syngraphas fecerat,
argenti optimi caelati grande pondus secum tulerat;
nam ille quoque sodalis istius erat in hoc morbo et
cupiditate; grande pondus argenti, familiam magnam,
multos artifices, multos formosos homines reliquit.
Iste, quod argenti placuit, invasit, quae mancipia vo-
luit, abduxit, vina ceteraque, quae in Asia facile com-
parantur, quae ille reliquerat, asportavit; reliqua ven-
92 didit, pecuniam exegit. Cum ad HS viciens quinquiens
redegisse constaret, ut Romam rediit, nullam litteram
pupillo, nullam matri eius, nullam tutoribus reddidit;
servos artifices pupilli cum haberet domi, circum pedes
autem homines formosos et litteratos, suos esse dice-
bat, se emisse. Cum saepius mater et avia pueri
postularent, uti, si non redderet pecuniam nec rationem
daret, diceret saltem, quantum pecuniae Malleoli depor-
tasset, a multis efflagitatus aliquando dixit HS deciens;

deinde in codicis extrema cera nomen infimum in flagitiosa litura fecit; expensa Chrysogono servo HS sescenta milia accepta pupillo Malleolo rettulit. Quo modo ex deciens HS sescenta sint facta, quo modo DC eodem modo quadrarint, ut illa de Cn. Carbonis pecunia reliqua HS sescenta facta sint, quo modo Chrysogono expensa lata sint, cur id nomen infimum in lituraque sit, vos existimabitis. Tamen HS ses- 93
centa milia cum accepta rettulisset, HS quinquaginta milia soluta non sunt, homines, posteaquam reus factus est, redditi alii *sunt*, alii etiam nunc retinentur, peculia omnium vicariique retinentur. Haec est istius 37
praeclara tutela. En, cui tuos liberos committas, en memoriam mortui sodalis, en metum vivorum existimationis! Cum tibi se tota Asia spoliandam ac vexandam praebuisset, cum tibi exposita esset omnis ad praedandum Pamphylia, contentus his tam opimis rebus non fuisti, manus a tutela, manus a pupillo, manus a sodalis filio abstinere non potuisti? Iam te non Siculi, non aratores, ut dictitas, circumveniunt, non hi, qui decretis edictisque tuis in te concitati infestique sunt; Malleolus a me productus est et mater eius atque avia, quae miserae flentes eversum a te puerum patriis bonis esse dixerunt. Quid expectas? 94
an dum ab inferis ipse Malleolus exsistat atque abs te officia tutelae, sodalitatis familiaritatisque flagitet? Ipsum putato adesse. Homo avarissime et spurcissime, redde bona sodalis filio, si non quae abstulisti, at quae confessus es! Cur cogis sodalis filium hanc primam in foro vocem cum dolore et querimonia emittere? cur sodalis uxorem, sodalis socrum, domum denique totam sodalis mortui contra te testimonium dicere? cur pudentissimas lectissimasque feminas in tantum virorum conventum insolitas invitasque prodire cogis? Recita omnium testimonia. TESTIMONIUM MATRIS ET AVIAE.

Pro quaestore vero quo modo iste commune Milya- 38 95

dum vexarit, quo modo Lyciam, Pamphyliam, Pisidiam Phrygiamque totam frumento imperando, aestimando, hac sua, quam tum primum excogitavit, Siciliensi aestimatione afflixerit, non est necesse demonstrare verbis; hoc scitote, [his nominibus, quae res per hunc gestae sunt] cum iste civitatibus frumentum, coria, cilicia, saccos imperaret neque ea sumeret proque iis rebus pecuniam exigeret, his nominibus solis Cn. Dolabellae HS ad triciens litem esse aestimatam; quae omnia, etiamsi voluntate Dolabellae fiebant, per istum
96. tamen omnia gerebantur. Consistam in uno nomine; multa enim sunt ex eodem genere. Recita. De litibus aestimatis Cn. Dolabellae pr. pecuniae redactae. Quod a communi Milyadum —. Te haec coëgisse, te aestimasse, tibi pecuniam mumeratam esse dico, eademque vi et iniuria, cum pecunias maximas cogeres, per omnes partes provinciae te tamquam aliquam calamitosam tempestatem pestemque pervasisse
97 demonstro. Itaque M. Scaurus, qui Cn. Dolabellam accusavit, istum in sua potestate ac dicione tenuit. Homo adulescens cum istius in inquirendo multa furta ac flagitia cognosset, fecit perite et callide; volumen eius rerum gestarum maximum isti ostendit; ab homine, quae voluit, in Dolabellam abstulit; istum testem produxit; dixit iste, quae velle accusatorem putavit. Quo ex genere mihi testium, qui cum isto furati sunt, si uti voluissem, magna copia fuisset; qui ut se periculo litium, coniunctione criminum liberarent, quo
98 ego vellem, descensuros pollicebantur. Eorum ego voluntatem omnium repudiavi; non modo proditori, sed ne perfugae quidem locus in meis castris cuiquam fuit. Forsitan meliores illi accusatores habendi sint, qui haec omnia fecerunt [.Ita est]; sed ego defensorem in mea persona, non accusatorem maxime laudari volo. Rationes ad aerarium, antequam Dolabella condemnatus est, non audet referre; impetrat a senatu, ut dies sibi prorogaretur, quod tabulas suas ab accu-

satoribus Dolabellae obsignatas diceret; proinde quasi
exscribendi potestatem non haberet. Solus est hic,
qui numquam rationes ad aerarium referat. Audistis 39
quaestoriam rationem tribus versiculis relatam, lega-
tionis non nisi condemnato et eiecto eo, qui posset
reprehendere, nunc denique praeturae; quam ex se-
natus consulto statim referre debuit, usque ad hoc
tempus non rettulit. Quaestores sese in senatu ex- 99
pectare dixit, proinde quasi non, ut quaestor sine
praetore possit rationem referre (ut tu, Hortensi, ut
omnes), eodem modo sine quaestore praetor. Dixit
idem Dolabellam impetrasse. Omen magis patribus
conscriptis quam causa placuit; probaverunt. Verum
quaestores quoque iam pridem venerunt; cur non ret-
tulisti? Illarum rationum ex ea faece legationis quae-
storiaeque tuae procurationis illa sunt nomina, quae
Dolabellae necessario sunt aestimata. Ex LITIBUS
AESTIMATIS DOLABELLAE PR. ET PRO PR.: Quod minus 100
Dolabella Verri acceptum rettulit, quam Verres illi
expensum tulerit, HS quingenta triginta quinque milia,
et quod plus fecit Dolabella Verrem accepisse, quam
iste in suis tabulis habuit, HS ducenta triginta duo
milia, et quod plus frumenti fecit accepisse istum,
HS deciens et octingenta milia, quod tu homo castissi-
mus aliud in tabulis habebas. Hinc illae extraordi-
nariae pecuniae, quas nullo duce tamen aliqua ex
particula investigamus, redundarunt, hinc ratio cum
Q. et Cn. Postumis Curtiis multis nominibus, quorum
in tabulis iste habet nullum; hinc HS quater deciens
P. Tadio numeratum Athenis testibus planum faciam;
hinc empta apertissime praetura, nisi forte id etiam
dubium est, quo modo iste praetor factus sit. Homo 101
scilicet aut industria aut opera probata aut frugali-
tatis existimatione praeclara aut denique, id quod le-
vissimum est, assiduitate, qui ante quaesturam cum
meretricibus lenonibusque vixisset, quaesturam ita
gessisset, quem ad modum cognovistis, Romae post

quaesturam illam nefariam vix triduum constitisset, absens non in oblivione iacuisset, sed in assidua commemoratione omnibus omnium flagitiorum fuisset, is repente, ut Romam venit, gratis praetor factus est. Alia porro pecunia, ne accusaretur, data. Cui sit data, nihil ad me, nihil ad rem pertinere arbitror; datam quidem esse tum inter omnes recenti negotio
102 facile constabat. Homo stultissime et amentissime, tabulas cum conficeres et cum extraordinariae pecuniae crimen subterfugere velles, satis te elapsurum omni suspicione arbitrabare, si, quibus pecuniam credebas, iis expensum non ferres neque in tuas tabulas ullum nomen referres, cum tot tibi nominibus acceptum Curtii referrent? Quid proderat tibi te expensum illis non tulisse? an tuis solis tabulis te causam dicturum existimasti?

40 103 Verum ad illam iam veniamus praeclaram praeturam criminaque ea, quae notiora sunt his, qui adsunt, quam nobis, qui meditati ad dicendum paratique venimus; in quibus non dubito quin offensionem neglegentiae vitare atque effugere non possim. Multi enim ita dicent: 'De illo nihil dixit, in quo ego interfui, illam iniuriam non attigit, quae mihi aut quae amico meo facta est, quibus ego in rebus interfui.' His omnibus, qui istius iniurias norunt, hoc est populo Romano universo, me vehementer excusatum volo non neglegentia mea fore, ut multa praeteream, sed quod alia testibus integra reservari velim, multa autem propter rationem brevitatis ac temporis praetermittenda existimem. Fatebor etiam illud invitus, me prorsus, cum iste punctum temporis nullum vacuum peccato praeterire passus sit, omnia, quae ab isto commissa sint, non potuisse cognoscere. Quapropter ita me de praeturae criminibus auditote, ut ex utroque genere, et iuris dicendi et sartorum tectorum exigendorum, ea postuletis, quae maxime digna sint eo
104 reo, cui parvum ac mediocre obici nihil oporteat. Nam

ut praetor factus est, qui auspicato a Chelidone surrexisset, sortem nactus est urbanae provinciae magis ex sua Chelidonisque quam ex populi Romani voluntate. Qui principio qualis in edicto constituendo fuerit, cognoscite.

P. Annius Asellus mortuus est C. Sacerdote prae- 41 tore. Is cum haberet unicam filiam neque census esset, quod natura hortabatur, lex nulla prohibebat, fecit, ut filiam bonis suis heredem institueret. Heres erat filia. Faciebant omnia cum pupilla, legis aequitas, voluntas patris, edicta praetorum, consuetudo iuris eius, quod erat tum, cum Asellus est mortuus. Iste 105 praetor designatus (utrum admonitus an temptatus an, qua est ipse sagacitate in his rebus, sine duce ullo, sine indice pervenerit ad hanc improbitatem, nescio; vos tantum hominis audaciam amentiamque cognoscite) appellat heredem L. Annium, qui erat institutus secundum filiam (non enim mihi persuadetur istum ab illo prius appellatum); dicit se posse ei condonare edicto hereditatem, docet hominem, quid posset fieri. Illi bona res, huic vendibilis videbatur. Iste, tametsi singulari est audacia, tamen ad pupillae matrem summittebat; malebat pecuniam accipere, ne quid novi ediceret, quam ut hoc edictum tam improbum et tam inhumanum interponeret. Tutores pecuniam 106 praetori si pupillae nomine dedissent, grandem praesertim, quem ad modum in rationem inducerent, quem ad modum sine periculo suo dare possent, non videbant; simul et istum fore tam inprobum non arbitrabantur; saepe appellati pernegaverunt. Iste ad arbitrium eius, cui condonabat hereditatem ereptam a liberis, quam aequum edictum conscripserit, quaeso, cognoscite. CUM INTELLEGAM LEGEM VOCONIAM —. Quis umquam crederet mulierum adversarium Verrem futurum? an ideo aliquid contra mulieres fecit, ne totum edictum ad Chelidonis arbitrium scriptum videretur? Cupiditati hominum ait se obviam ire. Quis

potius non modo his temporibus, sed etiam apud maiores
nostros? quis tam remotus fuit a cupiditate? Dic,
quaeso, cetera; delectat enim me hominis gravitas,
scientia iuris, auctoritas. Recita. QUI AB A. POSTUMIO
Q. FULVIO CENSORIBUS POSTVE EA — — FECIT FE-
107 CERIT. 'Fecit fecerit'? quis umquam edixit isto modo?
quis umquam eius rei fraudem aut periculum propo-
suit edicto, quae neque post edictum reprehendi neque
42 ante edictum provideri potuit? Iure, legibus, auctori-
tate omnium, qui consulebantur, testamentum P. Annius
fecerat non inprobum, non inofficiosum, non inhu-
manum. Quodsi ita fecisset, tamen post illius mortem
nihil de testamento illius novi iuris constitui oporteret.
Voconia lex te videlicet delectabat. Imitatus esses
ipsum illum Voconium, qui lege sua hereditatem ademit
nulli neque virgini neque mulieri, sanxit in posterum,
qui post eos censores census esset, ne quis heredem
108 virginem neve mulierem faceret. In lege Voconia non
est 'FECIT FECERIT', neque in ulla praeteritum tempus
reprehenditur nisi eius rei, quae sua sponte [tam] sce-
lerata et nefaria est, ut, etiamsi lex non esset, ma-
gnopere vitanda fuerit. Atque in his ipsis rebus
multa videmus ita sancta esse legibus, ut ante facta
in iudicium non vocentur; Cornelia testamentaria,
nummaria, ceterae conplures, in quibus non ius ali-
quod novum populo constituitur, sed sancitur, ut,
quod semper malum facinus fuerit, eius quaestio ad
109 populum pertineat ex certo tempore. De iure vero
civili si quis novi quid instituit, is non omnia, quae
ante acta sunt, rata esse patietur? Cedo mihi leges
Atinias, Furias, Fusias, ipsam, ut dixi, Voconiam, omnis
praeterea de iure civili; hoc reperies in omnibus statui
ius, quo post eam legem populus utatur. Qui pluri-
mum tribuunt edicto, praetoris edictum legem annuam
dicunt esse; tu edicto plus amplecteris quam lege.
Si finem edicto praetoris adferunt Kalendae Ian., cur
non initium quoque edicti nascitur a Kalendis Ian.?

an in eum annum progredi nemo poterit edicto, quo
praetor alius futurus est, in illum, quo alius praetor
fuit, regredietur? Ac si hoc iuris, non unius hominis 110
causa edixisses, cautius conposuisses. Scribis: QUI 43
HEREDEM FECIT FECERIT. Quid, si plus legarit, quam
ad heredem heredesve perveniat? quod per legem Vo-
coniam ei, qui census non sit, licet; cur hoc, cum in
eodem genere sit, non caves? Quia non generis, sed
hominis causam verbis amplecteris, ut facile appareat
te pretio, non iure esse commotum. Atque hoc si in
posterum edixisses, minus esset nefarium, tametsi esset
improbum; sed tum vituperari posset, in discrimen
venire non posset; nemo enim committeret; nunc est
eius modi edictum, ut quivis intellegat non populo
esse scriptum, sed P. Anni secundis heredibus. Itaque 111
cum abs te caput illud tam multis verbis mercen-
narioque prooemio esset ornatum, ecquis inventus est
postea praetor, qui idem illud ediceret? Non modo
nemo edixit, sed ne metuit quidem quisquam, ne quis
ediceret. Nam post te praetorem multi in isdem causis
fuerunt; in his nuper Annaea de multorum propin-
quorum sententia, pecuniosa mulier, quod censa non
erat, testamento fecit heredem filiam. Iam hoc ma-
gnum indicium hominum de istius singulari inprobi-
tate, quod C. Verres sua sponte instituisset, id nemi-
nem metuisse ne quis reperiretur qui istius institutum
sequi vellet; solus enim tu inventus es, cui non satis
fuerit corrigere testamenta vivorum, nisi etiam re-
scinderes mortuorum. Tu ipse ex Siciliensi edicto hoc 112
sustulisti; voluisti, ex inproviso si quae res nata esset,
ex urbano edicto decernere. Quam postea tu tibi de-
fensionem relinquebas, in ea maxime offendisti, cum
tuam auctoritatem tute ipse edicto provinciali repu-
diabas.

Atque ego non dubito, quin, ut mihi, cui mea 44
filia maxime cordi est, res haec acerba videtur atque
indigna, sic uni cuique vestrum, qui simili sensu atque

indulgentia filiarum commovemini. Quid enim natura
nobis iucundius, quid carius esse voluit? quid est di-
gnius, in quo omnis nostra diligentia indulgentiaque
113 consumatur? Homo inportunissime, cur tantam in-
iuriam P. Annio mortuo fecisti? cur hunc dolorem
cineri eius atque ossibus inussisti, ut liberis eius bona
patria voluntate patris, iure, legibus tradita eriperes
et, cui tibi esset commodum, condonares? Quibus-
cum vivi bona nostra partimur, iis praetor adimere
nobis mortuis bona fortunasque poterit? NEC PETI-
TIONEM, inquit, NEC POSSESSIONEM DABO. Eripies
igitur pupillae togam praetextam, detrahes ornamenta
non solum fortunae, sed etiam ingenuitatis? Miramur
ad arma contra istum hominem Lampsacenos isse,
miramur istum de provincia decedentem clam Syra-
cusis profugisse? Nos si alienam vicem pro nostra
iniuria doleremus, vestigium istius in foro non esset
114 relictum. Pater dat filiae, prohibes; leges sinunt,
tamen te interponis! De suis bonis ita dat, ut ab
iure non abeat; quid habes, quod reprehendas? Nihil,
opinor. At ego concedo; prohibe, si potes, si habes,
qui te audiat, si potest tibi dicto audiens esse quis-
quam. Eripias tu voluntatem mortuis, bona vivis,
ius omnibus? Hoc populus Romanus non manu vin-
dicasset, nisi te huic tempori atque huic iudicio re-
servasset?

Posteaquam ius praetorium constitutum est, semper
hoc iure usi sumus: si tabulae testamenti non pro-
ferrentur, tum, uti quemque potissimum heredem esse
oporteret, si is intestatus mortuus esset, ita secundum
eum possessio daretur. Quare hoc sit aequissimum,
facile est dicere, sed in re tam usitata satis est osten-
dere omnes antea ius ita dixisse, et hoc vetus edictum
45 115 translaticiumque esse. Cognoscite aliud hominis in
re vetere edictum novum, et simul, dum est, unde
ius civile discatur, adulescentes in disciplinam ei tra-
dite; mirum est hominis ingenium, mira prudentia.

Minucius quidam mortuus est ante istum praetorem; eius testamentum erat nullum; lege hereditas ad gentem Minuciam veniebat. Si habuisset iste edictum, quod ante istum et postea omnes habuerunt, possessio Minuciae genti esset data; si quis testamento se heredem esse arbitraretur, quod tum non extaret, lege ageret in hereditatem aut, pro praede litis vindiciarum cum satis accepisset, sponsionem faceret et ita de hereditate certaret. Hoc, opinor, iure et maiores nostri et nos semper usi sumus. Videte, ut hoc iste correxerit.
Componit edictum iis verbis, ut quivis intellegere 116
posset unius hominis causa conscriptum esse, tantum quod hominem non nominat; causam quidem totam perscribit, ius, consuetudinem, aequitatem, edicta omnium neglegit. EX EDICTO URBANO. SI DE HEREDITATE AMBIGITUR — — SI POSSESSOR SPONSIONEM NON FACIET. Iam quid ad praetorem, uter possessor sit? nonne id quaeri oportet, utrum possessorem esse oporteat? Ergo, quia possessor est, non moves possessione; si possessor non esset, non dares? nusquam enim scribis, neque tu aliud quicquam edicto amplecteris nisi eam causam, pro qua pecuniam acceperas.
Iam hoc ridiculum est: SI DE HEREDITATE AMBIGETUR 117
ET TABULAE TESTAMENTI OBSIGNATAE NON MINUS MULTIS SIGNIS, QUAM E LEGE OPORTET, AD ME PROFERENTUR, SECUNDUM TABULAS TESTAMENTI POTISSIMUM POSSESSIONEM DABO. Hoc translaticium est; sequi illud oportet: SI TABULAE TESTAMENTI NON PROFERENTUR. Quid ait? Se ei daturum, qui se dicat heredem esse. Quid ergo interest, proferantur necne? Si protulerit, uno signo ut sit minus, quam ex lege oportet, non des possessionem; si omnino tabulas non proferet, dabis? Quid nunc dicam neminem umquam hoc postea alium edixisse? valde sit mirum neminem fuisse, qui istius se similem dici vellet. Ipse in Siciliensi edicto hoc non habet; exegerat enim iam mercedem; item ut illo edicto, de quo ante dixi, in

Sicilia de hereditatum possessionibus dandis edixit idem, quod omnes Romae praeter istum. Ex edicto Siciliensi. Si de hereditate ambigitur —.

46
118 Ac, per deos immortales! quid est, quod de hoc dici possit? Iterum enim iam quaero abs te, sicut modo in illo capite Anniano de mulierum hereditatibus, nunc in hoc de hereditatum possessionibus, cur ea capita in edictum provinciale transferre nolueris. Utrum digniores homines existimasti eos, qui habitant in provincia, quam nos, qui aequo iure uteremur, an aliud Romae aequum est, aliud in Sicilia? Non enim hoc potest hoc loco dici, multa esse in provinciis aliter edicenda; non de hereditatum quidem possessionibus, non de mulierum hereditatibus. Nam utroque genere video non modo ceteros, sed te ipsum totidem verbis edixisse, quot verbis edici Romae solet. Quae Romae magna cum infamia pretio accepto edixeras, ea sola te, ne gratis in provincia male audires, ex edicto Siciliensi sustulisse video.

119 Et cum edictum totum eorum arbitratu, quam diu fuit designatus, componeret, qui ab isto ius ad utilitatem suam nundinarentur, tum vero in magistratu contra illud ipsum edictum suum sine ulla religione decernebat. Itaque L. Piso multos codices implevit earum rerum, in quibus ita intercessit, quod iste aliter, atque ut edixerat, decrevisset; quod vos oblitos esse non arbitror, quae multitudo, qui ordo ad Pisonis sellam isto praetore solitus sit convenire; quem iste collegam nisi habuisset, lapidibus coopertus esset in foro. Sed eo leviores istius iniuriae videbantur, quod erat in aequitate prudentiaque Pisonis paratissimum perfugium, quo sine labore, sine molestia, sine inpen-
120 sa, etiam sine patrono homines uterentur. Nam, quaeso, redite in memoriam, iudices, quae libido istius in iure dicundo fuerit, quae varietas decretorum, quae nundinatio, quam inanes domus eorum omnium, qui de iure civili consuli solent, quam plena ac referta Chelidonis;

a qua muliere cum erat ad eum ventum et in aurem eius insusurratum, alias revocabat eos, inter quos iam decreverat, decretumque mutabat, alias inter aliquos contrarium sine ulla religione decernebat, ac proxumis paulo ante decreverat. Hinc illi homines erant, 121
qui etiam ridiculi inveniebantur ex dolore; quorum alii, id quod saepe audistis, negabant mirandum esse, ius tam nequam esse verrinum; alii etiam frigidiores erant, sed, quia stomachabantur, ridiculi videbantur esse, cum Sacerdotem execrabantur, qui verrem tam nequam reliquisset. Quae ego non commemorarem (neque enim perfacete dicta neque porro hac severitate digna sunt), nisi vos illud vellem recordari, istius nequitiam [et iniquitatem tum] in ore volgi atque in communibus proverbiis esse versatam.

47

In plebem vero Romanam utrum superbiam prius 122
commemorem an crudelitatem? Sine dubio crudelitas gravior est atque atrocior. Oblitosne igitur hos putatis esse, quem ad modum sit iste solitus virgis plebem Romanam concidere? Quam rem etiam tribunus plebis in contione egit, cum eum, quem iste virgis ceciderat, in conspectum populi Romani produxit; cuius rei recognoscendae faciam vobis suo tempore potestatem. Superbia vero quae fuerit, quis ignorat? 123
quem ad modum iste tenuissimum quemque contempserit, despexerit, liberum esse numquam duxerit? P. Trebonius viros bonos et honestos conplures fecit heredes; in iis fecit suum libertum. Is A. Trebonium fratrem habuerat proscriptum. Ei cum cautum vellet, scripsit, ut heredes iurarent se curaturos, ut ex sua cuiusque parte ne minus dimidium ad A. Trebonium illum proscriptum perveniret. Libertus iurat; ceteri heredes adeunt ad Verrem, docent non oportere se id iurare facturos esse, quod contra legem Corneliam esset, quae proscriptum iuvari vetaret; inpetrant, ut ne iurent; dat his possessionem. Id ego non reprehendo;

etenim erat iniquum homini proscripto egenti de fraternis bonis quicquam dari. Libertus, nisi ex testamento patroni iurasset, scelus se facturum arbitraba-
124 tur; itaque ei Verres possessionem hereditatis negat se daturum, ne posset patronum suum proscriptum iuvare, simul ut esset poena, quod alterius patroni testamento optemperasset. Das possessionem ei, qui non iuravit; concedo; praetorium est. Adimis tu ei, qui iuravit; quo exemplo? Proscriptum iuvat; lex est, poena est. Quid ad eum, qui ius dicit? utrum reprehendis, quod patronum iuvabat eum, qui [tum] in miseriis erat, an quod alterius patroni mortui voluntatem conservabat, a quo summum beneficium acceperat? utrum horum reprehendis? Et hoc tum de sella vir optimus dixit: 'Equiti Romano tam locupleti libertinus homo sit heres?' O modestum ordinem, quod illinc vivus surrexit!

125 Possum sescenta decreta proferre, in quibus, ut ego non dicam, pecuniam intercessisse ipsa decretorum novitas iniquitasque declarat; verum, ut ex uno de ceteris coniecturam facere possitis, id quod priore
48 actione didicistis, audite. C. Sulpicius Olympus fuit. Is mortuus est C. Sacerdote praetore, nescio an ante quam Verres praeturam petere coepit; fecit heredem M. Octavium Ligurem. Ligus hereditatem adiit; possedit Sacerdote praetore sine ulla controversia. Posteaquam Verres magistratum iniit, ex edicto istius, quod edictum Sacerdos non habuerat, Sulpici patroni filia sextam partem hereditatis ab Ligure petere coepit. Ligus non aderat. L. frater eius causam agebat; aderant amici, propinqui. Dicebat iste, nisi cum muliere decideretur, in possessionem se ire iussurum. L. Gellius causam Liguris defendebat; docebat edictum eius non oportere in eas hereditates valere, quae ante eum praetorem venissent; si hoc tum fuisset edictum, fortasse Ligurem hereditatem aditurum non fuisse. Aequa postulatio, summa hominum auctoritas

pretio superabatur. Venit Romam Ligus; non dubita- 126
bat, quin, si ipse Verrem convenisset, aequitate cau-
sae, auctoritate sua commovere hominem posset.
Domum ad eum venit, rem demonstrat, quam pridem
sibi hereditas venisset, docet; quod facile homini in-
genioso in causa aequissima fuit, multa, quae quem-
vis commovere possent, dixit; ad extremum petere
coepit, ne usque eo suam auctoritatem despiceret,
gratiam[que] contemneret, ut se tanta iniuria adficeret.
Homo Ligurem accusare coepit, qui in re adventicia
atque hereditaria tam diligens, tam attentus esset;
debere eum aiebat suam quoque rationem ducere;
multa sibi opus esse, multa canibus suis, quos circa
se haberet. Non possum illa planius commemorare,
quam ipsum Ligurem pro testimonio dicere audistis.
Quid est, Verres? utrum ne his quidem testibus 127
credetur, an haec ad rem non pertinent? non crede-
mus M. Octavio, non L. Liguri? quis nobis credet,
cui nos? quid est, [Verres], quod planum fieri testi-
bus possit, si hoc non fit? An id, quod dicunt, leve
est? Nihil levius, quam praetorem urbanum hoc iuris
in suo magistratu constituere, omnibus, quibus here-
ditas venerit, coheredem praetorem esse oportere. An
vero dubitamus, quo ore iste ceteros homines inferio-
res loco, auctoritate, ordine, quo ore homines rustica-
nos ex municipiis, quo denique ore, quos numquam
liberos putavit, libertinos homines solitus sit appellare,
qui ob ius dicendum M. Octavium Ligurem, hominem
ornatissimum loco, ordine, nomine, virtute, ingenio,
copiis, poscere pecuniam non dubitarit?

In sartis tectis vero quem ad modum se gesserit, 49 (128)
quid ego dicam? Dixerunt, qui senserunt; sunt alii,
qui dicant; notae res atque manifestae prolatae sunt
et proferentur. Dixit Cn. Fannius, eques Romanus, 128
frater germanus Q. Titini, iudicis tui, tibi se pecuniam
dedisse. Recita. Testimonium Cn. Fanni. Nolite Cn.
Fannio [dicenti] credere, noli, inquam, tu, Q. Titini, Cn.

Fannio, fratri tuo, credere; dicit enim rem incredibilem; C. Verrem insimulat avaritiae et audaciae, quae vitia videntur in quemvis potius quam in istum convenire. Dixit Q. Tadius, homo familiarissimus patris istius, non alienus a matris eius genere et nomine; tabulas protulit, quibus pecuniam se dedisse ostendit. RECITA. NOMINA Q. TADI. RECITA. TESTIMONIUM Q. TADI. Ne Tadi quidem tabulis nec testimonio credemus? Quid igitur in iudiciis sequemur? Quid est aliud omnibus omnia peccata et maleficia concedere nisi hoc, hominum honestorum testimoniis et virorum bonorum
129 tabulis non credere? Nam quid ego de cotidiano sermone querimoniaque populi Romani loquar, de istius inpudentissimo furto seu potius novo ac singulari latrocinio? ausum esse in aede Castoris, celeberrimo clarissimoque monumento, quod templum in oculis cotidianoque aspectu populi Romani positum est, quo saepe numero senatus convocatur, quo maximarum rerum frequentissimae cotidie advocationes fiunt, in eo loco in sermone hominum audaciae suae monumentum aeternum relinquere.

50 130 Aedem Castoris, iudices, P. Iunius habuit tuendam de L. Sulla Q. Metello consulibus. Is mortuus est; reliquit pupillum parvum filium. Cum L. Octavius C. Aurelius consules aedis sacras locavissent neque potuissent omnia sarta tecta exigere neque ii praetores, quibus erat negotium datum, C. Sacerdos et M. Caesius, factum est senatus consultum, quibus de sartis tectis cognitum et iudicatum non esset, uti C. Verres P. Coelius praetores cognoscerent et iudicarent. Qua potestate iste permissa ...., ut ex Cn. Fannio et ex Q. Tadio cognovistis, verum tamen cum esset omnibus in rebus apertissime impudentissimeque praedatus, hoc voluit clarissimum relinquere indicium latrociniorum suorum, de quo non audire
131 aliquando, sed videre cotidie possemus. Quaesivit, quis aedem Castoris sartam tectam deberet tradere.

Iunium ipsum mortuum esse sciebat; scire volebat, ad quem illa res pertineret. Audit pupillum esse filium. Homo, qui semper ita palam dictitasset, pupillos et pupillas certissimam praedam esse praetoribus, optatum negotium sibi in sinum delatum esse dicebat. Monumentum illa amplitudine, illo opere quamvis sartum tectum integrumque esset, tamen aliquid se inventurum, in quo moliri praedarique posset, arbitrabatur. L. Habonio aedem Castoris tradi 132 oportebat. Is casu pupilli Iuni tutor erat testamento patris. Cum eo sine ullo intertrimento convenerat iam quem ad modum traderetur. Iste ad se Habonium vocat; quaerit, ecquid sit, quod a pupillo traditum non sit, quod exigi debeat. Cum ille, id quod erat, diceret facilem pupillo traditionem esse, signa et dona comparere omnia, ipsum templum omni opere esse integrum, indignum isti videri coepit ex tanta aede tantoque opere se non opimum praeda, praesertim a pupillo, discedere. Venit ipse in aedem Castoris, 51 133 considerat templum; videt undique tectum pulcherrime laqueatum, praeterea cetera nova atque integra. Versat se, quaerit, quid agat. Dicit ei quidam ex illis canibus, quos iste Liguri dixerat esse circa se multos: 'Tu, Verres, hic quod moliare, non habes, nisi forte vis ad perpendiculum columnas exigere.' Homo omnium rerum imperitus quaerit, quid sit 'ad perpendiculum'. Dicunt ei fere nullam esse columnam, quae ad perpendiculum esse possit. 'Nam mehercule', inquit, 'sic agamus; columnae ad perpendiculum exigantur.' Habonius, qui legem nosset, qua in lege nume- 134 rus tantum columnarum traditur, perpendiculi mentio fit nulla, et qui non putaret sibi expedire ita accipere, ne eodem modo tradendum esset, negat id sibi deberi, negat oportere exigi. Iste Habonium quiescere iubet et simul ei non nullam spem societatis ostendit; hominem modestum et minime pertinacem facile coërcet; columnas ita se exacturum

135 esse confirmat. Nova res atque improvisa pupilli calamitas nuntiatur statim C. Mustio, vitrico pupilli, qui nuper est mortuus, M. Iunio patruo, P. Titio tutori, homini frugalissimo. Hi rem ad virum primarium summo officio ac virtute praeditum, M. Marcellum, qui erat pupilli tutor, deferunt. Venit ad Verrem M. Marcellus, petit ab eo pro sua fide ac diligentia pluribus verbis, ne per summam iniuriam pupillum Iunium fortunis patriis conetur evertere. Iste, qui iam .spe atque opinione praedam illam devorasset, neque ulla aequitate orationis neque auctoritate M. Marcelli commotus est itaque, quem ad modum
136 ostendisset, se id exacturum esse respondit. Cum sibi omnes ad istum adlegationes difficiles, omnes aditus arduos ac potius interclusos viderent, apud quem non ius, non aequitas, non misericordia, non propinqui oratio, non amici voluntas, non cuiusquam auctoritas [pro pretio], non gratia valeret, statuunt id sibi optimum esse factu, quod cuivis venisset in mentem, pĕtere auxilium a Chelidone, quae isto praetore non modo in iure civili privatorumque omnium controversiis populo Romano praefuit, verum etiam in his sartis
52 137 tectisque dominata est. Venit ad Chelidonem C. Mustius, eques Romanus, publicanus, homo cum primis honestus, venit M. Iunius, patruus pueri, frugalissimus homo et castissimus, venit homo summo pudore, summo officio, spectatissimus ordinis sui, P. Titius tutor. O multis acerbam, o miseram atque indignam praeturam tuam! Ut omittam cetera, quo tandem pudore talis viros, quo dolore meretricis domum venisse arbitramini? qui numquam ulla condicione istam turpitudinem subissent, nisi officii necessitudinisque ratio coëgisset. Veniunt, ut dico, ad Chelidonem. Domus erat plena; nova iura, nova decreta, nova iudicia petebantur. 'Mihi det possessionem, mihi ne adimat, in me iudicium ne det, mihi bona addicat.' Alii nummos numerabant, ab aliis tabellae obsignabantur;

domus erat non meretricio conventu, sed praetoria
turba referta. Simul ac potestas primum data est, 138
adeunt hi, quos dixi. Loquitur C. Mustius, rem demon-
strat, petit auxilium, pecuniam pollicetur. Respondit
illa ut meretrix non inhumaniter; libenter ait se factu-
ram, et se cum isto diligenter sermocinaturam; reverti
iubet. Tum discedunt; postridie revertuntur. Negat
illa posse hominem exorari; permagnam eum dicere
ex illa re pecuniam confici posse.

Vereor, ne quis forte de populo, qui priore actione 53
non adfuit, haec, quia propter insignem turpitudinem
sunt incredibilia, fingi a me arbitretur. Ea vos antea,
iudices, cognovistis. Dixit iuratus P. Titius, tutor 139
pupilli Iuni, dixit M. Iunius tutor et patruus; Mustius
dixisset, si viveret; sed recenti re de Mustio auditum
est; dixit L. Domitius, qui cum sciret me ex Mustio
vivo audisse, quod eo sum usus plurimum (etenim
iudicium, quod prope omnium fortunarum suarum
C. Mustius habuit, me uno defendente vicit), cum hoc,
ut dico, sciret L. Domitius, me scire ad eum res omnes
Mustium solitum esse deferre, tamen de Chelidone
reticuit, quoad potuit, alio responsionem suam deriva-
vit. Tantus in adulescente clarissimo ac principe iu-
ventutis pudor fuit, ut aliquam diu, cum a me premere-
tur, omnia potius responderet quam Chelidonem
nominaret; primo necessarios istius ad eum adlegatos
esse dicebat, deinde aliquando coactus Chelidonem
nominavit. Non te pudet, Verres, eius mulieris arbi- 140
tratu gessisse praeturam, quam L. Domitius ab se
nominari vix sibi honestum esse arbitrabatur?

Reiecti a Chelidone capiunt consilium necessarium, 54
ut suscipiant ipsi negotium. Cum Habonio tutore,
quod erat vix HS quadraginta milium, transigunt HS
ducentis milibus. Defert ad istum rem Habonius, ut
sibi videatur, satis grandem pecuniam et satis impu-
dentem esse. Iste, qui aliquanto plus cogitasset, male
accipit verbis Habonium, negat eum sibi illa decisione

satis facere posse; ne multa, locaturum se esse con-
141 firmat. Tutores hoc nesciunt; quod actum erat cum Habonio, putant id esse certissimum, nullam maiorem pupillo metuunt calamitatem. Iste vero non procrastinat, locare incipit non proscripta neque edicta die alienissimo tempore, ludis ipsis Romanis, foro ornato. Itaque renuntiat Habonius illam decisionem tutoribus. Accurrunt tamen ad tempus tutores; digitum tollit Iunius patruus; isti color immutatus est, vultus, oratio, mens denique excidit. Quid ageret, coepit cogitare; si opus pupillo redimeretur, si res abiret ab eo mancipe, quem ipse apposuisset, sibi nullam praedam esse. Itaque excogitat — quid? Nihil ingeniose, nihil, ut quisquam posset dicere: 'Improbe, verum callide'; nihil ab isto vafrum, nihil veteratorium exspectaveritis; omnia aperta, omnia perspicua reperientur,
142 impudentia, amentia, audacia. 'Si pupillo opus redimitur, mihi praeda de manibus eripitur. Quod est igitur remedium? quod? Ne liceat pupillo redimere.' Ubi illa consuetudo in bonis praedibus praediisque vendundis omnium consulum, censorum, praetorum, quaestorum denique, ut optuma condicione sit is, cuia res, cuium periculum sit? Excludit eum solum, cui prope dicam soli potestatem factam oportebat. Quid enim? quisquam ad meam pecuniam me invito aspirat, quisquam accedit? Locatur opus id, quod ex mea pecunia reficiatur; ego me refecturum dico; probatio futura est tua, qui locas; praedibus et praediis populo cautum est; et, si non putas cautum, scilicet tu, praetor, in mea bona, quos voles, inmittes, me ad meas fortu-
55 143 nas defendendas accedere non sines. Operae pretium est legem ipsam cognoscere; dicetis eundem conscripsisse, qui illud edictum de hereditate. Recita. LEX OPERI FACIUNDO. QUAE PUPILLI IUNI —. Dic, dic, quaeso, clarius. C. VERRES PRAETOR URBANUS ADDIDIT. Corriguntur leges censoriae! Quod esse video in multis veteribus legibus: CN. DOMITIUS

L. METELLUS CENSORES ADDIDERUNT, L. CASSIUS CN. SERVILIUS CENSORES ADDIDERUNT, vult aliquid eius modi C. Verres. Dic: quid addidit? Recita. QUI DE L. MARCIO M. PERPERNA CENSORIBUS — — SOCIUM NE ADMITTITO NEVE PARTEM DATO NEVE REDIMITO. Quid ita? ne vitiosum opus fieret? At erat probatio tua. Ne parum locuples esset? At erat et esset amplius, si velles, populo cautum praedibus et praediis. Hic te si res ipsa, si indignitas iniuriae tuae 144
non commovebat, si pupilli calamitas, si propinquorum lacrimae, si D. Bruti, cuius praedia suberant, periculum, si M. Marcelli tutoris auctoritas apud te ponderis nihil habebat, ne illud quidem animadvertebas, eius modi fore hoc peccatum tuum, quod tu neque negare posses (in tabulas enim legem rettulisti) neque cum defensione aliqua confiteri? Addicitur opus HS DLX milibus, cum tutores HS CCIↃↃ CCIↃↃ CCIↃↃ CCIↃↃ id opus ad illius iniquissimi hominis arbitrium se effecturos esse clamarent. Etenim quid erat operis? 145
Id, quod vos vidistis; omnes illae columnae, quas dealbatas videtis, machina apposita nulla inpensa deiectae eisdemque lapidibus repositae sunt. Hoc tu HS DLX milibus locavisti. Atque in illis columnis dico esse, quae a tuo redemptore commotae non sint, dico esse, ex qua tantum tectorium vetus delectum sit et novum inductum. Quodsi tanta pecunia columnas dealbari putassem, certe numquam aedilitatem petivissem.

At ut videatur tamen res agi et non eripi pupillo: 56 146
SI QUID OPERIS CAUSA RESCIDERIS, REFICITO. Quid erat, quod rescinderet, cum suo quemque loco lapidem reponeret? QUI REDEMERIT, SATIS DET DAMNI INFECTI EI, QUI A VETERE REDEMPTORE ACCEPIT. Deridet, cum sibi ipsum iubet satis dare Habonium. PECUNIA PRAESENS SOLVETUR. Quibus de bonis? Eius, qui, quod tu HS DLX milibus locasti, se HS CCIↃↃ CCIↃↃ CCIↃↃ CCIↃↃ effecturum esse clamavit. Quibus de

bonis? Pupilli, cuius aetatem et solitudinem, etiamsi tutores non essent, defendere praetor debuit. Tutoribus defendentibus non modo patrias eius fortunas, sed etiam bona tutorum ademisti. HOC OPUS BONUM SUO CUIQUE FACITO. Quid est 'suo cuique'?

147 Lapis aliqui caedendus et apportandus fuit machina sua; nam illo non saxum, non materies [ulla] advecta est; tantum operis in ista locatione fuit, quantum paucae operae fabrorum mercedis tulerunt et manu pretii machina. Utrum existimatis minus operis esse unam columnam efficere ab integro novam nullo lapide redivivo an quattuor illas reponere? Nemo dubitat, quin multo maius sit novam facere. Ostendam in aedibus privatis longa difficilique vectura columnas singulas ad impluvium HS CCIↃↃ CCIↃↃ non minus magnas locatas.

148 Sed ineptum est de tam perspicua eius impudentia pluribus verbis disputare, praesertim cum iste aperte tota lege omnium sermonem atque existimationem contempserit, qui etiam ad extremum adscripserit: REDIVIVA SIBI HABETO; quasi quicquam redivivi ex opere illo tolleretur ac non totum opus ex redivivis constitueretur. At enim, si pupillo redimi non licebat, non necesse erat rem ad ipsum pervenire; poterat aliquis ad id negotium de populo accedere. Omnes exclusi sunt non minus aperte quam pupillus. Diem praestituit operi faciundo Kalendas Decembres, locat circiter Idus Septembres; angustiis temporis excluduntur omnes.

57 Quid ergo? Habonius istam diem quo

149 modo assequitur? Nemo Habonio molestus est neque Kalendis Decembribus neque Nonis neque Idibus; denique aliquanto ante in provinciam iste proficiscitur, quam opus effectum est. Posteaquam reus factus est, primo negabat se opus in acceptum referre posse; cum instaret Habonius, in me causam conferebat, quod eum codicem obsignassem. Petit a me Habonius et amicos allegat, facile impetrat. Iste, quid ageret, nesciebat; si in acceptum non rettulisset,

putabat se aliquid defensionis habiturum; Habonium porro intellegebat rem totam esse patefacturum. Tametsi quid poterat esse apertius, quam nunc est? Ut uno minus teste haberet, Habonio opus in acceptum rettulit quadriennio post, quam diem operi dixerat. Hac condicione, si quis de populo redemptor acces- 150
sisset, non esset usus; cum die ceteros redemptores exclusisset, tum in eius arbitrium ac potestatem venire nolebant, qui sibi ereptam praedam arbitraretur. Nos ne argumentemur, quo ista pecunia pervenerit, facit ipse indicium. Primum, cum vehementius cum eo D. Brutus contenderet, qui de sua pecunia HS DLX milia numeravit, quod iam iste ferre non poterat, opere addicto, praedibus acceptis de HS DLX milibus remisit D. Bruto HS CX milia. Hoc, si aliena res esset, certe facere non potuisset. Deinde nummi numerati sunt Cornificio, quem scribam suum fuisse negare non potest. Postremo ipsius Haboni tabulae praedam illam istius fuisse clamant. Recita. NOMINA HABONI.

Hic etiam priore actione Q. Hortensius pupillum 58 151
Iunium venisse praetextatum in vestrum conspectum et stetisse cum patruo testimonium dicente questus est et me populariter agere atque invidiam commovere, quod puerum producerem, clamitavit. Quid erat, Hortensi, tandem in illo puero populare, quid invidiosum? Gracchi, credo, aut Saturnini aut alicuius hominis eius modi produxeram filium, ut nomine ipso et memoria patris animos inperitae multitudinis commoverem. P. Iuni erat, hominis de plebe Romana, filius, quem pater moriens cum tutoribus et propinquis, tum legibus, tum aequitati magistratuum, tum iudiciis vestris commendatum putavit. Hic istius scelerato 152
nefarioque latrocinio bonis patriis fortunisque omnibus spoliatus venit in iudicium, si nihil aliud, saltem ut eum, cuius opera ipse multos annos esset in sordibus, paulo tamen obsoletius vestitum videret. Itaque tibi, Hortensi, non illius aetas, sed causa, non vesti-

tus, sed fortuna popularis videbatur, neque te tam commovebat, quod ille cum toga praetexta, quam quod sine bulla venerat. Vestitus enim neminem commovebat is, quem illi mos et ius ingenuitatis dabat; quod ornamentum pueritiae pater dederat, indicium atque insigne fortunae, hoc ab isto praedone ereptum esse
153 graviter tum et acerbe homines ferebant. Neque erant illae lacrimae populares magis quam nostrae, quam tuae, Q. Hortensi, quam horum, qui sententiam laturi sunt, ideo quod communis est causa, commune periculum; communi praesidio talis improbitas tamquam aliquod incendium restinguendum est. Habemus enim liberos parvos; incertum est, quam longa cuiusque nostrum vita futura sit; consulere vivi ac prospicere debemus, ut illorum solitudo et pueritia quam firmissimo praesidio munita sit. Quis enim est, qui tueri possit liberum nostrorum pueritiam contra inprobitatem magistratuum? Mater, credo. Scilicet magno praesidio fuit Anniae pupillae mater, femina primaria, minus illa deos hominesque implorante iste infanti pupillae fortunas patrias ademit. Tutoresne defendent? Perfacile vero apud istius modi praetorem, a quo M. Marcelli tutoris in causa pupilli Iuni et oratio et voluntas et auctoritas repudiata est!

59
154 Quaerimus etiam, quid iste in ultima Phrygia, quid in extremis Pamphyliae partibus fecerit, qualis in bello praedonum praedo ipse fuerit, qui in foro populi Romani pirata nefarius reperiatur? dubitamus, quid iste in hostium praeda molitus sit, qui manubias sibi tantas ex L. Metelli manubiis fecerit, qui maiore pecunia quattuor columnas dealbandas quam ille omnis aedificandas locaverit? expectemus, quid dicant ex Sicilia testes? Quis umquam templum illud adspexit, quin avaritiae tuae, quin iniuriae, quin audaciae testis esset? quis a signo Vortumni in circum maximum venit, quin is uno quoque gradu de avaritia tua commoneretur? quam tu viam tensarum atque pompae

eius modi exegisti, ut tu ipse illa ire non audeas. Te putet quisquam, cum ab Italia freto diiunctus esses, sociis temperasse, qui aedem Castoris testem tuorum furtorum esse volueris? quam populus Romanus cotidie, iudices etiam tum, cum de te sententiam ferent, videbunt.

60 155 Atque etiam iudicium in praetura publicum exercuit; non enim praetereundum est ne id quidem. Petita multa est apud istum praetorem a Q. Opimio; qui adductus est in iudicium, verbo quod, cum esset tribunus plebis, intercessisset contra legem Corneliam, *re vera* quod in tribunatu dixisset contra alicuius hominis nobilis voluntatem. De quo iudicio si velim dicere omnia, multi appellandi laedendique sint, id quod mihi non est necesse; tantum dicam, paucos homines, ut levissime appellem, arrogantes hoc adiutore Q. Opimium per ludum et iocum fortunis omnibus evertisse.

156 Is mihi etiam queritur, quod a nobis IX solis diebus prima actio sui iudicii transacta sit, cum apud [*istum*] ipsum tribus horis Q. Opimius, senator populi Romani, bona, fortunas, ornamenta omnia amiserit? cuius propter indignitatem iudicii saepissime est actum in senatu, ut genus hoc totum multarum atque eius modi iudiciorum tolleretur. Iam vero in bonis Q. Opimi vendendis quas iste praedas quam aperte, quam improbe fecerit, longum est dicere; hoc dico: Nisi vobis id hominum honestissimorum tabulis planum fecero, fingi a me hoc totum temporis causa putatote. 157 Iam qui ex calamitate senatoris populi Romani, cum praetor iudicio eius praefuisset, spolia domum suam referre et manubias detrahere conatus sit, is ullam ab sese calamitatem poterit deprecari?

61 Nam de subsortitione illa Iuniana iudicum nihil dico. Quid enim? contra tabulas, quas tu protulisti, audeam dicere? Difficile est; non enim me tua solum et iudicum auctoritas, sed etiam anulus aureus scribae

tui deterret. Non dicam id, quod probare difficile est; hoc dicam, quod ostendam multos ex te viros primarios audisse, cum diceres ignosci tibi oportere, quod falsum codicem protuleris; nam, qua invidia C. Iunius conflagravit, ea, nisi providisses, tibi ipsi
158 tum pereundum fuisset. Hoc modo iste sibi et saluti suae prospicere didicit referendo in tabulas et privatas et publicas, quod gestum non esset, tollendo, quod esset, et semper aliquid demendo, mutando, interpolando; eo enim usque progreditur, ut ne defensionem quidem maleficiorum suorum sine aliis maleficiis reperire possit. Eius modi subsortitionem homo amentissimus suorum quoque iudicum fore putavit per sodalem suum Q. Curtium, iudicem quaestionis [suae]; cui nisi ego vi populi atque hominum clamore atque convicio restitissem, ex hac decuria vestra, cuius mihi copiam quam largissime factam oportebat, quos iste adnuerat, in suum consilium sine causa subsortiebatur.

BIBLIOTHECA BODLEIANA

M. TULLI CICERONIS
ACTIONIS IN C. VERREM SECUNDAE
LIBER SECUNDUS
DE PRAETURA SICILIENSI.

ARGUMENTUM PSEUDO-ASCONI.

Haec sine dubio ad accusationem propositi criminis spectat oratio. Nam superiore ante actae res sunt expositae, quae quia magis adiuvant accusationem, quam ipsae sunt principales, in unum librum coactae sunt iudicio Ciceronis cursim enumerantis, quae Verres quaestor, quae pro quaestore, quae legatus, quae denique praetor urbanus admiserit. Ubi ventum est ad causam ipsam et Siciliensia crimina, quattuor libros edidit, unum de iuris dictione, alterum de frumento, tertium de signis, quartum de suppliciis, in qua distributione non ordo temporis, sed facinorum genera et momenta servata sunt. Incipit autem a laude Siciliae et egreditur ad crimen Dionis, deinde Sosippi et Philocratis. Sed de iure Siculorum everso frustra quidam Ciceronem reprehendunt, quod non inde coeperit, cum superiora crimina non egeant eius modi tractatu, qui ad sequentia pertinet, et oratoris consilio a magnis iisdemque clarioribus sumendum esset exordium. Itaque post hoc † de merodio expressis honoribus ab invitis, de Epicrate Bidino deque rebus capitalibus, de Sopatro, de Sthenio, de iure dicundo. Alterum de senatoribus, de sacerdotibus, de censoribus pretio a Verre factis, de collatione in statuas, de publicanorum cum Verre convenientia in furtis, de tabulis Carpinati pecunias Verris extraordinarias continentibus. Genus causae in omnibus Verrinarum libris admirabile. Status principaliter coniectura.

---

1 Multa mihi necessario, iudices, praetermittenda
1 sunt, ut possim aliquo modo aliquando de his rebus,
quae meae fidei commissae sunt, dicere. Recepi enim
causam Siciliae; ea me ad hoc negotium provincia
attraxit. Ego tamen hoc onere suscepto et recepta
causa Siciliensi amplexus animo sum aliquanto amplius.
Suscepi enim causam totius ordinis, suscepi causam
rei publicae, quod putabam tum denique recte iudi-
cari posse, si non modo reus improbus adduceretur,
sed etiam diligens ac firmus accusator ad iudicium
2 veniret. Quo mihi maturius ad Siciliae causam venien-
dum est relictis ceteris eius furtis atque flagitiis, ut
et viribus quam integerrimis agere et ad dicendum
temporis satis habere possim.

Atque antequam de incommodis Siciliae dico, pauca
mihi videntur esse de provinciae dignitate, vetustate,
utilitate dicenda. Nam cum omnium sociorum pro-
vinciarumque rationem diligenter habere debetis, tum
praecipue Siciliae, iudices, plurimis iustissimisque de
causis, primum quod omnium nationum exterarum
princeps Sicilia se ad amicitiam fidemque populi
Romani applicavit. Prima omnium, id quod ornamen-
tum imperii est, provincia est appellata, prima docuit
maiores nostros, quam praeclarum esset exteris genti-
bus imperare, sola fuit ea fide benivolentiaque erga
populum Romanum, ut civitates eius insulae, quae
semel in amicitiam nostram venissent, numquam postea
deficerent, pleraeque autem et maxime illustres in
3 amicitia perpetuo manerent. Itaque maioribus nostris
in Africam ex hac provincia gradus imperii factus
est. Neque enim tam facile opes Carthaginis tantae
concidissent, nisi illud et rei frumentariae subsidium
2 et receptaculum classibus nostris pateret. Quare
P. Africanus Carthagine deleta Siculorum urbes signis
monumentisque pulcherrimis exornavit, ut, quos victo-
ria populi Romani maxime laetari arbitrabatur, apud
4 eos monumenta victoriae plurima collocaret. Denique

ille ipse M. Marcellus, cuius in Sicilia virtutem hostes, misericordiam victi, fidem ceteri Siculi perspexerunt, non solum sociis in eo bello consuluit, verum etiam superatis hostibus temperavit. Urbem pulcherrimam Syracusas, quae cum manu munitissima esset, tum loci natura terra ac mari clauderetur, cum vi consilioque cepisset, non solum incolumem passus est esse, sed ita reliquit ornatam, ut esset idem monumentum victoriae, mansuetudinis, continentiae, cum homines viderent, et quid expugnasset et quibus pepercisset et quae reliquisset. Tantum ille honorem habendum Siciliae putavit, ut ne hostium quidem urbem ex sociorum insula tollendam arbitraretur. Itaque ad 5
omnes res sic illa provincia semper usi sumus, ut, quicquid ex sese posset efferre, id non apud eos nasci, sed domi nostrae conditum iam putaremus. Quando illa frumentum, quod deberet, non ad diem dedit? quando id, quod opus esse putaret, non ultro pollicita est? quando id, quod imperaretur, recusavit? Itaque ille M. Cato Sapiens cellam penariam rei publicae nostrae, nutricem plebis Romanae Siciliam nominabat. Nos vero experti sumus Italico maximo difficillimoque bello Siciliam nobis non pro penaria cella, sed pro aerario illo maiorum vetere ac referto fuisse. Nam sine ullo sumptu nostro coriis, tunicis frumentoque suppeditando maximos exercitus nostros vestivit, aluit, armavit. Quid? illa, quae forsitan ne sentiamus 3 6
quidem, iudices, quanta sunt! quod multis locupletioribus civibus utimur, quod habent propinquam, fidelem fructuosamque provinciam, quo facile excurrant, ubi libenter negotium gerant; quos illa partim mercibus suppeditandis cum quaestu compendioque dimittit, partim retinet, ut arare, ut pascere, ut negotiari libeat, ut denique sedes ac domicilium collocare. Quod commodum non mediocre rei publicae est, tantum civium [Romanorum] numerum tam prope ab domo, tam bonis fructuosisque rebus detineri. Et quoniam quasi quaedam 7

praedia populi Romani sunt vectigalia nostra atque provinciae, quem ad modum propinquis vos vestris praediis maxime delectamini, sic populo Romano iucunda suburbanitas est huiusce provinciae. Iam vero hominum ipsorum, iudices, ea patientia, virtus frugalitasque est, ut proxime ad nostram disciplinam illam veterem, non ad hanc, quae nunc increbruit, videantur accedere; nihil ceterorum simile Graecorum, nulla desidia, nulla luxuries, contra summus labor in publicis privatisque rebus, summa parsimonia, summa diligentia. Sic porro nostros homines diligunt, ut his solis neque publicanus neque negotiator odio sit.

8 Magistratuum autem nostrorum iniurias ita multorum tulerunt, ut numquam ante hoc tempus ad aram legum praesidiumque vestrum publico consilio confugerint, tametsi et illum annum pertulerant, qui sic eos afflixerat, ut salvi esse non possent, nisi C. Marcellus quasi aliquo fato venisset, ut bis ex eadem familia salus Siciliae constitueretur, et post M. Antoni infinitum illud imperium senserant. Sic a maioribus suis acceperant, tanta populi Romani in Siculos esse beneficia, ut etiam iniurias nostrorum hominum perferen-

9 das putarent. In neminem civitates ante hunc testimonium publice dixerunt; hunc denique ipsum pertulissent, si humano modo, si usitato more, si denique uno aliquo in genere peccasset. Sed cum perferre non possent luxuriem, crudelitatem, avaritiam, superbiam, cum omnia sua commoda, iura, beneficia senatus populique Romani unius scelere ac libidine perdidissent, hoc statuerunt, aut istius iniurias per vos ulcisci ac persequi aut, si vobis indigni essent visi, quibus opem auxiliumque ferretis, urbes ac sedes suas relinquere, quandoquidem agros iam ante istius in-

4 10 iuriis exagitati reliquissent. Hoc consilio ab L. Metello legationes universae petiverunt, ut quam primum isti succederet, hoc animo totiens apud patronos de suis miseriis deplorarunt, hoc commoti dolore postulata

consulibus, quae non postulata, sed in istum crimina
viderentur esse, ediderunt. Fecerunt etiam, ut me,
cuius fidem continentiamque cognoverant, prope de
vitae meae statu dolore ac lacrimis suis deducerent,
ut ego istum accusarem, a quo mea longissime ratio
voluntasque abhorrebat; quamquam in hac causa multo
plures partes mihi defensionis quam accusationis sus-
cepisse videor; postremo ex tota provincia homines 11
nobilissimi primique publice privatimque venerunt,
gravissima atque amplissima quaeque civitas vehemen-
tissime suas iniurias persecuta est.

At quem ad modum, iudices, venerunt? Videor (11)
enim [mihi] iam liberius apud vos pro Siculis loqui de-
bere, quam forsitan ipsi velint; saluti enim potius
eorum consulam quam voluntati. Ecquem existimatis
umquam ulla in provincia reum absentem contra in-
quisitionem accusatoris tantis opibus, tanta cupiditate
esse defensum? Quaestores utriusque provinciae qui
isto praetore fuerant, cum fascibus mihi praesto fuerunt.
His porro qui successerunt, vehementer istius cupidi, 12
liberaliter ex istius cibariis tractati non minus acres
contra me fuerunt. Videte, quid potuerit, qui quattuor
in una provincia quaestores studiosissimos defensores
propugnatoresque habuerit, praetorem vero cohortem-
que totam sic studiosam, ut facile appareret non tam
illis Siciliam, quam inanem offenderant, quam Verrem
ipsum, qui plenus decesserat, provinciam fuisse. Mi-
nari Siculis, si decrevissent legationes, quae contra
istum dicerent, minari, si qui essent profecti, aliis,
si laudarent, benignissime promittere, gravissimos
privatarum rerum testes, quibus nos praesentibus de-
nuntiavimus, eos vi custodiisque retinere.

Quae cum omnia facta sint, tamen unam solam 5 13
scitote esse civitatem Mamertinam, quae publice le-
gatos, qui istum laudarent, miserit. Eius autem lega-
tionis principem, civitatis nobilissimum civem, C.
Heium, iuratum dicere audistis isti navem onerariam

maximam Messanae esse publice coactis operis aedificatam; idemque Mamertinorum legatus istius laudator non solum istum bona sua, verum etiam sacra deosque penates a maioribus traditos ex aedibus suis eripuisse dixit. Praeclara laudatio, cum duabus in rebus legatorum una opera consumitur, in laudando atque repetendo! Atque ea ipsa civitas qua ratione isti amica sit, dicetur certo loco. Reperietis enim, quae causae benivolentiae Mamertinis erga istum sint, eas ipsas causas satis iustas esse damnationis. Alia
14 civitas nulla, iudices, publico consilio laudat. Vis illa summi imperii tantum potuit apud perpaucos homines, non civitates, ut aut levissimi quidam ex miserrimis desertissimisque oppidis invenirentur, qui iniussu populi ac senatus proficiscerentur, aut ii, qui contra istum legati decreti erant et testimonium publicum mandataque acceperant, vi ac metu retinerentur. Quod ego in paucis tamen usu venisse non moleste tuli, quo reliquae tot et tantae et tam graves civitates, tota denique Sicilia plus auctoritatis apud vos haberet, cum videretis nulla vi retineri, nulla periculo prohiberi potuisse, quo minus experirentur, ecquid apud vos querimoniae valerent antiquissimorum fide-
15 lissimorumque sociorum. Nam quod fortasse non nemo vestrum audierit, istum a Syracusanis publice laudari, id tametsi priore actione ex Heraclii Syracusani testimonio cuius modi esset cognovistis, tamen vobis alio loco, ut se tota res habeat, quod ad eam civitatem attineat, demonstrabitur. Intellegetis enim nullis hominibus quemquam tanto odio quanto istum Syracusanis et esse et fuisse.

6 At enim istum Siculi soli persequuntur, cives Romani, qui in Sicilia negotiantur, defendunt, diligunt, salvum esse cupiunt. Primum, si ita esset, tamen vos in hac quaestione de pecuniis repetundis, quae sociorum causa constituta est lege iudicioque sociali,
16 sociorum querimonias audire oporteret. Sed intellegere

potuistis priore actione cives Romanos honestissimos ex Sicilia plurimos maximis de rebus, et quas ipsi accepissent iniurias, et quas scirent esse aliis factas, pro testimonio dicere. Ego hoc, quod intellego, iudices, sic confirmo: Videor mihi gratum fecisse Siculis, quod eorum iniurias meo labore, inimicitiis, periculo sum persecutus; non minus hoc gratum me nostris civibus intellego fecisse, qui hoc existimant, iuris, libertatis, rerum fortunarumque suarum salutem in istius damnatione consistere. Quapropter de istius 17 praetura Siciliensi non recuso quin ita me audiatis, ut, si cuiquam generi hominum sive Siculorum sive nostrorum civium, si cuiquam ordini sive aratorum sive pecuariorum sive mercatorum probatus sit, si non horum omnium communis hostis praedoque fuerit, si cuiquam denique ulla in re umquam temperarit, ut vos quoque ei temperetis.

Qui, simul atque ei sorte provincia Sicilia obvenit, statim Romae et ad urbem, antequam proficisceretur, quaerere ipse secum et agitare cum suis coepit, quibusnam rebus in ea provincia maximam uno anno pecuniam facere posset. Nolebat in agendo discere, tametsi non provinciae rudis erat et tiro, sed [Siciliae] paratus ad praedam meditatusque venire cupiebat. O praeclare coniectum a volgo in illam pro- 18 vinciam omen communis famae atque sermonis, cum ex nomine istius, quid iste in provincia facturus esset, perridicule homines augurabantur! Etenim quis dubitare posset, cum istius in quaestura fugam et furtum recognosceret, cum in legatione oppidorum fanorumque spoliationes cogitaret, cum videret in foro latrocinia praeturae, qualis iste in quarto actu inprobitatis futurus esset? Atque ut intellegatis eum Romae quae- 7 sisse non modo genera furandi, sed etiam nomina, certissimum accipite argumentum, quo facilius de singulari eius impudentia existumare possitis.

Quo die Siciliam attigit (videte, satisne paratus 19

ex illo omine urbano ad everrendam provinciam venerit), statim Messana litteras Halaesam mittit (quas ego istum in Italia conscripsisse arbitror; nam simul atque e navi egressus est, dedit), ut Halaesinus ad se Dio continuo veniret; se de hereditate velle cognoscere, quae eius filio a propinquo homine, Apollo-
20 doro Laphirone, venisset. Ea erat, iudices, pergrandis pecunia. Hic est Dio, iudices, nunc beneficio Q. Metelli civis Romanus factus; de quo multis viris primariis testibus multorumque tabulis vobis priore actione satis factum est, HS deciens numeratum esse, ut eam causam, in qua ne tenuissima quidem dubitatio posset esse, isto cognoscente obtineret; praeterea greges nobilissimorum equorum abactos, argenti vestisque stragulae domi quod fuerit, esse direptum; ita HS deciens Q. Dionem, quod hereditas ei venisset, nullam aliam
21 ob causam perdidisse. Quid? haec hereditas quo praetore Dionis filio venerat? Eodem, quo Anniae, P. Anni senatoris filiae, eodem, quo M. Liguri senatori, C. Sacerdote. Quid? tum nemo molestus Dioni fuerat? Non plus quam Liguri Sacerdote praetore. Quid? ad Verrem quis detulit? Nemo; nisi forte existumatis
8 ei quadruplatores ad fretum praesto fuisse. Ad urbem cum esset, audivit Dioni cuidam Siculo permagnam venisse hereditatem; heredem statuas iussum esse in foro ponere; nisi posuisset, Veneri Erycinae esse multatum. Tametsi positae essent ex testamento, putabat tamen, quoniam Veneris nomen esset, causam calum-
22 niae se reperturum. Itaque apponit, qui petat Veneri Erycinae illam hereditatem. Non enim quaestor petit, ut est consuetudo, is, qui Erycum montem obtinebat, petit Naevius Turpio quidam, istius excursor et emissarius, homo omnium ex illo conventu quadruplatorum deterrimus, C. Sacerdote praetore condemnatus iniuriarum. Etenim erat eius modi causa, ut ipse praetor, cum quaereret calumniatorem, paulo tamen consideratiorem reperire non posset. † Hunc hominem Veneri

absolvit, sibi condemnat. Maluit videlicet homines peccare quam deos; se potius a Dione, quod non licebat, quam Venerem, quod non debebatur, auferre.

Quid ego hic nunc Sex. Pompei Chlori testimonium 23 recitem? qui causam egit Dionis, qui omnibus rebus interfuit, hominis honestissimi, tametsi civis Romanus virtutis causa iam diu est, tamen omnium Siculorum primi ac nobilissimi; quid ipsius Q. Caecili Dionis, hominis probatissimi ac pudentissimi? quid L. Caecili, L. Liguris, T. Manli, L. Caleni? quorum omnium testimoniis de hac Dionis pecunia confirmatum est. Dixit hoc idem M. Lucullus, se de his Dionis incommodis pro hospitio, quod sibi cum eo esset, iam ante cognosse. Quid? Lucullus, qui tum in Macedonia fuit, 24 melius haec cognovit, quam tu, Hortensi, qui Romae fuisti, ad quem Dio confugit, qui de Dionis iniuriis gravissime per litteras cum Verre questus es? nova tibi haec sunt et inopinata? nunc primum hoc aures tuae crimen accipiunt? nihil ex Dione, nihil ex socru tua, femina primaria, Servilia, vetere Dionis hospita, audisti? Nonne multa mei testes, quae tu scis, nesciunt? nonne te mihi testem in hoc crimine eripuit non istius innocentia, sed legis exceptio? Recita. Testimonia Luculli, Chlori, Dionis. Satisne vobis 9 magnam pecuniam Venerius homo, qui e Chelidonis sinu in provinciam profectus esset, Veneris nomine quaesisse videtur?

Accipite aliam in minore pecunia non minus impudentem 25 calumniam. Sosippus et Philocrates fratres sunt Agyrinenses. Horum pater abhinc duo et xx annos est mortuus; in cuius testamento, quodam loco si commissum quid esset, multa erat Veneri. Ipso vigesimo anno, cum tot interea praetores, tot quaestores, tot calumniatores in provincia fuissent, hereditas ab his Veneris nomine petita est. Causam Verres cognoscit, pecuniam per Volcatium accipit, fere ad HS cccc milia, a duobus fratribus. Multorum testi-

monia audistis antea. Vicerunt Agyrinenses fratres ita, ut egentes inanesque discederent.

10 26 At enim ad Verrem pecunia ista non pervenit. Quae ista defensio est? utrum adseveratur in hoc an temptatur? mihi enim res nova est. Verres calumniatores apponebat, Verres adesse iubebat, Verres cognoscebat, Verres iudicabat; pecuniae maximae dabantur, qui dabant, obtinebant causas; tu mihi ita defendas: 'Non est ista Verri numerata pecunia'? Adiuvo te; mei quoque testes idem dicunt; Volcatio dicunt sese dedisse. Quae vis erat in Volcatio tanta, ut HS CCCC milia a duobus hominibus auferret? Ecquis Volcatio, si sua sponte venisset, unam libellam dedisset? Veniat nunc, experiatur; tecto recipiet nemo. At ego amplius dico, HS quadringentiens cepisse te arguo contra leges, nego tibi ipsi ullum nummum esse numeratum; sed cum ob tua decreta, ob edicta, ob imperia, ob iudicia pecuniae dabantur, non erat quaerendum, cuius manu numerarentur, sed cuius
27 iniuria cogerentur. Comites illi tui delecti manus erant tuae, praefecti, scribae, accensi, medici, haruspices, praecones manus erant tuae; ut quisque te maxime cognatione, affinitate, necessitudine aliqua attingebat, ita maxime manus tua putabatur; cohors tota [tua] illa, quae plus mali Siciliae dedit, quam si centum cohortes fugitivorum fuissent, tua manus sine controversia fuit. Quicquid ab horum quopiam captum est, id non modo tibi datum, sed tua manu numeratum iudicari necesse est. Nam si hanc defensionem probabitis: 'Non accepit ipse', licet omnia de pecuniis repetundis iudicia tollatis; nemo umquam reus tam convictus, tam nocens adducetur, qui ista defensione non possit uti; etenim cum Verres utatur, quis erit umquam posthac reus tam perditus, qui non ad Q. Muci innocentiam referatur, si cum isto conferatur? Neque nunc tam mihi isti Verrem defendere videntur quam in Verre defensionis temptare rationem.

Qua de re, iudices, magno opere vobis providendum 28
est; pertinet hoc ad summam rem publicam et ad existimationem ordinis nostri salutemque sociorum. Si enim innocentes existumari volumus, non solum nos, sed etiam comites nostros praestare debemus. Primum omnium opera danda est, ut eos nobiscum 11
educamus, qui nostrae famae capitique consulant, deinde, si in hominibus eligendis nos spes amicitiae fefellerit, ut vindicemus, missos faciamus, semper ita vivamus, ut rationem reddendam nobis arbitremur. Africani est hoc, hominis liberalissimi (verum tamen ea liberalitas est probanda, quae sine periculo existimationis est, ut in illo fuit) — cum ab eo quidam 29
vetus assectator et ex numero amicorum non impetraret, uti se praefectum in Africam duceret, et id ferret moleste: 'Noli', inquit, 'mirari, si tu hoc a me non impetras. Ego iam pridem ab eo, cui meam existimationem caram fore arbitror, peto, ut mecum praefectus proficiscatur, et adhuc impetrare non possum.' Etenim re vera multo magis est petendum ab hominibus, si salvi et honesti esse volumus, ut eant nobiscum in provinciam, quam [hoc illis] in beneficii loco deferendum. Sed tu cum et tuos amicos in provinciam quasi in praedam invitabas et cum iis ac per eos praedabare et eos in contione anulis aureis donabas, non statuebas tibi non solum de tuis, sed etiam de illorum factis rationem esse reddendam?

Cum hos sibi quaestus constituisset magnos 30
atque uberes ex iis causis, quas ipse instituerat cum consilio, hoc est cum sua cohorte, cognoscere, tum illud infinitum genus invenerat ad innumerabilem pecuniam corripiendam. Dubium nemini 12
est, quin omnes omnium pecuniae positae sint in eorum potestate, qui iudicia dant, et eorum, qui iudicant, quin nemo vestrum possit aedes suas, nemo fundum, nemo bona patria obtinere, si, cum haec a

quopiam vestrum petita sint, praetor improbus, cui nemo intercedere possit, det, quem velit, iudicem, iudex nequam et levis, quod praetor iusserit, iudicet.
31 Si vero illud quoque accedet, ut praetor in ea verba iudicium det, ut vel L. Octavius Balbus iudex, homo et iuris et officii peritissimus, non possit aliter iudicare, si iudicium sit eius modi: L. OCTAVIUS IUDEX ESTO. SI PARET FUNDUM CAPENATEM, QUO DE AGITUR, EX IURE QUIRITIUM P. SERVILI ESSE, NEQUE IS FUNDUS Q. CATULO RESTITUETUR: non necesse erit L. Octavio iudici cogere P. Servilium Q. Catulo fundum restituere aut condemnare eum, quem non oporteat? Eius modi totum ius praetorium, [eiusdem modi] omnis res iudiciaria fuit in Sicilia per triennium Verre praetore, eius modi decreta: SI NON ACCIPIT, QUOD TE DEBERE DICIS, ACCUSES; SI PETIT, DUCAS. C. Fuficium duci iussit petitorem, L. Suetium, L. Racilium. Iudicia eius modi: qui cives Romani erant, si Siculi essent, cum Siculos eorum legibus dari oporteret; qui Siculi,
32 si cives Romani essent. Verum ut totum genus amplectamini iudiciorum, prius iura Siculorum, deinde istius instituta cognoscite.

13 Siculi hoc iure sunt, ut, quod civis cum cive agat, domi certet suis legibus, quod Siculus cum Siculo non eiusdem civitatis, ut de eo praetor iudices ex P. Rupili decreto, quod is de decem legatorum sententia statuit, quam illi legem Rupiliam vocant, sortiatur; quod privatus a populo petit aut populus a privato, senatus ex aliqua civitate, qui iudicet, datur, cum alternae civitates reiectae sunt; quod civis Romanus a Siculo petit, Siculus iudex [datur], quod Siculus a civi Romano, civis Romanus datur; ceterarum rerum selecti iudices ex conventu civium Romanorum proponi solent. Inter aratores et decumanos lege frumentaria, quam Hieronicam appellant, iudicia fiunt.
33 Haec omnia isto praetore non modo perturbata, sed plane et Siculis et civibus Romanis erepta sunt; pri-

mum suae leges. Quod civis cum civi ageret, aut
eum iudicem, quem commodum erat, praeconem, haru-
spicem, medicum suum dabat, aut, si legibus erat
iudicium constitutum et ad civem suum iudicem ve-
nerant, libere civi iudicare non licebat. Edictum enim
hominis cognoscite, quo edicto omnia iudicia rede-
gerat in suam potestatem: SI QUI PERPERAM IUDI-
CASSET, SE COGNITURUM; CUM COGNOSSET, ANIMAD-
VERSURUM. Idque cum faciebat, nemo dubitabat, quin,
cum iudex alium de suo iudicio putaret iudicaturum
seque in eo capitis periculum aditurum, voluntatem
spectaret eius, quem statim de capite suo putaret
iudicaturum. Selecti ex conventu aut ex negotiatori- 34
bus propositi iudices nulli; haec copia, quam dico,
iudicum, cohors non Q. Scaevolae, qui tamen de co-
horte sua dare non solebat, sed C. Verris. Cuius
modi cohortem putatis hoc principe fuisse? † sicuti
videtis edictum: SI QUI PERPERAM IUDICARIT SENATUS.
Eum quoque ostendam, si quando sit datus, coactu
istius, quod non senserit, iudicasse. Ex lege Rupilia
sortitio nulla, nisi cum nihil intererat istius; lege
Hieronica iudicia plurimarum controversiarum sublata
uno nomine omnia; de conventu ac negotiatoribus
nulli iudices. Quantam potestatem habuerit, videtis,
quas res gesserit, cognoscite.

Heraclius est Hieronis filius Syracusanus, homo 14 35
in primis domi suae nobilis et ante hunc praetorem
vel pecuniosissimus Syracusanorum, nunc nulla alia
calamitate nisi istius avaritia atque iniuria pauperri-
mus. Huic hereditas ad HS facile triciens venit testa-
mento propinqui sui Heraclii, plena domus caelati
argenti optimi multaeque stragulae vestis pretioso-
rumque mancipiorum; quibus in rebus istius cupidi-
tates et insanias quis ignorat? Erat in sermone res,
magnam pecuniam Heraclio relictam; non solum Hera-
clium divitem, sed etiam ornatum supellectile, argento,
veste, mancipiis futurum. Audit haec etiam Verres 36

et primo illo suo leniore artificio Heraclium aggredi conatur, ut eum roget inspiciunda, quae non reddat. Deinde a quibusdam Syracusanis admonetur (hi autem erant quidam adfines istius, quorum iste uxores numquam alienas existimavit, Cleomenes et Aeschrio, qui quantum apud istum et quam turpi de causa potuerint, ex reliquis criminibus intellegetis) — hi, ut dico, hominem admonent rem esse praeclaram, *domum* refertam omnibus rebus, ipsum autem Heraclium hominem esse maiorem natu, non promptissimum; eum praeter Marcellos patronum, quem suo iure adire aut appellare posset, habere neminem; esse in eo testamento, quo ille heres esset scriptus, ut statuas in palaestra deberet ponere. 'Faciemus, ut palaestritae ex testamento negent esse positas, petant hereditatem, quod
37 eam palaestrae commissam esse dicant.' Placuit ratio Verri; nam hoc animo providebat, cum tanta hereditas in controversiam venisset iudicioque peteretur, fieri non posse, ut sine praeda ipse discederet. Approbat consilium, auctor est, ut quam primum agere incipiant hominemque id aetatis minime litigiosum quam tumultuosissime adoriantur. Scribitur Heraclio
15 dica. Primo mirantur omnes inprobitatem calumniae; deinde, qui istum nossent, partim suspicabantur, partim plane videbant adiectum esse oculum hereditati. Interea dies advenit, quo die sese ex instituto ac lege Rupilia dicas sortiturum Syracusis iste edixerat. Paratus ad hanc dicam sortiendam venerat. Tum eum docet Heraclius non posse eo die sortiri, quod lex Rupilia vetaret diebus XXX sortiri dicam, quibus scripta esset. Dies XXX nondum fuerant. Sperabat Heraclius, si illum diem effugisset, ante alteram sortitionem Q. Arrium, quem provincia tum maxime expectabat, suc-
38 cessurum. Iste omnibus dicis diem distulit et eam diem constituit, ut hanc Heraclii dicam sortiri post dies triginta ex lege posset. Postquam ea dies venit, iste incipit simulare se velle sortiri. Heraclius cum

advocatis adit et postulat, ut sibi cum palaestritis,
hoc est cum populo Syracusano, aequo iure disceptare
liceat. Adversarii postulant, ut in eam rem iudices
dentur ex iis civitatibus, quae in id forum convenirent,
electi, qui Verri viderentur, Heraclius contra, ut
iudices e lege Rupilia dentur, ne ab institutis supe-
riorum, ab auctoritate senatus, ab iure omnium Sicu-
lorum recedatur. Quid ego istius in iure dicundo 16 89
libidinem et scelera demonstrem? quis vestrum non
in urbana iuris dictione cognovit? quis umquam isto
praetore Chelidone invita lege agere potuit? Non
istum, ut non neminem, provincia corrupit, idem fuit,
qui Romae. Cum id, quod omnes intellegebant, di-
ceret Heraclius, certum ius esse Siculis inter se, quo
iure certarent, legem esse Rupiliam, quam P. Rupilius
consul de decem legatorum sententia dedisset; hanc
omnes semper in Sicilia consules praetoresque ser-
vasse: negavit se iudices e lege Rupilia sortiturum,
quinque iudices, quos ipsi commodum fuit, dedit.
Quid hoc homine facias? quod supplicium dignum 40
libidine eius invenias? Praescriptum tibi cum esset,
homo deterrime et impudentissime, quem ad modum
iudices inter Siculos dares, cum imperatoris populi
Romani auctoritas, legatorum x, summorum homi-
num, dignitas, senatus consultum intercederet, cuius
consulto P. Rupilius de x legatorum sententia leges
in Sicilia constituerat, cum omnes ante te prae-
torem Rupilias leges et in ceteris rebus et in iudiciis
maxime observassent, tu ausus es pro nihilo prae tua
praeda tot res sanctissimas ducere? tibi nulla lex fuit,
nulla religio, nullus existimationis pudor, nullus iudicii
metus? nullius apud te gravis auctoritas, nullum
exemplum, quod sequi velles? Verum, ut institui 41
dicere, quinque iudicibus nulla lege, nullo instituto,
nulla reiectione, nulla sorte ex libidine istius datis,
non qui causam cognoscerent, sed qui, quod impe-
ratum esset, iudicarent, eo die nihil actum est; adesse

17 iubentur postridie. Heraclius interea, cum omnes insidias fortunis suis a praetore fieri videret, capit consilium de amicorum et propinquorum sententia non adesse ad iudicium itaque illa nocte Syracusis profugit. Iste postridie mane, cum multo maturius quam umquam antea surrexisset, iudices citari iubet. Ubi comperit Heraclium non adesse, cogere incipit eos, ut absentem Heraclium condemnent. Illi eum commonefaciunt, ut, si sibi videatur, utatur instituto suo nec cogat ante horam decimam de absente secundum
42 praesentem iudicare; impetrant. Interea sane perturbatus et ipse et eius amici et consiliarii moleste ferre coeperunt Heraclium profugisse; putabant absentis damnationem, praesertim tantae pecuniae, multo invidiosiorem fore, quam si praesens damnatus esset. Eo accedebat, quod iudices e lege Rupilia dati non erant; multo etiam rem turpiorem [fore] et iniquiorem visum iri intellegebant. Itaque hoc dum corrigere volt, apertior eius cupiditas improbitasque facta est. Nam illis quinque iudicibus uti se negat; iubet, id quod initio lege Rupilia fieri oportuerat, citari Heraclium et eos, qui dicam scripserant; ait se iudices ex lege velle sortiri. Quod ab eo pridie, cum multis lacrimis cum oraret atque obsecraret, Heraclius impetrare non potuerat, id ei postridie venit in mentem, ex lege Rupilia sortiri dicas oportere. Educit ex urna tris; his, ut absentem Heraclium condemnent, imperat, itaque condemnant.

43 Quae, malum, ista fuit amentia! ecquando te rationem factorum tuorum redditurum putasti? ecquando his de rebus tales viros audituros existimasti? Petatur hereditas [ea], quae nulla debetur, in praedam praetoris? interponatur nomen civitatis? imponatur honestae civitati turpissima persona calumniae? neque hoc solum, sed ita res agatur, ut ne simulatio quidem aequitatis ulla adhibeatur? Nam, per deos immortales! quid interest, utrum praetor imperet vique cogat

aliquem de suis bonis omnibus decedere an huiusce modi
iudicium det, quo iudicio indicta causa fortunis omni-
bus everti necesse sit? Profecto enim negare non 18 44
potes te ex lege Rupilia sortiri iudices debuisse, cum
praesertim Heraclius id postularet. Sin illud dices,
te Heraclii voluntate ab lege recessisse, ipse te im-
pedies, ipse tua defensione implicabere. Quare enim
primum ille adesse noluit, cum ex eo numero iudices
haberet, quos postularat? deinde tu cur post illius
fugam iudices alios sortitus es, si eos, qui erant antea
dati, utriusque dederas voluntate? Deinde ceteras
dicas omnes illo foro M. Postumius quaestor sortitus
est, hanc solam tu illo conventu reperiere sortitus.

Ergo, inquiet aliquis, donavit populo Syracusano 45
illam hereditatem. Primum, si id confiteri velim, tamen
istum condemnetis necesse est; neque enim permissum
est, ut impune nobis liceat, quod alicui eripuerimus,
id alteri tradere. Verum ex ista reperietis hereditate
istum ita praedatum, ut perpauca occulte fecerit, po-
pulum [quidem] Syracusanum in maximam invidiam
sua infamia, alieno praemio pervenisse, paucos Syra-
cusanos, eos, qui nunc se publice laudationis causa
venisse dicunt, et tum participes praedae fuisse et
nunc non ad istius laudationem, sed ad communem
litium aestimationem venisse. Posteaquam damnatus
est absens, non solum illius hereditatis, de qua ambi-
gebatur, quae erat HS triciens, sed omnium bono-
rum paternorum ipsius Heraclii, quae non minor erat
pecunia, palaestrae Syracusanorum, hoc est Syracu-
sanis, possessio traditur. Quae est ista praetura? 46
Eripis hereditatem, quae venerat a propinquo, venerat
testamento, venerat legibus; quae bona is, qui testa-
mentum fecerat, huic Heraclio, aliquanto ante quam
est mortuus, omnia utenda ac possidenda tradiderat,
cuius hereditatis, cum ille aliquanto ante te praetorem
esset mortuus, controversia fuerat nulla, mentionem
fecerat nemo. Verum esto, eripe hereditatem pro- 19

pinquis, da palaestritis, praedare in bonis alienis nomine civitatis, everte leges, testamenta, voluntates mortuorum, iura vivorum; num etiam patriis Heraclium bonis exturbare oportuit? Qui simul ac profugit, quam impudenter, quam palam, quam acerbe, di immortales, illa bona direpta sunt! quam illa res calamitosa Heraclio, quaestuosa Verri, turpis Syracusanis, miseranda omnibus videbatur! Iam illud quidem statim curatur, ut, quicquid caelati argenti fuit in illis bonis, ad istum deferatur, quicquid Corinthiorum vasorum, stragulae vestis; haec nemo dubitabat quin non modo ex illa domo capta et oppressa, verum [etiam] ex tota provincia ad istum conportari necesse esset. Mancipia, quae voluit, abduxit, alia divisit; auctio facta est, in qua cohors istius invicta
47 dominata . est. Verum illud est praeclarum. Syracusani, qui praefuerant his Heraclii bonis verbo redigendis, re dispertiendis, reddebant eorum negotiorum rationem in senatu; dicebant scyphorum paria conplura, hydrias argenteas pretiosas, vestem stragulam multam, mancipia pretiosa data esse Verri; dicebant, quantum cuique eius iussu nummorum esset datum. Gemebant Syracusani, sed tamen patiebantur. Repente recitatur uno nomine HS $\overline{\text{CCC}}$ iussu praetoris data esse. Fit maximus clamor omnium, non modo optimi cuiusque neque eorum, quibus indignum semper visum erat privata bona populi nomine per summam iniuriam erepta, verum etiam illi ipsi auctores iniuriae et ex aliqua particula socii praedae ac rapinarum clamare
20 coeperunt, sibi ut haberet hereditatem. Tantus in
48 curia clamor factus est, ut populus concurreret. Res ab omni conventu cognita celeriter isti domum nuntiatur. Homo inimicus iis, qui recitassent, hostis omnibus, qui acclamassent, exarsit iracundia ac stomacho; verum tamen fuit tum sui dissimilis. Nostis os hominis, nostis audaciam; tamen tum rumore et clamore populi et manifesto furto grandis pecuniae

perturbatus est. Ubi se collegit, vocat ad se Syracusanos; qui non posset negare ab illis pecuniam datam, non quaesivit procul alicunde (neque enim probaret), sed proximum, paene alterum filium, quem illam pecuniam diceret abstulisse; ostendit se reddere coacturum. Qui posteaquam id audivit, habuit et dignitatis et aetatis et nobilitatis suae rationem; verba apud senatum fecit, docuit ad se nihil pertinere; de isto, id quod omnes videbant, ne ille quidem obscure locutus est. Itaque illi Syracusani statuam postea statuerunt, et is, ut primum potuit, istum reliquit de provinciaque decessit. Et tamen aiunt eum queri 49 solere non inique se miserum, quod non suis, sed suorum peccatis criminibusque prematur. Triennium provinciam obtinuisti; gener, lectus adulescens, unum annum tecum fuit, sodales, viri fortes, legati tui primo anno te reliquerunt, unus legatus P. Tadius, qui erat reliquus, non ita multum tecum fuit; qui si semper una tecum fuisset, tamen [summa cura] cum tuae, tum multo etiam magis suae famae pepercisset. Quid est, quod tu alios accuses? quid est, quam ob rem putes te tuam culpam non modo derivare in aliquem, sed communicare cum altero posse? Nume- 50 rantur illa HS $\overline{\text{CCC}}$ Syracusanis. Ea quem ad modum ad istum postea per pseudothyrum revertantur, tabulis vobis testibusque, iudices, planum faciam.

Ex hac iniquitate istius et improbitate, iudices, 21 quod praeda ex illis bonis ad multos [Syracusanos] invito populo senatuque Syracusano venerat, illa scelera per Theomnastum et Aeschrionem et Dionysodorum et Cleomenem invitissima civitate illa facta sunt, primum ut urbs tota spoliaretur, qua de re alius mihi locus ad dicendum est constitutus, ut omnia signa iste per eos homines, quos nominavi, omne ebur ex aedibus sacris, omnes undique tabulas pictas, deorum denique simulacra, quae vellet, auferret; deinde ut in curia Syracusis, quem locum illi *βουλευτήριον*

nomine appellant, honestissimo loco et apud illos cla-
rissimo, ubi illius ipsius M. Marcelli, qui eum Syra-
cusanis locum, quem eripere belli ac victoriae lege
posset, conservavit ac reddidit, statua est [ex aere
facta], ibi inauratam istius et alteram filio statuam
ponerent, ut, dum istius hominis memoria maneret,
senatus Syracusanus sine lacrimis et gemitu in curia
51 esse non posset. Per eosdem istius furtorum, iniu-
riarum uxorumque socios istius imperio Syracusis
Marcellia tolluntur maximo gemitu et luctu civitatis,
quem illi diem festum cum recentibus beneficiis C.
Marcelli debitum reddebant, tum generi, nomini, fa-
miliae Marcellorum maxima voluntate tribuebant.
Mithridates in Asia, cum eam provinciam totam oc-
cupasset, Mucia non sustulit. Hostis, et hostis in
ceteris rebus nimis ferus et immanis, tamen honorem
hominis deorum religione consecratum violare noluit;
tu Syracusanos unum diem festum Marcellis impertire
noluisti, per quos illi adepti sunt, ut ceteros dies
52 festos agitare possent? At vero praeclarum diem
illis reposuisti, Verria ut agerent, et ut, ad eum diem
quae sacris epulisque opus essent, in compluris annos
locarentur! Iam in tanta istius impudentia remitten-
dum aliquid videtur, ne omnia contendamus, ne omnia
cum dolore agere videamur. Nam me dies, vox, latera
deficiant, si hoc nunc vociferari velim, quam miserum
indignumque sit istius nomine apud eos diem festum
esse, qui se istius opera funditus extinctos esse arbi-
trantur. O Verria praeclara! quo, quaeso, accessisti,
quo non attuleris istum tecum diem? Etenim quam tu
domum, quam urbem adisti, quod fanum denique,
quod non eversum atque extersum reliqueris? Quare
appellentur sane ista Verria, quae non ex nomine,
sed ex manibus naturaque tua constituta esse videantur.

22 53 Quam facile serpat iniuria et peccandi consuetudo,
quam non facile reprimatur, videte, iudices. Bidis
est tenue sane, non longe a Syracusis. Hic

longe primus civitatis est quidam Epicrates. Huic
hereditas HS quingentorum milium venerat a muliere
quadam propinqua, atque ita propinqua, ut, ea etiamsi
intestata esset mortua, Epicratem Bidinorum legibus
heredem esse oporteret. Recens erat illa res, quam
ante demonstravi, de Heraclio Syracusano, qui bona
non perdidisset, nisi ei venisset hereditas. Huic quo-
que Epicrati venerat, ut dixi, hereditas. Cogitare 54
coeperunt eius inimici nihilo minus eodem praetore
everti hunc bonis posse, quo Heraclius esset eversus.
Rem occulte instituunt, ad Verrem per eius interpretes
deferunt. Ita causa componitur, ut item palaestritae
Bidini peterent ab Epicrate hereditatem, quem ad
modum palaestritae Syracusani ab Heraclio petivissent.
Numquam vos praetorem tam palaestricum vidistis;
verum ita palaestritas defendebat, ut ab illis ipse
unctior abiret. † Qui statim quod praesens esset, iubet
cuidam amicorum suorum numerari HS LXXX. Res 55
occultari satis non potuit; per quendam eorum, qui
interfuerant, fit Epicrates certior. Primo neglegere
coepit et contemnere, quod causa prorsus, quod dis-
putari posset, nihil habebat. Deinde cum de Hera-
clio cogitaret et istius libidinem nosset, commodissi-
mum putavit esse de provincia clam abire itaque
fecit; profectus est Regium. Quod ubi auditum est, 23
aestuare illi, qui pecuniam dederant, putare nihil agi
posse absente Epicrate; nam Heraclius tamen adfuerat,
cum primo sunt dati iudices; de hoc, qui, antequam
aditum in ius esset, antequam mentio denique contro-
versiae facta esset ulla, discessisset, putabant nihil
agi posse. Homines Regium proficiscuntur; Epicratem
conveniunt et demonstrant, id quod ille sciebat, se HS
LXXX dedisse; rogant eum, ut sibi id, quod ab ipsis
abisset pecuniae, curet, ab sese caveat, quem ad
modum velit, de illa hereditate cum Epicrate neminem
esse acturum. Epicrates homines multis verbis ab se 56
male acceptos dimittit; redeunt illi Regio Syracusas,

queri cum multis, ut fit, incipiunt, se HS LXXX nummum frustra dedisse. Res percrebruit et in ore atque sermone omnium coepit esse. Verres refert illam *fabulam* suam Syracusanam, ait se velle de illis HS LXXX cognoscere, advocat multos. Dicunt Bidini Volcatio se dedisse, illud non addunt: iussu istius. Volcatium vocat, pecuniam referri iubet. Volcatius animo aequissimo nummos affert, qui nihil amitteret, reddit inspectanti-
57 bus multis; Bidini nummos auferunt. Dicet aliquis: 'Quid ergo in hoc Verrem reprehendis, qui non modo ipse fur non est, sed ne alium quidem passus est esse?' Attendite; iam intellegetis hanc pecuniam, quae via modo visa est exire ab isto, eam semita revertisse. Quid enim debuit praetor facere, cum consilio cognita causa cum comperisset suum comitem iuris, decreti, iudicii corrumpendi causa, qua in re ipsius praetoris caput existimatioque ageretur, pecuniam accepisse, Bidinos autem pecuniam contra praetoris famam ac fortunas dedisse? non et in eum, qui accepisset, animadvertisset et in eos, qui dedissent? Tu, qui institueras in eos animadvertere, qui perperam iudicassent, quod saepe per imprudentiam fit, hos pateris impune discedere, qui [ob tuum decretum,] ob tuum iudicium pecuniam aut dandam aut accipien-
24 58 dam putabant? Volcatius idem apud te postea fuit, eques Romanus, tanta accepta ignominia; nam quid est turpius ingenuo, quid minus libero dignum quam in conventu maximo cogi a magistratu furtum reddere? qui si eo animo esset, quo non modo eques Romanus, sed quivis liber debet esse, aspicere te postea non potuisset, inimicus, hostis esset tanta contumelia accepta, nisi tecum tum conlusisset et tuae potius existimationi servisset quam suae. Qui quam tibi amicus non modo, tam diu fuerit, quam diu tecum in provincia fuit, verum etiam nunc sit, cum iam a ceteris amicis relictus es, et tu intellegis, et nos existimare possumus. An hoc solum argumentum est,

nihil isto imprudente factum, quod Volcatius ei non
succensuit, quod iste neque in Volcatium neque in
Bidinos animadvertit? Est magnum argumentum, 59
verum illud maximum, quod illis ipsis Bidinis, quibus
iste iratus esse debuit, a quibus comperit, quod iure
agere cum Epicrate nihil possent, etiamsi adesset,
idcirco suum decretum pecunia esse temptatum: his,
inquam, ipsis non modo illam hereditatem, quae Epi-
crati venerat, sed, ut in Heraclio Syracusano, item
in hoc, paulo etiam atrocius, quod Epicrates appel-
latus omnino non erat, bona patria fortunasque eius
Bidinis tradidit. Ostendit enim novo modo, si quis
quid de absente peteret, se auditurum. Adeunt Bi-
dini, petunt hereditatem; procuratores postulant, ut
se ad leges suas reiciat aut ex lege Rupilia dicam
scribi iubeat. Adversarii non audebant contra dicere;
exitus nullus reperiebatur. Insimulant hominem frau-
dandi causa discessisse, postulant, ut bona possidere
iubeat. Debebat Epicrates nummum [nullum] nemini; 60
amici, si quis quid peteret, iudicio se passuros, iudi-
catum solvi satis daturos esse dicebant. Cum omnia 25
consilia frigerent, admonitu istius insimulare coeperunt
Epicratem litteras publicas corrupisse, a qua suspi-
cione ille aberat plurimum; actionem eius rei postu-
lant. Amici recusare, ne quod iudicium neve ipsius
cognitio illo absente de eius existimatione constitue-
retur, et simul illud idem postulare non desistebant,
ut se ad leges suas reiceret. Iste amplam [occasionem 61
calumniae] nactus, ubi videt esse aliquid, quod amici
absente Epicrate nollent defendere, adseverat se eius
rei in primis actionem daturum. Cum omnes per-
spicerent ad istum non modo illos nummos, qui per
simulationem ab isto exierant, revertisse, sed multo
etiam plures eum postea nummos abstulisse, amici
Epicratem defendere destiterunt, iste Epicratis bona
Bidinos omnia possidere et sibi habere iussit. Ad
illa HS $\overline{D}$ hereditaria accessit ipsius antiqua HS

quindeciens pecunia. Utrum res ab initio ita ducta est an ad extremum ita perducta, an ita parva est pecunia an is [homo] Verres, ut haec, quae dixi, gratis facta videantur esse?

62 Hic nunc de miseria Siculorum, iudices, audite. Et Heraclius ille Syracusanus et hic Bidinus Epicrates expulsi bonis omnibus Romam venerunt; sordidati, maxima barba et capillo Romae biennium prope fuerunt, quoad L. Metellus in provinciam profectus est. Tum isti bene commendati cum Metello una proficiscuntur. Metellus simul ac venit Syracusas, utrumque rescidit, et de Epicrate et de Heraclio.
26 In utriusque bonis nihil erat, quod restitui posset,
63 nisi si quid moveri loco non potuerat. Fecerat hoc egregie primo adventu Metellus, ut omnes istius iniurias, quas modo posset, rescinderet et inritas faceret. Quod Heraclium restitui iusserat ac non restituebatur, quisquis erat eductus senator Syracusanus ab Heraclio, duci iubebat; itaque permulti ducti sunt. Epicrates quidem continuo est restitutus. Alia iudicia Lilybaei, alia Agrigenti, alia Panhormi restituta sunt. Census, qui isto praetore sunt habiti, non servaturum se Metellus ostenderat, decumas, quas iste contra legem Hieronicam vendiderat, sese venditurum Hieronica lege edixerat. Omnia erant Metelli eius modi, ut non tam suam praeturam gerere quam istius praeturam retexere videretur. Simul atque ego in Siciliam
64 veni, mutatus est. Venerat ad eum illo biduo Laetilius quidam, homo non alienus a litteris; itaque eo iste tabellario semper usus est. Is epistulas complures attulerat, in his unam domo, quae totum mutarat hominem. Repente coepit dicere se omnia Verris causa velle; sibi cum eo amicitiam cognationemque esse. Mirabantur omnes hoc ei tum denique in mentem venisse, posteaquam tam multis eum factis decretisque iugulasset. Erant, qui putarent Laetilium legatum a Verre venisse, qui gratiam, amicitiam cognationemque

commemoraret. Ex illo tempore a civitatibus laudationes petere, testes non solum deterrere verbis, sed etiam vi retinere coepit. Quodnisi ego meo adventu illius conatus aliquantum repressissem et apud Siculos non Metelli, sed Glabrionis litteris ac lege pugnassem, tam multos testes huc evocare non potuissem. 27 65 Verum, quod institui dicere, miserias cognoscite sociorum. Heraclius ille et Epicrates longe mihi obviam cum suis omnibus processerunt, venienti Syracusas egerunt gratias flentes, Romam mecum decedere cupiverunt. Quod erant oppida mihi complura etiam reliqua, quae adire vellem, constitui cum hominibus, quo die mihi Messanae praesto essent. Eo mihi nuntium miserunt se a praetore retineri. Quibus ego testimonium denuntiavi, quorum edidi nomina Metello, cupidissimi veniundi, maximis iniuriis adfecti, adhuc non venerunt. Hoc iure sunt socii, ut iis ne deplorare quidem de suis incommodis liceat.

66 Iam Heraclii Centuripini, optumi nobilissumique adulescentis, testimonium audistis; a quo HS $\overline{C}$ per calumniam malitiamque petita sunt. Iste poenis compromissisque interpositis HS $\overline{CCCC}$ extorquenda curavit, quodque iudicium secundum Heraclium de compromisso factum erat, cum civis Centuripinus inter duo civis diiudicasset, id irritum iussit esse eumque iudicem falsum iudicasse iudicavit; in senatu esse, locis commodisque publicis uti vetuit; si quis eum pulsasset, edixit sese iudicium iniuriarum non daturum; quicquid ab eo peteretur, iudicem de sua cohorte daturum, ipsi autem nullius actionem rei sese daturum. 67 Quae istius auctoritas tantum valuit, ut neque illum pulsaret quisquam, cum praetor in provincia sua verbo permitteret, re hortaretur, neque quisquam ab eo quicquam peteret, cum iste calumniae licentiam sua auctoritate ostendisset; ignominia autem illa gravis tam diu in illo homine mansit, quam diu iste in provincia fuit. Hoc iniecto metu iudicibus novo more, nullo

exemplo, ecquam rem putatis esse in Sicilia nisi ad nutum istius iudicatam? Utrum id solum videtur esse actum, quod est tamen actum, ut haec Heraclio pecunia eriperetur, an etiam illud, in quo praeda erat maxima, ut nomine iudiciorum omnium bona atque fortunae in istius unius essent potestatem?

28 68 Iam vero in rerum capitalium quaestionibus quid ego unam quamque rem colligam et causam? Ex multis similibus ea sumam, quae maxime inprobitate excellere videbuntur. Sopater quidam fuit Halicyensis, homo domi suae cum primis locuples atque honestus. Is ab inimicis suis apud C. Sacerdotem praetorem rei capitalis cum accusatus esset, facile eo iudicio est liberatus. Huic eidem Sopatro idem inimici ad C. Verrem, cum is Sacerdoti successisset, eiusdem rei nomen detulerunt. Res Sopatro facilis videbatur, et quod erat innocens et quod Sacerdotis iudicium inprobare istum ausurum non arbitrabatur. Citatur reus; causa agitur Syracusis; crimina tractantur ab accusatore ea, quae erant antea non solum defensione,
69 verum etiam iudicio dissoluta. Causam Sopatri defendebat Q. Minucius, eques Romanus in primis splendidus atque honestus vobisque, iudices, non ignotus. Nihil erat in causa, quod metuendum aut omnino quod dubitandum videretur. Interea istius libertus et accensus Timarchides, qui est, id quod ex plurimis testibus priore actione didicistis, rerum huiusce modi omnium transactor et administer, ad Sopatrum venit, monet hominem, ne nimis iudicio Sacerdotis et causae suae confidat; accusatores inimicosque eius habere in animo pecuniam praetori dare; praetorem tamen ob salutem malle accipere, et simul malle, si fieri posset, rem iudicatam non rescindere. Sopater, cum hoc illi improvisum atque inopinatum accidisset, commotus est sane neque in praesentia, Timarchidi quid responderet, habuit, nisi se consideraturum, quid sibi esset faciendum, et simul ostendit se in summa difficultate

esse nummaria. Post ad amicos rettulit; qui cum ei
fuissent auctores redimendae salutis, ad Timarchidem
venit. Expositis suis difficultatibus hominem ad HS
LXXX perducit eamque ei pecuniam numerat. Postea- 29 70
quam ad causam dicendam ventum est, tum vero
[sine metu] sine cura omnes erant, qui Sopatrum de-
fendebant. Crimen nullum erat, res erat iudicata,
Verres nummos acceperat; quis posset dubitare, quid-
nam esset futurum? Res illo die non peroratur, iudi-
cium dimittitur. Iterum ad Sopatrum Timarchides
venit, ait accusatores eius multo maiorem pecuniam
praetori polliceri, quam quantam hic dedisset; proinde,
si saperet, videret [quid sibi esset faciendum]. Homo,
quamquam erat et Siculus et reus, hoc est et iure
iniquo et tempore adverso, ferre tamen atque audire
diutius Timarchidem non potuit. 'Facite', inquit, 'quod
libet; daturus non sum amplius.' Idemque hoc
amicis eius et defensoribus videbatur, atque eo etiam
magis, quod iste, quoquo modo se in ea quaestione
praebebat, in consilio tamen habebat homines ho-
nestos e conventu Syracusano, qui Sacerdoti quoque
in consilio fuerant tum, cum est idem hic Sopater
absolutus. Hoc rationis habebant, facere eos nullo
modo posse, ut eodem crimine eisdem testibus Sopa-
trum condemnarent idem homines, qui antea absol-
vissent. Itaque hac una spe ad iudicium venitur. Quo 71
posteaquam est ventum, cum in consilium frequentes
convenissent idem, qui solebant, et hac [una] spe tota
defensio Sopatri niteretur, consilii frequentia et digni-
tate, et quod erant, ut dixi, idem, qui antea Sopatrum
eodem illo crimine liberarant, cognoscite hominis
apertam ac non modo [non] ratione, sed ne dissimu-
latione quidem tectam inprobitatem et audaciam. M.
Petilium, equitem Romanum, quem habebat in con-
silio, iubet operam dare, quod rei privatae iudex esset.
Petilius recusabat, quod suos amicos, quos sibi in
consilio esse vellet, ipse Verres retineret in consilio

Iste homo liberalis negat se quemquam retinere eorum, qui Petilio vellent adesse. Itaque discedunt omnes; nam ceteri quoque impetrant, ne retineantur; qui se velle dicebant alterutri eorum, qui tum illud iudicium habebant, adesse. Itaque iste solus cum sua cohorte
72 nequissima relinquitur. Non dubitabat Minucius, qui Sopatrum defendebat, quin iste, quoniam consilium dimisisset, illo die rem illam quaesiturus non esset, cum repente iubetur dicere. [Respondet:] 'Ad quos?' 'Ad me', inquit, 'si tibi idoneus videor, qui de homine Siculo ac Graeculo iudicem.' 'Idoneus [es]', inquit, 'sed pervellem adessent ii, qui antea adfuerant causamque cognorant.' 'Dic', inquit; 'illi adesse non possunt.' 'Nam hercule', inquit Minucius, 'me quo-
73 que Petilius, ut sibi in consilio essem, rogavit' et simul a subselliis abire coepit. Iste iratus hominem verbis vehementioribus prosequitur atque ei gravius etiam minari coepit, quod in se tantum crimen in-
30 vidiamque conflaret. Minucius, qui Syracusis sic negotiaretur, ut sui iuris dignitatisque meminisset, et qui sciret se ita in provincia rem augere oportere, ut ne quid de libertate deperderet, homini, quae visa sunt, et quae tempus illud tulit et causa, respondit, causam sese dimisso atque ablegato consilio defensurum negavit. Itaque a subselliis discessit, idemque hoc praeter Siculos ceteri Sopatri amici advocatique
74 fecerunt. Iste quamquam est incredibili importunitate et audacia, tamen subito solus destitutus pertimuit et conturbatus est; quid ageret, quo se verteret, nesciebat. Si dimisisset eo tempore quaestionem, post illis adhibitis in consilium, quos ablegarat, absolutum iri Sopatrum videbat; sin autem hominem miserum atque innocentem ita condemnasset, cum ipse praetor sine consilio, reus autem sine patrono atque advocatis fuisset, iudiciumque C. Sacerdotis rescidisset, invidiam se sustinere tantam posse non arbitrabatur. Itaque aestuabat dubitatione, versabat se utramque

in partem non solum mente, verum etiam corpore, ut omnes, qui aderant, intellegere possent in animo eius metum cum cupiditate pugnare. Erat hominum conventus maximus, summum silentium, summa expectatio, quonam esset eius cupiditas eruptura; crebro se accensus demittebat ad aurem Timarchides. Tum 75
iste aliquando: 'Age dic!' inquit. Reus orare atque obsecrare, ut cum consilio cognosceret. Tum repente iste testes citari iubet; dicit unus et alter breviter; nihil interrogatur; praeco DIXISSE pronuntiat. Iste, quasi metueret, ne Petilius privato illo iudicio transacto aut prolato cum ceteris in consilium reverteretur, ita properans de sella exilit, hominem innocentem a C. Sacerdote absolutum indicta causa de sententia scribae, medici haruspicis[que] condemnat.

Retinete, retinete hominem in civitate, iudices, 31 76
parcite et conservate, ut sit, qui vobiscum res iudicet, qui in senatu sine ulla cupiditate de bello et pace sententiam ferat. Tametsi minus id quidem nobis et populo Romano laborandum est, qualis istius in senatu sententia futura sit. Quae enim eius auctoritas erit? quando iste sententiam dicere audebit aut poterit? quando autem homo tantae luxuriae atque desidiae nisi Februario mense aspirabit in curiam? Verum veniat sane, decernat bellum Cretensibus, liberet Byzantios, regem appellet Ptolomaeum, quae vult Hortensius, omnia dicat et sentiat; minus hoc ad nos, minus ad vitae nostrae discrimen, minus ad fortunarum nostrarum periculum pertinet. Illud [illud] 77
est capitale, illud formidolosum, illud optimo cuique metuendum, quod iste, si ex hoc iudicio aliqua vi sese eripuerit, in iudicibus sit necesse est, sententiam de capite civis Romani ferat, sit in eius exercitu signifer, qui imperium iudiciorum tenere vult. Hoc populus Romanus recusat, hoc ferre non potest; clamat permittitque vobis, ut, si istis hominibus delectemini, si ex eo genere splendorem ordini atque ornamentum

curiae constituere velitis, habeatis sane istum vobis-
cum senatorem, etiam de vobis iudicem, si vultis,
habeatis; de se homines, si qui extra istum ordinem
sunt, quibus ne reiciundi quidem amplius quam trium
iudicum praeclarae leges Corneliae faciunt potestatem,
hunc hominem tam crudelem, tam sceleratum, tam
32 78 nefarium nolunt iudicare. Etenim si illud est flagi-
tiosum, quod mihi omnium rerum turpissimum maxi-
meque nefarium videtur, ob rem iudicandam pecuniam
accipere, pretio habere addictam fidem et religionem,
quanto illud flagitiosius, inprobius, indignius, eum,
a quo pecuniam ob absolvendum acceperis, condem-
nare, ut ne praedonum quidem praetor in fide reti-
nenda consuetudinem conservet! Scelus est ab reo
accipere; quanto magis ab accusatore, quanto etiam
sceleratius ab utroque! Fidem cum proposuisses ve-
nalem in provincia, valuit apud te plus is, qui pe-
cuniam maiorem dedit. Concedo; forsitan aliquis ali-
quando eius modi quippiam fecerit. Cum vero fidem
ac religionem tuam iam alteri addictam accepta pe-
cunia habueris, postea eandem adversario tradideris
maiore pecunia, utrumque falles [et trades, cui voles]
et ei, quem fefelleris, ne pecuniam quidem reddes?
79 Quem mihi tu Bulbum, quem Staienum? quod um-
quam huiusce modi monstrum aut prodigium audi-
vimus aut vidimus, qui cum reo transigat, post cum
accusatore decidat, honestos homines, qui causam
norint, ableget a consilioque dimittat, ipse solus reum
absolutum, a quo pecuniam acceperit, condemnet pe-
cuniamque non reddat? Hunc hominem in iudicum
numero habebimus? hic alteram decuriam senatoriam
iudex obtinebit? hic de capite libero iudicabit? huic
iudicialis tabella committetur? quam iste non modo
cera, verum etiam sanguine, si visum erit, notabit.
33 80 Quid enim horum se negat fecisse? Illud vide-
licet unum, quod necesse est, pecuniam accepisse.
Quidni iste neget? At eques Romanus, qui Sopatrum

defendit, qui omnibus eius consiliis rebusque interfuit,
Q. Minucius, iuratus dicit pecuniam datam, iuratus
dicit Timarchidem dixisse maiorem pecuniam ab accu-
satoribus dari; dicent hoc multi Siculi, dicent omnes
Halicyenses, dicet etiam praetextatus Sopatri filius,
qui ab isto homine crudelissimo patre innocentissimo
pecuniaque patria privatus est. Verum si de pecunia 81
testibus planum facere non possem, illud negare posses
aut nunc negabis, te consilio tuo dimisso viris pri-
mariis, qui in consilio C. Sacerdoti fuerant tibique
esse solebant, remotis de re iudicata iudicavisse? teque
eum, quem C. Sacerdos adhibito consilio causa co-
gnita absolvisset, eundem remoto consilio causa in-
cognita condemnasse? Cum haec confessus eris, quae
in foro palam Syracusis in ore atque in oculis pro-
vinciae gesta sunt, negato tum sane, si voles, te pe-
cuniam accepisse; reperies, credo, aliquem, qui, cum
haec, quae palam gesta sunt, videat, quaerat, quid
tu occulte egeris, aut qui dubitet, utrum malit meis
testibus an tuis defensoribus credere.

Dixi iam ante me non omnia istius, quae in hoc 82
genere essent, enumeraturum, sed electurum ea, quae
maxime excellerent. Accipite nunc aliud eius facinus 34
nobile et multis locis saepe commemoratum et eius
modi, ut in uno omnia maleficia inesse videantur.
Attendite diligenter; invenietis enim id facinus natum
a cupiditate, auctum per stuprum, crudelitate per-
fectum atque conclusum. Sthenius est, hic qui nobis 83
adsidet, Thermitanus, antea multis propter summam
virtutem summamque nobilitatem, nunc propter suam
calamitatem atque istius insignem iniuriam omnibus
notus. Huius hospitio Verres cum esset usus et cum
apud eum [non solum] Thermis saepe numero fuisset,
[sed etiam habitasset,] omnia domo eius abstulit,
quae paulo magis animum cuiuspiam aut oculos possent
commovere. Etenim Sthenius ab adulescentia paulo
studiosius hanc comparat supellectilem ex aere ele-

gantiorem et Deliacam et Corinthiam et tabulas pictas,
etiam argenti bene facti, prout Thermitani hominis
facultates ferebant, satis. Quae, cum esset in Asia
adulescens, studiose, ut dixi, compararat non tam
suae delectationis causa quam ad invitationes adven-
tusque nostrorum hominum [suorum] amicorum atque
84 hospitum. Quae posteaquam iste omnia abstulit alia
rogando, alia poscendo, alia sumendo, ferebat Sthenius,
ut poterat; angebatur animi necessario, quod domum
eius exornatam et instructam fere iam iste reddiderat
nudam atque inanem; verum tamen dolorem suum
nemini impertiebat; praetoris iniurias tacite, hospitis
85 placide ferendas arbitrabatur. Interea iste cupiditate
illa sua nota atque apud omnes pervagata, cum signa
quaedam pulcherrima atque antiquissima Thermis in
publico posita vidisset, adamavit; a Sthenio petere
coepit, ut ad ea tollenda operam suam profiteretur
seque adiuvaret. Sthenius vero non solum negavit,
sed etiam ostendit fieri id nullo modo posse, ut signa
antiquissima, monumenta P. Africani, ex oppido Ther-
mitanorum incolumi illa civitate imperioque populi
Romani tollerentur.

35
86 Etenim ut simul Africani quoque humanitatem
et aequitatem cognoscatis, oppidum Himeram Cartha-
ginienses quondam ceperant, quod fuerat in primis
Siciliae clarum et ornatum. Scipio, qui hoc dignum
populo Romano arbitraretur, bello confecto socios
sua per nostram victoriam recuperare, Siculis omni-
bus Carthagine capta, quae potuit, restituenda curavit.
Himera deleta quos civis belli calamitas reliquos fe-
cerat, ii se Thermis conlocarant in isdem agri finibus
neque longe ab oppido antiquo. Ei se patrum fortunam
ac dignitatem recuperare arbitrabantur, cum illa maio-
87 rum ornamenta in eorum oppido collocabantur. Erant
signa ex aere complura; in his eximia pulchritudine
ipsa Himera in muliebrem figuram habitumque for-
mata ex oppidi nomine et fluminis. Erat etiam Ste-

sichori poëtae statua senilis incurva cum libro summo, ut putant, artificio facta, qui fuit Himerae, sed et est et fuit tota Graecia summo propter ingenium honore et nomine. Haec iste ad insaniam concupiverat. Etiam, quod paene praeterii, capella quaedam est, ea quidem mire, ut etiam nos, qui rudes harum rerum sumus, intellegere possumus, scite facta et venuste. Haec et alia Scipio non neglegenter abiecerat, ut homo intellegens Verres auferre posset, sed Thermitanis restituerat, non quo ipse hortos aut suburbanum aut locum omnino, ubi ea poneret, nullum haberet, sed quod, si domum abstulisset, non diu Scipionis appellarentur, sed eorum, ad quoscumque illius morte venissent; nunc iis locis posita sunt, ut mihi semper Scipionis fore videantur itaque dicantur.

36 88 Haec cum iste posceret agereturque ea res in senatu, Sthenius vehementissime restitit multaque, ut in primis Siculorum in dicendo copiosus est, commemoravit: urbem relinquere Thermitanis esse honestius quam pati tolli ex urbe monumenta maiorum, spolia hostium, beneficia clarissimi viri, indicia societatis populi Romani atque amicitiae. Commoti animi sunt omnium; repertus est nemo, qui non mori diceret satius esse. Itaque hoc adhuc oppidum Verres invenit prope solum in orbe terrarum, unde nihil eius modi rerum de publico per vim, nihil occulte, nihil imperio, nihil gratia, nihil pretio posset auferre. Verum hasce eius cupiditates exponam alio loco; nunc ad Sthenium revertar. 89 Iratus iste vehementer Sthenio et incensus hospitium ei renuntiat, domo eius emigrat atque adeo exit; nam iam ante emigrarat. Eum autem statim inimicissimi Stheni domum suam invitant, ut animum eius in Sthenium inflammarent ementiendo aliquid et criminando. Hi autem erant inimici Agathinus, homo nobilis, et Dorotheus, qui habebat in matrimonio Callidamam, Agathini eius filiam; de qua iste audierat, itaque ad generum Agathini migrare maluit. Una

nox intercesserat, cum iste Dorotheum sic diligebat, ut diceres omnia inter eos esse communia, Agathinum ita observabat ut aliquem adfinem atque propinquum; contemnere etiam signum illud Himerae iam videbatur, quod eum multo magis figura et liniamenta hospitae
37 90 delectabant. Itaque hortari homines coepit, ut aliquid Sthenio periculi crearent criminisque confingerent. Dicebant se illi nihil habere, quod dicerent. Tum iste iis aperte ostendit et confirmavit eos, in Sthenium, quicquid vellent, simul atque ad se detulissent, probaturos. Itaque illi non procrastinant, Sthenium statim educunt, aiunt ab eo litteras publicas esse corruptas. Sthenius postulat, ut, cum secum sui cives agant de litteris publicis corruptis eiusque rei legibus Thermitanorum actio sit senatusque et populus Romanus Thermitanis, quod semper in amicitia fideque mansissent, urbem, agros legesque suas reddidisset Publiusque Rupilius postea leges ita Siculis ex senatus consulto de x legatorum sententia dedisset, ut cives inter se legibus suis agerent, idemque hoc haberet Verres ipse in edicto: ut de his omnibus
91 causis se ad leges reiceret. Iste homo omnium aequissimus atque a cupiditate remotissimus se cogniturum esse confirmat; paratum ad causam dicendam venire hora nona iubet. Non erat obscurum, quid homo improbus ac nefarius cogitaret; neque enim ipse satis occultarat, nec mulier tacere potuerat. Intellectum est id istum agere, ut, cum Sthenium sine ullo argumento ac sine teste damnasset, tum homo nefarius de homine nobili atque id aetatis suoque hospite virgis supplicium crudelissime sumeret. Quod cum esset perspicuum, de amicorum hospitumque suorum sententia Thermis Sthenius Romam profugit; hiemi fluctibusque sese committere maluit quam non istam communem Siculorum tempestatem calamitatemque
38 92 vitaret. Iste homo certus et diligens ad horam nonam praesto est, Sthenium citari iubet. Quem posteaquam

videt non adesse, dolore ardere atque iracundia furere coepit, Venerios domum Stheni mittere, equis circum agros eius villasque dimittere. Itaque dum expectat, quidnam sibi certi adferatur, ante horam tertiam noctis de foro non discedit. Postridie mane descendit; Agathinum ad se vocat, iubet eum de litteris publicis in absentem Sthenium dicere. Erat eius modi causa, ut ille ne sine adversario quidem apud inimicum iudicem reperire posset, quid diceret; itaque tantum verbo 93
posuit, Sacerdote praetore Sthenium litteras publicas corrupisse. Vix ille hoc dixerat, cum iste pronuntiat STHENIUM LITTERAS PUBLICAS CORRUPISSE VIDERI; et hoc praeterea addit homo Venerius novo modo nullo exemplo, OB EAM REM HS D VENERI ERYCINAE DE STHENI BONIS *SE* EXACTURUM, bonaque eius statim coepit vendere; et vendidisset, si tantulum morae fuisset, quo minus ei pecunia illa numeraretur. Ea 94
posteaquam numerata est, contentus hac iniquitate iste non fuit; palam pronuntiat de sella ac tribunali, SI QUIS ABSENTEM STHENIUM REI CAPITALIS REUM FACERE VELLET, SESE EIUS NOMEN RECEPTURUM, et simul, ut ad causam accederet nomenque deferret, Agathinum, novum adfinem atque hospitem, coepit hortari. Tum ille clare omnibus audientibus se id non esse facturum, neque se usque eo Sthenio esse inimicum, ut eum rei capitalis affinem esse diceret. Hic tum repente Pacilius quidam, homo egens et levis, accedit, ait, si liceret, absentis nomen deferre se velle. Iste vero et licere et fieri solere, et se recepturum; itaque defertur; edicit statim, ut Kalendis Decembribus adsit Sthenius Syracusis. Hic, qui Romam 95
pervenisset satisque feliciter anni iam adverso tempore navigasset omniaque habuisset aequiora et placabiliora quam animum praetoris atque hospitis, rem ad amicos suos detulit, quae, ut erat acerba et indigna, sic videbatur omnibus.

Itaque in senatu continuo Cn. Lentulus et L. Gellius 39

consules faciunt mentionem placere statui, si patribus
conscriptis videretur, ne absentes homines in provin-
ciis rei fierent rerum capitalium; causam Stheni totam
et istius crudelitatem et iniquitatem senatum docent.
Aderat in senatu Verres pater istius et flens unum
quemque senatorum rogabat, ut filio suo parceret,
neque tamen multum proficiebat; erat enim summa
voluntas senatus. Itaque sententiae dicebantur: CUM
STHENIUS REUS ABSENS FACTUS ESSET, DE ABSENTE
IUDICIUM FIERI NULLUM PLACERE, ET, SI QUOD ESSET
96 FACTUM, ID RATUM ESSE NON PLACERE. Eo die trans-
igi nihil potuit, quod et id temporis erat et ille,
pater istius, invenerat homines, qui dicendo tempus
consumerent. Postea senex Verres defensores atque
hospites omnes Stheni convenit, rogat eos atque orat,
ne oppugnent filium suum, de Sthenio ne laborent;
confirmat iis curaturum se esse, ne quid ei per filium
suum noceretur; se homines certos eius rei causa in
Siciliam et terra et mari esse missurum. Et erat
spatium dierum fere XXX ante Kalendas Decembres,
quo die iste ut Syracusis Sthenius adesset edixerat.
97 Commoventur amici Stheni, sperant fore ut patris
litteris nuntiisque filius ab illo furore revocetur. In
senatu postea causa non agitur. Veniunt ad istum
domestici nuntii litterasque a patre afferunt ante
Kalendas Decembres, cum isti etiam tum de Sthenio in
integro tota res esset, eodemque [ei] tempore de eadem
re litterae complures a multis eius amicis ac neces-
40 sariis adferuntur. Hic iste, qui prae cupiditate neque
officii sui neque periculi neque pietatis neque humani-
tatis rationem habuisset umquam, neque in eo, quod
monebatur, auctoritatem patris neque in eo, quod
rogabatur, voluntatem anteponendam putavit libidini
suae, mane Kalendis Decembribus, ut edixerat, Sthe-
98 nium citari iubet. Si abs te istam rem parens tuus
alicuius amici rogatu benignitate aut ambitione ad-
ductus petisset, gravissima tamen apud te voluntas

patris esse debuisset; cum vero abs te tui capitis causa peteret hominesque certos domo misisset hique eo tempore ad te venissent, cum tibi in integro tota res esset, ne tum quidem te potuit si non pietatis, at salutis tuae ratio ad officium sanitatemque reducere? Citat reum; non respondit; citat accusatorem (attendite, quaeso, iudices, quanto opere istius amentiae fortuna ipsa adversata sit, et simul videte, qui Stheni causam casus adiuverit); citatus accusator, M. Pacilius, nescio quo casu non respondit, non adfuit. Si praesens Sthenius reus esset factus, si manifesto **99** in maleficio teneretur, tamen, cum accusator non adesset, Sthenium condemnari non oporteret. Etenim, si posset reus absente accusatore condemnari, non ego a Vibone Veliam parvulo navigio inter fugitivorum ac praedonum ac tua tela venissem, quo tempore omnis illa mea festinatio fuit cum periculo capitis ob eam causam, ne tu ex reis eximerere, si ego ad diem non adfuissem. Quod igitur tibi erat in tuo iudicio optatissimum, me, cum citatus essem, non adesse, cur Sthenio non putasti prodesse oportere, cum eius accusator non affuisset? Itaque fecit, ut exitus principio simillimus reperiretur; quem absentem reum fecerat, eum absente accusatore condemnat.

Nuntiabatur isti primis illis temporibus, id quod **41** **100** pater quoque ad eum pluribus verbis scripserat, agitatam rem esse in senatu; etiam in contione tribunum plebis de causa Stheni, M. Palicanum, esse questum; postremo me ipsum apud hoc collegium tribunorum plebis, cum eorum omnium edicto non liceret Romae quemquam esse, qui rei capitalis condemnatus esset, egisse causam Stheni, et, cum rem ita exposuissem, quem ad modum nunc apud vos, docuissemque hanc damnationem duci non oportere, x tribunos plebis hoc statuisse, idque de omnium sententia pronuntiatum esse: NON VIDERI STHENIUM IMPEDIRI EDICTO, QUO MINUS EI ROMAE LICERET ESSE. Cum haec ad istum **101**

afferrentur, pertimuit aliquando et commotus est; vertit stilum in tabulis suis, quo facto causam omnem evertit suam; nihil enim sibi reliqui fecit, quod defendi aliqua ratione posset. Nam si ita defenderet: 'Recipi nomen absentis licet; hoc fieri in provincia nulla lex vetat', mala et improba defensione, verum aliqua tamen uti videretur; postremo tamen illo desperatissimo perfugio uti posset, se imprudentem fecisse, existimasse id licere. Quamquam haec perditissima defensio est, tamen aliquid dici videretur. Tollit ex tabulis id, quod erat, [et] facit coram esse delatum.

42 102 Hic videte in quot se laqueos induerit, quorum ex nullo se umquam expediet. Primum ipse in Sicilia saepe [et] palam de loco superiore dixerat et in sermone multis demonstrarat licere nomen recipere absentis; se exemplo fecisse, quod fecisset. Haec eum dictitasse priore actione et Sex. Pompeius Chlorus dixit, de cuius virtute antea commemoravi, et Cn. Pompeius Theodorus, homo et Cn. Pompei, clarissimi viri, iudicio plurimis maximisque in rebus probatissimus et omnium existimatione ornatissimus, et Posides Macro Soluntinus, homo summa nobilitate, existimatione, virtute ornatissimus, et hac actione quam voletis multi dicent, et qui ex isto ipso audierunt viri primarii nostri ordinis et alii, qui interfuerunt, cum absentis nomen reciperetur. Deinde Romae, cum acta res in senatu est, omnes istius amici, in his etiam pater eius hoc defendebat licere fieri; saepe esse factum; iste quod fecisset, aliorum exemplo in-
103 stitutoque fecisse. Dicit praeterea testimonium tota Sicilia, quae in communibus postulatis civitatum omnium consulibus edidit, rogare atque orare patres conscriptos, ut statuerent, ne absentium nomina reciperentur. Qua de re Cn. Lentulum, patronum Siciliae, clarissimum adulescentem, dicere audistis, Siculos, cum se causam, quae sibi in senatu pro his agenda esset,

docerent, de Stheni calamitate questos esse, propterque
hanc iniuriam, quae Sthenio facta esset, eos statuisse,
ut hoc, quod dico, postularetur. Quae cum ita essent, 104
tantane amentia praeditus atque audacia fuisti, ut in
re tam clara, tam testata, tam abs te ipso pervul-
gata tabulas publicas corrumpere auderes? At quem
ad modum corrupisti? nonne ita, ut omnibus nobis
tacentibus ipsae tuae te tabulae condemnare possent?
Cedo, quaeso, codicem, circumfer, ostende. Videtisne
hoc totum nomen, coram ubi facit delatum, esse in
litura? Quid fuit istic antea scriptum? quod mendum
ista litura correxit? Quid a nobis, iudices, expectatis
argumenta huius criminis? Nihil dicimus; tabulae
sunt in medio, quae se corruptas atque interlitas esse
clamant. Ex his etiam tu rebus effugere te posse 105
confidis, cum te nos non opinione dubia, sed tuis ve-
stigiis persequamur, quae tu in tabulis publicis ex-
pressa ac recentia reliquisti? Is mihi etiam Sthenium
litteras publicas corrupisse causa incognita iudicavit,
qui defendere non poterit se non *in* ipsius Stheni
nomine litteras publicas corrupisse?

Videte porro aliam amentiam, videte, ut, dum ex- 43 106
pedire sese vult, induat. Cognitorem ascribit Sthenio —
quem? cognatum aliquem aut propinquum? Non.
Thermitanum aliquem, honestum hominem ac nobilem?
Ne id quidem. At Siculum, in quo aliquis splendor
dignitasque esset? Neminem. Quid ergo? Civem
Romanum. Cui hoc probari potest? Cum esset Sthe-
nius civitatis suae nobilissimus, amplissima cognatione,
plurimis amicitiis, cum praeterea tota Sicilia multum
auctoritate et gratia posset, invenire neminem Siculum
potuit, qui [pro se] cognitor fieret? Hoc probabis?
An ipse civem Romanum maluit? Cedo, cui Siculo,
cum is reus fieret, civis Romanus cognitor factus um-
quam sit. Omnium praetorum litteras, qui ante te
fuerunt, profer, explica; si unum inveneris, ego hoc
tibi, quem ad modum in tabulis scriptum habes, ita

107 gestum esse concedam. At, credo, Sthenius hoc sibi amplum putavit, eligere ex civium Romanorum numero, ex amicorum atque hospitum suorum copia, quem cognitorem daret. Quem delegit? quis in tabulis scriptus est? C. Claudius C. F. Palatina. Non quaero, quis hic sit Claudius, quam splendidus, quam honestus, quam idoneus, propter cuius auctoritatem et dignitatem Sthenius ab omnium Siculorum consuetudine discederet et civem Romanum cognitorem daret. Nihil horum quaero; fortasse enim Sthenius non splendorem hominis, sed familiaritatem secutus est. Quid? si omnium mortalium nemo Sthenio inimicior quam hic C. Claudius cum semper, tum in his ipsis rebus et temporibus fuit, si de litteris corruptis contra venit, si contra omni ratione pugnavit, utrum potius pro Sthenio inimicum cognitorem esse factum an te ad Stheni periculum inimici eius nomine abusum esse credemus?

44 108 Ac ne qui forte dubitet, cuius modi hoc totum sit negotium, tametsi iam dudum omnibus istius improbitatem perspicuam esse confido, tamen paulum etiam attendite. Videtis illum subcrispo capillo, nigrum, qui eo vultu nos intuetur, ut sibi ipse peracutus videatur esse, qui tabulas tenet, qui scribit, qui monet, qui proximus est. Is est Claudius, qui in Sicilia sequester istius, interpres, confector negotiorum, prope collega Timarchidi numerabatur, nunc obtinet eum locum, ut vix Apronio illi de familiaritate concedere videatur, ei qui se non Timarchidi, sed
109 ipsius Verris collegam et socium esse dicebat. Dubitate etiam, si potestis, quin eum iste potissimum ex omni numero delegerit, cui hanc cognitoris falsi improbam personam imponeret, quem et huic inimicissimum et sibi amicissimum esse arbitraretur! Hic vos dubitabitis, iudices, tantam istius audaciam, tantam crudelitatem, tantam iniuriam vindicare? dubitabitis exemplum illorum iudicum sequi, qui damnato Cn. Dolabella damnationem Philodami Opuntii resciderunt,

quod is non absens reus factus esset, quae res iniquissima atque acerbissima est, sed cum ei legatio iam Romam a suis civibus esset data? Quod illi iudices multo in leviore causa statuerunt aequitatem secuti, vos id statuere in gravissima causa, praesertim aliorum auctoritate iam confirmatum, dubitabitis?

At quem hominem, C. Verres, tanta tam insigni 45 110
iniuria affecisti? quem hominem absentem de litteris corruptis causa incognita condemnasti? cuius absentis nomen recepisti? quem absentem non modo sine crimine et sine teste, verum etiam sine accusatore damnasti? Quem hominem? di immortales! non dicam amicum tuum, quod apud homines clarissimum est, non hospitem, quod sanctissimum est; nihil enim minus libenter de Sthenio commemoro, nihil aliud in eo, quod reprehendi possit, invenio, nisi quod homo frugalissimus atque integerrimus te, hominem plenum stupri, flagitii, sceleris, domum suam invitavit, nisi quod, qui C. Mari, Cn. Pompei, C. Marcelli, L. Sisennae, tui defensoris, ceterorum virorum fortissimorum hospes fuisset atque esset, ad eum numerum clarissimorum hominum tuum quoque nomen ascripsit. Quare de 111
hospitio violato et de tuo isto scelere nefario nihil queror; hoc dico non iis, qui Sthenium norunt, hoc est nemini eorum, qui in Sicilia fuerunt (nemo enim ignorat, quo hic in civitate sua splendore, qua apud omnes Siculos dignitate atque existimatione sit); sed ut illi quoque, qui in ea provincia non fuerunt, intellegere possint, in quo homine [tu] statueris exemplum huius modi, quod cum propter iniquitatem rei, tum etiam propter hominis dignitatem acerbum omnibus atque intolerandum videretur. Estne Sthenius is, qui 46 112
omnes honores domi suae facillime cum adeptus esset, amplissime ac magnificentissime gessit, qui oppidum non maximum maximis ex pecunia sua locis communibus monumentisque decoravit, cuius de meritis in rem publicam Thermitanorum Siculosque universos

fuit aënea tabula fixa Thermis in curia, in qua publice erat de huius beneficiis scriptum et incisum? quae tabula tum imperio tuo revulsa, nunc a me tamen deportata est, ut omnes eius honores inter suos et
113 amplitudinem possent cognoscere. Estne hic, qui apud Cn. Pompeium, clarissimum virum, cum accusatus esset, quod propter C. Mari familiaritatem et hospitium contra rem publicam sensisse eum inimici et accusatores eius dicerent, cumque magis invidioso crimine quam vero arcesseretur, ita a Cn. Pompeio absolutus est, ut in eo ipso iudicio Pompeius hunc hospitio suo dignissimum statueret? ita porro laudatus defensusque ab omnibus Siculis, ut idem Pompeius non ab homine solum, sed etiam a provincia tota se huius absolutione inire gratiam arbitraretur? Postremo estne hic, qui et animum in rem publicam habuit eius modi et tantum auctoritate apud suos cives potuit, ut perficeret in Sicilia solus te praetore, quod non modo Siculus nemo, sed ne Sicilia quidem tota potuisset, ut ex oppido Thermis nullum signum, nullum ornamentum, nihil ex sacro, nihil de publico attingeres, cum praesertim et essent multa praeclara et tu omnia concu-
114 pisses? Denique nunc vide, quid inter te, cuius nomine apud Siculos dies festi agitantur et praeclara illa Verria celebrantur, cuius statuae Romae stant inauratae a communi Siciliae, quem ad modum inscriptum videmus, datae — vide, inquam, quid inter te et hunc Siculum, qui abs te est, patrono Siciliae, condemnatus, intersit. Hunc civitates ex Sicilia permultae testimonio suo legationibusque ad eam rem missis publice laudant, te, omnium Siculorum patronum, una Mamertina civitas, socia furtorum ac flagitiorum tuorum, publice laudat, ita tamen novo more, ut legati laedant, legatio laudet, ceterae quidem civitates publice litteris, legationibus, testimoniis accusant, queruntur, arguunt; si tu absolutus sis, se funditus eversas esse arbitrantur.

Hoc de homine ac de huius bonis etiam in Eryco 47 115 monte monumentum tuorum [furtorum,] flagitiorum crudelitatisque posuisti, in quo Stheni Thermitani nomen ascriptum est. Vidi argenteum Cupidinem cum lampade. Quid tandem habuit argumenti aut rationis res, quam ob rem in eo potissimum Sthenianum praemium poneretur? utrum hoc signum cupiditatis tuae an tropaeum necessitudinis atque hospitii an amoris indicium esse voluisti? Faciunt hoc homines, quos in summa nequitia non solum libido et voluptas, verum etiam ipsius nequitiae fama delectat, ut multis in locis notas ac vestigia suorum flagitiorum relinqui velint. Ardebat amore illius hospitae, propter quam 116 hospitii iura violarat; hoc non solum sciri tum, verum etiam commemorari semper volebat; itaque ex illa ipsa re, quam accusante Agathino gesserat, Veneri potissimum deberi praemium statuit, quae illam totam accusationem iudiciumque conflarat. Putarem te gratum in deos, si hoc donum Veneri non de Stheni bonis dedisses, sed de tuis; quod facere debuisti, praesertim cum tibi illo ipso anno a Chelidone venisset hereditas.

Hic ego, si hanc causam non omnium Siculorum 117 rogatu recepissem, si hoc a me muneris non universa provincia poposcisset, si me animus atque amor in rem publicam existimatioque offensa nostri ordinis ac iudiciorum non hoc facere coëgisset, atque haec una causa fuisset, quod amicum atque hospitem meum Sthenium, quem ego in quaestura mea singulariter dilexissem, de quo optime existimassem, quem in provincia existimationis meae studiosissimum cupidissimumque cognossem, tam crudeliter, scelerate nefarieque tractasses — tamen digna causa videretur, cur inimicitias hominis improbissimi susciperem, ut hospitis salutem fortunasque defenderem. Fecerunt hoc 118 multi apud maiores nostros, fecit etiam nuper homo clarissimus, Cn. Domitius, qui M. Silanum, consularem

hominem, accusavit propter Aegritomari Transalpini hospitis iniurias. Putarem me idoneum, qui exemplum sequerer humanitatis atque officii proponeremque spem meis hospitibus ac necessariis, quo tutiorem sese vitam meo praesidio victuros esse arbitrarentur; cum vero in communibus iniuriis totius provinciae Stheni quoque causa contineatur multique uno tempore a me hospites atque amici publice privatimque defendantur, profecto vereri non debeo, ne quis hoc, quod facio, non existimet me summi officii ratione impulsum coactumque suscepisse.

48 Atque ut aliquando de rebus ab isto cognitis iudi-
catisque et de iudiciis datis dicere desistamus et,
quoniam facta istius in his generibus infinita sunt,
nos modum aliquem et finem orationi nostrae cri-
minibusque faciamus, pauca ex aliis generibus sume-
119 mus. Audistis ob ius dicendum Q. Varium dicere
procuratores suos isti centum triginta milia nummum
dedisse, meministis Q. Vari testimonium, remque hanc
totam C. Sacerdotis, hominis ornatissimi, testimonio
comprobari, scitis Cn. Sertium, M. Modium, equites
Romanos, sescentos praeterea cives Romanos multos-
que Siculos dixisse se isti pecuniam ob ius dicendum
dedisse. De quo crimine quid ego disputem, cum id
totum positum sit in testibus? quid porro argumenter,
qua de re dubitare nemo possit? An hoc dubitabit
quisquam omnium, quin is venalem in Sicilia iuris
dictionem habuerit, qui Romae totum edictum atque
omnia decreta vendiderit? et quin is ab Siculis ob
decreta interponenda pecunias ceperit, qui M. Octa-
vium Ligurem pecuniam ob ius dicendum poposcerit?
120 Quod enim iste praeterea genus pecuniae cogendae
praeteriit? quod non ab omnibus aliis praeteritum ex-
cogitavit? ecquae res apud civitates Siculas expetitur,
in qua aut honos aliquis sit aut potestas aut procu-
ratio, quin eam rem tu ad tuum quaestum nundina-
49 tionemque hominum traduxeris? Dicta sunt priore

actione et privatim et publice testimonia; legati Centuripini, Halaesini, Catinenses Panhormitanique dixerunt, multarum praeterea civitatum, iam vero privatim plurimi. Quorum ex testimoniis cognoscere potuistis tota Sicilia per triennium neminem ulla in civitate senatorem factum esse gratis, neminem, ut leges eorum sunt, suffragiis, neminem nisi istius imperio aut litteris; atque in his omnibus senatoribus cooptandis non modo suffragia nulla fuisse, sed ne genera quidem spectata esse, ex quibus in eum ordinem cooptari liceret, neque census neque aetates neque cetera Siculorum iura valuisse; quicumque senator 121
voluerit fieri quamvis puer, quamvis indignus, quamvis ex eo loco, ex quo non liceret, si is pretio apud istum idoneos vinceret, factum esse semper; non modo Siculorum nihil in hac re valuisse leges, sed ne ab senatu quidem populoque Romano datas. Quas enim leges sociis amicisque dat is, qui habet imperium a populo Romano, auctoritatem legum dandarum ab senatu, eae debent et populi Romani et senatus existimari.

Halaesini pro multis ac magnis suis maiorumque 122
suorum in rem publicam nostram meritis atque beneficiis suo iure nuper L. Licinio Q. Mucio consulibus, cum haberent inter se controversias de senatu cooptando, leges ab senatu nostro petiverunt. Decrevit senatus honorifico senatus consulto, ut iis C. Claudius Appi filius Pulcher praetor de senatu cooptando leges conscriberet. C. Claudius adhibitis omnibus Marcellis, qui tum erant, de eorum sententia leges Halaesinis dedit; in quibus multa sanxit de aetate hominum, ne qui minor XXX annis natus, de quaestu, quem qui fecisset, ne legeretur, de censu, de ceteris rebus. Quae omnia ante istum praetorem et nostrorum magistratuum auctoritate et Halaesinorum summa voluntate valuerunt. Ab isto et praeco, qui voluit, illum ordinem pretio mercatus est et pueri annorum senum

septenumque denum senatorium nomen nundinati
sunt; et, quod Halaesini, antiquissimi et fidelissimi
socii atque amici, Romae impetrarant, ut apud se ne
suffragiis quidem fieri liceret, id pretio ut fieri posset,
effecit.

50
123 Agrigentini de senatu cooptando Scipionis leges
antiquas habent, in quibus et illa eadem sancta sunt
et hoc amplius. Cum Agrigentinorum duo genera sint,
unum veterum, alterum colonorum, quos T. Manlius
praetor ex senatus consulto de oppidis Siculorum de-
duxit Agrigentum, cautum est in Scipionis legibus,
ne plures essent in senatu ex colonorum numero
quam ex vetere Agrigentinorum. Iste, qui omnia iura
pretio exaequasset omniumque rerum dilectum atque
discrimen pecunia sustulisset, non modo illa, quae
erant aetatis, ordinis quaestusque, permiscuit, sed
etiam in his duobus generibus civium novorum vete-
124 rumque turbavit. Nam cum esset ex vetere numero
quidam senator demortuus, et cum ex utroque genere
par numerus reliquus esset, veterem cooptari necesse
erat legibus, ut is amplior numerus esset. Quae cum
ita se res haberet, tamen ad istum emptum venerunt
illum locum senatorium non solum veteres, verum
etiam novi. Fit, ut pretio novus vincat litterasque a
praetore adferat Agrigentum. Agrigentini ad istum
legatos mittunt, qui eum leges doceant consuetudi-
nemque omnium annorum demonstrent, ut iste intel-
legeret ei se illum locum vendidisse, cui ne commer-
cium quidem esse oporteret. Quorum oratione iste,
cum pretium iam accepisset, ne tantulum quidem com-
125 motus est. Idem fecit Heracleae. Nam eo quoque
colonos P. Rupilius deduxit legesque similes de co-
optando senatu et de numero veterum ac novorum
dedit. Ibi non solum iste ut apud ceteros pecuniam
accepit, sed etiam genera veterum ac novorum nume-
51 rumque permiscuit. Nolite expectare, dum omnes
obeam oratione mea civitates; hoc uno complector

omnia, neminem isto praetore senatorem fieri potuisse, nisi qui isti pecuniam dedisset.

Hoc idem transfero in magistratus, curationes, 126
sacerdotia; quibus in rebus non solum hominum iura, sed etiam deorum immortalium religiones omnes repudiavit. Syracusis lex est de religione, quae in annos singulos Iovis sacerdotem sortito capi iubeat, quod apud illos
amplissimum sacerdotium putatur. Cum suffragiis tres 127
ex tribus generibus creati sunt, res revocatur ad sortem. Perfecerat iste imperio, ut pro suffragio Theomnastus, familiaris suus, in tribus illis renuntiaretur; in sorte, cui imperare non poterat, expectabant homines quidnam acturus esset. Homo, id quod erat facillimum, primo vetat sortiri, iubet extra sortem Theomnastum renuntiari. Negant id Syracusani per religiones sacrorum ullo modo fieri posse, fas denique negant esse. Iubet iste sibi legem recitari. Recitatur; in qua scriptum erat, ut, quot essent renuntiati, tot in hydriam sortes conicerentur; cuium nomen exisset, ut is haberet id sacerdotium. Iste homo ingeniosus et peracutus: 'Optime', inquit; 'nempe ita scriptum est: QUOT RENUNTIATI ERUNT. 'Quot ergo', inquit, 'sunt renuntiati?' Respondent: 'Tres.' 'Numquid igitur oportet nisi tres sortes conici, unam educi?' 'Nihil.' Conici iubet tres, in quibus omnibus esset inscriptum nomen Theomnasti. Fit clamor maximus, cum id universis indignum ac nefarium videretur. Ita Iovis illud sacerdotium amplissimum per hanc rationem Theomnasto datur.

52
Cephaloedi mensis est certus, quo mense sacer- 128
dotem maximum creari oporteat. Erat eius honoris cupidus Artemo quidam, Climachias cognomine, homo sane locuples et domi nobilis. Sed is fieri nullo modo poterat, si Herodotus quidam adesset; ei locus ille atque honos in illum annum ita deberi putabatur, ut ne Climachias quidem contra diceret. Res ad istum defertur et istius more deciditur; toreumata sane nota

et pretiosa auferuntur. Herodotus Romae erat; satis putabat se ad comitia tempore venturum, si pridie venisset. Iste, ne aut alio mense, ac fas erat, comitia haberentur aut Herodoto praesenti honos adimeretur (id quod iste non laborabat, Climachias minime volebat), excogitat (dixi iam dudum, non est homo acutior quisquam nec fuit), excogitat, inquam, quem ad modum mense illo legitimo comitia haberentur
129 nec tamen Herodotus adesse posset. Est consuetudo Siculorum ceterorumque Graecorum, quod suos dies mensesque congruere volunt cum solis lunaeque ratione, ut non numquam, si quid discrepet, eximant unum aliquem diem aut summum biduum ex mense, quos illi exhaeresimos dies nominant; item non numquam uno die longiorem mensem faciunt aut biduo. Quae cum iste cognosset novus astrologus, qui non tam caeli rationem quam caelati argenti duceret, eximi iubet non diem ex mense, sed ex anno unum dimidiatumque mensem hoc modo, ut, quo die verbi causa esse oporteret Idus Ianuarias, in eum diem Kalendas Martias proscribi iuberet. Itaque fit omnibus recusantibus et plorantibus. Dies is erat legitimus comitiis habendis. Eo modo sacerdos Climachias renun-
130 tiatus est. Herodotus cum Roma revertitur, diebus, ut ipse putabat, xv ante comitia, offendit eum mensem, qui consequitur mensem comitialem, comitiis iam † abhinc diebus xxx factis. Tum Cephaloeditani fecerunt intercalarium xxxv dies longum, ut reliqui menses in suam rationem reverterentur. Hoc si Romae fieri posset, certe aliqua ratione expugnasset iste, ut dies xxxv inter binos ludos tollerentur, per quos solos iudicium fieri posset.

53
131 Iam vero censores quem ad modum isto praetore in Sicilia creati sint, operae pretium est cognoscere. Ille enim est magistratus apud Siculos, qui diligentissime mandatur a populo propter hanc causam, quod omnes Siculi ex censu quotannis tributa con-

ferunt, in censu habendo potestas omnis aestimationis habendae summaeque faciundae censori permittitur. Itaque et populus, cui maximam fidem suarum rerum habeat, maxima cura deligit, et propter magnitudinem potestatis hic magistratus a populo summa ambitione contenditur. In ea re iste nihil obscure facere voluit, 132
non in sortitione fallere neque dies de fastis eximere. Nihil sane vafre nec malitiose facere conatus est; sed ut studia cupiditatesque honorum atque ambitiones ex hominibus civitatibusque tollerentur, quae res evertendae reipublicae solerent esse, ostendit sese in omnibus civitatibus censores esse facturum. Tanto mercatu 133
praetoris indicto concurritur undique ad istum Syracusas; flagrabat tota domus praetoria studio hominum et cupiditate; nec mirum omnibus comitiis tot civitatum unam in domum revocatis tantaque ambitione provinciae totius in uno cubiculo inclusa. Exquisitis palam pretiis et licitationibus factis discribebat censores binos in singulas civitates Timarchides. Is suo labore suisque accessionibus huius negotii atque operis molestia consequebatur, ut ad istum sine ulla sollicitudine summa pecuniae referretur. Iam hic Timarchides quantam pecuniam fecerit, plane adhuc cognoscere non potuistis; verum tamen in priore actione, quam varie, quam improbe praedatus esset, multorum testimoniis cognovistis.

Sed ne miremini, qua ratione hic tantum apud 54 134
istum libertus potuerit, exponam vobis breviter, quid hominis sit, ut et istius nequitiam, qui illum secum habuerit, eo praesertim numero ac loco, et calamitatem provinciae cognoscatis. In mulierum corruptelis et in omni eius modi luxuria atque nequitia mirandum in modum reperiebam hunc Timarchidem ad istius flagitiosas libidines singularemque nequitiam natum atque aptum fuisse; investigare, adire, appellare, corrumpere, quidvis facere in eius modi rebus quamvis callide, quamvis audacter, quamvis impudenter; eundem mira

quaedam excogitare genera furandi; nam ipsum Verrem tantum avaritia semper hiante atque imminente fuisse, ingenio et cogitatione nulla, ut, quicquid sua sponte faciebat, item ut vos Romae cognovistis, eripere potius
135 quam fallere videretur. Haec vero huius erat ars et malitia miranda, quod acutissime, tota provincia quid cuique accidisset, quid cuique opus esset, indagare et odorari solebat; omnium adversarios, omnium inimicos diligenter cognoscere, colloqui, attemptare; ex utraque parte [causas] voluntates perspicere, facultates et copias; quibus opus esset, metum offerre, quibus expediret, spem ostendere; accusatorum et quadruplatorum quicquid erat, habebat in potestate, quod cuique negotii conflare volebat, nullo labore faciebat; istius omnia decreta, imperia, litteras peritissime et callidis-
136 sime venditabat. Ac non solum erat administer istius cupiditatum, verum etiam ipse sui meminerat neque solum nummos, si qui isti exciderant, tollere solebat, ex quibus pecuniam maximam fecit, sed etiam voluptatum flagitiorumque istius ipse reliquias colligebat. Itaque in Sicilia non Athenionem, qui nullum oppidum cepit, sed Timarchidem fugitivum *in* omnibus oppidis per triennium scitote regnasse; in Timarchidi potestate sociorum populi Romani antiquissimorum atque amicissimorum liberos, matres familias, bona fortunasque omnes fuisse. Is igitur, ut dico, Timarchides in omnes civitates accepto pretio censores dimisit; comitia isto praetore censorum ne simulandi quidem causa fuerunt.

55
137 Iam hoc impudentissime. Palam (licebat enim videlicet legibus) singulis censoribus denarii treceni ad statuam praetoris imperati sunt. Censores CXXX facti sunt; pecuniam illam ob censuram contra leges clam dederunt; haec denarium XXXVIIII milia palam salvis legibus contulerunt in statuam. Primum quo tantam pecuniam? deinde quam ob rem censores ad statuam tibi conferebant? Ordo aliqui censorum est, collegium,

genus aliquod hominum? Nam aut publice civitates istos honores habent aut sic generatim homines, ut aratores, ut mercatores, ut navicularii; censores quidem qui magis quam aediles? Ob beneficium? Ergo hoc fatebere, abs te haec petita esse (nam empta non audebis dicere); te eos magistratus hominibus beneficii, non rei publicae causa permisisse? Hoc cum tute fateare, quisquam dubitabit, quin tu istam apud populos provinciae totius invidiam atque offensionem non ambitionis neque beneficiorum collocandorum, sed pecuniae conciliandae causa susceperis? Itaque illi 138
censores fecerunt idem, quod in nostra re publica solent ii, qui per largitionem magistratus adepti sunt; dederunt operam, ut ita potestatem gererent, ut illam lacunam rei familiaris explerent. Sic census habitus est te praetore, ut eo censu nullius civitatis res publica posset administrari; nam locupletissimi cuiusque censum extenuarant, tenuissimi auxerant. Itaque in tributis imperandis tantum oneris plebi imponebatur, ut, etiamsi homines tacerent, res ipsa illum censum repudiaret, id quod intellegi facillime [re ipsa] potest.
Nam L. Metellus, qui, posteaquam ego inquirendi 56
causa in Siciliam veni, repente L. Laetili adventu istius non modo amicus, verum etiam cognatus factus est, is, quod videbat istius censu stari nullo modo posse, eum censum observari iussit, qui viro fortissimo atque innocentissimo, Sex. Peducaeo, praetore habitus esset. Erant enim tum censores legibus facti delecti a suis civitatibus, quibus, si quid commisissent, poenae legibus erant constitutae. Te autem praetore quis 139
censor aut legem metueret, qua non tenebatur, quoniam creatus lege non erat, aut animadversionem tuam, qui id, quod abs te emerat, vendidisset? Teneat iam sane meos testes Metellus, cogat alios laudare, sicut in multis conatus est; modo haec faciat, quae facit. Quis enim umquam tanta a quoquam contumelia, quis tanta ignominia adfectus est? Quinto quoque anno

Sicilia tota censetur. Erat censa praetore Peducaeo; quintus annus cum in te praetorem incidisset, censa denuo est. Postero anno L. Metellus mentionem tui census fieri vetat; censores dicit de integro sibi creari placere; interea Peducaeanum censum observari iubet. Hoc si tuus inimicus fecisset, tamen, si animo aequo provincia tulisset, inimici iudicium grave videretur. Fecit amicus recens et cognatus voluntarius; aliter enim, si provinciam retinere, si salvus ipse in pro-
57 140 vincia vellet esse, facere non potuit. Expectas etiam, quid hi iudicent? Si tibi magistratum abrogasset, minore ignominia te affecisset, quam cum ea, quae in magistratu gessisti, sustulit atque irrita iussit esse. Neque in hac re sola fuit eius modi, sed, ante quam ego in Siciliam veni, in maximis rebus ac plurimis; nam et Heraclio Syracusanos tuos illos palaestritas bona restituere iussit et Epicrati Bidinos et pupillo Drepanitano A. Claudium, et, nisi mature Laetilius in Siciliam cum litteris venisset, minus XXX diebus Metellus totam triennii praeturam tuam rescidisset.

141 Et quoniam de ea pecunia, quam tibi ad statuam censores contulerunt, dixi, non mihi praetermittendum videtur ne illud quidem genus pecuniae conciliatae, quam tu a civitatibus statuarum nomine coëgisti. Video enim eius pecuniae summam esse pergrandem, ad HS viciens; tantum conficietur ex testimoniis et litteris civitatum. Et iste hoc concedit nec potest aliter dicere. Quare cuius modi putamus esse illa, quae negat, cum haec tam improba sunt, quae fatetur? Quid enim vis constitui? consumptam esse istam omnem pecuniam in statuis? Fac ita esse; tamen hoc ferendum nullo modo est, tantam a sociis pecuniam auferri, ut in omnibus angiportis praedonis improbissimi statua ponatur, qua vix tuto transiri posse
58 142 videatur. Verum ubi tandem aut in quibus statuis ista tanta pecunia consumpta est? 'Consumetur', inquies. Scilicet expectemus legitimum illud quinquen-

nium; si hoc intervallo non consumpserit, tum denique nomen eius de pecuniis repetundis statuarum nomine deferemus. Reus est maximis plurimisque criminibus in iudicium vocatus; HS viciens ex hoc uno genere captum videmus. Si condemnatus eris, non, opinor, id ages, ut ista pecunia in quinquennio consumatur in statuis; sin absolutus eris, quis erit tam amens, qui te ex tot tantisque criminibus elapsum post quinquennium statuarum nomine arcessat? Ita, si neque adhuc consumpta est ista pecunia et est perspicuum non consumptum iri, licet iam intellegamus inventam esse rationem, quare et iste HS viciens ex hoc uno genere conciliarit et ceperit et ceteri, si hoc a vobis erit comprobatum, quam volent magnas hoc nomine pecunias capere possint; ut iam videamur non a pecuniis capiundis homines absterrere, sed, cum genera quaedam pecuniarum capiundarum comprobarimus, honesta nomina turpissimis rebus imponere. Etenim, 143 si C. Verres HS $\overline{\text{C}}$ populum verbi gratia Centuripinum poposcisset eamque ab iis pecuniam abstulisset, non, opinor, esset dubium, quin eum, cum id planum fieret, condemnari necesse esset. Quid? si eundem populum HS $\overline{\text{CC}}$ poposcit eaque coëgit atque abstulit, num idcirco absolvetur, quod ascriptum est eam pecuniam datam statuarum nomine? Non, opinor; nisi forte id agimus, non ut magistratibus nostris moram accipiundi, sed ut sociis causam dandi afferre videamur.

Quodsi quem statuae magno opere delectant, et si quis earum honore aut gloria ducitur, is haec tamen constituat necesse est, primum averti pecuniam domum non placere, deinde ipsarum statuarum modum quendam esse oportere, deinde illud, certe ab invitis exigi non oportere. Ac de avertenda pecunia quaero abs 59 144 te, utrum ipsae civitates solitae sint statuas tibi faciendas locare ei, cui possent optima condicione, aut aliquem procuratorem praeficere, qui statuis faciundis praeesset, an tibi, aut cui tu imperasses, adnumerare

pecuniam. Nam si per eos statuae fiebant, a quibus tibi iste honos habebatur, audio; sin Timarchidi pecunia numerabatur, desine, quaeso, simulare te, cum in manifestissimo furto teneare, gloriae studiosum ac monumentorum fuisse.

Quid vero? modum statuarum haberi nullum pla-
145 cet? Atqui habeatur necesse est. Etenim sic considerate. Syracusana civitas, ut eam potissimum nominem, dedit ipsi statuam — est honos — et patri — bella haec pietatis et quaestuosa simulatio — et filio — ferri hoc potest; hunc enim puerum non oderant; verum quotiens et quot nominibus a Syracusanis statuas auferes? Ut in foro statuerent, abstulisti, ut in curia, coëgisti, ut pecuniam conferrent in eas statuas, quae Romae ponerentur, imperasti; ut idem darent homines aratorum nomine; dederunt; ut idem pro parte in commune Siciliae conferrent; etiam id contulerunt. Una civitas cum tot nominibus pecuniam contulerit idemque hoc civitates caeterae fecerint, nonne res ipsa vos admonet, [ut putetis] modum aliquem huic cupiditati constitui oportere? Quid? si hoc voluntate sua nulla civitas fecit, si omnes imperio, metu, vi, malo adductae pecuniam statuarum nomine contulerunt, per deos immortales, num cui dubium esse poterit, quin, etiamsi statuerit accipere ad statuas licere, idem tamen statuat eripere
146 certe non licere? Primum igitur in hanc rem testem totam Siciliam citabo, quae mihi una voce statuarum nomine magnam pecuniam per vim coactam esse demonstret. Nam legationes omnium civitatum in postulatis communibus, quae fere omnia ex tuis iniuriis nata sunt, etiam hoc ediderunt, UT STATUAS NE CUI, NISI CUM IS DE PROVINCIA DECESSISSET, POLLICEREN-
60 TUR. Tot praetores in Sicilia fuerunt, totiens apud maiores nostros Siculi senatum adierunt, totiens hac memoria; tamen huiusce novi postulati genus atque
147 principium tua praetura attulit. Quid enim tam novum

non solum re, sed genere ipso postulandi? nam cetera,
quae sunt in isdem postulatis de iniuriis tuis, sunt
nova, sed tamen non novo modo postulantur. Rogant
et orant Siculi patres conscriptos, ut nostri magi-
stratus posthac decumas lege Hieronica vendant. Tu
primus contra vendideras. Audio. Ne, in cellam
quod imperatur, aestiment. Hoc quoque propter tuos
ternos denarios nunc primum postulatur, sed genus
ipsum postulandi non est novum. Ne absentis nomen
recipiatur. Ex Stheni calamitate et tua natum est
iniuria. Cetera non colligam. Sunt omnia Siculorum
postulata eius modi, ut crimina collecta in unum reum
te esse videantur, quae tamen omnia novas iniurias
habent, sed postulationum formulas usitatas; hoc 148
postulatum de statuis ridiculum esse videatur ei, qui
rem sententiamque non perspiciat. Postulant enim,
non uti ne cogantur statuere; quid igitur? Ut ipsis
ne liceat. Quid est hoc? petis a me, quod in tua po-
testate est, ut id tibi facere ne liceat; pete potius,
ne quis te invitum polliceri aut facere cogat. 'Nihil
egero', inquit; 'negabunt enim omnes se coëgisse; si
me salvum esse vis, mihi impone istam vim, ut omnino
mihi ne liceat polliceri.' Ex tua praetura primum
haec est nata postulatio; qua cum utuntur, hoc signi-
ficant atque adeo aperte ostendunt, sese ad statuas
tuas pecuniam metu ac malo coactos invitissimos con-
tulisse. Quid? si hoc non dicant, tibi non necesse sit 149
ipsi id confiteri? Vide et perspice, qua defensione
sis usurus; iam intelleges hoc [tibi] de statuis con-
fitendum esse. Mihi enim renuntiatur ita constitui a 61
tuis patronis, hominibus ingeniosis, causam tuam, et
eos abs te ita institui et doceri, ut quisque ex pro-
vincia Sicilia gravior homo atque honestior testi-
monium vehementius dixerit, sicuti [Siculi] multi pri-
marii viri multa dixerunt, te statim hoc istis tuis
defensoribus dicere: 'Inimicus est propterea, quod
arator est.' Itaque uno genere, opinor, circum-

scribere habetis in animo genus hoc aratorum, quod eos infenso animo atque inimico venisse dicatis, quia fuerit in decumis iste vehementior. Ergo aratores inimici omnes et adversarii sunt; nemo est eorum, qui non perisse te cupiat? Omnino praeclare te habes, cum is ordo atque id hominum genus, quod optimum atque honestissimum est, a quo uno et summa rei publicae et illa provincia maxime continetur, tibi est
150 inimicissimum. Verum esto; alio loco de aratorum animo et iniuriis videro; nunc, quod mihi abs te datur, id accipio, eos tibi esse inimicissimos. Nempe ita dicis: propter decumas. Concedo; non quaero, iure an iniuria sint inimici. Quid ergo illae sibi statuae equestres inauratae volunt, quae populi Romani oculos animosque maxime offendunt, propter aedem Volcani? nam inscriptum esse video quandam ex his statuis aratores dedisse. Si honoris causa statuam dederunt, inimici non sunt; credamus testibus; tum enim honori tuo, nunc iam religioni suae consulunt. Sin autem metu coacti dederunt, confiteare necesse est te in provincia pecunias statuarum nomine per vim ac metum coëgisse. Utrum tibi commodum est, elige.

62
151 Equidem libenter hoc iam crimen de statuis relinquam, ut mihi tu illud concedas, quod tibi honestissimum est, aratores tibi ad statuam honoris tui causa voluntate sua contulisse. Da mihi hoc; iam tibi maximam partem defensionis praecideris; non enim poteris aratores tibi iratos esse atque inimicos dicere. O causam singularem! o defensionem miseram ac perditam! nolle hoc accipere reum ab accusatore, et eum reum, qui praetor in Sicilia fuerit, aratores ei statuam sua voluntate statuisse, aratores de eo bene existimare, amicos esse, salvum [esse] cupere! Metuit, ne hoc vos existimetis; obruitur enim arato-
152 rum testimoniis. Utar eo, quod datur. Certe hoc vobis ita iudicandum est, eos, qui isti inimicissimi sunt, ut ipse existimari vult, ad istius honores atque

monumenta pecunias voluntate sua non contulisse. Atque ut hoc totum facillime intellegi possit, quem voles eorum testium, quos produxero, qui ex Sicilia testes sunt, sive togatum sive Siculum, rogato et eum, qui tibi inimicissimus esse videbitur, qui se spoliatum abs te esse dicet, ecquid suo nomine in tuam statuam contulerit; neminem reperies, qui neget; etenim omnes dederunt. Quemquam igitur 153
putas dubitaturum, quin is, quem tibi inimicissimum esse oporteat, qui abs te gravissimas iniurias acceperit, pecuniam statuae nomine dederit vi atque imperio adductus, non officio ac voluntate? Et huius ego pecuniae, iudices, quae permagna est impudentissime[que] coacta ab invitis, non habui rationem neque habere potui, quantum ab aratoribus, quantum ab negotiatoribus, qui Syracusis, qui Agrigenti, qui Panhormi, qui Lilybaei negotiantur, esset coactum, et iam intellegitis ipsius quoque confessione ab invitissimis coactam esse.

Venio nunc ad civitates Siciliae, de quibus fa- 63 154
cillime iudicium fieri voluntatis potest. An etiam Siculi inviti contulerunt? Non est probabile. Etenim sic C. Verrem praeturam in Sicilia gessisse constat, ut, cum utrisque satis facere non posset, et Siculis et togatis, officii potius in socios quam ambitionis in civis rationem duxerit. Itaque eum non solum PATRONUM illius insulae, sed etiam SOTERA inscriptum vidi Syracusis. Hoc quantum est? Ita magnum, ut Latine uno verbo exprimi non possit. Is est nimirum SOTER, qui salutem dedit. Huius nomine etiam dies festi agitantur, pulchra illa Verria, non quasi Marcellia, sed pro Marcelliis, quae illi istius iussu sustulerunt; huius fornix in foro Syracusis est, in quo nudus filius stat, ipse autem ex equo nudatam ab se provinciam prospicit; huius statuae locis omnibus, quae hoc demonstrare videantur, prope modum non minus multas statuas istum posuisse Syracusis quam

abstulisse; huic etiam Romae videmus in basi statuarum maximis litteris incisum: A COMMUNI SICILIAE
155 DATAS. Quam ob rem qui hoc probare potes cuiquam,
64 tantos honores habitos esse ab invitis? Hic tibi etiam multo magis quam paulo ante in aratoribus videndum et considerandum est quid velis. Magna res est, utrum tibi Siculos publice privatimque amicos an inimicos existimari velis. Si inimicos, quid te futurum est? quo confugies? ubi nitere? Modo aratorum, honestissimorum hominum ac locupletissimorum et Siculorum et civium Romanorum, maximum numerum abs te abalienasti; nunc de Siculis civitatibus quid ages? Dices tibi Siculos esse amicos? qui poteris? qui, quod nullo in homine antea fecerant, ut in eum publice testimonium dicerent, cum praesertim ex ea provincia condemnati sint complures, qui ibi praetores fuerint, duo soli absoluti, hi nunc veniunt cum litteris, veniunt cum mandatis, veniunt cum testimoniis publicis; qui, si te publice laudarent, tamen id more potius suo quam merito tuo facere viderentur, ei cum de tuis factis publice conqueruntur, nonne hoc indicant, tantas esse iniurias, ut multo maluerint de suo more decedere quam de tuis mori-
156 bus non dicere? Confitendum est igitur necessario tibi Siculos inimicos esse, qui quidem [et] in te gravissima postulata consulibus ediderint et me, ut hanc causam salutisque suae defensionem susciperem, obsecrarint, qui cum a praetore prohiberentur, a quattuor quaestoribus impedirentur, omnium minas atque omnia pericula prae salute sua levia duxerint, qui priore actione ita testimonia graviter vehementerque dixerint, ut Artemonem Centuripinum legatum et publice testem Q. Hortensius accusatorem, non testem esse diceret. Etenim ille cum propter virtutem et fidem cum Androne, homine honestissimo et certissimo, tum etiam propter eloquentiam legatus a suis civibus electus est, ut posset multas istius et varias iniurias quam apertissime vobis planissimeque explicare.

Dixerunt Halaesini, Catinenses, Tyndaritani, Hennen- 65
ses, Herbitenses, Agyrinenses, Netini, Segestani; enu-
merare omnes non est necesse. Scitis, quam multi
et quam multa priore actione dixerint; nunc et illi et
reliqui dicent. Omnes denique hoc in hac causa in- 157
tellegent, hoc animo esse Siculos, ut, si in istum
animadversum non sit, sibi relinquendas domos ac
sedes suas et ex Sicilia decedendum atque adeo fugien-
dum esse arbitrentur. Hos homines tu persuadebis
ad honorem atque amplitudinem tuam pecunias maxi-
mas vôluntate sua contulisse? Credo, qui te in tua
civitate incolumem esse nollent, hi monumenta tuae
formae ac nominis in suis civitatibus esse cupiebant.
Res declarabit, ut cupierint. Iam dudum enim mihi
nimium tenuiter Siculorum erga te voluntatis argu-
menta colligere videor [,utrum statuas voluerint tibi
statuere an coacti sint].

De quo hoc homine auditum est umquam, quod 158
tibi accidit, ut eius in provincia statuae in locis publi-
cis positae, partim etiam in aedibus sacris, per vim
et per universam multitudinem deicerentur? Tot
homines in Asia nocentes, tot in Africa, tot in Hispania,
Gallia, Sardinia, tot in ipsa Sicilia fuerunt; ecquo de
homine hoc umquam audivistis? Novum est, iudices,
in Siculis quidem et in omnibus Graecis monstri
simile. Non crederem hoc de statuis, nisi iacentis
revolsasque vidissem, propterea quod apud omnes
Graecos hic mos est, ut honorem hominibus habitum
in monumentis eius modi non nulla religione deorum
consecrari arbitrentur. Itaque Rhodii, qui prope soli 159
bellum illud superius cum Mithridate rege gesserunt
omnesque eius copias acerrimumque impetum moeni-
bus, litoribus classibusque suis exceperunt, tamen,
cum ei regi inimici praeter ceteros essent, statuam
eius, quae erat apud ipsos in celeberrimo urbis loco,
ne tum quidem in ipsis urbis periculis attigerunt.
Ac forsitan vix convenire videretur, quem ipsum

hominem cuperent evertere, eius effigiem simulacrumque servare, sed tamen videbam, apud eos cum essem, et religionem esse quandam in his rebus a maioribus traditam, et hoc disputari, cum statua se eius habuisse temporis rationem, quo posita esset, cum homine eius,
66 quo gereret bellum atque hostis esset. Videtis igitur consuetudinem religionemque Graecorum, quae monumenta hostium in bello ipso soleat defendere, eam summa in pace praetoris populi Romani statuis
160 praesidio non fuisse. Tauromenitani, quorum est civitas foederata, homines quietissimi, qui maxime ab iniuriis nostrorum magistratuum remoti consuerant esse praesidio foederis, hi tamen istius evertere statuam non dubitaverunt; qua abiecta basim tamen in foro manere voluerunt, quod gravius in istum fore putabant, si scirent homines statuam eius a Tauromenitanis esse deiectam, quam si nullam umquam positam esse arbitrarentur. Tyndaritani deiecerunt in foro et eadem de causa equum inanem reliquerunt. Leontinis, misera in civitate atque inani, tamen istius in gymnasio statua deiecta est. Nam quid ego de Syracusanis loquar? quod non est proprium Syracusanorum, sed et illorum et commune conventus illius ac prope totius provinciae. Quanta illic multitudo, quanta vis hominum convenisse dicebatur tum, cum statuae sunt istius deiectae et eversae! At quo loco! Celeberrimo ac religiosissimo ante ipsum Serapim in primo aditu vestibuloque templi. Quodnisi Metellus hoc tam graviter egisset atque illam rem imperio edictoque prohibuisset, vestigium statuarum istius in tota Sicilia nullum esset relictum.

161 Atque ego hoc non vereor, ne quid horum non modo impulsu, verum omnino adventu meo factum esse videatur. Omnia ista ante facta sunt, non modo quam ego Siciliam, verum etiam quam iste Italiam attigit. Dum ego in Sicilia sum, nulla statua deiecta est; posteaquam illinc discessi, quae sint gesta,

cognoscite. Centuripinorum senatus decrevit populus- 67
que iussit, ut, quae statuae C. Verris ipsius et patris eius et filii essent, eas quaestores demoliendas locarent, dumque ea demolitio fieret, senatores ne minus XXX adessent. Videte gravitatem civitatis ac dignitatem; neque eas in urbe sua statuas esse voluerunt, quas inviti per vim atque imperium dedissent, neque eius hominis, in quem ipsi cum gravissimo testimonio publice, quod numquam antea, Romam mandata legatosque misissent; et id gravius esse putarunt si publico consilio, quam si per vim multitudinis factum esse videretur. Cum hoc consilio statuas Centuripini 162
publice sustulissent, audit Metellus; graviter fert, evocat ad se Centuripinorum magistratus et X primos; nisi restituissent statuas, vehementer minatur. Illi ad senatum renuntiant; statuae, quae istius causae nihil prodessent, reponuntur, decreta Centuripinorum, quae de statuis erant facta, non tolluntur. Hic ego aliud alii concedo, Metello, homini sapienti, prorsus non possum ignoscere, si quid stulte facit. Quid? ille hoc putabat Verri criminosum fore, si statuae eius essent deiectae, quod saepe vento aut aliquo casu fieri solet? Non erat in hoc neque crimen ullum neque reprehensio. Ex quo igitur crimen atque accusatio nascitur? Ex 68
hominum iudicio et voluntate. Ego, si Metellus sta- 163
tuas Centuripinos reponere non coëgisset, hoc dicerem: Videte, iudices, quantum et quam acerbum dolorem sociorum atque amicorum animis inusserint istius iniuriae, cum Centuripinorum amicissima ac fidelissima civitas, quae tantis officiis cum populo Romano coniuncta est, ut non solum rem publicam nostram, sed etiam in quovis homine privato nomen ipsum Romanum semper dilexerit, ea publico consilio atque auctoritate iudicarit C. Verris statuas esse in urbe sua non oportere. Recitarem decreta Centuripinorum, laudarem illam civitatem, id quod verissime possem, commemorarem X milia civium esse Centuripinorum,

fortissimorum fidelissimorumque sociorum; eos omnes hoc statuisse, monumentum istius in sua civitate
164 nullum esse oportere. Haec tum dicerem, si statuas Metellus non reposuisset. Velim quaerere nunc ex ipso Metello, quidnam sua vi et auctoritate mihi ex hac oratione praeciderit. Eadem opinor omnia convenire. Neque enim, si maxime statuae deiectae essent, ego eas vobis possem iacentes ostendere; hoc uno uterer, civitatem tam gravem iudicasse statuas C. Verris demoliendas. Hoc mihi Metellus non eripuit; hoc etiam addidit, ut quererer, si mihi videretur, tam iniquo iure sociis atque amicis imperari, ut iis ne in suis quidem beneficiis libero iudicio uti liceret; ut vos rogarem, ut coniecturam faceretis, qualem in iis rebus in me L. Metellum fuisse putaretis, in quibus rebus obesse mihi posset, cum in hac re tam aperta cupiditate fuerit, in qua nihil obfuit. Sed ego Metello non irascor neque ei suam vacationem eripio, qua ille apud omnes utitur, ut nihil malitiose neque consulto fecisse videatur.

69
165 Iam igitur est ita perspicuum, ut negare non possis, nullam tibi statuam voluntate cuiusquam datam, nullam pecuniam statuarum nomine nisi vi expressam et coactam. Quo quidem in crimine non illud solum intellegi volo, te ad statuas HS viciens coëgisse, sed multo etiam illud magis, quod simul demonstratum est, quantum odium in te aratorum, quantum omnium Siculorum sit et fuerit. In quo quae vestra defensio
166 futura sit, coniectura adsequi non queo. 'Oderunt Siculi; togatorum enim causa multa feci.' — At hi quidem acerrimi inimici[ssimique] sunt. — 'Inimicos habeo cives Romanos, quod sociorum commoda ac iura defendi.' — At socii in hostium numero sese abs te habitos queruntur. — 'Aratores inimici sunt propter decumas.' — Quid? qui agros immunes liberosque arant, cur oderunt? cur Halaesini, cur Centuripini, cur Segestani, cur Halicyenses? Quod genus hominum,

quem numerum, quem ordinem proferre possum, qui
te non oderit, sive civium Romanorum sive Sicu-
lorum? ut, etiamsi causas, cur te oderint, non
possim dicere, tamen illud dicendum putem, quem
omnes mortales oderint, eum vobis quoque odio esse
oportere. An hoc dicere audebis, utrum de te ara- 167
tores, utrum denique Siculi universi bene existiment
aut quo modo existiment, ad rem id non pertinere?
Neque tu hoc dicere audebis, nec, si cupias, licebit;
eripiunt enim tibi istam orationem [contemnendorum
Siculorum atque aratorum] statuae illae equestres, quas
tu paulo ante, quam ad urbem venires, poni inscribi-
que iussisti, ut omnium iniquorum tuorum animos
accusatorumque tardares. Quis enim tibi molestus 168
esset aut quis appellare auderet, cum videret statuas
ab negotiatoribus, ab aratoribus, a communi Siciliae
positas? Quod est aliud in illa provincia genus homi-
num? Nullum. Ergo ab universa provincia generatim-
que a singulis eius partibus non solum diligitur, sed
etiam ornatur. Quis hunc attingere audeat? Potes
igitur dicere nihil tibi obesse oportere aratorum, nego-
tiatorum, Siculorumque omnium testimonia, cum eorum
nominibus in statuarum inscriptione oppositis omnem
te speraris invidiam atque infamiam tuam posse ex-
tinguere? an, quorum tu auctoritate statuas coho-
nestare tuas conatus es, eorum ego dignitate accu-
sationem meam comprobare non potero?

Nisi forte, quod apud publicanos gratiosus fuisti, 169
in ea re spes te aliqua consolatur. Quae gratia ne
quid tibi prodesse posset, ego mea diligentia perfeci,
ut etiam obesse deberet, tu tua sapientia curasti.
Etenim rem totam, iudices, breviter cognoscite. In 70
scriptura Siciliae pro magistro est quidam L. Carpi-
natius, qui et sui quaestus causa, et fortasse quod
sociorum interesse arbitrabatur, bene penitus in istius
familiaritatem sese dedit. Is cum praetorem circum
omnia fora sectaretur neque ab eo umquam discederet,

in eam iam venerat [familiaritatem] consuetudinem[que] in vendendis istius decretis et iudiciis transigendisque negotiis, ut prope alter Timarchides numeraretur;
170 hoc erat etiam capitalior, quod idem pecunias iis, qui ab isto aliquid mercabantur, faenori dabat. Ea autem faeneratio erat eius modi, iudices, ut etiam is quaestus huic cederet; nam, quas pecunias ferebat iis expensas, quibuscum contrahebat, eas aut scribae istius aut Timarchidi aut etiam isti ipsi referebat acceptas. Idem praetereā pecunias istius extraordinarias grandis
171 suo nomine faenerabatur. Hic [primo] Carpinatius, ante quam in istius familiaritatem tantam pervenisset, aliquotiens ad socios litteras de istius iniuriis miserat; Canuleius vero, qui in portu Syracusis operas dabat, furta quoque istius permulta nominatim ad socios perscripserat, ea quae sine portorio Syracusis erant exportata; portum autem et scripturam eadem societas habebat. Ita factum est, ut essent permulta, quae ex societatis litteris dicere in istum et proferre pos-
172 semus. Verum accidit, ut Carpinatius, qui iam cum isto summa consuetudine, praeterea re ac ratione coniunctus esset, crebras postea litteras ad socios de istius summis officiis in rem communem beneficiisque mitteret. Etenim cum iste omnia, quaecumque Carpinatius postulabat, facere ac decernere solebat, tum ille etiam plura scribebat ad socios, ut, si posset, ea, quae antea scripserat, plane extingueret. Ad extremum vero, cum iste iam decedebat, eius modi litteras ad eos misit: ut huic frequentes obviam prodirent, gratias agerent, facturos se, si quid imperasset, studiose pollicerentur; itaque socii fecerunt vetere instituto publicanorum, non quo istum ullo honore dignum arbitrarentur, sed quod sua interesse putabant se memores gratosque existimari, gratias isti egerunt; Carpinatium saepe ad se de eius officiis litteras misisse dixerunt.
71 173 Iste cum respondisset ea se libenter fecisse operasque Carpinati magnopere laudasset, dat amico suo cuidam

negotium, qui tum magister erat eius societatis, ut diligenter caveret atque prospiceret, ne quid esset in litteris sociorum, quod contra caput suum aut existimationem valere posset. Itaque ille multitudine sociorum remota decumanos convocat, rem defert. Statuunt illi atque decernunt, ut eae litterae, quibus existimatio C. Verris laederetur, removerentur operaque daretur, ne ea res C. Verri fraudi esse posset. Si 174 ostendo hoc decrevisse decumanos, si planum facio hoc decreto remotas esse litteras, quid expectatis amplius? possumne magis rem iudicatam afferre, magis reum condemnatum in iudicium adducere? At quorum iudicio condemnatum! Nempe eorum, quos ii, qui severiora iudicia desiderant, arbitrantur res iudicare oportere [publicanorum iudicio]; quos videlicet nunc populus iudices poscit, de quibus [ut eos iudices habeamus] legem ab homine non nostri generis, non ex equestri loco profecto, sed nobilissimo promulgatam videmus; decumani, hoc est principes et quasi sena- 175 tores publicanorum, removendas de medio litteras censuerunt. Habeo ex iis, qui affuerunt, quos producam, quibus hoc committam, homines honestissimos ac locupletissimos, [istos] ipsos principes equestris ordinis, quorum splendore vel maxime illius, qui legem promulgavit, oratio et causa nititur. Venient in medium, dicent, quid statuerint; profecto, si recte homines novi, non mentientur; litteras enim communis de medio removere potuerunt, fidem suam et religionem removere non possunt. Ergo equites Romani, qui te suo iudicio condemnarunt, horum iudicio condemnari noluerunt; vos nunc utrum illorum iudicium an voluntatem sequi malitis, considerate.

At vide, quid te amicorum tuorum studium, quid 72 176 tuum consilium, quid sociorum voluntas adiuvet. Dicam paulo promptius; neque enim iam vereor, ne quis hoc me magis accusatorie quam libere dixisse arbitretur. Si istas litteras non decreto decumanorum magistri

removissent, tantum possem in te dicere, quantum in
litteris invenissem; nunc decreto isto facto litterisque
remotis tantum mihi licet dicere, quantum possum,
tantum iudici suspicari, quantum velit. Dico te maxi-
mum pondus auri, argenti, eboris, purpurae, plurimam
vestem Melitensem, plurimam stragulam, multam De-
liacam supellectilem, plurima vasa Corinthia, magnum
numerum frumenti, vim mellis maximam Syracusis ex-
portasse; his pro rebus quod portorium non esset datum,
litteras ad socios misisse L. Canuleium, qui in portu
177 operas daret. Satisne magnum crimen hoc videtur?
Nullum, opinor, maius. Qui id defendet Hortensius?
postulabit, ut litteras Canulei proferam, crimen eius
modi nisi litteris confirmetur, inane esse dicet? Clamabo
litteras remotas esse de medio, decreto sociorum erepta
mihi esse istius indicia ac monumenta furtorum. Aut
hoc contendat numquam esse factum aut omnia tela
excipiat necesse est. Negas esse factum? Placet mihi
ista defensio; descendo; aequa enim contentio, aequum
certamen proponitur. Producam testes, et producam
plures eodem tempore; quoniam tum, cum actum est,
una fuerunt, nunc quoque una adsint; cum interroga-
buntur, obligentur non solum iuris iurandi atque exi-
stimationis periculo, sed etiam communi inter se con-
178 scientia. Si planum fit hoc ita, quem ad modum
dico, esse factum, num poteris dicere, Hortensi, nihil
in istis fuisse litteris, quod Verrem laederet? Non
modo id non dices, sed ne illud quidem tibi dicere
licebit, tantum, quantum ego dicam, non fuisse. Ergo
hoc vestro consilio et gratia perfecistis, ut, quem
ad modum paulo ante dixi, mihi summa facultas
ad accusandum daretur, iudici libera potestas ad
credendum.

73
179 Quod cum ita sit, nihil fingam tamen. Meminero
me non sumpsisse, quem accusarem, sed recepisse,
quos defenderem, vos ex me causam non a me pro-
latam, sed ad me delatam audire oportere, me Siculis

satis esse facturum, si, quae cognovi in Sicilia, quae accepi ab ipsis, diligenter exposuero, populo Romano, si nullius vim, nullius potentiam pertimuero, vobis, si facultatem vere atque honeste iudicandi fide et diligentia mea fecero, mihimet, si ne minimum quidem de meo curriculo vitae, quod mihi semper propositum fuit, decessero. Quapropter nihil est, quod metuas, 180
ne quid in te confingam; etiam quod laetere, habes. Multa enim, quae scio a te esse commissa, quod aut nimium turpia aut parum credibilia sunt, praetermittam. † Tantum agam de hoc toto nomine societatis, ut iam scire possis. Quaeram, decretumne sit. Cum id invenero, quaeram, remotaene sint litterae. Cum id quoque constabit, vos iam hoc me tacito intellegetis: Si illi, qui hoc istius causa decreverunt [equites Romani], nunc idem in eum iudices essent, istum sine dubio condemnarent, de quo litteras eas, quae istius furta indicarent, et ad se missas et suo decreto remotas scirent esse. Quem igitur ab iis [equitibus Romanis], qui istius causa cupiunt omnia, qui ab eo benignissime tractati sunt, condemnari necesse esset, is a vobis, iudices, ulla via aut ratione absolvi poterit?

Ac ne forte ea, quae remota de medio atque erepta 181
nobis sunt, omnia ita condita fuisse atque ita abdita latuisse videantur, ut haec diligentia, quam ego a me expectari maxime puto, nihil eorum investigare, nihil adsequi potuerit: quae consilio aliquo aut ratione inveniri potuerunt, inventa sunt, iudices; manifestis in rebus hominem iam videbitis teneri. Nam quod in publicanorum causis vel plurimum aetatis meae versor vehementerque illum ordinem observo, satis commode mihi videor eorum consuetudinem usu tractandoque 74
cognosse. Itaque, ut hoc comperi, remotas esse litteras 182
societatis, habui rationem eorum annorum, per quos iste in Sicilia fuisset; deinde quaesivi, quod erat inventu facillimum, qui per eos annos magistri illius

societatis fuissent, apud quos tabulae fuissent. Sciebam
enim hanc magistrorum, qui tabulas haberent, con-
suetudinem esse, ut, cum tabulas novo magistro tra-
derent, exempla litterarum ipsi habere non nollent.
Itaque ad L. Vibium, equitem Romanum, virum pri-
marium, quem reperiebam magistrum fuisse eo ipso
anno, qui mihi maxime quaerendus erat, primum veni.
Sane homini praeter opinionem improviso incidi. Scru-
tatus sum, quae potui, et quaesivi omnia; inveni duos
solos libellos a L. Canuleio missos sociis ex portu
Syracusis, in quibus erat scripta ratio mensuum com-
plurium rerum exportatarum istius nomine sine por-
183 torio. Itaque obsignavi statim. † Erant [haec] ex
eodem genere, quod ego maxime genus ex sociorum
litteris reperire cupiebam, verum tantum inveni, iudices,
quod apud vos quasi exempli causa proferre possem;
sed tamen, quicquid erit in his libellis, quantulum-
cumque videbitur esse, hoc quidem certe manifestum
erit; de ceteris ex hoc coniecturam facere debebitis.
Recita mihi, quaeso, hunc primum libellum, deinde
illum alterum. LIBELLI CANULEIANI.

Non quaero, unde CCCC amphoras mellis habueris,
unde tantum Melitensium, unde L tricliniorum lectos,
unde tot candelabra; non, inquam, iam quaero, unde
haec habueris, sed quo tantum tibi opus fuerit, id
quaero. Omitto de melle, sed tantumne Melitensium,
75 quasi etiam amicorum uxores, tantum lectorum, quasi
184 omnium istorum villas ornaturus esses? Et cum
haec paucorum mensuum ratio in his libellis sit, facite
ut vobis triennii totius veniat in mentem. Sic con-
tendo, ex his libellis parvis apud unum magistrum
societatis repertis vos iam coniectura adsequi posse,
cuius modi praedo iste in illa provincia fuerit, quam
multas cupiditates, quam varias, quam infinitas ha-
buerit, quantam pecuniam non solum numeratam,
verum etiam in huiusce modi rebus positam confecerit;
185 quae vobis alio loco planius explicabuntur. Nunc hoc

attendite. His exportationibus, quae recitatae sunt, scribit HS $\overline{\text{LX}}$ socios perdidisse ex vicensima portorii Syracusis. Pauculis igitur mensibus, ut hi pusilli et contempti libelli indicant, furta praetoris, quae essent HS $\overline{\text{ꝏCC}}$, ex uno oppido solo exportata sunt. Cogitate nunc, cum illa Sicilia sit, hoc est insula, quae undique exitus maritimos habeat, quid ex ceteris locis exportatum putetis, quid Agrigento, quid Lilybaeo, quid Panhormo, quid Thermis, quid Halaesa, quid Catina, quid ex ceteris oppidis, quid vero Messana, quem iste sibi locum maxime tutum esse arbitrabatur, ubi animo semper soluto liberoque erat, quod sibi iste Mamertinos delegerat, ad quos omnia, quae aut diligentius servanda aut occultius exportanda erant, deportaret. His inventis libellis ceteri remoti et diligentius sunt reconditi; nos tamen, ut omnes intellegant hoc nos sine cupiditate agere, his ipsis libellis contenti sumus. 76

Nunc ad sociorum tabulas accepti et expensi, quas 186
removere honeste nullo modo potuerunt, et ad amicum tuum Carpinatium revertemur. Inspiciebamus Syracusis a Carpinatio confectas tabulas societatis, quae significabant multis nominibus eos homines versuram a Carpinatio fecisse, qui pecunias Verri dedissent; quod erit vobis luce clarius, iudices, tum, cum eos ipsos produxero, qui dederunt. Intellegetis enim illa tempora, per quae, cum essent in periculo, pretio sese redemerunt, cum societatis tabulis non solum consulibus, verum etiam mensibus convenire. Cum 187
hoc maxime cognosceremus et [iam] in manibus tabulas haberemus, repente aspicimus lituras eius modi quasi quaedam vulnera tabularum recentia. Statim suspicione offensi ad ea ipsa nomina oculos animumque transtulimus. Erant acceptae pecuniae C. VERRUCIO C. F., sic tamen, ut usque ad alterum R litterae constarent integrae, reliquae omnes essent in litura; alterum, tertium, quartum, permulta erant eiusdem modi nomina. Cum manifesta res flagitiosa litura

tabularum atque insignis turpitudo teneretur, quaerere incipimus de Carpinatio, quisnam is esset Verrucius, quicum tantae pecuniae rationem haberet. Haerere homo, versari, rubere. Quod lege excipiuntur tabulae publicanorum, quo minus Romam deportentur, ut res quam maxime clara et testata esse posset, in ius ad Metellum Carpinatium voco tabulasque societatis in forum defero. Fit maximus concursus hominum, et, quod erat Carpinati nota cum isto praetore societas
77 ac faeneratio, summe expectabant omnes, quidnam in
188 tabulis teneretur. Rem ad Metellum defero, me tabulas perspexisse sociorum; in his tabulis magnam rationem C. Verruci permultis nominibus esse, meque hoc perspicere ex consulum mensuumque ratione, hunc Verrucium neque ante adventum C. Verris neque post decessionem quicquam cum Carpinatio rationis habuisse; postulo, ut mihi respondeat, qui sit is Verrucius, mercator an negotiator an arator an pecuarius, in Sicilia sit an iam decesserit. Clamare omnes ex conventu neminem umquam in Sicilia fuisse Verrucium. Ego instare, ut mihi responderet, qui esset, ubi esset, unde esset; cur servus societatis, qui tabulas conficeret, semper in Verruci nomine certo ex loco men-
189 dosus esset. Atque hoc postulabam, non quo illum cogi putarem oportere, ut ad ea mihi responderet invitus, sed ut omnibus istius furta, illius flagitium, utriusque audacia perspicua esse posset. Itaque illum in iure metu conscientiaque peccati mutum atque exanimatum ac vix vivum relinquo, tabulas in foro summa hominum frequentia exscribo; adhibentur in scribendo ex conventu viri primarii, litterae lituraeque omnes assimulatae et expressae de tabulis in
190 libros transferuntur. Haec omnia summa cura et diligentia recognita et collata et ab hominibus honestissimis obsignata sunt. Si Carpinatius mihi tum respondere noluit, responde tu mihi nunc, Verres, quem esse hunc tuum paene gentilem Verrucium putes.

Fieri non potest, ut, quem video te praetore in Si-
cilia fuisse et quem ex ipsa ratione intellego locu-
pletem fuisse, eum tu in tua provincia non cogno-
veris. Atque adeo, ne hoc aut longius aut obscurius
esse possit, procedite in medium atque explicate de-
scriptionem imaginemque tabularum, ut omnes mor-
tales istius avaritiae non iam vestigia, sed ipsa cubilia
videre possint. Videtis Verrucium? videtis primas 78 191
litteras integras? videtis extremam partem nominis,
codam illam Verrinam tamquam in luto demersam
esse in litura? Sic habent se tabulae, iudices, ut vi-
detis. Quid expectatis, quid quaeritis amplius? Tu
ipse, Verres, quid sedes, quid moraris? Nam aut
exhibeas nobis Verrucium necesse est aut te Verru-
cium esse fateare.

Laudantur oratores veteres, Crassi illi et Antonii,
quod crimina diluere dilucide, quod copiose reorum
causas defendere solerent. Nimirum illi non ingenio
solum his patronis, sed fortuna etiam praestiterunt.
Nemo enim ita tum peccabat, ut defensioni locum
non relinqueret, nemo ita vivebat, ut nulla eius vitae
pars summae turpitudinis esset expers, nemo ita in
manifesto peccato tenebatur, ut, cum impudens fuisset
in facto, tum impudentior videretur, si negaret. Nunc 192
vero quid faciat Hortensius [patronus]? avaritiaene
crimina frugalitatis laudibus deprecetur? At hominem
flagitiosissimum, libidinosissimum nequissimumque de-
fendit. An ab hac istius infamia *ac* nequitia vestros
animos in aliam partem fortitudinis commemoratione
traducat? At homo inertior, ignavior, magis vir inter
mulieres, impura inter viros muliercula proferri non
potest. At mores commodi. Quis contumacior, quis
inhumanior, quis superbior? At haec sine cuiusquam
malo. Quis acerbior, quis insidiosior, quis crudelior
umquam fuit? In hoc homine atque in eius modi
causa quid facerent omnes Crassi et Antonii? Tantum,
opinor, Hortensi: ad causam non accederent neque in

alterius impudentia sui pudoris existimationem amitterent. Liberi enim ad causas solutique veniebant neque committebant, ut, si impudentes in defendendo esse noluissent, ingrati in deserendo existimarentur.

M. TULLI CICERONIS

ACTIONIS IN C. VERREM SECUNDAE

LIBER TERTIUS DE FRUMENTO.

ARGUMENTUM.

Hic liber Verris furta in omni frumenti genere continet. Frumenti autem, quod praetor Siculis ab aratoribus exigere poterat et debebat, erat primum decumanum, quod aratores pro agris suis cuique attributis dabant, alterum lege Rupilia certo pretio emptum. Id erat vel decumanum alterum, cui pretium erat a senatu populi Rom. constitutum in modios singulos HS terni, vel imperatum, cui HS quaterni constituti erant. Constituebatur autem a senatu in annos singulos e lege Terentia et Cassia frumentaria, quanta pecuniae summa in utrumque empti genus ex aerario impenderetur. Tertium erat aestimatum in cellam, quod ex senatus consulto et legibus praetori in cellam ad usus suos imperabatur. Dabat senatus quaestori praetoris certam ex aerario pecuniam, unde ab aratoribus emeret, et quidem modium tritici HS IIII, hordei autem HS II. Illam pecuniam aratoribus adnumerabat et deinde frumentum vehebatur, quo volebat. Licebat autem praetori tantam pecuniam, quantam aequum erat, ab aratoribus pro frumento et vectura pacisci. Iam primum a c. 6 ad 70 fraudes et furta Verris in decumano, a c. 70 ad 81 in empto, deinde in aestimato ostendit.

1
1 Omnes, qui alterum, iudices, nullis inpulsi inimicitiis, nulla privatim laesi iniuria, nullo praemio adducti in iudicium rei publicae causa vocant, providere

debent, non solum quid oneris in praesentia tollant, sed quantum in omnem vitam negotii suscipere conentur. Legem enim sibi ipsi dicunt innocentiae, continentiae virtutumque omnium, qui ab altero rationem vitae reposcunt, atque eo magis, si id, ut ante dixi, faciunt nulla re commoti alia nisi utilitate communi. Nam qui sibi hoc sumpsit, ut corrigat mores aliorum 2 ac peccata reprehendat, quis huic ignoscat, si qua in re ipse ab religione officii declinarit? Quapropter hoc etiam magis ab omnibus eius modi civis laudandus ac diligendus est, quod non solum ab re publica civem inprobum removet, verum etiam se ipsum eius modi fore profitetur ac praestat, ut sibi non modo communi voluntate virtutis atque officii, sed etiam vi quadam magis necessaria recte sit honesteque vivendum. 3 Itaque hoc, iudices, ex homine clarissimo atque eloquentissimo, L. Crasso, saepe auditum est, cum se nullius rei tam paenitere diceret, quam quod C. Carbonem umquam in iudicium vocavisset; minus enim liberas omnium rerum voluntates habebat et vitam suam pluribus, quam vellet, observari oculis arbitrabatur. Atque ille his praesidiis ingenii fortunaeque munitus tamen hac cura continebatur, quam sibi nondum confirmato consilio, sed ineunte aetate susceperat. Quamquam minus etiam perspicitur eorum virtus et integritas, qui ad hanc rem adulescentuli, quam qui iam firmata aetate descendunt. Illi enim, ante quam potuerunt existimare, quanto liberior vita sit eorum, qui neminem accusarint, gloriae causa atque ostentationis accusant; nos, qui iam, et quid facere et quantulum iudicare possemus, ostendimus, nisi facile cupiditates nostras teneremus, numquam ipsimet nobis praecideremus istam licentiam libertatemque vivendi.

2 4 Atque ego hoc plus oneris habeo, quam qui ceteros accusarunt (si onus est id appellandum, quod cum laetitia feras ac voluptate) — verum tamen ego hoc amplius suscepi quam ceteri, quod ita postulatur ab

hominibus, ut [ab] iis [se] abstineant maxime vitiis, in quibus alterum reprehenderint. Furem aliquem aut rapacem accusaris, vitanda tibi semper erit omnis avaritiae suspicio; maleficum quempiam adduxeris aut crudelem, cavendum erit semper, ne qua in re asperior aut inhumanior fuisse videare; corruptorem, adulterum, providendum diligenter, ne quod in vita vestigium libidinis appareat; omnia postremo, quae vindicaris in altero, tibi ipsi vehementer fugienda sunt. Etenim non modo accusator, sed ne obiurgator quidem ferendus est is, qui, quod in altero vitium reprehendit, in eo
5 ipse deprehenditur. Ego in uno homine omnia vitia, quae possunt in homine perdito nefarioque esse, reprehendo; nullum esse dico indicium libidinis, sceleris, audaciae, quod non in istius unius vita perspicere possitis. Ergo in isto reo legem hanc mihi, iudices, statuo, vivendum ita esse, ut isti non modo factis dictisque omnibus, sed etiam oris oculorumque illa contumacia ac superbia, quam videtis, dissimillimus esse ac semper fuisse videar. Patior, non moleste fero, iudices, eam vitam, quae mihi sua sponte antea iucunda fuerit, nunc iam mea lege et condicione necessariam quoque futuram.

3 6 Et in hoc homine saepe a me quaeris, Hortensi, quibus inimicitiis aut qua iniuria adductus ad accusandum descenderim? Mitto iam rationem officii mei necessitudinisque Siculorum, de ipsis tibi inimicitiis respondeo. An tu maiores ullas inimicitias putas esse quam contrarias hominum sententias ac dissimilitudines studiorum ac voluntatum? Fidem sanctissimam in vita qui putat, potest ei non inimicus esse, qui quaestor consulem suum consiliis commissis, pecunia tradita, rebus omnibus creditis spoliare, relinquere, prodere, oppugnare ausus sit? Pudorem ac pudicitiam qui colit, potest animo aequo istius cotidiana adulteria, meretriciam disciplinam, domesticum lenocinium videre? Qui religiones deorum immortalium retinere

vult, ei, qui fana spoliarit omnia, qui ex tensarum
orbitis praedari sit ausus, inimicus non esse qui
potest? qui iure aequo omnes putat esse oportere,
is tibi non infestissimus sit, cum cogitet varietatem
libidinemque decretorum tuorum? qui sociorum in-
iuriis provinciarumque incommodis doleat, is in te
non expilatione Asiae, vexatione Pamphyliae, squalore
et lacrimis Siciliae concitetur? qui civium Roma-
norum iura ac libertatem sanctam apud omnis haberi
velit, is non tibi plus etiam quam inimicus esse de-
beat, cum tua verbera, cum secures, cum cruces ad
civium Romanorum supplicia fixas recordetur? An, si 7
qua in re contra rem meam decrevisset aliquid iniuria,
iure ei me inimicum esse arbitrarere; cum omnia
contra omnium bonorum rem, causam, rationem, uti-
litatem voluntatemque fecerit, quaeris, cur ei sim ini-
micus, cui populus Romanus infestus est? qui prae-
sertim plus etiam, quam pars virilis postulat, pro
voluntate populi Romani oneris ac muneris suscipere
debeam. Quid? illa, quae leviora videntur esse, non 4
cuiusvis animum possunt movere, quod ad tuam ipsius
amicitiam ceterorumque hominum magnorum atque
nobilium faciliorem aditum istius habet nequitia et
audacia quam cuiusquam nostrum virtus et integritas?
Odistis hominum novorum industriam, despicitis eorum
frugalitatem, pudorem contemnitis, ingenium vero et
virtutem depressam extinctamque cupitis, Verrem
amatis? Ita credo; si non virtute, non industria, non 8
innocentia, non pudore, non pudicitia, at sermone, at
litteris, at humanitate eius delectamini. Nihil eorum
est, contraque sunt omnia cum summo dedecore ac
turpitudine, tum singulari stultitia atque inhumanitate
oblita. Huic homini si cuius domus patet, utrum ea
patere an hiare ac poscere aliquid videtur? Hunc
vestri ianitores, hunc cubicularii diligunt, hunc liberti
vestri, hunc servi ancillaeque amant, hic cum venit,
extra ordinem vocatur, hic solus introducitur; ceteri,

saepe frugalissimi homines, excluduntur. Ex quo in-
tellegi potest eos vobis esse carissimos, qui ita vixe-
rint, ut sine vestro praesidio salvi esse non possint.
9 Quid? hoc cuiquam ferendum putas esse, nos ita vivere
in pecunia tenui, ut prorsus nihil acquirere velimus,
ut dignitatem nostram populique Romani beneficia
non copiis, sed virtute tueamur, istum rebus omnibus
undique ereptis impune eludentem circumfluere atque
abundare? huius argento dominia vestra, huius signis
et tabulis forum comitiumque ornari, praesertim cum
vos vestro Marte his rebus omnibus abundetis? Verrem
esse, qui vestras villas suis manubiis ornet? Verrem
esse, qui cum L. Mummio certet, ut plures hic sociorum
urbes quam ille hostium spoliasse videatur, plures hic
villas ornamentis fanorum quam ille fana spoliis hostium
ornasse? et is erit ob eam rem vobis carior, ut ceteri
libentius suo periculo vestris cupiditatibus serviant?

5 10 Verum haec et dicentur alio loco et dicta sunt,
nunc proficiscemur ad reliqua, si pauca ante fuerimus
a vobis, iudices, deprecati. Superiore omni oratione
perattentos vestros animos habuimus. Id fuit nobis
gratum admodum; sed multo erit gratius, si reliqua
voletis attendere, propterea quod in iis omnibus, quae
antea dicta sunt, erat quaedam ex ipsa varietate ac
novitate rerum et criminum delectatio; nunc tractare
causam instituimus frumentariam, quae magnitudine
iniuriae et re criminibus ceteris antecellet, iucundi-
tatis in agendo et varietatis minus habebit. Vestra
autem auctoritate et prudentia dignissimum est, iudices,
in audiendi diligentia non minus religioni tribuere
11 quam voluptati. In hac causa frumentaria cognoscenda
haec vobis proponite, iudices, vos de rebus fortunis-
que Siculorum [omnium], de civium Romanorum, qui
arant in Sicilia, bonis, de vectigalibus a maioribus
traditis, de victu vitaque populi Romani cognituros.
Quae si magna atque adeo maxima vobis videbuntur,
quam varie et quam copiose dicantur, expectare nolite.

Neminem vestrum praeterit, iudices, omnem utili-
tatem oportunitatemque provinciae Siciliae, quae ad
commoda populi Romani adiuncta sit, consistere in
re frumentaria maxime; nam ceteris rebus adiuvamur
ex illa provincia, hac vero alimur ac sustinemur. Ea 12
causa tripertita, iudices, erit in accusatione; primum
[enim] de decumano, deinde de empto dicemus fru-
mento, postremo de aestimato.

Inter Siciliam ceterasque provincias, iudices, in 6
agrorum vectigalium ratione hoc interest, quod ceteris
aut impositum vectigal est certum, quod stipendiarium
dicitur, ut Hispanis et plerisque Poenorum quasi vic-
toriae praemium ac poena belli, aut censoria locatio
constituta est, ut Asiae lege Sempronia. Siciliae civi-
tates sic in amicitiam fidemque accepimus, ut eodem
iure essent, quo fuissent, eadem condicione populo
Romano parerent, qua suis ante paruissent. Per- 13
paucae Siciliae civitates sunt superiore bello a maio-
ribus nostris subactae; quarum ager cum esset pu-
blicus populi Romani factus, tamen illis est redditus;
is ager a censoribus locari solet. Foederatae civitates
sunt duae, quarum decumae venire non soleant, Ma-
mertina et Tauromenitana, quinque praeterea sine
foedere immunes civitates ac liberae, Centuripina,
Halaesina, Segestana, Halicyensis, Panhormitana; prae-
terea omnis ager Siciliae civitatum decumanus est
itemque ante imperium populi Romani ipsorum Sicu-
lorum voluntate et institutis fuit. Videte nunc sapien- 14
tiam maiorum, qui cum [Siciliam] tam oportunum
subsidium belli atque pacis ad rem publicam adiun-
xissent, tanta cura Siculos tueri ac retinere voluerunt,
ut non modo eorum agris vectigal novum nullum
imponerent, sed ne legem quidem venditionis decu-
marum nec vendundi aut tempus aut locum commu-
tarent, ut certo tempore anni, ut ibidem in Sicilia,
denique ut lege Hieronica venderent. Voluerunt eos
in suis rebus ipsos interesse, eorumque animos non

modo lege nova, sed ne nomine quidem legis novae
15 commoveri. Itaque decumas lege Hieronica semper vendundas censuerunt, ut iis iucundior esset muneris illius functio, si eius regis, qui Siculis carissimus fuit, non solum instituta commutato imperio, verum etiam nomen maneret. Hoc iure ante Verrem praetorem Siculi semper usi sunt; hic primus instituta omnium, consuetudinem a maioribus traditam, condicionem amicitiae, ius societatis convellere et commutare ausus est.

7
16 Qua in re primum illud reprehendo et accuso, cur in re tam vetere, tam usitata quicquam novi feceris. Ingenio aliquid adsecutus es? tot homines sapientissimos et clarissimos, qui illam provinciam ante te tenuerunt, prudentia consilioque vicisti? Est tuum, est ingenii diligentiaeque tuae; do hoc tibi et concedo. Scio te Romae, cum praetor esses, edicto tuo possessiones hereditatum a liberis ad alienos, a primis heredibus ad secundos, a legibus ad libidinem tuam transtulisse; scio te edicta superiorum omnium correxisse et possessiones hereditatum non secundum eos, qui proferrent, sed secundum eos, qui dicerent testamentum factum, dedisse; easque res novas abs te prolatas et inventas magno tibi quaestui fuisse scio; eundemque te memini censorias quoque leges in sartis tectis exigendis tollere et commutare, ne is redimeret, cuia res esset, ne pupillo tutores propinquique consulerent, quo minus fortunis omnibus everteretur; exiguam diem praefinire operi, qua ceteros ab negotio excluderes, ipse in tuo redemptore nullam certam diem
17 observares. Quam ob rem novam legem te in decumis statuisse non miror, hominem in edictis praetoriis, in censoriis legibus tam prudentem, tam exercitatum; non, inquam, miror te aliquid excogitasse, sed quod tua sponte iniussu populi sine senatus auctoritate iura provinciae Siciliae mutaveris, id repre-
18 hendo, id accuso. L. Octavio et C. Cottae consulibus senatus permisit, ut vini et olei decumas et frugum

minutarum, quas ante quaestores in Sicilia vendere consuessent, Romae venderent legemque his rebus, quam ipsis videretur, dicerent. Cum locatio fieret, publicani postularunt, quasdem res ut ad legem adderent neque tamen a ceteris censoriis legibus recederent. Contra dixit is, qui casu tum Romae fuit, tuus hospes, Verres, hospes, inquam, et familiaris tuus, Sthenius hic Thermitanus. Consules causam cognorunt; cum viros primarios atque amplissimos civitatis multos in consilium advocassent, de consilii sententia pronuntiarunt se lege Hieronica vendituros. 8

Itane vero? prudentissimi viri, summa auctoritate 19 praediti, quibus senatus legum dicendarum in locandis vectigalibus omnem potestatem permiserat populusque iusserat, Siculo uno recusante cum amplificatione vectigalium nomen Hieronicae legis mutare noluerunt; tu, homo minimi consilii, nullius auctoritatis, iniussu populi ac senatus tota Sicilia recusante cum maximo detrimento atque adeo exitio vectigalium totam Hieronicam legem sustulisti? At quam legem corrigit, 20 iudices, atque adeo totam tollit! Acutissime et diligentissime scriptam, quae lex omnibus custodiis subiectum aratorem decumano tradidit, ut neque in segetibus neque in areis neque in horreis [neque] in amovendo neque in asportando frumento grano uno posset arator sine maxima poena fraudare decumanum. Scripta lex ita diligenter est, ut eum scripsisse appareat, qui alia vectigalia non haberet, ita acute, ut Siculum, ita severe, ut tyrannum, qua lege Siculis tamen arare expediret; nam ita diligenter constituta sunt iura decumano, ut tamen ab invito aratore plus decuma non posset auferri.

Cum haec essent ita constituta, Verres tot annis 21 atque adeo saeculis tot inventus est, qui haec non commutaret, sed everteret eaque, quae iam diu ad salutem sociorum utilitatemque rei publicae composita comparataque essent, ad suos improbissimos quae-

stus converteret; qui primum certos instituerit nomine
decumanos, re vera ministros ac satellites cupiditatum
suarum; per quos ostendam sic provinciam per trien-
nium vexatam atque vastatam, iudices, ut eam multis
annis multorum innocentia sapientiaque recreare ne-
9 22 queamus. Eorum omnium, qui decumani vocabantur,
princeps erat Q. ille Apronius, quem videtis; de cuius
inprobitate singulari gravissumarum legationum que-
rimonias audivistis. Aspicite, iudices, vultum hominis
et aspectum et ex ea contumacia, quam hic in per-
ditis rebus retinet, illos eius spiritus Siciliensis quos
fuisse putetis, [cogitate ac] recordamini. Hic est
Apronius, quem in provincia tota Verres, cum undique
nequissumos homines conquisisset, et cum ipse secum
sui similes duxisset non parum multos, nequitia, lu-
xuria, audacia sui simillimum iudicavit; itaque istos
inter se perbrevi tempore non res, non ratio, non
commendatio aliqua, sed studiorum turpitudo simili-
23 tudoque coniunxit. Verris mores inprobos inpurosque
nostis; fingite vobis aliquem, si potestis, qui in omni-
bus isti rebus par ad omnium flagitiorum nefarias
libidines esse possit; is erit Apronius ille, qui, ut
ipse non solum vita, sed corpore atque ore signi-
ficat, immensa aliqua vorago est et gurges vitiorum
turpitudinumque omnium. Hunc in omnibus stupris,
hunc in fanorum expilationibus, hunc in inpuris con-
viviis principem adhibebat; tantamque habet morum
similitudo coniunctionem atque concordiam, ut Apro-
nius, qui aliis inhumanus ac barbarus, isti uni com-
modus ac disertus videretur, ut, quem omnes odissent
neque videre vellent, sine eo iste esse non posset, ut,
cum alii ne conviviis quidem isdem quibus Apronius,
hic isdem etiam poculis uteretur, postremo ut odor
Aproni taeterrimus oris et corporis, quem, ut aiunt,
ne bestiae quidem ferre possent, uni isti suavis et
iucundus videretur. Ille erat in tribunali proximus,
in cubiculo solus, in convivio dominus, ac tum maxime,

cum accubante praetextato praetoris filio saltare in
convivio nudus coeperat. Hunc, uti dicere institui, 10 24
principem Verres ad fortunas aratorum vexandas di-
ripiendasque esse voluit, huius audaciae, nequitiae,
crudelitati fidelissimos socios optimosque cives scitote
hoc praetore traditos, iudices, atque addictos fuisse
novis institutis et edictis, tota Hieronica lege, quem
ad modum antea dixi, reiecta et repudiata.

Primum edictum audite, iudices, praeclarum: Quan- 25
tum decumanus edidisset aratorem sibi decu-
mae dare oportere, ut tantum arator decumano
dare cogeretur. Quo modo? — Quantum popo-
scerit Apronius, dato. — Quid est hoc? utrum prae-
toris institutum in socios an in hostis victos insani
edictum atque imperium tyranni? — Ego tantum dem,
quantum ille poposcerit? poscet omne, quantum ex-
aravero. — Quid omne? plus immo etiam, inquit,
si volet. — Quid tum? quid censes? — Aut dabis
aut contra edictum fecisse damnabere. — Per deos
immortales, quid est hoc? veri enim simile non est.
Sic mihi persuadeo, iudices, tametsi omnia in istum 26
hominem convenire putetis, tamen hoc vobis falsum
videri. Ego enim, cum hoc tota Sicilia diceret, tamen
adfirmare non auderem, si haec edicta non ex ipsius
tabulis totidem verbis recitare possem, sicuti faciam.
Da, quaeso, scribae, recitet ex codice [professionem].
Recita. EDICTUM DE PROFESSIONE. Negat me reci-
tare totum; nam id significare nutu videtur. Quid
praetereo? an illud, ubi caves tamen Siculis et miseros
respicis aratores? Dicis enim te in decumanum, si
plus abstulerit, quam debitum sit, in octuplum iudi-
cium daturum. Nihil mihi placet praetermitti; recita
hoc quoque, quod postulat; totum recita. EDICTUM
DE IUDICIO IN OCTUPLUM. Iudicio ut arator decumanum
persequatur? Miserum atque iniquum! Ex agro ho-
mines traducis in forum, ab aratro ad subsellia, ab
usu rusticarum rerum ad insolitam litem atque iudi-

11 27 cium? Cum omnibus in aliis vectigalibus, Asiae, Macedoniae, Hispaniae, Galliae, Africae, Sardiniae, ipsius Italiae quae vectigalia sunt, cum in his, inquam, rebus omnibus publicanus petitor aut pignerator, non ereptor neque possessor soleat esse, tu de optimo, de iustissimo, de honestissimo genere hominum, hoc est de aratoribus, ea iura constituebas, quae omnibus aliis essent contraria? Utrum est aequius, decumanum petere an aratorem repetere? iudicium integra re an perdita fieri? eum, qui manu quaesierit, an eum, qui digito licitus sit, possidere? Quid? qui singulis iugis arant, qui ab opere ipsi non recedunt, quo in numero magnus ante te praetorem numerus ac magna multitudo Siculorum fuit, quid facient, cum dederint Apronio, quod poposcerit? relinquent arationes, relinquent Larem familiarem suum? venient Syracusas, ut te praetore videlicet aequo iure Apronium, delicias ac vitam tuam, iudicio recuperatorio persequantur?

28 Verum esto; reperietur aliqui fortis et experiens arator, qui, cum tantum dederit decumano, quantum ille deberi dixerit, iudicio repetat et poenam octupli persequatur: expecto vim edicti, severitatem praetoris; faveo aratori, cupio octupli damnari Apronium. Quid tandem postulat arator? Nihil nisi ex edicto iudicium in octuplum. Quid Apronius? Non recusat. Quid praetor? Iubet recuperatores reicere. Decurias scribamus. Quas decurias? 'De cohorte mea reicies', inquit. Quid? ista cohors quorum hominum est? 'Volusi haruspicis et Corneli medici et horum canum, quos tribunal meum vides lambere'; nam de conventu nullum umquam iudicem nec recuperatorem dedit; iniquos decumanis esse aiebat omnis, qui ullam agri glebam possiderent. Veniendum erat ad eos contra Apronium, qui nondum Aproniani convivii crapulam

12 exhalassent. O praeclarum et commemorandum iudicium! o severum edictum! o tutum perfugium aratorum!

Atque ut intellegatis, cuius modi ista iudicia in octuplum, cuius modi istius de cohorte recuperatores existimati sint, sic attendite. Ecquem decumanum putatis hac licentia permissa, ut tantum ab aratore, quantum poposcisset, auferret, plus, quam deberetur, poposcisse? Considerate cum vestris animis vosmet ipsi, ecquem putetis, praesertim cum id non solum avaritia, sed etiam inprudentia accidere potuerit. Multos necesse est. At ego omnis dico plus, ac multo plus, quam decumam abstulisse. Cedo mihi unum ex triennio praeturae tuae, qui octupli damnatus sit. Damnatus? immo vero, in quem iudicium ex edicto tuo postulatum sit. Nemo erat videlicet aratorum, qui iniuriam sibi factam queri posset, nemo decumanorum, qui grano amplius, quam sibi deberetur, deberi professus esset. Immo vero contra rapiebat et asportabat, quantum a quoque volebat, Apronius, omnibus autem locis aratores spoliati ac vexati querebantur; neque tamen ullum iudicium reperietur. Quid est hoc? tot viri fortes, honesti, gratiosi, tot Siculi, tot equites Romani ab homine nequissimo ac turpissimo laesi poenam octupli sine ulla dubitatione commissam non persequebantur? quae causa, quae ratio est? Una illa, iudices, quam videtis, quod ultro etiam illusos se et irrisos ab iudicio discessuros videbant. Etenim quod esset iudicium, cum ex Verris turpissimo flagitiosissimoque comitatu tres recuperatorum nomine assedissent adseculae istius non a patre ei traditi, sed a meretricula commendati? Ageret videlicet causam arator, nihil sibi frumenti ab Apronio relictum, bona sua etiam direpta, se pulsatum verberatumque diceret; conferrent viri boni capita, de comissatione loquerentur inter se ac de mulierculis, si quas a praetore abeuntis possent deprehendere; res agi videretur. Surrexisset Apronius, nova dignitas publicani, non ut decumanus squaloris plenus ac pulveris, sed unguentis oblitus, vino vigiliisque languidus; omnia primo motu

ac spiritu suo vini, unguenti, corporis odore complesset; dixisset haec, quae volgo dicere solebat, non se decumas emisse, sed bona fortunasque aratorum, non se decumanum esse Apronium, sed Verrem alterum dominum illorum ac tyrannum. Quae cum dixisset, illi optimi viri de cohorte istius recuperatores non de absolvendo Apronio deliberarent, sed quaererent, ecquo modo petitorem ipsum Apronio condemnare possent.

13 32 Hanc tu licentiam diripiendorum aratorum cum decumanis, hoc est cum Apronio permisisses, ut, quantum vellet, posceret, quantum poposcisset, auferret, hoc tibi defensionis ad iudicium tuum comparabas, habuisse te edictum recuperatores in octuplum daturum? Si mehercules ex omni copia conventus Syracusani, splendidissimorum honestissimorumque hominum, faceres potestatem aratori non modo reiciendi, sed etiam sumendi recuperatores, tamen hoc novum genus iniuriae ferre nemo posset, te, cum tuos omnes fructus publicano tradidisses et rem de manibus amisisses, tum
33 bona tua repetere ac persequi lite atque iudicio. Cum vero verbo iudicium sit in edicto, re quidem vera tuorum comitum, hominum nequissimorum, collusio cum decumanis, sociis tuis atque adeo procuratoribus, tamen audes ullius mentionem iudicii facere? praesertim cum id non modo oratione mea, sed etiam re ipsa refellatur, quod in tantis incommodis aratorum iniuriisque decumanorum nullum ex isto praeclaro edicto non modo factum, sed ne postulatum quidem iudicium invenitur.

34 Erit tamen in aratores lenior quam videtur. Nam qui in decumanos octupli iudicium se daturum edixit, idem habuit in edicto se in aratorem in quadruplum daturum. Quis hunc audet dicere aratoribus infestum aut inimicum fuisse? quanto lenior est quam in publicanum! Edixit, ut, quod decumanus edidisset sibi dari oportere, id ab aratore magistratus Siculus exigeret. Quid reliqui est iudicii, quod in aratorem dari

possit? 'Non malum est', inquit, 'esse istam formidinem, ut, cum exactum sit ab aratore, tamen, ne se commoveat, reliquus metus iudicii sit.' Si iudicio vis a me exigere, remove Siculum magistratum; si hanc vim adhibes, quid opus est iudicio? Quis porro erit, quin malit decumanis tuis dare, quod poposcerint, quam ab adseculis tuis quadruplo condemnari?

Illa vero praeclara est clausula edicti, quod om- 14
nium controversiarum, quae essent inter aratorem et 35
decumanum, si uter velit, edicit se recuperatores daturum. Primum quae potest esse controversia, cum is, qui petere debet, aufert, et cum is, non quantum debetur, sed quantum commodum est, aufert, ille autem, unde ablatum est, iudicio suum recuperare nullo modo potest? Deinde in hoc homo luteus etiam callidus ac veterator esse vult, quod ita scribit: SI UTER VOLET, RECUPERATORES DABO. Quam lepide se furari putat! utrique facit potestatem, sed utrum ita scripserit: 'si uter volet' an: 'si decumanus volet', nihil interest; arator enim tuos istos recuperatores numquam volet.

Quid? illa cuius modi sunt, quae ex tempore ab 36
Apronio admonitus edixit? Q. Septicio, honestissimo equite Romano, resistente Apronio et affirmante se plus decuma non daturum, exoritur peculiare edictum repentinum, ne quis frumentum de area tolleret ante, quam cum decumano pactus esset. Ferebat hanc quoque iniquitatem Septicius et imbri frumentum corrumpi in area patiebatur, cum illud edictum repente uberrimum et quaestuosissimum nascitur, ut ante Kalendas Sextilis omnes decumas ad
aquam deportatas haberent. Hoc edicto non 37
Siculi (nam eos quidem superioribus edictis satis perdiderat atque afflixerat), sed isti ipsi equites Romani, qui suum ius retinere se contra Apronium posse erant arbitrati, splendidi homines et aliis praetoribus gratiosi, vincti Apronio traditi sunt. Attendite enim,

cuius modi edicta sint. NE TOLLAT, inquit, EX AREA, NISI ERIT PACTUS. Satis haec magna vis est ad inique paciscendum; malo enim plus dare quam non mature ex area tollere. At ista vis Septicium et non nullos Septici similes non coërcet, qui ita dicunt: 'Non tollam potius, quam paciscar.' His hoc opponitur: 'Deportatum habeas ante Kalendas Sextiles.' Deportabo igitur. 'Nisi pactus eris, non commovebis.' Sic deportandi dies praestituta tollere cogebat ex area; prohibitio tollendi, nisi pactus esset, vim adhibebat pactioni, non voluntatem.

15 38 Iam vero illud non solum contra legem Hieronicam nec solum contra consuetudinem superiorum, sed etiam contra omnia iura Siculorum, quae habent a senatu populoque Romano, ne quis extra suum forum vadimonium promittere cogatur. Statuit iste, ut arator decumano, quo vellet decumanus, vadimonium promitteret, ut hic quoque Apronio, cum ex Leontino usque ad Lilybaeum aliquem vadaretur, ex miseris aratoribus calumniandi quaestus accederet. Quamquam illa fuit ad calumniam singulari consilio reperta ratio, quod edixerat, ut aratores iugera sationum suarum profiterentur. Quae res cum ad pactiones iniquissimas magnam vim habuit, sicut ostendam, neque ad ullam utilitatem rei publicae pertinuit, tum vero ad calumnias, in quas omnes inci-
39 derent, quos vellet Apronius. Ut enim quisque contra voluntatem eius dixerat, ita in eum iudicium de professione iugerum postulabatur, cuius iudicii metu magnus a multis frumenti numerus ablatus magnaeque pecuniae coactae sunt; non quo iugerum numerum vere profiteri esset difficile aut amplius etiam profiteri (quid enim in eo periculi posset esse?), sed causa erat iudicii postulandi, quod ex edicto professus non esset. Iudicium autem quod fuerit isto praetore, si, quae cohors et qui comitatus fuerit, meministis, scire debetis. Quid igitur est, quod ex hac iniqui-

tate novorum edictorum intellegi velim, iudices?
iniuriamne factam sociis? At videtis. Auctoritatem
superiorum repudiatam? Non audebit negare. Apro- 16 40
nium tantum isto praetore potuisse? Confiteatur ne-
cesse est. Sed vos fortasse, quod vos lex commonet, (16)
id in hoc loco quaeretis, num quas ex hisce rebus (40)
pecunias ceperit. Docebo cepisse maximas omnesque
eas iniquitates, de quibus antea dixi, sui quaestus
causa constituisse vincam, si prius illud propugna-
culum, quo contra omnes meos impetus usurum se
putat, ex defensione eius deiecero.

'Magno', inquit, 'decumas vendidi.' Quid ais?
an tu decumas, homo audacissime atque amentissime,
vendidisti? Tu partis eas, quas te senatus populus-
que Romanus voluit, an fructus integros atque adeo
bona fortunasque aratorum omnis vendidisti? Si palam
praeco iussu tuo praedicasset non decumas frumenti,
sed dimidias venire partis, et ita emptores acces-
sissent, ut ad dimidias partis emendas, si pluris ven-
didisses tu dimidias quam ceteri decumas, cuinam
mirum videretur? Quid? si praeco decumas pronun-
tiavit, re vera, hoc est lege, edicto, condicione, plus
etiam quam dimidiae venierunt, tamen hoc tibi prae-
clarum putabis, te pluris, quod non licebat, quam
ceteros, quod oportebat, vendidisse? Pluris decumas
vendidisti quam ceteri. Quibus rebus id adsecutus 41
es? innocentia? Aspice aedem Castoris; deinde, si
audes, fac mentionem innocentiae. Diligentia? Codicis
lituras tui contemplare in Stheni Thermitani nomine;
deinde aude te dicere diligentem. Ingenio? Qui testis
interrogare priore actione nolueris et iis tacitus os
tuum praebere malueris, quamvis et te et patronos
tuos ingeniosos esse dicito. Qua re igitur id, quod
ais, adsecutus es? Magna est enim laus, si superiores
consilio vicisti, posterioribus exemplum atque auctori-
tatem reliquisti. Tibi fortasse idoneus fuit nemo,
quem imitarere; at te videlicet inventorem rerum

42 optimarum ac principem imitabuntur omnes. Quis
arator te praetore decumam dedit, quis duas? quis
non maximo se adfectum beneficio putavit, cum tribus
decumis pro una defungeretur, praeter paucos, qui
propter societatem furtorum tuorum nihil omnino de-
derunt? Vide, inter inportunitatem tuam senatusque
bonitatem quid intersit. Senatus cum temporibus rei
publicae cogitur, ut decernat, ut alterae decumae exi-
gantur, ita decernit, ut pro his decumis pecunia sol-
vatur aratoribus, ut, quod plus sumitur, quam debetur,
id emi, non auferri putetur; tu cum tot decumas non
senatus consulto, sed novis edictis tuis nefariisque
institutis exigeres et eriperes, magnum te fecisse
arbitrare, si pluris vendideris quam L. Hortensius,
pater istius Q. Hortensi, quam Cn. Pompeius, quam
C. Marcellus, qui ab aequitate, ab lege, ab institutis
non recesserunt?

43 An tibi unius anni aut biennii ratio fuit habenda,
salus provinciae, commoda rei frumentariae, ratio rei
publicae in posteritatem fuit neglegenda? cum rem
ita constitutam accepisses, ut et populo Romano satis
frumenti ex Sicilia suppeditaretur et aratoribus tamen
arare atque agros colere expediret, quid effecisti, quid
adsecutus es? Ut populo Romano nescio quid te
praetore ad decumas accederet, deserendas arationes
relinquendasque curasti. Successit tibi L. Metellus.
Tu innocentior quam Metellus, tu laudis et honoris
cupidior? tibi enim consulatus quaerebatur, Metello
paternus honos et avitus neglegebatur. Multo minoris
vendidit non modo quam tu, sed etiam quam qui ante
17 te vendiderunt. Quaero, si ipse excogitare non po-
tuerat, quem ad modum quam plurimo venderet, ne
tua quidem recentia proxumi praetoris vestigia per-
sequi poterat, ut tuis praeclaris abs te principe in-
ventis et excogitatis edictis atque institutis uteretur?
44 Ille vero tum se minime Metellum fore putavit, si te
ulla in re imitatus esset; qui ab urbe Roma, quod

nemo umquam post hominum memoriam fecit, cum sibi in provinciam proficiscendum putaret, litteras ad Siciliae civitates miserit, per quas hortatur et rogat, ut arent, ut serant. In beneficio praetor hoc petit aliquanto ante adventum suum et simul ostendit se lege Hieronica venditurum, hoc est in omni ratione decumarum nihil istius simile facturum. Atque haec non cupiditate aliqua scribit inductus, ut in alienam provinciam mittat litteras ante tempus, sed consilio, ne, si tempus sationis praeterisset, granum ex provincia Sicilia nullum haberemus. Cognoscite Metelli 45
litteras. Recita. EPISTULA L. METELLI.

Hae litterae, iudices, L. Metelli, quas audistis, 18
hoc, quantum est ex Sicilia frumenti hornotini, exaraverunt; glebam commosset in agro decumano Siciliae nemo, si Metellus hanc epistulam non misisset. Quid? Metello divinitus hoc venit in mentem an ab Siculis, qui Romam frequentissimi convenerant, negotiatoribusque Siciliae doctus est? quorum quanti conventus ad Marcellos, antiquissimos Siciliae patronos, quanti ad Cn. Pompeium [tum] consulem designatum ceterosque illius provinciae necessarios fieri soliti sint, quis ignorat? quod quidem, iudices, nullo umquam de homine factum est, ut absens accusaretur ab iis palam, quorum in bona liberosque summum imperium potestatemque haberet. Tanta vis erat iniuriarum, ut homines quidvis perpeti quam non de istius inprobitate deplorare et conqueri mallent. Quas litteras 46
cum ad omnis civitates prope suppliciter misisset Metellus, tamen antiquum modum sationis nulla ex parte adsequi potuit; diffugerant enim permulti, id quod ostendam, nec solum arationes, sed etiam sedes suas patrias istius iniuriis exagitati reliquerant.

Non mehercules augendi criminis causa, iudices, dicam, sed, quem ipse accepi oculis animoque sensum, hunc vere apud vos et, ut potero, planissume exponam. Nam cum quadriennio post in Siciliam venissem, sic 47

mihi adfecta visa est, ut eae terrae solent, in quibus
bellum acerbum diuturnumque versatum est. Quos
ego campos antea collesque nitidissimos viridissimos-
que vidissem, hos ita vastatos nunc ac desertos videbam,
ut ager ipse cultorem desiderare ac lugere dominum
videretur. Herbitensis ager et Hennensis, Murgen-
tinus, Assorinus, Imacharensis, Agyrinensis ita relictus
erat ex maxima parte, ut non solum iugorum, sed
etiam dominorum multitudinem quaereremus, Aetnensis
vero ager, qui solebat esse cultissimus, et, quod caput
est rei frumentariae, campus Leontinus, cuius antea
species haec erat, ut, cum obsitum vidisses, annonae
caritatem non vererere, sic erat deformis atque hor-
ridus, ut in uberrima Siciliae parte Siciliam quaere-
remus; labefactarat enim vehementer aratores iam
19 48 superior annus, proximus vero funditus everterat. Tu
mihi etiam audes mentionem facere decumarum? tu
in tanta improbitate, in tanta acerbitate, in tot ac
tantis iniuriis, cum in arationibus et in earum rerum
iure provincia Sicilia consistat, eversis funditus ara-
toribus, relictis agris, cum in provincia tam locuplete
ac referta non modo rem, sed ne spem quidem ullam
reliquam cuiquam feceris, aliquid te populare putabis
habere, cum dices te pluris quam ceteros decumas
vendidisse? Quasi vero aut populus Romanus hoc
voluerit aut senatus tibi hoc mandaverit, ut, cum
omnes aratorum fortunas decumarum nomine eriperes,
in posterum fructu illo commodoque frumentariae rei
populum Romanum privares, deinde, si quam partem
tuae praedae ad summam decumarum addidisses, bene
de re publica, bene de populo Romano meritus
viderere.

Atque perinde loquor, quasi in eo sit iniquitas
eius reprehendenda, quod propter gloriae cupiditatem,
ut aliquos summa frumenti decumani vinceret, acer-
biorem legem, duriora edicta interposuerit, omnium
49 superiorum auctoritatem repudiarit. Magno tu de-

cumas vendidisti. Quid, si doceo te non minus domum tuam avertisse quam Romam misisse decumarum nomine? quid habet populare oratio tua, cum ex provincia populi Romani aequam partem tu tibi sumpseris ac populo Romano miseris? quid? si duabus partibus doceo te amplius frumenti abstulisse quam populo Romano misisse, tamenne putamus patronum tuum in hoc crimine cerviculam iactaturum et populo se ac coronae daturum? Haec vos antea, iudices, audistis, verum fortasse ita audistis, ut auctorem rumorem haberetis sermonemque hominum. Cognoscite nunc innumerabilem pecuniam frumentario nomine ereptam, ut simul illam quoque eius vocem improbam agnoscatis, qui se uno quaestu decumarum omnia sua pericula redempturum esse dicebat.

Audivimus hoc iam diu, iudices; nego quemquam 20 50 vestrum esse, quin saepe audierit socios istius fuisse decumanos. Nihil aliud arbitror falso in istum esse dictum ab iis, qui male de isto existimarunt, nisi hoc. Nam socii putandi sunt, quos inter res communicata est; ego rem totam fortunasque omnes aratorum istius fuisse dico; Apronium Veneriosque servos, quod isto praetore fuit novum genus publicanorum, ceterosque decumanos procuratores istius quaestus et administros rapinarum fuisse dico. — Quo 51 modo hoc doces? — Quo modo ex illa locatione columnarum docui istum esse praedatum; opinor, ex eo maxime, quod iniquam legem novamque dixisset. Quis enim umquam conatus est iura omnia et consuetudinem omnium commutare cum vituperatione sine quaestu? Pergam et insequar longius. Iniqua lege vendebas, quo pluris venderes. Cur addictis iam et venditis decumis, cum iam ad summam decumarum nihil, ad tuum quaestum multum posset accedere, subito atque ex tempore nova nascebantur edicta? Nam ut vadimonium decumano, quocumque is vellet, promitteretur, ut ex area, nisi pactus esset, arator

ne tolleret, ut ante Kalendas Sextiles decumas de-
portatas haberet, haec omnia iam venditis decumis
anno tertio te edixisse dico; quae si rei publicae
causa faceres, in vendundo essent pronuntiata, quia
tua causa faciebas, quod erat imprudentia praeter-
missum, id quaestu ac tempore admonitus reprehen-
52 disti. Illud vero cui probari potest, te sine tuo
quaestu, ac maximo quaestu, tantam tuam infamiam,
tantum capitis tui fortunarùmque tuarum periculum
neglexisse, ut, cum totius Siciliae cotidie gemitus
querimoniasque audires, cum, ut ipse dixisti, reum te
fore putares, cum huiusce iudicii discrimen ab opinione
tua non abhorreret, paterere tamen aratores indi-
gnissimis iniuriis vexari ac diripi? Profecto, quam-
quam es singulari crudelitate et audacia, tamen abs
te totam alienari provinciam, tot homines honestissimos
ac locupletissimos tibi inimicissimos fieri nolles, nisi
hanc rationem et cogitationem salutis tuae pecuniae
53 cupiditas ac praesens illa praeda superaret. Etenim,
quoniam summam ac numerum iniuriarum vobis, iudi-
ces, non possum expromere, singillatim autem de
unius cuiusque incommodo dicere infinitum est, genera
ipsa iniuriarum, quaeso, cognoscite.

21 Nympho est Centuripinus, homo gnavus et indu-
strius, experientissimus ac diligentissimus arator. Is
cum arationes magnas conductas haberet, quod ho-
mines etiam locupletes, sicut ille est, in Sicilia facere
consuerunt, easque magna inpensa magnoque instru-
mento tueretur, tanta ab isto iniquitate oppressus est,
ut non modo arationes relinqueret, sed etiam ex Si-
cilia profugeret Romamque una cum multis ab isto
eiectis veniret. † Fecit ut decumanus Nymphonem ne-
garet ex edicto illo praeclaro, quod nullam ad aliam
rem nisi ad huius modi quaestus pertinebat, numerum
54 iugerum professum esse. Nympho cum se vellet aequo
iudicio defendere, dat iste viros optimos recuperatores,
eundem illum medicum Cornelium (is est Artemidorus

Pergaeus, qui in sua patria dux isti quondam et magister ad spoliandum Dianae templum fuit) et haruspicem Volusium et Valerium praeconem. Nympho, antequam plane constitit, condemnatur. Quanti, fortasse quaeritis. Nulla erat edicti poena certa; frumenti omnis eius, quod in areis esset. Sic Apronius decumanus non decumam debitam, non frumentum remotum atque celatum, sed tritici VII milia medimnum ex Nymphonis arationibus edicti poena, non redemptionis aliquo iure tollit.

Xenonis Menaeni, nobilissimi hominis, uxoris fundus 22 55 erat colono locatus; colonus, quod decumanorum iniurias ferre non poterat, ex agro profugerat. Verres in Xenonem iudicium dabat illud suum damnatorium de iugerum professione. Xeno ad se pertinere negabat, fundum elocatum esse dicebat. Dabat iste iudicium, SI PARERET IUGERA EIUS FUNDI PLURA ESSE, QUAM COLONUS ESSET PROFESSUS, tum uti Xeno damnaretur. Dicebat ille non modo se non arasse, id quod sat erat, sed nec dominum esse eius fundi nec locatorem, uxoris esse; eam ipsam suum negotium gerere, ipsam locavisse. Defendebat Xenonem homo summo splendore et summa auctoritate praeditus, M. Cossutius. Iste nihilo minus iudicium HS IↃↃↃ dabat. Ille tametsi recuperatores de cohorte latronum sibi parari videbat, tamen iudicium se accepturum esse dicebat. Tum iste maxima voce Veneriis imperat, ut Xeno audiret, dum res iudicetur, hominem ut adservent; cum iudicata sit, ad se ut adducant; et illud simul ait, se non putare illum, si propter divitias poenam damnationis contemneret, etiam virgas contempturum. Hac ille vi et hoc metu adductus tantum decumanis dedit, quantum iste imperavit.

Polemarchus est Murgentinus, vir bonus atque 23 56 honestus. Ei cum pro iugeribus quinquaginta medimna DCC decumae imperarentur, quod recusabat, domum ad istum in ius eductus est et, cum iste etiam

cubaret, in cubiculum introductus est, quod nisi mulieri
et decumano patebat alii nemini. Ibi cum pugnis et
calcibus concisus esset, qui DCC medimnis decidere
noluisset, mille promisit. Eubulidas est Grospus Cen-
turipinus, homo cum virtute et nobilitate domi suae,
tum etiam pecunia princeps. Huic homini, iudices,
honestissimae civitatis honestissimo non modo fru-
menti scitote, sed [etiam] vitae et sanguinis tantum
relictum esse, quantum Aproni lubido tulit; nam vi,
malo, plagis adductus est, ut frumenti daret, non
57 quantum deberet, sed quantum cogeretur. Sostratus
et Numenius et Nymphodorus eiusdem civitatis cum
ex agris tres fratres consortes profugissent, quod iis
plus frumenti imperabatur, quam quantum exararant,
hominibus coactis in eorum arationes Apronius venit,
omne instrumentum diripuit, familiam abduxit, pecus
abegit. Postea cum ad eum Nymphodorus venisset
Aetnam et oraret, ut sibi sua restituerentur, hominem
corripi ac suspendi iussit in oleastro quodam, quae
est arbor, iudices, Aetnae in foro. Tam diu pependit
in arbore socius amicusque populi Romani in sociorum
urbe ac foro, colonus aratorque vester, quam diu vo-
luntas Aproni tulit.

58 Genera iam dudum innumerabilium iniuriarum,
iudices, singulis nominibus profero, infinitam multitu-
dinem iniuriarum praetermitto. Vos ante oculos ani-
mosque vestros tota Sicilia decumanorum hos impetus,
aratorum direptiones, huius inportunitatem, Aproni
regnum proponite. Contempsit Siculos, non duxit ho-
mines nec ipsos ad persequendum vehementis fore et
24 59 vos eorum iniurias leviter laturos existimavit. Esto;
falsam de illis habuit opinionem, malam de vobis;
verum tamen, cum de Siculis male mereretur, civis
Romanos coluit, iis indulsit, eorum voluntati et gra-
tiae deditus fuit. Iste civis Romanos? At nullis ini-
micior aut infestior fuit. Mitto vincla, mitto carcerem,
mitto verbera, mitto secures, crucem denique illam

praetermitto, quam iste civibus Romanis testem humanitatis in eos ac benivolentiae suae voluit esse, mitto, inquam, haec omnia atque in aliud dicendi tempus reicio; de decumis, de civium Romanorum condicione in arationibus disputo; qui quem ad modum essent accepti, iudices, audistis ex ipsis; bona sibi erepta esse dixerunt. Verum haec, quoniam eius modi 60 causa fuit, ferenda sunt, nihil valuisse aequitatem, nihil consuetudinem; damna denique, iudices, nulla tanta sunt, quae non viri fortes ac magno et libero animo adfecti ferenda arbitrentur. Quid, si equitibus Romanis non obscuris neque ignotis, sed honestis et inlustribus manus ab Apronio isto praetore sine ulla dubitatione adferebantur? quid expectatis, quid amplius a me dicendum putatis? an id agendum, ut eo celerius de isto transigamus, quo maturius ad Apronium possimus, id quod ego illi iam in Sicilia pollicitus sum, pervenire? qui C. Matrinium, iudices, summa virtute hominem, summa industria, summa gratia, Leontinis in publico biduum tenuit. A Q. Apronio, iudices, homine in dedecore nato, ad turpitudinem educato, ad Verris flagitia libidinesque adcommodato, equitem Romanum scitote biduum cibo tectoque prohibitum, biduum Leontinis in foro custodiis Aproni retentum atque adservatum neque ante dimissum, quam ad condicionem eius depectus est.

Nam quid ego de Q. Lollio dicam, iudices, equite 25 61 Romano spectato atque honesto? Clara res est, quam dicturus sum, tota Sicilia celeberrima atque notissima. Qui cum araret in Aetnensi, cumque is ager Apronio cum ceteris agris esset traditus, equestri vetere illa auctoritate et gratia fretus adfirmavit se decumanis plus, quam deberet, non daturum. Refertur eius sermo ad Apronium. Enim vero iste ridere ac mirari Lollium nihil de Matrinio, nihil de ceteris rebus audisse. Mittit ad hominem Venerios. Hoc quoque attendite, apparitores a praetore adsignatos habuisse decumanum,

autem alios et verberari, porro alios in publico custodiri, destitui alios in convivio, condemnari alios a medico et praecone praetoris; bona tamen interea nihilo minus eorum omnium ex agris auferri ac diripi. Quid est hoc? populi Romani imperium, populi Romani leges, iudicia *in* socios fidelis, provinciam suburbanam? nonne omnia potius eius modi, quae, si Athenio [rex fugitivorum] vicisset, in Sicilia non fecisset? Non, inquam iudices, esset ullam partem istius nequitiae fugitivorum insolentia consecuta.

27 Privatim hoc modo; quid? publice civitates trac-
tatae quem ad modum sunt? Audistis permulta,
iudices, testimonia civitatum et reliquarum audietis.
67 Ac primum de Agyrinensi populo fideli et inlustri
breviter cognoscite. Agyrinensis est in primis honesta
Siciliae civitas hominum ante hunc praetorem locu-
pletium summorumque aratorum. Eius agri decumas
cum emisset idem Apronius, Agyrium venit. Qui cum
apparitoribus eo cum vi ac minis venisset, poscere
pecuniam grandem coepit, ut accepto lucro discederet;
nolle se negotii quicquam habere dicebat, sed accepta
pecunia velle quam primum aliam civitatem occupare.
Sunt omnes Siculi non contemnendi, si per nostros
magistratus liceat, sed homines et satis fortes et [satis]
plane frugi ac sobrii, et in primis haec civitas, de
68 qua loquor, iudices. Itaque homini improbissimo re-
spondent Agyrinenses sese decumas ei, quem ad
modum deberent, daturos, lucrum, cum ille magno
praesertim emisset, non addituros. Apronius certiorem
28 facit istum, cuia res erat. Statim, tamquam coniuratio
aliqua Agyri contra rem publicam facta aut legatus
praetoris pulsatus esset, ita Agyrio magistratus et
quinque primi accitu istius evocantur. Veniunt Syra-
cusas; praesto est Apronius; ait eos ipsos, qui ve-
nissent, contra edictum praetoris fecisse. Quaerebant,
quid. Respondebat se ad recuperatores esse dicturum.
Iste aequissimus homo formidinem illam suam miseris

Agyrinensibus iniciebat; recuperatores se de cohorte
sua daturum minabatur. Agyrinenses, viri fortissimi,
iudicio se passuros esse dicebant. Ingerebat iste Arte- 69
midorum Cornelium medicum et Tlepolemum Cor-
nelium pictorem et eius modi recuperatores, quorum
civis Romanus nemo erat, sed Graeci sacrilegi iam
pridem improbi, repente Cornelii. Videbant Agyri-
nenses, quicquid ad eos recuperatores Apronius attu-
lisset, illum perfacile probaturum; condemnari cum
istius invidia infamiaque malebant quam ad eius con-
diciones pactionesque accedere. Quaerebant, quae in
verba recuperatores daret. Respondebat: Si PARET AD-
VERSUS EDICTUM FECISSE; qua in re, se in iudicio dic-
turum esse aiebat. Iniquissimis verbis, inprobissimis
recuperatoribus conflictari malebant quam quicquam
cum isto sua voluntate decidere. Summittebat iste
Timarchidem, qui moneret eos, si saperent, ut transi-
gerent. Pernegabant. 'Quid ergo? in singulos HS
quinquagenis milibus damnari mavultis?' Malle di-
cebant. Tum iste clare omnibus audientibus: 'Qui
damnatus erit', inquit, 'virgis ad necem cae-
detur.' Hic illi flentes rogare atque orare coeperunt,
ut suas sibi segetes fructusque omnes arationesque
vacuas Apronio tradere liceret, ut ipsi sine ignominia
molestiaque discederent.

Hac lege, iudices, decumas vendidit Verres. Licet 70
dicat Hortensius, si volet, magno Verrem decumas
vendidisse. Haec condicio fuit isto praetore ara- 29
torum, ut secum praeclare agi arbitrarentur, si vacuos
agros Apronio tradere liceret; multas enim cruces
propositas effugere cupiebant. Quantum Apronius
edidisset deberi, tantum ex edicto dandum erat.
Etiamne, si plus edidisset, quam quantum natum
esset? Etiam. Quo modo? Magistratus ex istius edicto
exigere debebant. At arator repetere poterat. Verum
Artemidoro recuperatore. Quid, si minus dedisset
arator, quam poposcisset Apronius? Iudicium in ara-

tur. Uni mehercule huic civitati, Verres, obsistere tua defensio non potest; tanta auctoritas est in eorum hominum fidelitate, tantus dolor in iniuria, tanta religio in testimonio. Verum non una te [tantum], sed universae similibus adflictae iniuriis et incommodis civitates legationibus ac testimoniis publicis persequuntur.

32
75 Etenim deinceps videamus, Herbitensis civitas honesta et antea copiosa quem ad modum spoliata ab isto ac vexata sit. At quorum hominum! summorum aratorum, remotissimorum a foro, iudiciis, controversiis, quibus parcere et consulere, homo inpurissime, et quod genus hominum studiosissime conservare debuisti. Primo anno venierunt eius agri decumae tritici modium XVIII. Atidius, item istius minister in decumis, cum emisset et praefecti nomine cum venisset Herbitam cum Veneriis locusque ei publice, quo deverteretur, datus esset, coguntur Herbitenses lucri dare ei tritici modium XXXVIIIDCCC, cum decumae venissent tritici modium XVIII. Atque hoc tantum lucri coguntur dare publice tum, cum iam privatim aratores ex agris spoliati atque exagitati
76 decumanorum iniuriis profugissent. Anno secundo cum emisset Apronius decumas tritici modium XXVDCCC et ipse Herbitam cum illa sua praedonum copia manuque venisset, populus publice coactus est ei conferre lucri tritici modium XXI et accessionis HS ∞ ∞. De accessione dubito, an Apronio ipsi data sit merces operae atque inpudentiae; de tritici quidem numero tanto quis potest dubitare, quin ad istum praedonem frumentarium sicut Agyrinense frumentum pervenerit?
33 Anno tertio vero in hoc agro consuetudine usus est regia. Solere aiunt reges barbaros Persarum ac Syrorum plures uxores habere, his autem uxoribus civitates attribuere hoc modo: Haec civitas mulieri in redimiculum praebeat, haec in collum, haec in crinis. Ita populos habent universos non solum conscios libi-

dinis suae, verum etiam administros. Eandem istius, 77
qui se regem Siculorum esse dicebat, licentiam libidinemque fuisse cognoscite.

Aeschrionis Syracusani uxor est Pipa, cuius nomen istius nequitia tota Sicilia pervagatum est; de qua muliere versus plurimi supra tribunal et supra praetoris caput scribebantur. Hic Aeschrio, Pipae vir adumbratus, in Herbitensibus decumis novus instituitur publicanus. Herbitenses cum viderent, si ad Aeschrionem pretium resedisset, se ad arbitrium lubidinosissimae mulieris spoliatum iri, liciti sunt usque adeo, quoad se efficere posse arbitrabantur. Supra adiecit Aeschrio; neque enim metuebat, ne praetore Verre decumana mulier damno adfici posset. Addicitur medimnum $\overline{\text{VIII}}$C, dimidio fere pluris quam superiore anno. Aratores funditus evertebantur, et eo magis, quod iam superioribus annis afflicti erant ac paene perditi. Intellexit iste ita magno venisse, ut amplius ab Herbitensibus exprimi non posset; demit de capite medimna DC, iubet in tabulas pro medimnum $\overline{\text{VIII}}$C referri $\overline{\text{VII}}$D.

Hordei decumas eiusdem agri Docimus emerat. 34
Hic est Docimus, ad quem iste deduxerat Tertiam, 78
Isidori mimi filiam vi abductam ab Rhodio tibicine. Huius Tertiae plus etiam quam Pipae, plus quam ceterarum ac prope dicam tantum apud istum in Siciliensi praetura auctoritas potuit, quantum in urbana Chelidonis. Veniunt Herbitam duo praetoris aemuli non molesti, mulierculararum deterrumarum inprobissimi cognitores, incipiunt postulare, poscere, minari; non poterant tamen, cum cuperent, imitari Apronium; Siculi Siculos non tam pertimescebant. Cum omni ratione tamen illi calumniarentur, promittunt Herbitenses vadimonium Syracusas. Eo posteaquam ventum est, coguntur Aeschrioni, hoc est Pipae, tantum dare, quantum erat de capite demptum, tritici modium $\overline{\text{III}}$ DC. Mulierculae publicanae noluit ex decumis nimium lucri

dare, ne forte ab nocturno suo quaestu animum ad
79 vectigalia redimenda transferret. Transactum putabant
Herbitenses, cum iste: 'Quid? de hordeo', inquit,
'et de Docimo, amiculo meo, quid cogitatis?'
Atque hoc agebat in cubiculo, iudices, atque in lecto
suo. Negabant illi quicquam sibi esse mandatum.
'Non audio; numerate HS XII.' Quid facerent
miseri aut quid recusarent? praesertim cum in lecto
decumanae mulieris vestigia viderent recentia, quibus
illum inflammari ad perseverandum intellegebant. Ita
civitas una sociorum atque amicorum duabus deter-
rimis mulierculis Verre praetore vectigalis fuit.

Atque ego nunc eum frumenti numerum et eas
pecunias publice decumanis ab Herbitensibus datas
esse dico; quo illi frumento et quibus pecuniis tamen
ab decumanorum iniuriis cives suos non redemerunt.
Perditis enim iam et direptis aratorum bonis haec
decumanis merces dabatur, ut aliquando ex eorum
80 agris atque ex urbibus abirent. Itaque cum Philinus
Herbitensis, homo disertus et prudens et domi nobilis,
de calamitate aratorum et de fuga et de reliquorum
paucitate publice diceret, animadvertistis gemitum,
iudices, populi Romani, cuius frequentia huic causae
numquam defuit. Qua de paucitate aratorum alio
loco dicam.

35 Nunc illud, quod praeterii, non omnino relinquen-
dum videtur. Nam, per deos immortales! quod de
capite iste dempsit, quo tandem modo vobis non modo
81 ferendum, verum etiam audiendum videtur? Unus
adhuc fuit post Romam conditam (di immortales faxint,
ne sit alter!), cui res publica totam se traderet tem-
poribus et malis coacta domesticis, L. Sulla. Hic
tantum potuit, ut nemo illo invito nec bona nec pa-
triam nec vitam retinere posset; tantum animi habuit
ad audaciam, ut dicere in contione non dubitaret, bona
civium Romanorum cum venderet, se praedam suam
vendere. Eius omnes res gestas non solum obtinemus,

verum etiam propter maiorum incommodorum et calamitatum metum publica auctoritate defendimus; unum hoc aliquot senatus consultis reprehensum decretumque est, ut, quibus ille de capite dempsisset, ii pecunias in aerarium referrent. Statuit senatus hoc ne illi quidem esse licitum, cui concesserat omnia, a populo factarum quaesitarumque rerum summas imminuere. Illum viris fortissimis iudicarunt patres 82 conscripti remittere de summa non potuisse, te mulieri deterrimae recte remisisse senatores iudicabunt? Ille, de quo legem populus Romanus iusserat, ut ipsius voluntas ei posset esse pro lege, tamen in hoc uno genere veterum religione legum reprehenditur, tu, qui omnibus legibus implicatus tenebare, libidinem tuam tibi pro lege esse voluisti? In illo reprehenditur, quod ex ea pecunia remiserit, quam ipse quaesierat, tibi concedetur, qui de capite vectigalium populi Romani remisisti?

Atque in hoc genere audaciae multo etiam impu- 36 83 dentius in decumis Acestensium versatus est; quas cum addixisset eidem illi Docimo, hoc est Tertiae, tritici modium v̄ et accessionem ascripsisset HS MD, coëgit Acestenses a Docimo tantundem publice accipere; id quod ex Acestensium publico testimonio cognoscite. *Recita.* *TESTIMONIUM PUBLICUM.* Audistis, quanti decumas acceperit a Docimo civitas, tritici modium v̄ et accessionem. Cognoscite nunc, quanti se vendidisse rettulerit. LEX DECUMIS VENDUNDIS C. VERRE PR. Hoc nomine videtis tritici modium CIↃ CIↃ CIↃ de capite esse dempta, quae cum de populi Romani victu, de vectigalium nervis, de sanguine detraxisset aerarii, Tertiae mimae condonavit. Utrum inpudentius ab sociis abstulit an turpius meretrici dedit an inprobius populo Romano ademit an audacius tabulas publicas commutavit? Ex horum severitate te ulla vis eripiet aut ulla largitio? Non eripiet. Sed si eripuerit, non intellegis haec, quae

iam dudum loquor, ad aliam quaestionem atque ad
84 peculatus iudicium pertinere? Itaque hoc mihi reser-
vabo genus totum integrum; ad illam, quam institui,
causam frumenti ac decumarum revertar.

Qui cum agros maximos et feracissimos per se
ipsum, hoc est per Apronium, Verrem alterum, de-
popularetur, ad minores civitates habebat alios quos
tamquam canes immitteret, nequam homines et im-
probos, quibus aut frumentum aut pecuniam publice
37 cogebat dari. A. Valentius est in Sicilia interpres,
quo iste interprete non ad linguam Graecam, sed ad
furta et flagitia uti solebat. Fit hic interpres, homo
levis atque egens, repente decumanus; emit agri Lipa-
rensis miseri atque ieiuni decumas tritici medimnis DC.
Liparenses vocantur; ipsi accipere decumas et nume-
rare Valentio coguntur lucri HS $\overline{XXX}$. Per deos im-
mortales! utrum tibi sumes ad defensionem, tantone
minoris te decumas vendidisse, ut ad medimna DC
HS $\overline{XXX}$ lucri statim sua voluntate civitas adderet,
hoc est tritici medimnum $\overline{II}$, an, cum magno decumas
vendidisses, te expressisse ab invitis Liparensibus hanc
85 pecuniam? Sed quid ego ex te quaero, quid defen-
surus sis, potius quam cognoscam ex ipsa civitate,
quid gestum sit? Recita testimonium publicum Li-
parensium, deinde quem ad modum nummi Valentio
sint dati. TESTIMONIUM PUBLICUM. QUO MODO SO-
LUTUM SIT, EX LITTERIS PUBLICIS. Etiamne haec tam
parva civitas, tam procul a manibus tuis atque [a]
conspectu remota, seiuncta a Sicilia, in insula inculta
tenuique posita, cumulata aliis tuis maioribus iniuriis,
in hoc quoque frumentario genere praedae tibi et
quaestui fuit? Quam tu totam insulam cuidam tuorum
sodalium sicut aliquod munusculum condonaras, ab
hac etiam haec frumentaria lucra tamquam a mediter-
raneis exigebantur? Itaque, qui tot annis agellos suos
[te praetore] redimere a piratis solebant, idem se
ipsos a te pretio imposito redemerunt.

Quid vero? a Tissensibus, perparva ac tenui civi- 38 86
tate, sed aratoribus laboriosissimis frugalissimisque
hominibus, nonne plus lucri nomine eripitur, quam
quantum omnino frumenti exararant? ad quos tu de-
cumanum Diognetum Venerium misisti, novum genus
publicani. Cur hoc auctore non Romae quoque servi
publici ad vectigalia accedunt? Anno secundo Tis-
senses HS XXI lucri dare coguntur inviti; tertio anno
XII mod. tritici lucri Diogneto Venerio dare coacti
sunt. Hic Diognetus, qui ex publicis vectigalibus
tanta lucra facit, vicarium nullum habet, nihil omnino
peculii. Vos etiam nunc dubitate, si potestis, utrum
tantum numerum tritici Venerius apparitor istius sibi
acceperit an huic exegerit. Atque haec ex publico 87
Tissensium testimonio cognoscite. TESTIMONIUM PU-
BLICUM TISSENSIUM. Obscure, iudices, praetor ipse
decumanus est, cum eius apparitores frumentum a
civitatibus exigant, pecunias imperent, aliquanto plus
ipsi lucri auferant, quam quantum populo Romano
decumarum nomine daturi sint! Haec aequitas in tuo
imperio fuit, haec praetoris dignitas, ut servos Venerios
Siculorum dominos esse velles; hic dilectus, hoc dis-
crimen te praetore fuit, ut aratores in servorum
numero essent, servi in publicanorum.

Quid? Amestratini miseri impositis ita magnis 39 88
decumis, ut ipsis reliqui nihil fieret, nonne tamen
numerare pecunias coacti sunt? Addicuntur decumae
M. Caesio, cum adessent legati Amestratini; statim
cogitur Heraclius legatus numerare HS XXII. Quid
hoc est? quae est ista praeda, quae vis, quae direptio
sociorum? Si erat Heraclio ab senatu mandatum, ut
emeret, emisset; si non erat, qui poterat sua sponte
pecuniam numerare? Caesio renuntiat se dedisse. Co- 89
gnoscite renuntiationem ex litteris publicis. Recita. EX
LITTERIS PUBLICIS. Quo senatus consulto erat hoc
legato permissum? Nullo. Cur fecit? Coactus est. Quis
hoc dicit? Tota civitas. Recita testimonium publicum.

Testimonium publicum. Ab hac eadem civitate anno secundo simili ratione extortam esse pecuniam et Sex. Vennonio datam ex eodem testimonio cognovistis. At Amestratinos, homines tenuis, cum eorum decumas medimnis DCCC vendidisses Bariobali Venerio (cognoscite nomina publicanorum) — cogis eos plus lucri addere, quam quanti venierant, cum magno venissent. Dant Bariobali medimna DCCCL, HS MD. Profecto numquam iste tam amens fuisset, ut ex agro populi Romani plus frumenti servo Venerio quam populo Romano tribui pateretur, nisi omnis ea praeda servi
90 nomine ad istum ipsum perveniret. Petrini, cum eorum decumae magno addictae essent, tamen invitissimi P. Naevio Turpioni, homini improbissimo, qui iniuriarum Sacerdote praetore damnatus est, HS $\overline{\text{LII}}$ dare coacti sunt. Itane dissolute decumas vendidisti, ut, cum esset medimnum HS XV, venissent autem decumae medimnum $\overline{\text{III}}$, hoc est HS $\overline{\text{XXXXV}}$, lucri decumano HS $\overline{\text{LII}}$ darentur? At permagno decumas eius agri vendidisti. Videlicet gloriatur non Turpioni lucrum datum esse, sed Petrinis pecuniam ereptam.

40
91 Quid? Halicyenses, quorum incolae decumas dant, ipsi agros immunes habent, nonne huic eidem Turpioni, cum decumae C med. venissent, HS $\overline{\text{XV}}$ dare coacti sunt? Si id, quod maxime vis, posses probare, haec ad decumanos lucra venisse, nihil te attigisse, tamen hae pecuniae per vim atque iniuriam tuam captae [et] conciliatae tibi fraudi ac damnationi esse deberent; cum vero hoc nemini persuadere possis, te tam amentem fuisse, ut Apronium et Turpionem, servos homines, tuo liberumque tuorum periculo divites fieri velles, dubitaturum quemquam existimas, quin illis
92 emissariis haec tibi omnis pecunia quaesita sit? Segestam item ad immunem civitatem Venerius Symmachus decumanus immittitur. Is ab isto litteras affert, ut sibi contra omnia senatus consulta [,contra omnia iura] contraque legem Rupiliam extra forum

vadimonium promittant aratores. Audite, litteras quas ad Segestanos miserit. LITTERAE C. VERRIS. Hic Venerius quem ad modum aratores eluserit, ex una pactione hominis honesti gratiosique cognoscite; in eodem [enim] genere sunt cetera. Diocles est Pan- 93
hormitanus, Phimes cognomine, homo illustris ac nobilis. Arabat is agrum conductum in Segestano; nam commercium in eo agro nemini est; conductum habebat HS sex milibus. Pro decuma, cum pulsatus a Venerio esset, decidit HS $\overline{XVI}$ et *medimnis* DCLIIII. Id ex ipsius tabulis cognoscite. NOMEN DIOCLIS PANHORMITANI. Huic eidem Symmacho C. Annaeus Brocchus senator, homo eo splendore, ea virtute, qua omnes existimatis, nummos praeter frumentum coactus est dare. Venerione servo te praetore talis vir, senator populi Romani, quaestui fuit?

Hunc ordinem si dignitate antecellere non existi- 41
mabas, ne hoc quidem sciebas, iudicare? Antea cum 94
equester ordo iudicaret, improbi et rapaces magistratus in provinciis inserviebant publicanis, ornabant eos, qui in operis erant, quemcumque equitem Romanum in provincia viderant, beneficiis ac liberalitate prosequebantur; neque tantum illa res nocentibus proderat, quantum obfuit multis, cum aliquid contra utilitatem eius ordinis voluntatemque fecissent. Retinebatur hoc tum nescio quo modo quasi communi consilio ab illis diligenter, ut, qui unum equitem Romanum contumelia dignum putasset, ab universo ordine malo dignus iudicaretur; tu sic ordinem senatorium despexisti, sic 95
ad libidines iniuriasque tuas omnia coaequasti, sic habuisti statutum cum animo ac deliberatum, omnes, qui haberent in Sicilia, aut qui Siciliam te praetore attigissent, iudices reicere, ut illud non cogitares tamen, ad eiusdem ordinis homines te iudices esse venturum? in quibus si ex ipsorum domestico incommodo nullus dolor insideret, tamen esset illa cogitatio, in alterius iniuria se despectos dignitatemque ordinis

contemptam et abiectam. Quod mehercule, iudices, mihi non mediocriter ferendum videtur. Habet enim quendam aculeum contumelia, quem pati pudentes ac
96 viri boni difficillime possunt. Spoliasti Siculos; solent enim muti esse in iniuriis suis; vexasti negotiatores; inviti enim Romam raroque decedunt; equites Romanos ad Aproni iniurias dedisti; quid enim iam nocere possunt, quibus non licet iudicare? Quid? cum senatores summis iniuriis afficis, quid aliud dicis nisi hoc: 'Cedo mihi etiam istum senatorem, ut hoc amplissimum nomen senatorium non modo ad invidiam imperitorum, sed etiam ad contumeliam improborum
97 natum esse videatur'? Neque hoc in uno fecit Annaeo, sed in omnibus senatoribus, ut ordinis nomen non tantum ad honorem, quantum ad ignominiam valeret. In C. Cassio, clarissimo et fortissimo viro, cum is eo ipso tempore primo istius anno consul esset, tanta improbitate usus est, ut, cum eius uxor, femina primaria, paternas arationes haberet in Leontino, frumentum omne decumanos auferre iusserit. Hunc tu in hac causa testem, Verres, habebis, quoniam,
98 iudicem ne haberes, providisti. Vos autem, iudices, putare debetis esse quiddam nobis inter nos commune atque coniunctum. Multa sunt imposita huic ordini munera, multi labores, multa pericula non solum legum ac iudiciorum, sed etiam rumorum ac temporum. Sic est hic ordo quasi propositus atque editus in altum, ut ab omnibus ventis invidiae circumflari posse videatur. In hac tam misera atque iniqua condicione vitae ne hoc quidem retinebimus, iudices, ut magistratibus nostris in obtinendo iure nostro ne contemptissimi ac despicatissimi esse videamur?

42
99 Thermitani miserunt, qui decumas emerent agri sui. Magni sua putabant interesse publice potius quamvis magno emi, quam in aliquem istius emissarium inciderent. Appositus erat Venuleius quidam, qui emeret. Is liceri non destitit; illi, quoad vide-

batur ferri aliquo modo posse, contenderunt; postremo liceri destiterunt. Addicitur Venuleio tritici medimnum VIII milibus. Legatus Posidorus renuntiat. Cum omnibus hoc intolerandum videretur, tamen Venuleio dantur, ne accedat, tritici mod. $\overline{\text{VII}}$ et praeterea HS $\overline{\text{II}}$. Ex quo facile apparet, quae merces decumani, quae praetoris esse videatur praeda. Cedo Thermitanorum mihi litteras et testimonium. TABULAE THERMITANORUM ET TESTIMONIUM. Imacharenses iam omni frumento 100
ablato, iam omnibus iniuriis tuis exinanitos tributum facere miseros ac perditos coëgisti, ut Apronio darent HS $\overline{\text{XX}}$. Recita et decretum de tributis et publicum testimonium. SENATUS CONSULTUM DE TRIBUTO CONFERUNDO. TESTIMONIUM IMACHARENSIUM. Hennenses, cum decumae venissent agri Hennensis med. $\overline{\text{VIII}}$CC, Apronio coacti sunt dare tritici modium $\overline{\text{XVIII}}$ et HS III milia. Quaeso, attendite, quantus numerus frumenti cogatur ex omni agro decumano. Nam per omnes civitates, quae decumas debent, percurrit oratio mea, et in hoc genere nunc, iudices, versor, non in quo singillatim aratores eversi bonis omnibus sint, sed quae publice decumanis lucra data sint, ut aliquando ex eorum agris atque urbibus expleti atque saturati cum hoc cumulo quaestus decederent. Calac- 43 101
tinis quam ob rem imperasti anno tertio, ut decumas agri sui, quas Calactae dare consueverant, Amestrati M. Caesio decumano darent? quod neque ante te praetorem illi fecerant neque tu ipse hoc ita statueras antea per biennium. Theomnastus Syracusanus in agrum Mutycensem cur abs te immissus est? qui aratores ita vexavit, ut illi in alteras decumas, id quod in aliis quoque civitatibus ostendam, triticum emere necessario propter inopiam cogerentur. Iam vero ex 102
Hyblensium pactionibus intellegetis, quae factae sunt cum decumano Cn. Sergio, sexiens tanto, quam quantum satum sit, ablatum esse ab aratoribus. Recita sationes et pactiones ex litteris publicis. Cognoscite pactiones

Menaenorum cum Venerio servo. Cognoscite item professiones sationum et pactiones Menaenorum. Patiemini, iudices, a sociis, ab aratoribus populi Romani, ab eis, qui vobis laborant, vobis serviunt, qui ita plebem Romanam ab sese ali volunt, ut sibi ac liberis suis tantum supersit, quo ipsi ali possint, ab his per summam iniuriam, per acerbissimas contumelias plus aliquanto ablatum esse, quam natum sit?

103 Sentio, iudices, moderandum iam mihi esse orationi meae fugiendamque vestram satietatem. Non versabor in uno genere diutius et ita cetera de oratione mea tollam, ut in causa tamen relinquam. Audietis Agrigentinorum, fortissimorum virorum, diligentissimorum aratorum, querimonias, cognoscetis Entellinorum, hominum summi laboris summaeque industriae, dolorem et iniurias, Heracliensium, Gelensium, Soluntinorum incommoda proferentur, Catinensium, locupletissimorum hominum amicissimorumque, agros vexatos ab Apronio cognoscetis, Tyndaritanam, nobilissimam civitatem, Cephaloeditanam, Haluntinam, Apolloniensem, Enguinam, Capitinam perditas esse hac iniquitate decumarum intellegetis, Inensibus, Murgentinis, Assorinis, Helorinis, Ietinis nihil omnino relictum, Cetarinos, Scherinos, parvarum civitatum homines, omnino abiectos esse ac perditos, omnes denique agros decumanos per triennium populo Romano ex parte decuma, C. Verri ex omni reliquo vectigalis fuisse, et plerisque aratoribus nihil omnino superfuisse; si cui quid autem aut relictum aut remissum sit, id fuisse tantum, quantum ex eo, quo istius avaritia contenta fuit, redundarit.

44 104 Duarum mihi civitatum reliquos feci agros, iudices, fere optimos ac nobilissimos, Aetnensem et Leontinum. Horum ego agrorum missos faciam quaestus triennii; unum annum eligam, quo facilius id, quod institui, explicare possim. Sumam annum tertium, quod et

recentissimus est et ab isto ita administratus, ut, cum se certe decessurum videret, non laboraret, si aratorem in Sicilia nullum omnino esset relicturus. Agri Aetnensis et Leontini decumas agemus. Attendite, iudices, diligenter. Agri sunt feraces, annus tertius, decumanus Apronius. De Aetnensibus perpauca dicam; dixerunt 105 enim ipsi priore actione publice. Memoria tenetis Artemidorum Aetnensem, legationis [eius] principem, publice dicere Apronium venisse Aetnam cum Veneriis; vocasse ad se magistratus, imperasse, ut in medio foro sibi lecti sternerentur, cotidie solitum esse non modo in publico, sed etiam de publico convivari; cum in eis conviviis symphonia caneret maximisque poculis ministraretur, retineri solitos esse aratores, atque ab eis non modo per iniuriam, sed etiam per contumeliam tantum exprimi frumenti, quantum Apronius imperasset. Audistis haec, iudices; quae nunc ego 106 omnia praetereo et relinquo. Nihil de luxuria Aproni loquor, nihil de insolentia, nihil de permissa ab isto licentia, nihil de singulari nequitia ac turpitudine; tantum de quaestu ac lucro dicam unius anni et unius agri, quo facilius vos coniecturam de triennio et de tota Sicilia facere possitis. Sed mihi Aetnensium brevis est ratio; ipsi enim venerunt, ipsi publicas litteras deportaverunt; docuerunt vos, quid lucelli fecerit homo non malus, familiaris praetoris, Apronius. Id, quaeso, ex ipsorum testimonio cognoscite. *Recita. TESTIMONIUM AETNENSIUM.* Quid ais? Dic, dic, quaeso, clarius, ut 45 populus Romanus de suis vectigalibus, de suis aratoribus, de suis sociis atque amicis audiat. $\bar{L}$ MED., HS $\bar{L}$. Per deos immortales! unus ager uno anno trecenta milia mod. tritici et praeterea HS $\bar{L}$ lucri dat Apronio! Tantone minoris decumae venierunt, quam fuerunt, an, cum satis magno venissent, hic tantus tamen frumenti pecuniaeque numerus ab aratoribus per vim ablatus est? Utrum enim horum dixeris, in eo culpa et crimen haerebit. Nam illud quidem non 1(

dices, quod utinam dicas! ad Apronium non pervenisse tantum. Ita te non modo publicis tenebo, sed etiam privatis aratorum pactionibus ac litteris, ut intellegas non te diligentiorem in faciundis fuisse furtis quam me in deprehendendis. Hoc tu feres? hoc quisquam defendet? hoc hi, si aliter de te statuere voluerint, sustinebunt? Uno adventu ex uno agro Q. Apronium praeter eam, quam dixi, pecuniam numeratam CCC
108 milia mod. tritici lucri nomine sustulisse? Quid? hoc Aetnenses soli dicunt? Immo etiam Centuripini, qui agri Aetnensis multo maximam partem possident; quorum legatis, hominibus nobilissimis, Androni et Artemoni, senatus ea mandata dedit, quae publice ad civitatem ipsorum pertinebant; de iis iniuriis, quas cives Centuripini non in suis, sed in aliorum finibus acceperant, senatus et populus Centuripinus legatos noluit mittere; ipsi aratores Centuripini, qui numerus est in Sicilia maximus hominum honestissimorum et locupletissimorum, tres legatos, cives suos, delegerunt, ut eorum testimonio non unius agri, sed prope totius Siciliae calamitates cognosceretis. Arant enim tota Sicilia fere Centuripini, et hoc in te certiores gravioresque testes sunt, quod ceterae civitates suis solum incommodis commoventur, Centuripini, quod in omnium fere finibus possessiones habent, etiam ceterarum civitatum damna ac detrimenta senserunt.

46
109 Verum, uti dixi, ratio certa est Aetnensium et publicis et privatis litteris consignata; meae diligentiae pensum magis in Leontino agro est exigendum propter hanc causam, quod ipsi Leontini publice non sane multum me adiuverunt; neque enim eos isto praetore haec decumanorum iniuriae laeserunt, potius etiam, iudices, adiuverunt. Mirum fortasse hoc vobis aut incredibile videatur, in tantis aratorum incommodis Leontinos, qui principes rei frumentariae fuerint, expertis incommodorum atque iniuriarum fuisse. Hoc causae est, iudices, quod in agro Leontino praeter

unam Mnasistrati familiam glebam Leontinorum possidet nemo. Itaque Mnasistrati, hominis honestissimi atque optimi viri, testimonium, iudices, audistis; ceteros Leontinos, quibus non modo Apronius in agris, sed ne tempestas quidem ulla nocere potuit, expectare nolite. Etenim non modo incommodi nihil ceperunt, sed etiam in Apronianis illis rapinis in quaestu sunt compendioque versati.

Quapropter, quoniam me Leontina civitas atque 110
legatio propter eam, quam dixi, causam defecit, mihimet ineunda ratio et via reperiunda est, qua ad Aproni quaestum, sive adeo qua ad istius ingentem immanemque praedam possim pervenire. Agri Leontini decumae tertio anno venierunt tritici medimnum $\overline{\text{XXXVI}}$, hoc est tritici mod. CC et XVI milibus. Magno, iudices, magno; neque enim hoc possum negare. Itaque necesse est aut damnum aut certe non magnum lucrum fecisse decumanos. Hoc enim solet usu venire
iis, qui magno redemerunt. Quid, si ostendo in hac 111
una emptione lucri fieri tritici mod. C? quid, si CC? quid, si CCC? quid, si CCCC milia? dubitabitis etiam, cui ista tanta praeda quaesita sit? Iniquum me esse quispiam dicet, qui ex lucri magnitudine coniecturam capiam furti atque praedae. Quid? si doceo, iudices, eos, qui $\overline{\text{CCCC}}$ mod. lucri faciunt, damnum facturos fuisse, si tua iniquitas, si tui ex cohorte recuperatores non intercederent, num quis poterit in tanto lucro tantaque iniquitate dubitare, quin propter improbitatem tuam tam magnos quaestus feceris, propter magnitudinem quaestus improbus esse volueris?

47
Quo modo igitur hoc assequar, iudices, ut sciam, 112
quantum lucri factum sit? Non ex Aproni tabulis, quas ego cum conquirerem, non inveni, et cum in ius ipsum eduxi, expressi, ut conficere se tabulas negaret. Si mentiebatur, quam ob rem removebat, si hae tabulae nihil tibi erant offuturae? si omnino nullas confecerat litteras, ne id quidem satis significat illum

non suum negotium gessisse? Ea est enim ratio decumanorum, ut sine plurimis litteris confici non possit; singula enim nomina aratorum et cum singulis pactiones decumanorum litteris persequi et conficere necesse est. Iugera professi sunt omnes aratores imperio atque instituto tuo; non opinor quemquam minus esse professum, quam quantum arasset, cum tot cruces, tot supplicia, tot ex cohorte recuperatores proponerentur. In iugero Leontini agri medimnum fere tritici seritur perpetua atque aequabili satione; ager efficit cum octavo, bene ut agatur; verum ut omnes di adiuvent, cum decumo. Quod si quando accidit, tum fit, ut tantum decumae sit, quantum severis, hoc est ut, quot iugera sint sata, totidem medimna de-
113 cumae debeantur. Hoc cum ita esset, primum illud dico, pluribus milibus medimnum venisse decumas agri Leontini, quam quot milia iugerum sata essent in agro Leontino. Quodsi fieri non poterat, ut plus quam X medimna ex iugero exararent, medimnum *autem* ex iugero decumano dari oportebat, cum ager, id quod perraro evenit, cum decumo extulisset, quae erat ratio decumanis, siquidem decumae ac non bona venibant aratorum, ut pluribus aliquanto medimnis decumas emerent, quam iugera erant sata? In Leontino iugerum subscriptio ac professio non est plus
48 $\overline{\text{XXX}}$; decumae $\overline{\text{XXXVI}}$ medimnum venierunt. Erravit aut potius insanivit Apronius? Immo tum insanisset, si aratoribus id, quod deberent, licitum esset et non, quod Apronius imperasset, necesse fuisset dare.

114 Si ostendo minus tribus medimnis in iugerum neminem dedisse decumae, concedes, opinor, ut cum decumo fructus arationis perceptus sit, neminem minus tribus decumis dedisse. Atque hoc in beneficii loco petitum est ab Apronio, ut in iugera singula ternis medimnis decidere liceret. Nam cum a multis quaterna, etiam quina exigerentur, multis autem non modo granum nullum, sed ne paleae quidem ex omni

fructu atque ex annuo labore relinquerentur, tum aratores Centuripini, qui numerus in agro Leontino maximus est, unum in locum convenerunt, hominem suae civitatis in primis honestum ac nobilem, Andronem Centuripinum, legarunt ad Apronium, eundem quem hoc tempore ad hoc iudicium legatum et testem Centuripina civitas misit, ut is apud eum causam aratorum ageret ab eoque peteret, ut ab aratoribus Centuripinis ne amplius in iugera singula quam terna medimna exigeret. Hoc vix ab Apronio in summo 115 beneficio pro iis, qui etiam tum incolumes erant, impetratum est. Id cum impetrabatur, hoc videlicet impetrabatur, ut pro singulis decumis ternas decumas dare liceret. Quodsi tua res non ageretur, a te potius postularent, ne amplius quam singulas, quam ab Apronio, ut ne plus quam ternas decumas darent. Nunc, ut hoc tempore ea, quae regie seu potius tyrannice statuit in aratores Apronius, praetermittam neque eos appellem, a quibus omne frumentum eripuit et quibus nihil non modo de fructu, sed ne de bonis quidem suis reliqui fecit, ex hisce ternis medimnis, quod beneficii gratiaeque causa concessit, quid lucri fiat, cognoscite.

Professio est agri Leontini ad iugerum $\overline{\mathrm{XXX}}$; haec 49 116 sunt ad tritici medimnum $\overline{\mathrm{XC}}$, id est mod. $\overline{\mathrm{DXXXX}}$; deductis tritici mod. $\overline{\mathrm{CCXVI}}$, quanti decumae venierunt, reliqua sunt tritici $\overline{\mathrm{CCXXIIII}}$. Adde totius summae DXXXX milium mod. tres quinquagesimas; fit tritici mod. $\overline{\mathrm{XXXII}}$CCCC (ab omnibus enim ternae praeterea quinquagesimae exigebantur); sunt haec iam ad $\overline{\mathrm{CCCLX}}$ mod. tritici. At ego $\overline{\mathrm{CCCC}}$ lucri facta esse dixeram; non enim duco in hac ratione eos, quibus ternis medimnis non est licitum decidere. Verum, ut hac ipsa ratione summam mei promissi compleam, ad singula medimna multi HS binos, multi HS singulos semis accessionis cogebantur dare, qui minimum, singulos nummos. Minimum ut sequamur, quoniam $\overline{\mathrm{XC}}$ med.

tandem, quot acceperit aratores agri Leontini Verres. — LXXXIIII — quot anno tertio profiteantur — XXXII. — II et L aratores ita video deiectos, ut iis ne vicarii quidem successerint. Quot aratores adveniente te fuerunt agri Mutycensis? Videamus ex litteris publicis. — CLXXXVII. — Quid? anno tertio? — LXXXVI. Centum et unum aratores unus ager istius iniuria desiderat, atque adeo res publica, quoniam illa populi Romani vectigalia sunt, hunc tot patrum familias numerum desiderat et reposcit. Ager Herbitensis primo anno habuit aratores CCLII, tertio CXX; hinc CXXXII patres familias extorres profugerunt. Agyrinensis ager, quorum hominum, quam honestorum, quam locupletium! CCL aratores habuit primo anno praeturae tuae. Quid? tertio anno? — LXXX,
52 quem ad modum legatos Agyrinenses recitare ex litteris
121 publicis audistis. Pro di immortales! si ex provincia tota CLXX aratores eiecisses, possesne severis iudicibus salvus esse? Unus ager Agyrinensis CLXX aratoribus inanior cum sit, vos coniecturam totius provinciae nonne facietis? Atque hoc peraeque in omni agro decumano reperietis; quibus aliquid tamen reliqui fuerit ex magno patrimonio, eos in agris minore instrumento, minus multis iugis remansisse, quod metuebant, si decessissent, ne reliquas fortunas omnes amitterent; quibus autem iste nihil reliqui, quod perderent, fecerat, eos plane non solum ex agris, verum etiam ex civitatibus suis profugisse. Illi ipsi, qui remanserant, vix decuma pars aratorum, relicturi agros omnes erant, nisi ad eos Metellus Roma litteras misisset se decumas lege Hieronica venditurum, et nisi ab iis hoc petivisset, ut sererent quam plurimum; quod illi semper sua causa fecerant, cum eos nemo rogaret, quam diu intellegebant sese sibi et populo Romano, non Verri et Apronio serere, impendere, laborare.

122 Iam vero, iudices, si Siculorum fortunas neglegitis, si quem ad modum socii populi Romani a magi-

HS D milia fortasse. Hoc neque exemplo cuiusquam neque iure ullo fecit neque eam pecuniam rettulit, neque hoc parvum crimen quem ad modum defensurus sit, homo quisquam umquam excogitabit.

Quod cum ita sit, audes dicere te magno decumas 119 vendidisse, cum sit perspicuum te bona fortunasque aratorum non populi Romani, sed tui quaestus causa vendidisse? Ut, si qui vilicus ex eo fundo, qui sestertia dena meritasset, excisis arboribus ac venditis, demptis tegulis, instrumento, pecore abalienato, domino XX milia nummum pro X miserit, sibi alia praeterea centum confecerit, primo dominus ignarus incommodi sui gaudeat vilicoque delectetur, quod tanto plus sibi mercedis ex fundo refectum sit, deinde, cum audierit eas res, quibus fundi fructus et cultura continetur, amotas et venditas, summo supplicio vilicum afficiat et secum male actum putet: item populus Romanus, cum audit pluris decumas vendidisse C. Verrem quam innocentissimum hominem, cui iste successit, C. Sacerdotem, putat se bonum in arationibus fructibusque suis habuisse custodem ac vilicum; cum senserit istum omne instrumentum aratorum, omnia subsidia vectigalium vendidisse, omnem spem posteritatis avaritia sua sustulisse, arationes et agros vectigales vastasse atque exinanisse, ipsum maximos quaestus praedasque fecisse, intelleget secum esse actum pessime, istum autem summo supplicio dignum existimabit. 51

Unde ergo hoc intellegi potest? Ex hoc maxime, 120 quod ager decumanus provinciae Siciliae propter istius avaritiam desertus est. Neque id solum accidit, ut ii minus multis iugis ararent, si qui in agris remanserunt, sed etiam ut permulti locupletes homines, magni et gnavi aratores, agros latos ac fertiles desererent totasque arationes derelinquerent. Id adeo sciri facillime potest ex litteris publicis civitatum, propterea quod lege Hieronica numerus aratorum quotannis apud magistratus publice subscribitur. Recita

se misisse et confirmasse, suam se interposuisse auctoritatem; tantum modo aratoribus Metellus obsides non dedit se in nulla re Verris similem futurum. At quid est tandem, in quo se elaborasse dicit? Recita. UT ARATORES, QUI RELIQUI ERANT, QUAM PLURIMUM SERERENT. Qui reliqui? quid hoc est 'reliqui'? quo ex bello, qua ex vastitate? Quae enim in Sicilia tanta clades aut quod bellum tam diuturnum, tam calamitosum te praetore versatum est, ut is, qui tibi successerit, reliquos aratores collegisse et recreasse videatur?

54 125 Cum bellis Carthaginiensibus Sicilia vexata est, et post nostra patrumque memoria cum bis in ea provincia magnae fugitivorum copiae versatae sunt, tamen aratorum interitio facta nulla est. Tum sementi prohibita aut messe amissa fructus annuus interibat; tamen incolumis numerus manebat dominorum atque aratorum; tum, qui M. Laevino aut P. Rupilio aut M'. Aquilio praetores in eam provinciam successerant, aratores reliquos non colligebant. Tantone plus Verres cum Apronio provinciae Siciliae calamitatis importavit quam aut Hasdrubal cum Poenorum exercitu aut Athenio cum fugitivorum maximis copiis, ut temporibus illis, simul atque hostis superatus esset, ager araretur omnis neque aratori praetor per litteras supplicaret neque eum praesens oraret, ut quam plurimum sereret; nunc autem ne post abitum quidem huius importunissimae pestis quisquam reperiretur, qui sua voluntate araret, pauci essent reliqui, qui L. Metelli auctoritate in agros atque ad suum larem familiarem redirent?

126 His te litteris, homo audacissime atque amentissime, iugulatum esse non sentis? non vides, cum is, qui tibi successit, aratores reliquos appellet, hoc eum diserte scribere, reliquos hos esse non ex bello neque ex aliqua eius modi calamitate, sed ex tuo scelere, importunitate, avaritia, crudelitate? Recita cetera. TAMEN PRO EO, UT TEMPORIS DIFFICULTAS

ARATORUMQUE PENURIA TULIT. 'Aratorum', inquit, 'penuria.' Si ego accusator totiens eadem de re dicerem, vererer, ne animos vestros offenderem, iudices. Clamat Metellus: NISI LITTERAS MISISSEM. Non est satis. NISI PRAESENS CONFIRMASSEM. Ne id quidem satis est. RELIQUOS, inquit, ARATORES. Reliquos? prope lugubri verbo calamitatem provinciae Siciliae significat; addit: ARATORUM PENURIA. Expectate etiam, 55 127
iudices, expectate, si potestis, auctoritatem accusationis meae. Dico aratores istius avaritia eiectos, scribit Metellus 'reliquos' ab se esse confirmatos; dico agros relictos arationesque esse desertas, scribit Metellus aratorum esse 'penuriam'. Hoc cum scribit, illud ostendit, deiectos, fortunis omnibus expulsos esse populi Romani socios atque amicos. Quibus si qua calamitas propter istum salvis vectigalibus nostris accidisset, animum advertere tamen in eum vos oporteret, praesertim cum ea lege iudicaretis, quae sociorum causa esset constituta; cum vero perditis profligatisque sociis vectigalia populi Romani sint deminuta, res frumentaria, commeatus, copiae, salus urbis atque exercituum nostrorum in posteritatem istius avaritia interierit, saltem populi Romani commoda respicite, si sociis fidelissimis prospicere non laboratis. Atque 128
ut intellegatis ab isto prae lucro praedaque praesenti nec vectigalium nec posteritatis habitam esse rationem, cognoscite, quid ad extremum scribat Metellus. IN RELIQUUM TAMEN TEMPUS VECTIGALIBUS PROSPEXI. In reliquum tempus vectigalibus ait se prospexisse. Non scriberet se vectigalibus prospexisse, nisi hoc vellet ostendere, te vectigalia perdidisse. Quid enim erat, quod vectigalibus prospiceret Metellus in decumis et in tota re frumentaria, si iste non vectigalia populi Romani quaestu suo pervertisset? Atque ipse Metellus, qui vectigalibus prospicit, qui reliquos aratores colligit, quid assequitur nisi hoc, ut arent, si qui possunt, quibus aratrum saltem aliquod satelles

istius Apronius reliquum fecit, qui tamen in agris spe atque expectatione Metelli remanserunt? Quid? ceteri Siculi, quid? ille maximus numerus aratorum, qui non modo ex agris eiecti sunt, sed etiam ex civitatibus suis, ex provincia denique bonis fortunisque omnibus ereptis profugerunt, qua ratione ii revocabuntur? quot praetorum innocentia sapientiaque opus est, ut illa aratorum multitudo aliquando in suis agris ac sedibus collocetur?

56 129 Ac ne miremini tantam multitudinem profugisse, quantam ex litteris publicis aratorumque professionibus cognovistis, scitote tantam acerbitatem istius, tantum scelus in aratores fuisse (incredibile est dictu, iudices, sed et factum et tota Sicilia pervagatum), ut homines propter iniurias licentiamque decumanorum mortem sibi ipsi consciverint. Centuripinum Dioclem, hominem locupletem, suspendisse se constat, quo die sit ei nuntiatum Apronium decumas redemisse. Tyracinum, principem civitatis, eadem ratione mortem oppetisse dixit apud vos homo nobilissimus, Archonidas Helorinus, cum audisset tantum decumanum professum esse ex edicto istius sibi deberi, quantum ille bonis suis omnibus efficere non posset. Haec tu, tametsi omnium hominum dissolutissimus crudelissimusque semper fuisti, tamen numquam perpeterere, propterea quod ille gemitus luctusque provinciae ad tui capitis periculum pertinebat; non, inquam, perpeterere, ut homines iniuriae tuae remedium morte ac suspendio quaererent, nisi ea res ad quaestum et ad praedam tuam pertineret.

130 Quid? illud paterere? Attendite, iudices; omnibus enim mihi nervis contendendum est atque in hoc elaborandum, ut omnes intellegant, quam improbam, quam manifestam, quam confessam rem pecunia redimere conetur. Grave crimen est hoc et vehemens et post hominum memoriam iudiciaque de pecuniis repetundis constituta gravissimum, praetorem socios ha-

buisse decumanos. Non hoc nunc primum audit pri- 57
vatus de inimico, reus ab accusatore; iam antea in
sella sedens praetor, cum provinciam Siciliam optineret,
cum ab omnibus non solum, id quod commune est,
propter imperium, sed etiam, id quod istius prae-
cipuum est, propter crudelitatem metueretur, miliens
audivit, cum eius animum ad persequendum non negle-
gentia tardaret, sed conscientia sceleris avaritiaeque
suae refrenaret. Loquebantur enim decumani palam
et praeter ceteros is, qui apud istum plurimum pot-
erat maximosque agros populabatur, Apronius, per-
parvum ex illis magnis lucris ad se pervenire, prae-
torem esse socium. Hoc cum palam decumani tota 131
provincia loquerentur tuumque nomen in re tam turpi
nefariaque interponerent, nihilne tibi venit in mentem
existimationi tuae consulere, nihil denique capiti ac
fortunis tuis providere? cum tui nominis terror in
auribus animisque aratorum versaretur, cum decumani
aratoribus ad pactiones faciendas non suam vim, sed
tuum scelus ac nomen opponerent. Ecquod iudicium
Romae tam dissolutum, tam perditum, tam num-
marium fore putasti, quo ex iudicio te ulla Salus ser-
vare posset? cum planum fieret decumis contra insti-
tuta, leges consuetudinemque omnium venditis in
aratorum bonis fortunisque diripiendis decumanos dicti-
tasse tuas esse partes, tuam rem, tuam praedam, idque
te tacuisse et, cum dissimulare non posses, potuisse
tamen perpeti et perferre, quod magnitudo lucri ob-
scuraret periculi magnitudinem plusque aliquanto apud
te pecuniae cupiditas quam iudicii metus posset.

Esto, cetera negare non potes; ne illud quidem 132
tibi reliquum fecisti, ut hoc posses dicere, nihil te
eorum audisse, nihil ad tuas aures de infamia tua
pervenisse? Querebantur cum luctu et gemitu aratores;
tu id nesciebas? Fremebat tota provincia; nemo id
tibi renuntiabat? Romae querimoniae de tuis iniuriis
conventusque habebantur; [ignorabas haec?] ignorabas

haec omnia? Quid? cum palam Syracusis te audiente
maximo conventu L. Rubrius Q. Apronium sponsione
lacessivit, NI APRONIUS DICTITARET TE SIBI IN DE-
CUMIS ESSE SOCIUM, haec te vox non perculit, non
perturbavit, non, ut capiti et fortunis tuis prospiceres,
excitavit? Tacuisti, sedasti etiam litis illorum et,
58 sponsio illa ne fieret, laborasti. Pro di immortales!
hoc aut innocens homo perpeti potuisset aut quamvis
nocens, qui modo iudicia Romae fore putaret, non
aliqua simulatione existimationi se hominum vendi-
133 tasset? Quid est hoc? sponsio fit de capite ac fortunis
tuis, tu sedes et quiescis, non persequeris, non perse-
veras, non perquiris, cui dixerit Apronius, quis audierit,
unde hoc natum, quem ad modum prolatum sit? Si
tibi aliquis ad aurem accessisset et dixisset Apronium
dictitare te sibi esse socium, commoveri te oportuit,
evocare Apronium, nec illum ante tibi satis facere,
quam tu omnium existimationi satis fecisses; cum vero
in foro celeberrimo tanta frequentia hoc verbo ac
simulatione Apronio, re vera tibi obiectum esset, tu
umquam tantam plagam tacitus accipere potuisses,
nisi hoc ita statuisses, in re tam manifesta quicquid
134 dixisses, te deterius esse facturum? Quaestores, legatos,
praefectos, tribunos suos multi missos fecerunt et de
provincia decedere iusserunt, quod illorum culpa se
minus commode audire arbitrarentur aut quod peccare
ipsos aliqua in re iudicarent; tu Apronium, hominem
vix liberum, contaminatum, perditum, flagitiosum, qui
non modo animum integrum, sed ne animam quidem
puram conservare potuisset, eum in tanto tuo dede-
core profecto *non* ne verbo quidem graviore appellasses,
neque apud te tam sancta religio societatis fuisset,
ut tui capitis periculum neglegeres, nisi rem tam
notam esse omnibus et tam manifestam videres.

135 Cum eodem Apronio postea P. Scandilius, eques
Romanus, quem vos omnes nostis, eandem sponsionem
de societate fecit, quam Rubrius facere voluerat. In-

stitit, oppressit, non remisit; facta est sponsio HS $\overline{\text{V}}$; coepit Scandilius recuperatores aut iudicem postulare. Satisne vobis praetori improbo circumdati cancelli 59
videntur in sua provincia, immo vero in sella ac tribunali, ut aut de suo capite iudicium fieri patiatur praesens ac sedens aut confiteatur se omnibus iudiciis convinci necesse esse? Sponsio est: NI TE APRONIUS SOCIUM IN DECUMIS ESSE DICAT; provincia tua est, ades, abs te iudicium postulatur; quid facis, quid decernis? Recuperatores dicis te daturum. Bene agis; tametsi qui tantis erunt cervicibus recuperatores, qui audeant in provincia, cum praetor adsit, non solum contra voluntatem eius, sed etiam contra fortunas iudicare? Verum esto; manifesta res est; nemo est, 136
quin audisse se liquido diceret; locupletissimus quisque ac certissimus testis esset; nemo erat Sicilia tota, quin sciret decumas esse praetoris, nemo, quin audisset id Apronium dictitasse; praeterea conventus honestus Syracusis, multi equites Romani, viri primarii, ex qua copia recuperatores reici oporteret, qui aliter iudicare nullo modo possent. Instat Scandilius poscere recuperatores. Tum iste homo innocens, qui illam suspicionem levare atque ab sese removere cuperet, recu- 60
peratores dicit se de cohorte sua daturum. Pro deum 137
hominumque fidem! quem ego accuso? in quo meam industriam ac diligentiam spectari volo? quid est, quod ego dicendo aut cogitando efficere aut assequi debeam? Teneo, teneo, inquam, in mediis vectigalibus populi Romani, in ipsis fructibus provinciae Siciliae furem manifesto avertentem rem frumentariam omnem, pecuniam maximam, teneo, inquam, ita, ut negare non possit. Nam quid hic dicet? Sponsio facta est cum cognitore tuo Apronio de fortunis tuis omnibus, ni socium te sibi in decumis esse dictitaret; expectant omnes, quantae tibi ea res curae sit, quem ad modum hominum existimationi te atque innocentiam tuam probari velis. Hic tu medicum et haruspicem et prae-

conem tuum recuperatores dabis aut illum etiam ipsum, quem tu in cohorte tua Cassianum iudicem habebas, si qua res maior esset, Papirium Potamonem, hominem severum ex vetere illa equestri disciplina? Scandilius postulare de conventu recuperatores. Tum iste negat se de existimatione sua cuiquam nisi suis commissurum. Negotiatores sibi putant esse turpe id forum sibi iniquum eierare, ubi negotientur; praetor pro-
138 vinciam suam sibi totam iniquam eierat. O impudentiam singularem! Hic postulat se Romae absolvi, qui in sua provincia iudicarit absolvi se nullo modo posse, qui plus existimet apud lectissimos senatores pecuniam quam apud tres negotiatores metum valere! Scandilius vero negat sese apud Artemidorum recuperatorem verbum esse facturum et tamen auget atque onerat te bonis condicionibus, si tu uti velis; si ex provincia Sicilia tota statuas alium iudicem idoneum aut recuperatorem nullum posse reperiri, postulat abs
139 te, ut Romam rem reicias. Hic enim vero tu exclamas hominem improbum, qui postulet ibi de tua existimatione iudicium fieri, ubi te invidiosum esse intellegat; negas te Romam reiecturum, negas de conventu recuperatores daturum, cohortem tuam proponis. Scandilius rem se totam relicturum dicit et suo tempore esse rediturum. Quid? tu ibi tum quid facis? Scandilium cogis — quid? sponsionem acceptam facere? Inpudenter tollis expectatum existimationis tuae iudi-
140 cium; non facis. Quid ergo? Apronio permittis, ut, quos velit, de cohorte sumat recuperatores? Indignum uni potius ex iniquis sumundi quam utrique ex aequis reiciundi fieri potestatem. Neutrum facis eorum. Quid ergo? Estne aliquid, quod improbius fieri possit? Est; cogit enim Scandilium quinque illa milia nummum dare atque adnumerare Apronio.

Quid potuit elegantius facere praetor cupidus existimationis bonae, qui ab se omnem suspicionem pro-
61 pulsare, qui se eripere ex infamia cuperet? Adductus

erat in sermonem, invidiam, vituperationem; dictitarat
homo improbus atque impurus, Apronius, socium sibi
esse praetorem; venerat res in iudicium atque discrimen;
potestas erat isti homini integro atque innocenti
data, ut, in Apronium cum animum advertisset, sese
gravissima levaret infamia. Quid excogitat poenae,
quid animadversionis in Apronium? Cogit Scandilium
Apronio ob singularem improbitatem atque audaciam
praedicationemque nefariae societatis HS $\overline{\mathrm{V}}$ mercedis
ac praemii [nomine] dare. Quid interfuit, homo auda- 141
cissime, utrum hoc decerneres, an id, quod Apronius
dictitabat, tute de te profiterere ac dictitares? Quem
hominem, si qui pudor in te atque adeo si qui metus
fuisset, sine supplicio dimittere non debuisti, hunc
abs te sine praemio discedere noluisti? Omnia simul
intellegere potestis, iudices, ex hoc uno crimine Scan-
diliano, primum hoc non esse Romae natum de socie-
tate decumarum, non ab accusatore fictum, non, ut
solemus interdum in defensionibus dicere, crimen do-
mesticum ac vernaculum, non ex tempore periculi tui
constitutum, sed vetus, agitatum iam et te praetore
iactatum et non ab inimicis Romae compositum, sed
Romam ex provincia deportatum. Simul illud intellegi 142
potest istius in Apronium studium, Aproni de isto
non modo confessio, verum etiam commemoratio.
Eodem accedit, quod hoc quoque intellegere potestis,
istum statuisse in provincia sua existimationis suae
iudicium extra cohortem suam committendum fuisse
nemini.

Ecquis est iudex, cui non ab initio decumani cri- 62
minis persuasum sit istum in aratorum bona fortu-
nasque impetum fecisse? Quis hoc non ex eo statim
iudicavit, quod ostendi istum decumas nova lege atque
adeo nulla lege contra omnium consuetudinem atque
instituta vendidisse? Verum ut istos ego iudices tam 143
severos, tam diligentes, tam religiosos non habeam,
ecquis est, ex iniuriarum magnitudine, improbitate

decretorum, iudiciorum iniquitate qui hoc non iam dudum statuerit ac iudicarit? Etiam sane sit aliquis dissolutior in iudicando, legum, officii, rei publicae, sociorum atque amicorum neglegentior; quid? is possitne de istius improbitate dubitare, cum tanta lucra facta, tam iniquas pactiones vi et metu expressas cognoverit, cum tanta praemia civitates vi atque imperio, virgarum ac mortis metu non modo Apronio atque eius similibus, verum etiam Veneriis servis dare coactas?

144 Quodsi quis sociorum incommodis minus commovetur, si quem aratorum fugae, calamitates, exilia, suspendia denique non permovent, non possum dubitare, quin is tamen, cum vastatam Siciliam, relictos agros ex civitatum litteris et ex epistula L. Metelli cognoverit, statuat fieri non posse, ut de isto non severissime iudicetur. Erit aliquis etiam, qui haec omnia dissimulare ac neglegere possit; attuli sponsiones ipso praesente factas de decumarum societate ab ipso prohibitas iudicari; quid est, quod possit quisquam manifestius hoc desiderare? Non dubito, quin vobis satis fecerim, iudices; verum tamen pregrediar longius, non mehercle quo vobis magis hoc persuadeatur, quam iam persuasum esse confido, sed ut ille aliquando impudentiae suae finem faciat, aliquando desinat ea se postulare emere, quae ipse semper habuit venalia, fidem, ius iurandum, veritatem, officium, religionem, desinant amici eius ea dictitare, quae detrimento, maculae, invidiae, infamiae nobis omnibus esse possint.

145 At qui amici! O miserum, o invidiosum offensumque paucorum culpa atque indignitate ordinem senatorium! Albam Aemilium sedentem in faucibus macelli loqui palam vicisse Verrem, emptos habere iudices, alium HS $\overline{\text{CCCC}}$, alium HS $\overline{\text{D}}$, quem minimo, $\overline{\text{CCC}}$! Atque ei cum responsum esset fieri non posse, multos testes esse dicturos, me praeterea causae non defuturum, 'Licet hercle', inquit, 'omnes omnia dicant, in illo, nisi res manifesta erit ita allata, ut

responderi nihil possit, vicimus.' Bene agis, 146 Alba; ad tuam veniam condicionem. Nihil putas valere in iudiciis coniecturam, nihil suspicionem, nihil ante actae vitae existimationem, nihil virorum bonorum testimonia, nihil civitatum auctoritates ac litteras; *res* manifestas quaeris. Non quaero iudices Cassianos, veterem iudiciorum severitatem non requiro, vestram in hac re fidem, dignitatem, religionem in iudicando non imploro; Albam habebo iudicem, eum hominem, qui se ipsé scurram improbissimum existimari vult, [qui] a scurris semper potius gladiator quam scurra appellatus est; afferam rem eius modi in decumis, ut Alba fateatur istum in re frumentaria et in bonis aratorum aperte palamque esse praedatum.

Decumas agri Leontini magno dicis te vendidisse. 63 147 Ostendi iam illud initio, non existimandum magno vendidisse eum, qui verbo decumas vendiderit, re et condicione et lege et edicto et licentia decumanorum decumas aratoribus nullas reliquas fecerit. Etiam illud ostendi, vendidisse alios magno decumas agri Leontini ceterorumque agrorum, et lege Hieronica vendidisse et pluris etiam quam te vendidisse, nec aratorem quemquam esse questum; nec enim fuit, quod quisquam queri posset, cum lege aequissime scripta venderent, neque illud umquam aratoris interfuit, quanti decumae venirent. Non enim ita est, ut, si magno venierint, plus arator debeat, si parvo, minus; ut frumenta nata sunt, ita decumae veneunt; aratoris autem interest ita se frumenta habere, ut decumae quam plurimo venire possint; dum arator ne plus decumam det, expedit ei decumam esse quam maximam. Verum, ut opinor, hoc esse vis caput defensionis tuae, 148 magno te decumas vendidisse [,atque aliorum quidem agrorum pro portione magno decumas vendidisse], agri [vero] Leontini, qui plurimum efficit, tritici mod. CCXVI. Si doceo pluris aliquanto potuisse vendere neque iis voluisse te addicere, qui contra Apronium licerentur,

et Apronio multo minoris, quam aliis potueris ven-
dere, tradidisse, si hoc doceo, poteritne te ipse Alba,
tuus antiquissimus non solum amicus, verum etiam
amator, absolvere?

64 Dico equitem Romanum, hominem in primis hone-
stum, Q. Minucium, cum sui similibus ad decumas
agri Leontini tritici mod. non mille nec duo nec tria
milia, sed ad unas unius agri decumas tritici modium
triginta voluisse addere; ei potestatem emendi non
149 esse factam, ne res abiret ab Apronio. Negare hoc,
nisi forte omnia negare constituisti, nullo modo potes;
palam res gesta est maximo conventu Syracusis; testis
est tota provincia, propterea quod undique ad emendas
decumas solent eo convenire. Quod sive fateris sive
convinceris, quot et quam manifestis in rebus teneare,
non vides? Primum tuam rem illam et praedam
fuisse; nam, ni ita esset, cur tu Apronium malebas,
quem omnes tuum procuratorem esse in decumis, tuum
negotium agere loquebantur, quam Minucium decumas
agri Leontini sumere? Deinde immensum atque in-
finitum lucrum esse factum; nam si XXX tu commotus
non esses, certe hoc idem lucri Minucius Apronio
150 libenter dedisset, si ille accipere voluisset. Quantam
igitur illi spem praedae propositam arbitramur fuisse,
qui tantum praesens lucrum nulla opera insumpta
contempserit atque despexerit? Deinde ipse Minucius
numquam habere voluisset, si decumas tu lege Hie-
ronica venderes; sed quia tuis novis edictis et ini-
quissimis institutis plus aliquanto se quam decumas
ablaturum videbat, idcirco longius progressus est. At
Apronio semper plus etiam multo abs te permissum
est, quam quod edixeras. Quantum igitur quaestum
putamus factum esse per eum, cui quidvis licitum sit,
cum tantum lucri voluerit addere is, cui, si decumas
151 emisset, idem non liceret? Postremo illa quidem
certe tibi praecisa est defensio, in qua tu semper
omnia tua furta atque flagitia latere posse arbitratus

es, magno te decumas vendidisse, plebi Romanae consuluisse, annonae prospexisse. Non potest hoc dicere is, qui negare non potest se unius agri decumas XXX milibus modium minoris, quam potuerit, vendidisse, ut, etiamsi tibi hoc concedam, Minucio te ideo non tradidisse, quod iam addixisses Apronio (aiunt enim te ita dictitare, quod ego expecto cupioque te ita illud defendere) — verum ut ita sit, tamen non potes hoc quasi praeclarum aliquid praedicare, magno te decumas vendidisse, cum fuisse fateare, qui multo pluris voluerit emere.

Tenetur igitur iam, iudices, et manifesto tenetur 65 152
avaritia, cupiditas hominis, scelus, improbitas, audacia. Quid? si haec, quae dico, ipsius amici defensoresque iudicarunt, quid voltis amplius? Adventu L. Metelli praetoris, cum omnes eius comites iste sibi suo illo panchresto medicamento amicos reddidisset, aditum est ad Metellum; eductus est Apronius, eduxit vir primarius, C. Gallus senator, postulavit ab L. Metello, ut ex edicto suo iudicium daret in Apronium, QUOD PER VIM AUT METUM ABSTULISSET, quam formulam Octavianam et Romae Metellus habuerat et habebat in provincia; non impetrat, cum hoc diceret Metellus, praeiudicium se de capite C. Verris per hoc iudicium nolle fieri. Tota Metelli cohors hominum non ingratorum aderat Apronio; C. Gallus, homo vestri ordinis, a suo familiarissimo L. Metello iudicium ex edicto non potest impetrare. Non reprehendo Metellum; 153
pepercit homini amico et, quem ad modum ipsum dicere audivi, necessario; non reprehendo, inquam, Metellum, sed hoc miror, quo modo, de quo homine praeiudicium noluerit fieri per recuperatores, de hoc ipse non modo praeiudicarit, verum gravissime ac vehementissime iudicarit. Primum enim, si Apronium absolutum iri putaret, nihil erat, quod ullum praeiudicium vereretur; deinde, si condemnato Apronio coniunctam cum eo Verris causam omnes erant existu-

maturi, Metellus quidem certe iam hoc iudicabat, eorum rem causamque esse coniunctam, qui statueret Apronio condemnato de isto praeiudicium futurum. Et simul una res utrique rei est argumento, et aratores vi et metu coactos Apronio multo plus, quam debuerint, dedisse, et Apronium istius rem suo nomine egisse, cum L. Metellus statuerit non posse Apronium condemnari, quin simul de istius scelere atque improbitate iudicaretur.

66 154 Venio nunc ad epistulam Timarchidi, liberti istius et accensi; de qua cum dixero, totum hoc crimen decumanum peroraro. Haec epistula est, iudices, quam nos Syracusis in aedibus Aproni cum litteras conquireremus, invenimus. Missa est, ut ipsa significat, ex itinere, cum Verres iam de provincia decessisset, Timarchidi manu scripta. Recita. EPISTULA TIMARCHIDI. *TIMARCHIDES* VERRIS ACCENSUS *APRONIO* SALUTEM DICIT. Iam hoc quidem non reprehendo, quod ascribit 'accensus'. Cur enim sibi hoc scribae soli assumant: 'L. PAPIRIUS SCRIBA'? volo ego hoc esse commune accensorum, lictorum, viatorum. FAC DILIGENTIAM ADHIBEAS, QUOD AD PRAETORIS EXISTIMATIONEM ATTINET. Commendat Apronio Verrem et hortatur, ut inimicis eius resistat. Bono praesidio munitur existimatio tua, siquidem in Aproni constituitur diligentia atque auctoritate. HABES VIRTUTEM, ELOQUENTIAM.
155 Quam copiose laudatur Apronius a Timarchide, quam magnifice! Cui ego illum non putem placere oportere, qui tanto opere Timarchidi probatus sit? HABES, SUMPTUM UNDE FACIAS. Necesse est, si quid redundarit de vestro frumentario quaestu, ad illum potissimum, per quem agebatis, defluxisse. SCRIBAS, APPARITORES RECENTIS ARRIPE; CUM L. VOLTEIO, QUI PLURIMUM POTEST, CAEDE, CONCIDE. Videte, quam valde malitiae suae confidat Timarchides, qui etiam Apronio inprobitatis praecepta det. Iam hoc 'caede, concide'! nonne vobis verba domo patroni depromere

videtur ad omne genus nequitiae accommodata? VOLO,
MI FRATER, FRATERCULO TUO CREDAS. Consorti quidem
in lucris atque [in] furtis, gemino et simillimo ne-
quitia, improbitate, audacia. IN COHORTE CARUS 67
HABEBERE. Quid est hoc 'in cohorte'? quo pertinet?
Apronium doces? quid? in vestram cohortem te moni-
tore an sua sponte pervenerat? QUOD CUIQUE OPUS
EST, OPPONE. Qua inpudentia putatis eum in domi-
natione fuisse, qui in fuga tam improbus sit? Ait
omnia pecunia effici posse; dare, profundere oportere,
si velis vincere. Non hoc mihi tam molestum est
Apronio suadere Timarchidem, quam quod hoc idem
patrono suo praecipit. TE POSTULANTE OMNES VIN-
CERE SOLENT. Verre quidem praetore, non Sacerdote, 156
non Peducaeo, non hoc ipso Metello. SCIS METELLUM
SAPIENTEM ESSE. Hoc vero ferri iam non potest,
inrideri viri optimi, L. Metelli, ingenium [et contemni]
ac despici a fugitivo Timarchide. SI VOLTEIUM HA-
BEBIS, OMNIA LUDIBUNDUS CONFICIES. Hic vehementer
errat Timarchides, qui aut Volteium corrumpi pecunia
putet posse, aut Metellum unius arbitratu gerere
praeturam, sed errat domestica coniectura. Quia multos
et per se et per alios multa ludibundos apud Verrem
effecisse vidit, ad omnis eosdem patere aditus arbi-
tratur. Facilius vos efficiebatis ludibundi, quae vole-
batis, a Verre, quod multa eius ludorum genera noratis.
INCULCATUM EST METELLO ET VOLTEIO TE ARATORES
EVERTISSE. Quis istuc Apronio attribuebat, cum ara-
torem aliquem everterat, aut Timarchidi, cum ob
iudicandum aut decernendum aut imperandum aliquid
aut remittendum pecuniam acceperat, aut Sextio [lic-
tori], cum aliquem innocentem securi percusserat?
Nemo; ei enim omnes tum attribuebant, quem nunc
condemnari volunt. OBTUDERUNT EIUS AURES TE 157
SOCIUM PRAETORIS FUISSE. Videsne, hoc quam clarum
sit et fuerit, cum etiam Timarchides hoc metuat?
concedisne non hoc crimen nos in te confingere, sed

iam pridem ad crimen aliquam defensionem libertum quaerere? Libertus et accensus tuus et tibi ac liberis tuis omnibus in rebus coniunctus ac proxumus ad Apronium scribit, volgo esse ab omnibus ita demonstratum Metello, tibi Apronium socium in decumis fuisse. FAC SCIAT IMPROBITATEM ARATORUM; IPSI SUDABUNT, SI DI VOLENT. Quod istuc, per deos immortalis, aut qua de causa excitatum esse dicamus in aratores tam infestum odium atque tantum? Quantam iniuriam fecerunt Verri aratores, ut eos etiam libertus et accensus eius tam irato animo ac litteris insequatur?

68 Neque ego huius fugitivi vobis, iudices, epistulam recitassem, nisi uti ex ea totius familiae praecepta et instituta et disciplinam cognosceretis. Videtis, ut moneat Apronium, quibus rebus ac muneribus se insinuet in familiaritatem Metelli, Volteium corrumpat, scribas accensosque pretio deliniat; ea praecipit, quae vidit, ea monet alienum hominem, quae domi didicit ipse; verum in hoc errat uno, quod existimat easdem
158 vias ad omnium familiaritates esse munitas. Quamquam merito sum iratus Metello, tamen haec, quae vera sunt, dicam. Apronius ipsum Metellum non pretio, ut Verrem, non convivio, non muliere, non sermone impuro atque improbo posset corrumpere, quibus rebus non sensim atque moderate ad istius amicitiam adrepserat, sed brevi tempore totum hominem totamque eius praeturam possederat; cohortem autem Metelli, quam vocat, quid erat quod corrumperet, ex qua recuperatores in aratorem nulli daban-
159 tur? Nam quod scribit Metelli filium puerum esse, vehementer errat; non enim ad omnes praetorum filios idem aditus sunt. O Timarchide, Metelli est filius in provincia non puer, sed adulescens bonus ac pudens, dignus illo loco ac nomine; vester iste puer praetextatus in provincia quem ad modum fuisset, [non] dicerem, si pueri esse illam culpam ac non patris ex-

istumarem. Tune, cum te ac tuam vitam nosses, in Siciliam tecum grandem praetextatum filium ducebas, ut, etiamsi natura puerum a paternis vitiis atque a generis similitudine abduceret, consuetudo tamen eum et disciplina degenerare non sineret? Fac enim fuisse 160 in eo C. Laeli aut M. Catonis materiem atque indolem; quid ex eo boni sperari atque effici potest, qui in patris luxurie sic vixerit, ut nullum umquam pudicum neque sobrium convivium viderit, qui in epulis cotidianis adulta aetate per triennium inter impudicas mulieres et intemperantes viros versatus sit, nihil umquam audierit a patre, quo pudentior aut melior esset, nihil umquam patrem facere viderit, quod cum imitatus esset, non, id quod turpissimum est, patris similis putaretur?

69 161 Quibus in rebus non solum filio, Verres, sed etiam rei publicae fecisti iniuriam. Susceperas enim liberos non solum tibi, sed etiam patriae, qui non modo tibi voluptati, sed etiam qui aliquando usui rei publicae possent esse. Eos instituere atque erudire ad maiorum instituta, ad civitatis disciplinam, non ad tua flagitia neque ad tuas turpitudines debuisti; esset ex inerti et improbo et impuro parente gnavus et pudens et probus filius, haberet aliquid res publica abs te muneris. Nunc pro te Verrem substituisti alterum civitati; nisi forte hoc deterior est, si fieri potest, quod tu eius modi evasisti non in hominis luxuriosi, sed tantum in furis atque divisoris disciplina educatus; quid isto fore festivius arbitramur, si est tuus natura 162 filius, consuetudine discipulus, voluntate similis? Quem ego, iudices, quamvis bonum fortemque facile paterer evadere; non enim me inimicitiae commovent, si quae mihi cum isto futurae sunt. Nam si in omnibus rebus innocens fuero meique similis, quid mihi istius inimicitiae nocebunt? sin aliqua in re Verris similis fuero, non magis mihi deerit inimicus, quam Verri defuit. Etenim, iudices, eius modi res publica debet esse et

erit veritate iudiciorum constituta, ut inimicus neque deesse nocenti possit neque obesse innocenti. Quapropter nulla res est, quam ob rem ego istum nolim ex paternis probris ac vitiis emergere; id quod tametsi isti difficile est, tamen haud scio an fieri possit, praesertim si, sicut nunc fit, custodes amicorum eum sectabuntur, quoniam pater tam neglegens ac disso-
163 lutus est. Verum huc longius, quam voluntas tulit, ab epistula Timarchidi digressa est oratio mea, qua recitata conclusurum me esse crimen decumanum dixeram; ex quo intellexistis innumerabilem frumenti numerum per triennium aversum ab re publica esse ereptumque aratoribus.

70 Sequitur, ut de frumento empto vos, iudices, doceam, maximo atque impudentissimo furto; de quo dum certa et pauca et magna dicam breviter, attendite. Frumentum in Sicilia emere debuit Verres ex senatus consulto et ex lege Terentia et Cassia frumentaria. Emundi duo genera fuerunt, unum decumanum, alterum, quod praeterea civitatibus aequaliter esset distributum; illius decumani tantum, quantum ex primis decumis fuisset, huius imperati in annos singulos tritici mod. $\overline{\text{DCCC}}$; pretium autem constitutum decumano in modios singulos HS III, imperato HS III S. Ita in frumentum imperatum HS duodetriciens in annos singulos Verri decernebatur, quod aratoribus solveret, in alteras decumas fere ad nonagiens. Sic per triennium ad hanc frumenti emptionem Siciliensem prope centiens et viciens erogatum est.

164 Hanc pecuniam tantam datam tibi ex aerario inopi atque exhausto, datam ad frumentum, hoc est ad necessitatem salutis ac vitae, datam, ut Siculis, ut aratoribus, quibus tanta onera res publica imponeret, solveretur, abs te sic laceratam esse dico, ut possim illud probare, si velim, omnem te hanc pecuniam domum tuam avertisse. Etenim sic hanc rem totam administrasti, ut hoc, quod dico, probari aequissimo

iudici possit. Sed ego habebo rationem auctoritatis meae, meminero, quo animo et quo consilio ad causam publicam accesserim; non agam tecum accusatorie, nihil fingam, nihil cuiquam probari volo me dicente, quod non ante mihimet ipsi probatum sit. In hac 165 pecunia publica, iudices, haec insunt tria genera furtorum, primum, cum posita esset pecunia apud eas societates, unde erat attributa, binis centesimis faeneratus est, deinde permultis civitatibus pro frumento nihil solvit omnino, postremo, si cui civitati solvit, tantum detraxit, quantum commodum fuit, nulli, quod debitum est, reddidit.

Ac primum hoc ex te quaero, tu, cui publicani 71 ex Carpinati litteris gratias egerunt, pecunia publica ex aerario erogata, ex vectigalibus populi Romani ad emendum frumentum attributa fueritne tibi quaestui, pensitaritne tibi binas centesimas. Credo te negaturum; turpis enim est et periculosa confessio. Mihi 166 autem hoc perarduum est demonstrare. Quibus enim testibus? publicanis? Tractati honorifice sunt; tacebunt. Litteris eorum? Decreto decumanorum remotae sunt. Quo me igitur vertam? rem tam improbam, crimen tantae audaciae tantaeque inpudentiae propter inopiam testium ac litterarum praetermittam? Non faciam, iudices, utar teste — quo? P. Vettio Chilone, homine equestris ordinis honestissimo atque ornatissimo, qui isti ita et amicus et necessarius est, ut, etiamsi vir bonus non esset, tamen, quod contra istum diceret, grave videretur, ita vir bonus est, ut, etiamsi inimicissimus isti esset, tamen eius testimonio credi oporteret.

Admiratur et expectat, quidnam Vettius dicturus 167 sit. Nihil dicet ex tempore, nihil ex sua voluntate, nihil, cum utrumvis licuisse videatur. Misit litteras in Siciliam ad Carpinatium, cum esset magister scripturae et sex publicorum, quas ego Syracusis apud Carpinatium in litterarum allatarum libris, Romae in

litterarum missarum apud magistrum L. Tullium, familiarem tuum, inveni; quibus ex litteris impudentiam faeneratoris, quaeso, cognoscite. LITTERAE MISSAE P. VETTI, P. SERVILI, C. ANTISTI MAGISTRORUM. Praesto ait se tibi futurum Vettius et observaturum, quem ad modum rationes ad aerarium referas, ut, si hanc ex faenore pecuniam populo non rettuleris, reddas
168 societati. Possumus hoc teste, possumus P. Servili et C. Antisti magistrorum litteris, primorum hominum atque honestissimorum, possumus auctoritate societatis, cuius litteris utimur, quod dicimus, optinere, an ali-
72 qua firmiora aut graviora quaerenda sunt? Vettius, tuus familiarissimus, Vettius, tuus affinis, cuius sororem habes in matrimonio [tuae uxoris frater], Vettius, frater tui quaestoris, testatur litteris impudentissimum tuum furtum certissimumque peculatum; nam quo alio nomine pecuniae publicae faeneratio est appellanda? Scribam tuum dicit, Verres, huius perscriptorem faenerationis fuisse; ei quoque magistri minantur in litteris, et casu scribae tum duo magistri fuerunt cum Vettio. Binas centesimas ab sese ablatas ferendum non putant, et recte non putant. Quis enim hoc fecit umquam, quis denique conatus est facere aut fieri posse cogitavit, ut, cum senatus usura publicanos saepe invisset, magistratus a publicanis pecuniam pro usura auderet auferre? Certe huic homini spes nulla salutis esset, si publicani, hoc est si equites Romani iudicarent;
169 minor esse nunc, iudices, vobis disceptantibus debet, et tanto minor, quanto est honestius alienis iniuriis quam re sua commoveri.

Quid ad haec respondere cogitas? utrum factum negabis an tibi hoc licitum esse defendes? Negare qui potes? an ut tanta auctoritate litterarum, tot testibus publicanis convincare? Licuisse vero qui? Si hercle te tuam pecuniam praetorem in provincia faeneratum docerem, tamen effugere non posses; sed publicam, sed ob frumentum decretam, sed a publi-

canis faenore acceptam, hoc licuisse cuiquam probabis? quo non modo ceteri, sed tu ipse nihil audacius improbiusque fecisti. Non mehercules hoc, quod omnibus singulare videtur, de quo mihi deinceps dicendum est, possum, iudices, dicere audacius esse aut inpudentius, quod permultis civitatibus pro frumento nihil solvit omnino; maior haec praeda fortasse, sed illa inpudentia certe non minor. Et quoniam de illa faene- 170
ratione satis dictum est, nunc de hac tota pecunia aversa, quaeso, cognoscite.

Siciliae civitates multae sunt, iudices, ornatae 73
atque honestae, ex quibus in primis numeranda est civitas Halaesina; nullam enim reperietis aut officiis fideliorem aut copiis locupletiorem aut auctoritate graviorem. Huic iste in annos singulos cum sexagena milia tritici modium imperavisset, pro tritico nummos abstulit, quanti erat in Sicilia triticum, quos de publico nummos acceperat, retinuit omnis. Obstipui, iudices, cum hoc mihi primum Halaesae demonstravit in senatu Halaesinorum homo summo ingenio, summa prudentia, summa auctoritate praeditus, Halaesinus Aeneas, cui senatus dederat publicam causam, ut mihi fratrique meo gratias ageret, et simul qui nos ea, quae ad iudicium pertinerent, doceret. De- 171
monstravit hanc istius consuetudinem ac rationem fuisse: quod omnis frumenti copia decumarum nomine penes istum esset redacta, solitum esse istum pecuniam cogere a civitatibus, frumentum improbare, quantum frumenti esset Romam mittendum, tantum de suo quaestu ac de sua copia frumenti mittere. Posco rationes, inspicio litteras, video frumenti granum Halaesinos, quibus sexagena milia modium imperata erant, nullum dedisse, pecuniam Volcatio, Timarchidi, scribae dedisse, reperio genus huius modi, iudices, praedae, ut praetor, qui frumentum emere debeat, non emat, sed vendat, pecunias, quas civitatibus distribuere debeat, eas omnes avertat atque auferat.

Non mihi iam furtum, sed monstrum ac prodigium videbatur civitatum frumentum improbare, suum probare, cum suum probasset, pretium ei frumento constituere, quod constituisset, id a civitatibus auferre, quod a populo Romano accepisset, tenere.

74 172 Quot voltis esse in uno furto peccatorum gradus?
ut, si singulis insistere velim, progredi iste non possit.
Inprobas frumentum Siculorum. Quid? ipse quod
mittis? peculiarem habes aliquam Siciliam, quae tibi
ex alio genere frumentum suppeditare possit? Cum
senatus decernit, ut ematur in Sicilia frumentum, aut
cum populus iubet, hoc, ut opinor, intellegit, ex Si-
cilia Siculum frumentum apportari oportere; tu cum
civitatum Siciliae vulgo omne frumentum inprobas,
num ex Aegypto aut Syria frumentum Romam mis-
surus es? Inprobas Halaesinum, Thermitanum, Cepha-
loeditanum, Amestratinum, Tyndaritanum, Herbitense,
multarum praeterea civitatum! Quid accidit tandem,
ut horum populorum agri frumentum eius modi te
praetore ferrent, [quod numquam antea,] ut neque
tibi neque populo Romano posset probari, praesertim
cum ex isdem agris eiusdem anni frumentum ex de-
cumis Romam mancipes advexissent? quid acciderat,
ut ex eodem horreo decumanum probaretur, emptum
inprobaretur? Dubiumne est, quin ista omnis in-
173 probatio cogendae pecuniae causa nata sit? Esto,
inprobas Halaesinum, habes ab alio populo, quod
probes; eme illud, quod placet, missos fac eos, quorum
frumentum inprobasti. Sed ab iis, quos repudias,
exigis tantum pecuniae, quantum ad eum numerum
frumenti satis sit, quem ei civitati imperas emendum.
In medimna singula video ex litteris publicis tibi
Halaesinos HS quinos denos dedisse. Ostendam ex
tabulis locupletissimorum aratorum eodem tempore
neminem in Sicilia pluris frumentum vendidisse.

75 Quae est ergo ista ratio aut quae potius ista amentia frumentum inprobare id, quod ex eo loco

sit, ex quo senatus et populus Romanus emi voluerit, et ex eo acervo, ex quo partem tu idem decumarum nomine probaris, deinde a civitatibus pecuniam ad emendum frumentum cogere, cum ex aerario acceperis? Utrum enim te lex Terentia Siculorum pecunia frumentum emere an populi Romani pecunia frumentum a Siculis emere iussit? Iam vero ab isto 174
omnem illam ex aerario pecuniam, quam his oportuit civitatibus pro frumento dari, lucri factam videtis. Accipis enim HS XV pro medimno; tanti enim est illo tempore medimnum; retines HS XXI; tanti enim est frumentum Siciliense ex lege aestimatum. Quid interest, utrum hoc feceris an frumentum Siciliense non inprobaris, sed frumento probato et accepto pecuniam publicam tenueris omnem neque quicquam ulli dissolveris civitati? cum aestimatio legis eius modi sit, ut ceteris temporibus tolerabilis Siculis, te praetore etiam grata esse debuerit. Est enim modius lege HS IIIS aestimatus, fuit autem te praetore, ut tu in multis epistulis ad amicos tuos gloriaris, HS II. Sed fuerit HS IIS, quoniam tu tantum a civitatibus in modios singulos exegisti; cum, si solveres Siculis tantum, quantum populus Romanus iusserat, aratoribus fieri gratissimum posset, tu non modo eos accipere, quod oportebat, noluisti, sed etiam dare, quod non debebant, coëgisti? Atque haec ita gesta esse, iudices, 175
cognoscite et ex litteris publicis civitatum et ex testimoniis publicis, in quibus nihil fictum, nihil ad tempus accommodatum intellegetis; omnia, quae dicimus, rationibus populorum non interpositis neque perturbatis neque repentinis, sed certis, institutis, ordine relata atque confecta sunt. Recita. RATIONES HALAESINORUM. Cui pecuniam datam dicit? Dic etiam clarius. VOLCATIO, TIMARCHIDI, MAEVIO.

Quid est, Verres? ne illam quidem tibi defensionem 76
reliquam fecisti, mancipes in istis rebus esse versatos, mancipes frumentum improbasse, mancipes cum civi-

tatibus pretio decidisse, et eosdem abs te illarum civi-
tatum nomine pecunias abstulisse, deinde ipsos sibi
frumentum coëmisse, nihil ad te haec pertinere? Mala
mehercule ac misera defensio praetorem hoc dicere:
'Ego frumentum neque attigi neque aspexi, mancipibus
potestatem probandi improbandique permisi; mancipes
a civitatibus pecunias extorserunt, ego autem, quam
176 pecuniam populis dare debui, mancipibus dedi.' Mala
est haec quidem, ut dixi, ac potius perdita maxi-
morum peccatorum, huius autem iniquitatis et inertiae
confessio, non defensio criminis; sed tamen hac ipsa
tibi, si uti cupias, non licet; vetat te Volcatius, tuae
tuorumque deliciae, mentionem mancipis facere; Ti-
marchides autem, columen familiae vestrae, premit
fauces defensionis tuae, cui simul et Volcatio pecunia
a civitatibus numerata est; iam vero scriba tuus anulo
aureo suo, quem ex his rebus invenit, ista te ratione
uti non sinet. Quid igitur est reliquum, nisi uti fateare
te Romam frumentum emptum Siculorum pecunia
misisse, publicam pecuniam domum tuam convertisse?

O consuetudo peccandi, quantam habes iucundi-
tatem improbis et audacibus, cum poena afuit et li-
177 centia consecuta est! Iste in hoc genere peculatus
non nunc primum invenitur, sed nunc demum tenetur.
Vidimus huic ab aerario pecuniam numerari quaestori
ad sumptum exercitus consularis, vidimus mensibus
post paucis et consulem et exercitum spoliatum;
illa omnis pecunia latuit in illa caligine ac tenebris,
quae totam rem publicam tum occuparant. Iterum
gessit hereditariam quaesturam, cum a Dolabella ma-
gnam pecuniam avertit, sed eius rationem cum dam-
natione Dolabellae permiscuit. Commissa est pecunia
tanta praetori; non reperietis hominem timide nec
leviter haec improbissima lucra ligurrientem; devorare
...ecuniam publicam non dubitavit. Ita serpit
...m [in] natura malum consuetudine peccandi
...em audaciae ut statuere ipse non possit.

Tenetur igitur aliquando, et in rebus cum maximis, tum manifestis tenetur, atque in eam fraudem mihi videtur divinitus incidisse, non solum ut eas poenas, quas proxume meruisset, solveret, sed ut illa etiam scelera eius in Carbonem et in Dolabellam vindicarentur. 178

Etenim nova quoque alia res, iudices, extitit in hoc crimine, quae tollat omnem dubitationem superioris illius decumani criminis. Nam ut illud missum faciam, permultos aratores in alteras decumas et in haec DCCC milia modium, quod emptum populo Romano darent, non habuisse et a tuo procuratore, hoc est ab Apronio, emisse, ex quo intellegi potest nihil te aratoribus reliqui fecisse; ut hoc praeteream, quod multorum est testimoniis expositum, potest illo quicquam esse certius, in tua potestate atque in tuis horreis omne frumentum Siciliae per triennium atque omnis fructus agri decumani fuisse? Cum enim a civitatibus pro frumento pecuniam exigebas, unde erat frumentum, quod Romam mitteres, si tu id non omne clausum et compressum possidebas? Ita in eo frumento primus tibi ille quaestus erat ipsum frumentum, quod erat ereptum ab aratoribus, alter, quod frumentum improbissime per triennium partum non semel, sed bis, neque uno, sed duobus pretiis unum et idem frumentum vendidisti, semel civitatibus HS XV in medimnum, iterum populo Romano, a quo HS XXI in medimna pro eodem illo frumento abstulisti. 77 179

At enim frumentum Centuripinorum et Agrigentinorum et non nullorum fortasse praeterea probasti et his populis pecuniam dissolvisti. Sint sane aliquae civitates in eo numero, quarum frumentum improbare nolueris; quid tandem? his civitatibus omnisne pecunia, quae pro frumento debita est, dissoluta est? Unum mihi reperi non populum, sed aratorem; vide, quaere, circumspice, si quis est forte ex ea provincia, in qua tu triennium praefuisti, qui te nolit perisse; unum, 180

mihi da, inquam, ex illis aratoribus, qui tibi ad statuas pecunias contulerunt, qui sibi dicat omne esse pro frumento, quod oportuerit, solutum. Confirmo, iudices, neminem esse dicturum.

78 181 Ex omni pecunia, quam aratoribus solvere debuisti, certis nominibus deductiones fieri solebant, primum pro spectatione et collybo, deinde pro nescio quo cerario. Haec omnia, iudices, non rerum certarum, sed furtorum improbissimorum sunt vocabula. Nam collybus esse qui potest, cum utuntur omnes uno genere nummorum? Cerarium vero — quid? quo modo hoc nomen ad rationes magistratus, quo modo ad pecuniam publicam allatum est? Nam illud genus tertium deductionis erat eius modi, quasi non modo liceret, sed etiam oporteret, nec solum oporteret, sed plane necesse esset. Scribae nomine de tota pecunia binae quinquagesimae detrahebantur. Quis hoc tibi concessit, quae lex, quae senatus auctoritas, quae porro aequitas, ut tantam pecuniam scriba tuus auferret sive de ara-
182 torum bonis sive de populi Romani vectigalibus? Nam si potest ista pecunia sine aratorum iniuria detrahi, populus Romanus habeat, in tantis praesertim aerarii angustiis; sin autem et populus Romanus voluit et aequum est ita solvi aratoribus, tuus apparitor parva populi mercede conductus de aratorum bonis praedabitur? Et in hac causa scribarum ordinem in me concitabit Hortensius et eorum commoda a me labefactari atque oppugnari iura dicet? Quasi vero hoc scribis ullo exemplo sit aut ullo iure concessum. Quid ego vetera repetam aut quid eorum scribarum mentionem faciam, quos constat sanctissimos homines atque innocentissimos fuisse? Non me fugit, iudices, vetera exempla pro fictis fabulis iam audiri atque haberi; in his temporibus versabor miseris ac perditis. Nuper, Hortensi, quaestor fuisti. Quid tui scribae fecerint, tu potes dicere; ego de meis hoc dico, cum in eadem ista Sicilia pro frumento pecuniam civitatibus solverem

et mecum duos frugalissimos homines scribas haberem,
L. Mamilium et L. Sergium, non modo istas duas
quinquagesimas, sed omnino nummum nullum cui-
quam esse deductum. Dicerem hoc mihi totum esse 79
adtribuendum, iudices, si illi umquam hoc a me postu-
lassent, si umquam omnino cogitassent. Quam ob rem 183
enim scriba deducat, et non potius mulio, qui advexit,
[non] tabellarius, cuius adventu certiores facti petiverunt,
praeco, qui adire iussit, viator aut Venerius, qui fiscum
sustulit? quae pars operae aut oportunitatis in scriba
est, cur ei non modo merces tanta detur, sed cur
cum eo tantae pecuniae partitio fiat? Ordo est ho-
nestus. Quis negat, aut quid ea res ad hanc rem
pertinet? Est vero honestus, quod eorum hominum
fidei tabulae publicae periculaque magistratuum com-
mittuntur. Itaque ex his scribis, qui digni sunt illo
ordine, patribus familias, viris bonis atque honestis,
percontamini, quid sibi istae quinquagesimae velint;
iam omnibus intellegetis novam rem totam atque in-
dignam videri. Ad eos me scribas revoca, si placet, 184
noli hos colligere, qui nummulis corrogatis de nepotum
donis ac de scaenicorum corollariis, cum decuriam
emerunt, ex primo ordine explosorum in secundum
ordinem civitatis se venisse dicunt. Eos scribas tecum
disceptatores huius criminis habebo, qui istos scribas
esse moleste ferunt. Tametsi, cum in eo ordine vi-
deamus esse multos non idoneos, qui ordo industriae
propositus est et dignitati, mirabimur turpis aliquos
ibi esse, quo cuivis pretio licet pervenire? Tu ex 80
pecunia publica HS terdeciens scribam tuum permissu
tuo cum abstulisse fateare, reliquam tibi ullam de-
fensionem putas esse? hoc quemquam ferre posse, hoc
quemquam denique nunc tuorum advocatorum animo
aequo audire arbitrare, qua in civitate C. Catoni, con-
sulari homini, clarissimo viro, HS $\overline{\text{VIII}}$ lis aestimata
sit, in eadem civitate apparitori tuo esse concessum,
ut HS terdeciens uno nomine auferret?

185 Hinc ille est anulus aureus, quo tu istum in con-
tione donasti; quae tua donatio singulari impudentia
nova Siculis omnibus, mihi vero etiam incredibilis
videbatur. Saepe enim nostri imperatores superatis
hostibus, optime re publica gesta scribas suos anulis
aureis in contione donarunt, tu vero quibus rebus
gestis, quo hoste superato contionem donandi causa
advocare ausus es? Neque enim solum scribam tuum
anulo, sed etiam virum fortissimum ac tui dissimilli-
mum, Q. Rubrium, excellentem virtute, auctoritate,
copiis, corona et phaleris et torque donasti, M. Cos-
sutium, sanctissimum virum atque honestissimum, M.
Castricium, summo splendore, ingenio, gratia prae-
186 ditum. Quid haec sibi horum trium civium Roma-
norum dona voluerunt? Siculos praeterea potentissimos
nobilissimosque donasti, qui non, quem ad modum
sperasti, tardiores fuerunt, sed ornatiores tuo iudicio
ad testimonia dicenda venerunt. Quibus ex hostium
spoliis, de qua victoria, qua ex praeda ac manubiis
haec abs te donatio constituta est? an quod te prae-
tore paucorum adventu myoparonum classis pulcher-
rima, Siciliae praesidium propugnaculumque provinciae,
piratarum manibus incensa est? an quod ager Syra-
cusanus praedonum incendiis te praetore vastatus est?
an quod forum Syracusanum nauarchorum sanguine
redundavit? an quod in portu Syracusano piraticus
myoparo navigavit? Nihil possum reperire, quam ob
rem te in istam amentiam incidisse arbitrer, nisi forte
id egisti, ut hominibus ne oblivisci quidem rerum
tuarum [male gestarum] liceret.

187 Anulo est aureo scriba donatus, et ad eam dona-
tionem contio est advocata. Quod erat os tuum, cum
videbas [in contione] eos homines, quorum ex bonis
istum anulo aureo donabas, qui ipsi anulos aureos
posuerant liberisque suis detraxerant, ut esset, unde
scriba tuus hoc tuum munus ac beneficium tueretur?
quae porro tua praefatio donationis fuit? Illa scilicet

vetus atque imperatoria: QUANDOQUE TU — quid? IN PROELIO, IN BELLO, IN RE MILITARI? cuius ne mentio quidem te praetore ulla facta est, an illa: QUANDOQUE TU NULLA UMQUAM MIHI IN CUPIDITATE AC TURPITUDINE DEFUISTI OMNIBUSQUE IN ISDEM FLAGITIIS MECUM ET IN LEGATIONE ET IN PRAETURA ET HIC IN SICILIA VERSATUS ES, OB EAS RES TE, QUONIAM RE LOCUPLETAVI, HOC ANULO AUREO DONO? Vera haec fuisset oratio; neque enim iste anulus aureus abs te datus istum virum fortem, sed hominem locupletem esse declarat. Ita eundem anulum ab alio datum testem virtutis duceremus, abs te donatum comitem pecuniae iudicamus.

Dictum, iudices, est de decumano frumento, dictum 81 188
de empto, extremum reliquum est de aestumato; quod cum magnitudine pecuniae, tum iniuriae genere quemvis debet commovere, tum vero eo magis, quod ad hoc crimen non ingeniosa aliqua defensio, sed improbissima confessio comparatur. Nam cum ex senatus consulto et ex legibus frumentum in cellam ei sumere liceret idque frumentum senatus ita aestumasset: HS quaternis tritici modium, binis hordei, iste *hordei* numero ad summam tritici adiecto tritici modios singulos cum aratoribus ternis denariis aestimavit. Non est in hoc crimen, Hortensi, ne forte ad hoc meditere, multos saepe viros bonos et fortes et innocentes cum aratoribus et cum civitatibus frumentum, in cellam quod sumi oporteret, aestimasse et pecuniam pro frumento abstulisse. Scio, quid soleat fieri, scio, quid liceat; nihil, quod antea fuerit in consuetudine bonorum, nunc in istius facto reprehenditur; hoc reprehendo, quod, 189
cum in Sicilia HS binis tritici modius esset, ut istius epistula ad te missa declarat, summum HS ternis, id quod et testimoniis omnium et tabulis aratorum planum factum antea est, tum iste pro tritici modiis singulis denarios ternos ab aratoribus exegit; hoc 82
crimen est, ut intellegas non ex aestimatione neque

ex ternis denariis pendere crimen, sed ex coniectione annonae atque aestimationis.

Etenim haec aestimatio nata est initio, iudices, non ex praetorum aut consulum, sed ex aratorum et civitatum commodo. Nemo enim fuit initio tam impudens, qui, cum frumentum deberetur, pecuniam posceret. Certe hoc ab aratore primum est profectum aut ab ea civitate, cui imperabatur; cum aut frumentum vendidisset aut servare vellet aut in eum locum, quo imperabatur, portare nollet, petivit in beneficii loco et gratiae, ut sibi pro frumento, quanti frumentum esset, dare liceret. Ex huiusce modi principio atque ex liberalitate et accommodatione magi-
190 stratuum consuetudo aestimationis introducta est. Secuti sunt avariores magistratus, qui tamen in avaritia sua non solum viam quaestus invenerunt, verum etiam exitum ac rationem defensionis. Instituerunt semper in ultima ac difficillima ad portandum loca frumentum imperare, ut vecturae difficultate, ad quam vellent aestumationem, pervenirent. In hoc genere facilior est existimatio quam reprehensio, ideo quod eum, qui hoc facit, avarum possumus existumare, crimen in eo constituere non tam facile possumus, quod videtur concedendum magistratibus nostris esse, ut iis, quo loco velint, frumentum accipere liceat. Itaque hoc est, quod multi fortasse fecerunt, sed ita multi, ut ii, quos innocentissimos meminimus aut audivimus, non fecerint.

83 191 Quaero nunc abs te, Hortensi: cum utris[ne] tandem istius factum collaturus es? Cum iis, credo, qui benignitate adducti per beneficium et gratiam civitatibus concesserunt, ut nummos pro frumento darent. Ita credo petisse ab isto aratores, ut, cum HS ternis tritici modium vendere non possent, pro singulis modiis denarios ternos dare liceret. An tu, quoniam hoc non audes dicere, illuc confugies, vecturae difficultate adductos denarios ternos dare maluisse? Cuius

vecturae? quo ex loco in quem locum ne portarent?
Philomelio Ephesum? Video, quid inter annonam
interesse soleat, video, quot dierum via sit, video
Philomeliensibus expedire, quanti Ephesi sit frumen-
tum, dare potius in Phrygia quam Ephesum portare
aut ad emendum frumentum Ephesum pecuniam et
legatos mittere. In Sicilia vero quid eius modi est? 192
Henna mediterranea est maxime. Coge, ut ad aquam
tibi, id quod summi iuris est, frumentum Hennenses
admetiantur vel Phintiam vel Halaesam vel Catinam,
loca inter se maxume diversa, eodem die, quo iusseris,
deportabunt. Tametsi ne vectura quidem est opus.
Nam totus quaestus hic, iudices, aestumationis ex
annonae natus est varietate. Hoc enim magistratus
in provincia adsequi potest, ut ibi accipiat, ubi est
carissimum. Ideo valet ista ratio aestumationis in
Asia, valet in Hispania, valet in iis provinciis, in
quibus unum pretium frumento esse non solet; in
Sicilia vero quid cuiusquam intererat, quo loco daret?
neque enim portandum erat, et, quo quisque vehere
iussus esset, ibi tantidem frumentum emeret, quanti domi
vendidisset. Quam ob rem, si vis, Hortensi, docere 193
aliquid ab isto simile in aestumatione atque a ceteris
esse factum, doceas oportebit aliquo in loco Siciliae
praetore Verre ternis denariis tritici modium fuisse.

Vide, quam tibi defensionem patefecerim, quam 84
iniquam in socios, quam remotam ab utilitate rei
publicae, quam seiunctam a voluntate ac sententia
legis. Tu, cum tibi ego frumentum in meis agris
atque in mea civitate, denique in iis locis, in quibus
versaris, rem geris, provinciam administras, paratus
sim dare, angulum mihi aliquem eligas provinciae
reconditum ac derelictum? iubeas ibi me metiri, quo
portare non expediat, ubi emere non possim? Im- 194
probum facinus, iudices, non ferendum, nemini lege
concessum, sed fortasse adhuc in nullo etiam vindi-
catum! Tamen ego hoc, quod ferri nego posse, Verri,

iudices, concedo et largior. Si ullo in loco eius provinciae frumentum tanti fuit, quanti iste aestimavit, hoc crimen in istum reum valere oportere non arbitror. Verum enim vero, cum esset HS binis aut etiam ternis quibusvis in locis provinciae, duodenos sestertios exegisti. Si mihi tecum neque de annona neque de aestumatione tua potest esse controversia, quid sedes, quid expectas, quid defendis? utrum tibi pecuniae captae conciliatae videntur adversus leges, adversus rem publicam cum maxima sociorum iniuria, an vero id recte, ordine, e re publica, sine cuiusquam iniuria factum esse defendis?

195 Cum tibi senatus ex aerario pecuniam prompsisset et singulos tibi denarios adnumerasset, quos tu pro singulis modiis aratoribus solveres, quid facere debuisti? Si, quod L. Piso ille Frugi, qui legem de pecuniis repetundis primus tulit, cum emisses, quanti esset, quod superaret pecuniae, rettulisses; si, ut ambitiosi homines aut benigni, cum pluris senatus aestumasset, quam quanti esset annona, ex senatus aestumatione, non ex annonae ratione solvisses; sin, ut plerique faciunt, in quo erat aliqui quaestus, sed is honestus atque concessus, frumentum, quoniam vilius erat, ne emisses, sumpsisses id nummorum, quod tibi senatus cellae nomine concesserat.

85 Hoc vero quid est? quam habet rationem non quaero aequitatis, sed ipsius improbitatis atque inpudentiae? Neque enim est fere quicquam, quod homines palam facere audeant in magistratu quamvis improbe, quin eius facti si non bonam, at aliquam rationem
196 adferre soleant. Hoc quid est? Venit praetor; frumentum, inquit, me abs te emere oportet. — Optume. — Denario modium. — Benigne ac liberaliter; nam ego ternis HS non possum vendere. — Mihi frumentum non opus est, nummos volo. — Nam sperabam, inquit arator, me ad denarios perventurum, sed, si ita necesse est, quanti frumentum sit, considera. —

Video esse binis HS. — Quid ergo a me tibi num-
morum dari potest, cum senatus tibi quaternos HS
dederit? — Quid poscit? Attendite et, vos quaeso,
iudices, simul aequitatem praetoris attendite. Qua- 197
ternos HS, quos mihi senatus decrevit et ex aerario
dedit, ego habebo et in cistam transferam de fisco.
— Quid postea? quid? — Pro singulis modiis, quos tibi
impero, tu mihi octonos HS dato. — Qua ratione?
— Quid quaeris rationem? non tantam rationem res
habet, quantam utilitatem atque praedam. — Dic,
dic, inquit ille, planius. Senatus te voluit mihi num-
mos, me tibi frumentum dare; tu eos nummos, quos
mihi senatus dare voluit, ipse habes; a me, cui
singulos dari denarios oportuit, binos aufers et
huic praedae ac direptioni cellae nomen imponis?
Haec deerat iniuria et haec calamitas aratoribus te 198
praetore, qua reliquis fortunis omnibus everterentur.
Nam quid esse reliqui poterat ei, qui per hanc iniuriam
non modo fructum omnem amitteret, sed etiam in-
strumentum vendere cogeretur? Quonam se verteret?
ex quo fructu nummos, quos tibi daret, inveniret?
Decumarum nomine tantum erat ablatum, quantum
voluntas tulerat Aproni, pro alteris decumis emptoque
frumento aut nihil datum aut tantum [datum], quan-
tum reliqui scribae fecerant, aut ultro etiam, id quod
didicistis, ablatum. Cogantur etiam nummi ab ara- 86
tore? quo modo, quo iure, quo exemplo? Nam cum
fructus diripiebantur aratorum atque omni lacera-
bantur iniuria, videbatur id perdere arator, quod
aratro ipse quaesisset, in quo elaborasset, quod agri
segetesque extulissent; quibus iniuriis gravissimis 199
tamen illud erat miserum solacium, quod id perdere
videbatur, quod alio praetore eodem ex agro reparare
posset. Nummos vero ut det arator, quos non exarat,
quos non aratro ac manu quaerit, boves et aratrum
ipsum atque omne instrumentum vendat necesse est.
Non enim debetis hoc cogitare: habet idem in nummis,

habet in urbanis praediis. Nam cum aratori aliquid imponitur, non hominis, si quae sunt praeterea facultates, sed arationis ipsius vis ac ratio consideranda est, quid ea sustinere, quid pati, quid efficere possit ac debeat; quamquam illi homines quoque sunt ab isto omni ratione exinaniti ac perditi; tamen hoc vobis est statuendum, quid aratorem ipsum arationis nomine muneris in rem publicam fungi ac sustinere velitis. Imponitis decumas, patiuntur; alteras, temporibus vestris serviendum putant; emptum prae-
200 terea, dabunt, si voletis. Haec quam sint gravia, et quid his rebus detractis possit ad dominos puri ac reliqui pervenire, credo vos [ex vestris inpensis,] ex vestris rebus rusticis coniectura adsequi posse. Addite nunc eodem istius edicta, instituta, iniurias, addite Aproni Veneriorumque servorum in agro decumano regna ac rapinas. Quamquam haec omitto; de cella loquor. Placet vobis in cellam magistratibus vestris frumentum Siculos gratis dare? Quid hoc indignius, quid [hoc] iniquius? Atque hoc scitote aratoribus Verre praetore optandum ac petendum fuisse.

87 Sositheus est Entellinus, homo cum primis prudens et domi nobilis, cuius verba audietis, qui ad hoc iudicium legatus publice cum Artemone et Menisco, primariis viris, missus est. Is cum in senatu Entellino multa mecum de istius iniuriis ageret, hoc dixit: si hoc de cella atque hac aestumatione concederetur, velle Siculos senatui polliceri frumentum in cellam gratis, ne posthac tantas pecunias magistratibus nostris
201 decerneremus. Perspicere vos certo scio, Siculis quanto opere hoc expediat non ad aequitatem condicionis, sed ad minima malorum eligenda. Nam qui, *cum* mille modium Verri suae partis in cellam gratis dedisset, duo milia nummum aut summum tria dedisset, idem nunc pro eodem numero frumenti HS $\overline{\text{VIII}}$ dare coactus est. Hoc arator adsequi per triennium certe fructu suo non potuit, vendiderit instrumentum necesse est. Quodsi

hoc munus et hoc vectigal aratio tolerare, hoc est Sicilia ferre ac pati potest, populo Romano ferat potius quam nostris magistratibus. Magna est enim pecunia, magnum praeclarumque vectigal, si modo id salva provincia, si sine iniuria sociorum percipere possumus. Nihil detraho magistratibus; tantundem detur in cellam, quantum semper datum est; quod praeterea Verres imperat, id, si facere non possunt, recusent; si possunt, populi Romani potius hoc sit vectigal quam praeda praetoris. Deinde cur in uno 202
genere solo frumenti ista aestumatio constituatur, si est aequa et ferenda? Debet populo Romano Sicilia decumas; det pro singulis modiis tritici ternos denarios, sibi habeat frumentum. Data tibi est pecunia, Verres, una, qua frumentum tibi emeres in cellam, altera, qua frumentum emeres a civitatibus, quod Romam mitteres. Tibi datam pecuniam domi retines et praeterea pecuniam permagnam tuo nomine aufers; fac idem in eo frumento, quod ad populum Romanum pertinet; exige eadem aestumatione pecuniam a civitatibus et refer, quam accepisti; iam refertius erit aerarium populi Romani, quam umquam fuit. 'At 203
enim istam rem in publico frumento Sicilia non ferret, hanc rem in meo frumento tulit.' Proinde quasi aut aequior sit ista aestimatio in tuo quam in populi Romani commodo aut ea res, quam ego dico, et ea, quam tu fecisti, inter se genere iniuriae, non magnitudine pecuniae differat.

Verum istam ipsam cellam ferre nullo modo possunt; ut omnia remittantur, ut omnibus iniuriis et calamitatibus, quas te praetore tulerunt, in posterum liberentur, istam se cellam atque istam aestumationem negant ullo modo ferre posse. Multa Sosippus Agri- 88 204
gentinus apud Cn. Pompeium consulem nuper, homo disertissimus et omni doctrina atque virtute ornatissimus, pro tota Sicilia de aratorum miseriis graviter et copiose dixisse dicitur; ex quibus

hoc iis, qui aderant (nam magno conventu acta res est), indignissimum videbatur, qua in re senatus optime ac benignissime cum aratoribus egisset, large liberaliterque aestimasset, in ea re praedari praetorem, bonis everti aratores, et id non modo fieri, sed ita fieri, quasi liceat concessumque sit.

205 Quid ad haec Hortensius? falsum esse crimen? Hoc numquam dicet. Non magnam hac ratione pecuniam captam? Ne id quidem dicet. Non iniuriam factam Siculis atque aratoribus? Qui poterit dicere? Quid igitur dicet? Fecisse alios. Quid est hoc? utrum crimini defensio an comitatus exilio quaeritur? Tu in hac re publica atque in hac hominum libidine et, ut adhuc habuit se status iudiciorum, etiam licentia [non ex iure, non ex aequitate,] non ex lege, non ex eo, quod oportuerit, non ex eo, quod licuerit, sed ex eo, quod aliqui fecerit, id, quod reprehenditur,
206 recte factum esse defendes? Fecerunt alii † quidem alia quam multa; cur in hoc uno crimine isto genere defensionis uteris? Sunt quaedam omnino in te singularia, quae in nullum hominem alium dici neque convenire possint, quaedam tibi cum multis communia. Ergo, ut omittam tuos peculatus, ut ob ius dicendum pecunias acceptas, ut eius modi cetera, quae forsitan alii quoque etiam fecerint, illud, in quo te gravissime accusavi, quod ob iudicandam rem pecuniam accepisses, eadem ista ratione defendes, fecisse alios? Ut ego adsentiar orationi, defensionem tamen non probabo. Potius enim te damnato ceteris angustior locus improbitatis defendendae relinquatur, quam te absoluto alii, quod audacissume fecerunt, recte fecisse existumentur.

89
207 Lugent omnes provinciae, queruntur omnes populi liberi, regna denique etiam omnia de nostris cupiditatibus et iniuriis expostulant; locus intra Oceanum iam nullus est neque tam longinquus neque tam reconditus, quo non per haec tempora nostrorum hominum libido iniquitasque pervaserit; sustinere iam

populus Romanus omnium nationum non vim, non arma, non bellum, sed luctus, lacrimas, querimonias non potest. In eius modi re ac moribus si is, qui erit adductus in iudicium, cum manifestis in flagitiis tenebitur, alios eadem fecisse dicet, illi exempla non deerunt, rei publicae salus deerit, si improborum exemplis improbi iudicio ac periculo liberabuntur.
Placent vobis hominum mores, placet ita geri magi- 208
stratus, ut geruntur, placet socios sic tractari, quod restat, ut per haec tempora tractatos videtis? cur haec a me opera consumitur? quid sedetis? cur non in media oratione mea consurgitis atque disceditis? Voltis autem istorum audacias ac libidines aliqua ex parte resecare? desinite dubitare, utrum sit utilius propter multos improbos uni parcere an unius improbi supplicio multorum improbitatem coërcere. (90)

Tametsi quae ista sunt exempla multorum? Nam 209
cum in tanta causa, cum in crimine maximo dici a defensore coeptum est factitatum esse aliquid, expectant ii, qui audiunt, exempla ex vetere memoria, ex monumentis ac litteris plena dignitatis, plena anti-
quitatis; haec enim plurimum solent et auctoritatis 90
habere ad probandum et iucunditatis ad audiendum. Africanos mihi et Catones et Laelios commemorabis et eos fecisse idem dices? Quamvis res mihi non placeat, tamen contra hominum auctoritatem pugnare non potero. An, cum eos non poteris, proferes hos recentis, Q. Catulum patrem, C. Marium, Q. Scaevolam, M. Scaurum, Q. Metellum? qui omnes provincias habuerunt et frumentum cellae nomine imperaverunt. Magna est hominum auctoritas et tanta, ut etiam
delicti suspicionem tegere possit. Non habes ne ex 210
his quidem hominibus, qui nuper fuerunt, ullum auctorem istius aestimationis. Quo me igitur *reicis* aut ad quae me exempla revocas? Ab illis hominibus, qui tum versati sunt in re publica, cum et optimi mores erant et hominum existimatio gravis habebatur

et iudicia severa fiebant, ad hanc hominum libidinem
ac licentiam me abducis et, in quos aliquid exempli
populus Romanus statui putat oportere, ab iis tu de-
fensionis exempla quaeris? Non fugio ne hos quidem
mores, dum modo ex iis ea, quae probat populus
Romanus exempla, non ea, quae condemnat, sequamur.
Non circumspiciam, non quaeram foris; habeo iudices
tecum principes civitatis, P. Servilium et Q. Catulum;
qui tanta auctoritate sunt, tantis rebus gestis, ut in
illo antiquissimorum clarissimorumque hominum, de
(211) quibus antea dixi, numero reponantur. Exempla quae-
rimus, et ea non antiqua. Modo uterque eorum exer-
211 citum habuit. Quaere, Hortensi, quoniam te recentia
exempla delectant, quid fecerint. Itane vero? Q. Ca-
tulus frumento est usus, pecuniam non coëgit; P.
Servilius quinquennium exercitui cum praeesset et ista
ratione innumerabilem pecuniam facere cum posset,
non statuit sibi quicquam licere, quod non patrem
suum, non avum Q. Metellum, clarissimum hominem,
facere vidisset; C. Verres reperietur, qui, quicquid ex-
pediat, id licere dicat? quod nemo nisi improbus fe-
cerit, id aliorum exemplo se fecisse defendat?

91 At in Sicilia factitatum est. Quae est ista con-
dicio Siciliae? cur, quae optimo iure propter vetu-
statem, fidelitatem, propinquitatem esse debet, huic
212 praecipua lex iniuriae definitur? Sed in ipsa ista Si-
cilia non quaeram exemplum foris; hoc ipso ex consilio
utar exemplis. C. Marcelle, te appello. Siciliae pro-
vinciae, cum esses pro consule, praefuisti; num quae
in tuo imperio pecuniae cellae nomine coactae sunt?
Neque ego hoc in tua laude pono; alia sunt tua facta
atque consilia summa laude digna, quibus illam tu
provinciam adflictam et perditam erexisti atque re-
creasti; nam hoc de cella ne Lepidus quidem fecerat,
cui tu successisti. Quae sunt tibi igitur exempla ex
Sicilia cellae, si hoc crimen non modo Marcelli facto,
213 sed ne Lepidi quidem potes defendere? An me ad

M. Antoni aestumationem frumenti exactionemque pecuniae revocaturus es? 'Ita', inquit, 'ad Antoni'; hoc enim mihi significasse et adnuisse visus est. Ex omnibus igitur praetoribus, consulibus, imperatoribus M. Antonium delegisti et eius unum improbissimum factum, quod imitarere! Et hic utrum mihi difficile est dicere an his existimare ita se in isto infinito imperio M. Antonium gessisse, ut multo isti perniciosius sit dicere se in re improbissima voluisse M. Antonium imitari, quam si posset defendere nihil in vita se M. Antoni simile fecisse? Homines in iudiciis ad crimen defendendum, non quid fecerit quispiam, proferre solent, sed quid probarit. Antonium, cum multa contra sociorum salutem, multa contra utilitatem provinciarum et faceret et cogitaret, in mediis iniuriis eius et cupiditatibus mors oppressit. Tu mihi, quasi omnia eius facta atque consilia senatus, populus, iudices conprobarint, ita M. Antoni exemplo istius audaciam defendis?

At idem fecit Sacerdos. Hominem innocentem et 92 214 summa prudentia praeditum nominas; sed tum idem fecisse erit existumandus, si eodem consilio fecerit. Nam genus aestimationis ipsum a me numquam est reprehensum, sed eius aequitas aratorum commodo et voluntate perpenditur. Non potest reprehendi ulla aestumatio, quae aratori non modo incommoda non est, sed etiam grata est. Sacerdos ut in provinciam venit, frumentum in cellam imperavit. Cum esset ante novum tritici modius denariis v, petiverunt ab eo civitates, ut aestumaret. Remissior aliquanto eius fuit aestimatio quam annona; nam aestimavit denariis III. Vides eandem aestimationem propter temporis dissimilitudinem in illo laudis causam habere, in te criminis, in illo beneficii, in te iniuriae. Eodem 215 tempore Antonius denariis III aestimavit post messem summa in vilitate, cum aratores frumentum dare gratis mallent, et aiebat se tantidem aestimasse, quanti

Sacerdotem, neque mentiebatur, sed eadem aestimatione alter sublevarat aratores, alter everterat. Quodnisi omnis frumenti ratio ex temporibus esset et annona, non ex numero neque ex summa consideranda, numquam tam grati hi sesquimodii, Q. Hortensi, fuissent, quos tu cum ad mensurae tam exiguam rationem populo Romano in capita discripsisses, gratissimum omnibus fecisti; caritas enim annonae faciebat, ut istud, quod re parvum videtur, tempore magnum videretur. Idem istuc si in vilitate populo Romano largiri voluisses, derisum tuum beneficium esset atque contemptum.

93
216 Noli igitur dicere istum idem fecisse, quod Sacerdotem, quoniam non eodem tempore neque simili fecit annona; dicito potius, quoniam habes auctorem idoneum, quod Antonius uno adventu et vix menstruis cibariis fecerit, id istum per triennium fecisse, et istius innocentiam M. Antoni facto atque auctoritate defendito. Nam de Sex. quidem Peducaeo, fortissimo atque innocentissimo viro, quid dicetis? de quo quis umquam arator questus est? aut quis non ad hoc tempus innocentissimam omnium diligentissimamque praeturam illius hominis existimat? Biennium provinciam obtinuit. Cum alter annus in vilitate, alter in summa caritate fuerit, num aut in vilitate nummum arator quisquam dedit aut in caritate de aestimatione frumenti questus est? At uberiora cibaria facta sunt caritate. Credo; neque id est novum neque reprehen-
217 dendum. Modo C. Sentium vidimus, hominem vetere illa ac singulari innocentia praeditum, propter caritatem frumenti, quae fuerat in Macedonia, permagnam ex cibariis pecuniam deportare. Quam ob rem non ego invideo commodis tuis, si quae ad te lege venerunt, iniuriam queror, improbitatem coarguo, avaritiam in crimen et in iudicium voco.

Quodsi suspiciones inicere velitis ad pluris homines, ad pluris provincias crimen hoc pertinere, non ego

istam vestram defensionem pertimescam, sed me omnium
provinciarum defensorem esse profitebor. Etenim hoc
dico, et magna voce dico: Ubicumque hoc factum est,
improbe factum est; quicumque fecit, supplicio dignus
est. Nam, per deos immortales! videte, iudices, et 94 218
prospicite animis, quid futurum sit. Multi magnas
pecunias ab invitis civitatibus atque ab invitis ara-
toribus ista ratione cellae nomine coëgerunt (omnino
ego neminem video praeter istum, sed do hoc vobis
et concedo, esse multos), in hoc homine rem adductam
in iudicium videtis. Quid facere potestis? utrum, cum
sitis iudices de pecunia capta conciliata, tantam pecu-
niam captam neglegere an, cum lex sociorum causa
rogata sit, sociorum querimonias non audire? Verum 219
hoc quoque vobis remitto; neglegite praeterita, si
voltis; sed ne reliquas spes turbetis atque omnes pro-
vincias evertatis, id providete, ne avaritiae, quae ante-
hac occultis itineribus atque angustis uti solebat, auc-
toritate vestra viam patefaciatis illustrem atque latam.
Nam si hoc probatis et si licere pecunias isto nomine
capi iudicatis, certe hoc, quod adhuc nemo nisi im-
probissimus fecit, posthac nemo nisi stultissimus non
faciet. Improbi sunt, qui pecunias contra leges cogunt,
stulti, qui, quod licere iudicatum est, praetermittunt.
Deinde, iudices, videte, quam infinitam istis hominibus 220
licentiam pecuniarum eripiendarum daturi sitis. Si,
denarios ternos qui coëgerit, erit absolutus, quaternos,
quinos, denos denique aut vicenos coget alius. Quae
erit reprehensio? in quo primum iniuriae gradu resi-
stere incipiet severitas iudicis? quotus erit iste de-
narius, qui non sit ferendus, et in quo primum aestu-
mationis iniquitas atque improbitas reprehendatur?
Non enim a vobis summa, sed genus aestimationis
erit conprobatum, neque hoc potestis iudicare, ternis
denariis aestimare licere, denis non licere. Ubi enim
semel ab annonae ratione et ab aratorum voluntate
res ad praetoris libidinem translata est, non est iam

in lege neque in officio, sed in voluntate hominum
95 atque avaritia positus modus aestimandi. Quapropter,
si vos semel in iudicando finem aequitatis et legis
transieritis, scitote vos nullum ceteris in aestimando
finem inprobitatis et avaritiae reliquisse.

221 Videte igitur, quam multa simul a vobis postulentur. Absolvite eum, qui se fateatur maximas pecunias cum summa sociorum iniuria cepisse. Non est satis; sunt alii quoque complures, qui idem fecerint. Absolvite etiam illos, si qui sunt, ut uno iudicio quam plurimos improbos liberetis. Ne id quidem satis est; facite, ut ceteris posthac idem liceat. Licebit; adhuc parum est. Permittite, ut liceat, quanti quisque velit, tanti aestumare. Permissum est; stultissimus quisque posthac minimo aestumabit. Videtis iam profecto, iudices, hac aestimatione a vobis comprobata neque modum posthac avaritiae cuiusquam
222 neque poenam inprobitatis futuram. Quam ob rem quid agis, Hortensi? Consul es designatus, provinciam sortiere; de aestimatione frumenti cum dices, sic te audiemus, quasi id, quod ab isto recte factum esse defendes, te facturum profiteare et quasi, quod isti licitum esse dices, vehementer cupias tibi licere. Atqui, si id licebit, nihil est, quod putetis quemquam posthac commissurum, ut de pecuniis repetundis condemnari possit. Quantam enim quisque concupierit pecuniam, tantam licebit per cellae nomen aestimationis magnitudine consequatur.

96
223 At enim est quiddam, quod, etiamsi palam in defendendo non dicat Hortensius, tamen ita dicet, ut vos id suspicari et cogitare possitis, pertinere hoc ad commodum senatorium, pertinere ad utilitatem eorum, qui iudicent, qui in provinciis cum potestate aut cum legatione se futuros aliquando arbitrentur. Praeclaros vero existumas iudices nos habere, quos alienis peccatis concessuros putes, quo facilius ipsis peccare liceat. Ergo id volumus populum Romanum, id pro-

vincias, id socios nationesque exteras existimare, si
senatores iudicent, hoc certe unum genus infinitae
pecuniae per summam iniuriam cogendae nullo modo
posse reprehendi? Quod si ita est, quid possumus
contra illum praetorem dicere, qui cotidie templum
tenet, qui rem publicam sistere negat posse, nisi ad
equestrem ordinem iudicia referantur? Quodsi ille 224
hoc unum agitare coeperit, esse aliquod genus cogendae
pecuniae senatorium commune et iam prope concessum
ordini, quo genere ab sociis maxima pecunia per
summam iniuriam auferatur, neque id ullo modo sena-
toriis iudiciis reprehendi posse, idque, dum equester
ordo iudicarit, numquam esse commissum, quis obsi-
stet? quis erit tam cupidus vestri, tam fautor ordinis,
qui de transferundis iudiciis possit recusare?

Atque utinam posset aliqua ratione hoc crimen 97
quamvis falsa, modo humana atque usitata defendere;
minore periculo vestro, minore periculo provinciarum
omnium iudicaretis. Negaret hac aestimatione se usum,
vos id credidissetis; homini credidisse, non factum con-
probasse videremini. Nullo modo negare potest;
urgetur a tota Sicilia; nemo est ex tanto numero ara-
torum, a quo pecunia cellae nomine non sit exacta.
Vellem etiam hoc posset dicere, nihil ad se istam 225
rationem pertinere, per quaestores rem frumentariam
esse administratam. Ne id quidem ei licet dicere,
propterea quod ipsius litterae recitantur ad civitates
de ternis denariis missae. Quae est igitur defensio?
'Feci, quod arguis; cepi pecunias maximas cellae no-
mine, sed hoc mihi licuit, vobis, si prospicitis, licebit.'
Periculosum provinciis genus iniuriae confirmari iudicio,
perniciosum vestro ordini populum Romanum existu-
mare non posse eos homines, qui ipsi legibus tenean-
tur, leges in iudicando religiose defendere. Atque isto
praetore, iudices, non solum aestimandi frumenti
modus non fuit, sed ne imperandi quidem; neque
enim id, quod debebatur, sed quantum commodum

fuit, imperavit. Summam faciam vobis ex publicis litteris ac testimoniis civitatum frumenti in cellam imperati; reperietis quinquiens tanto, iudices, amplius istum, quam quantum in cellam sumere ei licitum sit, civitatibus imperasse. Quid ad hanc inpudentiam addi potest, si et aestumavit tanti, ut homines ferre non possent, et tanto plus, quam erat ei concessum legibus, imperavit?

226 Quapropter cognita re tota frumentaria, iudices,
iam facillime perspicere poteritis amissam esse populo
Romano Siciliam, fructuosissimam atque oportunissi-
mam provinciam, nisi eam vos istius damnatione re-
cuperatis. Quid est enim Sicilia, si agri cultionem
sustuleris et si aratorum numerum ac nomen extin-
xeris? Quid autem potest esse in calamitate residui,
quod non ad miseros aratores isto praetore per sum-
mam iniuriam ignominiamque pervenerit? quibus, cum
decumas dare deberent, vix ipsis decumae relictae
sunt, cum pecunia deberetur, soluta non est, cum
optima aestimatione senatus frumentum eos in cellam
98 dare voluisset, etiam instrumenta agrorum vendere
227 coacti sunt. Dixi iam ante, iudices, ut has omnes
iniurias tollatis, tamen ipsam rationem arandi spe
magis et iucunditate quadam quam fructu atque emolu-
mento teneri. Etenim ad incertum casum et eventum
certus quotannis labor et certus sumptus impenditur.
Annona porro pretium nisi in calamitate fructuum
non habet; si autem ubertas in percipiundis fructibus
fuit, consequitur vilitas in vendundis, ut aut male
vendendum intellegas, si bene processit, aut male
perceptos fructus, si recte licet vendere. Totae autem
res rusticae eius modi sunt, ut eas non ratio neque
labor, sed res incertissimae, venti tempestatesque,
moderentur. Hinc cum unae decumae lege et con-
suetudine detrahantur, alterae novis institutis propter
annonae rationem imperentur, ematur praeterea fru-
mentum quotannis publice, postremo etiam in cellam

magistratibus et legatis imperetur, quid aut quantum praeterea est, quod aut liberum possit habere ille arator ac dominus in potestate suorum fructuum aut in ipsis fructibus solutum? Quodsi haec ferunt omnia, 228
si potius vobis ac rei publicae quam sibi et suis commodis opera, sumptu, labore deserviunt, etiamne haec nova debent edicta et imperia praetorum et Aproni dominationem et Veneriorum servorum furta rapinasque ferre, etiamne frumentum pro empto gratis dare, etiamne, in cellam cum cupiant gratis dare, ultro pecuniam grandem addere, etiamne haec tot detrimenta atque damna cum maximis iniuriis contumeliisque perferre? Itaque haec, iudices, quae pati nullo modo potuerunt, non pertulerunt. Arationes omnes tota Sicilia desertas atque a dominis relictas esse cognoscitis; neque quicquam aliud agitur hoc iudicio, nisi uti antiquissimi socii et fidelissimi, Siculi, coloni populi Romani atque aratores, vestra severitate et diligentia me duce atque auctore in agros atque in sedes suas revertantur.

BIBLIOTHECA BODLEIANA

M. TULLI CICERONIS
ACTIONIS IN C. VERREM SECUNDAE
LIBER QUARTUS,
QUI INSCRIBITUR DE SIGNIS.

ARGUMENTUM.

Hoc libro accusationis quarto accusator persequitur furta et maleficia a C. Verre in auferendis signis, tabulis pictis ceterisque ornamentis tota Sicilia commissa. In quibus rebus exequendis orator hoc ordine utitur, ut primum hominum privatorum, deinde oppidorum et fanorum expoliationes atque direptiones ostendat.

1 1 Venio nunc ad istius, quem ad modum ipse ap-
pellat, studium, ut amici eius, morbum et insaniam,
ut Siculi, latrocinium; ego quo nomine appellem,
nescio; rem vobis proponam; vos eam suo, non no-
minis pondere penditote. Genus ipsum prius cogno-
scite, iudices; deinde fortasse non magno opere quae-
retis, quo id nomine appellandum putetis. Nego in
Sicilia tota, tam locupleti, tam vetere provincia, tot
oppidis, tot familiis tam copiosis, ullum argenteum
vas, ullum Corinthium aut Deliacum fuisse, ullam
gemmam aut margaritam, quicquam ex auro aut ebore
factum, signum ullum aëneum, marmoreum, eburneum,
nego ullam picturam neque in tabula neque in textili,
quin conquisierit, inspexerit, quod placitum sit, abs-
2 tulerit. Magnum videor dicere; attendite etiam, quem
ad modum dicam. Non enim verbi neque criminis
augendi causa complector omnia; quom dico nihil
istum eius modi rerum in tota provincia reliquisse,
Latine me scitote, non accusatorie loqui. Etiam
planius: nihil in aedibus cuiusquam, ne in hospitis
quidem, nihil in locis communibus, ne in fanis quidem,
nihil apud Siculum, nihil apud civem Romanum, deni-
que nihil istum, quod ad oculos animumque acciderit,
neque privati neque publici neque profani neque sacri
tota in Sicilia reliquisse.

3 Unde igitur potius incipiam quam ab ea civitate,
quae tibi una in amore atque in deliciis fuit, aut ex
quo potius numero quam ex ipsis laudatoribus tuis?
Facilius enim perspicietur, qualis apud eos fueris, qui
te oderunt, qui accusant, qui persequuntur, quom
apud tuos Mamertinos inveniare inprobissuma ratione
2 esse praedatus. C. Heius est Mamertinus (omnes hoc
mihi, qui Messanam accesserunt, facile concedunt)
omnibus rebus illa in civitate ornatissimus. Huius
domus est vel optuma Messanae, notissima quidem
certe et nostris hominibus apertissima maximeque
hospitalis. Ea domus ante istius adventum ornata

sic fuit, ut urbi quoque esset ornamento; nam ipsa Messana, quae situ, moenibus portuque ornata sit, ab his rebus, quibus iste delectatur, sane vacua atque nuda est. Erat apud Heium sacrarium magna cum 4
dignitate in aedibus a maioribus traditum perantiquom, in quo signa pulcherrima IIII summo artificio, summa nobilitate, quae non modo istum hominem ingeniosum et intellegentem, verum etiam quemvis nostrum, quos iste idiotas appellat, delectare possent, unum Cupidinis marmoreum Praxiteli; nimirum didici etiam, dum in istum inquiro, artificum nomina. Idem, opinor, artifex eiusdem modi Cupidinem fecit illum, qui est Thespiis, propter quem Thespiae visuntur; nam alia visendi causa nulla est. Atque ille L. Mummius, cum Thespiadas, quae ad aedem Felicitatis sunt, ceteraque profana ex illo oppido signa tolleret, hunc marmoreum Cupidinem, quod erat consecratus, non attigit.

Verum ut ad illud sacrarium redeam, signum erat 3 5
hoc, quod dico, Cupidinis e marmore; ex altera parte Hercules egregie factus ex aere. Is dicebatur esse Myronis, ut opinor, et certe item ... Ante hos deos erant arulae, quae cuivis religionem sacrarii significare possent; erant aënea duo praeterea signa non maxuma, verum eximia venustate, virginali habitu atque vestitu, quae manibus sublatis sacra quaedam more Atheniensium virginum reposita in capitibus sustinebant; Canephoroe ipsae vocabantur; sed earum artificem quem? quemnam? Recte admones, Polyclitum esse dicebant. Messanam ut quisque nostrum venerat, haec visere solebat; omnibus haec ad visendum patebant cotidie; domus erat non domino magis ornamento quam civitati. C. Claudius, cuius aedilitatem magni 6
ficentissimam scimus fuisse, usus est hoc Cupidine tam diu, dum forum dis inmortalibus populoque Romano habuit ornatum, et, quom esset hospes Heiorum, Mamertini autem populi patronus, ut illis benignis

usus est ad commodandum, sic ipse diligens fuit ad reportandum. Nuper homines nobiles eius modi, iudices — sed quid dico 'nuper'? immo vero modo ac plane paulo ante vidimus, qui forum et basilicas non spoliis provinciarum, sed ornamentis amicorum, commodis hospitum, non furtis nocentium ornarent; qui tamen signa atque ornamenta sua cuique reddebant, non ablata ex urbibus sociorum [atque amicorum] quadridui causa per simulationem aedilitatis domum
7 deinde atque ad suas villas auferebant. Haec omnia, quae dixi, signa, iudices, ab Heio e sacrario Verres abstulit; nullum, inquam, horum reliquit neque aliud ullum tamen praeter unum pervetus ligneum, Bonam Fortunam, ut opinor; eam iste habere domi suae noluit.

4 Pro deum hominumque fidem! quid hoc est? quae haec causa est, quae ista inpudentia? Quae dico signa, ante quam abs te sublata sunt, Messanam cum imperio nemo venit quin viserit. Tot praetores, tot consules in Sicilia cum in pace, tum etiam in bello fuerunt, tot homines cuiusque modi (non loquor de integris, innocentibus, religiosis), tot cupidi, tot improbi, tot audaces, quorum nemo sibi tam vehemens, tam potens, tam nobilis visus est, qui ex illo sacrario quicquam poscere aut tollere aut attingere auderet; Verres, quod ubique erit pulcherrimum, auferet? nihil habere cuiquam praeterea licebit? tot domus locupletissimas domus istius una capiet? Idcirco nemo superiorum attigit, ut hic tolleret? ideo C. Claudius Pulcher rettulit, ut C. Verres posset auferre? At non requirebat ille Cupido lenonis domum ac meretriciam disciplinam, facile illo sacrario patrio continebatur; Heio se a maioribus relictum esse sciebat in hereditate sacrorum, non quaerebat meretricis heredem.

8 Sed quid ego tam vehementer invehor? verbo uno repellar. 'Emi', inquit. O, di inmortales, praeclaram defensionem! Mercatorem in provinciam cum imperio ac securibus misimus, omnia qui signa, tabulas pictas,

omne argentum, aurum, ebur, gemmas coëmeret, nihil cuiquam relinqueret! Haec enim mihi ad omnia defensio patefieri videtur, emisse. Primum, si id, quod vis, tibi ego concedam, ut emeris, quoniam in toto hoc genere hac una defensione usurus es, quaero, cuius modi tu iudicia Romae putaris esse, si tibi hoc quemquam concessurum putasti, te in praetura atque imperio tot res tam pretiosas, omnes denique res, quae alicuius pretii fuerint, tota ex provincia coëmisse.

Videte maiorum diligentiam, qui nihildum etiam 5 9
istius modi suspicabantur, verum tamen ea, quae parvis in rebus accidere poterant, providebant. Neminem, qui cum potestate aut legatione in provinciam esset profectus, tam amentem fore putaverunt, ut emeret argentum (dabatur enim de publico), ut vestem (praebebatur enim legibus), mancipium putarunt, quo et omnes utimur et non praebetur a populo; sanxerunt, ne quis emeret nisi in demortui locum. Si qui Romae esset demortuus? Immo, si quis ibidem. Non enim te instruere domum tuam voluerunt in provincia, sed illum usum provinciae supplere. Quae fuit causa, 10
cur tam diligenter nos in provinciis ab emptionibus removerent? Haec, iudices, quod putabant ereptionem esse, non emptionem, cum venditori suo arbitratu vendere non liceret. In provinciis, intellegebant, si is, qui esset cum imperio ac potestate, quod apud quemque esset, emere vellet idque ei liceret, fore uti, quod quisque vellet, sive esset venale sive non esset, quanti vellet, auferret.

Dicet aliquis: 'Noli isto modo agere cum Verre, noli eius facta ad antiquae religionis rationem exquirere; concede, ut impune emerit, modo ut bona ratione emerit, nihil pro potestate, nihil ab invito, nihil per iniuriam.' Sic agam; si quid venale habuit Heius, si id, quanti aestimabat, tanti vendidit, desino quaerere, 6
cur emeris. Quid igitur nobis faciendum est? num 11
argumentis utendum in re eius modi? Quaerendum,

credo, est, Heius iste num aes alienum habuerit, num
auctionem fecerit; si fecit, num tanta difficultas eum
rei nummariae tenuerit, tanta egestas, tanta vis pres-
serit, ut sacrarium suum spoliaret, ut deos patrios
venderet. At hominem video auctionem fecisse nullam,
vendidisse praeter fructus suos nihil umquam, non
modo in aere alieno nullo, sed in suis nummis multis
esse et semper fuisse; si haec contra, ac dico, essent
omnia, tamen illum haec, quae tot annos in familia
sacrarioque maiorum fuissent, venditurum non fuisse.
Quid, si magnitudine pecuniae persuasum est? Veri
simile non est, ut ille homo tam locuples, tam ho-
nestus religioni suae monumentisque maiorum pecu-
12 niam anteponeret. Sunt ista; verum tamen abducuntur
homines non numquam etiam ab institutis suis magni-
tudine pecuniae. Videamus, quanta ista pecunia fuerit,
quae potuerit Heium, hominem maxime locupletem,
minime avarum, ab humanitate, a pietate, ab religione
deducere. Ita iussisti, opinor, ipsum in tabulas re-
ferre: 'Haec omnia signa Praxiteli, Myronis,
Polycliti HS sex milibus D Verri vendita.' Sic
rettulit. Recita. EX TABULIS. Iuvat me haec prae-
clara nomina artificum, quae isti ad caelum ferunt,
Verris aestimatione sic concidisse. Cupidinem Praxiteli
HS MDC! Profecto hinc natum est: 'Malo emere
7 quam rogare.'
13 Dicet aliquis: 'Quid? tu ista permagno aestimas?'
Ego vero ad meam rationem usumque meum non
aestimo; verum tamen a vobis ita arbitror spectari
oportere, quanti haec eorum iudicio, qui studiosi sunt
harum rerum, aestimentur, quanti venire soleant,
quanti haec ipsa, si palam libereque venirent, venire
possent, denique ipse Verres quanti aestimet. Num-
quam, si denariis CCCC Cupidinem illum putasset,
commisisset, ut propter eum in sermonem hominum
14 atque in tantam vituperationem veniret. Quis vestrum
igitur nescit, quanti haec aestimentur? In auctione

signum aëneum non maximum HS $\overline{\text{XL}}$ venire non vidimus? Quid? si velim nominare homines, qui aut non minoris aut etiam pluris emerint, nonne possum? Etenim qui modus est in his rebus cupiditatis, idem est aestimationis; difficile est [enim] finem facere pretio, nisi libidini feceris. Video igitur Heium neque voluntate neque difficultate aliqua temporis nec magnitudine pecuniae adductum esse, ut haec signa venderet, teque ista simulatione emptionis vi, metu, imperio, fascibus ab homine eo, quem una cum ceteris sociis non solum potestati tuae, sed etiam fidei populus Romanus commiserat, eripuisse atque abstulisse.

Quid mihi tam optandum, iudices, potest esse in 15 hoc crimine, quam ut haec eadem dicat ipse Heius? Nihil profecto; sed ne difficilia optemus. Heius est Mamertinus; Mamertina civitas istum publice communi consilio sola laudat; omnibus iste ceteris Siculis odio est, ab his solis amatur; eius autem legationis, quae ad istum laudandum missa est, princeps est Heius (etenim est primus civitatis), ne forte, dum publicis mandatis serviat, de privatis iniuriis reticeat. Haec 16 cum scirem et cogitarem, commisi tamen, iudices, Heio, produxi [eum] prima actione, neque id tamen ullo periculo feci. Quid enim poterat Heius respondere, si esset improbus, si sui dissimilis? esse illa signa domi suae, non esse apud Verrem? Qui poterat quicquam eius modi dicere? Ut homo turpissimus esset inpudentissimeque mentiretur, hoc diceret, illa se habuisse venalia, eaque sese, quanti voluerit, vendidisse. Homo domi suae nobilissimus, qui vos de religione sua ac dignitate vere existumare maxime vellet, primo dixit se istum publice laudare, quod sibi ita mandatum esset; deinde neque se illa habuisse venalia neque ulla condicione, si, utrum vellet, liceret, adduci umquam potuisse, ut venderet illa, quae in sacrario fuissent a maioribus suis relicta et tradita.

8
Quid sedes, Verres? quid expectas? quid te a Cen- 17

turipina civitate, a Catinensi, ab Halaesina, Tyndaritana, Hennensi, Agyrinensi ceterisque Siciliae civitatibus circumveniri atque opprimi dicis? Tua te altera patria, quem ad modum dicere solebas, Messana circumvenit, tua, inquam, Messana, tuorum adiutrix scelerum, libidinum testis, praedarum ac furtorum receptrix. Adest enim vir amplissimus eius civitatis legatus huius iudicii causa domo missus, princeps laudationis tuae, qui te publice laudat; ita enim mandatum atque imperatum est; tametsi rogatus de cybaea, tenetis memoria, quid responderit: aedificatam publicis operis publice coactis, eique aedificandae publice Mamertinum senatorem praefuisse. Idem ad vos privatim, iudices, confugit; utitur hac lege, qua iudicium est, communi arce sociorum. Tametsi lex est de pecuniis repetundis, ille se negat pecuniam repetere, quam ereptam non tanto opere desiderat; sacra se maiorum suorum repetere abs te dicit; deos penatis te patrios reposcit.
18 Ecqui pudor est, ecquae religio, Verres, ecqui metus? Habitasti apud Heium Messanae, res illum divinas apud eos deos in suo sacrario prope cotidiano facere vidisti; non movetur pecunia, denique, quae ornamenti causa fuerunt, non requirit; tibi habe Canephoros, deorum simulacra restitue. Quae quia dixit, quia tempore dato modeste apud vos socius amicusque populi Romani questus est, quia religioni suae non modo in dis patriis repetendis, sed etiam in ipso testimonio ac iure iurando proximus fuit, hominem missum ab isto scitote esse Messanam de legatis unum, illum ipsum, qui navi istius aedificandae publice praefuit, qui a senatu peteret, ut Heius adficeretur ignominia.

9 19 Homo amentissime, quid putasti? impetraturum te? quanti is a civibus suis fieret, quanti auctoritas eius haberetur, ignorabas? Verum fac te inpetravisse, fac aliquid gravius in Heium statuisse Mamertinos; quam putas auctoritatem laudationis eorum futuram,

si in eum, quem constet verum pro testimonio dixisse,
poenam constituerint? Tametsi quae est ista laudatio,
cum laudator interrogatus laedat necesse est? Quid?
isti laudatores tui nonne testes mei sunt? Heius est
laudator; laesit gravissume. Producam ceteros; reti-
cebunt, quae poterunt, libenter, dicent, quae necesse
erit, ingratiis. Negent isti onerariam navem maxi-
mam aedificatam esse Messanae? Negent, si possunt.
Negent ei navi [faciundae] senatorem Mamertinum pu-
blice praefuisse? Utinam negent! Sunt etiam cetera;
quae malo integra reservare, ut quam minimum dem illis
temporis ad meditandum confirmandumque periurium.
Haec tibi laudatio procedat in numerum? hi te ho- 20
mines auctoritate sua sublevent? qui te neque debent
adiuvare, si possint, neque possunt, si velint; quibus
tu privatim iniurias plurimas contumeliasque inpo-
suisti, quo in oppido multas familias totas in per-
petuum infamis tuis stupris flagitiisque fecisti. At
publice commodasti. Non sine magno quidem rei
publicae provinciaeque Siciliae detrimento. Tritici (21)
modium LX empta populo Romano dare debebant et
solebant; abs te solo remissum est. Res publica de-
trimentum fecit, quod per te imperii ius in una civi-
tate imminutum est; Siculi, quod ipsum non de summa
frumenti detractum est, sed translatum in Centuri-
pinos et Halaesinos, immunis populos, et hoc plus
inpositum, quam ferre possent. Navem imperare ex 21
foedere debuisti; remisisti in triennium; militem nullum
umquam poposcisti per tot annos. Fecisti item, ut
praedones solent; qui quom hostes communes sint
omnium, tamen aliquos sibi instituunt amicos, quibus
non modo parcant, verum etiam praeda quos augeant,
et eos maxime, qui habent oppidum oportuno loco,
quo saepe adeundum sit navibus, non numquam etiam
necessario.

Phaselis illa, quam cepit P. Servilius, non fuerat 10 (22)
urbs antea Cilicum atque praedonum; Lycii illam,

Graeci homines, incolebant. Sed quod erat eius modi
loco atque ita proiecta in altum, ut et exeuntes e
Cicilia praedones saepe ad eam necessario devenirent,
et, quom se ex hisce locis reciperent, eodem defer-
rentur, adsciverunt sibi illud oppidum piratae primo
22 commercio, deinde etiam societate. Mamertina civitas
improba antea non erat; etiam erat inimica impro-
borum, quae C. Catonis, illius qui consul fuit, im-
pedimenta retinuit. At cuius hominis! Clarissimi ac
potentissimi; qui tamen cum consul fuisset, condem-
natus est. Ita C. Cato, duorum hominum clarissi-
morum nepos, L. Pauli et M. Catonis, et P. Africani
sororis filius . . . quo damnato tum, cum iudicia
fiebant, HS $\overline{IIII}$ lis aestimata est. Huic Mamertini
irati fuerunt, qui maiorem sumptum, quam quanti
Catonis lis aestimata est, in Timarchidi prandium
23 saepe fecerunt. Verum haec civitas isti praedoni ac
piratae Siciliensi Phaselis fuit; huc omnia undique
deferebantur, apud istos relinquebantur; quod celari
opus erat, habebant sepositum et reconditum; per
istos, quae volebat, clam inponenda, occulte expor-
tanda curabat; navem denique maximam, quam onu-
stam furtis in Italiam mitteret, apud istos faciundam
aedificandamque curavit; pro hisce rebus vacatio data
est ab isto sumptus, laboris, militiae, rerum denique
omnium; per triennium soli non modo in Sicilia, verum,
ut opinio mea fert, his quidem temporibus in omni
orbe terrarum vacui, expertes, soluti ac liberi fuerunt
24 ab omni sumptu, molestia, munere. Hinc illa Verria
nata sunt, quod in convivium Sex. Cominium protrahi
iussit, in quem scyphum de manu iacere conatus est,
quem obtorta gula de convivio in vincla atque in
tenebras abripi iussit; hinc illa crux, in quam iste
civem Romanum multis inspectantibus sustulit, quam
non ausus est usquam defigere nisi apud eos, quibus-
cum omnia scelera sua ac latrocinia communicavit.
11 Laudatum etiam vos quemquam venitis? qua auctori-

tate? utrum quam apud senatum an quam apud populum Romanum habere debetis?

Ecqua civitas est non [modo] in provinciis nostris, 25
verum in ultimis nationibus aut tam potens aut tam libera aut etiam tam immanis ac barbara, rex denique ecquis est, qui senatorem populi Romani tecto ac domo non invitet? qui honos non homini solum habetur, sed primum populo Romano, cuius beneficio nos in hunc ordinem venimus, deinde ordinis auctoritati, quae nisi gravis erit apud socios et exteras nationes, ubi erit imperii nomen et dignitas? Mamertini me publice non invitarunt. Me cum dico, leve est; senatorem populi Romani si non invitarunt, honorem debitum detraxerunt non homini, sed ordini. Nam ipsi Tullio patebat domus locupletissima et amplissima Cn. Pompei Basilisci, quo, etiamsi esset invitatus a vobis, tamen devertisset; erat etiam Percenniorum, qui nunc item Pompeii sunt, domus honestissima, quo L. frater meus summa illorum voluntate devertit. Senator populi Romani, quod in vobis fuit, in vestro oppido iacuit et pernoctavit in publico. Nulla hoc civitas umquam alia commisit. 'Amicum enim nostrum in iudicium vocabas.' Tu, quid ego privatim negotii geram, interpretabere inminuendo honore senatorio? Verum 26
haec tum queremur, si quid de vobis per eum ordinem agetur, qui ordo a vobis adhuc solis contemptus est. In populi Romani quidem conspectum quo ore vos commisistis? nec prius illam crucem, quae etiam nunc civis Romani sanguine redundat, quae fixa est ad portum urbemque vestram, revellistis neque in profundum abiecistis locumque illum omnem expiastis, quam Romam atque in horum conventum adiretis? In Mamertinorum solo foederato atque pacato monumentum istius crudelitatis constitutum est. Vestrane urbs electa est, ad quam *qui*cum*que* adirent ex Italia, crucem civis Romani prius quam quemquam amicum populi Romani viderent? quam vos Reginis, quorum

civitati invidetis, itemque incolis vestris, civibus Romanis, ostendere soletis, quo minus sibi adrogent minusque vos despiciant, cum videant ius civitatis illo supplicio esse mactatum.

12
27 Verum haec emisse te dicis. Quid? illa Attalica tota Sicilia nominata ab eodem Heio peripetasmata emere oblitus es? Licuit eodem modo, ut signa. Quid enim actum est? an litteris pepercisti? Verum hominem amentem hoc fugit; minus clarum putavit fore, quod de armario, quam quod de sacrario esset ablatum. At quo modo abstulit? Non possum dicere planius, quam ipse apud vos dixit Heius. Cum quaesissem, num quid aliud de bonis eius pervenisset ad Verrem, respondit istum ad se misisse, ut sibi mitteret Agrigentum peripetasmata. Quaesivi, misissetne; respondit, id quod necesse erat, se dicto audientem fuisse praetori, misisse. Rogavi, pervenissentne Agrigentum; dixit pervenisse. Quaesivi, quem ad modum revertissent; negavit adhuc revertisse. Risus populi
28 atque admiratio omnium vestrum facta est. Hic tibi in mentem non venit iubere, ut haec quoque referret HS $\overline{\text{VI}}$D se tibi vendidisse? Metuisti, ne aes alienum tibi cresceret, si HS $\overline{\text{VI}}$D tibi constarent ea, quae tu facile posses vendere HS ducentis milibus? Fuit tanti, mihi crede; haberes, quod defenderes; nemo quaereret, quanti illa res esset; si modo te posses dicere emisse, facile, cui velles, tuam causam et factum probares; nunc de peripetasmatis quem ad modum te expedias, non habes.

29 Quid? a Phylarcho Centuripino, homine locuplete ac nobili, phaleras pulcherrime factas, quae regis Hieronis fuisse dicuntur, utrum tandem abstulisti an emisti? In Sicilia quidem cum essem, sic a Centuripinis, sic a ceteris audiebam (non enim parum res erat clara); tam te has phaleras a Phylarcho Centuripino abstulisse dicebant, quam alias item nobiles ab Aristo Panhormitano, quam tertias a Cratippo Tyn-

daritano. Etenim si Phylarchus vendidisset, non ei, posteaquam reus factus es, redditurum te promisisses. Quod quia vidisti plures scire, cogitasti, si ei reddidisses, te minus habiturum, rem nihilo minus testatam futuram; non reddidisti. Dixit Phylarchus pro testimonio se, quod nosset tuum istum morbum, ut amici tui appellant, cupisse te celare de phaleris; cum abs te appellatus esset, negasse habere sese; apud alium quoque eas habuisse depositas, ne qua invenirentur; istius tantam fuisse sagacitatem, ut eas per illum ipsum inspiceret, ubi erant depositae; tum se deprensum negare non potuisse; ita ab se invito phaleras ablatas gratis.

Iam, ut haec omnia reperire ac perscrutari solitus 13 30
sit, iudices, est operae pretium cognoscere. Cibyratae sunt fratres quidam, Tlepolemus et Hiero, quorum alterum fingere opinor e cera solitum esse, alterum esse pictorem. Hosce opinor, Cibyrae cum in suspicionem venissent suis civibus fanum expilasse Apollinis, veritos poenam iudicii ac legis domo profugisse. Quod Verrem artificii sui cupidum cognoverant tum, cum iste, id quod ex testibus didicistis, Cibyram cum inanibus syngraphis venerat, domo fugientes ad eum se exules, cum iste esset in Asia, contulerunt. Habuit eos secum illo tempore et in legationis praedis atque furtis multum illorum opera consilioque usus est. Hi sunt illi, quibus in tabulis refert sese Q. 31
Tadius 'dedisse iussu istius Graecis pictoribus'. Eos iam bene cognitos et re probatos secum in Siciliam duxit. Quo posteaquam venerunt, mirandum in modum (canes venaticos diceres) ita odorabantur omnia et pervestigabant, ut, ubi quidque esset, aliqua ratione invenirent. Aliud minando, aliud pollicendo, aliud per servos, aliud per liberos, per amicum aliud, aliud per inimicum inveniebant; quicquid illis placuerat, perdendum erat. Nihil aliud optabant, quorum poscebatur argentum, nisi ut id Hieroni et Tlepolemo displiceret.

14 32 Verum mehercule hoc, iudices, dicam. Memini Pamphilum Lilybaetanum, amicum et hospitem meum, nobilem hominem, mihi narrare, cum iste ab sese hydriam Boëthi manu factam praeclaro opere et grandi pondere per potestatem abstulisset, se sane tristem et conturbatum domum revertisse, quod vas eius modi, quod sibi a patre et a maioribus esset relictum, quo solitus esset uti ad festos dies, ad hospitum adventus, a se esset ablatum. 'Cum sederem', inquit, 'domi tristis, accurrit Venerius; iubet me scyphos sigillatos ad praetorem statim adferre. Permotus sum', inquit; 'binos habebam; iubeo promi utrosque, ne quid plus mali nasceretur, et mecum ad praetoris domum ferri. Eo cum venio, praetor quiescebat; fratres illi Cibyratae inambulabant. Qui me ubi viderunt: "Ubi sunt, Pamphile", inquiunt, "scyphi?" Ostendo tristis; laudant. Incipio queri me nihil habiturum, quod alicuius esset pretii, si etiam scyphi essent ablati. Tum illi, ubi me conturbatum vident: "Quid vis nobis dare, ut isti abs te ne auferantur?" Ne multa, HS ∞ me', inquit, 'poposcerunt; dixi me daturum. Vocat interea praetor, poscit scyphos.' Tum illos coepisse praetori dicere putasse se, id quod audissent, alicuius pretii scyphos esse Pamphili; luteum negotium esse, non dignum, quod in suo argento Verres haberet. Ait ille idem sibi videri. Ita Pamphilus scyphos optimos aufert.

33 Et mehercule ego antea, tametsi hoc nescio quid nugatorium sciebam esse, ista intellegere, tamen mirari solebam istum in his ipsis rebus aliquem sensum habere, quem scirem nulla in re quicquam simile ho-
15 minis habere. Tum primum intellexi ad eam rem istos fratres Cibyratas fuisse, ut iste in furando manibus suis, oculis illorum uteretur. At ita studiosus est huius praeclarae existimationis, ut putetur in hisce

rebus intellegens esse, ut nuper (videte hominis amentiam), posteaquam est conperendinatus, cum iam pro damnato mortuoque esset, ludis circensibus mane apud L. Sisennam, virum primarium, cum essent triclinia strata argentumque expositum in aedibus, cum pro dignitate L. Sisennae domus esset plena hominum honestissimorum, accessit ad argentum, contemplari unum quidque otiose et considerare coepit. Mirari stultitiam alii, quod in ipso iudicio eius ipsius cupiditatis, cuius insimularetur, suspicionem augeret, alii amentiam, cui conperendinato, cum tam multi testes dixissent, quicquam illorum veniret in mentem. Pueri autem Sisennae, credo, qui audissent, quae in istum testimonia essent dicta, oculos de isto nusquam deicere neque ab argento digitum discedere. Est boni 34 iudicis parvis ex rebus coniecturam facere unius cuiusque et cupiditatis et continentiae. Qui reus, et reus lege comperendinatus, re et opinione hominum paene damnatus, temperare non potuerit, maximo conventu quin L. Sisennae argentum tractaret et consideraret, hunc praetorem in provincia quisquam putabit a Siculorum argento cupiditatem aut manus abstinere potuisse?

Verum, uti Lilybaeum, unde digressa est oratio, 16 35 revertatur, Diocles est, Pamphili gener, illius a quo hydria ablata est, Popilius cognomine. Ab hoc abaci vasa omnia, ut exposita fuerunt, abstulit. Dicat se licet emisse; etenim hic propter magnitudinem furti sunt, ut opinor, litterae factae. Iussit Timarchidem aestimare argentum, quo modo qui umquam tenuissime in donationem histrionum aestimavit. Tametsi iam dudum ego erro, qui tam multa de tuis emptionibus verba faciam et quaeram, utrum emeris necne et quo modo et quanti emeris, quod verbo transigere possum. Ede mihi scriptum, quid argenti in provincia Sicilia pararis, unde quidque aut quanti emeris. Quid fit? 36 Quamquam non debebam ego abs te has litteras po-

scere; me enim tabulas tuas habere et proferre oportebat. Verum negas te horum annorum aliquot confecisse. Conpone hoc, quod postulo, de argento, de reliquo videro. 'Nec scriptum habeo nec possum edere.' Quid futurum igitur est? quid existimas hosce iudices facere posse? Domus plena signorum pulcherrimorum iam ante praeturam, multa ad villas tuas posita, multa deposita apud amicos, multa aliis data atque donata; tabulae nullum indicant emptum. Omne argentum ablatum ex Sicilia est, nihil cuiquam, quod suum dici vellet, relictum. Fingitur improba defensio, praetorem omne id argentum coëmisse; tamen id ipsum tabulis demonstrari non potest. Si, quas tabulas profers, in his, quae habes, quo modo habeas, scriptum non est, horum autem temporum, cum te plurimas res emisse dicis, tabulas omnino nullas profers, nonne te et prolatis et non prolatis tabulis condemnari necesse est?

17
37 Tu a M. Coelio, equite Romano, lectissimo adulescente, quae voluisti, Lilybaei abstulisti, tu C. Cacuri, prompti hominis et experientis et in primis gratiosi, supellectilem omnem auferre non dubitasti, tu maximam et pulcherrimam mensam citream a Q. Lutatio Diodoro, qui Q. Catuli beneficio ab L. Sulla civis Romanus factus est, omnibus scientibus Lilybaei abstulisti. Non tibi obicio, quod hominem dignissimum tuis moribus, Apollonium, Niconis filium, Drepanitanum, qui nunc A. Clodius vocatur, omni argento optime facto spoliasti ac depeculatus es; taceo. Non enim putat ille sibi iniuriam factam, propterea quod homini iam perdito et collum in laqueum inserenti subvenisti, cum pupillis Drepanitanis bona patria erepta cum illo partitus es; gaudeo etiam, si quid ab eo abstulisti, et abs te nihil rectius factum esse dico. Ab Lysone vero Lilybaetano, primo homine, apud quem deversatus es, Apollinis signum ablatum certe non oportuit. Dices te emisse. Scio, HS ∞.

'Ita opinor.' Scio, inquam. 'Proferam litteras.' Tamen
id factum non oportuit. A pupillo Heio, cui C. Mar-
cellus tutor est, a quo pecuniam grandem eripueras,
scaphia cum emblematis Lilybaei utrum empta esse
dicis an confiteris erepta?

Sed quid ego istius in eius modi rebus mediocris 38
iniurias colligo, quae tantum modo in furtis istius et
damnis eorum, a quibus auferebat, versatae esse vi-
deantur? Accipite, si voltis, iudices, rem eius modi,
ut amentiam singularem et furorem iam, non cupidi-
tatem eius perspicere possitis. Melitensis Diodorus 18
est, qui apud vos antea testimonium dixit. Is Lilybaei
multos iam annos habitat, homo et domi nobilis et
apud eos, quo se contulit, propter virtutem splendidus
et gratiosus. De hoc Verri dicitur habere eum per-
bona toreumata; in his pocula quaedam, quae The-
riclia nominantur, Mentoris manu summo artificio
facta. Quod iste ubi audivit, sic cupiditate inflam-
matus est non solum inspiciendi, verum etiam aufe-
rendi, ut Diodorum ad se vocaret ac posceret. Ille,
qui illa non invitus haberet, respondit Lilybaei se
non habere, Melitae apud quendam propinquom suum
reliquisse. Tum iste continuo mittit homines certos 39
Melitam, scribit ad quosdam Melitenses, ut ea vasa
perquirant, rogat Diodorum, ut ad illum propinquom
suum det litteras; nihil ei longius videbatur, quam
dum illud videret argentum. Diodorus, homo frugi
ac diligens, qui sua servare vellet, ad propinquom
suum scribit, ut iis, qui a Verre venissent, respon-
deret illud argentum se paucis illis diebus misisse
Lilybaeum. Ipse interea recedit; abesse a domo pau-
lisper maluit quam praesens illud optime factum
argentum amittere. Quod ubi iste audivit, usque eo
commotus est, ut sine ulla dubitatione insanire omni-
bus ac furere videretur. Quia non potuerat eripere
argentum ipse, a Diodoro erepta sibi vasa optime
facta dicebat; minitari absenti Diodoro, vociferari

palam, lacrimas interdum vix tenere. Eriphylam accepimus in fabulis ea cupiditate, ut, cum vidisset monile, ut opinor, ex auro et gemmis, pulchritudine eius incensa salutem viri proderet. Similis istius cupiditas, hoc etiam acrior atque insanior, quod illa cupiebat id, quod viderat, huius lubidines non solum oculis, sed etiam auribus excitabantur.

19 40 Conquiri Diodorum tota provincia iubet. Ille ex
Sicilia iam castra commoverat et vasa collegerat.
Homo, ut aliquo modo in provinciam illum revocaret,
hanc excogitat rationem, si haec ratio potius quam
amentia nominanda est. Apponit de suis canibus
quendam, qui dicat se Diodorum Melitensem rei capi-
talis reum velle facere. Primo mirum omnibus videri
Diodorum reum, hominem quietissimum, ab omni non
modo facinoris, verum etiam minimi errati suspicione
remotissimum; deinde esse perspicuum fieri omnia illa
propter argentum. Iste non dubitat iubere nomen
referri, et tum primum [ut] opinor istum absentis
41 nomen recepisse. Res clara Sicilia tota propter caelati
argenti cupiditatem reos fieri rerum capitalium, neque
solum reos fieri, sed etiam absentis. Diodorus Romae
sordidatus circum patronos atque hospites cursare,
rem omnibus narrare. Litterae mittuntur isti a patre
vehementes, ab amicis item, videret, quid ageret de
Diodoro, quo progrederetur; rem claram esse et in-
vidiosam; insanire hominem, periturum hoc uno crimine,
nisi cavisset. Iste etiam tum patrem, si non in pa-
rentis, at in hominum numero putabat; ad iudicium
nondum se satis instruxerat; primus annus erat pro-
vinciae, non, ut in Sthenio, iam refertus pecunia.
Itaque furor eius paululum non pudore, sed metu ac
timore repressus est. Condemnare Diodorum non
audet absentem, de reis eximit. Diodorus interea
praetore isto prope triennium provincia domoque caruit.
42 Ceteri non solum Siculi, sed etiam cives Romani
hoc statuerant, quoniam iste tantum cupiditate pro-

grederetur, nihil esse, quod quisquam putaret se, quod isti paulo magis placeret, conservare aut domi retinere posse; postea vero quam intellexerunt isti virum fortem, 20
quem summe provincia expectabat, Q. Arrium, non succedere, statuerunt nihil se tam clausum neque tam reconditum posse habere, quod non istius cupiditati apertissimum promptissimumque esset.

Tum iste ab equite Romano splendido et gratioso, (20)
Cn. Calidio, cuius filium sciebat senatorem populi Romani et iudicem esse, eculeos argenteos nobiles, qui Q. Maximi fuerant, aufert. Inprudens huc incidi, 43
iudices; emit enim, non abstulit; nollem dixisse; iactabit se et in his equitabit eculeis. 'Emi, pecuniam solvi.' Credo. 'Etiam tabulae proferentur.' Est tanti; cedo tabulas. Dilue sane crimen hoc Calidianum, dum ego tabulas aspicere possim. Verum tamen quid erat, quod Calidius Romae quereretur se, cum tot annos in Sicilia negotiaretur, a te solo ita esse contemptum, ita despectum, ut etiam una cum ceteris Siculis despoliaretur? Si emeras, quid erat, quod confirmabat se abs te argentum esse repetiturum, si id tibi sua voluntate vendiderat? Tu porro posses facere, ut Cn. Calidio non redderes? praesertim cum is L. Sisenna, defensore tuo, tam familiariter uteretur, et cum ceteris familiaribus Sisennae reddidisses. Denique non 44
opinor negaturum esse te homini honesto, sed non gratiosiori, quam Cn. Calidius est, L. Curidio, te argentum per Potamonem, amicum tuum, reddidisse. Qui quidem ceterorum causam apud te difficiliorem fecit. Nam cum te compluribus confirmasses redditurum, posteaquam Curidius pro testimonio dixit te sibi reddidisse, finem reddendi fecisti, quod intellexisti praeda te de manibus amissa testimonium tamen effugere non posse. Cn. Calidio, equiti Romano, per omnis alios praetores licuit habere argentum bene factum, licuit posse domesticis copiis, cum magistratum aut aliquem superiorem invitasset, ornare et

apparare convivium. Multi domi Cn. Calidi cum potestate atque imperio fuerunt; nemo inventus est tam amens, qui illud argentum tam praeclarum ac tam nobile eriperet, nemo tam audax, qui posceret, nemo
45 tam inpudens, qui postularet, ut venderet. Superbum est enim, iudices, et non ferendum dicere praetorem in provincia homini honesto, locupleti, splendido: 'Vende mihi vasa caelata'; hoc est enim dicere: 'Non es dignus tu, qui habeas, quae tam bene facta sunt, meae dignitatis ista sunt.' Tu dignior, Verres, quam Calidius? qui (ut non conferam vitam neque existimationem tuam cum illius; neque enim est conferenda; hoc ipsum conferam, quo tu te superiorem fingis) quod HS $\overline{\text{CCC}}$ divisoribus, ut praetor renuntiarere, dedisti, trecenta accusatori, ne tibi odiosus esset, ea re contemnis equestrem ordinem et despicis? ea re tibi indignum visum est quicquam, quod tibi placeret, Calidium potius habere quam te?

21
46 Iactat se iam dudum de Calidio, narrat omnibus emisse se. Num etiam de L. Papinio, viro primario, locupleti honestoque equite Romano, turibulum emisti? qui pro testimonio dixit te, cum inspiciendum poposcisses, evolso emblemate remisisse; ut intellegatis in homine intellegentiam esse, non avaritiam, artificii cupidum, non argenti fuisse. Nec solum in Papinio fuit hac abstinentia; tenuit hoc institutum in turibulis omnibus, quaecumque in Sicilia fuerunt. Incredibile est autem, quam multa et quam praeclara fuerint. Credo tum, cum Sicilia florebat opibus et copiis, magna artificia fuisse in ea insula. Nam domus erat ante istum praetorem nulla paulo locupletior, qua in domo haec non essent, etiamsi praeterea nihil esset argenti, patella grandis cum sigillis ac simulacris deorum, patera, qua mulieres ad res divinas uterentur, turibulum. *Erant* autem haec omnia antiquo opere et summo artificio facta, ut hoc liceret suspicari, fuisse aliquando apud Siculos peraeque pro portione cetera,

sed, quibus multa fortuna ademisset, tamen apud eos remansisse ea, quae religio retinuisset. Dixi, iudices, 47 multa fuisse fere apud omnes Siculos; ego idem confirmo nunc ne unum quidem esse. Quid hoc est? quod hoc monstrum, quod prodigium in provinciam misimus? Nonne vobis id egisse videtur, ut non unius libidinem, non suos oculos, sed omnium cupidissimorum insanias, cum Romam revertisset, expleret? Qui simul atque in oppidum quoppiam venerat, inmittebantur illi continuo Cibyratici canes, qui investigabant et perscrutabantur omnia. Si quod erat grande vas et maius opus inventum, laeti adferebant; si minus eius modi quippiam venari potuerant, illa quidem certe pro lepusculis capiebantur, patellae, paterae, turibula. Hic quos putatis fletus mulierum, quas lamentationes fieri solitas esse in hisce rebus? quae forsitan vobis parvae esse videantur, sed magnum et acerbum dolorem commovent, mulierculis praesertim, cum eripiuntur e manibus ea, quibus ad res divinas uti consuerunt, quae a suis acceperunt, quae in familia semper fuerunt. 22

Hic nolite expectare, dum ego haec crimina agam 48 ostiatim, ab Aeschylo Tyndaritano istum pateram abstulisse, a Thrasone item Tyndaritano patellam, a Nymphodoro Agrigentino turibulum. Cum testes ex Sicilia dabo, quem volet ille eligat, quem ego interrogem de patellis, pateris, turibulis; non modo oppidum nullum, sed ne domus quidem ulla paulo locupletior expers huius iniuriae reperietur. Qui cum in convivium venisset, si quicquam caelati aspexerat, manus abstinere, iudices, non poterat. Cn. Pompeius est, Philo qui fuit, Tyndaritanus. Is cenam isti dabat apud villam in Tyndaritano. Fecit, quod Siculi non audebant; ille, civis Romanus quod erat, inpunius id se facturum putavit; apposuit patellam, in qua sigilla erant egregia. Iste continuo ut vidit, non dubitavit illud insigne penatium hospitaliumque deorum ex hospitali mensa tollere, sed tamen, quod ante de istius

abstinentia dixeram, sigillis avulsis reliquum argentum
49 sine ulla avaritia reddidit. Quid? Eupolemo Calactino,
homini nobili, Lucullorum hospiti ac perfamiliari, qui
nunc apud exercitum cum L. Lucullo est, non idem
fecit? Cenabat apud eum; argentum ille ceterum pu-
rum adposuerat, ne purus ipse relinqueretur, duo
pocula non magna, verum tamen cum emblemate.
Hic tamquam festivom acroama, ne sine corollario de
convivio discederet, ibidem convivis spectantibus emble-
mata evellenda curavit.

Neque ego nunc istius facta omnia enumerare conor,
neque opus est nec fieri ullo modo potest; tantum
unius cuiusque de varia improbitate generis indicia
apud vos et exempla profero. Neque enim ita se
gessit in his rebus, tamquam rationem aliquando esset
redditurus, sed prorsus ita, quasi aut reus numquam
esset futurus aut, quo plura abstulisset, eo minore
periculo in iudicium venturus esset; qui haec, quae
dico, iam non occulte, non per amicos atque inter-
pretes, sed palam de loco superiore ageret pro im-
perio et potestate.

23 50 Catinam cum venisset, oppidum locuples, honestum,
copiosum, Dionysiarchum ad se proagorum, hoc est
summum magistratum, vocari iubet; ei palam imperat,
ut omne argentum, quod apud quemque esset Catinae,
conquirendum curaret et ad se adferendum. Phy-
larchum Centuripinum, primum hominem genere, vir-
tute, pecunia, non hoc idem iuratum dicere audistis,
sibi istum negotium dedisse atque imperasse, ut Cen-
turipinis, in civitate totius Siciliae multo maxima et
locupletissima, omne argentum conquireret et ad se
conportari iuberet? Agyrio similiter istius imperio
vasa Corinthia per Apollodorum, quem testem audistis,
51 Syracusas deportata sunt. Illa vero optuma [est],
quod, cum Haluntium venisset praetor laboriosus et
diligens, ipse in oppidum noluit accedere, quod erat
difficili ascensu atque arduo, Archagathum Haluntinum,

hominem non solum domi, sed tota Sicilia in primis nobilem, vocari iussit. Ei negotium dedit, ut, quicquid Haluriti esset argenti caelati aut si quid etiam Corinthiorum, id omne statim ad mare ex oppido deportaretur. Escendit in oppidum Archagathus. Homo nobilis, qui a suis amari et diligi vellet, ferebat graviter illam sibi ab isto provinciam datam nec, quid faceret, habebat; pronuntiat, quid sibi imperatum esset, iubet omnis proferre, quod haberent. Metus erat summus; ipse enim tyrannus non discedebat longius; Archagathum et argentum in lectica cubans ad mare infra oppidum expectabat. Quem concursum in 52
oppido factum putatis, quem clamorem, quem porro fletum mulierum? qui videret, equum Troianum introductum, urbem captam diceret. Efferri sine thecis vasa, extorqueri alia e manibus mulierum, ecfringi multorum fores, revelli claustra. Quid enim putatis? Scuta si quando conquiruntur a privatis in bello ac tumultu, tamen homines inviti dant, etsi ad salutem communem dari sentiunt, ne quem putetis sine maximo dolore argentum caelatum domo, quod alter eriperet, protulisse. Omnia deferuntur. Cibyratae fratres vocantur; pauca inprobant; quae probarant, iis crustae aut emblemata detrahebantur. Sic Haluntini excussis deliciis cum argento puro domum revertuntur.

Quod umquam, iudices, huiusce modi everriculum 24 53
ulla in provincia fuit? Avertere aliquid de publico quam obscurissime per magistratum solebant; etiam cum aliquid a privato nonnumquam, occulte auferebant, et ii tamen condemnabantur. Et, si quaeritis, ut ipse de me detraham, illos ego accusatores puto fuisse, qui eius modi hominum furta odore aut aliquo leviter presso vestigio persequebantur. Nam nos quidem quid facimus in Verre, quem in luto volutatum totius corporis vestigiis invenimus? Permagnum est in eum dicere aliquid, qui praeteriens lectica paulisper deposita non per praestigias, sed palam per

potestatem uno imperio ostiatim totum oppidum compilaverit. Ac tamen, ut posset dicere se emisse, Archagatho imperat, ut illis aliquid, quorum argentum fuerat, nummulorum dicis causa daret. Invenit Archagathus paucos, qui vellent accipere; iis dedit. Eos nummos tamen iste Archagatho non reddidit. Voluit Romae repetere Archagathus; Cn. Lentulus Marcellinus dissuasit, sicut ipsum dicere audistis. Recita. ARCHAGATHI ET LENTULI TESTIMONIUM.

54 Et ne forte hominem existimetis hanc tantam vim emblematum sine causa coacervare voluisse, videte, quanti vos, quanti existimationem populi Romani, quanti leges et iudicia, quanti testis Siculos negotiatoresque fecerit. Posteaquam tantam multitudinem collegerat emblematum, ut ne unum quidem cuiquam reliquisset, instituit officinam Syracusis in regia maximam. Palam artifices omnes caelatores ac vascularios convocari iubet, et ipse suos compluris habebat. Eos concludit, magnam hominum multitudinem. Menses octo continuos his opus non defuit, cum vas nullum fieret nisi aureum. Tum illa, ex patellis et turibulis quae evellerat, ita scite in aureis poculis inligabat, ita apte in scaphiis aureis includebat, ut ea ad illam rem nata esse diceres; ipse tamen praetor, qui sua vigilantia pacem in Sicilia dicit fuisse, in hac officina maiorem partem diei cum tunica pulla sedere solebat et pallio.

25 55 Haec ego, iudices, non auderem proferre, ni vererer, ne forte plura de isto ab aliis in sermone quam a me in iudicio vos audisse diceretis. Quis enim est, qui de hac officina, qui de vasis aureis, qui de istius pallio [pullo] non audierit? Quem voles e conventu Syracusano virum bonum nominato; producam; nemo
56 erit, quin hoc se audisse aut vidisse dicat. O tempora, o mores! nihil nimium vetus proferam. Sunt vestrum aliquam multi, qui L. Pisonem cognorint, huius L. Pisonis, qui praetor fuit, patrem. Ei, cum

esset in Hispania praetor, qua in provincia occisus
est, nescio quo pacto, dum armis exercetur, anulus
aureus, quem habebat, fractus et comminutus est.
Cum vellet sibi anulum facere, aurificem iussit vocari in
forum ad sellam Cordubae et [ei] palam appendit aurum;
hominem in foro iubet sellam ponere et facere anulum
omnibus praesentibus. Nimium fortasse dicet aliquis
hunc diligentem; hactenus reprehendet, si qui volet,
nihil amplius. Verum fuit ei concedendum; filius enim
L. Pisonis erat, eius qui primus de pecuniis repetundis
legem tulit. Ridiculum est me nunc de Verre dicere, 57
cum de Pisone Frugi dixerim; verum tamen, quantum
intersit, videte. Iste cum aliquot abacorum faceret
vasa aurea, non laboravit, quid non modo in Sicilia,
verum etiam Romae in iudicio audiret; ille in auri
semuncia totam Hispaniam scire voluit, unde praetori
anulus fieret. Nimirum ut hic nomen suum conpro-
bavit, sic ille cognomen.

Nullo modo possum omnia istius facta aut me- 26
moria consequi aut oratione complecti; genera ipsa
cupio breviter attingere, ut hic modo me commonuit
Pisonis anulus, quod totum effluxerat. Quam multis
istum putatis hominibus honestis de digitis anulos
abstulisse? Numquam dubitavit, quotienscumque ali-
cuius aut gemma aut anulo delectatus est. Incredibile
dicam, sed ita clarum, ut ipsum negaturum non arbitrer.
Cum Valentio, eius interpreti, epistula Agrigento allata 58
esset, casu signum iste animum advertit in cretula.
Placuit ei; quaesivit, unde esset epistula; respondit
Agrigento. Iste litteras, ad quos solebat, misit, ut
is anulus ad se primo quoque tempore adferretur. Ita
litteris istius patri familias, L. Titio, civi Romano,
anulus de digito detractus est. Illa vero eius cupi-
ditas incredibilis est. Nam ut in singula conclavia,
quae iste non modo Romae, sed in omnibus villis
habet, trigeminos lectos optime stratos cum ceteris
ornamentis convivii quaereret, nimium multa conpa-

rare videretur. Nulla domus in Sicilia locuples fuit,
59 ubi iste non textrinum instituerit. Mulier est Segestana perdives et nobilis, Lamia nomine; per triennium isti plena domo telarum stragulam vestem confecit, nihil nisi conchylio tinctum, Attalus, homo pecuniosus, Neti, Lyso Lilybaei, Critolaus Aetnae, Syracusis Aeschrio, Cleomenes, Theomnastus, Helori Archonidas. Dies me citius defecerit quam nomina. — Ipse dabat purpuram, tantum operam amici. — Credo; iam enim non libet omnia criminari; quasi vero hoc mihi non satis sit ad crimen, habuisse tam multum, quod daret, voluisse deportare tam multa, hoc denique, quod concedit, amicorum operis esse in huiusce modi rebus
60 usum. Iam vero lectos aeratos et candelabra aënea num cui praeter istum Syracusis per triennium facta esse existimatis? — Emebat. — Credo; sed tantum vos certiores, iudices, facio, quid iste in provincia praetor egerit, ne cui forte neglegens nimium fuisse videatur neque se satis, cum potestatem habuerit, instruxisse et ornasse.

27 Venio nunc non iam ad furtum, non ad avaritiam, non ad cupiditatem, sed ad eius modi facinus, in quo omnia nefaria contineri mihi atque inesse videantur, in quo di immortales violati, existimatio atque auctoritas nominis populi Romani inminuta, hospitium spoliatum ac proditum, abalienati scelere istius a nobis omnes reges amicissimi nationesque, quae in eorum
61 regno ac dicione sunt. Nam reges Syriae, regis Antiochi filios pueros, scitis Romae nuper fuisse; qui venerant non propter Syriae regnum (nam id sine controversia obtinebant, ut a patre et a maioribus acceperant); sed regnum Aegypti ad se et ad Selenen, matrem suam, pertinere arbitrabantur. Ii posteaquam temporibus rei publicae exclusi per senatum agere, quae voluerant, non potuerunt, in Syriam in regnum patrium profecti sunt. Eorum alter, qui Antiochus vocatur, iter per Siciliam facere voluit itaque isto

praetore venit Syracusas. Hic Verres hereditatem sibi 62 venisse arbitratus est, quod in eius regnum ac manus venerat is, quem iste et audierat multa secum praeclara habere et suspicabatur. Mittit homini munera satis large haec ad usum domesticum: olei, vini quod visum est, etiam tritici quod satis esset, de suis decumis. Deinde ipsum regem ad cenam vocavit. Exornat ample magnificeque triclinium; exponit ea, quibus abundabat, plurima et pulcherrima vasa argentea; nam haec aurea nondum fecerat; omnibus curat rebus instructum et paratum ut sit convivium. Quid multa? rex ita discessit, ut et istum copiose ornatum et se honorifice acceptum arbitraretur. Vocat ad cenam deinde ipse praetorem; exponit suas copias omnis, multum argentum, non pauca etiam pocula ex auro, quae, ut mos est regius et maxime in Syria, gemmis erant distincta clarissimis. Erat etiam vas vinarium, ex una gemma pergrandi trulla excavata manubrio aureo, de qua, credo, satis idoneum, satis gravem testem, Q. Minucium, dicere audistis. Iste unum quod- 63 que vas in manus sumere, laudare, mirari. Rex gaudere praetori populi Romani satis iucundum et gratum illud esse convivium. Posteaquam inde discessum est, cogitare nihil iste aliud, quod ipsa res declaravit, nisi quem ad modum regem ex provincia spoliatum expilatumque dimitteret. Mittit rogatum vasa ea, quae pulcherrima apud eum viderat; ait se suis caelatoribus velle ostendere. Rex, qui illum non nosset, sine ulla suspicione libentissime dedit. Mittit etiam trullam gemmeam rogatum; velle se eam diligentius considerare. Ea quoque ei mittitur.

Nunc reliquum, iudices, attendite, de quo et vos 28 64 audistis et populus Romanus non nunc primum audiet et in exteris nationibus usque ad ultimas terras pervagatum est. Candelabrum e gemmis clarissimis opere mirabili perfectum reges ii, quos dico, Romam cum attulissent, ut in Capitolio ponerent, quod nondum

perfectum templum offenderant, neque ponere potuerunt neque vulgo ostendere ac proferre voluerunt, ut et magnificentius videretur, cum suo tempore in cella Iovis optimi maximi poneretur, et clarius, cum pulchritudo eius recens ad oculos hominum atque integra perveniret; statuerunt id secum in Syriam reportare, ut, cum audissent simulacrum Iovis optimi maximi dedicatum, legatos mitterent, qui cum ceteris rebus illud quoque eximium ac pulcherrimum donum in Capitolium adferrent. Pervenit res ad istius auris nescio quo modo; nam rex id celatum voluerat, non quo quicquam metueret aut suspicaretur, sed ut ne multi illud ante praeciperent oculis quam populus Romanus. Iste petit a rege et eum pluribus verbis rogat, ut id ad se mittat; cupere se dicit inspicere
65 neque se aliis videndi potestatem esse facturum. Antiochus, qui animo et puerili esset et regio, nihil de istius improbitate suspicatus est; imperat suis, ut id in praetorium involutum quam occultissime deferrent. Quo posteaquam attulerunt involucrisque reiectis constituerunt, clamare iste coepit dignam rem esse regno Syriae, dignam regio munere, dignam Capitolio. Etenim erat eo splendore, qui ex clarissimis et pulcherrimis gemmis esse debebat, ea varietate operum, ut ars certare videretur cum copia, ea magnitudine, ut intellegi posset non ad hominum adparatum, sed ad amplissimi templi ornatum esse factum. Cum satis iam perspexisse videretur, tollere incipiunt, ut referrent. Iste ait se velle illud etiam atque etiam considerare: nequaquam se esse satiatum; iubet illos discedere et candelabrum relinquere. Sic illi tum inanes ad Antiochum revertuntur.

29
66 Rex primo nihil metuere, nihil suspicari; dies unus, alter, plures; non referri. Tum mittit, si videatur, ut reddat. Iubet iste posterius ad se reverti. Mirum illi videri; mittit iterum; non redditur. Ipse hominem appellat, rogat, ut reddat. Os hominis insignemque

inpudentiam cognoscite. Quod sciret, quod ex ipso rege audisset in Capitolio esse ponendum, quod Iovi optimo maximo, quod populo Romano servari videret, id sibi ut donaret, rogare et vehementissime petere coepit. Cum ille se et religione Iovis Capitolini et hominum existimatione impediri diceret, quod multae nationes testes essent illius operis ac muneris, iste homini minari acerrime coepit. Ubi videt eum nihilo magis minis quam precibus permoveri, repente hominem de provincia iubet ante noctem decedere; ait se comperisse ex eius regno piratas ad Siciliam esse venturos. Rex maximo conventu Syracusis in foro 67 (ne quis forte me in crimine obscuro versari atque adfingere aliquid suspicione hominum arbitretur), in foro, inquam, Syracusis flens ac deos hominesque contestans clamare coepit candelabrum factum e gemmis, quod in Capitolium missurus esset, quod in templo clarissimo populo Romano monumentum suae societatis amicitiaeque esse voluisset, id ab se C. Verrem abstulisse; de ceteris operibus ex auro et gemmis, quae sua penes illum essent, se non laborare, hoc sibi eripi miserum esse et indignum. Id etsi antea iam mente et cogitatione sua fratrisque sui consecratum esset, tamen tum se in illo conventu civium Romanorum dare, donare, dicare, consecrare Iovi optimo maximo testemque ipsum Iovem suae voluntatis ac religionis adhibere.

Quae vox, quae latera, quae vires huius unius 30 criminis querimoniam possunt sustinere? Rex Antiochus, qui Romae ante oculos omnium nostrum biennium fere comitatu regio atque ornatu fuisset, is cum amicus et socius populi Romani esset, amicissimo patre, avo, maioribus, antiquissimis et clarissimis regibus, opulentissimo et maximo regno, praeceps provincia populi Romani exturbatus est. Quem 68 ad modum hoc accepturas nationes exteras, quem ad modum huius tui facti famam in regna aliorum atque

in ultimas terras perventuram putasti, cum audirent a praetore populi Romani in provincia violatum regem, spoliatum hospitem, eiectum socium populi Romani atque amicum? Nomen vestrum populique Romani odio atque acerbitati scitote nationibus exteris, iudices, futurum, si istius haec tanta iniuria inpunita discesserit. Sic omnes arbitrabuntur, praesertim cum haec fama de nostrorum hominum avaritia et cupiditate percrebruerit, non istius solius hoc esse facinus, sed eorum etiam, qui adprobarint. Multi reges, multae liberae civitates, multi privati opulenti ac potentes habent profecto in animo Capitolium sic ornare, ut templi dignitas imperiique nostri nomen desiderat; qui si intellexerint interverso hoc regali dono graviter vos tulisse, grata fore vobis populoque Romano sua studia ac dona arbitrabuntur; sin hoc vos in rege tam nobili, re tam eximia, iniuria tam acerba neglexisse audient, non erunt tam amentes, ut operam, curam, pecuniam inpendant in eas res, quas vobis gratas fore non arbitrentur.

31 69 Hoc loco, Q. Catule, te appello; loquor enim de tuo clarissimo pulcherrimoque monumento. Non iudicis solum severitatem in hoc crimine, sed prope inimici atque accusatoris vim suscipere debes. Tuus enim honos illo templo senatus populique Romani beneficio, tui nominis aeterna memoria simul cum templo illo consecratur; tibi haec cura suscipienda, tibi haec opera sumenda est, ut Capitolium, quem ad modum magnificentius est restitutum, sic copiosius ornatum sit quam fuit, ut illa flamma divinitus extitisse videatur, non quae deleret Iovis optimi maximi templum, sed quae
70 praeclarius magnificentiusque deposceret. Audisti Q. Minucium dicere domi suae deversatum esse Antiochum regem Syracusis; se illud scire ad istum esse delatum, se scire non redditum; audisti et audies homines e conventu Syracusano, qui ita dicant, sese audientibus illud Iovi optimo maximo dicatum esse ab rege An-

tiocho et consecratum. Si iudex non esses et haec ad te delata res esset, te potissimum hoc persequi, te petere, te agere oporteret. Quare non dubito, quo animo iudex huius criminis esse debeas, qui apud alium iudicem multo acrior, quam ego sum, actor accusatorque esse deberes.

Vobis autem, iudices, quid hoc indignius aut quid 32 71
minus ferendum videri potest? Verresne habebit domi suae candelabrum Iovis e gemmis auroque perfectum? cuius fulgore conlucere atque inlustrari Iovis optimi maximi templum oportebat, id apud istum in eius modi conviviis constituetur, quae domesticis stupris flagitiisque flagrabunt? in istius lenonis turpissimi domo simul cum ceteris Chelidonis hereditariis ornamentis Capitoli ornamenta ponentur? Quid huic sacri umquam fore aut quid religiosi fuisse putatis, qui nunc tanto scelere se obstrictum esse non sentiat, qui in iudicium veniat, ubi ne precari quidem Iovem optimum maximum atque ab eo auxilium petere more omnium possit? a quo etiam di immortales sua repetunt in eo iudicio, quod hominibus ad suas res repetendas est constitutum. Miramur Athenis Minervam, Deli Apollinem, Iunonem Sami, Pergae Dianam, multos praeterea ab isto deos tota Asia Graeciaque violatos, qui a Capitolio manus abstinere non potuerit? Quod privati homines de suis pecuniis ornant ornaturique sunt, id C. Verres ab regibus ornari non passus est.

Itaque hoc nefario scelere concepto nihil postea 72
tota in Sicilia neque sacri neque religiosi duxit esse; ita sese in ea provincia per triennium gessit, ut ab isto non solum hominibus, verum etiam dis inmortalibus bellum indictum putaretur. Segesta est oppi- 33
dum pervetus in Sicilia, iudices, quod ab Aenea fugiente a Troia atque in haec loca veniente conditum esse demonstrant. Itaque Segestani non solum perpetua societate atque amicitia, verum etiam cognatione se cum populo Romano coniunctos esse arbitrantur.

Hoc quondam oppidum, cum illa civitas cum Poenis suo nomine ac sua sponte bellaret, a Karthaginiensibus vi captum atque deletum est, omniaque, quae ornamento urbi esse possent, Karthaginem sunt ex illo loco deportata. Fuit apud Segestanos ex aere Dianae simulacrum cum summa atque antiquissima praeditum religione, tum singulari opere artificioque perfectum. Hoc translatum Karthaginem locum tantum hominesque mutarat, religionem quidem pristinam conservabat; nam propter eximiam pulchritudinem etiam hostibus digna, quam sanctissime colerent, videbatur.
73 Aliquot saeculis post P. Scipio [bello Punico tertio] Carthaginem cepit; qua in victoria (videte hominis virtutem et diligentiam, ut et domesticis praeclarissimae virtutis exemplis gaudeatis et eo maiore odio dignam istius incredibilem audaciam iudicetis) convocatis Siculis omnibus, quod diutissime saepissimeque Siciliam vexatam a Karthaginiensibus esse cognorat, iubet omnia conquiri; pollicetur sibi magnae curae fore, ut omnia civitatibus, quae cuiusque fuissent, restituerentur. Tum illa, quae quondam erant Himera sublata, de quibus antea dixi, Thermitanis sunt reddita, tum alia Gelensibus, alia Agrigentinis, in quibus etiam ille nobilis taurus, quem crudelissimus omnium tyrannorum Phalaris habuisse dicitur, quo vivos supplicii causa demittere homines et subicere flammam solebat. Quem taurum cum Scipio redderet Agrigentinis, dixisse dicitur aequum esse illos cogitare, utrum esset [Agrigentinis] utilius, suisne servire anne populo Romano obtemperare, cum idem monumentum et domesticae crudelitatis et nostrae mansuetudinis haberent.

34
74 Illo tempore Segestanis maxima cum cura haec ipsa Diana, de qua dicimus, redditur; reportatur Segestam, in suis antiquis sedibus summa cum gratulatione civium et laetitia reponitur. Haec erat posita Segestae sane excelsa in basi, in qua grandibus litteris

P. Africani nomen erat incisum eumque Carthagine capta restituisse perscriptum. Colebatur a civibus, ab omnibus advenis visebatur; cum quaestor essem, nihil mihi ab illis est demonstratum prius. Erat admodum amplum et excelsum signum cum stola; verum tamen inerat in illa magnitudine aetas atque habitus virginalis; sagittae pendebant ab umero, sinistra manu retinebat arcum, dextra ardentem facem praeferebat.
Hanc cum iste sacrorum omnium et religionum hostis 75
praedoque vidisset, quasi illa ipsa face percussus esset, ita flagrare cupiditate atque amentia coepit; imperat magistratibus, ut eam demoliantur et sibi dent; nihil sibi gratius ostendit futurum. Illi vero dicere sibi id nefas esse, seseque cum summa religione, tum summo metu legum et iudiciorum teneri. Iste tum petere ab illis, tum minari, tum spem, tum metum ostendere. Opponebant illi nomen interdum P. Africani; populi Romani illud esse dicebant; nihil se in eo potestatis habere, quod imperator clarissimus urbe hostium capta monumentum victoriae populi Romani esse voluisset.
Cum iste nihilo remissius atque etiam multo vehe- 76
mentius instaret cotidie, res agitur in senatu. Vehementer ab omnibus reclamatur. Itaque illo tempore ac primo istius adventu pernegatur. Postea, quicquid erat oneris in nautis remigibusque exigendis, in frumento imperando, Segestanis praeter ceteros imponebat, aliquanto amplius, quam ferre possent. Praeterea magistratus eorum evocabat, optimum quemque et nobilissimum ad se arcessebat, circum omnia provinciae fora rapiebat, singillatim uni cuique calamitati fore se denuntiabat, universis se funditus eversurum [esse] illam civitatem minabatur. Itaque aliquando multis malis magnoque metu victi Segestani praetoris imperio parendum esse decreverunt. Magno cum luctu et gemitu totius civitatis, multis cum lacrumis et lamentationibus virorum mulierumque omnium simulacrum Dianae tollendum locatur.

35 77 Videte, quanta religio fuerit. Apud Segestanos repertum esse, iudices, scitote neminem neque liberum neque servum neque civem neque peregrinum, qui illud signum auderet attingere; barbaros quosdam Lilybaeo scitote adductos esse operarios; ii denique illud ignari totius negotii ac religionis mercede accepta sustulerunt. Quod cum ex oppido exportabatur, quem conventum mulierum factum esse arbitramini, quem fletum maiorum natu? quorum non nulli etiam illum diem memoria tenebant, cum illa eadem Diana Segestam Karthagine revecta victoriam populi Romani reditu suo nuntiasset. Quam dissimilis hic dies illi tempori videbatur! Tum imperator populi Romani, vir clarissimus, deos patrios reportabat Segestanis ex urbe hostium recuperatos, nunc ex urbe sociorum praetor eiusdem populi turpissimus atque inpurissimus eosdem illos deos nefario scelere auferebat. Quid hoc tota Sicilia est clarius, quam omnes Segestae matronas et virgines convenisse, cum Diana exportaretur ex oppido, unxisse unguentis, complesse coronis et floribus, ture, odoribus incensis usque ad
78 agri fines prosecutas esse? Hanc tu tantam religionem si tum in imperio propter cupiditatem atque audaciam non pertimescebas, ne nunc quidem in tanto tuo liberorumque tuorum periculo perhorrescis? Quem tibi aut hominem invitis dis immortalibus aut vero deum tantis eorum religionibus violatis auxilio futurum putas? Tibi illa Diana in pace atque in otio religionem nullam attulit? quae cum duas urbes, in quibus locata fuerat, captas incensasque vidisset, bis ex duorum bellorum flamma ferroque servata est; quae Karthaginiensium victoria loco mutato religionem tamen non amisit, P. Africani virtute religionem simul cum loco recuperavit. Quo quidem scelere suscepto cum inanis esset basis et in ea P. Africani nomen incisum, res indigna atque intoleranda videbatur omnibus, non solum religiones esse violatas, verum etiam

P. Africani, viri fortissimi, rerum gestarum gloriam, memoriam virtutis, monumenta victoriae C. Verrem sustulisse. Quod cum isti renuntiaretur de basi ac 79
litteris, existimavit homines in oblivionem totius negotii esse venturos, si etiam basim tamquam indicem sui sceleris sustulisset. Itaque tollendam istius imperio locaverunt; quae vobis locatio ex publicis litteris Segestanorum priore actione recitata est.

Te nunc, P. Scipio, te, inquam, lectissimum orna- 36
tissimumque adulescentem, appello, abs te officium tuum debitum generi et nomini requiro et flagito. Cur pro isto, qui laudem honoremque familiae vestrae depeculatus est, pugnas, cur eum defensum esse vis, cur ego tuas partis suscipio, cur tuum munus sustineo, cur M. Tullius P. Africani monumenta requirit, P. Scipio eum, qui illa sustulit, defendit? Cum mos a maioribus traditus sit, ut monumenta maiorum ita suorum quisque defendat, ut ea ne ornari quidem nomine aliorum sinat, tu isti aderis, qui non obstruxit aliqua ex parte monumento P. Scipionis, sed id funditus delevit ac sustulit? Quisnam igitur, per deos 80
inmortales! tuebitur P. Scipionis memoriam mortui, quis monumenta atque indicia virtutis, si tu ea relinquis ac deseris nec solum spoliata illa pateris, sed eorum [etiam] spoliatorem vexatoremque defendis? Adsunt Segestani, clientes tui, socii populi Romani atque amici; certiorem te faciunt P. Africanum Karthagine deleta simulacrum Dianae maioribus suis restituisse, idque apud Segestanos eius imperatoris nomine positum ac dedicatum fuisse; hoc Verrem demoliendum et asportandum nomenque omnino P. Scipionis delendum tollendumque curasse; orant te atque obsecrant, ut sibi religionem, generi tuo laudem gloriamque restituas, ut, quod per P. Africanum ex urbe hostium recuperarint, id per te ex praedonis domo conservare possint. Quid aut tu his respondere honeste potes 37
aut illi facere, nisi ut te ac fidem tuam implorent?

solum oporteret, sed etiam necesse esset, tamquam
hoc senatus mandasset populusque Romanus iussisset,
ita continuo, signum ut demolirentur et Messanam
85 deportarent, imperavit. Quod cum illis, qui aderant,
indignum, qui audiebant, incredibile videretur, non
est ab isto primo illo adventu perseveratum. Discedens
mandat proagoro Sopatro, cuius verba audistis, ut
demoliatur; cum recusaret, vehementer minatur et
statim ex illo oppido proficiscitur. Refert rem ille
ad senatum; vehementer undique reclamatur. Ne multa,
iterum iste ad illos aliquanto post venit, quaerit con-
tinuo de signo. Respondetur ei senatum non per-
mittere; poenam capitis constitutam, si iniussu senatus
quisquam attigisset; simul religio commemoratur.
Tum iste: 'Quam mihi religionem narras, quam
poenam, quem senatum? vivum te non relin-
quam; moriere virgis, nisi mihi signum tra-
ditur.' Sopater iterum flens ad senatum rem defert,
istius cupiditatem minasque demonstrat. Senatus So-
patro responsum nullum dat, sed commotus pertur-
40 batusque discedit. Ille praetoris arcessitus nuntio rem
86 demonstrat, negat ullo modo fieri posse. Atque haec
(nihil enim praetermittendum de istius inpudentia
videtur) agebantur in conventu palam de sella ac de
(86) loco superiore. Erat hiems summa, tempestas, ut
ipsum Sopatrum dicere audistis, perfrigida, imber
maximus, cum iste imperat lictoribus, ut Sopatrum de
porticu, in qua ipse sedebat, praecipitem in forum dei-
ciant nudumque constituant. Vix erat hoc plane [etiam]
imperatum, cum illum spoliatum stipatumque lictori-
bus videres. Omnes id fore putabant, ut miser atque
innocens virgis caederetur; fefellit hic homines opinio.
Virgis iste caederet sine causa socium populi Romani
atque amicum? Non usque eo est improbus; non
omnia sunt in uno vitia; numquam fuit crudelis.
Leniter hominem clementerque accepit. Equestres sunt
medio in foro Marcellorum statuae, sicut fere ceteris

in oppidis Siciliae; ex quibus iste C. Marcelli statuam
delegit, cuius officia in illam civitatem totamque pro-
vinciam recentissima erant et maxima. In ea Sopatrum,
hominem cum domi nobilem, tum summo magistratu
praeditum, divaricari ac deligari iubet. Quo cruciatu 87
sit adfectus, venire in mentem necesse est omnibus,
cum esset vinctus nudus in aëre, in imbri, in frigore.
Neque tamen finis huic iniuriae crudelitatique fiebat,
donec populus atque universa multitudo atrocitate rei
misericordiaque commota senatum clamore coëgit, ut
isti simulacrum illud Mercuri polliceretur. Clamabant
fore, ut ipsi sese di immortales ulciscerentur; hominem
interea perire innocentem non oportere. Tum frequens
senatus ad istum venit, pollicetur signum. Ita Sopater
de statua C. Marcelli, cum iam paene obriguisset,
vix vivus aufertur.

Non possum disposite istum accusare, si cupiam;
opus est non solum ingenio, verum etiam artificio 41
quodam singulari. Unum hoc crimen videtur esse et 88
a me pro uno ponitur de Mercurio Tyndaritano; plura
sunt, sed ea quo pacto distinguere ac separare possim,
nescio. Est pecuniarum captarum, quod signum ab
sociis pecuniae magnae sustulit, est peculatus, quod
publicum populi Romani signum de praeda hostium
captum, positum imperatoris nostri nomine non dubi-
tavit auferre, est maiestatis, quod imperii nostri,
gloriae, rerum gestarum monumenta evertere atque
asportare ausus est, est sceleris, quod religiones
maximas violavit, est crudelitatis, quod in innocentem
hominem, in socium vestrum atque amicum novum
et singulare supplicii genus excogitavit; illud vero 89
quid sit, iam non queo dicere, quo nomine appellem,
nescio, quod in C. Marcelli statua. Quid est hoc?
patronusne quod erat? Quid tum? quo id spectat?
utrum ea res ad opem an ad calamitatem clientium
atque hospitum valere debebat? an ut hoc ostenderes,
contra vim tuam in patronis praesidii nihil esse? Quis

non hoc intellegeret, in improbi praesentis imperio maiorem esse vim quam in bonorum absentium patrocinio? An vero ex hoc illa tua singularis significatur insolentia, superbia, contumacia? Detrahere videlicet aliquid te de amplitudine Marcellorum putasti. Itaque nunc Siculorum Marcelli non sunt patroni, Verres
90 in eorum locum substitutus est. Quam in te tantam virtutem esse aut dignitatem arbitratus es, ut conarere clientelam tam splendidae, tam inlustris provinciae traducere ad te, auferre a certissimis antiquissimisque patronis? Tu ista nequitia, stultitia, inertia non modo totius Siciliae, sed unius tenuissimi Siculi clientelam tueri potes? tibi Marcelli statua pro patibulo in clientes Marcellorum fuit? tu ex illius honore in eos ipsos, qui honorem illi habuerant, supplicia quaerebas? Quid postea? quid tandem tuis statuis fore arbitrabare? an vero id, quod accidit? Nam Tyndaritani statuam istius, quam sibi propter Marcellos altiore etiam basi poni iusserat, deturbarunt, simul ac successum isti audierunt.

42 Dedit igitur tibi nunc fortuna Siculorum C. Marcellum iudicem, ut, cuius ad statuam Siculi te praetore alligabantur, eius religione te † isti devinctum
91 adstrictumque dedamus. Ac primo, iudices, hoc signum Mercuri dicebat iste Tyndaritanos M. Marcello huic Aesernino vendidisse, atque hoc sua causa etiam M. Marcellum ipsum sperabat esse dicturum; quod mihi numquam veri simile visum est, adulescentem illo loco natum, patronum Siciliae, nomen suum isti ad translationem criminis commodaturum. Verum tamen ita mihi res tota provisa atque praecauta est, ut, si maxime esset inventus, qui in se suscipere istius culpam crimenque cuperet, tamen is proficere nihil posset. Eos enim deduxi testes et eas litteras deportavi, ut
92 de istius facto dubium esse nemini possit. Publicae litterae sunt deportatum Mercurium esse Messanam sumptu publico; dicent, quanti; praefuisse huic negotio

publice legatum Poleam. Quid? is ubi est? Praesto est, testis est. Proagori Sopatri iussu. Quis est hic? Qui ad statuam adstrictus est. Quid? is ubi est? Vidistis hominem et verba eius audistis. Demoliendum curavit Demetrius gymnasiarchus, quod is ei loco praeerat. Quid? hoc nos dicimus? Immo vero ipse praesens. Romae nuper ipsum istum esse pollicitum sese id signum legatis redditurum, si eius rei testificatio tolleretur cautumque esset eos testimonium non esse dicturos — dixit hoc apud vos Zosippus et Ismenias, homines nobilissimi et principes Tyndaritanae civitatis.

Quid? Agrigento nonne eiusdem P. Scipionis monu- 43 93
mentum, signum Apollinis pulcherrimum, cuius in femore litteris minutis argenteis nomen Myronis erat inscriptum, ex Aesculapi religiosissimo fano sustulisti? Quod quidem, iudices, cum iste clam fecisset, cum ad suum scelus illud furtumque nefarium quosdam homines improbos duces atque adiutores adhibuisset, vehementer commota civitas est. Uno enim tempore Agrigentini beneficium Africani, religionem domesticam, ornamentum urbis, indicium victoriae, testimonium societatis requirebant. Itaque ab iis, qui principes in ea civitate erant, praecipitur et negotium datur quaestoribus et aedilibus, ut noctu vigilias agerent ad aedis sacras. Etenim iste Agrigenti (credo propter multitudinem illorum hominum atque virtutem, et quod cives Romani, viri fortes atque honesti, permulti in illo oppido coniunctissimo animo cum ipsis Agrigentinis vivunt ac negotiantur) non audebat palam
poscere aut tollere, quae placebant. Herculis templum 94
est apud Agrigentinos non longe a foro sane sanctum apud illos et religiosum. Ibi est ex aere simulacrum ipsius Herculis, quo non facile dixerim quicquam me vidisse pulchrius (tametsi non tam multum in istis rebus intellego, quam multa vidi), usque eo, iudices, ut rictum eius ac mentum paulo sit attritius, quod

in precibus et gratulationibus non solum id venerari, verum etiam osculari solent. Ad hoc templum, cum esset iste Agrigenti, duce Timarchide repente nocte intempesta servorum armatorum fit concursus atque impetus. Clamor a vigilibus fanique custodibus tollitur; qui primo cum obsistere ac defendere conarentur, male mulcati clavis ac fustibus repelluntur. Postea convolsis repagulis ecfractisque valvis demoliri signum ac vectibus labefactare conantur. Interea ex clamore fama tota urbe percrebruit expugnari deos patrios non hostium adventu necopinato neque repentino praedonum impetu, sed ex domo atque ex cohorte praetoria manum fugitivorum instructam armatamque
95 venisse. Nemo Agrigenti neque aetate tam adfecta neque viribus tam infirmis fuit, qui non illa nocte eo nuntio excitatus surrexerit telumque, quod cuique fors offerebat, arripuerit. Itaque brevi tempore ad fanum ex urbe tota concurritur. Horam amplius iam in demoliendo signo permulti homines moliebantur; illud interea nulla lababat ex parte, cum alii vectibus subiectis conarentur commovere, alii deligatum omnibus membris rapere ad se funibus: ac repente Agrigentini concurrunt; fit magna lapidatio; dant sese in fugam istius praeclari imperatoris nocturni milites. Duo tamen sigilla perparvola tollunt, ne omnino inanes ad istum praedonem religionum revertantur. Numquam tam male est Siculis, quin aliquid facete et commode dicant, velut in hac re aiebant in labores Herculis non minus hunc immanissimum verrem quam illum aprum Erymanthium referri oportere.

44
96 Hanc virtutem Agrigentinorum imitati sunt Assorini postea, viri fortes et fideles, sed nequaquam ex tam ampla neque tam ex nobili civitate. Chrysas est amnis, qui per Assorinorum agros fluit. Is apud illos habetur deus et religione maxima colitur. Fanum eius est in agro propter ipsam viam, qua Assoro [illegible] Hennam. In eo Chrysae simulacrum est prae-

clare factum e marmore. Id iste poscere Assorinos propter singularem eius fani religionem non ausus est; Tlepolemo dat et Hieroni negotium. Illi noctu facta manu armataque veniunt, fores aedis effringunt; aeditumi custodesque mature sentiunt; signum, quod erat notum vicinitati, bucina datur; homines ex agris concurrunt; eicitur fugaturque Tlepolemus; neque quicquam ex fano Chrysae praeter unum perparvulum signum ex aere desideratum est.

Matris Magnae fanum apud Enguinos est. Iam 97
enim mihi non modo breviter de uno quoque dicendum, sed etiam praetereunda videntur esse permulta, ut ad maiora istius et inlustriora in hoc genere furta et scelera veniamus. In hoc fano loricas galeasque aëneas caelatas opere Corinthio hydriasque grandes simili in genere atque eadem arte perfectas idem ille Scipio, vir omnibus rebus praecellentissimus, posuerat et suum nomen inscripserat. Quid iam de isto plura dicam aut querar? Omnia illa, iudices, abstulit, nihil in religiosissimo fano praeter vestigia violatae religionis nomenque P. Scipionis reliquit; hostium spolia, monumenta imperatorum, decora atque ornamenta fanorum posthac his praeclaris nominibus amissis in instrumento atque in supellectile C. Verris nominabuntur. Tu videlicet solus vasis Corinthiis delectaris, 98
tu illius aeris temperationem, tu operum liniamenta sollertissime perspicis; haec Scipio ille non intellegebat, homo doctissimus atque humanissimus, tu sine ulla bona arte, sine humanitate, sine ingenio, sine litteris, intellegis et iudicas! Vide, ne ille non solum temperantia, sed etiam intellegentia te atque istos, qui se elegantis dici volunt, vicerit. Nam quia, quam pulchra essent, intellegebat, idcirco existimabat ea non ad hominum luxuriem, sed ad ornatum fanorum atque oppidorum esse facta[, ut posteris nostris monumenta religiosa esse videantur].

Audite etiam singularem eius, iudices, cupiditatem,

audaciam, amentiam, in iis praesertim sacris polluendis, quae non modo manibus attingi, sed ne cogitatione quidem violari fas fuit. Sacrarium Cereris est apud Catinenses eadem religione, qua Romae, qua in ceteris locis, qua prope in toto orbe terrarum. In eo sacrario intimo signum fuit Cereris perantiquum, quod viri non modo cuius modi esset, sed ne esse quidem sciebant; aditus enim in id sacrarium non est viris; sacra per mulieres ac virgines confici solent. Hoc signum noctu clam istius servi ex illo religiosissimo atque antiquissimo loco sustulerunt. Postridie sacerdotes Cereris atque illius fani antistitae, maiores natu, probatae ac nobiles mulieres, rem ad magistratus suos deferunt. Omnibus acerbum, indi-
100 gnum, luctuosum denique videbatur. Tum iste permotus illa atrocitate negotii, ut ab se sceleris illius suspicio demoveretur, dat hospiti suo cuidam negotium, ut aliquem reperiret, quem illud fecisse insimularet, daretque operam, ut is eo crimine damnaretur, ne ipse esset in crimine. Res non procrastinatur. Nam cum iste Catina profectus esset, servi cuiusdam nomen defertur; is accusatur, ficti testes in eum dantur. Rem cunctus senatus Catinensium legibus iudicabat. Sacerdotes vocantur; ex iis quaeritur secreto in curia, quid esse factum arbitrarentur, quem ad modum signum esset ablatum. Respondent illae praetoris in eo loco servos esse visos. Res, quae esset iam antea non obscura, sacerdotum testimonio perspicua esse coepit. Itur in consilium; servus ille innocens omnibus sententiis absolvitur, quo facilius vos hunc omnibus
101 sententiis condemnare possitis. Quid enim postulas, Verres? quid speras, quid expectas, quem tibi aut deum aut hominem auxilio futurum putas? Eone tu servos ad spoliandum fanum inmittere ausus es, quo liberos adire ne orandi quidem causa fas erat? iisne rebus manus adferre non dubitasti, a quibus etiam oculos cohibere te religionum iura cogebant? Tametsi

ne oculis quidem captus in hanc fraudem tam sceleratam ac tam nefariam decidisti; nam id concupisti, quod numquam videras, id, inquam, adamasti, quod antea non aspexeras; auribus tu tantam cupiditatem concepisti, ut eam non metus, non religio, non deorum vis, non hominum existimatio contineret. At ex bono 102
viro, credo, audieras et bono auctore. Qui id potes, qui ne ex viro quidem audire potueris? Audisti igitur ex muliere, quoniam id viri nec vidisse neque nosse poterant. Qualem porro illam feminam fuisse putatis, iudices, quam pudicam, quae cum Verre loqueretur, quam religiosam, quae sacrarii spoliandi rationem ostenderet? An [minime] mirum, quae sacra per summam castimoniam virorum ac mulierum fiant, eadem per istius stuprum ac flagitium esse violata?

Quid ergo? hoc solum auditione expetere coepit, 46
cum id ipse non vidisset? Immo vero alia conplura; ex quibus eligam spoliationem nobilissimi atque antiquissimi fani, de qua priore actione testes dicere audistis. Nunc eadem illa, quaeso, audite et diligenter, sicut adhuc fecistis, attendite. Insula est Melita, iudi- 103
ces, satis lato a Sicilia mari periculosoque diiuncta; in qua est eodem nomine oppidum, quo iste numquam accessit, quod tamen isti textrinum per triennium ad muliebrem vestem conficiendam fuit. Ab eo oppido non longe in promunturio fanum est Iunonis antiquum, quod tanta religione semper fuit, ut non modo illis Punicis bellis, quae in his fere locis navali copia gesta atque versata sunt, sed etiam hac praedonum multitudine semper inviolatum sanctumque fuerit. Quin etiam hoc memoriae proditum est, classe quondam Masinissae regis ad eum locum adpulsa praefectum regium dentes eburneos incredibili magnitudine e fano sustulisse et eos in Africam portasse Masinissaeque donasse. Regem primo delectatum esse munere; post, ubi audisset, unde essent, statim certos homines in quinqueremi misisse, qui eos dentes reponerent

Itaque in iis scriptum litteris Punicis fuit regem Masinissam inprudentem accepisse, re cognita reportandos reponendosque curasse. Erat praeterea magna vis eboris, multa ornamenta, in quibus eburneae Victoriae
104 antiquo opere ac summa arte perfectae. Haec iste omnia, ne multis morer, uno impetu atque uno nuntio per servos Venerios, quos eius rei causa miserat, tollenda atque asportanda curavit.

47 Pro di inmortales! quem ego hominem accuso? quem legibus atque sociali iure persequor? de quo vos sententiam per tabellam feretis? Dicunt legati Melitenses publice spoliatum templum esse Iunonis, nihil istum in religiosissimo fano reliquisse; quem in locum classes hostium saepe accesserint, ubi piratae fere quotannis hiemare soleant, quod neque praedo violarit antea neque umquam hostis attigerit, id ab uno isto sic spoliatum esse, ut nihil omnino sit relictum. Hic nunc iste reus aut ego accusator aut hoc iudicium appellabitur? Criminibus enim coarguitur aut suspicionibus in iudicium vocatur. Di ablati, fana vexata, nudatae urbes reperiuntur; earum autem rerum nullam sibi iste neque infitiandi rationem neque defendendi facultatem reliquit; omnibus in rebus coarguitur a me, convincitur a testibus, urgetur confessione sua, manifestis in maleficiis tenetur et manet etiam ac tacitus facta mecum sua recognoscit.

105 Nimium mihi diu videor in uno genere versari criminum; sentio, iudices, occurrendum esse satietati aurium animorumque vestrorum. Quam ob rem multa praetermittam; ad ea autem, quae dicturus sum, reficite vos, quaeso, iudices, per deos inmortalis, *eos* ipsos, de quorum religione iam diu dicimus, dum id eius facinus commemoro et profero, quo provincia tota commota est. De quo si paulo altius ordiri ac repetere memoriam religionis videbor, ignoscite; rei magnitudo me breviter perstringere atrocitatem criminis non sinit.

48
106 Vetus est haec opinio, iudices, quae constat ex

antiquissimis Graecorum litteris ac monumentis, insulam Siciliam totam esse Cereri et Liberae consecratam. Hoc cum ceterae gentes sic arbitrantur, tum ipsis Siculis ita persuasum est, ut in animis eorum insitum atque innatum esse videatur. Nam et natas esse has in iis locis deas et fruges in ea terra primum repertas esse arbitrantur et raptam esse Liberam, quam eandem Proserpinam vocant, ex Hennensium nemore, qui locus, quod in media est insula situs, umbilicus Siciliae nominatur. Quam cum investigare et conquirere Ceres vellet, dicitur inflammasse taedas [ex] iis ignibus, qui ex Aetnae vertice erumpunt; quas sibi cum ipsa praeferret, orbem omnem peragrasse terrarum. Henna autem, ubi ea, 107
quae dico, gesta esse memorantur, est loco perexcelso atque edito, quo in summo est aequata agri planities et aquae perennes, tota vero ab omni aditu circumcisa atque derecta est; quam circa lacus lucique sunt plurimi atque laetissimi flores omni tempore anni, locus ut ipse raptum illum virginis, quem iam a pueris accepimus, declarare videatur. Etenim prope est spelunca quaedam conversa ad aquilonem infinita altitudine, qua Ditem patrem ferunt repente cum curru extitisse abreptamque ex eo loco virginem secum asportasse et subito non longe a Syracusis penetrasse sub terras, lacumque in eo loco repente extitisse, ubi usque ad hoc tempus Syracusani festos dies anniversarios agunt celeberrimo virorum mulierumque conventu. Propter huius opinionis vetustatem, quod 49
horum in iis locis vestigia ac prope incunabula reperiuntur deorum, mira quaedam tota Sicilia privatim ac publice religio est Cereris Hennensis. Etenim multa saepe prodigia vim eius numenque declararunt; multis saepe in difficillimis rebus praesens auxilium eius oblatum est, ut haec insula ab ea non solum diligi, sed etiam incoli custodirique videatur. Nec 10
solum Siculi, verum etiam ceterae gentes nationesque

Hennensem Cererem maxime colunt. Etenim si Atheniensium sacra summa cupiditate expetuntur, ad quos Ceres in illo errore venisse dicitur frugesque attulisse, quantam esse religionem convenit eorum, apud quos eam natam esse et fruges invenisse constat? Itaque apud patres nostros atroci ac difficili rei publicae tempore, cum Ti. Graccho occiso magnorum periculorum metus ex ostentis portenderetur, P. Mucio L. Calpurnio consulibus aditum est ad libros Sibyllinos; ex quibus inventum est Cererem antiquissimam placari oportere. Tum ex amplissimo collegio decemvirali sacerdotes populi Romani, cum esset in urbe nostra Cereris pulcherrimum et magnificentissimum templum, tamen usque Hennam profecti sunt. Tanta erat enim auctoritas et vetustas illius religionis, ut, cum illuc irent, non ad aedem Cereris, sed ad ipsam
109 Cererem proficisci viderentur. Non optundam diutius; etenim iam dudum vereor, ne oratio mea aliena ab iudiciorum ratione et a cotidiana dicendi consuetudine esse videatur. Hoc dico, hanc ipsam Cererem antiquissimam, religiosissimam, principem omnium sacrorum, quae apud omnes gentes nationesque fiunt, a C. Verre ex suis templis ac sedibus esse sublatam. Qui accessistis Hennam, vidistis simulacrum Cereris e marmore et in altero templo Liberae. Sunt ea perampla atque praeclara, sed non ita antiqua. Ex aere fuit quoddam modica amplitudine ac singulari opere cum facibus perantiquum, omnium illorum, quae sunt in eo fano, multo antiquissimum. Id sustulit
110 ac tamen eo contentus non fuit. Ante aedem Cereris in aperto ac propatulo loco signa duo sunt, Cereris unum, alterum Triptolemi, pulcherrima ac perampla. Pulchritudo periculo, amplitudo saluti fuit, quod eorum demolitio atque asportatio perdifficilis videbatur. Insistebat in manu Cereris dextra grande simulacrum pulcherrime factum Victoriae; hoc iste e signo Cereris avellendum asportandumque curavit.

Qui tandem istius animus est nunc in recordatione 50
scelerum suorum, cum ego ipse in commemoratione eorum non solum animo commovear, verum etiam corpore perhorrescam? Venit enim mihi fani, loci, religionis illius in mentem; versantur ante oculos omnia, dies ille, quo cum ego Hennam venissem, praesto mihi sacerdotes Cereris cum infulis ac verbenis fuerunt, contio conventusque civium, in quo ego cum loquerer, tanti gemitus fletusque fiebant, ut acerbissimus tota urbe luctus versari videretur. Non 111
illi decumarum imperia, non bonorum direptiones, non iniqua iudicia, non inportunas istius libidines, non vim, non contumelias, quibus vexati oppressique erant, conquerebantur; Cereris numen, sacrorum vetustatem, fani religionem istius sceleratissimi atque audacissimi supplicio expiari volebant; omnia se cetera pati ac neglegere dicebant. Hic dolor erat tantus, ut [Verres] alter Orcus venisse Hennam et non Proserpinam asportasse, sed ipsam abripuisse Cererem videretur. Etenim urbs illa non urbs videtur, sed fanum Cereris esse; habitare apud sese Cererem Hennenses arbitrantur, ut mihi non cives illius civitatis, sed omnes sacerdotes, omnes accolae atque antistites Cereris esse videantur. Henna tu simulacrum Cereris tollere 112
audebas, Henna tu de manu Cereris Victoriam eripere et deam deae detrahere conatus es? quorum nihil violare, nihil attingere ausi sunt, in quibus erant omnia, quae sceleri propiora sunt quam religioni. Tenuerunt enim P. Popilio P. Rupilio consulibus illum locum servi, fugitivi, barbari, hostes; sed neque tam servi illi dominorum quam tu libidinum, neque tam fugitivi illi ab dominis quam tu ab iure et ab legibus, neque tam barbari lingua et natione illi quam tu natura et moribus, neque tam illi hostes hominibus quam tu dis immortalibus. Quae deprecatio est igitur ei reliqua, qui indignitate servos, temeritate fugitivos, scelere barbaros, crudelitate hostes vicerit?

51 113 Audistis Theodorum et Numenium et Nicasionem, legatos Hennenses, publice dicere sese a suis civibus haec habere mandata, ut ad Verrem adirent et eum simulacrum Cereris et Victoriae reposcerent; id si inpetrassent, tum ut morem veterem Hennensium conservarent, publice in eum, tametsi vexasset Siciliam, tamen, quoniam haec a maioribus instituta accepissent, testimonium ne quod dicerent; sin autem ea non reddidisset, tum ut in iudicio adessent, tum ut de eius iniuriis iudices docerent, sed maxime de religione quererentur. Quas illorum querimonias nolite, per deos immortales, aspernari, nolite contemnere ac neglegere, iudices! Aguntur iniuriae sociorum, agitur vis legum, agitur existimatio veritasque iudiciorum. Quae sunt omnia permagna, verum illud maximum: tanta religione obstricta tota provincia est, tanta superstitio ex istius facto mentes omnium Siculorum occupavit, ut, quaecumque accidant publice privatimque incommoda, propter eam causam sceleris istius evenire
114 videantur. Audistis Centuripinos, Agyrinenses, Catinenses, Aetnenses, Herbitenses compluresque alios publice dicere, quae solitudo esset in agris, quae vastitas, quae fuga aratorum, quam deserta, quam inculta, quam relicta omnia. Ea tametsi multis istius et variis iniuriis acciderunt, tamen haec una causa in opinione Siculorum plurimum valet, quod Cerere violata omnis cultus fructusque Cereris in iis locis interisse arbitrantur. Medemini religioni sociorum, iudices, conservate vestram. Neque enim haec externa vobis est religio neque aliena. Quodsi esset, si suscipere eam nolletis, tamen in eo, qui violasset, sancire
115 vos velle oporteret. Nunc vero in communi omnium gentium religione inque iis sacris, quae maiores nostri ab exteris nationibus adscita atque arcessita coluerunt, quae sacra, ut erant re vera, sic appellari Graeca voluerunt, neglegentes ac dissoluti si cupiamus esse, qui possumus?

Unius etiam urbis omnium pulcherrimae atque 52 ornatissimae, Syracusarum, direptionem commemorabo et in medium proferam, iudices, ut aliquando totam huius generis orationem concludam atque definiam. Nemo fere vestrum est, quin, quem ad modum captae sint a M. Marcello Syracusae, saepe audierit, non numquam etiam in annalibus legerit. Conferte hanc pacem cum illo bello, huius praetoris adventum cum illius imperatoris victoria, huius cohortem impuram cum illius exercitu invicto, huius libidines cum illius continentia; ab illo, qui cepit, conditas, ab hoc, qui constitutas accepit, captas dicetis Syracusas. Ac iam 116 illa omitto, quae disperse a me multis in locis dicentur ac dicta sunt, forum Syracusanorum, quod introitu Marcelli purum a caede servatum est, id adventu Verris Siculorum innocentium sanguine redundasse, portum Syracusanorum, qui tum et nostris classibus et Karthaginiensium clausus fuisset, eum isto praetore Cilicum myoparoni praedonibusque patuisse; mitto adhibitam vim ingenuis, matres familias violatas, quae tum in urbe capta commissa non sunt neque odio hostili neque licentia militari neque more belli neque iure victoriae; mitto, inquam, haec omnia, quae ab isto per triennium perfecta sunt; ea, quae coniuncta cum illis rebus sunt, de quibus antea dixi, cognoscite.

Urbem Syracusas maximam esse Graecarum, pulcherrimam omnium saepe audistis. Est, iudices, ita, 117 ut dicitur. Nam et situ est cum munito, tum ex omni aditu vel terra vel mari praeclaro ad aspectum, et portus habet prope in aedificatione amplexuque urbis inclusos; qui cum diversos inter se aditus habeant, in exitu coniunguntur et confluunt. Eorum coniunctione pars oppidi, quae appellatur Insula, mari disiuncta 53 angusto ponte rursus adiungitur et continetur. Ea 118 tanta est urbs, ut ex quattuor urbibus maximis constare dicatur; quarum una est ea, quam dixi, Insula,

quae duobus portibus cincta in utriusque portus ostium aditumque proiecta est; in qua domus est, quae Hieronis regis fuit, qua praetores uti solent. In ea sunt aedes sacrae complures, sed duae, quae longe ceteris antecellant, Dianae [una] et altera, quae fuit ante istius adventum ornatissima, Minervae. In hac insula extrema est fons aquae dulcis, cui nomen Arethusa est, incredibili magnitudine, plenissimus piscium, qui fluctu totus operiretur, nisi munitione ac mole lapidum di-
119 iunctus esset a mari. Altera autem est urbs Syracusis, cui nomen Achradina est; in qua forum maximum, pulcherrimae porticus, ornatissimum prytanium, amplissima est curia templumque egregium Iovis Olympii ceteraeque urbis partes, quae una via lata perpetua multisque transversis divisae privatis aedificiis continentur. Tertia est urbs, quae, quod in ea parte Fortunae fanum antiquum fuit, Tycha nominata est; in qua gymnasium amplissimum est et complures aedes sacrae, coliturque ea pars et habitatur frequentissime. Quarta autem est, quae quia postrema coaedificata est, Neapolis nominatur; quam ad summam theatrum maximum, praeterea duo templa sunt egregia, Cereris unum, alterum Liberae, signumque Apollinis, qui Temenites vocatur, pulcherrimum et maximum; quod iste si portare potuisset, non dubitasset auferre.

54
120 Nunc ad Marcellum revertar, ne haec a me sine causa commemorata esse videantur. Qui cum tam praeclaram urbem vi copiisque cepisset, non putavit ad laudem populi Romani hoc pertinere, hanc pulchritudinem, ex qua praesertim periculi nihil ostenderetur, delere et extinguere. Itaque aedificiis omnibus, publicis privatis, sacris profanis, sic pepercit, quasi ad ea defendenda cum exercitu, non expugnanda venisset. In ornatu urbis habuit victoriae rationem, habuit humanitatis; victoriae putabat esse multa Romam deportare, quae ornamento urbi esse possent, humanitatis non plane expoliare urbem, praesertim quam

conservare voluisset. In hac partitione ornatus non 121
plus victoria Marcelli populo Romano adpetivit, quam humanitas Syracusanis reservavit. Romam quae asportata sunt, ad aedem Honoris et Virtutis itemque aliis in locis videmus. Nihil in aedibus, nihil in hortis posuit, nihil in suburbano; putavit, si urbis ornamenta domum suam non contulisset, domum suam ornamento urbi futuram. Syracusis autem permulta atque egregia reliquit; deum vero nullum violavit, nullum attigit. Conferte Verrem, non ut hominem cum homine comparetis, ne qua tali viro mortuo fiat iniuria, sed ut pacem cum bello, leges cum vi, forum et iuris dictionem cum ferro et armis, adventum et comitatum cum exercitu et victoria conferatis.

Aedis Minervae est in Insula, de qua ante dixi; 55 122
quam Marcellus non attigit, quam plenam atque ornatam reliquit; quae ab isto sic spoliata atque direpta est, non ut ab hoste aliquo, qui tamen in bello religionem et consuetudinis iura retineret, sed ut a barbaris praedonibus vexata esse videatur. Pugna erat equestris Agathocli regis in tabulis picta; iis autem tabulis interiores templi parietes vestiebantur. Nihil erat ea pictura nobilius, nihil Syracusis, quod magis visendum putaretur. Has tabulas M. Marcellus, cum omnia victoria illa sua profana fecisset, tamen religione inpeditus non attigit; iste, cum illa iam propter diuturnam pacem fidelitatemque populi Syracusani sacra religiosaque accepisset, omnis eas tabulas abstulit, parietes, quorum ornatus tot saecula manserant, tot bella effugerant, nudos ac deformatos reliquit.
Et Marcellus, qui, si Syracusas cepisset, duo templa 123
se Romae dedicaturum voverat, is id, quod erat aedificaturus, iis rebus ornare, quas ceperat, noluit; Verres, qui non Honori neque Virtuti, quem ad modum ille, sed Veneri et Cupidini vota deberet, is Minervae templum spoliare conatus est. Ille deos deorum spoliis ornari noluit, hic ornamenta Minervae virginis in

meretriciam domum transtulit. Viginti et septem praeterea tabulas pulcherrime pictas ex eadem aede sustulit, in quibus erant imagines Siciliae regum ac tyrannorum, quae non solum pictorum artificio delectabant, sed etiam commemoratione hominum et cognitione formarum. Ac videte, quanto taetrior hic tyrannus Syracusanis fuerit quam quisquam superiorum umquam; illi tamen ornarunt templa deorum immortalium, hic etiam illorum monumenta atque ornamenta sustulit.

56
124 Iam vero quid ego de valvis illius templi commemorem? Vereor, ne, haec qui non viderunt, omnia me nimis augere atque ornare arbitrentur; quod tamen nemo suspicari debet, tam esse me cupidum, ut tot viros primarios velim, praesertim ex iudicum numero, qui Syracusis fuerint, qui haec viderint, esse temeritati et mendacio meo conscios. Confirmare hoc liquido, iudices, possum, valvas magnificentiores, ex auro atque ebore perfectiores, nullas umquam ullo in templo fuisse. Incredibile dictu est, quam multi Graeci de harum valvarum pulchritudine scriptum reliquerint. Nimium forsitan haec illi mirentur atque efferant; esto; verum tamen honestius est rei publicae nostrae, iudices, ea, quae illis pulchra esse videantur, imperatorem nostrum in bello reliquisse quam praetorem in pace abstulisse. Ex ebore diligentissime perfecta argumenta erant in valvis; ea detrahenda curavit omnia. Gorgonis os pulcherrimum cinctum anguibus revellit atque abstulit, et tamen indicavit se non solum artificio, sed etiam pretio quaestuque duci; nam bullas aureas omnes ex iis valvis, quae erant multae et graves, non dubitavit auferre; quarum iste non opere delectabatur, sed pondere. Itaque eius modi valvas reliquit, ut, quae olim ad ornandum templum erant maxume, nunc tantum ad claudendum factae esse
125 videantur. Etiamne gramineas hastas (vidi enim vos in hoc nomine, cum testis diceret, commoveri [quod

erant eius modi, ut semel vidisse satis esset]), in quibus neque manu factum quicquam neque pulchritudo erat ulla, sed tantum magnitudo incredibilis, de qua vel audire satis esset, nimium videre plus quam semel — etiam id concupisti?

Nam Sappho, quae sublata de prytanio est, dat 57 126 tibi iustam excusationem, prope ut concedendum atque ignoscendum esse videatur. Silanionis opus tam perfectum (126), tam elegans, tam elaboratum quisquam non modo privatus, sed populus potius haberet quam homo elegantissimus atque eruditissimus, Verres? Nimirum contra dici nihil potest. Nostrum enim unus quisque, qui tam beati, quam iste est, non sumus, tam delicati esse non possumus, si quando aliquid istius modi videre volet, eat ad aedem Felicitatis, ad monumentum Catuli, in porticum Metelli, det operam, ut admittatur in alicuius istorum Tusculanum, spectet forum ornatum, si quid iste suorum aedilibus commodarit; Verres haec habeat domi, Verres ornamentis fanorum atque oppidorum habeat plenam domum, villas refertas. Etiamne huius operarii studia ac delicias, iudices, perferetis? qui ita natus, ita educatus est, ita factus et animo et corpore, ut multo adpositior ad ferenda quam ad auferenda signa esse videatur. Atque haec 127 Sappho sublata quantum desiderium sui reliquerit, dici vix potest. Nam cum ipsa fuit egregie facta, tum epigramma Graecum pernobile incisum est in basi, quod iste eruditus homo et Graeculus, qui haec subtiliter iudicat, qui solus intellegit, si unam litteram Graecam scisset, certe una sustulisset. Nunc enim, quod scriptum est inani in basi, declarat, quid fuerit, et id ablatum indicat.

Quid? signum Paeanis ex aede Aesculapi praeclare factum, sacrum ac religiosum, non sustulisti? quod omnes propter pulchritudinem visere, propter religionem colere solebant. Quid? ex aede Liberi simu- 12 lacrum Aristaei non tuo imperio palam ablatum est?

Quid? ex aede Iovis religiosissimum simulacrum Iovis
Imperatoris, quem Graeci *Οὔριον* nominant, pulcher-
rime factum nonne abstulisti? Quid? ex aede Liberae
† parinum caput illud pulcherrimum, quod visere
solebamus, num dubitasti tollere? Atque ille Paean
sacrificiis anniversariis simul cum Aesculapio apud
illos colebatur; Aristaeus, qui [ut Graeci ferunt, Liberi
filius] inventor olei esse dicitur, una cum Libero patre
58 129 apud illos eodem erat in templo consecratus. Iovem
autem Imperatorem quanto honore in suo templo
fuisse arbitramini? Conicere potestis, si recordari
volueritis, quanta religione fuerit eadem specie ac
forma signum illud, quod ex Macedonia captum in Capi-
(58) tolio posuerat *T.* Flamininus. Etenim tria ferebantur
in orbe terrarum signa Iovis Imperatoris uno in genere
pulcherrume facta, unum illud Macedonicum, quod in
Capitolio vidimus, alterum in Ponti ore et angustiis,
tertium, quod Syracusis ante Verrem praetorem fuit.
Illud Flamininus ita ex aede sua sustulit, ut in Capi-
tolio, hoc est in terrestri domicilio Iovis, poneret.
130 Quod autem est ad introitum Ponti, id, quom tam
multa ex illo mari bella emerserint, tam multa porro
in Pontum invecta sint, usque ad hanc diem integrum
inviolatumque servatum est. Hoc tertium, quod erat
Syracusis, quod M. Marcellus armatus et victor viderat,
quod religioni concesserat, quod cives atque incolae
[Syracusani] colere, advenae non solum visere, verum
etiam venerari solebant, id C. Verres ex templo Iovis
131 sustulit. Ut saepius ad Marcellum revertar, iudices,
sic habetote, pluris esse a Syracusanis istius adventu
deos quam victoria Marcelli homines desideratos.
Etenim ille requisisse etiam dicitur Archimedem illum,
summo ingenio hominem ac disciplina; quem cum
audisset interfectum, permoleste tulisse; iste omnia,
quae requisivit, non ut conservaret, verum ut aspor-
taret, requisivit.

59 Iam illa, quae leviora videbuntur, ideo praeteribo,

quod mensas Delphicas e marmore, crateras ex aere pulcherrimas, vim maximam vasorum Corinthiorum ex omnibus aedibus sacris abstulit Syracusis. Itaque, 132
iudices, ii, qui hospites ad ea, quae visenda sunt, solent ducere et unum quidque ostendere, quos illi mystagogos vocant, conversam iam habent demonstrationem suam. Nam, ut ante demonstrabant, quid ubique esset, item nunc, quid undique ablatum sit, ostendunt.

Quid tum? mediocrine tandem dolore eos adfectos esse arbitramini? Non ita est, iudices, primum quod omnes religione moventur et deos patrios, quos a maioribus acceperunt, colendos sibi diligenter et retinendos esse arbitrantur; deinde hic ornatus, haec opera atque artificia, signa, tabulae pictae Graecos homines nimio opere delectant. Itaque ex illorum querimoniis intellegere possumus, haec illis acerbissuma videri, quae forsitan nobis levia et contemnenda esse videantur. Mihi credite, iudices, (tametsi vosmet ipsos haec eadem audire certo scio) cum multas acceperint per hosce annos socii atque exterae nationes calamitates et iniurias, nullas Graeci homines gravius ferunt ac tulerunt quam huiusce modi spoliationes fanorum atque oppidorum. Licet iste dicat 133
emisse se, sicuti solet dicere, credite hoc mihi, iudices: nulla umquam civitas tota Asia et Graecia signum ullum, tabulam pictam *ullam*, ullum denique ornamentum urbis sua voluntate cuiquam vendidit; nisi forte existimatis, posteaquam iudicia severa Romae fieri desierunt, Graecos homines haec venditare coepisse, quae tum non modo non venditabant, cum iudicia fiebant, verum etiam coëmebant; aut nisi arbitramini L. Crasso, Q. Scaevolae, C. Claudio, potentissimis hominibus, quorum aedilitates ornatissimas vidimus, commercium istarum rerum cum Graecis hominibus non fuisse, iis, qui post iudiciorum dissolutionem aediles facti sunt, fuisse.

60 134 Acerbiorem etiam scitote esse civitatibus falsam istam et simulatam emptionem, quam si qui clam subripiat aut eripiat palam atque auferat. Nam turpitudinem summam esse arbitrantur referri in tabulas publicas pretio adductam civitatem, et pretio parvo, ea, quae accepisset a maioribus, vendidisse atque abalienasse. Etenim mirandum in modum Graeci rebus istis, quas nos contemnimus, delectantur. Itaque maiores nostri facile patiebantur haec esse apud illos quam plurima, apud socios, ut imperio nostro quam ornatissumi florentissumique essent; apud eos autem, quos vectigalis aut stipendiarios fecerant, tamen haec relinquebant, ut illi, quibus haec iucunda sunt, quae nobis levia videntur, haberent haec oblectamenta et
135 solacia servitutis. Quid arbitramini Reginos, qui iam cives Romani sunt, merere velle, ut ab iis marmorea Venus illa auferatur? quid Tarentinos, ut Europam in tauro amittant, ut Satyrum, qui apud illos in aede Vestae est, ut cetera? quid Thespienses, ut Cupidinis signum [propter quod unum visuntur Thespiae], quid Cnidios, ut Venerem marmoream, quid, ut pictam, Coos, quid Ephesios, ut Alexandrum, quid Cyzicenos, ut Aiacem aut Medeam, quid Rhodios, ut Ialysum, quid Athenienses, ut ex marmore Iacchum aut Paralum pictum aut ex aere Myronis buculam? Longum est et non necessarium commemorare, quae apud quosque visenda sint tota Asia et Graecia; verum illud est, quam ob rem haec commemorem, quod existimare hoc vos volo, mirum quendam dolorem accipere eos, ex quorum urbibus haec auferantur.

61 136 Atque ut ceteros omittamus, de ipsis Syracusanis cognoscite. Ad quos ego cum venissem, sic primo existimabam, ut Romae ex istius amicis acceperam, civitatem Syracusanam propter Heraclii hereditatem non minus esse isti amicam, quam Mamertinam propter praedarum ac furtorum omnium societatem; simul et verebar, ne mulierum nobilium et formosarum gratia,

quarum iste arbitrio praeturam per triennium gesserat,
virorumque, quibuscum illae nuptae erant, nimia in
istum non modo lenitudine, sed etiam liberalitate
oppugnarer, si quid ex litteris Syracusanorum con-
quirerem. Itaque Syracusis cum civibus Romanis 137
eram, eorum tabulas exquirebam, iniurias cognoscebam.
Cum diutius in negotio curaque fueram, ut requie-
scerem curamque animi remitterem, ad Carpinati prae-
claras tabulas revertebar, ubi cum equitibus Romanis,
hominibus ex illo conventu honestissimis, illius Ver-
rucios, de quibus ante dixi, explicabam; a Syracu-
sanis prorsus nihil adiumenti neque publice neque
privatim expectabam neque erat in animo postulare.

Cum haec agerem, repente ad me venit Heraclius,
is qui tum magistratum Syracusis habebat, homo
nobilis, qui sacerdos Iovis fuisset, qui honos est apud
Syracusanos amplissimus. Agit mecum et cum fratre
meo, ut, si nobis videretur, adiremus ad eorum sena-
tum; frequentes esse in curia; se iussu senatus a nobis
petere, ut veniremus. Primo nobis fuit dubium, quid (62) 138
ageremus; deinde cito venit in mentem non esse vi-
tandum illum nobis conventum et locum, itaque in 62
curiam venimus. Honorifice sane consurgitur; nos
rogatu magistratus adsedimus. Incipit is loqui, qui
et auctoritate et aetate et, ut mihi visum est, usu
rerum antecedebat, Diodorus Timarchidi, cuius omnis
oratio hanc habuit primo sententiam: senatum et po-
pulum Syracusanum moleste graviterque ferre, quod
ego, cum in ceteris Siciliae civitatibus senatum
populumque docuissem, quid iis utilitatis, quid salutis
adferrem, et cum ab omnibus mandata, legatos,
litteras testimoniaque sumpsissem, in illa civitate nihil
eius modi facerem. Respondi neque Romae in con-
ventu Siculorum, cum a me auxilium communi
omnium legationum consilio petebatur causaque totius
provinciae ad me deferebatur, legatos Syracusanorum
adfuisse, neque me postulare, ut quicquam contra C.

Verrem decerneretur in ea curia, in qua inauratam
139 C. Verris statuam viderem. Quod posteaquam dixi, tantus est gemitus factus adspectu statuae et commemoratione, ut illud in curia positum monumentum scelerum, non beneficiorum videretur. Tum pro se quisque, quantum dicendo adsequi poterat, docere me coepit ea, quae paulo ante commemoravi, spoliatam urbem, fana direpta, de Heraclii hereditate, quam palaestritis concessisset, multo maximam partem ipsum abstulisse; neque postulandum fuisse, ut ille palaestritas diligeret, qui etiam inventorem olei deum sustulisset; neque illam statuam esse ex pecunia publica neque publice datam, sed eos, qui hereditatis diripiendae participes fuissent, faciendam statuendamque curasse; eosdem Romae fuisse legatos, illius adiutores improbitatis, socios furtorum, conscios flagitiorum; eo minus mirari me oportere, si illi communi legatorum voluntati et saluti Siciliae defuissent.

63
140 Ubi eorum dolorem ex illius iniuriis non modo non minorem, sed prope maiorem quam Siculorum ceterorum esse cognovi, tum meum animum in illos, tum mei consilii negotiique totius suscepti causam rationemque proposui, tum eos hortatus sum, ut causae communi salutique ne deessent, ut illam laudationem, quam se vi ac metu coactos paucis illis diebus decresse dicebant, tollerent. Itaque, iudices, Syracusani haec faciunt, istius clientes atque amici. Primum mihi litteras publicas, quas in aerario sanctiore conditas habebant, proferunt; in quibus ostendunt omnia, quae dixi ablata esse, perscripta et plura etiam, quam ego potui dicere; perscripta autem hoc modo: 'Quod ex aede Minervae hoc et illud abesset, quod ex aede Iovis, quod ex aede Liberi' — ut quisque iis rebus tuendis conservandisque praefuerat, ita perscriptum erat — 'cum rationem e lege redderent et, quae acceperant, tradere deberent, petisse, sibi, quod eae res abessent, ignosceretur;

itaque omnis liberatos discessisse, et esse ignotum omnibus.' Quas ego litteras obsignandas publico signo deportandasque curavi.

De laudatione autem ratio sic mihi reddita est. 141 Primum cum a C. Verre litterae aliquanto ante adventum meum de laudatione venissent, nihil esse decretum; deinde cum quidam ex illius amicis commonerent oportere decerni, maximo clamore esse et convicio repudiatos; postea, quom meus adventus adpropinquaret, imperasse eum, qui summam potestatem haberet, ut decernerent; decretum ita esse, ut multo plus illi laudatio mali quam boni posset adferre. Id adeo, iudices, ut mihi ab illis demonstratum est, sic vos ex me cognoscite.

Mos est Syracusis, ut, si qua de re ad senatum 64 142 referatur, dicat sententiam, qui velit; nominatim nemo rogatur, et tamen, ut quisque aetate et honore antecedit, ita primus solet sua sponte dicere, itaque a ceteris ei conceditur; sin aliquando tacent omnes, tum sortito coguntur dicere. Cum hic mos esset, refertur ad senatum de laudatione Verris. In quo primum, ut aliquid esset morae, multi interpellant; de Sex. Peducaeo, qui de illa civitate totaque provincia optime meritus esset, sese antea, cum audissent ei negotium facessitum, cumque eum publice pro plurimis eius et maximis meritis laudare cuperent, a C. Verre prohibitos esse; iniquum esse, tametsi Peducaeus eorum laudatione iam non uteretur, tamen non id prius decernere, quod aliquando voluissent, quam quod tum cogerentur. Conclamant omnes et adprobant ita fieri 143 oportere. Refertur de Peducaeo. Ut quisque aetate et honore antecedebat, ita sententiam dixit ex ordine. Id adeo ex ipso senatus consulto cognoscite; nam principum sententiae perscribi solent. Recita. QUOD VERBA FACTA SUNT DE SEX. PEDUCAEO. † Dicit, qui primi suaserint. Decernitur. Refertur deinde de Verre. Dic, quaeso, quo modo? QUOD VERBA FACTA

SUNT DE C. VERRE. Quid postea scriptum est? CUM SURGERET NEMO NEQUE SENTENTIAM DICERET. Quid est hoc? SORS DUCITUR. Quam ob rem? nemo erat voluntarius laudator praeturae tuae, defensor periculorum, praesertim cum inire a praetore gratiam posset? Nemo. Illi ipsi tui convivae, consiliarii, conscii, socii verbum facere non audent. In qua curia statua tua stabat et nuda filii, in ea nemo fuit, ne quem nudus quidem filius nudata provincia
144 commoveret. Atque etiam hoc me docent, eius modi sese fecisse laudationem, ut omnes intellegere possent non laudationem, sed potius inrisionem esse illam, quae commonefaceret istius turpem calamitosamque praeturam. Etenim scriptum esse ita: QUOD IS VIRGIS NEMINEM CECIDISSET — a quo cognostis nobilissimos homines atque innocentissimos securi esse percussos; QUOD VIGILANTER PROVINCIAM ADMINISTRASSET — cuius omnes vigilias in stupris constat [adulteriisque] esse consumptas; [cuius modi constat, hoc vero scriptum esse, quod proferre non auderet reus, accusator recitare non desineret] QUOD PRAEDONES PROCUL AB INSULA SICILIA PROHIBUISSET [VERRES] — quos etiam intra Syracusanam insulam recepit.

(65) 145 Haec posteaquam ex illis cognovi, discessi cum fratre e curia, ut nobis absentibus, si quid vellent,
65 decernerent. Decernunt statim primum, ut cum L. fratre hospitium publice fieret, quod is eandem voluntatem erga Syracusanos suscepisset, quam ego semper habuissem. Id non modo tum scripserunt, verum etiam in aere incisum nobis tradiderunt. Valde hercule te Syracusani tui, quos crebro commemorare soles, diligunt, qui cum accusatore tuo satis iustam causam coniungendae necessitudinis putant, quod te accusaturus sit et quod inquisitum in te venerit. Postea decernitur, ac non varie, sed prope cunctis sententiis, ut laudatio, quae C. Verri decreta esset,
146 tolleretur. In eo cum iam non solum discessio

facta esset, sed etiam perscriptum atque in tabulas relatum, praetor appellatur. At quis appellat? magistratus aliqui? Nemo. Senator? Ne id quidem. Syracusanorum aliqui? Minime. Quis igitur praetorem appellat? Qui quaestor istius fuerat, P. Caesetius. O rem ridiculam! o desertum hominem, desperatum, relictum! A magistratu Siculo, ne senatus consultum Siculi homines facere possent, ne suum ius suis moribus, suis legibus obtinere possent, non amicus istius, non hospes, non denique aliquis Siculus, sed quaestor populi Romani praetorem appellat! Quis hoc vidit, quis audivit? Praetor aequus et sapiens dimitti iubet senatum. Concurrit ad me maxima multitudo. Primum senatores clamare sibi eripi ius, eripi libertatem, populus senatum laudare, gratias agere, cives Romani a me nusquam discedere. Quo quidem die nihil aegrius factum est multo labore meo, quam ut manus ab illo appellatore abstinerentur.

Cum ad praetorem in ius adissemus, excogitat 147
sane acute, quid decernat. Nam ante quam verbum facerem, de sella surrexit atque abiit. Itaque tum de foro, cum iam advesperasceret, discessimus. Postridie 66
mane ab eo postulo, ut Syracusanis liceret senatus consultum, quod pridie fecissent, mihi reddere. Ille enim vero negat et ait indignum facinus esse, quod ego in senatu Graeco verba fecissem; quod quidem apud Graecos Graece locutus essem, id ferri nullo modo posse. Respondi homini, ut potui, ut debui, ut volui. Cum multa, tum etiam hoc *me* memini dicere, facile esse perspicuum, quantum inter hunc et illum Numidicum, verum et germanum Metellum, interesset; illum noluisse sua laudatione iuvare L. Lucullum, sororis virum, quicum optime convenisset, hunc homini alienissimo a civitatibus laudationes per vim et metum comparare. Quod ubi intellexi, multum 148
apud illum recentis nuntios, multum tabellas non commendaticias, sed tributarias valuisse, admonitu

ipsorum Syracusanorum impetum in eas tabulas facio, in quibus senatus consultum perscripserant. Ecce autem nova turba atque rixa, ne tamen istum omnino Syracusis sine amicis, sine hospitibus, plane nudum esse ac desertum putetis. Retinere incipit tabulas Theomnastus quidam, homo ridicule insanus, quem Syracusani Theoractum vocant; qui illic eius modi est, ut eum pueri sectentur, ut omnes, cum loqui coepit, inrideant. Huius tamen insania, quae ridicula est aliis, mihi tum molesta sane fuit; nam cum spumas ageret in ore, oculis arderet, voce maxima vim me sibi adferre clamaret, copulati in ius perve-
149 nimus. Hic ego postulare coepi, ut mihi tabulas obsignare ac deportare liceret; ille contra dicere, negare esse illud senatus consultum, in quo praetor appellatus esset, negare id mihi tradi oportere. Ego legem recitare, omnium mihi tabularum et litterarum fieri potestatem oportere; ille furiosus urgere nihil ad se nostras leges pertinere. Praetor intellegens negare sibi placere, quod senatus consultum ratum esse non deberet, id me Romam deportare. Quid multa? nisi vehementius homini minatus essem, nisi legis sanctionem poenamque recitassem, tabularum mihi potestas facta non esset. Ille autem insanus, qui pro isto vehementissime contra me declamasset, postquam non inpetravit, credo, ut in gratiam mecum rediret, libellum mihi dat, in quo istius furta Syracusana perscripta erant, quae ego antea iam ab aliis cognoram et acceperam.

67 150 Laudent te iam sane Mamertini, quoniam ex tota provincia soli sunt, qui te salvum velint, ita tamen laudent, ut Heius, qui princeps legationis est, adsit, ita laudent, ut ad ea, quae rogati erunt, mihi parati sint respondere. Ac ne subito a me obprimantur, haec sum rogaturus: navem populo Romano debeantne. Fatebuntur. Praebuerintne praetore C. Verre. Negabunt. Aedificarintne navem onerariam maximam pu-

blice, quam Verri dederunt. Negare non poterunt. Frumentum ab iis sumpseritne C. Verres, quod populo Romano mitteret, sicuti superiores. Negabunt. Quid militum aut nautarum per triennium dederint. Nullum datum dicent. Fuisse Messanam omnium istius furtorum ac praedarum receptricem negare non poterunt; permulta multis navibus illinc exportata, hanc navem denique maximam a Mamertinis datam onustam cum isto profectam fatebuntur. Quam ob rem tibi habe 151
sane istam laudationem Mamertinorum; Syracusanam quidem civitatem, ut abs te adfecta est, ita in te esse animatam videmus, apud quos etiam Verria illa flagitiosa sublata sunt. Etenim minime conveniebat ei deorum honores haberi, qui simulacra deorum abstulisset. Etiam hercule illud in Syracusanis merito reprehenderetur, si, cum diem festum ludorum de fastis suis sustulissent celeberrimum et sanctissimum, quod eo ipso die Syracusae a Marcello captae esse dicuntur, idem diem festum Verris nomine agerent, cum iste a Syracusanis, quae ille calamitosus dies reliquerat, ademisset. Ac videte hominis impudentiam atque arrogantiam, iudices, qui non solum Verria haec turpia ac ridicula ex Heraclii pecunia constituerit, verum etiam Marcellia tolli imperarit, ut ei sacra facerent quotannis, cuius opera omnium annorum sacra deosque patrios amiserant, eius autem familiae dies festos tollerent, per quam ceteros quoque festos dies recuperarant.

M. TULLI CICERONIS
ACTIONIS IN C. VERREM SECUNDAE
LIBER QUINTUS,
QUI INSCRIBITUR DE SUPPLICIIS.

ARGUMENTUM.

Quinto hoc accusationis libro M. Cicero, quod reum opinione rei militaris strenue administratae defendi et commendari iudicibus videbat, quae ad eam rem spectant, ea ita persequitur, ut non modo laudationem omnem tollere conetur, verum ex hoc ipso loco gravissima in Verrem crimina colligere studeat. Dein totam causam perorat.

---

1 1 Nemini video dubium esse, iudices, quin apertissime C. Verres in Sicilia sacra profanaque omnia et privatim et publice spoliarit versatusque sit sine ulla non modo religione, verum etiam dissimulatione in omni genere furandi atque praedandi. Sed quaedam mihi magnifica et praeclara eius defensio ostenditur; cui quem ad modum resistam, multo mihi ante est, iudices, providendum. Ita enim causa constituitur, provinciam Siciliam virtute istius et vigilantia singulari dubiis formidolosisque temporibus a fugitivis
2 atque a belli periculis tutam esse servatam. Quid agam, iudices? quo accusationis meae rationem conferam, quo me vertam? ad omnis enim meos impetus quasi murus quidam boni nomen imperatoris opponitur.

Novi locum; video, ubi se iactaturus sit Hortensius.
Belli pericula, tempora rei publicae, imperatorum
penuriam commemorabit; tum deprecabitur a vobis,
tum etiam pro suo iure contendet, ne patiamini talem
imperatorem populo Romano Siculorum testimoniis
eripi, ne obteri laudem imperatoriam criminibus ava-
ritiae velitis. Non possum dissimulare, iudices; timeo, 3
ne C. Verres propter hanc eximiam virtutem in re
militari omnia, quae fecit, impune fecerit. Venit enim
mihi in mentem, in iudicio M'. Aquili quantum auc-
toritatis, quantum momenti oratio M. Antoni habuisse
existimata sit; qui, ut erat in dicendo non solum
sapiens, sed etiam fortis, causa prope perorata ipse
arripuit M'. Aquilium constituitque in conspectu
omnium tunicamque eius a pectore abscidit, ut cica-
trices populus Romanus iudicesque aspicerent adverso
corpore exceptas; simul et de illo vulnere, quod ille
in capite ab hostium duce acceperat, multa dixit
eoque adduxit eos, qui erant iudicaturi, vehementer
ut vererentur, ne, quem virum fortuna ex hostium
telis eripuisset, cum sibi ipse non pepercisset, hic
non ad populi Romani laudem, sed ad iudicum cru-
delitatem videretur esse servatus. Eadem nunc ab 4
illis defensionis ratio viaque temptatur, idem quaeri-
tur. Sit fur, sit sacrilegus, sit flagitiorum omnium
vitiorumque princeps; at est bonus imperator, at felix
et ad dubia rei publicae tempora reservandus. Non 2
agam summo iure tecum, non dicam id, quod debeam
forsitan obtinere, cum iudicium certa lege sit, non
quid in re militari fortiter feceris, sed quem ad modum
manus ab alienis pecuniis abstinueris, abs te doceri
oportere; non, inquam, sic agam, sed ita quaeram,
quem ad modum te velle intellego, quae tua opera
et quanta fuerit in bello.

Quid dicis? an bello fugitivorum Siciliam virtute 5
tua liberatam? Magna laus et honesta oratio; sed
tamen quo bello? Nos enim post illud bellum, quod

M'. Aquilius confecit, sic accepimus, nullum in Sicilia fugitivorum bellum fuisse. At in Italia fuit. Fateor, et magnum quidem ac vehemens. Num igitur ex eo bello partem aliquam laudis adpetere conaris? num tibi illius victoriae gloriam cum M. Crasso aut Cn. Pompeio communicatam putas? Non arbitror hoc etiam tuae deesse inpudentiae, ut quicquam eius modi dicere audeas. Obstitisti videlicet, ne ex Italia transire in Siciliam fugitivorum copiae possent. Ubi, quando, qua ex parte? cum aut ratibus aut navibus conarentur accedere? Nos enim nihil umquam prorsus audivimus, sed illud audivimus, M. Crassi, fortissimi viri, virtute consilioque factum, ne ratibus coniunctis freto fugitivi ad Messanam transire possent, a quo illi conatu non tanto opere prohibendi fuissent, si ulla in Sicilia praesidia ad illorum adventum oppo-
6 sita putarentur. At cum esset in Italia bellum tam prope a Sicilia, tamen in Sicilia non fuit. Quid mirum? ne cum in Sicilia quidem fuit eodem inter-
3 vallo, pars eius belli in Italiam ulla pervasit. Etenim propinquitas locorum ad utram partem hoc loco profertur? utrum aditum facilem hostibus an contagionem imitandi belli periculosam fuisse? Aditus omnis hominibus sine ulla facultate navium non modo disiunctus, sed etiam clausus est, ut illis, quibus Siciliam propinquam fuisse dicis, facilius fuerit ad Oceanum
7 pervenire quam ad Peloridem accedere. Contagio autem ista servilis belli cur abs te potius quam ab iis omnibus, qui ceteras provincias obtinuerunt, praedicatur? an quod in Sicilia iam antea bella fugitivorum fuerunt? At ea ipsa causa est, cur ista provincia minimo in periculo sit et fuerit. Nam posteaquam illinc M'. Aquilius decessit, omnium instituta atque edicta praetorum fuerunt eius modi, ut ne quis cum telo servus esset. Vetus est, quod dicam, et propter severitatem exempli nemini fortasse vestrum inauditum, L. Domitium praetorem in Sicilia, cum aper

ingens ad eum allatus esset, admiratum requisisse, quis eum percussisset; cum audisset pastorem cuiusdam fuisse, eum vocari ad se iussisse; illum cupide ad praetorem quasi ad laudem atque ad praemium accucurrisse; quaesisse Domitium, qui tantam bestiam percussisset; illum respondisse, venabulo; statim deinde iussu praetoris in crucem esse sublatum. Durum hoc fortasse videatur; neque ego ullam in partem disputo, tantum intellego, maluisse Domitium crudelem in animadvertendo quam in praetermittendo dissolutum videri. Ergo his institutis provinciae iam tum, cum 4 8
bello sociorum tota Italia arderet, homo non acerrimus nec fortissimus, C. Norbanus, in summo otio fuit; perfacile enim sese Sicilia iam tuebatur, ut ne quod ex ipsa bellum posset existere. Etenim cum nihil tam coniunctum sit quam negotiatores nostri cum Siculis usu, re, ratione, concordia, et cum ipsi Siculi res suas ita constitutas habeant, ut iis pacem expediat esse, imperium autem populi Romani sic diligant, ut id imminui aut commutari minime velint, cumque haec a servorum bello pericula et praetorum institutis et dominorum disciplina provisa sint, nullum est malum domesticum, quod ex ipsa provincia nasci possit.

Quid igitur? nulline motus in Sicilia servorum 9
Verre praetore, nullaene consensiones factae esse dicuntur? Nihil sane, quod ad senatum populumque Romanum pervenerit, nihil, quod iste publice Romam scripserit; et tamen coeptum esse in Sicilia moveri aliquot locis servitium suspicor. Id adeo non tam ex re quam ex istius factis decretisque cognosco. Ac videte, quam non inimico animo sim acturus; ego ipse haec, quae ille quaerit, quae adhuc numquam audistis, commemorabo et proferam.

In Triocalino, quem locum fugitivi iam ante tenue- 10
runt, Leonidae cuiusdam Siculi familia in suspicionem est vocata coniurationis. Res delata ad istum. Statim,

ut par fuit, iussu eius homines, qui [fu]erant nominati, comprehensi sunt adductique Lilybaeum; domino de-
5 nuntiatum est, causa dicta, damnati. Quid deinde? quid censetis? furtum fortasse aut praedam expectatis aliquam. Nolite usque quaque idem quaerere. In metu belli furandi locus qui potest esse? etiamsi qua fuit in hac rè occasio, praetermissa est. Tum pótuit a Leonida nummorum aliquid auferre, cum denuntiavit, ut adesset; fuit nundinatio aliqua, et isti non nova, ne causam dicerent; etiam alter locus, ut absolverentur; damnatis quidem servis quae praedandi potest esse ratio? produci ad supplicium necesse est. Testes enim sunt, qui in consilio fuerunt, testes publicae tabulae, testis splendidissima civitas Lilybaetana, testis honestissimus maximusque conventus civium Romanorum; fieri nihil potest, producendi sunt. Itaque producuntur et ad palum alligantur.
11 Etiam nunc mihi expectare videmini, iudices, quid deinde factum sit, quod iste nihil umquam fecit sine aliquo quaestu atque praeda. Quid in eius modi re fieri potuit? Quod commodum est, expectate facinus quam voltis improbum; vincam tamen expectationem omnium. Homines sceleris coniurationisque damnati, ad supplicium traditi, ad palum alligati repente multis milibus hominum inspectantibus soluti sunt et Triocalino illi domino redditi.

Quid hoc loco potes dicere, homo amentissime, nisi id, quod ego non quaero, quod denique in re tam nefaria, tametsi dubitari non potest, tamen, ne si dubitetur quidem, quaeri oporteat, quid aut quantum aut quo modo acceperis? Remitto tibi hoc totum atque ista te cura libero; neque enim metuo, ne hoc cuiquam persuadeatur, ut, ad quod facinus nemo praeter te ulla pecunia adduci potuerit, id tu gratis suscipere conatus sis. Verum de ista furandi praedandique ratione nihil dico, de hac imperatoria iam
6 12 tua laude disputo. Quid ais, bone custos defensorque

provinciae? Tu quos servos arma capere et bellum facere in Sicilia voluisse cognoras et de consilii sententia iudicaras, hos ad supplicium iam more maiorum traditos ex media morte eripere ac liberare ausus es? ut, quam damnatis crucem servis fixeras, hanc indemnatis videlicet civibus Romanis reservares. Perditae civitates desperatis iam omnibus rebus hos solent exitus exitialis habere, ut damnati in integrum restituantur, vincti solvantur, exules reducantur, res iudicatae rescindantur. Quae cum accidunt, nemo est, quin intellegat ruere illam rem publicam; haec ubi eveniant, nemo est, qui ullam spem salutis reliquam esse arbitretur. Atque haec sicubi *facta sunt,* 13
ita facta sunt, ut homines populares aut nobiles supplicio aut exilio levarentur, at non ab iis ipsis, qui iudicassent, at non statim, at non eorum facinorum damnati, quae ad vitam et ad fortunas omnium pertinerent. Hoc vero novum et eius modi est, ut magis propter reum quam propter rem ipsam credibile videatur, ut homines servos, ut ipse, qui iudicarat, ut statim e medio supplicio dimiserit, ut eius facinoris damnatos servos, quod ad omnium liberorum caput et sanguinem pertineret. O praeclarum impera- 14
torem nec iam cum M'. Aquilio, fortissimo viro, sed vero cum Paulis, Scipionibus, Mariis conferendum! tantumne vidisse in metu periculoque provinciae! Cum servitiorum animos in Sicilia suspensos propter bellum Italiae fugitivorum videret, ne quis se commovere auderet, quantum terroris iniecit! Comprendi iussit; quis non pertimescat? causam dicere dominos; quid servo tam formidolosum? FECISSE VIDERI pronuntiat; exortam videtur flammam paucorum dolore ac morte restinxisse. Quid deinde sequitur? Verbera atque ignes et illa extrema ad supplicium damnatorum, metum ceterorum, cruciatus et crux. Hisce omnibus suppliciis sunt liberati. Quis dubitet, quin servorum animos summa formidine oppresserit, cum viderent

ea facilitate praetorem, ut ab eo servorum sceleris coniurationisque damnatorum vita vel ipso carnifice internuntio redimeretur?

7
15 Quid? hoc in Apolloniensi Aristodamo, quid? in Leonte Imacharensi non idem fecisti? Quid? iste motus servitiorum bellique subita suspicio utrum tibi tandem diligentiam custodiendae provinciae an novam rationem inprobissumi quaestus attulit? Halicyensis Eumenidae, nobilis hominis et honesti, magnae pecuniae vilicus cum inpulsu tuo insimulatus esset, HS $\overline{\text{LX}}$ a domino accepisti, quod nuper ipse iuratus docuit quem ad modum gestum esset. Ab equite Romano C. Matrinio absente, cum is esset Romae, quod eius vilicos pastoresque tibi in suspicionem venisse dixeras, HS $\overline{\text{DC}}$ abstulisti. Dixit hoc L. Flavius, qui tibi eam pecuniam numeravit, procurator C. Matrini, dixit ipse Matrinius, dicit vir clarissimus, Cn. Lentulus censor, qui Matrini honoris causa recenti negotio ad te litteras misit mittendasque curavit.

16 Quid? de Apollonio, Diocli filio, Panhormitano, cui Gemino cognomen est, praeteriri potest? Ecquid hoc tota Sicilia clarius, ecquid indignius, ecquid manifestius proferri potest? Quem, ut Panhormum venit, ad se vocari et de tribunali citari iussit concursu magno frequentiaque conventus. Homines statim loqui: 'Mirabar, quod Apollonius, homo pecuniosus, tam diu ab isto maneret integer; excogitavit nescio quid, attulit; profecto homo dives repente a Verre non sine causa citatur.' Expectatio summa hominum, quidnam id esset, cum exanimatus subito ipse accurrit cum adulescente filio; nam pater grandis natu
17 iam diu lecto tenebatur. Nominat iste servum, quem magistrum pecoris esse diceret; eum dicit coniurasse et familias concitasse. Is omnino servus in familia non erat. Eum statim exhiberi iubet. Apollonius adfirmare se omnino nomine illo servum habere neminem. Iste hominem abripi a tribunali et in car-

cerem conici iubet. Clamare ille, cum raperetur,
nihil se miserum fecisse, nihil commisisse, pecuniam
sibi esse in nominibus, numeratam in praesentia non
habere. Haec cum maxime summa hominum fre-
quentia testificaretur, ut quivis intellegere posset eum,
quod pecuniam non dedisset, idcirco illa tam acerba
iniuria affici — cum maxime, ut dico, hoc de pe-
cunia clamaret, in vincla coniectus est.

Videte constantiam praetoris, et eius praetoris, 8
qui in his rebus non ita defendatur, ut mediocris 18
praetor, sed ita laudetur, ut optimus imperator. Cum
servorum bellum metueretur, quo supplicio dominos
indemnatos adficiebat, hoc servos damnatos liberabat;
Apollonium, hominem locupletissimum, qui, si fugitivi
bellum in Sicilia facerent, amplissimas fortunas amit-
teret, belli fugitivorum nomine indicta causa in vincla
coniecit; servos, quos ipse de consilii sententia belli fa-
ciendi causa consensisse iudicavit, eos sine consilii senten-
tia sua sponte omni supplicio liberavit. Quid? si aliquid 19
ab Apollonio commissum est, quam ob rem in eum
iure animadverteretur, tamenne hanc rem sic agemus,
ut crimini aut invidiae reo putemus esse oportere, si
quo de homine severius iudicaverit? Non agam tam
acerbe, non utar ista accusatoria consuetudine, si
quid est factum clementer, ut dissolute factum cri-
miner, si quid vindicatum est severe, ut ex eo cru-
delitatis invidiam colligam. Non agam ista ratione,
tua sequar iudicia, tuam defendam auctoritatem, quoad
tu voles; simul ac tute coeperis tua iudicia rescindere,
mihi suscensere desinito; meo iure enim contendam
eum, qui suo iudicio damnatus sit, iuratorum iudicum
sententiis damnari oportere. Non defendam Apolloni 20
causam, amici atque hospitis mei, ne tuum iudicium
videar rescindere; nihil de hominis frugalitate, virtute,
diligentia dicam; praetermittam illud etiam, de quo
ante dixi, fortunas eius ita constitutas fuisse familia,
pecore, villis, pecuniis creditis, ut nemini minus ex-

pediret ullum in Sicilia tumultum aut bellum commoveri; non dicam ne illud quidem, si maxime in culpa fuerit Apollonius, tamen in hominem maximae civitatis honestissimum tam graviter animadverti causa
21 indicta non oportuisse. Nullam in te invidiam ne ex illis quidem rebus concitabo, cum esset talis vir in carcere, in tenebris, in squalore, in sordibus, tyrannicis interdictis tuis patri exacta aetate et adulescenti filio adeundi ad illum miserum potestatem numquam esse factam. Etiam illud praeteribo, quotienscumque Panhormum veneris illo anno et sex mensibus (nam tam diu fuit Apollonius in carcere), totiens [ad] te senatum Panhormitanum adisse supplicem cum magistratibus sacerdotibusque publicis orantem atque obsecrantem, ut aliquando ille miser atque innocens calamitate illa liberaretur. Relinquo haec omnia; quae si velim persequi, facile ostendam tua crudelitate in alios omnes tibi aditus misericordiae iudicum iam pridem esse
9
22 praeclusos. Omnia tibi ista concedam et remittam; provideo enim, quid sit defensurus Hortensius; fatebitur apud istum neque senectutem patris neque adulescentiam filii neque lacrimas utriusque plus valuisse quam utilitatem salutemque provinciae; dicet rem publicam administrari sine metu ac severitate non posse; quaeret, quam ob rem fasces praetoribus praeferantur, cur secures datae, cur carcer aedificatus, cur tot supplicia sint in improbos more maiorum constituta. Quae cum omnia graviter severeque dixerit, quaeram, cur hunc eundem Apollonium Verres idem repente nulla re nova allata, nulla defensione, sine causa de carcere emitti iusserit; tantumque in hoc crimine suspicionis esse adfirmabo, ut iam ipsis iudicibus sine mea argumentatione coniecturam facere permittam, quod hoc genus praedandi, quam inprobum, quam indignum quamque ad magnitudinem quaestus
23 inmensum infinitumque esse videatur. Nam quae iste in Apollonio fecit, ea primum breviter recognoscite

quot et quanta sint, deinde haec expendite atque aestimate pecunia; reperietis idcirco haec in uno homine pecunioso tot constituta, ut ceteris formidines similium incommodorum atque exempla periculorum proponeret. Primum insimulatio est repentina capitalis atque invidiosi criminis; statuite, quanti hoc putetis et quam multos redemisse; deinde crimen sine accusatore, sententia sine consilio, damnatio sine defensione; aestimate harum omnium rerum pretia et cogitate in his iniquitatibus unum haesisse Apollonium, ceteros profecto multos ex his incommodis pecunia se liberasse; postremo tenebrae, vincla, carcer, inclusum supplicium atque a conspectu parentium ac liberum, denique a libero spiritu atque a communi luce seclusum; haec vero, quae vel vita redimi recte possunt, aestimare pecunia non queo. Haec omnia 24
sero redemit Apollonius iam maerore ac miseriis perditus, sed tamen ceteros docuit ante istius avaritiae scelerique occurrere; nisi vero existimatis hominem pecuniosissimum sine causa quaestus electum ad tam incredibile crimen aut sine eadem causa repente e carcere emissum, aut hoc praedandi genus ab isto in illo uno adhibitum ac temptatum, et non per illum omnibus pecuniosis Siculis metum propositum et iniectum.

Cupio mihi ab ipso, iudices, subici, quoniam de 10 25
militari eius gloria dico, si quid forte praetereo. Nam mihi videor iam de omnibus rebus eius gestis dixisse, quae quidem ad belli fugitivorum suspicionem pertinerent; certe nihil sciens praetermisi. Habetis hominis consilia, diligentiam, vigilantiam, custodiam defensionemque provinciae. Summa illuc pertinet, ut sciatis, quoniam plura genera sunt imperatorum, ex quo genere iste sit, ne qui diutius in tanta penuria virorum fortium talem imperatorem ignorare possit. Non ad Q. Maximi sapientiam neque ad illius superioris Africani in re gerunda celeritatem neque ad

huius, qui postea fuit, singulare consilium, neque ad Pauli rationem ac disciplinam neque ad C. Mari vim atque virtutem; sed aliud genus imperatoris sane diligenter retinendum et conservandum, quaeso, cognoscite.

26 Itinerum primum laborem, qui vel maximus est in re militari, iudices, et in Sicilia maxime necessarius, accipite quam facilem sibi iste et iucundum ratione consilioque reddiderit. Primum temporibus hibernis ad magnitudinem frigorum et [ad] tempestatum vim ac fluminum praeclarum hoc sibi remedium compararat. Urbem Syracusas elegerat, cuius hic situs atque haec natura esse loci caelique dicitur, ut nullus umquam dies tam magna ac turbulenta tempestate fuerit, quin aliquo tempore eius diei solem homines viderint. Hic ita vivebat iste bonus imperator hibernis mensibus, ut eum non facile non modo extra tectum, sed ne extra lectum quidem quisquam videret; ita diei brevitas conviviis, noctis longitudo stupris et flagitiis continebatur.

27 Cum autem ver esse coeperat (cuius initium iste non a Favonio neque ab aliquo astro notabat, sed cum rosam viderat, tum incipere ver arbitrabatur), dabat se labori atque itineribus; in quibus eo usque se praebebat patientem atque impigrum, ut eum nemo
11 umquam in equo sedentem viderit. Nam, ut mos fuit Bithyniae regibus, lectica octaphoro ferebatur, in qua pulvinus erat perlucidus Melitensis rosa fartus; ipse autem coronam habebat unam in capite, alteram in collo reticulumque ad naris sibi admovebat tenuissimo lino, minutis maculis, plenum rosae. Sic confecto itinere cum ad aliquod oppidum venerat, eadem lectica usque in cubiculum deferebatur. Eo veniebant Siculorum magistratus, veniebant equites Romani, id quod ex multis iuratis audistis; controversiae secreto deferebantur, paulo post palam decreta auferebantur. Deinde, ubi paulisper in cubiculo pretio, non aequitate iura discripserat, Veneri iam et Libero reliquum

tempus deberi arbitrabatur. Quo loco non mihi praeter- 28
mittenda videtur praeclari imperatoris egregia ac sin-
gularis diligentia. Nam scitote oppidum esse in
Sicilia nullum ex iis oppidis, in quibus consistere
praetores et conventum agere soleant, quo in oppido
non isti ex aliqua familia non ignobili delecta ad
libidinem mulier esset. Itaque non nullae ex eo nu-
mero in convivium adhibebantur palam; si quae
castiores erant, ad tempus veniebant, lucem conven-
tumque vitabant. Erant autem convivia non illo si-
lentio praetorum populi Romani atque imperatorum
neque eo pudore, qui in magistratuum conviviis versari
solet, sed cum maximo clamore atque convicio; non
numquam etiam res ad pugnam atque ad manus vo-
cabatur. Iste enim praetor severus ac diligens, qui
populi Romani legibus numquam paruisset, illis legi-
bus, quae in poculis ponebantur, diligenter obtempe-
rabat. Itaque erant exitus eius modi, ut alius inter
manus e convivio tamquam e proelio auferretur, alius
tamquam occisus relinqueretur, plerique ut fusi sine
mente ac sine ullo sensu iacerent, ut quivis, cum
aspexisset, non se praetoris convivium, sed [ut] Can-
nensem pugnam nequitiae videre arbitraretur.

Cum vero aestas summa esse coeperat, quod 12 29
tempus omnes Siciliae semper praetores in itineribus
consumere consuerunt, propterea quod tum putant
obeundam esse maxime provinciam, cum in areis
frumenta sunt, quod et familiae congregantur et ma-
gnitudo servitii perspicitur et labor operis maxime
offendit, frumenti copia commonet, tempus anni non
inpedit: tum, inquam, cum concursant ceteri praetores,
iste novo quodam [ex] genere imperator pulcherrimo
Syracusarum loco stativa sibi castra faciebat. Nam 30
in ipso aditu atque ore portus, ubi primum ex alto
sinus ab litore ad urbem inflectitur, tabernacula car-
baseis intenta velis conlocabat. Huc ex illa domo
praetoria, quae regis Hieronis fuit, sic emigrabat, ut

eum per illos dies nemo extra illum locum videre
posset. In eum autem ipsum locum aditus erat ne-
mini, nisi qui aut socius aut minister libidinis esse
posset. Huc omnes mulieres, quibuscum iste con-
suerat, conveniebant, quarum incredibile est quanta
multitudo fuerit Syracusis; huc homines digni istius
amicitia, digni vita illa conviviisque veniebant. Inter
eius modi viros et mulieres adulta aetate filius versa-
batur, ut eum, etiamsi natura a parentis similitudine
abriperet, consuetudo tamen ac disciplina patris si-
31 milem esse cogeret. Huc Tertia illa perducta per
dolum atque insidias [ab Rhodio tibicine] maximas in
istius castris effecisse dicitur turbas, cum indigne
pateretur uxor Cleomenis Syracusani, nobilis mulier,
itemque uxor Aeschrionis, honesto loco nata, in con-
ventum suum mimi Isidori filiam venisse. Iste autem
Hannibal, qui in suis castris virtute putaret oportere,
non genere certari, sic hanc Tertiam dilexit, ut eam
13 secum ex provincia deportaret. Ac per eos dies cum
iste cum pallio purpureo talarique tunica versaretur
in conviviis muliebribus, non offendebantur homines
neque moleste ferebant abesse a foro magistratum,
non ius dici, non iudicia fieri; locum illum litoris per-
crepare totum mulierum vocibus cantuque symphoniae,
in foro silentium esse summum causarum atque iuris
non ferebant homines moleste; non enim ius abesse
videbatur a foro neque iudicia, sed vis et crudelitas
et bonorum acerba et indigna direptio.

32 Hunc tu igitur imperatorem esse defendis, Hor-
tensi? huius furta, rapinas, cupiditatem, crudelitatem,
superbiam, scelus, audaciam rerum gestarum magni-
tudine atque imperatoriis laudibus tegere conaris?
Hic scilicet est metuendum, ne ad exitum defensionis
tuae vetus illa Antoniana dicendi ratio atque auctoritas
proferatur, ne excitetur Verres, ne denudetur a pectore,
ne cicatrices populus Romanus aspiciat, ex mulierum
33 morsu vestigia libidinis atque nequitiae. Di faciant,

ut rei militaris, ut belli mentionem facere audeas! Cognoscentur enim omnia istius aera illa vetera, ut non solum in imperio, verum etiam in stipendiis qualis fuerit intellegatis. Renovabitur prima illa militia, cum iste e foro abduci, non, ut ipse praedicat, perduci solebat; aleatoris Placentini castra commemorabuntur, in quibus cum frequens fuisset, tamen aere dirutus est; multa eius in stipendiis damna proferentur, quae ab isto aetatis fructu dissoluta et compensata sunt. Iam vero, cum in eius modi 34 patientia turpitudinis aliena, non sua satietate obduruisset, qui vir fuerit, quot praesidia, quam munita pudoris et pudicitiae vi et audacia ceperit, quid me attinet dicere aut coniungere cum istius flagitio cuiusquam praeterea dedecus? Non faciam, iudices; omnia vetera praetermittam, duo sola recentia sine cuiusquam infamia ponam, ex quibus coniecturam facere de omnibus possitis, unum illud, quod ita fuit inlustre notumque omnibus, ut nemo tam rusticanus homo L. Lucullo [et] M. Cotta consulibus Romam ex ullo municipio vadimonii causa venerit, quin sciret iura omnia praetoris urbani nutu atque arbitrio Chelidonis meretriculae gubernari, alterum, quod, cum paludatus exisset votaque pro imperio suo communique re publica nuncupasset, noctu stupri causa lectica in urbem introferri solitus est ad mulierem nuptam uni, propositam omnibus contra fas, contra auspicia, contra omnis divinas atque humanas religiones.

O di immortales! quid interest inter mentes 14 35 hominum et cogitationes! Ita mihi meam voluntatem spemque reliquae vitae vestra populique Romani existimatio comprobet, ut ego, quos adhuc mihi magistratus populus Romanus mandavit, sic eos accepi, ut me omnium officiorum obstringi religione arbitrarer! Ita quaestor sum factus, ut mihi illum honorem tum non solum datum, sed etiam creditum et commissum putarem; sic obtinui quaesturam in Sicilia

provincia, ut omnium oculos in me unum coniectos esse arbitrarer, ut me quaesturamque meam quasi in aliquo terrarum orbis theatro versari existimarem, ut semper omnia, quae iucunda videntur esse, ea non modo his extraordinariis cupiditatibus, sed etiam ipsi
36 naturae ac necessitati denegarem. Nunc sum designatus aedilis; habeo rationem, quid a populo Romano acceperim; mihi ludos sanctissimos maxima cum cura et caerimonia Cereri, Libero Liberaeque faciundos, mihi Floram matrem populo plebique Romanae ludorum celebritate placandam, mihi ludos antiquissimos, qui primi Romani appellati sunt, cum dignitate maxima et religione Iovi, Iunoni Minervaeque esse faciundos, mihi sacrarum aedium procurationem, mihi totam urbem tuendam esse commissam; ob earum rerum laborem et sollicitudinem fructus illos datos, antiquiorem in senatu sententiae dicendae locum, togam praetextam, sellam curulem, ius imaginis ad memo-
37 riam posteritatemque prodendae. Ex his ego omnibus rebus, iudices, ita mihi omnis deos propitios velim, ut, tametsi mihi iucundissimus est honos populi, tamen nequaquam capio tantum voluptatis, quantum et sollicitudinis et laboris, ut haec ipsa aedilitas, non quia necesse fuerit, alicui candidato data, sed, quia sic oportuerit, recte conlocata et iudicio populi in loco esse posita videatur.

15
38 Tu cum esses praetor renuntiatus quoquo modo (mitto enim et praetereo, quid tum sit actum), sed cum esses renuntiatus, ut dixi, non ipsa praeconis voce excitatus es, qui te totiens seniorum iuniorumque centuriis illo honore adfici pronuntiavit, ut hoc putares, aliquam rei publicae partem tibi creditam, annum tibi illum unum domo carendum esse meretricis? cum tibi sorte obtigisset, uti ius diceres, quantum negotii, quid oneris haberes, numquam cogitasti? neque illud rationis habuisti, si forte expergefacere te posses, eam provinciam, quam tueri singu-

lari sapientia atque integritate difficile esset, ad summam stultitiam nequitiamque venisse? Itaque non modo a domo tua Chelidonem in praetura excludere noluisti, sed in Chelidonis domum praeturam totam detulisti. Secuta provincia est; in qua numquam tibi 39
venit in mentem non tibi idcirco fasces ac secures et tantam imperii vim tantamque ornamentorum omnium dignitatem datam, ut earum rerum vi et auctoritate omnia repagula pudoris officiique perfringeres, ut omnium bona praedam tuam duceres, ut nullius res tuta, nullius domus clausa, nullius vita saepta, nullius pudicitia munita contra tuam cupiditatem et audaciam posset esse; in qua tu te ita gessisti, ut, omnibus cum teneare rebus, ad bellum fugitivorum confugias; ex quo iam intellegis non modo nullam tibi defensionem, sed maximam vim criminum exortam; nisi forte Italici fugitivorum belli reliquias atque illud Tempsanum incommodum proferes, ad quod recens cum te peroportune fortuna attulisset, si quid in te virtutis aut industriae habuisses, idem, qui semper fueras, inventus es.

Cum ad te Valentini venissent et pro iis homo 16 40
disertus ac nobilis, M. Marius, loqueretur, ut negotium susciperes, ut, cum penes te praetorium [imperium ac] nomen esset, ad illam parvam manum exstinguendam ducem te principemque praeberes, non modo id refugisti, sed eo ipso tempore cum esses in litore, Tertia illa tua, quam tu tecum deportaras, erat in omnium conspectu; ipsis autem Valentinis ex tam inlustri nobilique municipio tantis de rebus responsum dedisti, cum esses cum tunica pulla et pallio. Quid hunc proficiscentem, quid in ipsa provincia fecisse existimatis, qui cum iam ex provincia non ad triumphum, sed ad iudicium decederet, ne illam quidem infamiam fugerit, quam sine ulla voluptate capiebat?
O divina senatus frequentis in aede Bellonae admur- 41
muratio! Memoria tenetis, iudices, cum advespera-

sceret et paulo ante esset de hoc Tempsano incommodo nuntiatum, cum inveniretur nemo, qui in illa loca cum imperio mitteretur, dixisset*que* quidam Verrem esse non longe a Tempsa, quam valde universi admurmuraverint, quam palam principes dixerint contra. Et his tot criminibus testimoniisque convictus in eorum tabella spem sibi aliquam proponit, quorum omnium palam causa incognita voce damnatus est?

17 42 Esto, nihil ex fugitivorum bello aut suspicione belli laudis adeptus est, quod neque bellum eius modi neque belli periculum fuit in Sicilia neque ab isto provisum est, ne quod esset; at vero contra bellum praedonum classem habuit ornatam diligentiamque in eo singularem, itaque ab isto praeclare defensa provincia est. Sic de bello praedonum, sic de classe Siciliensi, iudices, dicam, ut hoc iam ante confirmem, in hoc uno genere omnis inesse culpas istius maximas avaritiae, maiestatis, dementiae, libidinis, crudelitatis. Haec dum breviter expono, quaeso, ut fecistis adhuc, diligenter adtendite.

43 Rem navalem primum ita dico esse administratam, non uti provincia defenderetur, sed uti classis nomine pecunia quaereretur. Superiorum praetorum consuetudo cum haec fuisset, ut naves civitatibus certusque numerus nautarum militumque imperaretur, maximae et locupletissimae civitati Mamertinae nihil horum imperavisti. Ob hanc rem quid tibi Mamertini clam pecuniae dederint, post, si videbitur, ex ipsorum litteris
44 testibusque quaeremus. Navem vero cybaeam maximam triremis instar [pulcherrimam atque ornatissimam cybaeam] palam aedificatam sumptu publico tuo nomine publice sciente tota Sicilia per magistratum senatumque Mamertinum tibi datam donatamque esse dico. Haec navis onusta praeda Siciliensi, cum ipsa quoque esset ex praeda, simul cum ipse decederet, adpulsa Veliam est cum plurimis rebus et iis, quas iste Romam mittere cum ceteris furtis noluit, quod

erant carissimae maximeque eum delectabant. Eam navem nuper egomet vidi Veliae multique alii viderunt pulcherrimam atque ornatissimam, iudices. Quae quidem omnibus, qui eam adspexerant, prospectare iam exilium atque explorare fugam domini videbatur. Quid 18 45
mihi hoc loco respondebis? nisi forte id, quod tametsi probari nullo modo potest, tamen dici quidem in iudicio de pecuniis repetundis necesse est, de tua pecunia aedificatam esse navem. Aude hoc saltem dicere, quod necesse est; noli metuere, Hortensi, ne quaeram, qui licuerit aedificare navem senatori; antiquae sunt istae leges et mortuae, quem ad modum tu soles dicere, quae vetant. Fuit ista res publica quondam, fuit ista severitas in iudiciis, ut istam rem accusator in magnis criminibus obiciendam putaret. Quid enim tibi navi? qui si quo publice proficisceris, praesidii et vecturae causa sumptu publico navigia praebentur; privatim autem nec proficisci quoquam potes nec arcessere res transmarinas ex iis locis, in quibus te habere nihil licet. Deinde cur quicquam contra 46
leges parasti? Valeret hoc crimen in illa vetere severitate ac dignitate rei publicae; nunc non modo te hoc crimine non arguo, sed ne illa quidem communi vituperatione reprehendo: Tu tibi hoc numquam turpe, numquam criminosum, numquam invidiosum fore putasti, celeberrimo loco palam tibi aedificari onerariam navem in provincia, quam tu cum imperio obtinebas? Quid eos loqui, qui videbant, quid existimare eos, qui audiebant, arbitrabare? inanem te navem esse illam in Italiam adducturum? naviculariam, cum Romam venisses, esse facturum? Ne illud quidem quisquam poterat suspicari, te in Italia maritimum habere fundum et ad fructūs deportandos onerariam navem comparare. Eius modi voluisti de te sermonem esse omnium, palam ut loquerentur te illam navem parare, quae praedam ex Sicilia deportaret et ad ea furta, quae reliquisses, commearet. Verum haec 47

omnia, si doces navem de tua pecunia aedificatam, remitto atque concedo. Sed hoc, homo amentissime, non intellegis priore actione ab ipsis istis Mamertinis, tuis laudatoribus, esse sublatum? Nam dixit Heius, princeps istius legationis, quae ad tuam laudationem missa est, navem tibi operis publicis Mamertinorum esse factam, eique faciendae senatorem Mamertinum publice praefuisse. Reliqua est materies. Hanc Reginis, ut ipsi dicunt (tametsi tu negare non potes), publice, quod Mamertini materiem non habent, impe-
19 ravisti. Si, et ex quo fit navis et qui faciunt, imperio tibi tuo, non pretio praesto fuerunt, ubi tandem istud
48 latet, quod tu de tua pecunia dicis inpensum? At Mamertini in tabulis nihil habent. Primum video potuisse fieri, ut ex aerario nihil darent; etenim vel Capitolium, sicut apud maiores nostros factum est, publice coactis fabris operisque imperatis gratis exaedificari atque effici potuit; deinde perspicio, id quod ostendam, cum ipsos produxero, ipsorum ex litteris, multas pecunias isti erogatas in operum locationes falsas atque inanes esse perscriptas. Iam illud minime mirum est, Mamertinos, a quo summum beneficium acceperant, quem sibi amiciorem quam populo Romano esse cognoverant, eius capiti litteris suis pepercisse. Sed si argumento est Mamertinos tibi pecuniam non dedisse, quia scriptum non habent, sit argumento tibi gratis stare navem, quia, quid emeris aut quid locaris, scriptum proferre non potes.

49 At enim idcirco navem Mamertinis non imperasti, quod sunt foederati. Di adprobent! Habemus hominem in fetialium manibus educatum, unum praeter ceteros in publicis religionibus foederum sanctum ac diligentem; omnes, qui ante te fuerunt, praetores dedantur Mamertinis, quod iis navem contra pactionem foederis imperarint. Sed tamen tu, sancte homo ac religiose, cur Tauromenitanis item foederatis navem imperasti? An hoc probabis, in aequa causa populorum sine

pretio varium ius et disparem condicionem fuisse? Quid? si eius modi esse haec duo foedera duorum 50 populorum, iudices, doceo, ut Taurominitanis nominatim cautum et exceptum sit foedere, ne navem dare debeant, Mamertinis in ipso foedere sanctum atque praescriptum sit, ut navem dare necesse sit, istum autem contra foedus et Tauromenitanis imperasse et Mamertinis remisisse, numquid dubium poterit esse, quin Verre praetore plus Mamertinis cybaea quam Tauromenitanis foedus opitulatum sit? Recitentur foedera. Isto igitur tuo, quem ad modum ipse praedicas 20, beneficio, ut res indicat, pretio atque mercede minuisti maiestatem rei publicae, minuisti auxilia populi Romani, minuisti copias maiorum virtute ac sapientia comparatas, sustulisti ius imperii, condicionem sociorum, memoriam foederis. Qui ex foedere ipso navem vel usque ad Oceanum, si imperassemus, sumptu periculoque suo armatam atque ornatam mittere debuerunt, ei ne in freto ante sua tecta et domos navigarent, ne sua moenia portusque defenderent, pretio abs te ius foederis et imperii condicionem redemerunt. Quid censetis in hoc foedere faciendo voluisse 51 Mamertinos inpendere laboris, operae, pecuniae, ne haec biremis adscriberetur, si id ullo modo possent a nostris maioribus impetrare? Nam cum hoc munus inponebatur tam grave civitati, inerat nescio quo modo in illo foedere societatis quasi quaedam nota servitutis. Quod tum recentibus suis officiis integra re nullis populi Romani difficultatibus a maioribus nostris foedere adsequi non potuerunt, id nunc nullo [novo] officio suo tot annis post iure imperii nostri quotannis usurpatum ac semper retentum summa in difficultate navium a C. Verre pretio adsecuti sunt, ac non hoc solum adsecuti, ne navem darent; ecquem nautam, ecquem militem, qui aut in classe aut in praesidio esset, te praetore per triennium Mamertini dederunt?

21 52 Denique cum ex senatus consulto itemque ex lege Terentia et Cassia frumentum aequabiliter emi ab omnibus Siciliae civitatibus oporteret, id quoque munus leve atque commune Mamertinis remisisti. Dices frumentum Mamertinos non debere. Quo modo non debere? an ut ne venderent? non enim erat hoc genus frumenti ex eo genere, quod exigeretur, sed ex eo, quod emeretur. Te igitur auctore et interprete ne foro quidem et commeatu Mamertini iuvare populum
53 Romanum debuerunt. Quae tandem civitas fuit, quae deberet? Qui publicos agros arant, certum est, quid e lege censoria debeant; cur his quicquam praeterea ex alio genere imperavisti? Quid? decumani num quid praeter singulas decumas ex lege Hieronica debent? cur his quoque statuisti, quantum ex hoc genere frumenti empti darent? Quid immunes? hi certe nihil debent. At eis non modo imperasti, verum etiam, quo plus darent, quam poterant, haec sexagena milia modium, quae Mamertinis remiseras, addidisti. Neque hoc dico, ceteris non recte imperatum, sed Mamertinis, qui erant in eadem causa, et quibus superiores omnes [praetores] item ut ceteris imperarant pecuniamque ex senatus consulto et ex lege dissolverant, his dico non recte remissum. Et ut hoc beneficium, quem ad modum dicitur, trabali clavo figeret, cum consilio causam Mamertinorum cognoscit et de consilii sententia Mamertinis se frumentum non imperare pro-
54 nuntiat. Audite decretum mercennarii praetoris ex ipsius commentario et cognoscite, quanta in scribendo gravitas, quanta in constituendo iure sit auctoritas. Recita. COMMENTARIUS. D. C. S. libenter ait se facere itaque perscribit. Quid, si hoc verbo non esses usus 'libenter'? nos videlicet invitum te quaestum facere putaremus. Ac 'de consilii sententia'! Praeclarum recitari consilium, iudices, audistis; utrum vobis consilium tandem praetoris recitari videbatur, cum audiebatis nomina, an praedonis improbissimi societas

atque comitatus? En foederum interpretes, societatis 55
pactores, religionis auctores! Numquam in Sicilia
frumentum publice est emptum, quin Mamertinis pro
portione imperaretur, antequam hoc delectum prae-
clarumque consilium iste dedit, ut ab his nummos
acciperet ac sui similis esset. Itaque tantum valuit
istius decreti auctoritas, quantum debuit eius hominis,
qui, a quibus frumentum emere debuisset, iis decre-
tum vendidisset. Nam statim L. Metellus ut isti suc-
cessit, ex C. Sacerdotis et ex Sex. Peducaei instituto
ac litteris frumentum Mamertinis imperavit. Tum 22 56
illi intellexerunt se id, quod a malo auctore emissent,
diutius optinere non posse. Age porro, tu, qui tam (22) (56)
religiosum existimari te voluisti interpretem foederum,
cur Tauromenitanis frumentum, cur Netinis imperasti?
quarum civitatum utraque foederata est. Ac Netini
quidem sibi non defuerunt ac, simul pronuntiasti
libenter te Mamertinis remittere, te adierunt et eandem
suam causam foederis esse docuerunt. Tu aliter de-
cernere eadem in causa non potuisti; pronuntias Ne-
tinos frumentum dare non debere et ab his tamen
exigis: Cedo mihi eiusdem praetoris litteras et rerum
decretarum et frumenti imperati. LITTERAE RERUM
DECRETARUM. Quid potius in hac tanta et tam turpi
inconstantia suspicari possumus, iudices, quam id,
quod necesse est, aut isti a Netinis pecuniam, cum
posceret, non datam, aut id esse actum, ut intelle-
gerent Mamertini bene se apud istum tam multa
pretia ac munera conlocasse, cum idem alii iuris ex
eadem causa non obtinerent?

Hic mihi etiam audebit mentionem facere Mamer- 57
tinae laudationis! in qua quam multa sint volnera,
quis est vestrum, iudices, quin intellegat? Primum
[ut] in iudiciis qui decem laudatores dare non potest,
honestius est ei nullum dare quam illum quasi legiti-
mum numerum consuetudinis non explere. Tot in
Sicilia civitates sunt, quibus tu per triennium prae-

fuisti; arguunt ceterae, paucae et parvae et metu repressae silent, una laudat. Hoc quid est nisi intellegere, quid habeat utilitatis vera laudatio, sed tamen ita provinciae praefuisse, ut hac utilitate necessario
58 sit carendum? Deinde, quod alio loco antea dixi, quae est ista tandem laudatio, quoius laudationis legati et principes et publice tibi navem aedificatam et privatim se ipsos abs te spoliatos expilatosque esse dixerunt? Postremo quid aliud isti faciunt, cum te soli ex Sicilia laudant, nisi testimonio nobis sunt omnia te sibi esse largitum, quae tu de re publica nostra detraxeris? Quae colonia est in Italia tam bono iure, quod tam immune municipium, quod per hosce annos tam commoda vacatione omnium rerum sit usum quam Mamertina civitas? Per triennium soli, ex foedere quod debuerunt, non dederunt, soli isto praetore omnium rerum immunes fuerunt, soli in istius imperio ea condicione vixerunt, ut populo Romano nihil darent, Verri nihil negarent.

23
59 Verum ut ad classem, quo ex loco sum digressus, revertar, accepisti a Mamertinis navem contra leges, remisisti contra foedera. Ita in una civitate bis inprobus fuisti, cum et remisisti, quod non oportebat, et accepisti, quod non licebat. Exigere te oportuit navem, quae contra praedones, non quae cum praeda navigaret, quae defenderet, ne provincia spoliaretur, non quae provinciae spolia portaret. Mamertini tibi et urbem, quo furta undique deportares, et navem, in qua exportares, praebuerunt; illud tibi oppidum receptaculum praedae fuit, illi homines testes custodesque furtorum, illi tibi et locum furtis et furtorum vehiculum comparaverunt. Itaque ne tum quidem, cum classem avaritia ac nequitia tua perdidisti, Mamertinis navem imperare ausus es; quo tempore in tanta inopia navium tantaque calamitate provinciae, etiamsi precario essent rogandi, tamen ab iis impetraretur. Reprimebat enim tibi et imperandi vim et

rogandi conatum praeclara illa non populo Romano reddita biremis, sed praetori donata cybaea. Ea fuit merces imperii, auxilii, iuris, consuetudinis, foederis.

Habetis unius civitatis firmum auxilium amissum 60
ac venditum pretio; cognoscite nunc novam praedandi rationem ab hoc primum excogitatam. Sumptum 24
omnem in classem frumento, stipendio ceterisque rebus suo quaeque nauarcho civitas semper dare solebat. Is neque, ut accusaretur a nautis, committere audebat et civibus suis rationes referre debebat et in illo omni negotio non modo labore, sed etiam periculo suo versabatur. Erat hoc, ut dico, factitatum semper, nec solum in Sicilia, sed in omnibus provinciis, etiam in sociorum et Latinorum stipendio ac sumptu, tum cum illorum auxiliis uti solebamus; Verres post imperium constitutum primus imperavit, ut ea pecunia omnis a civitatibus sibi adnumeraretur, ut is eam pecuniam tractaret, quem ipse praefecisset. Cui potest 61
esse dubium, quam ob rem et omnium consuetudinem veterem primus immutaris et tantam utilitatem per alios tractandae pecuniae neglexeris et tantam difficultatem cum crimine, molestiam cum suspicione susceperis? Deinde alii quaestus instituuntur, ex uno genere navali videte quam multi! accipere a civitatibus pecuniam, ne nautas darent, pretio certo missos facere nautas, missorum omne stipendium lucrari, reliquis, quod deberet, non dare — haec omnia ex civitatum testimoniis cognoscite. Recita. TESTIMONIA CIVITATUM. 25
Huncine hominem, hancine inpudentiam, iudices, hanc 62
audaciam! civitatibus pro numero militum pecuniarum summas discribere, certum pretium, sescenos nummos, nautarum missionis constituere! quos qui dederat, commeatum totius aestatis abstulerat, iste, quod eius nautae nomine pro stipendio frumentoque acceperat, lucrabatur. Ita quaestus duplex unius missionis fiebat. Atque haec homo amentissimus in tanto praedonum impetu tantoque periculo provinciae sic palam faciebat,

ut et ipsi praedones scirent et tota provincia testis
esset.

63 Cum propter istius hanc avaritiam nomine classis
esset in Sicilia, re quidem vera naves inanes, quae
praedam praetori, non quae praedonibus metum ad-
ferrent, tamen, cum P. Caesetius et P. Tadius decem
navibus suis semiplenis navigarent, navem quandam
piratarum praeda refertam non ceperunt, sed abduxe-
runt onere suo plane captam atque depressam. Erat
ea navis plena iuventutis formosissimae, plena argenti
facti atque signati, multa cum stragula veste. Haec
una navis a classe nostra non capta est, sed inventa
ad Megaridem, qui locus est non longe a Syracusis.
Quod ubi isti nuntiatum est, tametsi in acta cum
mulierculis iacebat ebrius, erexit se tamen et statim
quaestori legatoque suo custodes misit compluris, ut
64 omnia sibi integra quam primum exhiberentur. Ap-
pellitur navis Syracusas; exspectatur ab omnibus
supplicium. Iste quasi praeda sibi advecta, non prae-
donibus captis, si qui senes ac deformes erant, eos
in hostium numero ducit; qui aliquid formae, aetatis
artificiique habebant, abducit omnis, non nullos scribis,
filio cohortique distribuit, symphoniacos homines sex
quoidam amico suo Romam muneri misit. Nox illa
tota in exinaniunda nave consumitur. Archipiratam
ipsum videt nemo, de quo supplicium sumi oportuit.
Hodie omnes sic habent (quid eius sit, vos coniectura
adsequi debetis), istum clam a piratis ob hunc archi-
26 65 piratam pecuniam accepisse. — Coniectura est. —
Iudex esse bonus nemo potest, qui suspicione certa non
movetur. Hominem nostis, consuetudinem omnium
tenetis, qui ducem praedonum aut hostium ceperit,
quam libenter eum palam ante oculos omnium esse
patiatur. Hominem in tanto conventu Syracusis vidi
neminem, iudices, qui archipiratam captum sese vi-
disse diceret, cum omnes, ut mos est, ut solet fieri,
concurrerent, quaererent, videre cuperent. Quid ac-

cidit, cur tanto opere iste homo occultaretur, ut eum ne casu quidem quisquam adspicere posset? Homines maritumi Syracusis, qui saepe istius ducis nomen audissent, saepe timuissent, cum eius cruciatu atque supplicio pascere oculos animumque exsaturare vellent, potestas adspiciendi nemini facta est. Unus pluris 66 praedonum duces vivos cepit P. Servilius quam omnes antea. Ecquando igitur isto fructu quisquam caruit, ut videre piratam captum non liceret? At contra, quacumque iter fecit, hoc iucundissimum spectaculum omnibus vinctorum captorumque hostium praebebat, itaque ei concursus fiebant undique, ut non modo ex iis oppidis, qua ducebantur, sed etiam ex finitimis visendi causa convenirent. Ipse autem triumphus quam ob rem omnium triumphorum gratissimus populo Romano fuit et iucundissimus? Quia nihil est victoria dulcius, nullum est autem testimonium victoriae certius quam, quos saepe metueris, eos te vinctos ad supplicium duci videre. Hoc tu quam ob 67 rem non fecisti? quam ob rem ita pirata iste occultatus est, quasi eum aspici nefas esset? quam ob rem supplicium non sumpsisti? quam ob causam hominem reservasti? ecquem scis in Sicilia antea captum archipiratam, qui non securi percussus sit? Unum cedo auctorem tui facti, unius profer exemplum. Vivum tu archipiratam servabas — quo? Per triumphum, credo, quem ante currum tuum duceres; neque enim quicquam erat reliquum, nisi uti classe populi Romani pulcherrima amissa provinciaque lacerata triumphus tibi navalis decerneretur.

Age porro, custodiri ducem praedonum novo more 27 68 quam securi feriri omnium exemplo magis placuit. Quae sunt istae custodiae? apud quos homines, quem ad modum est adservatus? Lautumias Syracusanas omnes audistis, plerique nostis. Opus est ingens, magnificum, regum ac tyrannorum; totum est e saxo in mirandam altitudinem depresso et multorum operis

penitus exciso; nihil tam clausum ad exitum, nihil tam saeptum undique, nihil tam tutum ad custodiam nec fieri nec cogitari potest. In has lautumias, si qui publice custodiendi sunt, etiam ex ceteris oppidis
69 Siciliae deduci imperantur. Eo quod multos captivos civis Romanos coniecerat, quod eodem ceteros piratas condi imperarat, intellexit, si hunc subditivum archipiratam in eandem custodiam dedisset, fore ut a multis in lautumiis verus ille dux quaereretur. Itaque hominem huic optimae tutissimaeque custodiae non audet committere, denique Syracusas totas timet, amendat hominem — quo? Lilybaeum fortasse? Video; tamen homines maritumos non plane reformidat. Minime, iudices. Panhormum igitur? Audio; quamquam Syracusis, quoniam in Syracusano captus erat, maxume, si minus supplicio adfici, at custodiri oportebat.
70 Ne Panhormum quidem. Quo igitur? quo putatis? Ad homines a piratarum metu et suspicione alienissimos, a navigando rebusque maritumis remotissimos, ad Centuripinos, homines maxime mediterraneos, summos aratores, qui nomen numquam timuissent maritumi praedonis, unum te praetore horruissent Apronium, terrestrem archipiratam. Et ut quivis facile perspiceret id ab isto actum esse, ut ille suppositus facile et libenter se illum, qui non erat, esse simularet, imperat Centuripinis, ut is victu ceterisque rebus quam liberalissume commodissumeque adhiberetur.

28
71 Interea Syracusani, homines periti et humani, qui non modo ea, quae perspicua essent, videre, verum etiam occulta suspicari possent, habebant rationem omnes cotidie piratarum, qui securi ferirentur; quam multos esse oporteret, ex ipso navigio, quod erat captum, et ex remorum numero coniciebant. Iste, quod omnis, qui artificii aliquid habuerant aut formae, [removerat atque] abduxerat, reliquos si, ut consuetudo est, universos ad palum alligasset, clamorem

populi fore suspicabatur, cum tanto plures abducti
essent quam relicti; propter hanc causam cum in-
stituisset alios alio tempore producere, tamen in tanto
conventu nemo erat, quin rationem numerumque ha-
beret et reliquos non desideraret solum, sed etiam
posceret et flagitaret. Cum magnus numerus deesset, 72
tum iste homo nefarius in eorum locum, quos domum
suam de piratis abduxerat, substituere et subponere
coepit cives Romanos, quos in carcerem antea conie-
cerat; quorum alios Sertorianos milites fuisse insimu-
labat et ex Hispania fugientis ad Siciliam adpulsos
esse dicebat, alios, qui a praedonibus erant capti,
cum mercaturas facerent aut aliquam ob causam
navigarent, sua voluntate cum piratis fuisse arguebat.
Itaque alii cives Romani, ne cognoscerentur, capitibus
obvolutis e carcere ad palum atque ad necem rapie-
bantur, alii, cum a multis civibus Romanis cogno-
scerentur, ab omnibus defenderentur, securi feriebantur.
Quorum ego de acerbissima morte crudelissimoque
cruciatu dicam, cum eum locum tractare coepero,
et ita dicam, ut, si me in ea querimonia, quam sum
habiturus de istius crudelitate et de civium Roma-
norum indignissuma morte, non modo vires, verum
etiam vita deficiat, id mihi praeclarum et iucundum
putem. Haec igitur est gesta res, haec victoria prae- 73
clara; myoparone piratico capto dux liberatus, sym-
phoniaci Romam missi, formosi homines et adule-
scentes et artifices domum abducti, in eorum locum
et ad eorum numerum cives Romani hostilem in modum
cruciati et necati, omnis vestis ablata, omne aurum
et argentum ablatum et aversum.

At quem ad modum ipse se induit priore actione! 29
Qui tot dies tacuisset, repente in M. Anni, hominis
splendidissimi, testimonio, cum is civem Romanum
dixisset, archipiratam negasset securi esse percussum,
exsiluit conscientia sceleris et furore ex maleficiis
concepto excitatus, dixit se, quod sciret sibi crimini

datum iri pecuniam accepisse neque de vero archipirata sumpsisse supplicium, ideo se securi non percussisse; domi esse apud sese archipiratas dixit duos.
74 O clementiam populi Romani seu potius patientiam miram ac singularem! Civem Romanum securi esse percussum M. Annius, eques Romanus, dicit, taces; archipiratam negat, fateris. Fit gemitus omnium et clamor, cum tamen a praesenti supplicio tuo continuit populus Romanus se et repressit et salutis suae rationem iudicum severitati reservavit. Quid? sciebas tibi crimini datum iri? quam ob rem sciebas, quam ob rem etiam suspicabare? Inimicum habebas neminem; si haberes, tamen non ita vixeras, ut metum iudicii propositum habere deberes. An te, id quod fieri solet, conscientia timidum suspiciosumque faciebat? Qui igitur, cum esses cum imperio, iam tum crimen et iudicium horrueris, cum tot testibus coar-
75 guare, potes de damnatione dubitare? Verum si crimen hoc metuebas, ne quis suppositum abs te esse diceret, qui pro archipirata securi feriretur, utrum tandem tibi ad defensionem firmius fore putasti, in iudicio coactu atque efflagitatu meo producere ad ignotos tanto post eum, quem archipiratam esse diceres, an recenti re Syracusis apud notos inspectante Sicilia paene tota securi ferire? Vide, quid intersit, utrum faciendum fuerit; in illo reprehensio nulla esset, hic defensio nulla est. Itaque illud semper omnes fecerunt, hoc quis ante te, quis praeter te fecerit, quaero. Piratam vivom tenuisti. Quem ad finem? Dum cum imperio fuisti. Quam ob causam, quo exemplo, cur tam diu? cur, inquam, civibus Romanis, quos piratae ceperant, securi statim percussis ipsis piratis lucis
76 usuram tam diuturnam dedisti? Verum esto, sit tibi illud liberum omne tempus, quoad cum imperio fuisti; etiamne privatus, etiamne reus, etiamne paene damnatus hostium duces privata in domo retinuisti? Unum, alterum mensem, prope annum denique domi tuae

piratae, a quo tempore capti sunt, quoad per me licitum est, fuerunt, hoc est quoad per M'. Glabrionem licitum est, qui postulante me produci atque in carcerem condi imperavit. Quod est huiusce rei ius, quae 30
consuetudo, quod exemplum? Hostem acerrimum atque infestissimum populi Romani seu potius communem hostem gentium nationumque omnium quisquam omnium mortalium privatus intra moenia domi suae retinere poterit? Quid? si pridie, quam a me tu coactus 77
es confiteri civibus Romanis securi percussis praedonum ducem vivere, habitare apud te, si, inquam, pridie domo tua profugisset, si aliquam manum contra rem publicam facere potuisset, quid diceres? 'Apud me habitavit, mecum fuit; ego illum ad iudicium meum, quo facilius crimen inimicorum diluere possem, vivum atque incolumem reservavi.' Itane vero? tu tua pericula communi periculo defendes? tu supplicia, quae debentur hostibus victis, ad tuum, non ad rei publicae tempus conferes? populi Romani hostis privati hominis custodiis adservabitur? At etiam qui triumphant eoque diutius vivos hostium duces reservant, ut his per triumphum ductis pulcherrimum spectaculum fructumque victoriae populus Romanus percipere possit, tamen, cum de foro in Capitolium currus flectere incipiunt, illos duci in carcerem iubent, idemque dies et victoribus imperii et victis vitae finem facit. Et nunc cuiquam credo esse dubium, quin tu 78
id commissurus non fueris, praesertim cum statuisses, ut ais, tibi causam esse dicendam, ut ille archipirata non potius securi feriretur, quam, quod erat ante oculos positum, tuo periculo viveret! Si enim esset mortuus, tu, qui crimen ais te metuisse, quaero, cui probares? cum constaret istum Syracusis a nullo visum esse archipiratam, ab omnibus desideratum, cum dubitaret nemo, quin abs te pecunia liberatus esset, cum volgo loquerentur suppositum in eius locum, quem pro illo probare velles, cum tu te

fassus esses id crimen tanto ante metuisse, si eum
79 diceres esse mortuum, quis te audiret? Nunc quom
vivum nescio quem istum producis, tamen te derideri
vides; quid? si aufugisset, si vincla rupisset ita, ut
Nico, ille nobilissimus pirata, fecit, quem P. Servilius
qua felicitate ceperat, eadem recuperavit, quid diceres?
Verum hoc erat: si ille semel verus pirata securi
percussus esset, pecuniam illam non haberes; si hic
falsus esset mortuus aut profugisset, non esset diffi-
cile alium in suppositi locum supponere. Plura dixi,
quam volui, de illo archipirata et tamen ea, quae
certissima sunt huius criminis argumenta, praetermisi.
Volo enim esse totum mihi crimen hoc integrum; est
certus locus, certa lex, certum tribunal, quo hoc re-
servetur.

31
80 Hac tanta praeda auctus, mancipiis, argento, veste
locupletatus nihilo diligentior ad classem ornandam,
milites revocandos alendosque esse coepit, cum ea
res non solum provinciae saluti, verum etiam ipsi
praedae posset esse. Nam aestate summa, quo tem-
pore ceteri praetores obire provinciam et concursare
consuerunt aut etiam in tanto praedonum metu et
periculo ipsi navigare, eo tempore ad luxuriem libi-
dinesque suas domo sua regia [quae regis Hieronis
fuit, qua praetores uti solent] contentus non fuit,
tabernacula, quem ad modum consuerat temporibus
aestivis, quod antea demonstravi, carbaseis intenta
velis conlocari iussit in litore, quod est litus in Insula
Syracusis post Arethusae fontem propter ipsum in-
troitum atque ostium portus amoeno sane et ab ar-
81 bitris remoto loco. Hic dies aestivos praetor populi
Romani custos defensorque provinciae sic vixit, ut
muliebria cotidie convivia essent, vir accumberet nemo
praeter ipsum et praetextatum filium ([tam]etsi recte
sine exceptione dixeram virum, cum isti essent, ne-
minem fuisse); non numquam etiam libertus Timar-
chides adhibebatur, mulieres autem nuptae nobiles

praeter unam mimi Isidori filiam, quam iste propter amorem ab Rhodio tibicine abduxerat. Erat Pipa quaedam, uxor Aeschrionis Syracusani, de qua muliere plurimi versus, qui in istius cupiditatem facti sunt, tota Sicilia percelebrantur; erat Nice, facie eximia, 82
ut praedicatur, uxor Cleomeni Syracusani. Hanc [Cleomenes] vir amabat, verum tamen huius libidini adversari nec poterat nec audebat et simul ab isto donis beneficiisque multis devinciebatur. Illo autem tempore iste, tametsi ea est hominis inpudentia, quam nostis, ipse tamen cum vir esset Syracusis, uxorem eius parum poterat animo soluto ac libero tot in acta dies secum habere. Itaque excogitat rem singularem; naves, quibus legatus praefuerat, Cleomeni tradit, classi populi Romani Cleomenem Syracusanum praeesse iubet atque imperare. Hoc eo facit, ut ille non solum abesset a domo, dum navigaret, sed etiam libenter cum magno honore beneficioque abesset, ipse autem remoto atque ablegato viro non liberius quam antea (quis enim umquam istius libidini opstitit?), sed paulo solutiore tamen animo secum illam haberet, si non tamquam virum, sed tamquam aemulum removisset.

Accipit navis sociorum atque amicorum Cleo- 83
menes Syracusanus. Quid primum aut accusem aut 32
querar? Siculone homini legati, quaestoris, praetoris denique potestatem, honorem, auctoritatem dari? Si te impediebat ista conviviorum mulierumque occupatio, ubi quaestores, ubi legati, [ubi ternis denariis aestumatum frumentum, ubi muli, ubi tabernacula, ubi tot tantaque ornamenta magistratibus et legatis a senatu populoque Romano permissa et data,] denique ubi praefecti, ubi tribuni tui? Si civis Romanus dignus isto negotio nemo fuit, quid civitates, quae in amicitia fideque populi Romani perpetuo manserant? ubi Segestana, ubi Centuripina civitas? quae cum officiis, fide, vetustate, tum etiam cognatione populi Romani

84 nomen attingunt. O di immortales! quid? si harum ipsarum civitatum militibus, navibus, nauarchis Syracusanus Cleomenes iussus est imperare, non omnis honos ab isto dignitatis, aequitatis officiique sublatus est? Ecquod in Sicilia bellum gessimus, quin Centuripinis sociis, Syracusanis hostibus uteremur? Atque haec ego ad memoriam vetustatis, non ad contumeliam civitatis referri volo. Itaque ille vir clarissimus summusque imperator, M. Marcellus, cuius virtute captae, misericordia conservatae sunt Syracusae, habitare in ea parte urbis, quae in Insula est, Syracusanum neminem voluit; hodie, inquam, Syracusanum in ea parte habitare non licet; est enim locus, quem vel pauci possint defendere. Committere igitur eum non fidelissimis hominibus noluit, simul quod ab illa parte urbis navibus aditus ex alto est. Quam ob rem, qui nostros exercitus saepe excluserant, iis claustra loci
85 committenda non existimavit. Vide, quid intersit inter tuam libidinem maiorumque auctoritatem, inter amorem furoremque tuum et illorum consilium atque prudentiam. Illi aditum litoris Syracusanis ademerunt, tu imperium maritumum concessisti; illi habitare in eo loco Syracusanum, qua naves accedere possent, noluerunt, tu classi et navibus Syracusanum praeesse voluisti; quibus illi urbis suae partem ademerunt, iis tu nostri imperii partem dedisti et, quorum sociorum opera Syracusani nobis dicto audientes sunt, eos Syracusano dicto audientes esse iussisti.

33
86 Egreditur in Centuripina quadriremi Cleomenes e portu; sequitur Segestana navis, Tyndaritana, Herbitensis, Heracliensis, Apolloniensis, Haluntina, praeclara classis specie, sed inops et infirma propter dimissionem propugnatorum atque remigum. Tam diu in imperio suo classem iste praetor diligens vidit, quam diu convivium eius flagitiosissimum praetervecta est; ipse autem, qui visus multis diebus non esset, tum se tamen in conspectum nautis paulisper

dedit. Stetit soleatus praetor populi Romani cum
pallio purpureo tunicaque talari muliercula nixus in
litore. Iam hoc istum vestitu Siculi civesque Romani
permulti saepe viderant. Posteaquam paulum provecta 87
classis est et Pachynum quinto die denique adpulsa,
nautae coacti fame radices palmarum agrestium,
quarum erat in illis locis, sicuti in magna parte Si-
ciliae, multitudo, colligebant et iis miseri perditique
alebantur; Cleomenes autem, qui alterum se Verrem
cum luxurie ac nequitia, tum etiam imperio putaret,
similiter totos dies in litore tabernaculo posito per-
potabat. Ecce autem repente ebrio Cleomene, esurienti- 34
bus ceteris nuntiatur piratarum esse navis in portu
Odysseae; nam ita is locus nominatur; nostra autem
classis erat in portu Pachyni. Cleomenes autem, quod
erat terrestre praesidium non re, sed nomine, speravit
iis militibus, quos ex eo loco deduxisset, explere se
numerum nautarum et remigum posse. Reperta est
eadem istius hominis avarissimi ratio in praesidiis,
quae in classibus; nam erant perpauci reliqui, ceteri
dimissi. Princeps Cleomenes in quadriremi Centuripina 88
malum erigi, vela fieri, praecidi ancoras imperavit et
simul, ut se ceteri sequerentur, signum dari iussit.
Haec Centuripina navis erat incredibili celeritate velis;
nam scire isto praetore nemo poterat, quid quaeque
navis remis facere posset; etsi in hac quadriremi
propter honorem et gratiam Cleomenis minime multi
remiges et milites deerant. Evolarat iam e conspectu
fere fugiens quadriremis, cum etiam tum ceterae
naves uno in loco moliebantur. Erat animus in reli- 89
quis; quamquam erant pauci, quoquo modo res se
habebat, pugnare tamen se velle clamabant et, quod
reliquum vitae viriumque fames fecerat, id ferro po-
tissimum reddere volebant. Quodsi Cleomenes non
tanto ante fugisset, aliqua tamen ad resistendum ratio
fuisset. Erat enim sola illa navis constrata et ita
magna, ut propugnaculo ceteris posset esse, quae si

in praedonum pugna versaretur, urbis instar habere inter illos piraticos myoparones videretur; sed tum inopes relicti ab duce praefectoque classis eundem
90 necessario cursum tenere coeperunt. Helorum versus, ut ipse Cleomenes, ita ceteri navigabant, neque ii tam praedonum impetum fugiebant, quam imperatorem sequebantur. Tum, ut quisque in fuga postremus, ita in periculo princeps erat; postremam enim quamque navem piratae primam adoriebantur. Ita prima Haluntinorum navis capitur, quoi praeerat Haluntinus homo nobilis, Phylarchus, quem ab illis praedonibus Locrenses postea publice redemerunt; ex quo vos priore actione iurato rem omnem causamque cognostis. Deinde Apolloniensis navis capitur, et eius praefectus
35 91 Anthropinus occiditur. Haec dum aguntur, interea Cleomenes iam ad Helori litus pervenerat; iam sese in terram e navi eiecerat quadriremem que fluctuantem in salo reliquerat. Reliqui praefecti navium, cum in terram imperator exisset, cum ipsi neque repugnare neque mari effugere ullo modo possent, adpulsis ad Helorum navibus Cleomenem persecuti sunt. Tum praedonum dux Heracleo repente praeter spem non sua virtute, sed istius avaritia nequitiaque victor classem pulcherrimam populi Romani in litus expulsam et eiectam, cum primum invesperasceret, in-
92 flammari incendique iussit. O tempus miserum atque acerbum provinciae Siciliae! o casum illum multis innocentibus calamitosum atque funestum! o istius nequitiam ac turpitudinem singularem! Una atque eadem nox erat, qua praetor amoris turpissumi flamma, classis populi Romani praedonum incendio conflagrabat. Adfertur nocte intempesta gravis huiusce mali nuntius Syracusas; curritur ad praetorium, quo istum ex illo praeclaro convivio reduxerant paulo ante mulieres cum cantu atque symphonia. Cleomenes, quamquam nox erat, tamen in publico esse non audet; includit se domi; neque aderat uxor, quae consolari

hominem in malis posset. Huius autem praeclari 93
imperatoris ita erat severa domi disciplina, ut in re
tanta et tam gravi nuntio nemo admitteretur, nemo
esset, qui auderet aut dormientem excitare aut inter-
pellare vigilantem. Iam vero re ab omnibus cognita
concursabat urbe tota maxima multitudo. Non enim,
sicut erat antea semper consuetudo, praedonum ad-
ventum significabat ignis e specula sublatus aut tu-
mulo, sed flamma ex ipso incendio navium et calami-
tatem acceptam et periculum reliquum nuntiabat.
Cum praetor quaereretur et constaret neminem ei 36
nuntiasse, fit ad domum eius cum clamore concursus
atque impetus. Tum iste excitatus audit rem omnem 94
ex Timarchide, sagum sumit (lucebat iam fere), pro-
cedit in medium vini, somni, stupri plenus. Excipitur
ab omnibus eius modi clamore, ut ei Lampsaceni
periculi similitudo versaretur ante oculos; hoc etiam
maius hoc videbatur, quod in odio simili multitudo
hominum haec erat maxuma. Tum istius acta com-
memorabatur, tum flagitiosa illa convivia, tum appella-
bantur a multitudine mulieres nominatim, tum quaere-
bant ex isto palam, tot dies continuos, per quos
numquam visus esset, ubi fuisset, quid egisset, tum
imperator ab isto praepositus Cleomenes flagitabatur,
neque quicquam propius est factum, quam ut illud
Uticense exemplum de Hadriano transferretur Syra-
cusas, ut duo sepulchra duorum praetorum inproborum
duabus in provinciis constituerentur. Verum habita
est a multitudine ratio temporis, habita tumultus,
habita etiam dignitatis existimationisque communis,
quod is est conventus Syracusis civium Romanorum,
ut non modo illa provincia, verum etiam hac re publica
dignissimus existimetur. Confirmant ipsi se, cum 95
hic etiam tum semisomnus stuperet, arma capiunt,
totum forum atque Insulam, quae est urbis magna
pars, complent. Unam illam noctem solam praedones
ad Helorum commorati, cum fumantis etiam nostras

naves reliquissent, accedere incipiunt [ad] Syracusas; qui videlicet saepe audissent nihil esse pulchrius quam Syracusarum moenia ac portus, statuerant se, si ea Verre praetore non vidissent, numquam esse visuros.
37 Ac primo ad illa aestiva praetoris accedunt ipsam
96 illam ad partem litoris, ubi iste per eos dies tabernaculis positis castra luxuriae conlocarat. Quem posteaquam inanem locum offenderunt et praetorem commosse ex eo loco castra senserunt, statim sine ullo metu in ipsum portum penetrare coeperunt. Cum in portum dico, iudices, (explanandum est enim diligentius eorum causa, qui locum ignorant) in urbem dico atque in urbis intumam partem venisse piratas. Non enim portu illud oppidum clauditur, sed urbe portus ipse cingitur et continetur, ut non adluantur mari moenia
97 extrema, sed ipse influat in urbis sinum portus. Hic te praetore Heracleo pirata cum quattuor myoparonibus parvis ad arbitrium suum navigavit. Pro di immortales! piraticus myoparo, cum imperii populi Romani nomen ac fasces essent Syracusis, usque ad forum Syracusanorum et ad omnis crepidines urbis accessit, quo neque Carthaginiensium gloriosissimae classes, cum mari plurimum poterant, multis bellis saepe conatae umquam adspirare potuerunt neque populi Romani invicta ante te praetorem gloria illa navalis umquam tot Punicis Siciliensibusque bellis penetrare potuit; qui locus eius modi est, ut ante Syracusani in moenibus suis, in urbe, in foro hostem armatum ac victorem quam in portu ullam hostium
98 navem viderint. Hic te praetore praedonum naviculae pervagatae sunt, quo Atheniensium classis sola post hominum memoriam CCC navibus vi ac multitudine invasit; quae in eo ipso portu loci ipsius [portusque] natura victa atque superata est. Hic primum opes illius civitatis comminutae depressaeque sunt, in hoc portu Atheniensium nobilitatis, imperii, gloriae nau-
38 fragium factum existimatur. Eone pirata penetravit,

quo simulatque adisset, non modo a latere, sed etiam a tergo magnam partem urbis relinqueret? Insulam totam praetervectus est, quae est urbs Syracusis suo nomine ac moenibus, quo in loco maiores, ut ante dixi, Syracusanum habitare vetuerunt, quod, qui illam partem urbis tenerent, in eorum potestatem portum futurum intellegebant. At quem ad modum est per- 99
vagatus! Radices palmarum agrestium, quas in nostris navibus invenerant, iactabant, ut omnes istius inprobitatem et calamitatem Siciliae possent cognoscere. Siculosne milites, aratorumne liberos, quorum patres tantum labore suo frumenti exarabant, ut populo Romano totique Italiae suppeditare possent, eosne in insula Cereris natos, ubi primum fruges inventae esse dicuntur, eo cibo esse usos, a quo maiores eorum ceteros quoque frugibus inventis removerunt! Te praetore Siculi milites palmarum stirpibus, piratae Siculo frumento alebantur! O spectaculum miserum atque 100
acerbum! ludibrio esse urbis gloriam, populi Romani nomen, hominum conventum atque multitudinem piratico myoparoni! in portu Syracusano de classe populi Romani triumphum agere piratam, cum praetoris inertissimi nequissimique oculos praedonum remi respergerent!

Posteaquam e portu piratae non metu aliquo adfecti, sed satietate exierunt, tum coeperunt quaerere homines causam illius tantae calamitatis. Dicere omnes et palam disputare minime esse mirandum, si remigibus militibusque dimissis, reliquis egestate et fame perditis, praetore tot dies cum mulierculis perpotante tanta ignominia et calamitas esset accepta. Haec autem istius vituperatio atque infamia confirma- 101
batur eorum sermone, qui a suis civitatibus illis navibus praepositi fuerant. Qui ex illo numero reliqui Syracusas classe amissa refugerant, dicebant, quot ex sua quisque nave missos sciret esse. Res erat clara, neque solum argumentis, sed etiam certis testibus

39 istius audacia tenebatur. Homo certior fit agi nihil in foro et conventu toto die nisi hoc, quaeri ex nauarchis, quem ad modum classis sit amissa; illos respondere et docere unum quemque, missione remigum, fame reliquorum, Cleomenis timore et fuga. Quod posteaquam iste cognovit, hanc rationem habere coepit. Causam sibi dicendam esse statuerat iam ante, quam hoc usu venit, ita ut ipsum priore actione dicere audistis. Videbat illis nauarchis testibus tantum hoc crimen sustinere se nullo modo posse. Consilium
102 capit primo stultum, verum tamen clemens. Nauarchos ad se vocari iubet; veniunt. Accusat eos, quod eius modi de se sermones habuerint; rogat, ut in sua quisque dicat navi se tantum habuisse nautarum, quantum oportuerit, neque quemquam esse dimissum. Illi enim vero se ostendunt, quod vellet, esse facturos. Iste non procrastinat, advocat amicos statim; quaerit ex iis singillatim, quot quisque nautas habuerit; respondit unus quisque, ut erat praeceptum; iste in tabulas refert, obsignat signis amicorum providens homo, ut contra hoc crimen, si quando opus esset,
103 hac videlicet testificatione uteretur. Derisum esse credo hominem amentem a suis consiliariis et admonitum hasce ei tabulas nihil profuturas, etiam plus ex nimia praetoris diligentia suspicionis in eo crimine futurum. Iam iste erat hac stultitia multis in rebus usus, ut publice quoque, quae vellet, in litteras civitatum [tolli et] referri iuberet; quae omnia nunc intellegit sibi nihil prodesse, posteaquam certis litteris, testibus
40 auctoritatibusque convincitur. Ubi hoc videt, illorum confessionem, testificationem suam, tabellas sibi nullo adiumento futuras, init consilium non inprobi praetoris (nam id quidem esset ferendum), sed inportuni atque amentis tyranni; statuit, si hoc crimen extenuari vellet (nam omnino tolli posse non arbitrabatur), nauarchos omnis, testis sui sceleris, vita esse pri-
104 vandos. Occurrebat illa ratio: 'Quid Cleomene fiet?

poterone animum advertere in eos, quos dicto audientes esse iussi, missum facere eum, quoi potestatem imperiumque permisi? poterone eos afficere supplicio, qui Cleomenen secuti sunt, ignoscere Cleomeni, qui secum fugere et se consequi iussit? poterone esse in eos vehemens, qui navis non modo inanes habuerunt, sed etiam apertas, in eum dissolutus, qui solus habuerit constratam navem et minus exinanitam? Pereat Cleomenes una!' Ubi fides, ubi execrationes, ubi dexterae conplexusque, ubi illud contubernium muliebris militiae in illo delicatissimo litore? Fieri nullo modo poterat, quin Cleomeni parceretur. Vocat Cleo- 105
menen, dicit ei se statuisse animum advertere in omnis nauarchos; ita sui periculi rationes ferre ac postulare. 'Tibi uni parcam et potius istius culpae crimen vituperationemque inconstantiae suscipiam quam aut in te sim crudelis aut tot tam gravis testis vivos incolumesque esse patiar.' Agit gratias Cleomenes, adprobat consilium, dicit ita fieri oportere, admonet tamen illud, 'quod istum fugerat, in Phalacrum, Centuripinum nauarchum, non posse animadverti, propterea quod secum una fuisset in Centuripina quadriremi. Quid ergo? iste homo ex eius modi civitate, adulescens nobilissimus, testis relinquetur? 'In praesentia', inquit Cleomenes, 'quoniam ita necesse est; sed post aliquid videbimus, ne iste nobis opstare possit.'

Haec posteaquam acta et constituta sunt, procedit 41 106
iste repente e praetorio inflammatus scelere, furore, crudelitate; in forum venit, nauarchos [ad se] vocari iubet. Qui nihil metuerent, nihil suspicarentur, statim accurrunt. Iste hominibus miseris innocentibus inici catenas imperat. Implorare illi fidem praetoris et, qua re id faceret, rogare. Tum iste hoc causae dicit, quod classem praedonibus prodidissent. Fit clamor et admiratio populi tantam esse in homine inpudentiam atque audaciam, ut aut aliis causam calamitatis ad-

tribueret, quae omnis propter avaritiam ipsius acci-
disset, aut, cum ipse praedonum socius arbitraretur,
aliis proditionis crimen inferret; deinde hoc quinto
decumo die crimen esse natum, postquam classis esset
107 amissa. Cum haec ita fierent, quaerebatur, ubi esset
Cleomenes, non quo illum ipsum, cuicuimodi est, quis-
quam supplicio propter illud incommodum dignum
putaret; nam quid Cleomenes facere potuit? (non enim
possum quemquam insimulare falso) quid, inquam,
magno opere potuit Cleomenes facere istius avaritia
navibus exinanitis? Atque eum vident sedere ad latus
praetoris et ad aurem familiariter, ut solitus erat,
insusurrare. Tum vero omnibus indignissimum visum
est homines honestissimos electos e suis civitatibus
in ferrum atque in vincla coniectos, Cleomenem propter
flagitiorum ac turpitudinum societatem familiarissimum
108 esse praetori. Apponitur eis tamen accusator Naevius
Turpio quidam, qui C. Sacerdote praetore iniuriarum
damnatus est, homo bene adpositus ad istius audaciam,
quem iste in decumis, in rebus capitalibus, in omni
calumnia praecursorem habere solebat et emissarium.

42 Veniunt Syracusas parentes propinquique misero-
rum adulescentium hoc repentino calamitatis suae
nuntio commoti; vinctos aspiciunt catenis liberos suos,
cum istius avaritiae poenam collo et cervicibus suis
sustinerent; adsunt, defendunt, proclamant, fidem tuam,
quae nusquam erat neque umquam fuerat, inplorant.
Pater aderat Dexo Tyndaritanus, homo nobilissimus,
hospes tuus. Cuius tu domi fueras, quem hospitem
appellaras, eum quom illa auctoritate miseria videres
perditum, non te eius lacrumae, non senectus, non
hospitii ius atque nomen a scelere aliquam ad partem
109 humanitatis revocare potuit? Sed quid ego hospitii
iura in hac inmani belua commemoro? Qui Sthenium
Thermitanum, hospitem suum, cuius domum per ho-
spitium exhausit et exinanivit, absentem in reos ret-
tulerit, causa indicta capite damnarit, ab eo nunc

hospitiorum iura atque officia quaeramus? Cum hominene crudeli nobis res est an cum fera atque inmani belua? Te patris lacrumae de innocentis filii periculo non movebant; cum patrem domi reliquisses, filium tecum haberes, te neque praesens filius de liberum caritate neque absens pater de indulgentia patria commonebat? Catenas habebat hospes tuus 110
Aristeus, Dexonis filius. Quid ita? 'Prodiderat classem.' Quod ob praemium? 'Deseruerat.' Quid Cleomenes? 'Ignavos fuerat.' At eum tu ob virtutem corona ante donaras. 'Dimiserat nautas.' At ab omnibus tu mercedem missionis acceperas. Alter parens ex altera parte erat Herbitensis Eubulida, homo domi suae clarus et nobilis; qui quia Cleomenem in defendendo filio laeserat, nudus paene est destitutus. Quid erat autem, quod quisquam diceret aut defenderet? 'Cleomenem nominare non licet.' At causa cogit. 'Moriere, si appellaris'; numquam enim iste quoiquam est mediocriter minatus. At remiges non erant. 'Praetorem tu accuses? frange cervices.' Si neque praetorem neque praetoris aemulum appellari licebit, cum in his duobus tota causa sit, quid futurum est?

Dicit etiam causam Heraclius Segestanus, homo 43 111
domi suae nobilissumo loco natus. Audite, ut vestra humanitas postulat, iudices; audietis enim de magnis incommodis iniuriisque sociorum. Hunc scitote fuisse Heraclium in ea causa, qui propter gravem morbum oculorum tum non navigarit et iussu eius, qui potestatem habuit, in commeatu Syracusis remanserit. Is certe neque classem prodidit neque metu perterritus fugit neque exercitum deseruit; etenim tum esset hoc animadvertendum, cum classis Syracusis proficiscebatur. Is tamen in eadem causa fuit, quasi esset in aliquo manifesto scelere deprehensus, in quem ne falsi quidem causa conferri criminis potuit. Fuit 112
in illis nauarchis Heracliensis quidam Furius (nam habent illi non nulla huiusce modi Latina nomina),

homo, quam diu vixit, non domi suae solum, post mortem tota Sicilia clarus et nobilis. In quo homine tantum animi fuit, non solum ut istum libere laederet (nam id quidem, quoniam moriundum videbat, sine periculo se facere intellegebat), verum morte proposita, cum lacrimans in carcere mater noctes diesque adsideret, defensionem causae suae scripsit; quam nunc nemo est in Sicilia quin habeat, quin legat, quin tui sceleris et crudelitatis ex illa oratione commonefiat. In qua docet, quot a civitate sua nautas acceperit, quot et quanti quemque dimiserit, quot secum habuerit; item de ceteris navibus dicit; quae cum apud te diceret, virgis oculi verberabantur. Ille morte proposita facile dolorem corporis patiebatur; clamabat, id quod scriptum reliquit: facinus esse indignum plus inpudicissimae mulieris apud te de Cleomenis salute *savia* quam de sua vita lacrimas matris
113 valere. Deinde etiam illud video esse dictum, quod, si recte vos populus Romanus cognovit, non falso ille de vobis iam in morte ipsa praedicavit: non posse Verrem testis interficiendo ius extinguere; graviorem apud sapientis iudices se fore ab inferis testem, quam si vivos in iudicium produceretur; tum avaritiae solum, si viveret, nunc, cum ita esset necatus, sceleris, audaciae, crudelitatis testem fore. Iam illa praeclara: non testium modo catervas, cum tua res ageretur, sed ab dis manibus innocentium Poenas scelerumque Furias in tuum iudicium esse venturas; sese ideo leviorem suum casum fingere, quod iam ante aciem securium tuarum Sextique tui carnificis voltum et manum vidisset, cum in conventu civium Romanorum
114 iussu tuo securi cives Romani ferirentur. Ne multa, iudices, libertate, quam vos sociis dedistis, hac ille in acerbissimo supplicio miserrimae servitutis abusus est.

44 Condemnat omnis de consilii sententia; tamen neque

iste in tanta re tot hominum T. Vettium ad se ar-
cessit, quaestorem suum, cuius consilio uteretur, neque
P. Cervium, talem virum, legatum, qui quia legatus
isto praetore in Sicilia fuit, primus ab isto iudex
reiectus est, sed de latronum, hoc est de comitum
suorum sententia condemnat omnis. Hic cuncti Siculi, 115
fidelissimi atque antiquissimi socii, plurimis adfecti
beneficiis a maioribus nostris, graviter commoventur
et de suis periculis fortunisque omnibus pertimescunt;
indigne ferunt illam clementiam mansuetudinemque
nostri imperii in tantam crudelitatem inhumanitatem-
que esse conversam, condemnari tot homines uno
tempore nullo crimine, defensionem suorum furtorum
praetorem inprobum ex indignissima morte innocen-
tium quaerere. Nihil addi iam videtur, iudices, ad
hanc inprobitatem, amentiam crudelitatemque posse,
et recte nihil videtur. Nam si cum aliorum inprobi-
tate certet, longe omnes multumque superabit; secum 116
ipse certat, id agit, ut semper superius suum facinus
novo scelere vincat. Phalacrum Centuripinum dixe-
ram exceptum esse a Cleomene, quod in eius quadri-
remi Cleomenes vectus esset; tamen, quia pertimuerat
adulescens, quod eandem suam causam videbat esse
quam illorum, qui innocentes peribant, accedit ad
hominem Timarchides; a securi negat esse ei periculum,
virgis ne caederetur, monet, ut caveat. Ne multa, ipsum
dicere adulescentem audistis se ob hunc metum pecu-
niam Timarchidi numerasse. Levia sunt haec in hoc reo. 117
Metum virgarum nauarchus, homo nobilissumus suae
civitatis, pretio redemit; humanum est. Alius, ne con-
demnaretur, pecuniam dedit; usitatum est. Non volt
populus Romanus obsoletis criminibus accusari Verrem,
nova postulat, inaudita desiderat; non de praetore
Siciliae, sed de nefario tyranno fieri iudicium arbitra-
tur. Includuntur in carcerem condemnati; supplicium 45
constituitur in illos, sumitur de miseris parentibus
nauarchorum; prohibentur adire ad filios, prohibentur

118 liberis suis cibum vestitumque ferre. Patres hi, quos videtis, iacebant in limine, matresque miserae pernoctabant ad ostium carceris ab extremo conspectu liberum exclusae; quae nihil aliud orabant, nisi ut filiorum suorum postremum spiritum ore excipere liceret. Aderat ianitor carceris, carnifex praetoris, mors terrorque sociorum et civium Romanorum, lictor Sextius, cui ex omni gemitu doloreque certa merces conparabatur. 'Ut adeas, tantum dabis, ut cibum tibi [vestitumque] intro ferre liceat, tantum.' Nemo recusabat. 'Quid? ut uno ictu securis adferam mortem filio tuo, quid dabis? ne diu crucietur, ne saepius feriatur, ne cum sensu doloris aliquo spiritus auferatur?' Etiam ob hanc causam pecunia [lictori] da-
119 batur. O magnum atque intolerandum dolorem! o gravem acerbamque fortunam! Non vitam liberum, sed mortis celeritatem pretio redimere cogebantur parentes. Atque ipsi etiam adulescentes cum Sextio suo de plaga et de uno illo ictu loquebantur, idque postremum parentis suos liberi orabant, ut levandi cruciatus sui causa lictori pecunia daretur. Multi et graves dolores inventi parentibus et propinquis, multi; verum tamen mors sit extremum. Non erit. Estne aliquid, ultra quo crudelitas progredi possit? Reperietur; nam illorum, cum erunt securi percussi ac necati, corpora feris obicientur. Hoc si luctuosum est parentibus, redimant pretio sepeliendi potestatem.
120 Onasum Segestanum, hominem nobilem, dicere audistis se ob sepulturam Heraclii nauarchi pecuniam Timarchidi numerasse. Ne hoc possis dicere: 'Patres enim veniunt amissis filiis irati', vir primarius, homo nobilissimus, dicit, neque de filio dicit. Iam hoc quis tum fuit Syracusis quin audierit, quin sciat, has Timarchidi pactiones sepulturae cum vivis etiam illis esse factas? Non palam cum Timarchide loquebantur, non omnes omnium propinqui adhibebantur, non palam vivorum funera locabantur?

Quibus omnibus rebus actis atque decisis produ-
cuntur e carcere, deligantur. Quis tam fuit illo tem- 46 121
pore ferreus, quis tam inhumanus praeter unum te,
qui non illorum aetate, nobilitate, miseria commo-
veretur? ecquis fuit, quin lacrumaret, quin ita calami-
tatem illam putaret illorum, ut fortunam tamen non
alienam, periculum autem commune arbitraretur?
Feriuntur securi. Laetaris tu in omnium gemitu et
triumphas; testes avaritiae tuae gaudes esse sublatos.
Errabas, Verres, et vehementer errabas, cum te
maculas furtorum et flagitiorum tuorum sociorum inno-
centium sanguine eluere arbitrabare; praeceps amentia
ferebare, qui te existimares avaritiae volnera crudeli-
tatis remediis posse sanare. Etenim quamquam illi
sunt mortui sceleris tui testes, tamen eorum propin-
qui neque tibi neque illis desunt, tamen ex ipso illo
numero nauarchorum aliqui vivont et adsunt, quos,
ut mihi videtur, ad illorum innocentium poenas fortuna
et ad hanc causam reservavit. Adest Phylarchus 122
Haluntinus, qui quia cum Cleomene non fugit, op-
pressus a praedonibus et captus est; cui calamitas
saluti fuit; qui nisi captus a piratis esset, in hunc
praedonem sociorum incidisset. Dicit is pro testimonio
de missione nautarum, de fame, de Cleomenis fuga.
Adest Centuripinus Phalacrus in amplissima civitate
amplissimo loco natus; eadem dicit, nulla in re dis-
crepat.

Per deos immortalis! quo tandem animo sedetis, 123
iudices, aut haec quem ad modum auditis? Utrum
ego desipio et plus, quam satis est, doleo tanta cala-
mitate miseriaque sociorum, an vos quoque hic acer-
bissumus innocentium cruciatus et maeror pari sensu
doloris adficit? Ego enim cum Herbitensem, cum
Heracliensem securi percussum esse dico, versatur
mihi ante oculos indignitas calamitatis. Eorumne po- 47
pulorum civis, eorum agrorum alumnos, ex quibus
maxima vis frumenti quotannis plebi Romanae illo-

rum operis ac laboribus quaeritur, qui a parentibus spe nostri imperii nostraeque aequitatis suscepti educatique sunt, ad C. Verris nefariam inmanitatem et
124 ad eius funestam securem esse servatos? Quom mihi Tyndaritani illius venit in mentem, quom Segestani, tum iura simul civitatum atque officia considero. Quas urbes P. Africanus etiam ornandas esse spoliis hostium arbitratus est, eas C. Verres non solum illis ornamentis, sed etiam viris nobilissimis nefario scelere privavit. En, quod Tyndaritani libenter praedicent: 'Nos in septemdecim populis Siciliae numeramur, nos semper omnibus Punicis Siciliensibusque bellis amicitiam fidemque populi Romani secuti sumus, a nobis [omnia] populo Romano semper et belli adiumenta et pacis ornamenta ministrata sunt.' Multum vero haec iis
125 iura profuerunt in istius imperio ac potestate! Vestros quondam nautas contra Carthaginem Scipio duxit, at nunc navem contra praedones paene inanem Cleomenes ducit; vobiscum Africanus hostium spolia et praemia laudis communicavit, at nunc † per me spoliati nave a praedonibus abducta ipsi in hostium loco numeroque ducimini. Quid vero? illa Segestanorum non solum litteris tradita neque commemorata verbis, sed multis officiis illorum usurpata et comprobata cognatio quos tandem fructus huiusce necessitudinis in istius imperio tulit? Nempe hoc iure fuit, iudices, ut ex sinu patriae nobilissimus adulescens [et ex conplexu matris ereptus innocens filius] istius carnifici Sextio dederetur. Cui civitati maiores nostri maximos agros atque optimos concesserunt, quam immunem esse voluerunt, haec apud te cognationis, fidelitatis, vetustatis, auctoritatis ne hoc quidem iuris optinuit, ut unius honestissimi atque innocentissimi civis mortem ac sanguinem deprecaretur.
48
126 Quo confugient socii? quem inplorabunt? qua spe denique, ut vivere velint, tenebuntur, si vos eos deseretis? Ad senatum[ne] venient? Quid? ut de Verre

supplicium sumat? Non est usitatum, non [est] senatorium. Ad populum Romanum confugient? Facilis est populi causa; legem enim se sociorum causa iussisse et ei vos legi custodes ac vindices praeposuisse dicet. Hic locus igitur est unus, quo perfugiant, hic portus, haec arx, haec ara sociorum; quo quidem nunc non ita confugiunt, ut antea in suis repetundis rebus solebant. Non argentum, non aurum, non vestem, non mancipia repetunt, non ornamenta, quae ex urbibus fanisque erepta sunt; metuunt homines imperiti, ne iam haec populus Romanus concedat et ita fieri velit. Patimur enim multos iam annos et silemus, cum videamus ad paucos homines omnes omnium nationum pecunias pervenisse. Quod eo magis ferre animo aequo et concedere videmur, quia nemo istorum dissimulat, nemo laborat, ut obscura sua cupiditas esse videatur. In urbe nostra pulcherrima 127 atque ornatissima quod signum, quae tabula picta est, quae non ab hostibus victis capta atque deportata sit? at istorum villae sociorum fidelissimorum plurumis et pulcherrumis spoliis ornatae refertaeque sunt. Ubi pecunias exterarum nationum esse arbitramini, quae nunc omnes egent, cum Athenas, Pergamum, Cyzicum, Miletum, Chium, Samum, totam denique Asiam, Achaiam, Graeciam, Siciliam tam in paucis villis inclusas esse videatis? Sed haec, ut dico, omnia iam socii vestri relinquont et neglegunt, iudices. Ne publice a populo Romano spoliarentur, officiis ac fide providerunt; paucorum cupiditati tum, cum obsistere non poterant, tamen sufficere aliquo modo poterant; nunc vero iam adempta est non modo resistendi, verum etiam suppeditandi facultas. Itaque res suas neglegunt; pecunias, quo nomine iudicium hoc appellatur, non repetunt, relinquont; hoc iam ornatu ad vos confugiunt. Aspicite, aspicite, iudices, squalorem 128 sordesque sociorum!

Sthenius hic Thermitanus cum hoc capillo atque 49

veste domu sua tota expilata mentionem tuorum furtorum non facit; sese ipsum abs te repetit, nihil amplius; totum enim tua libidine et scelere ex sua patria, in qua multis virtutibus ac beneficiis princeps fuit, sustulisti. Dexo hic, quem videtis, non quae publice Tyndaride, non quae privatim sibi eripuisti, sed unicum miser abs te filium optimum atque innocentissimum flagitat; non ex litibus aestimatis tuis pecuniam domum, sed ex tua calamitate cineri atque ossibus filii sui solacium volt aliquod reportare. Hic tam grandis natu Eubulida hoc tantum exacta aetate laboris itinerisque suscepit, non ut aliquid de suis bonis recuperaret, sed ut, quibus oculis cruentas cervices filii sui viderat, isdem te condemnatum videret.
129 Si per L. Metellum licitum esset, iudices, matres illorum miserorum sororesque veniebant; quarum una, cum ego ad Heracleam noctu accederem, cum omnibus matronis eius civitatis et cum multis facibus mihi obviam venit, et ita me suam salutem appellans, te suum carnificem nominans, filii nomen inplorans mihi ad pedes misera iacuit, quasi ego eius excitare ab inferis filium possem. Faciebant hoc itidem ceteris in civitatibus grandes natu matres et item parvi liberi miserorum; quorum utrumque aetas laborem et industriam meam, fidem et misericordiam vestram requi-
130 rebat. Itaque ad me, iudices, hanc querimoniam praeter ceteras Sicilia detulit; lacrumis ego huc, non gloria inductus accessi, ne falsa damnatio, ne carcer, ne catenae, ne verbera, ne secures, ne cruciatus sociorum, ne sanguis innocentium, ne denique etiam exsanguium corpora mortuorum, ne maeror parentum ac propinquorum magistratibus nostris quaestui posset esse. Hunc ego si metum Siciliae damnatione istius per vestram fidem et veritatem deiecero, iudices, satis officio meo, satis illorum voluntati, qui a me hoc petiverunt, factum esse arbitrabor.

50
131 Quapropter, si quem forte inveneris, qui hoc navale

crimen conetur defendere, is ita defendat, illa communia, quae ad causam nihil pertinent, praetermittat, me culpae fortunam adsignare, calamitatem crimini dare, me amissionem classis obicere, cum multi viri fortes in communi incertoque periculo belli et terra et mari saepe offenderint. Nullam tibi obicio fortunam, nihil est, quod ceterorum res minus commode gestas proferas, nihil est, quod multorum naufragia fortunae colligas. Ego navis inanis fuisse dico, remiges nautasque dimissos, reliquos stirpibus vixisse palmarum; praefuisse classi populi Romani Siculum, perpetuo sociis atque amicis Syracusanum; te illo tempore ipso superioribusque diebus omnibus in litore cum mulierculis perpotasse dico; harum rerum omnium auctores testesque produco. Num tibi insultare in 132
calamitate, num intercludere perfugia fortunae, num casus bellicos exprobrare aut obicere videor? tametsi solent ii fortunam sibi obici nolle, qui se fortunae commiserunt, qui in eius periculis sunt ac varietate versati. Istius quidem calamitatis tuae fortuna particeps non fuit. Homines enim in proeliis, non in conviviis belli fortunam periclitari solent; in illa autem calamitate non Martem fuisse communem, sed Venerem possumus dicere. Quodsi fortunam tibi obici non oportet, cur tu fortunae illorum innocentium veniam ac locum non dedisti? Etiam illud praecidas licet, 133
te, quod supplicium more maiorum sumpseris securique percusseris, idcirco a me in crimen et [in] invidiam vocari. Non in supplicio crimen meum vertitur; non ego securi nego quemquam feriri debere, non ego metum ex re militari, non severitatem imperii, non poenam flagitii tolli dico oportere; fateor non modo in socios, sed etiam in civis militesque nostros persaepe esse severe ac vehementer vindicatum. Quare 51
haec quoque praetermittas licet. Ego culpam non in nauarchis, sed in te fuisse demonstro, te pretio remiges militesque dimisisse arguo. Hoc nauarchi reli-

qui dicunt, hoc Netinorum foederata civitas publice dicit, hoc Amestratini, hoc Herbitenses, hoc Hennenses, Agyrinenses, Tyndaritani publice dicunt, tuus denique testis, tuus imperator, tuus aemulus, tuus hospes Cleomenes hoc dicit, sese in terram esse egressum, ut Pachyno e terrestri praesidio milites colligeret, quos in navibus collocaret; quod certe non fecisset, si suum numerum naves haberent; ea est enim ratio instructarum ornatarumque navium, ut non modo
134 plures, sed ne singuli quidem possint accedere. Dico praeterea illos ipsos reliquos nautas fame atque inopia rerum omnium confectos fuisse ac perditos, dico aut omnis extra culpam fuisse aut, si uni adtribuenda culpa sit, in eo maximam fuisse, qui optimam navem, plurimos nautas haberet, summum imperium optineret, aut, si omnes in culpa fuerint, non oportuisse Cleomenen constitui spectatorem illorum mortis atque cruciatus, dico etiam in ipso supplicio mercedem lacrimarum, mercedem volneris atque plagae, mercedem
135 funeris ac sepulturae constitui nefas fuisse. Quapropter, si mihi respondere voles, haec dicito, classem instructam atque ornatam fuisse, nullum propugnatorem afuisse, nullum vacuum tractum esse remum, rem frumentariam esse suppeditatam; mentiri nauarchos, mentiri tot tam graves civitates, mentiri etiam Siciliam totam; proditum esse te a Cleomene, qui se dixerit exisse in terram, ut Pachyno deduceret milites; animum illis, non copias defuisse; Cleomenem acerrume pugnantem ab iis relictum esse atque desertum; nummum ob sepulturam datum nemini. Quae si dices, tenebere; sin alia dices, ea, quae a me dicta sunt, non refutabis.

52
136 Hic tu etiam dicere audebis: 'Est in iudicibus ille familiaris meus, est paternus amicus ille.' Non, ut quisque maxime est, quicum tibi aliquid sit, ita te in huiusce modi crimine maxime eius pudet? 'Paternus amicus est.' Ipse pater si iudicaret, per

deos immortalis! quid facere posset? Cum tibi haec diceret: 'Tu in provincia populi Romani praetor, cum tibi maritumum bellum esset administrandum, Mamertinis, ex foedere quam deberent, navem per triennium remisisti, tibi apud eosdem privata navis oneraria maxima publice est aedificata, tu a civitatibus pecunias classis nomine coëgisti, tu pretio remiges dimisisti, tu, navis cum esset ab quaestore et ab legato capta praedonum, archipiratam ab oculis omnium removisti, tu, qui cives Romani esse dicerentur, qui a multis cognoscerentur, securi ferire potuisti, tu tuam domum piratas abducere, tu in iudicium archipiratam domo producere ausus es, tu in provincia tam splendida, tu 137
apud socios fidelissimos, cives Romanos honestissimos, in metu periculoque provinciae dies continuos conplures in litore conviviisque iacuisti, te per eos dies nemo tuae domi convenire, nemo in foro videre potuit, tu sociorum atque amicorum ad ea convivia matres familias adhibuisti, tu inter eius modi mulieres praetextatum tuum filium, nepotem meum, collocavisti, ut aetati maxime lubricae atque incertae exempla nequitiae parentis vita praeberet, tu praetor in provincia cum tunica pallioque purpureo visus es, tu propter amorem libidinemque tuam imperium navium legato populi Romani ademisti, Syracusano tradidisti, tui milites in provincia Sicilia frugibus frumentoque caruerunt, tua luxurie atque avaritia classis populi Romani a praedonibus capta et incensa est; post 138
Syracusas conditas quem in portum numquam hostis accesserat, in eo te praetore primum piratae navigaverunt; neque haec tot et tanta dedecora dissimulatione tua neque oblivione hominum ac taciturnitate tegere voluisti, sed etiam navium praefectos sine ulla causa de conplexu parentum suorum, hospitum tuorum, ad mortem cruciatumque rapuisti; neque te in parentum luctu atque lacrimis mei nominis commemoratio mitigavit; tibi hominum innocentium sanguis non modo

53 voluptati, sed etiam quaestui fuit!' — haec si tibi
tuus parens diceret, posses ab eo veniam petere,
posses, ut tibi ignosceret, postulare?

139 Satis est factum Siculis, satis officio ac necessi-
tudini, satis promisso nostro ac recepto. Reliqua est
ea causa, iudices, quae iam non recepta, sed innata,
neque delata ad me, sed in animo sensuque meo
penitus adfixa atque insita est; quae non ad sociorum
salutem, sed ad civium Romanorum, hoc est ad unius
cuiusque nostrum, vitam et sanguinem pertinet. In
qua nolite a me, quasi dubium sit aliquid, argumenta,
iudices, exspectare; omnia, quae dicam, sic erunt in-
lustria, ut ad ea probanda totam Siciliam testem ad-
hibere possim. Furor enim quidam sceleris et audaciae
comes istius effrenatum animum inportunamque na-
turam tanta oppressit amentia, ut numquam dubitaret
in conventu palam supplicia, quae in convictos male-
ficii servos constituta sunt, ea in civis Romanos ex-
140 promere. Virgis quam multos ceciderit, quid ego
commemorem? Tantum brevissime, iudices, dico:
Nullum fuit omnino civitatis isto praetore in hoc
genere discrimen. Itaque iam consuetudine ad corpora
civium Romanorum etiam sine istius nutu ferebatur
manus ipsa lictoris.

54 Num potes hoc negare, Verres, in foro Lilybaei
maximo conventu C. Servilium, civem Romanum e
conventu Panhormitano, veterem negotiatorem, ad
tribunal ante pedes tuos ad terram virgis et verberi-
bus abiectum? Aude hoc primum negare, si potes;
nemo Lilybaei fuit, quin viderit, nemo in Sicilia, quin
audierit. Plagis confectum dico a lictoribus tuis civem
141 Romanum ante oculos tuos concidisse. At quam ob
causam, di inmortales! tametsi iniuriam facio com-
muni causae et iuri civitatis; quasi enim ulla possit
esse causa, cur hoc cuiquam civi Romano iure accidat,
ita quaero, quae in Servilio causa fuerit. Ignoscite
in hoc uno, iudices; in ceteris enim non magnopere

causas requiram. Locutus erat liberius de istius improbitate atque nequitia. Quod isti simulac renuntiatum est, hominem iubet Lilybaeum vadimonium Venerio servo promittere. Promittit; Lilybaeum venitur. Cogere eum coepit, cum ageret nemo, nemo postularet, sponsionem † milium nummum facere cum lictore suo, NI FURTIS QUAESTUM FACERET. Recuperatores se de cohorte sua dicebat daturum. Servilius et recusare et deprecari, ne iniquis iudicibus nullo adversario iudicium capitis in se constitueretur. Haec 142 cum maxime loqueretur, sex lictores circumsistunt valentissimi et ad pulsandos verberandosque homines exercitatissimi, caedunt acerrume virgis; denique proximus lictor, de quo iam saepe dixi, Sextius, converso bacillo oculos misero tundere vehementissime coepit. Itaque ille, cum sanguis os oculosque complesset, concidit, cum illi nihilo minus iacenti latera tunderent, ut aliquando spondere se diceret. Sic ille affectus illim tum pro mortuo sublatus perbrevi postea est mortuos. Iste autem homo Venerius adfluens omni lepore ac venustate de bonis illius in aede Veneris argenteum Cupidinem posuit. Sic etiam fortunis hominum abutebatur ad nocturna vota cupiditatum suarum.

55 143 Nam quid ego de ceteris civium Romanorum suppliciis singillatim potius quam generatim atque universe loquar? Carcer ille, qui est a crudelissimo tyranno Dionysio factus Syracusis, quae lautumiae vocantur, in istius imperio domicilium civium Romanorum fuit. Ut quisque istius animum aut oculos offenderat, in lautumias statim coniciebatur. Indignum hoc video videri omnibus, iudices, et id iam priore actione, cum haec testes dicerent, intellexi. Retineri enim putatis oportere iura libertatis non modo hic, ubi tribuni plebis sunt, ubi ceteri magistratus, ubi forum plenum iudiciorum, ubi senatus auctoritas, ubi existimatio populi Romani et frequentia,

sed, ubicumque terrarum et gentium violatum ius civium Romanorum sit, statuitis id pertinere ad com-
144 munem causam libertatis et dignitatis. In externorum hominum maleficorum sceleratorumque, in praedonum hostiumque custodias tu tantum numerum civium Romanorum includere ausus es? Numquamne tibi iudicii, numquam contionis, numquam huius tantae frequentiae, quae nunc te animo iniquissimo infestissimoque intuetur, venit in mentem? numquam tibi populi Romani absentis dignitas, numquam species ipsa huiusce multitudinis in oculis animoque versata est? numquam te in horum conspectum rediturum, numquam in forum populi Romani venturum, numquam sub legum et iudiciorum potestatem casurum esse duxisti?

56 145 At quae erat ista libido crudelitatis exercendae, quae tot scelerum suscipiendorum causa? Nulla, iudices, praeter praedandi novam singularemque rationem. Nam ut illi, quos a poëtis accepimus, qui sinus quosdam obsedisse maritumos aut aliqua promunturia aut praerupta saxa tenuisse dicuntur, ut eos, qui essent adpulsi navigiis, interficere possent, sic iste in omnia maria infestus ex omnibus Siciliae partibus inminebat. Quaecumque navis ex Asia, quae ex Syria, quae Tyro, quae Alexandria venerat, statim certis indicibus et custodibus tenebatur; vectores omnes in lautumias coniciebantur, onera atque merces in praetoriam domum deferebantur. Versabatur in Sicilia longo intervallo alter non Dionysius ille nec Phalaris (tulit enim illa quondam insula multos et crudelis tyrannos), sed quoddam novum monstrum ex vetere illa inmanitate,
146 quae in isdem locis versata esse dicitur (non enim Charybdim tam infestam neque Scyllam nautis quam istum in eodem freto fuisse arbitror), hoc etiam iste infestior, quod multo se pluribus et inmanioribus canibus succinxerat, Cyclops alter multo inportunior; hic enim totam insulam obsidebat, ille Aetnam solam

et eam Siciliae partem tenuisse dicitur. At quae causa tum subiciebatur ab ipso, iudices, huius tam nefariae crudelitatis? Eadem, quae nunc in defensione commemorabitur. Quicumque accesserant ad Siciliam paulo pleniores, eos Sertorianos milites esse atque a Dianio fugere dicebat. Illi ad deprecandum periculum proferebant alii purpuram Tyriam, tus alii atque odores vestemque linteam, gemmas alii et margaritas, vina non nulli Graeca venalisque Asiaticos, ut intellegeretur ex mercibus, quibus ex locis navigarent. Non providerant eas ipsas sibi causas esse periculi, quibus argumentis se ad salutem uti arbitrabantur. Iste enim haec eos ex piratarum societate adeptos esse dicebat; ipsos in lautumias abduci imperabat, navis eorum atque onera diligenter adservanda curabat. His 57 147 institutis cum completus iam mercatorum carcer esset, tum illa fiebant, quae L. Suetium, equitem Romanum, lectissimum virum, dicere audistis, et quae ceteros audietis. Cervices in carcere frangebantur indignissime civium Romanorum, ut iam illa vox et inploratio: 'Civis Romanus sum', quae saepe multis in ultimis terris opem inter barbaros et salutem tulit, ea mortem illis acerbiorem et supplicium maturius ferret. Quid est, Verres? quid ad haec cogitas respondere? num mentiri me, num fingere aliquid, num augere crimen? num quid horum dicere istis defensoribus tuis audes? Cedo mihi, quaeso, ex ipsius sinu litteras Syracusanorum, quas iste ad arbitrium suum confectas esse arbitratur, cedo rationem carceris, quae diligentissime conficitur, quo quisque die datus in custodiam, quo mortuus, quo necatus sit. LITTERAE SYRACUSANORUM. Videtis cives Romanos gregatim 148 coniectos in lautumias, videtis indignissimo in loco coacervatam multitudinem vestrorum civium. Quaerite nunc vestigia, quibus exitus eorum ex illo loco conpareant. Nulla sunt. Omnesne mortui? Si ita posset defendere, tamen fides huic defensioni non haberetur.

Sed scriptum extat in isdem litteris, quod iste homo barbarus ac dissolutus neque attendere umquam neque intellegere potuit: ἐδικαιώθησαν, inquit, hoc est, ut Siculi locuntur, supplicio adfecti
58
149 ac necati sunt. Si qui rex, si qua civitas exterarum gentium, si qua natio fecisset aliquid in civis Romanos eius modi, nonne publice vindicaremus, nonne bello persequeremur? possemus hanc iniuriam ignominiamque nominis Romani inultam inpunitamque dimittere? Quot bella maiores nostros et quanta suscepisse arbitramini, quod cives Romani iniuria adfecti, quod navicularii retenti, quod mercatores spoliati dicerentur? At ego iam retentos non queror, spoliatos ferendum puto; navibus, mancipiis, mercibus ademptis in vincla mercatores esse coniectos
150 et in vinclis cives Romanos necatos esse arguo. Si haec apud Scythas dicerem, non hic in tanta multitudine civium Romanorum, non apud senatores, lectissimos civitatis, non in foro populi Romani de tot et tam acerbis suppliciis civium Romanorum, tamen animos etiam barbarorum hominum permoverem. Tanta enim huius imperii amplitudo, tanta nominis Romani dignitas est apud omnes nationes, ut ista in nostros homines crudelitas nemini concessa esse videatur. Nunc tibi ego ullam salutem, ullum perfugium putem, cum te inplicatum severitate iudicum, circum-
151 retitum frequentia populi Romani esse videam? Si mehercule, id quod fieri non posse intellego, ex his te laqueis exueris ac te aliqua via ac ratione explicaris, in illas tibi maiores plagas incidendum est, in quibus te ab eodem me superiore ex loco confici et concidi necesse est. Cui si etiam id, quod defendit, velim concedere, tamen ipsa illa falsa defensio non minus esse ei perniciosa quam mea vera accusatio debeat.

Quid enim defendit? Ex Hispania fugientes se excepisse et supplicio adfecisse dicit. Quis tibi id per-

misit? quo iure fecisti? quis idem fecit? qui tibi id facere licuit? Forum plenum et basilicas istorum 152
hominum videmus, et animo aequo videmus. Civilis enim dissensionis et seu amentiae seu fati seu calamitatis non est iste molestus exitus, in quo reliquos saltem civis incolumis licet conservare. Verres, ille vetus proditor consulis, translator quaesturae, aversor pecuniae publicae, tantum sibi auctoritatis in re publica suscepit, ut, quibus hominibus per senatum, per populum Romanum, per omnes magistratus, in foro, in suffragiis, in hac urbe, in re publica versari liceret, iis omnibus mortem acerbam crudelemque proponeret, si fortuna eos ad aliquam partem Siciliae detulisset. Ad Cn. Pompeium, clarissimum virum et fortissimum, 153
permulti occiso Perperna ex illo Sertoriano numero militum confugerunt. Quem non ille summo cum studio salvom incolumemque servavit? cui civi supplici non illa dextera invicta fidem porrexit et spem salutis ostendit? Itane vero? quibus fuit portus apud eum, quem contra arma tulerant, iis apud te, cuius nullum in re publica momentum umquam fuit, mors et cruciatus erat constitutus? Vide, quam commodam de- 59
fensionem excogitaris! Malo mehercule id, quod tu (59)
defendis, his iudicibus populoque Romano quam id, quod ego insimulo, probari, malo, inquam, te isti generi hominum quam mercatoribus et naviculariis inimicum atque infestum putari. Meum enim crimen avaritiae te nimiae coarguit, tua defensio furoris cuiusdam et immanitatis et inauditae crudelitatis et paene novae proscriptionis. Sed non licet me isto tanto 154
bono, iudices, uti, non licet. Adsunt enim Puteoli toti; frequentissimi venerunt ad hoc iudicium mercatores, homines locupletes atque honesti, qui partim socios suos, partim libertos, partim conlibertos spoliatos in vincla coniectos, partim in vinclis necatos, partim securi percussos esse dicunt. Hic vide quam me sis usurus aequo. Cum ego P. Granium testem

produxero, qui suos libertos abs te securi percussos esse dicat, qui abs te navem suam mercesque repetat, refellito, si poteris; meum testem deseram, tibi favebo, te, inquam, adiuvabo; ostendito illos cum Sertorio fuisse, ab Dianio fugientis ad Siciliam esse delatos. Nihil est, quod te mallem probare; nullum enim facinus, quod maiore supplicio dignum sit, reperiri
155 neque proferri potest. Reducam iterum equitem Romanum, L. Flavium, si voles, quoniam priore actione, ut patroni tui dictitant, nova quadam sapientia, ut omnes intellegunt, conscientia tua atque auctoritate meorum testium testem nullum interrogasti. Interrogetur Flavius, si voles, quinam fuerit L. Herennius, is quem ille argentariam Lepti fecisse dicit; qui cum amplius centum civis Romanos haberet ex conventu Syracusano, qui eum non solum cognoscerent, sed etiam lacrimantes ac te inplorantes defenderent, tamen inspectantibus omnibus Syracusanis securi percussus est. Hunc quoque testem meum refelli et illum Herennium Sertorianum fuisse abs te demonstrari et probari volo.

60 156 Quid de illa multitudine dicemus eorum, qui capitibus involutis in piratarum captivorum numero producebantur, ut securi ferirentur? Quae ista nova diligentia, quam ob causam abs te excogitata? an te L. Flavi ceterorumque de L. Herennio vociferatio commovebat? an M. Anni, gravissimi atque honestissimi viri, summa auctoritas paulo diligentiorem timidioremque fecerat? qui nuper pro testimonio non advenam nescio quem nec alienum, sed eum civem Romanum, qui omnibus in illo conventu notus, qui Syracusis natus esset, abs te securi percussum esse
157 dixit. Post hanc illorum vociferationem, post hanc communem famam atque querimoniam non mitior in supplicio, sed diligentior esse coepit; capitibus involutis civis Romanos ad necem producere instituit; quos tamen idcirco necabat palam, quod homines in

conventu, id quod antea dixi, nimium diligenter praedonum numerum requirebant. Haecine plebi Romanae te praetore est constituta condicio, haec negotii gerendi spes, hoc capitis vitaeque discrimen? Parumne multa mercatoribus sunt necessario pericula subeunda fortunae, nisi etiam hae formidines ab nostris magistratibus atque in nostris provinciis impendebunt? Ad eamne rem fuit haec suburbana ac fidelis Sicilia plena optimorum sociorum honestissimorumque civium, quae civis Romanos omnis suis ipsa sedibus libentissime semper accepit, ut, qui usque ex ultuma Syria atque Aegypto navigarent, qui apud barbaros propter togae nomen in honore aliquo fuissent, qui ex praedonum insidiis, qui ex tempestatum periculis profugissent, in Sicilia securi ferirentur, cum se iam domum venisse arbitrarentur?

Nam quid ego de P. Gavio, Consano municipe, 61 158
dicam, iudices, aut qua vi vocis, qua gravitate verborum, quo dolore animi dicam? tametsi dolor me non deficit; ut cetera mihi in dicendo digna re, digna dolore meo suppetant, magis laborandum est. Quod crimen eius modi est, ut, cum primum ad me delatum est, usurum me illo non putarem; tametsi enim verissimum esse intellegebam, tamen credibile fore non arbitrabar. Coactus lacrumis omnium civium Romanorum, qui in Sicilia negotiantur, adductus Valentinorum, hominum honestissimorum, omniumque Reginorum testimoniis multorumque equitum Romanorum, qui casu tum Messanae fuerunt, dedi tantum priore actione testium, res ut nemini dubia esse posset.
Quid nunc agam? Cum iam tot horas de uno genere 159
ac de istius nefaria crudelitate dicam, cum prope omnem vim verborum eius modi, quae scelere istius digna sint, aliis in rebus consumpserim neque hoc providerim, ut varietate criminum vos adtentos tenerem, quem ad modum de tanta re dicam? Opinor, unus modus atque una ratio est; rem in medio ponam;

quae tantum habet ipsa gravitatis, ut neque mea, quae nulla est, neque cuiusquam ad inflammandos

160 vestros animos eloquentia requiratur. Gavius hic, quem dico, Consanus, cum in illo numero civium Romanorum ab isto in vincla coniectus esset et nescio qua ratione clam e lautumiis profugisset Messanamque venisset, qui tam prope iam Italiam et moenia Reginorum, civium Romanorum, videret et ex illo metu mortis ac tenebris quasi luce libertatis et odore aliquo legum recreatus revixisset, loqui Messanae et queri coepit se civem Romanum in vincla coniectum, sibi recta iter esse Romam, Verri se praesto ad-

62 venienti futurum. Non intellegebat miser nihil interesse, utrum haec Messanae an apud istum in praetorio loqueretur; nam, ut antea vos docui, hanc sibi iste urbem delegerat, quam haberet adiutricem scelerum, furtorum receptricem, flagitiorum omnium consciam. Itaque ad magistratum Mamertinum statim deducitur Gavius, eoque ipso die casu Messanam Verres venit. Res ad eum defertur, esse civem Romanum, qui se Syracusis in lautumiis fuisse quereretur; quem iam ingredientem in navem et Verri nimis atrociter minitantem ab se retractum esse et adser-

161 vatum, ut ipse in eum statueret, quod videretur. Agit hominibus gratias et eorum benivolentiam erga se diligentiamque conlaudat. Ipse inflammatus scelere et furore in forum venit; ardebant oculi, toto ex ore crudelitas eminebat. Exspectabant omnes, quo tandem progressurus aut quidnam acturus esset, cum repente hominem proripi atque in foro medio nudari ac deligari et virgas expediri iubet. Clamabat ille miser se civem esse Romanum, municipem Consanum; meruisse cum L. Raecio, splendidissimo equite Romano, qui Panhormi negotiaretur, ex quo haec Verres scire posset. Tum iste, se comperisse eum speculandi causa in Siciliam a ducibus fugitivorum esse missum; quoius rei neque index neque vestigium aliquod neque su-

spicio cuiquam esset ulla; deinde iubet undique hominem vehementissime verberari. Caedebatur virgis 162 in medio foro Messanae civis Romanus, iudices, cum interea nullus gemitus, nulla vox alia illius miseri inter dolorem crepitumque plagarum audiebatur nisi haec: 'Civis Romanus sum.' Hac se commemoratione civitatis omnia verbera depulsurum cruciatumque a corpore deiecturum arbitrabatur; is non modo hoc non perfecit, ut virgarum vim deprecaretur, sed, cum imploraret saepius usurparetque nomen civitatis, crux, crux, inquam, infelici et aerumnoso, qui numquam istam pestem viderat, comparabatur.

O nomen dulce libertatis! o ius eximium nostrae 63 163 civitatis! o lex Porcia legesque Semproniae! o graviter desiderata et aliquando reddita plebi Romanae tribunicia potestas! Hucine tandem haec omnia reciderunt, ut civis Romanus in provincia populi Romani in oppido foederatorum ab eo, qui beneficio populi Romani fasces et secures haberet, deligatus in foro virgis caederetur? Quid? cum ignes ardentesque laminae ceterique cruciatus admovebantur, si te illius acerba imploratio et vox miserabilis non inhibebat, ne civium quidem Romanorum, qui tum aderant, fletu et gemitu maximo commovebare? In crucem tu agere ausus es quemquam, qui se civem Romanum esse diceret? Nolui tam vehementer agere hoc prima actione, iudices, nolui; vidistis enim, ut animi multitudinis in istum dolore et odio et communis periculi metu concitarentur. Statui egomet mihi tum modum orationi meae et C. Numitorio, equiti Romano, primo homini, testi meo, et *M'*. Glabrionem, id quod sapientissime fecit, facere laetatus sum, ut repente consilium in medio testimonio dimitteret. Etenim verebatur, ne populus Romanus ab isto eas poenas vi repetisse videretur, quas veritus esset ne iste legibus ac vestro iudicio non esset persoluturus. Nunc, quoniam [iam] exploratum est omnibus, quo loco 164

causa tua sit, et quid de te futurum sit, sic tecum agam. Gavium istum, quem repentinum speculatorem fuisse dicis, ostendam in lautumias Syracusis a te esse coniectum, neque id solum ex litteris ostendam Syracusanorum, ne possis dicere me, quia sit aliquis in litteris Gavius, hoc fingere et eligere nomen, ut hunc illum esse possim dicere, sed ad arbitrium tuum testis dabo, qui istum ipsum Syracusis abs te in lautumias coniectum esse dicant. Producam etiam Consanos municipes illius ac necessarios, qui te nunc sero doceant, iudices non sero, illum P. Gavium, quem tu in crucem egisti, civem Romanum et municipem Consanum, non speculatorem fugitivorum fuisse.

64 165 Cum haec omnia, quae polliceor, cumulate † tuis proximis plana fecero, tum istuc ipsum tenebo,. quod abs te mihi datur; eo contentum me esse dicam. Quid enim nuper tu ipse, cum populi Romani clamore atque impetu perturbatus exsiluisti, quid, inquam, locutus es? Illum, quod moram supplicio quaereret, ideo clamitasse se esse civem Romanum, sed speculatorem fuisse. Iam mei testes veri sunt. Quid enim dicit aliud C. Numitorius, quid M. et P. Cottii, nobilissimi homines ex agro Tauromenitano, quid Q. Lucceius, qui argentariam Regi maximam fecit, quid ceteri? Adhuc enim testes ex eo genere a me sunt dati, non qui novisse Gavium, sed se vidisse dicerent, cum is, qui se civem Romanum esse clamaret, in crucem ageretur. Hoc tu, Verres, idem dicis, hoc tu confiteris, illum clamitasse se civem esse Romanum; apud te nomen civitatis ne tantum quidem valuisse, ut dubitationem aliquam, ut crudelissimi taeterrimique supplicii aliquam parvam moram saltem
166 posset adferre. Hoc teneo, hic haereo, iudices, hoc sum contentus uno, omitto ac neglego cetera; sua confessione induatur ac iuguletur necesse est. Qui esset, ignorabas, speculatorem esse suspicabare; non quaero, qua suspicione, tua te accuso oratione: civem

Romanum se esse dicebat. Si tu apud Persas aut in extrema India deprensus, Verres, ad supplicium ducerere, quid aliud clamitares, nisi te civem esse Romanum? et, si tibi ignoto apud ignotos, apud barbaros, apud homines in extremis atque ultimis gentibus positos nobile et illustre apud omnes nomen civitatis tuae profuisset, ille, quisquis erat, quem tu in crucem rapiebas, qui tibi esset ignotus, cum civem se Romanum esse diceret, apud te praetorem si non effugium, ne moram quidem mortis mentione atque
usurpatione civitatis assequi potuit? Homines tenues 65 167
obscuro loco nati navigant, adeunt ad ea loca, quae numquam antea viderunt, ubi neque noti esse iis, quo venerunt, neque semper cum cognitoribus esse possunt. Hac una tamen fiducia civitatis non modo apud nostros magistratus, qui et legum et existimationis periculo continentur, neque apud cives solum Romanos, qui et sermonis et iuris et multarum rerum societate iuncti sunt, fore se tutos arbitrantur, sed, quocumque venerint, hanc sibi rem praesidio sperant [esse] futuram.
Tolle hanc spem, tolle hoc praesidium civibus Ro- 168
manis, constitue nihil esse opis in hac voce: 'Civis Romanus sum', posse impune praetorem aut alium quemlibet supplicium, quod velit, in eum constituere, qui se civem Romanum esse dicat, quod, qui sit, ignoret: iam omnes provincias, iam omnia regna, iam omnes liberas civitates, iam omnem orbem terrarum, qui semper nostris hominibus maxime patuit, civibus Romanis ista defensione praecluseris. Quid? si L. Raecium, equitem Romanum, qui tum in Sicilia erat, nominabat, etiamne id magnum fuit, Panhormum litteras mittere? Asservasses hominem custodiis Mamertinorum tuorum, vinctum clausum habuisses, dum Panhormo Raecius veniret; cognosceret hominem, aliquid de summo supplicio remitteres; si ignoraret, tum, si ita tibi videretur, hoc iuris in omnes constitueres, ut, qui neque tibi notus esset neque cogni-

torem locupletem daret, quamvis civis Romanus esset, in crucem tolleretur.

66 169 Sed quid ego plura de Gavio? quasi tu Gavio tum fueris infestus ac non nomini, generi, iuri civium hostis. Non illi, inquam, homini, sed causae communi libertatis inimicus fuisti. Quid enim attinuit, cum Mamertini more atque instituto suo crucem fixissent post urbem in via Pompeia, te iubere in ea parte figere, quae ad fretum spectaret, et hoc addere, quod negare nullo modo potes, quod omnibus audientibus dixisti palam, te idcirco illum locum deligere, ut ille, quoniam se civem Romanum esse diceret, ex cruce Italiam cernere ac domum suam prospicere posset? Itaque illa crux sola, iudices, post conditam Messanam illo in loco fixa est. Italiae conspectus ad eam rem ab isto delectus est, ut ille in dolore cruciatuque moriens perangusto fretu divisa servitutis ac libertatis iura cognosceret, Italia autem alumnum suum servitutis extremo summoque supplicio affixum videret.
170 Facinus est vincire civem Romanum, scelus verberare, prope parricidium necare; quid dicam in crucem tollere? Verbo satis digno tam nefaria res appellari nullo modo potest. Non fuit his omnibus iste contentus; 'spectet', inquit, 'patriam; in conspectu legum libertatisque moriatur.' Non tu hoc loco Gavium, non unum hominem nescio quem [civem Romanum], sed communem libertatis et civitatis causam in illum cruciatum et crucem egisti. Iam vero videte hominis audaciam! Nonne eum graviter tulisse arbitramini, quod illam civibus Romanis crucem non posset in foro, non in comitio, non in rostris defigere? Quod enim his locis in provincia sua celebritate simillimum, regione proximum potuit, elegit; monumentum sceleris audaciaeque suae voluit esse in conspectu Italiae, vestibulo Siciliae, praetervectione omnium, qui ultro citroque navigarent.

67 171 Si haec non ad cives Romanos, non ad aliquos

amicos nostrae civitatis, non ad eos, qui populi Romani nomen audissent, denique si non ad homines, verum ad bestias, aut etiam, ut longius progrediar, si in aliqua desertissima solitudine ad saxa et ad scopulos haec conqueri ac deplorare vellem, tamen omnia muta atque inanima tanta et tam indigna rerum acerbitate commoverentur. Nunc vero cum loquar apud senatores populi Romani, legum et iudiciorum et iuris auctores, timere non debeo, ne non unus iste civis Romanus illa cruce dignus, ceteri omnes simili periculo indignissimi iudicentur. Paulo ante, iudices, 172
lacrumas in morte misera atque indigna nauarchorum non tenebamus et recte ac merito sociorum innocentium miseria commovebamur; quid nunc in nostro sanguine tandem facere debemus? Nam civium Romanorum omnium sanguis coniunctus existumandus est, quoniam et salutis omnium ratio et veritas postulat. Omnes hoc loco cives Romani, et qui adsunt et qui ubique sunt, vestram severitatem desiderant, vestram fidem inplorant, vestrum auxilium requirunt; omnia sua iura, commoda, auxilia, totam denique libertatem in vestris sententiis versari arbitrantur. A me tametsi 173
satis habent, tamen, si res aliter acciderit, plus habebunt fortasse, quam postulant. Nam si qua vis istum de vestra severitate eripuerit, id quod neque metuo, iudices, neque ullò modo fieri posse video; sed si in hoc me ratio fefellerit, Siculi causam suam perisse querentur et mecum pariter moleste ferent, populus quidem Romanus brevi, quoniam mihi potestatem apud se agendi dedit, ius suum me agente suis suffragiis ante Kal. Februarias recuperabit. Ac si de mea gloria atque amplitudine quaeritis, iudices, non est alienum meis rationibus istum mihi ex hoc iudicio ereptum ad illud populi Romani iudicium reservari. Splendida est illa causa, probabilis mihi et facilis, populo grata atque iucunda; denique, si videor hic, id quod ego non quaesivi, de uno isto

voluisse crescere, isto absoluto, quod sine multorum scelere fieri non potest, de multis mihi crescere licebit.

68 Sed mehercule vestra reique publicae causa, iudices, nolo in hoc delecto consilio tantum flagitii esse commissum, nolo eos iudices, quos ego probarim atque delegerim, sic in hac urbe notatos isto absoluto ambulare, ut non cera, sed caeno obliti esse videantur.
174 Quam ob rem te quoque, Hortensi, si qui monendi locus ex hoc loco est, moneo, videas etiam atque etiam et consideres, quid agas, quo progrediare, quem hominem et qua ratione defendas. Neque de illo tibi quicquam praefinio, quo minus ingenio mecum atque omni dicendi facultate contendas; cetera si qua putas te occultius extra iudicium, quae ad iudicium pertineant, facere posse, si quid artificio, consilio, potentia, gratia, copiis istius moliri cogitas, magno opere censeo desistas et illa, quae temptata iam et coepta sunt ab isto, a me autem pervestigata et cognita, moneo ut exstinguas et longius progredi ne sinas. Magno tuo periculo peccabitur in hoc iudicio, maiore, quam
175 putas. Quod enim te liberatum iam existimationis metu, defunctum honoribus designatum consulem cogites, mihi crede, ornamenta ista et beneficia populi Romani non minore negotio retinentur quam comparantur. Tulit haec civitas, quoad potuit, quoad necesse fuit, regiam istam vestram dominationem in iudiciis et in omni re publica, tulit; sed, quo die populo Romano tribuni plebi restituti sunt, omnia ista vobis, si forte nondum intellegitis, adempta atque erepta sunt. Omnium nunc oculi coniecti sunt hoc ipso tempore in unum quemque nostrum, qua fide ego accusem, qua religione hi iudicent, qua tu ratione
176 defendas. De omnibus nobis, si qui tantulum de recta regione deflexerit, non illa tacita existimatio, quam antea contemnere solebatis, sed vehemens ac liberum
(176) populi Romani iudicium consequetur. Nulla tibi, Quinte, cum isto cognatio, nulla necessitudo; quibus

excusationibus antea nimium in aliquo iudicio studium
tuum defendere solebas, earum habere in hoc homine
nullam potes. Quae iste in provincia palam dictitabat,
cum ea, quae faciebat, tua se fiducia facere dicebat,
ea ne vera putentur, tibi maxime est providendum.
Ego mei rationem iam officii confido esse omnibus 69 177
iniquissimis meis persolutam; nam istum paucis horis
primae actionis omnium mortalium sententiis con-
demnavi. Reliquum iudicium iam non de mea fide,
quae perspecta est, nec de istius vita, quae damnata
est, sed de iudicibus et, vere ut dicam, de te futurum
est. At quo tempore futurum est? (nam id maxime
providendum est; etenim cum omnibus in rebus, tum
in re publica permagni momenti est ratio atque in-
clinatio temporum) Nempe eo, cum populus Ro-
manus aliud genus hominum atque alium ordinem
ad res iudicandas requirit, nempe lege de iudiciis
iudicibusque novis promulgata; quam non is promul-
gavit, quo nomine proscriptam videtis, sed hic reus,
hic, inquam, sua spe atque opinione, quam de vobis
habet, legem illam scribendam promulgandamque cu-
ravit. Itaque, cum primo agere coepimus, lex non 178
erat promulgata; cum iste vestra severitate permotus
multa signa dederat, quam ob rem responsurus non
videretur, mentio de lege nulla fiebat; posteaquam
iste recreari et confirmari visus est, lex statim pro-
mulgata est. Cui legi cum vestra dignitas vehe-
menter adversetur, istius spes falsa et insignis inpu-
dentia maxime suffragatur. Hic si quid erit commissum
a quoquam vestrum, quod reprendatur, aut populus
Romanus iudicabit de eo homine, quem iam ante
iudiciis indignum putarit, aut ei, qui propter offen-
sionem iudiciorum de veteribus iudicibus lege nova
novi iudices erunt constituti. Mihi porro, ut ego non 70 179
dicam, quis omnium mortalium non intellegit quam
longe progredi sit necesse? Potero silere, Hortensi,
potero dissimulare, cum tantum res publica volnus

acceperit, ut expilatae provinciae, vexati socii, di immortales spoliati, cives Romani cruciati et necati inpune me actore esse videantur? potero ego hoc onus tantum aut in hoc iudicio deponere aut tacitus sustinere? Non agitanda res erit, non in medium proferenda, non populi Romani fides inploranda, non omnes, qui tanto se scelere obstrinxerunt, ut aut fidem suam corrumpi paterentur aut iudicium corrumperent, in discrimen aut iudicium vocandi?
180 Quaeret aliquis fortasse: 'Tantumne igitur laborem, tantas inimicitias tot hominum suscepturus es?' Non studio quidem hercule ullo neque voluntate; sed non idem licet mihi, quod iis, qui nobili genere nati sunt, quibus omnia populi Romani beneficia dormientibus deferuntur; longe alia mihi lege in hac civitate et condicione vivendum est. Venit mihi in mentem M. Catonis, hominis sapientissimi et vigilantissimi; qui cum se virtute, non genere, populo Romano commendari putaret, cum ipse sui generis initium ac nominis ab se gigni et propagari vellet, hominum potentissimorum suscepit inimicitias et maximis laboribus suis usque ad summam senectutem summa cum gloria
181 vixit. Postea Q. Pompeius humili atque obscuro loco natus nonne plurimis inimicitiis maximisque suis periculis ac laboribus amplissimos honores est adeptus? Modo C. Fimbriam, C. Marium, C. Caelium vidimus non mediocribus inimicitiis ac laboribus contendere, ut ad istos honores pervenirent, ad quos vos per ludum et per neglegentiam pervenistis. Haec eadem est nostrae rationis regio et via, horum nos hominum
71 sectam atque instituta persequimur. Videmus, quanta sit in invidia quantoque in odio apud quosdam nobilis homines novorum hominum virtus et industria; si tantulum oculos deiecerimus, praesto esse insidias; si ullum locum aperuerimus suspicioni aut crimini, accipiendum statim volnus esse; semper nobis vigilan-
182 dum, semper laborandum videmus. Inimicitiae sunt,

subeantur; labor, suscipiatur; etenim tacitae magis et occultae inimicitiae timendae sunt quam indictae atque apertae. Hominum nobilium non fere quisquam nostrae industriae favet; nullis nostris officiis benivolentiam illorum allicere possumus; quasi natura et genere diiuncti sint, ita dissident a nobis animo ac voluntate. Quare quid habent eorum inimicitiae periculi, quorum animos iam ante habueris inimicos et invidos, quam ullas inimicitias susceperis? Quam ob rem mihi, 183
iudices, optatum illud est, in hoc reo finem accusandi facere, cum et populo Romano satis factum et receptum officium Siculis, necessariis meis, erit persolutum; deliberatum autem est, si res opinionem meam, quam de vobis habeo, fefellerit, non modo eos persequi, ad quos maxime culpa corrupti iudicii, sed etiam illos, ad quos conscientiae contagio pertinebit. Proinde, si qui sunt, qui in hoc reo aut potentes aut audaces aut artifices ad corrumpendum iudicium velint esse, ita sint parati, ut disceptante populo Romano mecum sibi rem videant futuram; et, si me in hoc reo, quem mihi inimicum Siculi dederunt, satis vehementem, satis perseverantem, satis vigilantem esse cognorunt, existiment in iis hominibus, quorum ego inimicitias populi Romani salutis causa suscepero, multo graviorem atque acriorem futurum.

Nunc te, Iuppiter optime maxime, quoius iste 72 184
donum regale dignum tuo pulcherrimo templo, dignum Capitolio atque ista arce omnium nationum, dignum regio munere, tibi factum ab regibus, tibi dicatum atque promissum per nefarium scelus de manibus regiis extorsit, cuiusque sanctissimum et pulcherrimum simulacrum Syracusis sustulit, teque, Iuno regina, cuius duo fana duabus in insulis posita sociorum, Melitae et Sami, sanctissima et antiquissima simili scelere idem iste omnibus donis ornamentisque nudavit, teque, Minerva, quam item duobus in clarissimis et religiosissimis templis expilavit, Athenis, cum

auri grande pondus, Syracusis, cum omnia praeter
185 tectum et parietes abstulit, teque, Latona et Apollo et Diana, quorum iste Deli non fanum, sed, ut hominum opinio et religio fert, sedem antiquam divinumque domicilium nocturno latrocinio atque impetu conpilavit; etiam te, Apollo, quem iste Chio sustulit, teque etiam atque etiam, Diana, quam Pergae spoliavit, cuius simulacrum sanctissimum Segestae bis apud Segestanos consecratum, semel ipsorum religione, iterum P. Africani victoria, tollendum asportandumque curavit, teque, Mercuri, quem Verres in domo et in privata aliqua palaestra posuit, P. Africanus in urbe sociorum et in gymnasio Tyndaritanorum iuven-
186 tutis illorum custodem ac praesidem voluit esse, teque, Hercules, quem iste Agrigenti nocte intempesta servorum instructa et comparata manu convellere ex tuis sedibus atque auferre conatus est, teque, sanctissima mater Idaea, quam apud Enguinos augustissimo et religiosissimo in templo sic spoliatam reliquit, ut nunc nomen modo Africani et vestigia violatae religionis maneant, monumenta victoriae fanique ornamenta non exstent, vosque, omnium rerum forensium, consiliorum maximorum, legum iudiciorumque arbitri et testes celeberrimo in loco populi Romani locati, Castor et Pollux, quorum e templo quaestum iste sibi et praedam inprobissimam conparavit, omnesque di, qui vehiculis tensarum sollemnis coetus ludorum initis, quorum iter iste ad suum quaestum, non ad religionum dignitatem faciundum exigendumque curavit,
187 teque, Ceres et Libera, quarum sacra, sicut opiniones hominum ac religiones ferunt, longe maximis atque occultissimis caerimoniis continentur, a quibus initia vitae atque victus, morum, legum, mansuetudinis, humanitatis hominibus et civitatibus data ac dispertita esse dicuntur, quarum sacra populus Romanus a Graecis adscita et accepta tanta religione et publice et privatim tuetur, non ut ab illis huc allata, sed

ut ceteris hinc tradita esse videantur, quae ab isto uno sic polluta ac violata sunt, ut simulacrum Cereris unum, quod a viro non modo tangi, sed ne aspici quidem fas fuit, e sacrario Catina convellendum auferendumque curaverit, alterum autem Henna ex sua sede ac domo sustulerit, quod erat tale, ut homines, cum viderent, aut ipsam videre se Cererem aut effigiem Cereris non humana manu factam, sed de caelo lapsam arbitrarentur: vos etiam atque etiam 188 inploro et appello, sanctissimae deae, quae illos Hennensis lacus lucosque incolitis cunctaeque Siciliae, quae mihi defendenda tradita est, praesidetis, a quibus inventis frugibus et in orbem terrarum distributis omnes gentes ac nationes vestri religione numinis continentur; ceteros item deos deasque omnes inploro et obtestor, quorum templis et religionibus iste nefario quodam furore et audacia instinctus bellum sacrilegum semper impiumque habuit indictum, ut, si in hoc reo atque in hac causa omnia mea consilia ad salutem sociorum, dignitatem rei publicae, fidem meam spectaverunt, si nullam ad rem nisi ad officium et virtutem omnes meae curae, vigiliae cogitationesque elaborarunt, quae mea mens in suscipienda causa fuit, fides in agenda, eadem vestra sit in iudicanda; deinde uti C. Verrem, si eius omnia sunt inaudita et 189 singularia facinora sceleris, audaciae, perfidiae, libidinis, avaritiae, crudelitatis, dignus exitus eius modi vita atque factis vestro iudicio consequatur, utique res publica meaque fides una hac accusatione mea contenta sit mihique posthac bonos potius defendere liceat quam inprobos accusare necesse sit.

BIBLIOTHECA · BODLEIANA